
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
30 D
10

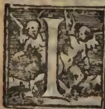

CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII EPITOME IN PARVA NATVRALIA ARISTOTELIS.

ONSEQVENS est Crescenti fili, ut postquam ad tui eruditionem, mentem Aristo. epitomatice perstrinximus in tractatibus, quos disposuimus super libris octo de Physica auscultatiõe, super libro de coelo & mũdo, de generatione & corruptiõe, de impressionibus meteoricis, de anima: Nunc eodem stylo prosequamur quæ in Paruis naturalibus continẽtur, ut in libro de sensu & sensato, de somno & uigilia, de memoria & reminiscentia, de motibus aïaliũ, de lõgitudine & breuitate uitæ, de iuuẽtute & senectute, de respiratiõe & inspiratiõe, de morte & uita.

¶ Tractatus tres super libro de sensu & sensato.

NCIPIENTES A libro de sensu & sensato sup ipso formabimus tres tractatus. In primo considerabimus quædã deseruiẽtia omnibus libris Paruorum naturalium. In secundo agemus de organis sensuum. In tertio de obiectis. Et in his tribus tract. complectemur totam Aristote. sententiam in præfato libro, qui primus est inter Parua naturalia.

TRactatum primum distinguimus in tria capita.
Primo uidebitur quid mouit Aristo. ad componẽdum Parua naturalia.
Secundo qũo ordinandi sunt lib. Paruorum naturaliũ.
Tertio soluentur dubia duo.

CAP. I.

CIrca primum capit. aduerte quod motiua ratio apud Aristote. fuit, ut iuxta doctrinam quam præposuit in principio primi libri de physica auscultatione ordinate & complete traderet scientiam de rebus animatis. Præposuit autem ibi naturalem ordinem procedẽdi in scientijs humanis hunc esse, ut in unaquaq; scientia incipiamus a cõmunioribus & abstracte consideratis, deinde fiat cõsideratio applicata in genere, deinde ꝯsideratio applicata ſm unãquãq; spẽm. vñ in mathematicis prima cõsideratio est de cõisſimis, puta de pũcto, de linea, de supficie, de corpore, de circulo, de recto, de curuo &c. scđa ẽ applicata his q̃ sunt cõia generibus figurarum, ut ꝙ oĩs figura rectilinea terminis clauditur, angulos constituit rectos, uel obliquos, ꝙ rotunda angulis caret, ꝙ una tantum linea cõtinetur &c. Tertia aũt est applicata unicuiq; speciei figurę, qua considerant̃ ꝑpria triãgulo, tetrãgono, pẽtagono &c. Et q̃ sunt propria figuræ colũnari, & ouali, & lẽticulari, & sphæricę &c̃. Intendens igitur Aristo. in traditione scientię de aĩatis hunc ordinem seruare, tres considerationes fecit. Primo cõsiderauit de principijs animatorum quasi abstracte, ut de anima, de potentijs animę uegetatiuæ, sensitiuæ, & intellectiuæ, & de earum actionibus. Et id quidem fecit in libro de anima. unde memor huius considerationis (inquit) in principio lib. de sensu & sensato, quoniam de anima secundum se ipsam determinatum est, & de qualibet uirtutum. i. potentiarum eius ex parte ipsius animæ, conueniens est facere considerationem de animalibus &c̃.

Secũdo cõsiderauit ea quæ sunt cõia oĩbus aut pluribus

generibus animatorum applicando ea animatis in genere. Quædam quidem ut conueniunt omni generi animatorũ, ut mors & uita, longitudo & breuitas uitæ, iuuentus & senectus. conueniunt enim uegetatiuo, quod necessario inest omni uiuenti inferiori, ut determinatum est in. 2. de anima. Quædam autem ut cōueniunt sensitiuo, ut sensum immutari ab obiecto per receptionem obiecti in organo, ut somnus & uigilia, ut memoria & reminiscentia, cōueniunt hæc soli sensitiuo, quod tamen distinguitur in plura genera, ut uolatile, terrestre, aquaticum &c. Quędam uero ut conueniunt motiuo progressiuo, quæ sunt in eo causæ & principia motus localis, ut phantasia, intellectus practicus, appetitus, cor, neruus, musculus, spiritus complantatus cordi.

Et hanc quidem considerationem compleuit in Paruis naturalibus, quæ præ manibus habemus. Quare autē hic ptractet ea solum quæ communia sunt uegetatiuo sensitiuo & motiuo progressiuo, prætermissis appetitiuo & intellectiuo, dicemus in tertio capite.

Tertio considerauit Aristo. ea quæ applicantur cuilibet speciei animatorum tam in plantis quā in animalibus, uenando proprietates, uirtutes, actiones eo℞, & modos generationis, & hāc ꝯsideratiōnē cōpleuit in lib. de plātis, & de aīalibus. Patet igitur Aristo. motum fuisse ad compositionem Paruorum naturalium, ut debito ordine traderet sciētiam de animatis: quoniam sicut ad hanc secundam considerationem peruenire non poterat nisi supposita prima, ꝗ habetur in libro de anima: ita nec ad tertiam nisi per secundam, quæ continetur in libris Paruorum naturalium. Hęc de primo capite sufficiant.

CAP. II.

IN secundo cap̄. assignandus est ordo inter lib. Paruorū naturalium. Vnde aduerte ꝙ huiusmodi passiones cōes animatis, de quibus hic fit mentio, dupliciter possunt considerari. Primo vt respiciunt animam tanꝙ primum prin-

cipium. Secundo ut respiciũt corpus animatum, per quod explentur. Cões sunt enim corporis & animæ. Intelligere uero est solius animæ, ut dicemus. Igitur si considerentur primo modo, d co ꝙ primo loco ponẽdus est liber de sensu & sensato, & hunc sequitur liber de somno & uigilia, & tertio loco liber de memoria & reminiscẽtia. nam cum huiusmodi passiones considerentur hic inquãtum fundantur in anima & applicãtur corpori animato: quæ minus applicantur corpori, uidentur magis conuenire animæ. Manifestum est autem ꝙ sentire & quæ ad ipsum consequuntur, ut somnus & uigilia, memoria et reminiscentia, magis cõueniunt animæ, quam operationes uegetatiuæ, quoniam magis eleuatæ sunt, cum sensus recipiat speciem sine materia, & id satis constat. Post hos locandus est liber de motu animaliũ, quoniam ĩ animalibus motus localis causatur ab appetitu, & appetitus mouetur à sensu, sicut uoluntas ab intellectu: ut dicetur. Et ultimo locandi sunt libri, in quibus agitur de passionibus ueget. ut liber de morte & uita, de inspira. & expira. de iuuen. & sene. de longi. & breuitate uitę.

Si autem considerentur secundo modo, sic erit ordo cõtrarius, ut. s. libri in quibus tractantur passiones magis applicatę corpori, statuantur in primo loco, ut liber de morte & uita, & sequentes ad illum. in secundo loco liber de motu animalium. Vltimo autem liber de sensu & sensato, & sequentes ad illum. Verum Aristo. ordinauit eos iuxta primum modum: quoniam a cõsideratione abstracta procedendum est gradatim ad considerationem applicatam, incipiendo à passionibus minus applicatis. unde conuenienter primo loco statuitur lib. de sensu, & sensato. sic igitur primo ordinandi sunt tractatus super hoc libro, deinde super lib. de somno & uigilia. deinde super libro de memoria & reminiscẽtia. Hæc de secundo capitulo sufficiant.

CAP. III.

IN tertio cap. soluenda sunt duo dubia. Quorum primũ est, quare Aristo. non fecit in Paruis naturalibus librum

in quo ageret de communibus conuenientibus appetitiuo: ut de amore & odio, desiderio & fuga, & de alijs passionibus tam concupiscibilis quam irascibilis. Secundum est, quare Aristote. non fecit similiter lib. in quo ageret de cōmunibus conuenientibus gradui intellectiuo.

AD primum dico, q̄ Aristo. facit hic considerationem de applicatis diuersis generibus uiuentium. appetituum autem (ut determinatum est in secundo de anima) non constituit distinctum genus à sensitiuo. Potest etiam dici q̄ considerare de prædictis passionibus magis spectat ad Philosophum moralem, quam ad physicum: quoniam in uiuente rationali circa eas ponuntur uirtutes, ut mediocritates. Vnde Aristo. in Ethicis de hmōi considerationem fecit.

AD secundum dico, q̄ Aristo. hic non considerat nisi de his quæ possunt corpori uel corporeo instrumento applicari: sed declaratum est in tertio de anima, intellectum & intelligere, & species intelligibiles non esse applicabiliæ corpori, cum sit intellectus potentia penitus in organica, & ideo non fuit necesse de huiusmodi librum particularem in Paruis naturalibus facere, sed sufficiunt quæ de gradu intellectiuo in homine reperto, dixit in tertio de anima. Si autem de intellectiuo absolute accepto particularem librum fecisset (sicut D. Alber. qui de intellectu et intelligibili librū edidit iam) nō ad Physicū, sed ad metaphysicū pertineret. Hæc de. 3. ca. dicta sint. & hic terminaẗ primus tractatus.

TRACTATVS SECVNDVS super libro de sensu & sensato, ordinatus per Chrysostomum Iauellum Canapitium.

N tractatu secundo agendum est principaliter de organis sensuum exteriorum, quem diuidimus in duo capitula.

In primo reassumentur quędam ex determinatis in lib. de anima, ut pateat continuatio huius libri ad illum, & quoniam

deseruiunt dicendis.

In secundo recitabuntur opiniones antiquorum de organ s sensuum exteriorum,& reprobabuntur,& determinabitur ueritas secundum Aristotelem.

CAP. I.

CIRCA primũ aduerte ꝙ quatuor reassumuntur. Primo dictum est in. 2. de anima quid sit sensus: quĩ est potentia receptiua specierum sine materia,& quid sentire,quoniã est immutatio sensus à sensibili. Propterea dictum est sentire eẽ quoddam pati,& quare animalia sentiunt,non autem plantę:quoniam illa recipiunt obiecta spiritaliter, plantæ autem pure materialiter.nam manus tangẽs frigidum,ultra hoc ꝙ realiter frigesit, recipit etiam speciem frigiditatis sine materia,planta autem tantum frigesit.

Secundo, dictum est in primo de anima,animal distingui a non animali sensitiua cognitione.unde & sensitiuum complet diffinitionem animalis.

Tertio,dictum est in. 2. de anima.omni animali tam pfecto quam imperfecto necessario ineẽ tactum, ut cognoscant conseruatiua complexionis suæ, & diffugiant corrũpentia.Nisi enim animal apprehenderet tactu terram aut aquam,aut aerem esse conseruatiua sua, ignem autem esse destructiuum,applicato igne combureretur, ut lignũ, nec diffugeret.Item necessario inest gustus,ut per ipsum apprehendat nutrimentum conueniens,& fugiat disconueniens. Aliter cum uita seruetur sumptione nutrimenti, cito deficeret aut carentia nutrimenti,aut sumptione nociui.

Quarto dictum est animalibus progressiuis,quæ dicũtur animalia perfecta,ut homo,equus, leo &c. non solum debere inesse tactum & gustum,quibus coniuncta sibi cõuenientia uel disconuenientia quo ad eorum salutem & nutritionem cognoscunt,cum huiusmodi sensus sentiant per medium intrinsecum,ex consequenti nõ sentiunt nisi obiectum præsens & coniunctum sentienti. Sed etiam necesse

est eisdem inesse odoratum quo percipiant nutrimentum a remotis, ut patet in animalibus uenatitijs, & uisum & auditum quibus cognoscant salutifera sibi, & nociua siue inimica. nam ouis ex eo quod uidet lupum, fugit, & uidens ramū uirentem accedit: & canis uidens baculum fugit, uidens autem blandientem uel dñm accedit. Cum igitur animalia perfecta non habeant omnia sibi conuenientia in prospectu suo nec sibi coniuncta, necesse est ut moueantur ad quaerendū sibi opportuna causa saluandi & nutriendi se, uel fugiendi sibi contraria, & in ijs diriguntur odoratu, uisu, et auditu, ut plenius diximus in secundo de anima.

Non solum autem ij sensus opportuni sunt animalibus perfectis propter salutem & nutritionem, sed etiā propter disciplinam. nam cum inter animalia perfecta quaedā sint prudentia & disciplinabilia, proprie quidem & absolute homo: secundum quid autem quaedam bruta: ut canis, elephas, simia, & multa ex uolatilibus, quae docentur humane loqui, sicut pica, & psitachus, congruum est ut eis insint sensus disciplinatiui. Isti autem sunt uisus & auditus, quibus multas rerum differentias cognoscimus: sed comparando uisum auditui magis deseruit & per se in inuentione scientiae uisus quam auditus: quoniam uisu cognoscimus superiora & inferiora, & uisu magis apprehendimus sensibilia cōmunia, ut magnitudinem, figuram, numerum, motum, quietem. auditu autem cognoscimus per se tātum differentias sonorum. Secundum accidens autem in doctrina magis nobis deseruit auditus. Sermo enim auditus ex ore docentis causa est disciplinae in discente. unde si quis nascitur cęcus, non tamen surdus & mutus, sapientior fiet nato surdo & muto, & tamen uidente. quoniam surdus non pōt doceri, inde est quod natus surdus est mutus, quoniam auditus est sensus disciplinae. Haec sunt quae resumēda erant ex libro de anima. quibus suppositis accedit Aristo. ad considerandum de organis quinque sensuum exteriorum. Haec de primo capite sufficiant.

CAP. II.

IN secundo capi. aduerte ꝙ antequam adducamus opi. antiquorum de organis sensuum. Declarãdum est quare Philosophus in hoc libro agit principaliter solũ de organis & obiectis sensuũ. Ad quod dico ꝙ cum ad perfectã notitiam sensuum sex requirantur. s. principium siue radix a quo emanãt sensus, & quid sit sensus, & sentire, & mediũ per quod sentimus, & organum cui alligatur sensus, & obiectum circa quod est sensus.

Quatuor prima sufficienter determinata sunt in libro de anima. Dictum est enim animam esse principium & radicem omnis sensus, & sensum esse uirtutem receptiuam obiecti sine materia, & sentire esse pati sensum a sensibili; & medium esse corpus per quod defertur species obiecti ad organum, quod quidem in tactu et gustu est caro. In tribus alijs aer uel aqua sub diuersa ratione, ut declarauimus illic. Reliquum igitur erat dare notitiam de organis quibus affixi sunt sensus, & de obiectis circa quæ negotiantur.

Quantum ad sententias antiquorum primo uidendum est de organo uisus. Vnde aduerte ꝙ Aristote. recitat tres opi. & reprobat, quæ quidem licet non cõcordarent in positione organi, concordabant tamen in mõ quo ponebant fieri uisionem. s. per extramissionem. In organo autẽ Plato. in Timæo & Empedo. concordabant: qm̃ attribuebant ipsum elemento ignis, credentes in oculo complantatum ignem, ex quo emitteretur fulgor & lumen, per quod uidens attingeret & uideret uisibile, & sic opinabantur uisionem fieri extramittendo. Democr. uero attribuebat organum uisus elemento aquæ, ut dicemus. Primo igitur ponenda est opi. Plato. cum ratione sua, & improbabitur, & soluetur motiua ratio sua. Scd̃o ponenda est opi. Emped. cum improbatione. Tertio, opi. Democriti cũ ĩprobatiõe.

Quantũ ad opi. Plato. aduerte ꝙ in Timæo posuit organum uisus igneum propter claritatem & luciditatẽ oculi, & arbitrabatur lumen ẽgredi ab igneo pupillæ, sicut lu-

men

men egreditur a lucerna accensa. Et confirmatur huiusmodi opi.(ut recitat Arist.)tali signo. Si in tenebris constringatur oculus, & fortiter moueatur, uidetur nobis ꝙ ignis luceat ante oculum nostrum: quod utiꝗ non esset, si ab oculo fortiter moto non egrederetur lumen igneum. Signum est ergo, quòd in oculo habemus complãtatum ignem, ex consequenti organum uisus merito attribuitur igni.

Sed contra hanc positionem dupliciter arguit Aristote. Primo quando sensibile pręsens est sensui, & uisibile uisui, semper potest uideri. Sed secundum Plato. siue oculus fortiter moueatur, siue quiescat, semper habet ignem complãtatum. ergo semper uidere debet ignem lucentem ante se. Secundo, si oculus habet in se ignem, a quo emittitur lumẽ sicut a lucerna. ergo ita uidere debet in tenebris sicut ĩ die, quoniam sicut a lucerna emittitur lumen & die & nocte quã diu est accensa, sic & ab oculo si est igneus.

Huic rationi tacite respondet Pla. in Timæo, ut recitat Arist. & dicit: licet semper emittatur lumẽ igneum ab oculo, tamẽ in nocte extinguitur in medio tenebroso, in die autem conseruatur adiutum lumine diei. & ideo non uidet in tenebris, sicut in die.

Sed hanc responsionem sic reprobat Aristo. cum lumẽ igneum sapiat naturam ignis, ignis autem sit calidus & siccus, non corrumpitur nisi a frigido uel humido: ut patet in carbonibus ardentibus, qui extinguũtur frigiditate, uel humido aqueo, etiam ꝙ aqua sit calida: sed tenebrę nec frigidæ, nec humidæ sunt. ut sic ergo uanum est dicere, ꝙ extinguantur a medio tenebroso. Signum autem adductum de oculo fortiter moto, soluetur infra.

Quantum ad mentẽm Empedo. aduerte ꝙ concordat cum Pla. sed quoniam metrice scripsit, ideo ut elegans poeta, tali similitudĩe descripsit organum oculi, Sicut uiator in nocte flante uento accendit lucernam uel candelam, clauditꝗ in laterna circũdata telis, uel alio diaphano, ne lumẽ extinguatur impetu uenti: sic clausum habemus congeni-

culo,& in oculo. Et mirum est q̄ Democri. hoc inconueniens non aduerterit. non ergo oculus dicitur uidere ex hoc solo q̄ in eo est apparentia rei uisæ: sed quoniam habet uirtutem uisiuam originatam ab anima, quæ tamen non exit in actum, nisi affixa tali organo quale est oculus, ī quo causetur huiusmodi apparentia. Duo ergo sunt necessaria in uisione. oculus habens uirtutem uisiuam ab anima, & habēs humidum aqueum terminatum, ut causetur apparentia rei uisæ. unde oculus dicitur animæ speculum.

Approbatur igitur Democri. in eo quod posuit organū uisus esse aqueum, non quidem ex aqua secundū q̄ aqua: sed secundum q̄ est perspicua siue diaphana.

Sed dices cum esse diaphanum commune sit aquæ & aeri, quare magis ē aqueum, quam aereum? poterat enim natura ita concludere aerem in tunicis oculi, sicut aquam.

Respondeo. Id fecit natura quoniam melius cōseruatur aqua in tunicis oculi quam aer, nam ex sui subtilitate facile diffunditur, & spirat, nisi tunicæ eēnt grossæ & dēsæ, quod non conuenit bonitati uisionis. nam animalia carentia palpebris & habentia tunicam superiorem oculi duram ac dēsam sunt debilis uisus. Item melius terminatur diaphaneitas aquæ, quam aeris propter maiorem densitatem. unde & aqua profunda etiam sine appositione alicuius opaci reflectit imaginem, ut patet in puteo et in fonte: quod non cōtingit in aere. ut ergo melior fieret apparentia rei uisæ, congruū magis fuit oculum & pupillam esse aquæ, quā aeris.

Positis & reprobatis opi. antiquorum de organo uisus, reprobandus est modus uisionis ab eis assignatus. s. per extramissionem. deinde declarabitur uerus modus quo fit uisio. postremo soluemus motiuum antiquorum assignatū supra de oculo fortiter moto in tenebris uidente ignem.

Aduerte igitur q̄ de uisione per extramissionem duplex recitatur ab Aristotele

Opinio, prima est eorum qui dicūt nos ideo uidere: quia aliquod est egrediens ab oculo pertingens ad rem uisam,

& statim ꝙ coniungitur rei uisæ uidemus eam, et quoniam uidemus astra, sequitur ꝙ pertingat usque ad astra.

Secunda est Platonis, ut sibi attribuitur, qui dixit lumen egredi ab oculo, & tamen non protendi ad quamcunque distantiam: sed per aliquantū spatium, ut uniatur & cohęreat lumini exteriori, quo illuminatur medium diaphanum.

Primam opinionem, ut omnino irrationabilem non curauit reprobare Aristo. continet enim manifestissima incōuenientia. Nam cum egredi sit proprie corporum, stultum est opinari ab oculo egredi corpus pringens usque ad astra, nec tota oculi quantitas, quantūcunque subtiliaretur esset ad hoc sufficiens, & cum huiusmodi corpus recipiatur in aere sine diuisione aeris plurima corpora essent simul in eadem parte aeris, ad quam se possunt dirigere plurimi uidētium oculi. Relicta igitur hac opinione arguit Aristote. contra secundam attributam Platoni dupliciter.

Primo quia melius esset dicere lumen oculi coniungi lumini exteriori in extremitate oculi, & non protendi per aliquam distantiam extra oculum, ex quo lumen exterius pertingit usque ad oculum. Et præterea talis protēsio saltem in nocte esset frustra, quoniam secundum uiam Plato. huiusmodi lumē (ut diximus supra) extingueretur a tenebris.

Secundo, qm̄ uanum est dicere lumen coniungi lumini. Coniungi enim proprie est corporum, sed intendi & augeri proprium est qualitatum. unde sicut calor additus calori dicitur intendi, sic rectius diceretur lumē egrediens ab oculo intendi per lumē exterius. sed nec id congrue diceretur. quoniam quæ per se inuicem intenduntur sunt eiusdem rationis. constat autem lumen ęxterius & lumen oculi, non esse eiusdem rationis. Præterea, cum inter lumen exterius & lumen intrinsecum oculo medient tunicæ oculi, impossibile est ꝙ adinuicem coniungantur. Patet igitur ꝙ tam prima quam secunda opinio de uisione per extramissionem, nullam continent rationabilitatem.

Nunc igitur est assignandus uerus modus quo fit uisio.

Vnde aduerte ꝙ (ut dictum est in. 2. de anima) impossibile est fieri uisionem sine lumine actuante & illuminãte diaphanum, cum sit actus diaphani. illuminato diaphano medio inter rem uisam & oculum, fit motus rei uisę ad oculũ, non quidem motus localis, ut patet: sed intentionalis, pro quãto color habens esse naturale in colorato causat sui speciem intentionalem, quæ dicitur color in esse diminuto, & defertur per diaphanum illuminatum ad oculum, & oculus per uirtutem animę uisiuam in tali specie, uel per talem speciem intuetur colorem in colorato. & hic est uerus uisionis modus, quoniam ad ipsum nullum sequitur inconueniẽs. Et manifestum est huiusmodi species causari ab obiectis in medio, aliter non rẽpsentarent in speculo distãte ab obiecto, cũ non sit transitus ab extremo ad extremum sine medio. Patet igitur ꝙ organum uisus est humidum aqueũ conclusum in tunicis oculi. & quod uerus modus uisionis est per intus receptionem, & non per emissionem.

Vltimo superest respondere signo adducto ab antiquis de oculo fortiter moto in tenebris, uidẽte ante se ignem fulgentem. Aduerte igitur ꝙ hoc non prouenit ex igne intrinseco oculi, & emisso ab oculo, ut credebãt antiqui: Sed causa huius est, quoniam omnia corpora polita & tersa, & p̃cipue diaphana terminata habent ex sua leuitate quendam fulgorem. manifestum est autem ꝙ nigrum oculi est corpus tersum & leue, & ideo non ratione ignis, ut dicunt antiqui, sed ratione leuitatis uidet huiusmodi fulgorem in tenebris, dum celeriter mouetur oculus.

Et si dicis quare non uidet talem fulgorem quiescens sicut celeriter motus, cum semper sit corpus leue.

Respondetur, quoniam dum celeriter mouetur emittit extra se fulgorem, & fulgorem emissum potest uidere, quiescens autem non emittit, & ideo non uidet: quoniam necesse est sensibile & sensum esse distincta. unde & in. 2. de a͞ia dictum est sensibile positum super sensum non sentiri.

Et si dicis quare si oculus celeriter motus emittit fulgo-

rem, non uidet ipsum in die ſicut in tenebris poſito quòd celeriter moueatur in die.

Reſpondetur, quoniam lux diei obumbrat paruum illũ fulgorem, qui tamen non obumbratur in tenebris, ſicut patet etiam de lumine noctilucę, & fulgore oculorum cati, & quercus putridę, quæ omnia in die uidentur ut colorata, in nocte autem lucentia. Hæc dicta ſint de organo uiſus.

Nunc dicendum eſt de organo auditus. Circa quod aduerte quòd in hoc non diſſentit Ariſto. ab antiquis. Nam attribuunt illud aeri, quibus condeſcendit Ariſto. dicens. Si òportet asſignare unumquodq; ſenſitiuorum uni elemẽtorum, oculi quidem uiſiuum aquæ exſtimandũ eſt, aeris uero ſonorum ſenſitiuum, & de hoc organo nil dicit Ariſt. in lib. de ſenſu & ſenſato. Tu uero uide in Epitome noſtra in. 2. de anima. in cap. de auditu. ubi diffuſe ꝑtractauimus de hoc organo, & declárauimus qualis debeat eſſe aer cõplãtatus ĩ menynga auris, ex quo integrat organũ auditus.

Poſt organum auditus conſiderandum eſt de organo odoratus. Et quidem quantum ad antiquos, aduerte ꝙ (ut adducit Ariſto.) uolentes adaptare cuilibet elemento unũ ex organis ſenſuum exteriorum, aduerterunt ꝙ cũ ſint tantum quatuor elementa, eſſent tantum quatuor ſenſus, ut ergo ſaluarent quinq; ſenſus, poſuerũt corpus medium inter aerem & aquam, aere denſius, aqua ſubtilius, quod dicebant eſſe fumum uel uaporem, & huic attribuebant organum odoratus, eo ꝙ ſentitur odor ꝑ fumalẽ uaporationẽ.

Ariſto. autem dicit ꝙ ſi condeſcendendum eſt antiquis ut. ſ. aliquo modo attribuenda ſint organa ſenſuum elemẽtis rationabilius eſt: ut in odoratu attribuitur igni, quoniam cauſatur & ſentitur odor ex uaporali fumatione, quę neceſſario fundatur in calido, quod in inferioribus non attribuitẽ niſi igni. Ad hoc aũt ꝙ organũ ſenſus recipiat ſenſibile, neceſſe eſt, ut ſit tale in potentia, quale ẽſenſibile actu. Sicut ergo odor dum ſentitur ẽ actu calidus, ita neceſſe eſt ut organum odoratus ſit in potentia calidum, & actu calidum,

dum

dum actu odorat. unde animalia calidi & ficci capitis melius odorant, ut canes, & cati. Calidum autem (ut dictum est) in ijs inferioribus attribuitur igni. ergo ratione caliditatis & ficcitatis, quæ debet inesse organo odoratus dũ actu odorat̃, conuenienter tribuitur hoc organum igni.

Sed dices, si organum odoratus attribuendum est igni ratione caliditatis & ficcitatis, quare locatum ẽ propinquũ cerebro, quod est humidum frigidum? immo debuit locari propinquum cordi ratione caloris.

Respondeo. Cum organum receptiuum alicuius sensibilis debeat secundum se esse denudatum ab ipso sensibili, necesse est ut sit sub conditionibus oppositis, sicut quando aqua est receptiua caloris, necesse est ut sic sit sub frigiditate, quoniam contraria habent fieri circa idem. Cum igitur odoratiuum sit in potentia ad sentiendum odorem, necesse est ut secundum naturam suam sit sub qualitatibus contrarijs ijs in quibus fundatur odor. Odor autem fundatur in calido ficco, ut dicemus infra. ergo necesse ẽ ut odoratiuũ secundum se sit humidum frigidum. dum autem actuatur odore calefiat & exficcetur, & ideo inquantũ est receptiuũ odoris, conuenienter locatur circa cerebrum. Propterea inquit Aristo. in hoc lib. pp qđ & circa cerebrum odoratus sensitiuum. i. organũ. potẽtia enim calida, q̃ frigidi mã est.

Ex ijs igitur patet ꝙ diuersa ratione organum odoratus congrue attribuitur aquæ, inquantum humida & frigida ẽ, prout est in potentia ad sentiendum odorem, & congrue attribuitur igni ratione calidi ficci, prout actu odorat̃, quoniam dum sensus actu sentit similatur sensibili: unde & lingua non gustat nisi saliua humectetur, ut similetur sapori q̃ fundatur in humido. Hæc de odoratus organo dicta sint. Reliqua uide in Epit. nostra in. 2. de aĩa. cap̃. đ odoratu.

Vltimo considerãdum est de organo tactus & gustus, qui simul ponũtur, quoniam & gustus est quidam tactus, ex. 2. de aĩa. Aduerte igitur ꝙ antiqui concordant cũ Aristo. in tactu, sed nõ in gustu. nam organum tactus attribue-

bant terrę propter sui grossitiem. Gustus autem organum attribuebant aquæ: quoniam gustamus per humidum, & si gustabile sit siccum, non gustatur nisi prius humectetur saliua. Aristo. autem utrūque attribuit terræ. Et de tactu quidem ratio est hæc, quoniam cum organum tactus sit receptiuum omnium qualitatum tangibilium, neçesse est ut sit reductum ad medium & bene complexionatū. Huiusmodi autem bona complexio non fieret, nisi in sui complexione esset magis de terra, quoniam est minoris actiuitatis inter elementa propter sui materialitatem. In compositione autem debita componentia magis actiua debent esse sub minori quantitate. Minus autem actiua sub maiori quantitate, sicut patet in medicinis compositis. Vt igitur tactiuū sit debite complexionatum, tribuendum est terræ a prædominio. Gustatiuum autem ideo attribuitur terrę, quoniam cum sit in potentia ad saporem, debet esse sub qualitate opposita sapori, quæ est humiditas, ut dicemus infra, quoniā sapor fundatur in humido. Qualitas autem humiditati opposita est siccitas, quæ est aut ignea, aut terrea. Nō potest esse ignea, quoniam illa attributa est odoratu in actu. ergo erit terrea. Vt igitur gustatiuum sit receptiuuum omnis saporis, inquantū receptiuum debet esse terreum ratione siccitatis. inquantum autem actu gustat debet fieri aqueum ratione hūmiditatis, quoniam sine humido saliuali non gustamus. Et in hoc decepti sunt antiqui, quoniam non considerarunt gustatiuum, id est organum gustus, inquantum gustatiuum, sed inquantum actu gustat.

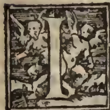
Et si quæras ubi situatum sit primum organum tactus & gustus inquantum est quidam tactus.

Respondet Aristo. quod est iuxta cor, cui opponitur cerebrum & situ & qualitate. Situ quidem, quoniam cerebrū est superius, cor autem inferius. qualitate autem, quoniam cerebrum est frigidissimum inter omnes partes animalis: cor autem calidissimum, ut se mutuo contemperent. Ideo autem iuxta cor positum est huiusmodi organum, quoniā

cum sit

cum sit terreum a prædominio secundum quantitatem,& terra sit frigida, necesse fuit contemperare frigiditatem terræ per caliditatem cordis.& signum quod sit iuxta cor sumitur ex hoc, ꝙ si læduntur partes circa cor, causant intensissimum dolorem. Hæc de organis quinque sensuum exteriorum dicta sint.& hic terminatur scd̃us tractatus.

TRACTATVS TERTIVS
super librum de sensu & sensato, ordinatus per eundem Chrysostomum.

N tractatu tertio considerandum est de obiectis sensuum exteriorũ iuxta doctrinam Aristo.in lib.de sensu & sensa. Sed aduerte ꝙ sufficit hic tractare de obiecto uisus.i.de colore,& de obiecto odoratus.i.de odore,& de obiecto gustus.i.de sapore. nam de obiecto auditus.i.de sono quomodo fit,& quomodo immutat auditum,& quot requirantur in eius generatione dictum est sufficienter in.2. de anima.Et tu uide illic in Epito. nostra. & de obiecto tactus,quæ sunt qualitates tangibiles, ut caliditas, humiditas,& frigiditas,dictum est diffuse in lib.de generatione et corruptione.Et tu uide illic in Epito.nostra, & de secundis qualitatibus tangibilibus,ut de duritie, mollitie, asperitate,leuitate,gracilitate, tenacitate &c̃.dictum est sufficienter in.4.lib.Meteo.Hũc igitur trac.distinguemus in.4. ca.

In primo agemus de colore.
In secundo,de sapore.
In tertio, de odore.
In quarto,soluentur quædam dubia.

CAP. I.

N primo capitu. agendum est de colore. Et ad plenam sui notitiã dicemus tria. Primo de principijs coloris.Secundo ex his principijs formabitur diffinitio coloris. Tertio agemus de specie

bus colorum tam extremorum quam mediorum.

Circa primum aduerte duo esse principia coloris. s.lumen,quod est principium formale,& perspicuum, id est diaphanum,quod est principium materiale.

Quid autem sit lumen aduerte, ꝙ Aristot.aliter diffinit in.2.de anima, cum dicit:lumen est actus diaphani, quæ diffinitio qualiter intelligẽda sit,declaraui in Epito. nostra, in.2.de anima.tractans de uisu. Aliter autem diffinit in lib. de sensu & sensato,cũ dicit, Lumẽ est color perspicui secũ dum accidens. quæ quidem diffinitio sensu non discordat ab ea quæ data est in.2.de anima. nam debet intelligi per similitudinem,& non essentialiter.falsum est enim lumen esse colorem essentialiter, immo color est lumen siue lux obumbrata,ut patebit.sic ergo debet intelligi, lumẽ est color perspicui.i.sicut se habet color ad coloratum, quia est actus colorati:sicut calor est actus calidi:sic se habet lumẽ ad perspicuum,quia est actus perspicui. Nã sicut color facit actu coloratum,sic lumen facit perspicuum actu,ut declaraui in.2.de anima,quoniam nunquam diaphanũ transparet actu nisi per lumen,& sic intellecta diffinitio coincidit in sensu cum ea,quam dedit in.2.de anima.Sed aduerte ꝙ hic addidit,sc͂dm accidens,ut in hoc differat lumen a colore.Nam proprius color inest colorato a causa extrĩseca, ut nigredo inest coruo ex complexione tali, lumen autem inest perspicuo ab extrinseco.i.a luminoso illuminante, & ideo perspicuum non per se,sed per aliud extrinsecũ actuatur lumine.ergo per accidens.Coloratum autem per se & a principio intrinseco actuatur proprio colore. Patet igitur quid sit lumen.

Perspicuum.i.diaphanum quid sit diffinitum est in.2. de anima.in ca.de uisu.ubi diximus diaphanum eẽ corpus trãsparens incoloratum secundum se,receptiuum autem omnis coloris & luminis,sed perspicuitas non est qualitas elementaris:immo cõis corporibus cœlestibus, & tribus elementis,& multis elementatis sc͂dm ꝙ in eis dominatur.

alterum trium elementorum. Sola enim terra eſt non trāſparens propter ſui craſſitiem. unde non recipit lumen niſi in ſuperficie a qua reflectitur. unde bene dixit Ariſt. in lib. de ſenſu & ſenſato, perſpicuum non eſt principium aeris, uel aquæ, nec alicuius ſic dictorum corporum, ſed eſt quædam communis natura & uirtus. In his uero eſt, ſcilicet in elementis & in aliis corporibus, ut in cœleſtibus, & in his quidem magis, in his uero minus. Hæc ille. Et quod dixit, in his quidem magis, gradualiter inuenitur deſcendēdo a corporibus cœleſtibus uſq; ad elementum terræ. nā ſumma perſpicuitas inuenitur in ſphæris cœleſtibus, cuius ſignum ꝙ uidemus ſtellas fixas in octauo cœlo, & tamē inter uiſum noſtrum & illas mediant ſphæræ ſeptem planetarum, quæ non impediunt uiſum noſtrum. ergo ſunt maxime diaphanæ. Secundum gradum obtinet ignis in ſphæra ſua propter raritatem & puritatem naturæ ſuæ. Tertiū obtinet aer, qui tamen eſt magis & minus ꝑſpicuus ex maiori & minori admixtione extraneorum uaporum. Quartū obtinet aqua, quæ quanto minus admiſcetur partibus terreſtribus tanto magis perſpicua eſt. Quintū obtinent multa elementata in quibus prędominatur aer, aut aqua, ut cryſtallus, & multę alię gemmę, & alabaſtrum, & glacies, et uitrum. Sextum & infimum obtinet terra, inquantum eſt receptiua luminis ſolum ſecūdum ſuperficiem propter ſui maximam materialitatem. Benę igitur dixit Ariſtote. perſpicuū inueniri in corporibus ſuperioribus & inferioribus, ĩ his qdē magis, ĩ his aūt minus. Hæc de ꝑſpicuo dicta ſint.

Circa ſecundum aduerte, ꝙ Ariſto. ſuppoſitis duobus principiis prædictis ſic diffinit colorem, Color eſt extremitas perſpicui in corpore terminato, & declaranda eſt quoad ſingulas partes. primo dicitur extremitas, & ponitur loco generis, cum color ſit accidens, & diffiniatur in abſtracto. Quomodo autem ſit extremitas notandū eſt, ꝙ ſicut quædam corpora ſunt ſecundū ſe terminata, quia propria figura & propriis terminis terminantur, ut corpora ſolida,

ſicut lapis, lignum, homo. Quædam autem ſunt ſecundũ ſe interminata, quia carent propria figura, & non terminãtur niſi terminis alicuius ſolidi, ut fluida, quæ recipiunt figuram a ſuis continentibus. ſic quædam ſunt corpora perſpicua, quæ ex ſe nullum habent lumen, nec aliquam qualitatem, per quam remoto quocũq; alio poſsint uideri, ſed neceſſe eſt, ut uideantur lumine in eis recepto per totũ & non ſolum in ſuperficie, & cauſato ab extrinſeco luminante, & huiuſmodi ſunt corpora perſpicua interminata. i. ſimpliciter tranſparentia, ut aer, aqua. Quædam autem ſunt perſpicua, quæ in ſe habent lumen non per totum, ſed in ſuperficie ex admixtione opaci terminantis perſpicuitatem, & prohibentis luminis puritatem. Et hæc dicuntur perſpicua terminata, ut lignum, lapis &c. Dico igitur q; ſicut lumen eſt qualitas recepta per totum in diaphano interminato, ſic color eſt lumen in ſuperficie perſpicui terminati, quod non recipitur ab extrinſeco, ſed conſequitur naturalem compoſitionem ipſius perſpicui terminati. Omne enim uere coloratum eſt elementatum. Cum ergo dicit Ariſto. color eſt extremitas, intelligas ſic. Color eſt lumen in extremo. i. in ſuperficie perſpicui terminati, & non in profundo, ad differentiam luminis recepti in perſpicuo interminato. nam cũ color ſit per ſe uiſibilis, non eſt color in actu niſi in ſuperficie. in intrinſeco autem eſt in potentia, & ex ſola diuiſione efficitur actu, inquantum efficitur per ſe uiſibilis. Hic enim conſideramus colorem, ut eſt obiectum uiſus. Et q; color ſit proprie in ſuperficie perſpicui terminati, Ariſto. manifeſtat etiam teſtimonio Pythagoricorum, qui dicebant colorem eſſe epiphaniam. i. apparitionem in ſuperficie. Quod enim in corporum ſuperficie apparet, color eſt.

Secundo dicitur, perſpicui, ad differentiam corporis, ut corpus eſt. nam cum omne corpus, ut ſic, habeat extremitates quæ ſunt lineæ ſuperficies, & puncta: ſi color eſſet extremitas corporis eſſet linea, uel ſuperficies, quod patet eſſe falſum. quoniam color eſſet quantitas, & quoniam cum

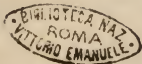
perſpicuum interminatum habeat ſuperficiem ratiōe qua corpus eſt, haberet etiam ex ſe colorem.

Tertio dicitur in corpore terminato.i. ſolido, quoniam licet interminata fiant colorata ex receptione extranei colorati, uel decoctione, uel uaria adinuicem compoſitione, ut coloratur aqua ex croco, ex ſanguine, ex melle &c. tamen proprie & ſecundum naturam & per ſe colorata ſunt corpora terminata. Senſus ergo Ariſtote. fuit hic. Color eſt lumen in extremitate perſpicui terminati.

Circa tertium conſiderandum eſt de ſpeciebus coloris. Et dicam duo. Primo unde ſumenda eſt diuerſitas ſpecifica colorum. Scdo, quō generantur colores extremi & medij.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ cum ad rationem coloris aſſignatam concurrant lumen in extremitate perſpicui, & terminatio perſpicui, quæ quidem terminatio fit per opacum terræ: diuerſitas in ſpeciebus coloris ſumenda eſt ex diuerſa proportione luminis in perſpicuo obumbrati ꝑ opacum terræ, ita.ſ.ꝙ ubi erit minor obumbratio erit nobilior color, ubi maior erit ignobilior.

Quantum ad ſecundum aduerte, ꝙ ſicut ex uaria mixtione quatuor elementorum cōſurgunt uariæ complexiones elementatorum ſecundum calidum, frigidum, humidum, & ſiccum, ut declarauimus in libro de generatione: ſic ex uaria proportione luminoſi ignei, diaphani, aerei, & aquei, & opaci terrei conſurgunt diuerſi colores in elementatis. nam ubi eſt maximum de luminoſo igneo, & minimum de terreo obumbrante luminoſum receptū in perſpicuo aereo, uel aqueo, ibi naturaliter cōſurgit albedo. ubi autem datur oppoſitum cōſurgit nigredo, qui ſunt duo extremi colores, medij autem conſurgunt ex uaria ꝓportiōe horum adinuicem. Et ſi uis ſcire in particulari quomodo conſurgunt & ordinentur medij colores inter albū & nigrum, uide.q. noſtram, quam ordinaui in lib. de ſenſu & ſenſato, & eſt quintadecima in ordine, & illic diffuſius hanc materiam pertractaui. Hæc de colore dicta ſint.

CAP. II.

CIrca ſecundum cap.agendum eſt de ſapore,ut proce damus a notioribus,quoniam cum guſtus ſit quidam tactus,& tactum habeamus certisſimum et perfectiſſimum ex temperatisſima complexione noſtra: odoratũ autem habeamus ualde imperfectum ex indiſpoſitione organi,eo ꝙ ſituatur propinquum cerebro,ut declarauimus in.2.de anima.in cap.de odoratu.manifeſtior eſt nobis natura ſaporis quã odoris,& ideo de ſapore, ut de magis noto agendum eſt,de quo dicemus duo principaliter.Primo, quid ſit.Secundo,agemus de ſpeciebus eius.

Antequam diffiniamus ſaporem prius uidẽdum eſt, ex quibus principijs generatur, & quomodo generatur. Aduerte igitur ꝙ ſola aqua non eſt ſufficiens principium ſaporis,quoniam ſecundum ſe inſipida eſt,nec per ſolam actionem calidi,uel calefacientis aquã fit ſaporoſa,niſi aliud immiſceatur aquæ,ſed conſumitur actione calidi. Non ergo aqua pura adiuncto calido eſt totalis cauſa saporis: nec terra pura cum calido eſt ſufficiens principium ſaporis, quoniam(ut experientia patet)omnis ſapor fundatur in humido.terra autem ſecundum ſe ſicca eſt.ergo &c.

Licet autem terra non ſit totale principium ſaporis, tamen ſibi ut principali attribuũtur ſapores. nam aqua ſi admiſceatur terræ,uel trãſeat per eam,ſtatim fit ſaporoſa.unde uidemus aquas tranſeuntes per mineras trahere uariũ ſaporem ex illis.nam ſi tranſeunt per minerã ſalis efficiuntur ſalſę:ſi per terram aduſtam, uel per cineres,efficiuntur amarę.Et de his locuti ſumus in Meteo. agentes de fontibus.ſimiliter uidemus naſcẽtia ex terra trahere ſapores ex terra.ergo principale principium ſaporis uidetur eẽ terra.

Vt igitur habeatur notitia completa de principijs ſaporis,aduerte ꝙ tria principia cõcurrunt.ſ. humidum aqueũ, & ſiccum terreum admixtum humido aqueo,a quo patitur humidum aqueum,in quę agit calidum igneum,ſimul cum calore cœleſti,quod quidem calidum eſt principium

actiuum saporis. digerit enim & decoquit humidū aqueū admixtum sicco terreo, ex qua decoctione causatur sapor, & secundum ꝙ diuersificatur decoctio, diuersificatur sapor, ut declarabitur infra. Principia igitur saporis sunt humidum aqueum adiuncto humido aereo subtili, & siccum terreū cōmixtū humido, & calidū igneū decoquēs ꝑdicta.

Positis principijs materialibus saporis & principio actiuo, diffiniendus est, sic igitur diffinitur ad mentem Philosophi, Sapor est passio facta in humido aqueo a sicco terreo sibi admixto, & actione calidi digerentis & decoquentis, reducens gustum de potentia ad actum per alterationem.

Primo dicitur passio. i. qualitas in tertia specie qualitatis, in qua reponunt̄ qualitates īmutatiuę sensuū exterioꝝ.

Secundo dicitur facta in humido &c̄. quoniam quęcūq; saporosa habent quandam crassitudinem, quam nō est inuenire in solo humido aqueo. ergo necesse est sibi admisceri siccum terreum. præterea omnis esca est saporosa, aliter non actuaret gustum, sed non est simpliciter humida, uel simplex aqua, nec simplex terra: quoniam sicut constamus ex simplici elemento, sic nec nutrimur ex simplici elemento. necesse est ergo omnem escam esse elementatā, & cum sit saporosa, necesse est, ut sapor consurgat ex humido & sicco, & calido &c̄.

Tertio dicitur reducens gustum &c̄. quoniam propriū obiectum actuat sensum suum, & perficit.

Quarto dicitur per alterationem, quoniam gustus cū sit quidam tactus, fit per medium intrinsecum, & semper concurrit alteratio, quoniam in gustu & tactu nō recipitur obiectum mere intentionaliter, sed etiam realiter, quod nō contingit sine alteratione, calefit enim, uel frigefit lingua gustans, sicut manus tangens. Patet igitur quid sit sapor.

Quantum ad species saporis dicam tria. Primo unde sumenda est distinctio specifica in saporibus. Secundo, unͦ sumitur distinctio amari a dulci. Tertio, unde sumitur distinctio & pluralitas mediorum saporum.

Quantum ad primum, quoniam dictum est naturam saporis cõstare ex humido, ut subiecto admixto sibi sicco terreo, digesto actione calidi, necesse est sumere a diuersitate humidi, secundum q̄ diuersimode digeritur a calido, diuersitatem specificam in saporibus. nam si humidum admixtum sicco bene digeritur, causat unam speciem, si imperfecte, aliam speciem, ut declarabitur. Et id quidem consonum est, quoniam a quocũque est rei natura ab eodem est unitas & pluralitas eiusdem.

Quantum ad secundum aduerte, q̄ distinguitur amarum a dulci in hoc q̄ dulce generatur a calore temperato, & suauiter decoquente humidum admixtum terreo subtili, non multum consumendo ipsum, sed subtiliando & quasi reducẽdo ad humidum aereum, quod est subtile, & optime cõmiscendo sicco terreo. unde dulcia sunt subtilis substantiæ & leuia, & optimi nutrimenti. Propterea dixit Aristo. Omnia nutriuntur dulci. Commiscentur autem alij sapores pro condimento, eo quòd nimis nutritiuum sit dulce & supernatatiuum. Amarum uero generatur quãdo calor intensus obtinet super humidũ magis cõsumens ipsum quam decoquens & quam subtilians. Et propterea, amara sunt adusta, & calida sicca terrestria, unde amaritudo merito attribuitur caliditati, & siccitati.

Quantum ad tertium aduerte, quòd cum media constituantur ex participatione extremorum, distinguuntur & plurificantur medij sapores secundum quòd diuersimode accedũt ad dulcedinem siue amaritudinem, quod quidem potest fieri secundum debitam proportionem, & tunc sapor medius est delectabilis, uel sine proportione & debita contemperantia, & tũc sapor medius est contristatiuus & abominabilis. Qui autem sunt notiores sic nominantur a philosopho, dulcis, pinguis, ponticus, austerus, stypticus, acutus, salsus, amarus. Et in quo distinguantur, & quomodo ordinentur, iam declaraui in q. formatis super lib. de sensu & sensato, & illic inuenies quõ distinguitur austerus

ab acetoſo,licet non noietur ab Ariſto.& in ſumma apud eum non ponuntur niſi ſeptem ſpecies ſaporis. Duos quidem ponit extremos.ſ.dulce, a quo non diſtinguitur pingue,nec unctuoſum,ita ꝙ hos tres ſumit pro uno: ĩ quo tamen diſtinguantur,uide in.q. prædictis. Altera ſpecies extrema eſt ipſum amarum. Mediæ autem ſunt quinq;.ſ.põticus,auſterus,ſtypticus,acútus,ſalſus, & dicit ꝙ uidentur ęquales ſpecies ſaporum ſpeciebus colorum,quas dicit eſſe ſeptem. Duas quidem extremas.ſ.album, a quo non diſtinguit flauum ſicut nõ diſtinguit pingue a dulci:& nigrū. Poſt album ponit puniceum.i.rubeum,& citrinum,& uiride,& cyaneum.i.colorem cœleſtem,& liuidum,quod ſe habet ad nigrum,ſicut ſalſum ad amarum.

Et aduerte ultimo,ꝙ ſicut colores medij quanto magis propinquant albo,tanto magis lucidi ſunt, & quanto magis nigro,tanto magis obſcuri. Sic ſapores medij quanto magis propinquant dulci,tanto magis nutritiui ſunt, quoniam uita conſeruatur,calido,humido,bene digeſto,quod inuenitur in dulci,ut diximus. Et quãto magis propinquãt amaro,tanto minus nutritiui ſunt,quoniam ex calore adurente conſumitur humidum nutrimentale, unde incinerata combuſta,& ualde ſalſa peſſimi ſunt nutrimenti. Cauſant enim ſanguinem terreſtrem, & augent atram bilem. Hæc de saporibus dicta ſint.

CAP. III.

IN cap̃.tertio,agendum eſt de odore. Et aduerte,ꝙ philoſophus in lib.de ſenſu & ſenſato in hoc ualde obſcure procedit. Et huius cauſam puto,quoniam imperfectum hunc ſenſum habemus ex intenſa frigiditate cerebri. Verũ tamen quæcũq; inueſtigare potuimus circa naturam odoris & principia ſua, & diffinitionem eius, et circa ſpecies eius,iam ordinauimus in.2.de anima,agentes ſimul de ſapore,& odore. Et in.q.ordinatis ſuꝑ lib. de ſenſu & ſenſato. Ideo ne inutiliter fiat repetitio, uide in prædictis locis.

Sed aduerte,ꝙ Ariſto.in lib.de ſenſu & ſenſa.ponit du

plicem diuisionem odoris. Vnam quidem in species suas correspondentes speciebus saporis, & ab eis denominatas. Et de eis uide in locis præallegatis. Aliam autem in odorẽ delectabilem & contristatiuum siue abominabilem. Et hoc iterum dupliciter, quoniam quidam est delectabilis & abominabilis in ordine ad odoratum tantum. Quidam autem in ordine ad escam. In primo sensu, competit soli homini. Delectatur enim homo suaue odorabilibus, ut floribus, & alijs aromaticis, etiam ꝙ non conferant alimento, nec redderẽt cibum decoctum suauiorem, immo ingratiorem ipsum facerent: ut si unguenta suaue olentia miscerentur ferculis: & abominatur malos odores, & contristatiuos odoratus, ut cum odorat sulphur, aut picẽ, aut putrefacta, aut pennas combustas. Causa autem propter quam hoc ẽ proprium homini, est intensa frigiditas cerebri, quam expedit contemperare huiusmodi odoribus, quoniam fundantur in calido sicco, & ideo sanant indispositionem cerebri, & confortant, si temperate odorentur. Abominabiles autem odores maxime contristant & prosternunt uirtutem. Et quidem ꝙ homo delectetur his odoribus, non solum in ordine ad conuenientiam nutrimenti, sed ex sola complacẽtia, signum est, ꝙ uoluptuosus & intemperans comedit cibum quem scit sibi esse nociuum, attractus sola suauitate odoris, & relinquit cibum salubrem, si non delectabiliter olet. In secundo autem sensu. s. in ordine ad cibum conuenit homini & animalibus quærẽtibus cibum a remotis, trahuntur enim ex odore ad cibum, ut canes, et pisces: sed animalia modo inueniant cibum conuenientem non offendũtur fœtore, ut patet in cane comedente cadauer, homo autẽ sic, ex causa dicta. Et propterea, respectu odoris delectabilis, & abominabilis secundum se, dicitur homo habere nobilissimum odoratum, quoniam solus discernit huiusmodi differẽtias: respectu autem specierum odoris, imperfectũ habet ex indispositione organi quam assignauimus supra. Hæc de odore dicta sint. Reliqua patent ex secundo de ani

ma,& præcipue de diuerso modo odorandi in aquaticis & in terrestribus animal bus.

CAP. IIII.

CIrca quartum cap.aduerte,ꝙ postquam Aristo.considerauit de obiectis trium sensuum.s. uisus, gustus, odoratus,mouet & soluit tria dubia.

Primum,est circa obiecta quinque sensuum,de quibus dubitatur,cum sint qualitates sensibiles & non existant nisi in corporibus,utrum sint diuisibiles in infinitum.

Secundum,est circa obiectā sensuum,ut immutant medium,& sensum, utrum prius immutent medium,quam perueniant ad sensum.

Tertium,est circa simultatem sensationum,utrum in eodem instanti plures sensus possint sentire, puta quòd uisus uideat,& manus tangat.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ possunt imaginari esse d uisibiles in infinitum tribus modis. Primo quo ad diuisionem formalem,qua diuiditur genus in species.Secundo quo ad diuisionem quantitatiuam,qua diuiditur albedo ad diuisionem superficiei. Tertio quo ad diuisionē actus sentiendi, ita.s.ꝙ possint sentiri sub minori,& minori, & minori quantitate in infinitum. Philosophus soluit propositū dubium secundum hos tres modos.

Primo probat,ꝙ nō sunt diuisibiles in infinitum,in primo sensu sic.In quolibet genere datur una prima cōtrarietas,quæ est inter duas differentias maxime distantes, quæ constituunt duas extremas species:ex decimo Metaphysicę.ergo in quolibet genere sensibilium datur prima,& ultima species,sed inter primam,& ultimam speciem non possunt esse species medię infinitę, ut patet. ergo color, nec sonus,nec odor,nec sapor,nec aliud genus sensibilium qualitatum potest diuidi in species infinitas.sunt ergo finitę species coloris, quarum extremę sunt ,album,& nigrum, & in sapore,dulce & amarum &c.

Secundo probat,ꝙ sunt diuisibiles in infinitum in secun

do sensu secundum partes inęquales, non autem secūdum æquales, sic cum qualitas sensibilis, puta albedo, recipiatur in quanto continuo. ergo fit quanta per accidens, ex consequenti diuisibilis est sicut diuiditur continuum, sed cōtinuū ex sexto physi. diuiditur in infinitum secūdum partes proportionales quæ non sunt ęquales. Nam sumpto continuo bipedali, primo diuiditur in duas medietates, & prima medietas in duo, & medietas medietatis in duo, & sic procedē do partes semper fiunt minores, ergo inæquales. Si autem continuum sit finitum, puta decem pedum, & diuidatur in partes æquales, puta semper auferendo quātitatem unius pedis, constat ꝙ diuisio non tendit in infinitum. nam ablatis decem pedibus, totum continuum erit consumptum. Cum igitur albedo, & sapor, & odor, & calor &c. sint in continuo & sint extensi ꝑ accidens, patet ꝙ eodē modo diuisibiles sunt in infinitum, sicut corpus continuū cui insunt.

Tertio probat ꝙ non sunt diuisibiles in infinitum in tertio sensu sic, cum qualitas sensibilis, puta albedo, sit quanta per accidens, poterunt eius partes considerari sicut considerantur partes continui. Huius autem partes possunt cō siderari inquantum sunt in continuo, & inquantum abinuicem separatæ. primo modo sunt in potentia, secundo modo sunt in actu. eodem modo possunt cōsiderari partes albedinis, & quidem si considerentur primo modo, non sunt sensibiles nisi in potentia, quoniam uisus uidens album, terminatur ad illam albedinem actu, ut est quoddam totum, & non ad hanc partem tantum, uel illam, nisi particulariter signetur. Ex quo sequitur ꝙ qui audit totam unam consonantiam conflatam ex multis proportionibus musicalibus, non est necesse ꝙ actu percipiat omnem partialē consonantiam, nisi per se, & separatim fiat. unde (ut inquit Aristo.) contingit totum cantum audire, & tamen diesim latere audientem. Cum igitur non sint sensibiles nisi in potentia ꝗdiu nō sunt abinuicē separatæ: patet ꝙ non pn̄t uideri sub minori, & minori, & minori ꝗtitate, & sic in infinitū.

Si autem conſiderentur in ſecundo ſenſu, dico ꝙ nõ poſ ſunt diuidi in infinitum, ita ꝙ actu ſeparentur abinuicem, & unaquæq; per ſeipſam ſentiatur, qđ probaẽ dupliciter. Primo ex parte ſenſibiliũ qualitatum. ſcđo, ex pte ſenſus.

Ex parte ſenſibilium qualitatum ſic, cum ſint in corpore naturali, eo modo ſunt diuiſibiles quo eſt diuiſibile corpus naturale, ſed licet, ut corpus ſit diuiſibile in infinitum, non tamen ut naturale, quoniam in eo eſt deuenire ad minimum per ſe exiſtens propter formam naturalem, quę ad ſui conſeruationem in materia requirit determinatam quãtitatem. ergo eſt deuenire per diuiſionem actualem ad minimum album, & minimum ſapidum, & minimum calidum, quæ ſi iterum diuiderentur non permanerent, ſed (ut inquit Ariſto.) reſoluerentur in continentia: ſicut minimus liquor ſaporoſus infuſus mari conuerteretur in aquam maris, & modica aqua infuſa amphoræ uini conuertitur in uinum. Patet igitur ꝙ neceſſe eſt obiecta ſenſuum ſi debent mouere ſenſum eſſe ſub determinata quantitate, ex conſequenti ad hoc ꝙ ſentiantur non poſſunt diuidi in infinitũ.

Ex parte autem ſenſus ſic. Obiectum quãto eſt ſub minori quantitate, tanto minus immutat organum, & tanto difficilius eſt ipſum ſentire, ut patet in uiſu. ergo ſecundum ꝙ diuiditur obiectum in minores, & minores partes, neceſſe erit augeri uirtutem ipſius ſenſus, ut percipiat obiectum ſub minori, et minori quantitate: ſed uirtus ipſius ſenſus nõ poteſt augeri in infinitum, cum ſit uirtus, & potentia conſequens & fundata in anima, quę cum ſit forma naturalis eſt determinati gradus, & ſuũ eſſe ſtat in indiuiſibili. ergo nec obiectum poteſt diuidi in minus in infinitum, ita ꝙ ſentiaẽ, ſed eſt ſtatus, ita ꝙ diuiſum ulterius non ſentietur. neceſſe eſt igitur in colore, in ſono, in ſapore, in odore, in qualitatibus tangibilibus ponere terminum non ſolum ſecundum diuiſionem in ſpecies, ſed ẽt in partes quantitatiuas, ut ſeorſum & ſeparatim ſentianẽ. Hæc de primo dubio dcã ſint.

Quantum ad ſecũdum dubium aduerte, ꝙ ly prius ſtat

pro prioritate temporis, & non pro prioritate naturæ, uel causalitatis, quoniam de his manifestum est. Ex eo enim q obiectum immutat medium, immutat sensum, sed dubiũ est de prioritate temporis, quoniam Empedocles posuit lumen prius peruenire a sole ad medium, quã ad uisum, aut ad terram. Et quoniam secundum eum in omni sensatione interuenit motus, omnis autem motus fit in tpe, ergo &c.

Ad hoc dubium respondens Aristo. distinguit de sensu, quoniam quidam est sentiens per medium cõiunctum organo, ut gustus, & tactus, in quibus medium est caro, ut diximus in secundo de anima. Quidam per medium extrinsecum, & remotum, ut uisus, auditus, & odoratus. Item sensuum sentientium per medium extrinsecum, quidam sentit interueniente motu locali ex parte medij, ut auditus: quidam sentit interueniente motu alterationis ex parte medij, ut odoratus: quidam sentit nullo facto motu reali ex parte medij, ut uisus. Positis his distinctionibus, pono de mente philosophi quatuor conclusiones.

Prima in uisu, Non est necesse medium prius immutari a uisibili quam organum uisus, quoniam uisibile uel est lumen, uel color, nam uidemus, & lucida, & colorata. sed lumen non prius immutat mediũ, immo simul immutat medium & organum, quoniam illuminatio medij, nõ est motus localis, sed fit in instanti, ut declaratum est in sexto physi. eo q lumen caret cõtrario. sibi enim opponitur tenebra quæ est priuatio, quæ deficit ad solam præsentiam luminosi, unde totus aer medius inter uisum, & luminosum simul illuminatur, & non per partem post partem: ex consequẽti non prius medium immutat quam organũ uisus, remoto impedimento ex parte uidentis. Sĩr, color absq aliquo motu reali, et mere intẽtionaliter causat sui speciem in medio, & in organo. ergo non prius in medio, sed simul tpe in utroq. Remoto. n. motu remouetur successio ĩmutatiõis.

Secunda in auditu, Necesse est prius immutari medium per partem post partem a sono, quam organum, quoniã

non causatur sonus nisi cum motu locali aeris, uel aquę, ut declaratum est in. 2. de anima. unde necesse est partem aeris propinquam sonoro, uel sonabili percutere sequentem cum delatione soni, & illam aliam, & sic successiue. Et ppterea prius uidemus fulgur quam audiamus tonitruum, cum tamen prius fiat tonitruum, ut diximus in Meteo. necesse est ergo, ut prius immutetur localiter medium p̄ partem post partem, quã ꝙ sonus ad organum deueniat. utrũ autem sit necesse totum medium immutari a sono realiter usq; ad organum, diximus in. 2. de aïa. in. cap̄. de auditu.

Tertia, In odoratu prius immutatur medium quod est aer, uel aqua, quam organum, quoniam non sentitur odor nisi ab odorifero resoluatur fumalis euaporatio: quæ recepta in medio alterat medium causans in eo odorẽ realiter: sicut calidum causat calorem. In parte igitur ppinqua corpori odorifero causatur motu alteratiõis odor, & hæc pars facta odorifera alterat subsequentem, & illa aliam, quoniã quando medium est multum non simul totum, sed successiue alteratur, sicut & partes aquæ successiue calefiunt ab igne: oportet ergo medium prius immutari motu alterationis ab odore quam sentiat odoratus. utrum autẽ sit necesse odorem recipi realiter in toto medio usq; ad organum, diximus in cap̄. de odoratu.

Quarta, Nõ est necesse in gustu, & tactu obiectũ prius immutare medium quam organum, quoniam sentiunt p̄ medium coniunctum, quod est de substantia sentientis, q̄d est caro, ut diximus in secundo de anima, cui immixti sunt nerui, qui sunt organum tactus, et gustus, ut diximus ibidẽ. Et propterea statim ꝙ gustabile unitur linguæ, & tangibilis qualitas carni, sentiuntur. non ergo necesse est prius tpe immutari medium in his sensibus, quam organum. Secus autem esset si gustaremus, aut tangeremus per medium a remotis, tunc enim accideret sicut & in odoratu, quoniam nec gustus, nec tactus fit sine alteratione medij. unde dicit Aristo. in lib. de sensu, & sensato, esset utique gustare sicut

odor, si remotus, id est per medium remotum tāgeremus. Hæc de secundo dubio sufficiant.

Quantum ad tertium dubium dico duo. Primo arguo quòd impossibile sit animali duobus sensibus simul. i. i eodem instanti sentire sensibilia diuersorum generum, puta quòd eo instanti quo uidet album, audiat sonum. Secundo declaro quomodo hoc sit possibile, & soluo argumentum.

Circa primum aduerte, quòd Aristo. arguit ad partem negatiuam tribus rationibus, ex quibus adduco difficiliorem, quæ est hæc in summa. Animal nō potest eodem sensu simul sentire distincta sensibilia eiusdem generis, puta non potest uisu simul uidere album & nigrum. ergo nō potest distinctis sensibus simul sentire distincta obiecta diuersorum generum, puta uisu album, auditu sonum. consequentia uidetur manifesta a maiori negatiuæ. uidetur enim minus impossibile quòd simul sentiam eodem sensu duo obiecta eiusdem generis, quam duobus sensibus duo obiecta diuersorum generum: quoniam cum sentire sit quidā motus, duo motus minus diuersi uidetur se magis compati in eodem, quam magis diuersi. Constat autem quòd duę sensationes duorum obiectorum unius generis sunt minus diuersę, quam duę duorum obiectorum distictorum generum. ergo si illę non se compatiuntur, nec istæ. Antecedēs autem sic probatur. Vnus sensus numero nō potest simul actuari pluribus sensationibus, quoniam se habet sensatio ad sensum sicut forma sua. Idem autem non potest simul informari pluribus formis eiusdem generis, sicut non potest eadem pars supficiei fieri simul alba, & nigra, sed plures sensationes sunt circa plura sensibilia. ergo uel est necesse ex pluribus sensibilibus fieri unū, ut simul sentiantur, & tunc sentiuntur ut unum, non ut plura, sicut quando gustamus saporem mixtum ex dulci, & austero: uel nō possunt simul sentiri, ut remanēt distincta. Patet igitur quòd si animal non potest eodem sensu plura sentire pro eodem instanti, nec plura pluribus sensibus.

Et confirmatur

Et confirmatur, quoniam si simul sentit plura distincta genere pluribus sensibus, ergo cognoscit in eodem instanti differẽtiam eorum, quomodo.s. differt album a sono, uel a sapore &c̃. Sed non potest assignari differentia inter duo distincta genere, nisi ab una potentia utrunq; apprehendatur. ergo est impossibile duos sensus, ut duo sunt, simul plura sentire, nisi ex duobus sensibus fiat unus sensus, quod ẽ impossibile, ut patet.

Circa secundum aduerte, ꝙ Aristo. respondens concedit ꝙ plura ut plura possunt simul a pluribus sensibus sentiri, hac tamen ratione ꝙ plures sensus exteriores correspõdeant uni interiori, sicut plures lineæ correspondent uni cẽtro. Item ꝙ unus sensus potest simul sentire plura sensibilia eiusdem generis, ut albũ & nigrũ, & duas uoces simul, acutam, & grauem, prout hic sensus, puta uisus subordinatur sensui communi, in quo terminantur sensationes oĩum sensuum exteriorum, ita ꝙ ratio sentiendi plura simul, siue per plures sensus, siue per unum, non sumitur pręcise a sensu exteriori, quoniam ut sic ratio in oppositum adducta cõcluderet, sed sumitur ex reductiõe ad unum superiorem in quo uniuntur sensus exteriores, quem in. 2. de anima. diximus esse, & nominari sensum cõmunem, & illic assignauimus necessitatem ponẽdi ipsum, & ꝓprias actiones suas. Et quoniam (experientia teste) constat ꝙ dictum est de pluribus sensibus, & de eodem sensu quo ad simultatem plurium sensationum, ideo Aristo. nõ multum laborat ad hoc probandum: sed conatur declarare quomodo ratio supra inducta nec confirmatio concludunt.

Nos igitur formaliter respondentes ad rationem, negamus antecedens. Ad probationem dicimus, ꝙ non est eadem ratio de simultate plurium formarum eiusdem generis secundum esse reale, & secundum esse intentionale, quoniam licet non se compatiantur secundum esse reale in eodem, tamen se compatiuntur secundum esse intentionale, quoniam secundum illud nullam habent repugnantiam.

adinuicem, & quoniam in sensu recipiuntur formę sine materia, i. secundum esse spiritale, ex diffinitione sensus data in. 2. de anima, ideo antecedens illius rationis non est uerū.
Et aduerte ꝙ hæc solutio est secundum diuum Tho. Nam in cōmenta. lib. de sensu & sensa. circa fi. exponens tex. qui incipit, Vel quemadmodum, sic dicit. Nō omnino se habet in sensu, & in intellectu, sicut in corporibus naturalibus. Corpus enim naturale recipit formas secundum esse naturale, & materiale, secundum quod habēt inter se contrarietatem, & ideo non potest idem corpus simul recipere albedinem, & nigredinē: sed sensus, & intellectus recipiunt formas rerum spiritaliter, & immaterialiter secundum esse quoddam intentionale, prout non habent contrarietatem. unde sensus, & intellectus simul possunt recipere species cōtrariorum. cuius simile potest uideri in diaphano, quod in una & eadem parte sui immutatur ab albo, & a nigro, quia immutatio non est materialis secundum esse naturale, ut supra dictum est. Hæc diuus Tho.

Ad confirmationem autem, conceditur consequentia, & cum dicitur, ꝙ nō potest assignari differentia inter duo distincta genere, nisi ab una potentia utrūq; apprehendat; Respondetur, ꝙ sufficit utrunq; apprehendi ab una potentia, uel a duabus, ut uniuntur in una superiori in qua terminantur utriusq; apprehensiones. Et hęc secunda pars est uera, quoniā omnes sensus exteriores adinuicem quidem comparati sunt distincti. respectu autem sensus cōmunis in quo, ut in cōmuni termino uniuntur, sunt unum. Concedo igitur ꝙ nisi distincti sensus unirentur in aliquo uno superiori, non possunt simul plura apprehendere, & inter ea assignari differentia. Et ideo antiqui ignorantes naturam sensus communis, non poterant hanc rationem soluere, & cogebantur negare ꝙ simul plura sentiamus & quoniam uidebantur negare experientiam, dicebant ꝙ in rei ueritate non simul. i. in eodem instanti, sed in tempore impercepibili, ita ꝙ ex parte rei prius unum quam aliud sentimus,

licet id nos lateat,& ad hoc deducebãtur,quoniam nesciebant pluralitatem sensuum exteriorum ad unum intrinsecum,ut cõmunem terminum deducere, sicut inuenit Aristo.a quo sic habemus in lib.de sensu,& sensato. Similiter ergo ponendum est in anima, idem & unum esse numero sensitiuum omnium,secundum esse tamen alterum, & alterum,horum quidem genere, horum autem specie. quare sentiet quidem simul eodem & uno,ratione autem non eodem.Hæc Aristo.Et intendit q̃ in anima est una potentia sensitiua omnium obiectorum sensibilium distinctorũ genere & distinctorum specie,quam dicimus Sensum cõmunem,qui in se quidem unus est, ut comparatur autem ad diuersos sensus, ut centrum ad diuersas lineas quarum est terminus,alter & alter est secundum rationem.Et propterea uerum ẽ dicere animal sentire plura simul uno sensu,& non uno.Vno quidem subiecto, non uno autem ratione siue formaliter.Hæc de tertio dubio dicta sint.

De organis & obiectis igitur sensuum exteriorum hæc dixerimus,non declinantes a mente Aristo.in lib. de sensu & sensato,qui proprio titulo deberet dici liber de sensitiuo .i.organo,& sensato.i.obiecto sensuum exteriorum.

CHRYSOSTOMI IAVELLI

Canapitij Epitome in librum de somno & vigilia.

CONSIDERATIONEM Aristo.in libro de somno & vigilia perstringemus in uno tractatu, quem diuidemus in tria capita.

In primo agemus de uigilia & dormitione.

In secundo de somnio.

In tertio de diuinatione somniorum.

CAP. I.

IN primo cap. quatuor agenda sunt.

Primo, quibus competant uigilia & dormitio.

Secundo, posito q competant soli animali, secūdum quam partem primo dormiunt & uigilant.

Tertio, quæ sint dormitionis causæ.

Quarto, soluetur dubium.

Quantum ad primum aduerte, q non sunt passiones solius aię, ut intelligere, nec solius corporis, ut moueri deorsum, sed ꝯiuncti.i. ipsius uiuentis, nec oīs uiuētis, sed solius aīalis. quoniā cū uigilare sit uti aliquo sensu, et dormire sit priuari usu sensus (Dicitur enim dormitio uacatio sensuum exteriorum, eius erit uigilia) & dormitio, cuius ē sentire, sed sentire non est animæ, nec corporis, sed coniuncti, nec oīs uiuentis, sed solius animalis, quoniam sensitiuum est differentia propria animalis. ergo idem concludendum est de uigilia, & dormitione. Et quidem q sentire sit passio totius uiuentis, nō absolute, sed solius, & omnis animalis, probat sic Aristo. Cuius est potentia siue uirtus eius est actio, sed sensus est totius uiuētis, quod est animal. sensitiuum enim constituit animal. ergo sentire est passio non solius animę, uel corporis, sed totius, quod est animal. Cum igitur uigilia, & dormitio consequātur partem sensitiuam, quoniam cum sint priuatiue opposita habent fieri circa idem, sequitur q plantę, nec uiuentia separata possunt dici proprie uigilare, nec dormire, nisi forte metaphorice, ut dicantur plātę dormire in hyeme, quia non pullulant, in uere autem uigilare, quia pullulant, & Deus dicatur dormire quando nō pūnit malos, & uigilare quando castigat. sed hæc non sunt præsentis negotij.

Sed aliquis quæret utrum insint omni animali, et utrum alternatim, ita q sit necesse omni animali, quantūcunq; imperfecto, aliquanto tempore uigilare, & aliquanto tempore dormire, & iterum excitari, & iterum dormire, ita q non possit semper uigilare.

Respondeo utrique quæsito affirmatiue, & quidem ꝙ insint omni animali declaro sic. Cuicũq; inest sensus contingit inesse solutionem siue usum sensus, aliter frustra sibi inesset sensus. habemus enim sensum, ut sentiamus. solutio autem sensus uigilia dicitur: sed omni animali inest sensus ex diffinitione sua. ergo ei contingit inesse solutionem sensus, quæ dicitur uigilia. Quòd autem insit dormitio declaro sic. Vigilia & dormitio sunt, ut habitus, et priuatio. ergo habent fieri circa idem. ergo sicut omne animal aptum est uigilare, ita aptum est dormire. Præterea, omne animal, aut perfectum, aut imperfectum est si perfectũ, manifeste uidemus ipsum uigilare, & dormire: si imperfectum, adhuc idem uidemus, licet non ita manifeste, aut quia nõ claudũt oculos, sicut carentia palpebris, aut quia parua, & breui indigent dormitione. propter paruam nutrimẽti euaporationem, ut habentia durum corium & squammosa, ut serpentes. unde dicuntur dracones uigiles, aut propter frigiditatẽ complexionis, sicut pisces, qui tamen uisi sunt dormire. unde (inquit Aristo.) genera piscium omniumque marinorũ uisa sunt dormientia. Quòd autem necessario insint alternatim omni animali, declaro sic. Et primo ꝙ post aliquantam uigiliam necessario sequitur dormitio. Et secundo, ꝙ post aliquãtam dormitionem sequitur uigilia. Primum sic. In omni actione sensuum animal laborat, eo quòd sensus est uirtus organica. organum autem cum sit elementatum, alterabile est, & ex eo quod uirtus sentiendi indiget spiritibus sibi ministratis a corde, qui paulatim debilitantur & resoluuntur, nisi renouentur & fortificentur. ergo post determinatum tempus necesse est sensum uacare, & immobilitari, ut quiete confortetur, & restaurentur spiritus sensitiui. Hæc autem uacatio, & immobilitas sensus dicitur dormitio. ergo ne animal continuato labore uigilię deficiat, necesse est post aliquantam uigiliam sequi dormitionem. Hinc uidemus aliquos ꝓhibitos dormire ab hostibus suis, omnino deficere uiribus, & si longo tempore sint insomnes, pe-

situs deficiunt. secūdum sic, Cum dormitio sit uinculum, & immobilitas partis sensitiuæ, necesse est omne dormiēs esse sensitiuum. sensitiuum autem est quod potest sentire secundum actum, sicut calefactiuum quod potest actu calefacere. ergo necesse est omne dormiens posse sentire secundum actum, sed non inquantum dormiens. ergo necesse est ipsum excitari, ut actu sentiat.

Præterea, si post dormitionem regulariter non sequeretur uigilia, non haberet rationem quietis, & salutis, sed potius destructionis. Certum est enim quòd nisi dormiēs expergisceretur, non reciperet alimentum, ex consequenti deficeret, & tunc destrueretur causa finalis dormitionis. Naturæ enim auctor intendit dormitionem in animali, ut fortius operetur, & non, ut corrumpatur. quod si cōtingat aliquem dormientem nō amplius excitari, id prouenit ex pessima ægritudine, & non ex causis naturaliter inducentibus somnum. Nec dicendum est talem proprie dormire, sed mortifere ægrotare, ut dicemus infra. Patet igitur quod uigilia & dormitio insunt soli aīali, & omni, & alternatim.

Quantum ad secūdum aduerte, quòd cum dormitio sit uacatio siue priuatio sensationis in omnibus sensibus exterioribus (si enim homo utitur uno sensu, dato quòd nō utatur alijs, non dicitur dormire) necesse est reducere dormitionem ad illam partem, ut ad primum subiectum, qua soluta soluti sunt sensus exteriores, siue insint omnes, ut ī animali perfecto, siue solus gustus & tactus, ut ī animali īperfecto: et qua ligata siue immobilitata omnes ligantur. Hāc autem partem dicit Aristo. esse illam in qua situatur sensus communis, siue sit pars anterior capitis, ut in animali perfecto, sicut diximus in. 2. de anima: siue sit pars proportionalis illi, ut in animali imperfecto. nam a corde transmittuntur spiritus sensitiui ad sensum cōmunem, ut ad fontem & cōmunem terminum, & a sensu communi transmittuntur ad organa sensuum particulariū, ut aqua fontis ad riuulos. Ita quòd sensus cōmunis est principium primū a quo uir-

tutē ſentiendi actu recipiunt ſenſus particulares, & ad quē terminantur eorum ſenſatiões, ſicut diuerſæ lineæ ad unū centrum. ſicut igitur deficiēte aqua fontis, deficit & in riuu lis, & ſicut reſtituta fonti reſtituitur riuulis, niſi obturentur ora riuulorum: ſic ligato & immobilitato ſenſu cōmuni, utpote uniuerſali principio ſentiendi, ligantur omnes ſenſus particulares, & hæc ligatio dicit̄ dormitio, & ſoluto ſenſu cōi ſoluuntur ſenſus particulares, & hæc ſolutio dicitur uigilia. Primum igitur ſubiectum uigiliæ, & dormitionis ē ſenſus cōmunis. Quibus autem cauſis ſoluatur, & ligetur ſenſus cōis, dicemus infra agentes de cauſis dormitionis.

Sed quoniam aliquis negare poſſet dari ſenſum communem, ex conſequenti reductionem uigiliæ, & dormitionis ad ipſum, ut ad primum ſubiectum, eſſe fictionē: ideo Ariſto. probat neceſſitatem huius ſenſus rationibus tactis in 2. de anima, & in lib. de ſenſu, & ſenſato, quæ ſunt duæ. primo, animal ſentit ſe ſentire, ut cognoſcit ſe uidere, & audire &c. & hoc non aliquo ſenſu particulari. uiſus enim non cognoſcit niſi lucidum, uel coloratum. uiſio autem nec lucida, nec colorata eſt, ut patet. ergo &c. Idem dico de quocunq; alio ſenſu exteriori reſpectu actionis ſuæ. ergo neceſſe ē dari alium ſenſum iudicatiuum circa huiuſmodi actiones. Iudicare autem non poſſet niſi ad ipſum terminentur actiones omnium ſenſuum exteriorum, ut ad communem terminum, & hunc dicimus eſſe ſenſum cōmunem. ſecundo, animal cognoſcit differentiam inter obiecta diuerſorū generum, ut inter colorem, & ſonum. hanc autem non poteſt cognoſcere aliquis exteriorum ſenſuum, quoniam cognoſcens differentiā inter aliqua duo, neceſſe eſt ut utrūq; apprehendat. nullus autem particularis ſenſus apprehendit colorem, & ſonum per ſe. ergo neceſſe eſt dare ſenſum ſuperiorem, ad quem terminentur ſenſationes, & uiſus, & auditus, & aliorum ſenſuum, & hic cognoſcet huiuſmodi differentiam, & hunc dicimus ſenſum communem. Vnde dicit Ariſto. eſt autem quædam & communis potentia, q̄

sequitur omnes, quia & quod uidet, & audit, & sentit. non enim uisu quidem uidet quoniam uidet, & iudicat, & potest discernere, quoniam alia quidem sunt dulcia ab albis, nec gustu, nec uisu, nec ambobus, sed quadam communi particula omnium sensitiuorum. Hæc Aristo. Patet igitur uigiliam, & somnum inesse animali. primo et principaliter propter sensum communem, & ab ipso deriuantur ad sensus exteriores, ut clarius dicetur infra.

Quantum ad tertium, ut perfecte sciamus causas dormitionis, dicemus de eius causa finali, & de materiali, & de efficiente, & de formali.

Quantum ad finalem, dicit Aristo. esse salutem, & conseruationẽ aĩalis. cuilibet enim nõ potenti continuare actiones suas, & motus proprios cum delectatione, necessaria ẽ quies, ut interpositione saluetur, & conseruetur operans, & mouens seipsum sed omne animal est huiusmodi, quoniã organa sensuum, & principia motus alterabilia sunt, & defatigabilia. ergo indiget quiete, & interpositione. & hanc q dem quietem uirtutum animalium dicimus somnum. dico autem virtutum animalium, idest sensitiuarum exteriorum, ad differentiam sensitiuarum interiorum, quas nõ est necesse quiescere, & vacare in dormitiõe, vt dicemus agẽtes de somnio, & ad differẽtiam virtutum naturalium .i. vegetatiuarum quæ in dormitione intensiua operantur, propter adunitionem caloris, ut dicemus agentes de causa efficiente dormitionis. Huiusmodi autem quies iterum ordinatur ad vigiliam .i. ad operandum, siue exercendum opera sensuum prompte, & delectabiliter, & in homine ad intelligẽdum. sentire enim, & intelligere optimum est in nobis. Dicamus igitur finem dormitionis esse, vt quiescamus a labore actionum potentiarum sensitiuarum, & motiuarum, & intellectiuarum. Admiscetur enim labor in intellectione ex eo quod necesse est intelligentem phantasmata speculari. Ideo autem quiescimus, vt reassumptis viribus, & fortificatis organis, prompte & delectabiliter iterum reuertamur

uertamur ad opera nobis conuenientia. Et propterea bene inquit Aristo. quare propter salutem animaliũ existit somnus. uigilia uero finis, nam sentire, & sapere omnibus finis, quibus inest alterum eorum. Hæc Aristo.

Quantum ad causam materialem possumus dicere, ꝙ primum instrumẽtum, siue organum est cerebrum. primo autem subiectum in quo recipitur dormitio est sensus communis, quoniam (ut diximus supra) est fons sensuũ exteriorum, qui primo ligatur, & de modo ligationis suæ dicemus isra. Primum uero principium siue radix est cor in hñtibus sanguinẽ: in nõ hñtibus aũt aliqđ ꝓportionale cordi. Et quidẽ ꝙ sensus cõis, qui situatur in prima parte cerebri sit primum subiectum, diximus supra. Nũc autem probandum est cor esse primum principiũ dormitionis, & uigiliæ, & arguo sic Cum dormitio, & uigilia consequantur partem sensitiuam, & motiuam (Est enim dormitio priuatio sensationis, & motus localis) ergo idem est principium sentiendi, & mouendi secundum locum in animali, & uigilandi, & dormiendi: sed cor in habentibus sanguinem est primum principium sentiendi, & mouendi secundum locum, quoniam cor est primum principium spirituum, ut testatur continua refrigeratio per respirationem, & inspirationem, & sine spiritibus transmissis a corde ad organum sensus communis, & potentiæ motiuæ non fit sensatio, nec motus localis in animali, ut dicemus infra agentes de causa efficiẽte dormitionis. ergo manifestum est ꝙ cor est primum principium uigiliæ, & dormitionis. quod autem attribuitur cordi in animali perfecto, attribuitur alicui particulę, quæ est loco cordis in aïali imperfecto, ut ĩ animalibus dictis rotula, siue ãnulosa, ut apes, uespę, papiliones, & bõbycia. i. facientia sericum. Indeterminata enim particula ẽ perseuerans spiritus complãtatus, qui in eis est principium sentiendi, & motus localis. cuius signum est, ꝙ in eis uidemus continuum motũ circa diaphragma, quoniã illic stat spiritus pulsatilis complantatus. Hæc dicta sint de primo

principio dormitionis, & uigiliæ.

Sed insurgit dubium, quoniam dictum est dormitionē esse priuationem sensationis, & motus localis. nā uidemus aliquos dormiētes surgere, & ambulare, & agere stupēda. Respondeo. Hic intendimus de his quæ formaliter, & per se conueniunt dormitioni. ea autem formaliter, & per se ei conueniunt, quæ causantur a causis naturalibus inducentibus dormitionem. Huiusmodi aūt causę (ut dicemus infra agentes de cā efficiente) faciunt organa sensuum, & potentiæ motiuæ oppilari, ex q̄nti faciūt priuationē motus, & sensus. Quod aūt aliqui dormiētes moueant se localiter, id nō prouenit a causa naturali, sed nō naturali. & est calor inordinatus, siue extraneus, et non bene regulatus. nam sicut calor naturalis diffusus per neruos, & musculos, est causa ordinati motus in uigilāte: sic calor innaturalis diffusus in corpore aliquorum dormientium est causa multorum motuū inordinatorum, ut patet in febricitantibus dormientibus, q iactant se in lecto propter calorem febrilem. unde omnes agitantes se in lecto, & surgentes, & ambulantes id patiuntur ex calore irregulato, quare non ut dormientes, quoniā ut sic sunt quiescentes, sed ut infirmātes potius huiusmodi motus habent. cuius signum est, ꝙ expergefacti sentiunt se fatigatos, & debiles, & tamen dormitio, ut dormitio fortificat, & restaurat.

Quantum ad causam efficientem, quoniā dicemus hāc esse euaporationem factam ex nutrimēto ad caput, primo dicemus aliqua de nutrimento, prout deseruiunt præsenti intentioni. deinde assignabimus causam efficientem dormitionis, & declarabimus manifestis signis.

Aduerte igitur, ꝙ necesse est animal nutriri, & augeri statim ꝙ recipit sensum, sed nutriri usq; in extremum uitæ propter restitutionem humidi substantifici, quod continue deperditur ex consumptione facta a calore naturali, ut dicemus in libro de causa mor. & ui. augeri autem non conuenit usque ad extremum uitæ, sed ad determinatum tem-

pus,in quo acquiritur quantitas debita uiuenti secundum speciem suam,ut dictum est in primo libro de generatiõe. Nutrimentum autem proximum quod in substantiam aīa lis conuertitur est sanguis in habentibus sanguinem, & in non habentibus sanguinem est aliquod proportionale san guini. Recipitur autem sanguis in uenis,ut in proprio loco, ut ex eis deferatur,& distribuatur per omnes partes corpo ris. & uenarum omnium principium est cor, a quo uelut a fonte calido,& humido,uenę recipiũt sanguinem. Anteq̃ autem cibus conuertatur in sanguinem,primo recipitur in stomacho,& ibi decoquitur prima decoctione,qua separa tur crassum a subtili,deinde subtile trãsmittitur ad hepar, & adhuc magis decoquitur,ac depuratur: deinde transmit titur ad cor,& illic completur digestio, & facta conuersio ne in sanguinem subtilem recipitur sanguis ĩ uenis,& a cor de fit multa euaporatio per uenas ad caput, quoniam cali- dum facit euaporare humidum. Cor autem calidum est, & sanguis calidus humidus, ideo cum delatione sanguinis per uenas magna fit euaporatio ex nutrimento ad caput.

Stantibus his tanquam fundamentis dico, ꝙ causa effi- ciẽs uerę dormitionis,& naturalis,quæ est requies propter salutem animalis,est euaporatio nutrimenti ex corde ꝑ ue nas ad caput. Dico autem ueræ dormitionis, & naturalis, quoniam nõ omnis ligatio sensus communis, & sensuum exteriorum meretur dici dormitio. Causatur enim huius- modi ligatio ex multis & malis accidentibus, ut in apople ctico,& epileptico,& ex debilitate spirituum,siue maxima resolutione, & ex intensissima meditatione circa aliquod speculabile,uel multum terribile,uel multum delectabile: ut patet in his quæ patiuntur ecstasim,& maxime in mulie ribus,quæ quoniam uehementer intenduntin beneplacitũ sibi,& deterrentur ab apprehensis multum nociuis, facile alienantur a sensibus,& constituuntur in impotentia sentiẽ di. Hæc igitur impotentia sentiendi causata a supradictis,li cet assimiletur dormitioni,non tamen meretur dici dorm

tio,quoniam non ordinatur ad quietem,& salutem anima lis,sed pro maiori parte causat oppositum.

Quomodo autem ex nutrimenti euaporatiõe causetur dormitio,nunc declarandum est. Aduerte igitur, ꝙ calor naturalis complantatus in locis in quibus celebratur dige stio,& præcipue in corde se habet ad nutrimẽtum,sicut ca lor ignis ad uegetabilia reposita in lambico: & cerebrum se habet,ut operculum lambici,& uenę se habent, ut cãnu lę ascendentes a lambico ad operculum.qm̃ sicut ignis fa cit euaporare uegetabilia ex lambico per cãnulas ad oper culum:sic calor naturalis facit euaporare nutrimentum ꝑ uenas ad cerebrum.& sicut uapor eleuatus ex uegetabili bus,dum ascẽdit est,subtilis,& humidus, & cum peruenit ad operculum ex frigiditate operculi incrassatur adeo, ꝙ conuertitur in aquam,& factus densus, ac grauis descen dit per cãnulas:sic uapores eleuati ex nutrimento dũ ascen dunt per uenas,subtiles sunt,& humidi,& cum perueniũt ad caput ex frigiditate intensa cerebri incrassantur,adeo ꝙ facti graues,& densi quærunt descensum per uenas, sicut per eas ascenderunt.& sicut uapor uegetabilium conuer sus in aquam,si descenderet per cãnulas ualde strictas ob turaret eas,adeo ꝙ calor ex lambico, & fumus subtilis nõ possent ascendere,sed repercuterentur inferius donec ua por conuersus in aquam pro maiori parte descendisset: sic uapores nutrimenti incrassati frigiditate cerebri, descendẽ tes per uenas adeo obturant eas,ꝙ calor & spiritus proce dentes a corde per uenas ad caput, & pręcipue ad sensum cõmunem,ut sint principium sentiendi,& motus in aïali re pellũtur,& reprimũtur ad cor,donec uapores incrassati ꝑ maiori parte descenderint,uel resoluti fuerint.& quoniam (ut diximus)motus & sensus inest aïali ex spiritibus emis sis a corde,& calore per uenas ad caput,& ad sensum com munem,ut ad fontem,& ex eo ad sensus exteriores, sequi tur immobilitas, & ligatio in eis ex repercussione caloris, & spirituum ad cor ex causis dictis. Hanc autem immobi

litatem, & ligationem dicimus esse ueram dormitionem. Patet igitur causa efficiens uerę dormitionis.

Et quidem, ꝙ huiusmodi euaporatio cū ingrossata fuerit inducat ligationem sensuum, siue procedat ex nutrimento, siue ex alia humiditate intrinseca animali etiā superflua & maligna, & non solum naturali, patet ex multis signis.

Et primo ex parte cibi & potus, qui sunt multum uaporosi, ut uinum, lolium, papauer, opium, adeo enim uaporāt ꝙ grauant caput, & palpebras, & inducunt dormitionem longam, & profundam, ita ꝙ cum maxima difficultate excitamur, & id maxime apparet in ebrio, & in comedente panem ex lolio.

Secundo ex parte ægritudinum, quæ fundātur in humiditate crassa, & superflua, ut febres, epilepsia, apoplexia. Ex calore enim inordinato agente in humoribus corruptis maxima excitatur euaporatio ad cerebrum per uenas, & adeo incrassatur, ꝙ non solum inducit dormitionem, ut in febricitante, sed pene suffocat patientem propter uehementem obturationem arteriarum, per quas fit respiratio, ut patet in patiente morbum caducū, qui in pluribus euenit dormientibus, eo ꝙ in dormitione adunitur calor, & causat maiorem euaporationem, quam in uigilia.

Tertio, ex parte ętatis. nam ī infantia, & pueritia, quibus dominatur calidum humidum, multę fiunt euaporatiões, & ideo multum dormiunt. Signum autem magnę euaporationis incrassatę ex frigiditate cerebri est ꝙ infantes non possunt collum uoluere, quoniam cum habeant uenas paruas, & euaporatio sit multa, cum difficultate descēdit: ideo immobilitate partes circa collum, ꝓpterea (inquit Arist.) non sunt infantes potandi uino, nec nutrices. parum enim differt nutricem, aut infantem bibere uinum, quoniam lac declinat ad qualitates nutrimenti ex quo generatur, et ideo quia uinum est uaporosum, lac erit uaporosum, & multiplicabit in infante humiditates crassas &c̄. Senectus autē quoniam fundatur in frigido, & sicco(ut dicemus in libro

de causa mor. & ui.) ideo paruas patitur euaporationes. inde prouenit ꝙ senes parum & difficulter dormiunt, praecipue si non bene cibati, & potati fuerint. constituti autem in ultimo senio quasi continue dormitant, non ex euaporatione, sed de pauperatione spirituum, quibus non uigorantur sensus, & ideo ut debilitati immobilitantur.

Quarto ex parte complexionis, nā melācholici parum dormiunt eo ꝙ sunt frigidae, & siccae complexionis, ex cōsequenti non fiunt in eis multę euaporationes. Euaporatio enim est a calido agente in humidum, ut diximus in primo Meteo. & habentes uenas strictas, & capita magna sunt amatores somni, quoniam ex magnitudine cerebri fit in eis multa incrassatio euaporationis, et cum habeant uenas strictas cum difficultate, et longa mora descendit huiusmodi incrassata euaporatio, propterea diu ligati ꝑmanent sensus, & profunde dormiunt. qui autē uenas habent amplas, moderate dormiunt propter oppositas causas, & si accidat hominem esse pusillae staturae, ut est nanus, & habere uenas strictas, & caput magnum, adhuc amplius dormit, quoniam ex parua distantia cordis ad caput fit in eo impetuosa euaporatio, & ex magnitudine capitis multū incrassatur, & ex strictura uenarum cum difficultate descendit.

Quinto ex fatigatione corporali, videmus enim hominem post multum laborem opprimi somno etiam ꝙ sit ieiunus, similiter post laborem spiritalem, ut post subtilem speculationem, uel meditationem, immo & aliqui sunt qui etiam post conuenientem dormitionem si audiunt, uel legunt, vel considerant subtilia statim dormitant cōtra velle suum. Item uidemus oppressos tristitia dormitare, & fletus inducit somnum, & musica inducit somnū. unde apud antiquos Reges accedebant ad lectum cum musica, quae nō cessabat donec dormire cepissent. horum autem oīum est una communis ratio, quia. s. omnia praedicta sunt resolutiua, & causatiua euaporationum. propterea (inquit Aristo.) labor colliquatiuus est. i. resolutiuus, sicut & nutrimē-

tum si non sit frigidum. igitur ex omnibus his signis constat euaporationem esse causam ligatiuam sensuum exteriorum, propter quam redduntur impotentes ad sentiendum. Hæc de causa efficiente dormitionis dicta sint.

Postremo de causa formali eius agendum est. hæc autē scietur si notificatum fuerit quid sit formaliter dormitio. Aduerte igitur, ꝙ est priuatio sensationis in sensibus exterioribus cāta ex congregatione caloris naturalis adintra, q̄ congregatio fit ex vaporibus descendentibus, vt exposuimus, ordinata ad quietem, & salutem animalis. Et quidem ꝙ in dormitione congregetur calor adintra, patet ex duobus, quoniam actiones vegetatiuę in dormitione vigorantur, quarum instrumentum est calor naturalis, & quoniā exteriora membra, præcipue superiora infrigidantur, ut caput, īferiora autem, ut circa rhenes, & pedes calefiunt. Hęc de quatuor causis dormitionis dicta sint.

Quātum ad quartum, mouetur ex dictis tale dubium. Dictum est dormitionē causari ex cōgregatione caloris ad intra facta ex descensu vaporum per venas etc̄. Sed id nō videtur verum. nam ad congregationem caloris sequitur infrigidatio. ergo dormitio causabitur ex infrigidatione, sed hoc est impossibile, quoniam calida humida vaporosa, vt vinum, inducunt dormitionem, sed calida causant calefactionem, vt patet. ergo non videtur dormitio causari ex infrigidatione, immo potius ex calefactione.

Ad hoc respondetur, ꝙ dormitionis duæ sunt causæ. s. originalis, & completiua. Originalis quidem ē calefactio, quæ causatur ex uaporibus calidis eleuatis a nutrimētó calefacto ex calore naturali decoquente, & ascendētibus ad caput. Completiua autem ē infrigidatio causata a cerebro incrassante huiusmodi vapores ex quorum descensu congregatur calor adintra, vt diximus. non igiť inconuenit causam dormitionis esse calefactionem, & infrigidatiōem, sed ex diuersis principijs, vt dictum est. Concedo igitur ꝙ calida humida ex se inducunt calefactionem, cum quo tamen

ſtat cauſari infrigida[illegible]m ex loco ad quem euaporatio aſcendit. Exemplum [illegible]bemus in pluuia, cuius cauſa originalis eſt calefactio ſolis agentis in humida, & eleuãtis vapores humidos. Completiua autem eſt infrigidatio, & cõpreſſa vaporum cauſata ex frigiditate mediæ regionis aeris, vt declarauimus in Meteo. Hæc de dormitione dicta ſint. Nunc dicemus de ſomnijs, id eſt ſimulacris apparentibus dormienti.

CAP. II.

IN ſecundo capitu. agendum eſt de ſomno, quod accidit animali dormienti, de quo conſiderabimus quinq;.

Primo, cui ex potentijs animæ attribuitur ſomnium.

Secundo, quod eſt fundamentum ſiue materia ſomnij.

Tertio, quomodo ſit.

Quarto, quomodo diuerſificantur ſomnia.

Quinto, ex omnibus his elicietur diffinitio ſomnij.

Quantùm ad primum, pono quatuor concluſiones. Prima, Somnium non fit per potentias vegetatiuas, quoniam conſequitur dormitionem, vt propria paſsio. ſolus enim dormiens, & in eo ꝙ dormit ſomniat, vt dicemus infra. ſed dormitio non attribuitur potentijs vegetatiuis ex prædictis in primo cap. ergo etc̃.

Secunda, ſomnium non fit per ſenſus exteriores, quoniã fit dum animal dormit. ergo dum ligati ſunt ſenſus exteriores, & priuati actu ſuo, ex conſequenti licet videatur ſomnianti videre colores, audire cantus, guſtare cibos, tñ dum dormit nihil hoꝝ ꝑ ſenſus exteriores apphendit. ergo etc̃.

Tertia, Somniũ non fit per intellectiuam potentiam, licet aliquando ad illud concurrat, quoniam intelligimus ꝓprie vniuerſalia: Somniamus autem ſingularia, & cum circunſtantijs ſingularibus. Neq; enim ſomniamus hominẽ, vt homo eſt, neq; equum, neq; capram, ſed hunc hominẽ ſic coloratum, in tali loco, ſic loquentem, ſic agentem, ſub intẽtione amicitiæ, vel inimicitiæ, gaudij, vel triſtitiæ. ergo etc̃. Dixi autem, licet aliquando concurrat intellectiua

pars:

pars: quoniam contingit homini habere somnium adeo eleuatum, quod in eo argumentatur, discurrit, soluit argumenta, metra componit, quod non potest fieri nisi concurrente intellectu. huiusmodi enim actiones propriæ sunt homini inquantum intellectualis est.

Quarta, somnium fit per potentiam phãtasiæ, quoniam somnium est phantasma. quod enim apparet, uel uidetur nobis in dormitione, somnium est: phantasma autẽ a phantasia est, sicut auditio ab auditu, ergo &c. manifestũ igitur est ꝙ somnium attribuitur parti sensitiuæ non exteriori, ut probatum est. ergo interiori, & in particulari ipsi phãtasię, & hoc est ab omnibus concessum.

Quantum ad secundum, dico quod fundamentum, & materia somnij sunt species siue imagines cõseruatę in phãtasia. Pro cuius noticia aduerte, ꝙ (ut diximus in secundo de anima agentes de sensibus interioribus) obiecta sensibilia non solum agunt in sensus, dum pręsentia sunt, sed relinquunt post se impressionem, quæ permanet in sensu etiam remotis ipsis obiectis. Quod manifestatur & in sensu exteriori, & in interiori. In exteriori quidem, & primo in uisu. nam si quis directe inspicit Solem, cum auerterit oculum nihil uidebit quasi factus tenebrosus ex forti impressione recepta, & permanente in oculo usque ad aliquantulum spatium temporis; & si quis per notabilem moram teneret fixum oculum in splendore Solis efficeretur cæcus. corrumperetur enim pupilla ab excessiuo, & sibi improporcionato illuminoso. Item si quis uidet aliquandiu excessiuũ colorem, puta ambulans per niues, ad quodcunq; conuertit oculum uidetur esse eiusdem coloris. Item aspiciens fixe aquas uelociter currentes, quæcunque quiescentia, ut arbores ad quæ conuertit oculum uidentur moueri. In auditu autem constat quod uehementes soni faciunt hominẽ surdescere, ita ꝙ non percipiunt mediocres sonos, ut patet de malleatoribus metallorum, & de molendinarijs. In odoratu manifestum est, & gustu: quoniam post odorationem

excedentis odoris,siue fętoris:uidentur alia odorabilia esse eiusdem odoris, uel fętoris. Idem patet in gustu. Gustato enim forti,amaro,uel acetoso, prohibentur gustari al a secundum proprios sapores,donec cessauerit præcedens impresſio. unde se habet excellens sensibile ad sensum sicut oculus mēstruatæ ad speculum mundum,& nouū,in quo non solum causat sui imaginem, sed & maculam ex spiritibus corruptis effluentibus ex oculo menstruatę,quæ cum difficultate abstergitur, præcipue a speculo nouo,in quo profundior fit huiusmodi spirituum receptio.

Quod autem huiusmodi impresſio remaneat in phantasia,ita quod species sensatæ receptæ in organis sensuum exteriorum,& transmissæ ad sensum cōmunē,quo cōplentur sensationes exteriores,sigillentur in phantasia. Probatur,quoniam animalia perfecta, quæ non habent necessaria sibi coniuncta,necesse est ut moueantur ad quærendū ea. nō mouerentur autem nisi recordarentur sensatorum, nō recordarentur nisi retinerentur in phantasia species sensatę,ut dicemus in libro de memoria,& reminiscentia. ubi assignabimus differentiam inter addiscere,& memorari. ergo &c.fundamentum igitur & materia somnij sunt species sensatæ,quæ remanent in phantasia,quas Aristo. uocat simulacra sensibilia,unde inquit.Ad eam uero quæ ex principio est considerationem ponatur unum quidē,quod ex ijs quæ dicta sunt,patet, quod recedente sensibili extrinsecus,remanent simulacra quæ sensibilia sunt.

Quantum ad tertium,dico quod fit ex regressu simulacrorum sensibilium conseruatorū in phantasia ad sensum cōmunē. Pro cuius notitia, aduerte ꝙ (ut inquit Cōmen. in suo Tract.de somnio, & uigilia) Somnium fit per contrarium motum ei,qui est in uigilia. In uigilia enim sensibilia extrinseca mouent sensus exteriores, & sensum cōmunem per impresſionem simulacrorum, quæ a sensu cōmuni transmittuntur ad phantasiam,& illic conseruantur. In somno autem actione phantasiæ cōponentis,& diuidentis

huiusmodi simulacra reuertuntur ad sensum cõmunem, & tunc uidetur homini quod uideat sensibilia adextra, etiã quod sint absentia, puta dormienti uidetur quod loquatur, quod ambulet cũ Socrate, quod inueniat thesaurum &c.

Sed aduerte quod reuersio simulacrorum ad sensum cõmunem potest fieri tribus modis. Primo, in uigilia. Secundo quando incipit homo dormitare, & nondum sunt perfecte ligati sensus. Tertio, dum homo totaliter dormit. In uigilia autem homine existẽte in uehementi passione timoris, uel amoris, aut in uehementi ægritudine, ut in pestifera febre, uel in phrenesi. In statu etiã quieto fit reuersio simulacrorum ad sensum cõmunem ordinato motu & imperio uoluntatis, quando homo cogitare uult de absente, uel de præteritis a se uisis, uel auditis, uel gustatis &c. uel gestis, & tunc non decipitur, quoniam cogitat sicut fuit, & si uult ordinate cogitare remouet se ab occupatione sensuũ exteriorum, quoniam uacantibus sensibus exterioribus uigorantur sensus interiores. fortiores sunt enim motus sensuum exteriorum propter motionem sensibilium exteriorum, & debilitant actiones sensuum interiorum, sicut lux magna obumbrat minorem. propter quod cogitatiuus, & meditatiuus quærit solitudinem, & loca non clara, & præcipue melancholia, quorum cogitationes sunt intensæ ex fixione suæ cõplexionis. & si perseuerant in uita solitaria ac sint mundæ uitæ efficiuntur prophetæ prophetia naturali, secundum Auice. quoniam reddunt se aptos ad recipiendum illuminationes diuinas. Sed de ijs considerare non est præsentis negotij.

Si autem existit homo uigilans in uehementi passione concupiscibilis, ut in amore, uel desiderio fruendi re amata, fit impetuosa reuersio simulacri rei amatæ cum circunstantijs amabilibus ad sensum cõmunem cõmouente concupiscibili, & imaginante imaginatiua, quod uidetur sic uigilanti semper habere ante oculos dilectum, & audire loquentem, & tangere: & adeo figitur huiusmodi simulacrũ

In sensu cõmuni, quod excitãte passione decipitur uigilans in iudicio circa dilectum. uidetur enim sibi ex modica pulchritudine pulcherrimus, & in alijs amabilibus. inde orta est a sapientibus sententia, Amor & odium peruertunt iudicium, quoniam in intẽperato obtinent dominium super rationem. Et quod dixi de amore, intellige de timido imaginante periculum. uidetur enim sibi semper habere hostes insequentes ex uehementi recursu simulacri hostilis ad sensum cõmunem stimulante passione timoris.

Si autem existit homo uigilans in uehemẽti ægritudine, mouentur simulacra ex intensiuo calore inordinato ascendente ad cerebrum, & cõmouente imaginatiuam, tali impetu, quod omnino ligatur iudicium rationis, & tunc cogitantes loquuntur inordinate, patiuntur furias, dicunt se uidere in camera, aut mortuos, aut armatos, aut placida, prout in eis dominatur aut melancholia, aut cholera, aut alius humor, & iurant sic esse, nec potest aliter eis suaderi propter ligamentum rationis. Decipitur enim homo quando eadem potentia præsentatur sibi unum uno modo, quod tamen est alio modo in se, & eadẽ potentia iudicat sic esse. inde est quod rusticus decipitur in magnitudine Solis, non autem Astronomus, quoniam rusticus uidet uisu esse pedalem, & imaginatiua iudicat ipsum pedalem, decipitur, quoniam uisus & imaginatiua non excedunt ordinem potentiarum sensitiuarum, in quibus iudicium sequitur modum apprehensionis. Quando autem Astronomus uidet Solem pedalem, non iudicat, ut uidet, sed ratione aduertit id prouenire ex maxima distantia. res enim uisa quanto magis distat tanto minor apparet: & propterea Astronomus non errat, quia iudicat secundum rectam rationem. rusticus autem decipitur, quoniam solo sensu iudicat, ut apprehendit. sic accidit homini existenti in passione, & in pestifera, aut lætali ægritudine.

Quando autem incipit homo dormitare, & paulatim ligantur sensus mouentur simulacra ab imaginatiua ad sen-

sum cōmunem leui & tardo motu, & uidetur unum simu lacrum euanescere post aliud, & uidetur homini quod paulatim recedat ab ijs sensibilibus, & si sentit aliquem loquē tem, uidetur sibi esse maxime distns, quoniam dum paulatim ligantur sensus languent, idest debilitantur in actu suo, & diminute recipiunt impressiones sensibilium exteriorum. & isti in tali statu ut in pluribus non decipiuntur. nam expergefacti cognoscunt quod dum ceperāt dormitare uiderunt lucernę lumen in quodam nubilo, & audierunt canem latrare quasi a longe, & interrogati dormitantes respondent, licet uerba non continuent ex paulatina ligatione instrumentorum locutionis.

Quando uero homo totaliter dormit, phantasia est maxime libera uacantibus sensibus exterioribus, & intellectu, & cum ex natura sua sit in continuo motu negotiando circa simulacra in ipsa retenta, modo componendo unum cum altero, modo diuidendo, & composita siue diuisa mouendo ad sensum communem, id maxime facit in dormitione, utpote non impedita alijs potentijs, licet non semper ex tali motu simulacrorum causetur somnium in dormiente, & causam huius dicemus infra. Et aduerte quod adeo naturale est phantasiæ negotiari circa simulacra, quod in uigilia etiam præter uoluntatem ingerit huiusmodi simulacra, & (ut inquit Auice. in sexto naturalium) anima dum speculatur semper est in labore propter imaginatiuā, quoniam nisi ratio forti imperio cohibeat eam, multiplices subministrat distractiones. Hinc experimur quod cum operamur ex habitu in quo nec deliberatio, nec multa attentio requiritur, siue in artificiatis, ut dum teximus, aut suimus siue in spiritalibus, ut dum psallimus, uel oramus, quę memorię habemus, præsto se nobis offerunt uaria simulacra, quibus diuertimur ab intentione eorum quæ operamur, aut dicimus. licet autem motus simulacrorum a phantasia ad sensum communem fiat tam in uigilia quam in dormitione, non causat somnium, nisi sit motus in dormiente

dum dormit. Dicitur enim somnium, quia cõsequitur somnum, & ideo (inquit Aristo.) phantasma quod est a motu simulacrorum, cum in dormiendo fit, & in eo ꝙ dormit, hoc est somnium. Patet igitur quomodo fit somnium.

Quantum ad quartum præpono secundum Aristo. ꝙ in causatione somniorum accidit, sicut in causatione imaginum in aqua. nam si uas sit plenum aqua, & manu fortiter moueatur, etiã quod Socrates respiciat in aqua nõ apparebit eius imago propter multam agitationem, & perturbationem aquæ: & quãdo inceperit sedari, apparebit imago, sed distorta, & secundum partes eminentes, & depressas: & quando omnino quieuerit aqua, apparebit imago recta integra, sicut imprimitur ab imaginato. & hæc diuersitas non prouenit ex facie Socratis, quoniam ex sui natura imprimit imaginem in humido, sicut est. diuersificatur autẽ ex uaria dispositione recipientis. sic accidit in dormiente, licet continue reuertantur simulacra a phantasia ad sensum cõmunem, non tamen semper causantur somnia, & aliquãdo causantur monstruosa, & inordinata, interrupta, confusa: aliquando autem clara, integra, ordinata. Et ratio huius diuersitatis sumitur ex parte euaporationis ad caput causatæ a nutrimento, uel alio superfluo humido. Nam quando motus euaporatiuus est multus, adeo perturbat sanguinem descendentem a phantasia ad sensum cõmunem, cũ quo descendunt simulacra, quod se habet ut aqua perturbata, in qua nullum apparet idolum, ut diximus. & ꝓ tunc nullũ causatur somnium, & id accidit in pueris, in quibus abundant euaporationes ex dominio humiditatis, & caliditatis, ideo parum somniant. idem accidit in ebrio dormiente, donec uinũ ebullit, & fumose uaporat. Idem accidit cõmuniter omni dormienti post assumptum nutrimẽtum in prima hora dormitionis propter multam euaporationẽ ex nutrimento ebulliente. unde ebrij licet profundissime dormiant non somniant, & cibati in primo somno parum, uel nihil somniant. Quando autem motus euaporatiuus inci-

pit remitti, causantur somnia nõ quieta, sed confusa, inordinata &c. sicut diximus de idolo in aqua quando incipit sedari, & id accidit ebrio cũ ceperit cessare ebullitio uini, & febricitanti in diminutione febris, & cõmuniter omni dormienti bene cibato, cum incipit sedari motus nutrimenti, ut in secunda dormitione. Quando uero ex toto motus euaporatiuus cessauit, fiunt somnia clara & ordinata, & aliquando ita clara, quod uidetur somnianti se nõ somniare, immo sic esse in ueritate. & id accidit post sedatum motũ nutrimenti, ut in ultima parte dormitionis, & mane. unde experimur quod in mane dormientes habemus clariora & ordinatissima somnia. Hinc est quod uiri sobrij, & ieiunantes in dormitione patiuntur adeo clara somnia per totum tempus dormitionis, quod uidentur sibi non somnia, sed apertæ uisiones. Et circa huiusmodi somnia ponitur diuinatio, ut dicemus infra. de distinctione somnij in uerum & falsum, in naturale, cœleste, diuinũ dicemus in cap. seq. pro nunc sufficiat de diuersificatione somnij in generali.

Quantum ad quintum, aduerte quod ex omnibus notificatis supra potest elici talis diffinitio somnij. Somnium est phantasma, idest apparitio causata in dormiente dum dormit ex recursu simulacrorum a phantasia ad sensum cõmunem, prout sunt a phantasia composita adinuicem, uel diuisa: quo phantasmate uidetur dormienti sic esse ad extra, nullo sensibili extrinseco agẽte in sensum. Hæc patet ex prædictis, & hæc dicta sint pro secundo capite.

CAP. III.

IN tertio cap. agendum est de diuinatione somniorum, & dicemus tria.

Primo, si concedenda est a Philosopho, ut rationabilis, diuinatio somniorum.

Secundo, distinguemus de somnijs, ut sciamus per quæ potest fieri diuinatio.

Tertio, inuestigabimus qui sint boni interpretes somniorum.

¶ Quantum ad primum aduerte quod aliqui dicunt uanam esse diuinationem somniorum, quoniam non se habent ad res siue præsentes, siue futuras ut causæ, nec ut signa, sed mere casualiter. unde a casu est quod me somniante de hostili exercitu adueniẽte, adueniat. Et dicunt diuinationem somniorum introductam ex legibus, sub quibus uariæ nationes uiuunt: utpote quoniam legislatores introducunt multa reuelata in somnijs ab Angelis, siue a Deo, ut suadeant populis obseruantiam legis, & pro sua opinione sic arguunt. Si in somnijs esset uerum fundamentum diuinationis, immitterentur a Deo, cuius est cognoscere futura: sed non immittuntur a Deo. immitterentur enim sapientibus, & bonis, & prudentibus, quibus ut sibi similibus Deus gaudet, sed potius immittuntur fatuis, & melancholicis, & ecstaticis, & malis, & bonis indifferenter. ergo non immittuntur a Deo. & cum non possit assignari alia rationabilis causa, non decet Philosophũ admittere huiusmodi diuinationem, nisi ut quoddam casuale.

Sed contra hanc opinionẽ arguitur ex fundamento Aristo. & Cõmen. in tracta. suo de somnio, & uigilia. nam (ut inquit Aristo.) ꝙ somnia habeant aliquam significationẽ, concessum est ab omnibus, uel a pluribus tanquã dictum ex experientia. ergo non est uana huiusmodi diuinatio. Et dicit Cõmen. Quidam homines negant ista, & dicunt ea accidere a casu, sed negare ea est negare sensata, & maxime negare uera somnia. nullus enim homo est qui nõ uiderit somnium, quod non enunciauerit ei aliquod futurum, & cum homo experimentauerit hoc multoties, uidebit ꝙ hoc non accidit a casu, sed essentialiter, & illę alię comprehensiones licet non sint uisę, tamen sunt ualde famosę, & ea quæ sunt famosa apud omnes, aut sunt necessaria secundum totum, aut secundum partem. Impossibile est enim ut famosum sit falsum secundum totũ. Hæc Cõmen. Concedenda est ergo diuinatio somniorum ut rationabilis, & fundata in uniuersali experientia. Et rationem opinionis

oppositæ soluemus infra.

Quantum ad secundum, ut sciamus per quæ somnia debet fieri diuinatio, propono tres distinctiones, duas ex parte somniorum, & tertiam ex parte causarum somniorum.

Pima distinctio. Somniorum quædam sunt confusa & mõstruosa, & inordinata, composita ex simulacris, & imaginibus, quarum imaginata sunt incõpossibilia, ut si somniarem me uidere chimeram, uel hominem cuius caput sit bruti, & pedes equi, & manus, ut pedes auis. Quædã sunt clara & ordinata, & nullum repugnans in se continentia, ut quod uideam circa flumen uaccas pingues pascentes, & post illas uideam macilentas. ponere diuinationẽ circa prima fatuum est. talia enim sunt somnia ebriorum & febricitantium, in quibus est multus uaporatiuus motus, ut diximus supra, & præceps recursus simulacrorum ad sensum cõmunem, & fiunt talia somnia quando motus ille ceperit sedari. Circa secunda cõmuni iudicio, & experientia nõ est uanum ponere diuinationem, & fiunt in ultima parte dormitionis, sedato motu nutrimenti, ut mane. unde solet dici, somnia in aurora esse præsagia futuri.

Secunda distinctio. Somniorum quædam sunt causa futuri, quædam sunt signa, quædam accidentia. dico autem causam, ut lunam interponi inter solem & terram esse causam eclipsis in sole, & laborem esse causam febris. dico autem signum, ut linguæ asperitas signat febrem, & tonitruũ signat pluuiam. Accidens autem est euaginato ense rubiginoso obscurari solem. dico igitur quod quædã somnia sunt causa rei futuræ, uerbi grã, Socartes artifex, puta ædificator ingeniosus intẽ se cogitat quomodo tale ædificium, uel fortalitium construendum est, & nocte dormiens somniat sic & sic construi debere, expergefactus considerat super somnium, & aduertit opportunũ esse sic ædificare sicut in somnio habuit, & sic ædificat. manifestum est huiusmodi somnium esse causam ædificij. & dux in exercitu somniat sic, uel sic expugnandũ hostem, uel sic se defensandũ ab hoste

& exequitur iuxta formam somnij.ergo somnium est causa talis expugnationis,uel defensionis: & iuxta huiusmodi somnia multi artifices,& præsides mira operantur.

Quædã autem signa,uerbi gratia,Socrates sæpe somniat se comedere mel,uel uolare,uel ardere,uel loqui cum defunctis, hæc signant superabundantiam unius humoris respectu alterius. Primũ signat phlegma. Secundum,subtilitatem,& claritatem sanguinis. Tertium,choleram. Quartum,melancholiam.

Quædam uero sunt accidentia, idest mere casualiter se habent ad effectum futurũ, uerbi gratia, Socrates somniat quod pluit, & mane pluit, est casuale, quoniam etiam si nõ somniasset plueret.unde inquit Aristoteles,quemadmodum meminisse de aliquo,neque est signum,neque causa accidendi ipsum: sic neque ibi. & ideo multa somniorum non eueniunt,quoniam casualia neque semper, neque frequenter fiunt, ex secundo Physi.

Tertia distinctio. Causa somnij aliquando est intrinseca dormienti,aliquando est extrinseca.Causa intrinseca aliquando est animalis,aliquãdo naturalis. Naturalis est,quãdo dormiens est talis dispositionis in corpore,puta in eo dominatur cholera,uel phlegma,uel sitit,uel famescit,uel uirtus genitiua abundat in spermate,& tunc dormienti uidetur quod subintret ignem,uel aquam,uel bibat,uel comedat, uel copuletur mulieri.

Animalis est quando in uigilia fuit multa meditatio, uel locutio de aliquo obiecto: puta de negotio peragendo,de persona odiosa, uel dilecta, & in dormitione accidit somnium de tali negotio,uel tali persona. & sicut præcedentia somnia dicuntur somnia naturalia, quia causantur a dispositione intrinseca dormienti:sic ista dicuntur somnia animalia,quia causantur ex cogitatione,uel locutione precedenti, ex consequenti ex apprehensione sensitiua,quæ est propria animali.

Causa extrinseca dormienti aliquando est corporalis,

aliquando immaterialis, siue spiritalis. Corporalis præcipue est corpus cœleste.nã cum phantasia sit potentia organica, subijcitur cœlo.unde sicut cœlum potest cõmouere humores & inducere sanitatem,& ægritudinem,& hac de causa medici obseruant dies criticos, & motum lunæ cum uolunt adhibere medicinam. & sicut commouet hunc ad iram, illum ad amorem commouendo passiones irascibilis,aut concupiscibilis:sic potest commouere simulacra in phantasia coagente, intelligentia mouente,& causare somnium, de quo non erit uana diuinatio, ut dicemus infra.

Spiritalis potest esse triplex,scilicet Deus, Angelus, Dæmon.De Deo non est dubium,quoniam cum sit uniuersalis motor,& humanorum actuum prouisor, cõgruum est ut p somnia multa reuelet nobis, sic Angelus, ut Dei minister.Dæmon autem cum sit substantia incorporea, cui obedit materia corporalis quo ad motum localem, potest commouere & humores,& passiones,& simulacra retenta in phantasia, quibus formabuntur diuersa somnia, quibus concitabitur dormiens ad concupiscentias, ad timores, ad uindictam.

Sed dices propter quid Deus, uel Angelus reuelant nobis aliqua in somnijs,& non in uigilia. Respondeo,quoniam (ut inquit Aristo.in libro de somnio,& uigil.) motus fortes quibus mouentur sensus in uigilia, faciunt latere minores motus intrinsecos in sensibus interioribus. Cum autem dormierit homo uacantibus sensibus exterioribus parui motus interiores fiunt manifesti, & uidentur magni etiã quod essent parui.Hinc est quod frequenter arbitramur tonitrua fieri, si dormientibus nobis parui motus in auribus fiant,& expergiscimur terrefacti:& gustare mel, si parum phlegmatis super linguam descenderit: & ambulare per ignẽ,si paruus calor hepar,aut rhenes supercalefecerit.quoniam igitur homo dormiens magis est aptius ad percipiendum interiores motus, ideo diuinæ reuelationes fiunt in somnijs pro maiori parte, uel constitutis in ecstasi,sicut le-

gitur de Socrate, qui in ecstasi positus dicitur uidisse Deum Deorum.

Positis ijs distinctionibus, formantur aliquæ conclusiones.

Prima est, Vanũ est diuinari siue prognosticũ facere super somnia, quorum causa est intrinseca dormienti, & est animalis. nam huiusmodi somnia sunt ueluti reliquiæ cogitationum, & locutionum, & desideriorum præcedentium, & si quid eueniat (ut somniatum est) erit mere casuale. Et de ijs proprie intelligitur illud Catonis, Somnia ne cures &c.

Secunda est, Non est uanũ prognosticari super somnia, quorum causa est intrinseca naturalis. nam fundamentum est reale, puta superabundantia huius, uel illius humoris, & natura facit indicium mediante motu simulacrorũ manifestans dispositiones intrinsecas, ut ad contemperamentum reducantur, & propterea prudentes medici (ut inquit Aristo.) uehementer intendunt somnijs ægrotantium.

Tertia est, Non est uanũ diuinari super somnia immissa a cœlo, coagente intelligentia motrice. nam sicut in potestate cœli est causare penuriam, uel fertilitatem ex uario influxu, & commouere homines ad iram, ex qua sequuntur bella: sic in eius potestate est commouere phantasiam Socratis ad talem, uel talem compositionem simulacrorum, ex quibus causabitur somnium indicatiuum multorũ, quę uentura sunt circa ipsum, uel parentes suos, uel amicos, uel patriam. de ijs enim communiter somniant homines, circa quæ magis solicitantur. maxima autem solicitudo est circa seipsum, deinde circa parentes, deinde circa amicos, deinde circa patriam. Propterea inquit Aristo. Notos somniantes de notis maxime præuidere accidit, eo quidem quod noti maxime pro seinuicem soliciti sunt.

Quarta est, Perutile est intendere somnijs immissis a Deo per seipsum, uel per Angelos, quoniam creator hominis illius curam gerit, & misertus ignorantiæ illius ac debi-

sitatis, dirigit quomodo se præparet circa futura prosequenda, uel uitanda: uel nunciando malis qualiter ex diuina iustitia flagellandi sunt, & quoniam homo utens sensibus distractus est in uigilia, ideo per somnia reuelat eis. sic reuelauit Pharaoni penuriam & ubertatem Aegypti, & Ioseph exaltationem, & Gedeoni uictoriam de hostibus. aliquando per Angelos, ut cum reuelauit Ioseph iram Herodis super Iesum.

Quinta est, Dęmon potest causare somnia indicatiua alicuius futuri, uel incogniti effectus ipsi dormienti, siue fuerit de pręsenti, siue de præterito, puta potest indicare Socrati existenti Romæ, quod pater eius mortuus est in Gallia, uel quod ęgrotat, uel quod moriturus est breui. Cognoscit enim Dæmon præterita, & præsentia, & futura in causis, quando causæ sunt naturales, & determinatæ ad effectum producendum. Et quoniam cognoscit sufficientissime influxus cœlestes super inferiora, & qualitates complexionum, & mores gentium, & consuetudines uiuendi, ideo ex cōmotione simulacrorum in phantasia potest causare, & causat multa somnia indicatiua effectuum incognitorum ipsi dormienti, est consequenti nō est uanum prognosticari super huiusmodi somnia, quantum sit ex parte somniorum. utrum autem huiusmodi prognosticatio sit licita, nō est officium Philosophi, sed Theologi. Sufficit Philosopho quod ex parte rei non est uana, quoniam fundamentum est reale sumptum ex causis ualentibus causare somnia diuinatoria.

Ad rationem opinionis oppositæ patet responsio. Nam consequentia non ualet. Stat enim quod non immittantur a Deo, & tamē sint uere indicatiua effectus incogniti, dum modo causentur a causa intrinseca naturali, uel extrinseca cœlesti, aut spirituali. Et concesso quod immitterentur a Deo, non est necesse ut immittantur semper sapientibus, aut bonis, utitur enim Deus creaturis suis modo sapientiæ suę nobis incognito, & forte ut notificet quod sapiens est

hominibus, nihil est in conspectu Dei, & aliquando immittit somnia pessimis uiris, in quibus indicat exterminationē ipsorū, sicut legitur de Nabuchadenēser, cuius somnium indicatiuū deiectionis suę interpretatus est Daniel hebręus. Hæc de diuinatione circa somnia dicta sint.

Quantum ad tertium, aduerte ꝙ Philosophi cōmuni sententia conueniunt, nullum esse uerum interpretem somniorum, nisi tres conditiones habuerit.

Primo sit abstractus a negotijs exterioribus uiuens sibi ipsi, diffugiens cōmercia uulgaria, cui si adiungitur complexio melancholica melius erit. Necesse est enim ut sit intense cogitatiuus, & sciat considerare similitudines rerum, ex quibus cōponuntur somnia, quibus rebus correspōdeant, & huic considerationi deseruit solitudo, & melancholia. Solitudo enim uitat distractiones mentis, & melancholia ex frigiditate, & siccitate immobilitat, & firmat cogitationes.

Secundo sit temperati & sobrij uictus, crapula enim deprimit sensum, & iudicium rectum. Sitq; mundę animæ, id est non declinet ad mores animæ brutalis, præcipue sordidans se in luxuria. gula nanq; & luxuria assimilatur homo bestię. Et propterea inquit Cōmen. in tractatu suo de somnio, & uigilia. Oportet interpretantem, sicut dicit Aristo. ut semper sit cogitans, & mundus non declinans ad mores brutæ animæ.

Tertio sit uerax, non delectans nec assuetus mendacijs, nec compositor fallaciarum, quoniam (ut inquit Auicēna) consuetudo mentiendi, reddit animam fallacem, & mendosam in iudicio. Immo consuetus mentiri rarissime somniat uera somnia, quoniam consuetudo mentiendi immiscet se actibus phantasiæ, & intelligere suum falsitati admiscetur. Hæc est opinio Philosophorum. Theologus autem tenet, interpretationem somniorum esse diuinum donum, & hęc est sententia uerior, quam comprobant diuinæ scripturæ. unde Ioseph apud Pharaonem, & Daniel apud regē Chaldęorum, afflati diuina sapientia interpretabantur somnia.

propterea dixit Pharao ministris suis, postquam Ioseph interpretatus fuerat eius somnium, num inuenire poterimus talem uirum, qui spiritu Dei plenus sit? & dixit Balthasar Rex Babylonis ad Danielem petens ab eo interpretationē uisionis, audiui de te, quoniam spiritum Deorum habeas, & scientia intelligentiaq; ac sapientia ampliores inuentæ sunt in te. Hanc sententiam ut ueram sequi debemus, & qui suo ingenio interpretari uolunt somnia, aut delirant, aut inuoluuntur fallacijs dæmonum, dempta interpretatione somniorum, quæ causantur a causa intrinseca naturali. Hæc enim (ut diximus) interpretari possunt peritia, & solertia medicorum. Hæc de somno, & somnio, & diuinatione eius dicta sint.

CHRYSOSTOMI IAVELLI Canapitij Epitome, de memoria, & reminiscentia.

Acturi de memoria, & reminiscentia comprehendemus mentem Aristote. in duobus tractatibus.

In primo agemus de memoria, quæ communis est homini & bruto.

In secundo, de reminiscentia, quæ soli homini conuenit.

TRactatum de memoria diuidimus in quinq; capita.

Primo agitur de obiecto eius.

Secundo, quid sit memoria.

Tertio, ad quam partem animæ spectat.

Quarto, de organo eius.

Quinto, de memorari, qui est memoriæ actus, quid sit, & quomodo fit.

CAP. I.

CIrca primum cap̃. aduerte ꝙ Aristo. conuenienter incipit ab obiecto. Docuit enim in secundo de anima,

potentias manifestari per actus & obiecta. agens igitur de obiecto memoriæ, quod dicitur memorabile, intendit tres conclusiones.

Prima, Memorabile nõ est res futura ut futura, quoniã uanũ est dicere, memoramur futura, sed potius opinamur, uel speramus futura. possumus enim habere opinionem de penuria futura ex his quæ uidemus in præsenti, puta, inundantiam imbrium: & sperare tranquillitatẽ in mari ex mutatione uentorum. unde circa obiectum sperabile ponitur scientia dicta speratiua, quam possumus appellare diuinatoriam, siue iudiciariam, aut prognosticatiuam, quam profitentur Astronomi de futuri.

Secunda, Memorabile nõ est res præsens, ut de præsenti cognoscitur, quoniam sentimus proprie præsentia. nam sensus exterior non mouetur ab obiecto, nisi ut actu imprimit in sensum. nõ autem imprimit nisi ut actu præsens sensui, sed sensus exterior & memoria distinguuntur, ut declarabitur infra. ergo &c.

Tertia, Memorabile est res, ut in prgterito iam cognita, siue adhuc sit in præsenti, siue desierit esse, quoniam quicunq; dicit se memorari, adiungit, recordor me audiuisse, uel uidisse, uel comedisse sic, uel sic. ergo manifestũ est memoriam uersari circa apprehensum in præterito, & in hoc distinguitur a sensu exteriori, & ab intellectu, quoniam sensus respicit obiectum sensibile, ut est hic, & nunc, idest ut determinatur ad hunc locum, & ad tempus præsens. Intellectus autem respicit uniuersale, quod distrahit ab omni loco, & ab omni differentia temporis. Memoria uero determinatur ad obiectũ ut iam apprehensum. dixi, siue adhuc sit, quoniam ly præteritum non cadit super existentiam rei memorabilis, sed super apprehensionẽ. Memor enim sum patris mei mortui, & amici mei absentis adhuc uiui: sed nec patris mei, nec amici memorarer, nisi iam cognouissem eos. est ergo memorabile res ut in præterito apprehensa. hæc de primo cap. sufficiant.

CAP.

CAP. II.

CIrca cap. secundo, aduerte quod memoria multipliciter consideratur. Primo ut est quædã particularis uirtus animæ ab alijs distincta. Secundo ut est habitualis cognitio retenta in anima causata ex actuali apprehensione obiecti, & quidem hoc secundo modo sic notificatur ab Aristo. Memoria non est sensus, nec opinio, sed alicuius horum habitus, aut passio, cum factum fuerit tempus, idest memoria non est sentire, quoniã hoc est præsentis, nec opinari, quoniam hoc est præsentis, uel futuri: sed est habitualis cognitio si sit permanens, uel passio si sit transiens, sequens actualem cognitionem sensitiuam, uel ipsum opinari actuale ita, quod cadat tempus intermedium inter priorem apprehensionem actualem, & memoriam subsequentem, & propterea memoria semper est præteriti. Primo autem modo potest tripliciter considerari. Primo, ut est potentia animæ conseruatiua intentionum nõ sensatarum extractarum a cogitatiua, uel existimatiua ex speciebus sensatis, de quibus locuti sumus in libro de anima. agẽtes de sensib. interio. & sic diffinitur ab Auicẽ. Memoria est potentia conseruatiua specierum insensatarum, sicut phantasia est conseruatiua specierum sensatarum. Secundo, ut per ipsam animal redit ad rem exteriorem prius apprehensam iterum considerandam. qui enim memoratur super re apprehensa, reuertitur ac si de nouo sibi esset præsens. & sic diffinitur ab Alber. in libro suo de memoria, & reminiscẽtia. Memoria est uirtus qua animal reuertitur in res sensibiles, quę sunt, aut fuerunt adextra, per species in animali retentas ex priori apprehensione. Tertio, ut comparatur ad actũ suũ, qui est componere intentionem non sensatam in ipsa conseruatam cum specie sensata conseruata in phantasia, & sic diffiniri potest secundum Cõmen. in tracta. suo de memo. & remini. Memoria est uirtus componens imaginem rei sensatæ cum intentione sua non sensata, ex qua compositione fit reuersio ad rẽ extra prius apprehensam. Quomodo

autem fiat talis reuersio, & per quas uirtutes, dicemus in quinto capi. Hæc de secundo cap. dicta sint.

CAP. III.

Circa tertiũ cap. aduerte quod memoria dupliciter consideratur. Primo, ut est uirtus conseruatiua specierum intelligibilium repræsentantium naturã rei, ut abstractam ab omni conditione indiuiduali, & ab omni differentia temporis, & sic est in parte intellectiua, & non distinguitur realiter ab intellectu (ut diximus in tertio de anima agẽtes de denominationibus intellectus possibilis) Secundo, ut est uirtus conseruatiua specierum sensibilium repræsentantium rem cum conditionibus indiuidualibus, & ut fertur in obiectum, ut in præterito apprehensum, ita ꝙ hęc uirtus cognoscit tempus præteritum ut præteritũ, & quoties exit in actum exit sub ratione præteriti, & sic est in parte sensitiua, quod declaratur. Nam uirtus per quam apprehendimus rem secundum conditiones indiuiduas & quo ad locum, & quo ad tempus, ad partẽ sensitiuam pertinet. Pars enim intellectiua apprehendit uniuersale, ut uniuersale est, non considerata aliqua differentia loci, nec tẽporis, sed per memoriam apprehendimus rem secundum determinatã differentiam loci, & temporis. Quicunq; enim recordatur, conatur considerare in quo loco rem sensit, & in prętērito, & non solum in præterito, sed in quo anno, uel mense, uel die, uel hora. ergo constat ꝙ ad partem sensitiuã pertinet. & ideo inquit Cõmen. in tracta. suo de memoria, & reminiscentia. & manifestum est ꝙ est de uirtutibus cõprehendentibus res particulares indiuiduas. Rememoratio. n. alicuius non fit nisi post sensum, & imaginationem eius, secundum quod fuit sensatũ, & imaginatũ. uniuersalis enim natura quantitatis, quam intellectus comprehendit, non comprehenditur a uirtute memoratiua, non enim comprehendit nisi quantitatem determinatam, quam præsensit & imaginabatur. Hæc Commenta.

Præterea si ad partem intellectiuam pertineret, inesset

soli homini. uidemus autem multa animalium recordari, quoniam reuertuntur ad priora loca, & statutis temporibus mouentur ad quærendum nutrimentum, cuius speciem retinent.

Præterea, bene memorabilia (ut dicemus infra) sunt illa quę sunt bene phantasiabilia, ut historiæ. Quæ autē parum sensibilia sunt & spiritalem considerationē requirunt, parum sunt memorabilia. unde ut fiant memorabilia, applicantur distinctis locis, ut per ea fiat memoria artificialis, sicut patet in recitantibus orationes, aut metra, aut argumēta. ergo signum est quod ad partem sensitiuam pertinet. Et aduerte quod licet detur in homine memoria in parte intellectiua: tamen non potest exire in actum suum sine memoria sensitiua, quoniam homo pro hoc statu nō intelligit uniuersale nisi in phantasmate. Cum enim in unoquoque operatio proportionetur uirtuti, & essentiæ operantis, & intellectiuum hominis sit in sensitiuo (est enim ex secundo de anima, eadem anima uegetatiua, sensitiua, & intellectiua) ideo in homine pro hoc statu propria sua operatio est intelligere intelligibilia uniuersalia in phantasmatibus. Hinc est quod experimur cum uolumus speculari circa conclusionem uniuersalem, puta ꝙ trigonū habet tres æquales duobus rectis, necesse est ut proponamus in phantasia, uel describamus trigonum singulare, in quo speculamur naturā trigoni inquantum trigonum est. Si igitur non possumus speculari, nec scire uniuersale nisi inspiciendo ipsum in phātasmate, nec possumus recordari nos intellexisse ipsum uniuersale, nisi de nouo, & quoties uolumus considerare uniuersale iam intellectum phantasia simul cū memoria proponat phantasma, in quo reluceat ipsum uniuersale. Inde est ꝙ læso organo phantasiæ, ut in stulto, uel furioso, nullo modo potest homo acquirere scientiam, nec post acquisitionem considerare. unde bene inquit Aristo. in textu, Memoria autem, quæ est intelligibilium, non sine phantasmate est. Hæc de tertio cap. sufficiant.

CAP. IIII.

CIrca quartum caput, aduerte ꝙ non possumus assignare distinctum organum ab organis aliarum uirtutum sensitiuarum interiorum, nisi prius determinatũ fuerit, quod distinguitur realiter ab eis. Tu igitur aduerte circa hoc esse duas opiniones.

Prima dicit memoriam non distingui a sensu cõmuni, qui apud Aristo. dicitur primum sensitiuum: dicit enim in textu. Memoria per se est primi sensitiui, & si nõ distinguitur a primo sensitiuo, non habet organum distinctum ab organo primi sensitiui.

Secunda, in qua conueniunt Auerroes, Auicẽna, Albertus, & diuus Thomas, dicit ꝙ distinguitur realiter a sensu cõmuni, & phantasia, & existimatiua, siue cogitatiua, & organum suum situatur in posteriori parte cerebri. & quidẽ quod distinguatur a sensu cõmuni, probatur. nã officium sensus cõmunis est recipere species intentionales transmissas a sensibus exterioribus. Officium autem memoriæ est cõseruare, sicut & phantasię, licet alia ratione (ut dicemus) Sed nulla una potentia organica bene recipit, & bene conseruat, quoniam bene recipere requirit mollitiem ex parte organi, & bene cõseruare requirit duritiem, ut patet ad sensum. Mollities autem & durities non se compatiuntur respectu eiusdem. Cum igitur sensus cõmunis requirat organum molle, & memoria durum ac siccum, sequitur quod sint distinctæ potentiæ. Quod autem distinguatur a phantasia, probatur, quoniam phantasia proprie est conseruatiua speciei sensatæ, quæ materialior est specie insensata: extrahitur enim ab illa, sicut medulla a cortice. Ergo non est eadem potentia conseruatiua speciei sensatæ & insensatæ, sed memoria ponitur conseruatiua speciei insensatæ. ergo distinguitur a phantasia. Quod autem distinguatur ab existimatiua, siue cogitatiua probatur. Quoniam existimatiua extrahit huiusmodi species a phãtasmate. ergo sicut sensus cõmunis habet thesaurum suum, idest phantasiam cõ-

seruantem species sensatas. Sic existimatiua habet thesaurum, in quo seruantur species non sensatæ ab ea extractæ, hic autem thesaurus ab omnibus conceditur esse memoria, ergo &c.

Viso quod distinguitur, dicendum est de organo eius. unde aduerte quod cōmuniter tenetur ipsam esse affixam postremæ parti cerebri, eo quod memoria requirit ex parte organi temperatam siccitatem, & duritiem, quæ ad sensum inueniuntur in posteriori parte capitis. Cuius signum est (ut inquit Cōmenta.) q̧ quando postremū capitis fuerit læsum, impeditur actus memorandi. Et quod diximus de distinctione harum uirtutum, & de organo memoriæ, manifestatur per Cōmen. in tractatu suo de memoria, & reminiscentia, ubi inquit. Et quia ista uirtus, scilicet sensitiua interior est diuersarum actionum, ideo habet diuersa loca in capite, & quia sentiens sentit primo, deinde distinguit imaginans, deinde distinguit distinguens. i. separat insensatam speciē a sensata, deinde recipit conseruans, necesse est, ut imaginans sit in horiçonte anteriori cerebri, deinde cogitans in medio, deinde memorans, & cōseruans in posteriori cerebri, & hoc notū est sensui. Cū enim cōplexio anterioris cerebri læditur, statim læditur imaginatio illius hominis, & remanet cogitatio, & rememoratio secundū suū modū, & cū mediū fuerit lęsum, lædetur cogitatio, & cū posterius memoria, & ideo sunt qnq; ordines, quorū primus est corporalis magni corticis, & est forma sensibilis extra animam: secundus autem est esse istius formæ in sensu cōmuni, & est primus ordinum spiritalium. Tertius est esse in uirtute imaginatiua, & est magis spiritalis. Quartus est in uirtute distinctiua, idest existimatiua, quæ dicitur distinctiua, quia distinguit & separat speciem insensatam a sensata, ut intentionem odij a figura lupi. Quintus autem est esse eius in uirtute memoratiua, & est magis spiritalis. recipit enim medullam eius quod distinguit tres uirtutes a cortice. Hæc Cōmen. ex quibus patet distinctio uirtutum sensiti-

uarum interiorum, & dispositio propriorum organorum, & quomodo distinguatur memoria ab alijs, & ubi situatur organum eius.

Nunc superest declarare textum Philosophi, super quē se fundauit prima opinio, Aduerte igitur cum dicit, memoria est per se primi sensitiui, non est uerum, nisi originatiue, & præsuppositiue. Nam (ut dicemus in cap. sequenti) memoratio originatur a sensu communi, quoniam supponit actum eius. Impossibile est enim quod recorder Socratis, nisi eius imago ad sensum cōmunem, & inde ad phantasiā deuenerit, unde sicut ista est uera, Augmētatiua & generatiua, sunt nutritiua, quia supponunt actum nutritiuæ ex secundo de anima: Sic ista est uera, Memoria est per se primi sensitiui, quia originatur a primo sensitiuo.

CAP. V.

Circa quintum caput, ut habeamus notitiam de actu memoriæ, qui dicitur memoratio, uel recordatio, dicemus quinque.

Primo quid sit.

Secundo quid supponit.

Tertio quot potentiæ ad ipsum concurrunt, & quo ordine.

Quarto quomodo differunt phantasiari, & recordari.

Quinto quæ sunt conseruatiua memoriæ.

Quantum ad primum, aduerte duas diffinitiones, quarum prima trahitur ab Aristo. & est hæc, Memoratio est conuersio animæ ad imagines, & intentiones rerum prius sensatarum, cum prius factum fuerit tempus. Hæc diffinitio manifesta erit ex ijs, quæ dicemus in quarto puncto. Dicitur autem, cum prius factum fuerit tempus, quoniam inter primam apprehensionem factam per sensum exteriorem, & secundam factam per memoriam, necesse est mediare tempus. hęc enim supponit illam sicut posterior priorem. Secunda sumitur a Cōmen. in suo tracta. de memoria, & reminiscentia, & est hæc, Rememoratio est reuersio

in præsenti intentionis cõprehensæ in præterito, idest tunc memoratur animal, quando reuertitur ad considerandam rem quæ est, uel fuit ad extra quam prius apprehendit, reuertitur inquam ex intentione repræsentatiua rei conseruata in memorante, ut dicemus immediate.

Quantum ad secundum, dico ꝙ memoratio supponit impressionem imaginum factam a sensibilibus in imaginatiua, mediante sensu exteriori, & sensu communi. Quæ quidem impressio fit sicut sigilli in materia bene conseruatiua imaginis. nam sicut si impressio sigilli fieret in materia fluida non appareret, nec conseruaretur imago, sic dato quod sensus exterior, & sensus cõmunis reciperent imagines sensibilium, & non bene imprimerentur ac conseruarentur in imaginatiua, non fieret prius apprehensorum recordatio. Cuius signũ est, quod qui sunt in plurimo motu, & ualde humidi, ut pueri, non sunt bene memores, quoniam superabundans humiditas prohibet firmam impressionem imaginum. Nec obstat, quod cum sumus adulti, uidemur optime recordari quæ in pueritia uidimus, aut audiuimus. Id enim non est propter ordinariam bonam impressionem imaginum, quoniam complexio puerilis humida huic repugnat, sed est, quoniam cum pueri sint noui in mundo, admirantur de multis quæ uident. Admiratio autẽ propter fortem applicationem causat firmam impressionem in nobis, unde inquit Cõmen. in tractatu suo de memoria, & reminiscẽtia. Homo rememorat multoties quod sensit in pueritia bona rememoratione, qa in pueritia multum amat formas, & miratur multum in eis, quapropter figitur in aspectu earũ, quapropter difficile amittit eas: hæc ille. Item qui sunt frigidæ & siccæ complexionis, ut senes, non sunt bene memores, quoniã frigiditas, & siccitas multum indurant. Induratio autẽ excessiua prohibet impressionẽ. Inde uidemus decrepitos fieri incapaces rerum difficilium. Contingit tamẽ aliquos senes esse bene memores, si eis nõ dominatur excessiua frigiditas, & accidentalis, siue

ſuperflua humiditas. Nam ratione ſiccitatis ſunt bene memores. unde dicit Cōmen. in tractatu ſuo de memoria, & reminiſcentia. Quidam ſenes ſunt bonæ memoriæ, quando iſta cōplexio accidentalis, ſcilicet humida ſuperflue non fuerit dominans in eis. Complexio enim naturalis ſenis eſt ſiccitas, & ideo ſenex inuenitur rememorans. hęc ille. Item conſtituti in uehementi paſſione corporis, uel animæ non ſunt bene memores, quoniam paſſio firmam impreſſionē imaginum prohibet, ut patet in infirmis, & in ebrijs, & in concitatis ad iram, & in commotis ad concupiſcentias, & in conſtitutis in magno timore. Tales enim licet multa & magna uideant dum uexantur his paſſionibus, tamen ſedatis paſſionibus parum de eis recordantur propter ſuperficialem imaginum impreſſionem. Item, qui ſunt uelocis & ſubitæ apprehenſionis, non ſunt bene memores, quoniam uelut in tranſitu recipiunt imaginum impreſſiones. & qui ſunt tardæ apprehenſionis ac multum difficilis, nō ſunt bene memores, quoniam multum terreſtres ſunt, & ideo modicam habent impreſſionē. Terreſtres enim duriores ſunt, & (ut diximus) exceſſiua durities obſtat bonæ impreſſioni. Qui autem ſunt medij ita quod non ſunt multum humidi, ut pueri, nec multum ſicci, ut ſenes, ſunt bene memores, quoniā ratione moderatæ humiditatis bene recipiunt, & ratione moderatę ſiccitatis bene cōſeruant, & tales ſunt iuuenes. unde inquit Cōmen. in tractatu ſuo de memoria, & reminiſcentia. Qui habent mediam complexionem habent bonam conſeruationē, & bonam memoriam, & ideo bonitas memoriæ attribuitur iuuenibus, & obliuio accidit pueris & ſenibus. hæc ille. Patet igitur ex omnibus his ꝙ memoratio ſupponit impreſſionem, & conſeruationē imaginum, ſiue phantaſmatum in phantaſia.

Hinc eſt ꝙ (ut inquit Cōmen. in eodem loco) bene memorabilia ſunt formæ multum corporeæ, & paucæ ſpiritalitatis. Difficilia autem ad memorandum ſunt formæ paruæ corporeitatis & multæ ſpiritalitatis, quoniam formæ

multum corporeæ bene imprimuntur & conseruantur in phantasia:unde facile memoramur faciẽ Socratis,& quod nobis dixerit,aut fecerit,quando autem,& qua hora,& cuius filius sit,aut cuius patriæ,non facile recordamur. Nõ solum autem supponit impressionem,& retentionem imaginum, sed & existimatiuam extra habentem intentiones non sensatas ex imaginibus quæ cõseruentur in memoria, puta quod existimatiua ouis extrahat ex imagine lupi speciem inimicitiæ.nam si uideret lupum, & nõ præsentaretur sibi sub specie inimicitiæ,non fugeret eum.quoniam igitur non fit perfecta memoratio,ut dicemus infra,nisi copulentur intentiones cum imaginibus,ideo utrunque supponit.

Quantum ad tertium dicam primo quot potentiæ cõcurrunt,secundo quo ordine. Quantum ad primum dico quod omnes sensus interiores concurrunt, sed diuersimode,quoniam aliqui concurrunt suppositiue, siue antecedenter,aliqui essentialiter.Suppositiue quidem concurrunt sensus cõmunis,ut recipiens imaginem ab extrinseco,mediante sensu exteriori,& phantasia recipiens ac retinens imaginem,ut diximus in præcedentibus,& existimatiua,siue cogitatiua extrahens intentionem non sensatam ab imagine, quæ retinetur in memoria. nam secundum doctrinam Albertus in libro suo de memoria,& reminiscentia.Sola imago nõ sufficit ad complete memorandum.nam cum multa sit similitudo in figuris aliquarum specierum, ex sola figura non memoraremur distincte huius induidui, huius speciei magis,quam illius,uerbi gratia,sit canis penitus similis lupo. Contingit enim canem generatum ex lupo assimilari lupo.uiderit ouis hunc canem,& uiderit lupum sibi similẽ,si sola figura sufficeret ad distincte & perfecte memorandum,ouis uidens lupum similem cani nõ magis fugeret lupum,quam canem. Necesse est ergo ut sua existimatiua eliciat speciem inimicitiæ inter seipsam & lupum, & cum uiderit lupum similem cani, memoria præsentante intentionem inimicitiæ,fugiet lupum, & tamen non fugiet

canem, posito quod assimiletur lupo. ergo actus memorationis pendet antecedenter ab existimatiua, uel cogitatiua. essentialiter autem concurrunt imaginatiua, siue phantasia. (Sunt enim eadem potentia secundū Cōmen. & Beatum Thomā) & existimatiua in bruto, uel cogitatiua in homine & memoria, ita quod postquam præparauerunt materiam memorationis, scilicet imagines & intentiones, concurrunt actualiter ad actum ipsum, ut declarabimus dicentes quo ordine concurrunt.

Quantum igitur ad secundum, dico secundum doctrinam Cōmen. in suo tractatu de memoria, & reminiscētia, quod sic concurrunt. Primo imaginatiua profert imaginē rei memorandæ, ut est repræsentatiua imaginati. Secundo memoria profert intentiones non sensatas extractas ab existimatiua, uel cogitatiua. Tertio existimatiua, uel cogitatiua copulat intentiones, quas separauerat simul cum imagine, qua copulatione facta conuertit se animal, uel homo ad ea quæ prius uidet, aut alio sensu sensit, q̄ conuersio dicitur memoratio, ut diximus supra, uerbi gr̄a, uolo recordari patris mei, aut uiui, aut mortui. Primo necesse est, ut phantasia proferat figuram suam cum alijs circunstantijs materialibus, puta uidi eū in tali loco tali tēpore, taliter agentē, taliter loquentem: hæc omnia impressa sunt in imaginatiua mea. Secundo memoria profert intentionem paternitatis, & filiationis, & amoris, & solicitudinis erga me. Tertio cogitatiua copulat has intentiones cū imagine patris mei, & tunc immoror in consideratione patris mei, quomodo me enutriuit, quomodo curauit, quomodo blanditus est mihi, quomodo me castigauit, & in hac consideratione immoror, ac si res prius apprehensę circa me, & patrē meum essent in præsenti. Et propterea diximus supra secundum Cōmen. quod rememoratio est reuersio in præsenti intentionis apprehensæ in præterito. unaquæq; autem harū potentiarum agit quod est sibi proprium ad imperium appetitus, animal autem est ipsum memorans. Actiones enim

sensitiuæ licet sint potentiarum, ut principiorũ: tamen sunt totius coniuncti ut agentis. nam uisio non est pupillæ, nec uisus ut quod, sed est animalis uidentis. Ex his patet quot potentiæ, & quo ordine concurrunt ad rememorationem. Et aduerte quod licet ad hunc actum essentialiter concurrant tres dictæ uirtutes, tamen denominatur memoratio a memoria, quoniam ex oblatione intentionum completur memoratio in singulari, & non ex sola præsentatione imaginum, ut diximus supra, & adhuc dicemus in puncto sequenti, & quoniam intentiones seruantur in memoria, & ab ea proferuntur, ideo dicitur memoratio a memoria, & non imaginatio aut existimatio, uel cogitatio. Et hac de causa dixit Auicen. memoriam respicere intentionem, ut imaginatio respicit formas.

Quantum ad quartum, dico quod sicut se habet homo considerans picturas in pariete, sic se potest habere quando conuertit se ad imagines depictas in phantasia sua, quas accepit a sensatis adextra. nam circa picturas in pariete, puta circa imaginem Pompeij dupliciter potest considerare, primo ut illa imago quædam res est constans ex talibus lineis & coloribus, & tantæ magnitudinis, nulla habita relatione ad Pompeium, & talis consideratio non est imaginis ut imago, sed ut res est. Et ad hanc considerationem nulla sequitur lætitia, aut compassio de imaginato apud considerantem. Secundo ut est imago repræsentatiua Pompeij, uel Cæsaris, & tunc consideratur imago, ut imago est, & per ipsam considerat considerans de Pompeio ac si præsens esset Pompeius, qualis fuit, quam liberalis, quam strẽnuus, quam infelici sorte agitatus in extremis, & ad hanc considerationem sequitur tristitia in cõsiderante, quoniam terminatur ad Pompeium ac si uideretur in calamitate cõstitutus. Similiter potest homo considerare imagines impressas in phantasia sua dupliciter. Primo inquantum sunt quoddam simulacrum habens esse intentionale, & non naturale, & inquantum non sunt denudata a conditionibus

ſingularibus, & inquantum ab eis poteſt abſtrahi ſpecies intelligibilis per uirtutem intellectus agentis. Secundo in quantum ſunt imagines repręſentatiuæ eorum a quibus ſumptæ ſunt, puta hæc imago eſt repręſentatiua patris mei, & illa matris meæ, cum conditionibus & proprietatibus ſuis. Prima conſideratio dicitur phantaſiari, uel imaginari, uel ſpeculari. Secunda dicitur memorari, adiunctis intentionibus non ſenſatis per exiſtimatiuam, ut diximus. Ex quibus conſtat quod non eſt de ratione phantaſiantis, aut imaginantis, quod per imaginem tendat nec conuertat ſe ad imaginatum: eſt autem de ratione memorantis, unde memorari proprie dicit tendentiam in memorabile, ac ſi eſſet nobis præſens. Hinc eſt quod imaginantes ut ſic, non delectamur nec triſtamur imaginato. Memorantes autem ſic, quoniam per imaginem memorabilis conuertimur ad ipſum, ſecundum ſtatum ſuum realem, ueluti poſitum ante oculos noſtros. unde recordantes chari defuncti ingemiſcimus: Recordantes autem miſeriæ, & caſus inimici noſtri lætamur. & quod diximus de delectatione, & triſtitia conſequente ex memoratione concordat cum Cōmen. in tractatu ſuo de memoria, & reminiſcentia: ubi inquit. Dicamus igitur quod rememorans delectatur per rememorationem rerum, quæ non ſunt in actu, quia illa quæ induxerunt ipſum ad memorādum, ſcilicet imagines impreſſæ, & intentiones non ſenſatæ præſentia actu ſunt, & neceſſario ſimilia rebus memorandis. quia igitur ſimile rei eſt cōprehenſum in actu, ab eo accidit rememoranti delectatio, & contriſtatio, quod accideret ei ſi illa res, ſcilicet memorata eſſet in actu. hæc ille. Et intendit quod ideo memorans delectatur, quia per ſimilitudinem memorati tendit in ipſum eo modo quo tenderet ſi eſſet memoratum in actu, & præſens memoranti. Patet igitur quomodo differunt phantaſiari, & memorari.

Quantum ad quintum dico. Primo de conſeruantibus ex parte memoriæ. Secundo ex parte organi. Quantum

ad memoriam, dico cũ Aristo. quod meditationes, ideſt fre quentatæ conſiderationes circa ea, quorum uolumus me morari, facilitant & firmant memoriam. Nam experimur quod ſi raro de amico abſente cogitamus, tandẽ eius obli uiſcimur. Si autem frequenter, etiam nobis non aduertenti bus occurrit memoriæ, & tantum poſſemus occupari in eius cogitatione quod ſemper uideretur nobis eſſe ante o culos noſtros, & ratio huius eſt, quoniam frequentati con ſimiles actus firmant, & facilitant habitum, ex conſequen ti idem contingit circa memoriam. unde qui uolunt memo ria retinere quæ didicerunt, aut ſæpe conſiderant ea, aut do cent alios, aliter euaneſcunt. Propterea dixit Ariſto. Medi tationes memoriam ſeruant in reminiſcendo. Hoc autem non eſt aliud quam multoties ſpeculari.

Quantum ad organum, dico quod moderata ſiccitas neceſſaria eſt, ut bene conſeruet, & quęcunque impediunt moderatam ſiccitatem nocent ei. Impedit autem paucitas dormitionis, quoniam non purgatur caput ſuperabundan ti humiditate. unde qui non debite dormiunt uidentur ob tuſi. Item cibi uaporoſi, & legumina, & caules, & uinum magnum, quod dicitur uinoſum, niſi moderatiſſime ſuma tur. inde uidemus ebrios fieri immemores corũ quæ agunt dum ebrij ſunt, & communiter experimur quod poſt ci bum difficultatem patimur in conſiderando, & memoran do ſubtilia propter fumos uaporoſos, multum humectan tes caput. Item immoderata frigiditas nocet organo. indu cit enim conſtipationem & nimis indurat. ex conſequenti prohibet impreſſionem intentionum, quas diximus requi ri ad actum memorãdi. & poteſt eſſe tanta frigiditas, quod ex toto memoriã deſtrueret. & propterea conſulunt medici, tempore exceſſiuæ frigiditatis, poſterio rem partem capitis ſoueudam eſſe ex un ctione facta ex caſtoreo, uel ex oleo ipſius. Hæc de Memoria dicta ſint.

INCIPIT TRACTATVS SECVNdus eiusdem, qui est de Reminiscentia.

Vxta ordinem datum a principio libri in hoc secundo tractatu agemus de reminiscentia, & diuidimus ipsum in quatuor capita.

Primo, quomodo differunt memoria, & reminiscentia, inquantum sunt potentiæ animæ.

Secundo, quomodo differunt memorari, & reminisci.

Tertio, quomodo fit actus reminiscendi.

Quarto, cui parti attribuitur reminisci, an intellectiuæ, an sensitiuæ.

CAP. I.

CIrca primum cap̃. aduerte quod dupliciter differunt. Primo, quia memoria inest homini & omnibus animalibus perfectis, quibus etiam inest phantasia. nisi enim recordarentur prius sensatorum, non mouerentur ad loca distantia, ut quærant sibi conuenientia, & diffugiant nociua: nec canis distingueret inter patronum suũ, & alium hominem, nec esset aliquod animal disciplinabile. Reminiscentia autem inest soli homini, quoniam ut dicemus, non exit in actum suum nisi quodam discursu, & necesse est reminiscentem syllogiçare, id autem est proprium homini. vnde inquit Aristo. Syllogiçat reminiscens, & est ut inquisitio quædam, hæc autem inest quibus, & deliberatiuum, id uero soli homini conuenit. Secundo, quoniam in homine memoria conuertitur super memorabile sine aliqua inquisitione. Reminiscentia autem cum inquisitione. unde se habet memoria in homine, sicut intellectus simpliciter apprehendens: reminiscentia autem sicut intellectus discurrens. Et propterea, sicut in homine non sunt duę potentiæ distinctæ intellectus, & ratio: sic nec memoria, & reminiscentia, sed dicitur memoria pro quanto reuertitur ad memorabile

sine discursu: reminiscentia autem cum discursu. Tu tamē aduerte quod memoria, ut dicemus, aliquādo subsequitur reminiscētiam, sicut terminus motus subsequitur motum: ideo enim reminiscimur, ut reuertamur ad memorabile, aliquando autem nec præcedit, nec subsequitur reminiscentiam, sed simpliciter sine discursu exit ad considerationem memorabilis, ut quando memoror patris mei defuncti, uel memoror cibi quem hodie mane gustaui. In ijs enim quæ memoriæ facile occurrunt, non indigemus reminiscentia, idest inuestigatione, sed solum ferri super imaginē coniunctam intentionibus nō sensatis, ut est imago rei memorandæ: modo quo supra declarauimus. Et propterea dicit Cō men. in tractatu suo de memoria, & reminiscentia, Inuestigatio rememoratiua, idest reminiscentia est formæ difficilis reductionis, idest quam cum difficultate reducimus ad memoriā. Memoratio autem est formæ facilis reductionis. Hæc ille. Patet igitur quomodo differunt, inquantum sunt potentia animæ.

CAP. II.

Circa secundum caput aduerte quod Aristo. non solum ponit differentiam inter reminisci, & memorari, sed etiam ostendit quod reminisci non est reassumptio memorationis, nec est ipsum inuenire, nec ipsum addiscere, nec est iterato inuenire, nec iterato addiscere.

Et quidem ꝙ differat a memorari, declaratur ex duobus. Primo reminisci est in solo homine, quoniam reminiscens syllogiçat, ut declarabimus in tertio cap̄. Syllogiçare autem conuenit soli homini, cum solus sit animal rationale. ergo &c̄. Memorari autem inest homini & brutis, ut patet in animalibus disciplinalibus, in cane, in equo, in elephāte, in auibus, quę disciplinantur loqui lingua humana. unde dixit Aristo. in proœmio suæ metaphy. Animalia imaginationibus, & memorijs uiuunt. Secundo reminisci in homine respectu difficilium memorabilium se habet ad memorari, ut motus ad terminum motus, ex cōsequenti respectu

alium necessario præcedit memorari. Nam sicut formamus demonstrationem, ut perueniamus ad notitiam conclusionis, sic uolentes recordari difficilium recordabilium, discurrimus ab uno memorabili occurrẽte nobis ad aliud, & ab illo ad aliud, donec reducamus ad memoriam illud quod principaliter intendimus. Quod quomodo fiat, dicemus in cap. tertio. Patet igitur quomodo differunt reminisci, & memorari.

Quod autem differat a reassumptione memorationis, declaro sic. Reassumere memorationem est iterum memorari de eodem. Constat autem quod possumus bis & ter, & ultra memorari de eodem, maxime quod memoriæ facile occurrit, ut res chara & dilecta, non facta aliqua inuestigatione, quoniam in huiusmodi nõ est difficultas memorationis: reminisci uero non datur sine inuestigatione: est enim essentialiter inuestigatio, ut dicemus in tertio cap. Patet ergo ꝙ reminisci nõ est reassumptio memorationis.

Quod uero differat ab inuenire, & ab addiscere, declaro sic, inuenire dicit acquisitionem cognitionis, uel scientiæ a se, idest sine adminiculo docentis. Cuius cognitionis inuẽtor nullum habet principium prius apprehensum, & in sẽ retentũ: sed hæc cognitio principium accipit a sensu a quo ortũ habet omnis nostra cognitio. Sed reminisci supponit in reminiscente aliquod principium, puta aliquod uisum, uel auditum, de quo recordatur, & ab illo incipit discurrere, donec ueniat ad intentum memorandum, ut dicemus infra. ergo differt reminisci ab inuenire.

Addiscere dicit acquisitionem alicuius notitiæ adminiculo docentis, a quo addiscens accipit principia talis notitiæ, & ex acceptis principijs deuenit in huiusmodi notitiã: sed reminiscens non accipit principia reminiscendi ab alio, imo habet in seipso: recordatur enim alicuius prius sensati, & ab eo deuenit in recordationẽ alterius, & sic successiue donec reducatur ad memoriam, quod principaliter desiderabat memorari, ut manifestabitur in tertio cap. ergo &c.

Quod

Quod differat ab iterato inuenire, declaratur. Nam si uolens reminisci nō recordatur alicuius principij in memoria retenti, a quo incipiat inuestigare, non poterit reminisci, sed remanebit in mera obliuione. Qui autem acquisiuit aliquam notitiam a se, idest sine docente, posito quod deperdat omnia principia talis notitiæ, potest iterum acquirere uia sensus eadem principia, per quæ iterato deuenit ad deperditam notitiam, & sic iterato inueniet eam. Cum igitur reminisci impossibile sit nullo principio in memoria retento, non autem sit impossibile iterato inuenire, patet quod abinuicem differunt.

Eodem modo declaratur, quod differat ab iterato addiscere, quoniam qui iterato addiscit recuperat notitiam, quā etiam quo ad principia omnia perdiderat, ex adminiculo docentis, & proponentis ei consimilia principia ut prius. Qui autem per reminisci deuenit ad rem prius oblitam, nō perdit omnia principia, imo ex aliquo retento incipit reminisci. patet igitur quō differt a memorari, a reassumptione memorationis, ab inuenire, & iterato inuenire, ab addiscere & iterato addiscere. Hęc de secundo cap. dicta sint.

C A P. I I I.

Circa caput tertium, ut uideamus quomodo fit actus reminiscendi, præpono aliqua, deinde declaro modum quo fit.

Primo præpono quod reminisci est inuestigare, siue uenari aliquid, quod a memoria recessit, ut ad memoriam redeat, puta, uellem recordari, quo die recessi a Roma.

Secundo præpono quod omnis inuestigatio supponit aliquod notum inuestiganti, a quo incipit inuestigare, aliter incerta esset, & frustratoria inuestigatio. Nā si piscator nesciret in hac aqua generari pisces, & quibus instrumentis piscandum esset, uane & casualiter piscaretur. Sic in proposito. Si uolens reminisci non retineret in memoria aliquod sibi notum, a quo inciperet uenari de re ad memoriam reducenda, uane laboraret.

Tertio præpono quod ficut piſcator antequã ad finem intentum deueniat, agit multos motus ordinatos, ita quod ſequens ſupponit antecedentẽ, puta, primo inquirit aquã, in qua pro certo ſciat eſſe piſces. Secundo dat cibum eis, ut alliciantur. Tertio extendit rete in parte, ad quam uerifimile eſt decurrere piſces. Quarto complicat paulatim rete extrahens id de aqua. Quinto accipit piſces. Sic uolens reminiſcens reducere ad memoriam id quod excidit ab ea, neceſſario agit in ſeipſo multos motus ordinatos, ideſt conſiderationes ordinatas ſuper multa memorabilia, qui motus debent eſſe ita diſpoſiti quod unus naturaliter, uel ex cõſuetudine conſiderantis ſequatur ad alterum. Naturaliter quidem, uerbi gratia, ſi conſidero de Socrate, conſidero de homine, ſi de homine, ergo de rationali, quoniam Socrates eſſentialiter eſt homo, & homo eſſentialiter eſt rationalis, ex conſuetudine autẽ, uerbi gratia, conſueuit Socrates quoties conſiderat de Aenea, conſiderat de Roma, & quoties conſiderat de Roma, conſiderat de Cæſare, & quoties conſiderat de Cæſare, conſiderat de Pompeio. Iſti tamen motus non ſunt neceſſario ſubordinati, quoniam non inconuenit conſiderare unum ſine alio: ſed in Socrate ſic ordinati ſunt, quoniam ſic fecit in ſe conſuetudinem. Et propterea reminiſcentiæ ſiunt diuerſimode in diuerſis, ſecundũ quod diuerſimode conſueuerunt ordinare motus ſuper memorabilia. Et quidem quod reminiſci fiat per ordinatos motus, ideſt conſiderationes, declarat Ariſto. duobus ſignis, primum eſt. Experimur in nobis quod citiſſimæ, & perfectæ tunc ſiunt reminiſcentię, quando incipimus in aliquo negotio iam peracto conſiderare a principio talis negotij, & diſcurrimus ordinate per omnia acta in tali negotio, uerbi gratia, Plato defenſauit cauſam Socratis in iudicio, & uult reminiſci ſi iudex iuſte ſententiam tulit pro Socrate. Et incipit cõſiderare, quomodo teſtes adduxit, deinde quomodo examinati ſunt iuridice, deinde quomodo aduerſarius defecit in defenſione ſui, deinde quomodo auditis partibus

sententiauit pro Socrate. factis his considerationibus ordinatis Plato firmiter ad memoriam reducit, sententiam pro Socrate fuisse iustam, secundum est quod ea sunt maxime reminiscibilia, quæ sunt bene ordinata, ut facile reminiscimur demonstrationum mathematicarum, quoniam una supponit aliam, ut patet in Euclide, & specierum numeralium & historiarum, quarum partes sunt ordinatæ. Quæ autẽ inordinata sunt, pessime sunt reminiscibilia, sicut orationes, & lectiones, quarum partes incontextæ, & inordinatæ sunt. patet ergo quod ad reminisci requiruntur ordinati motus ex parte reminiscentis, & ordo inter memorabilia, ut facile & perfecte ad memoriam reducantur.

Quarto præpono quod necesse est reminiscentem incipere ab aliquo principio, quod memoriæ tenetur & ab illo procedere ad aliquod memorãdum. & ab illo ad aliud donec deueniamus ad principale quod desideramus ad memoriam reduci. Quod quidem principium aliquando est res memoriæ retenta, aliquando tempus, aliquando locus. Exemplum primi, uolo reminisci quis erat quartus discumbens in nuptijs, & incipio sic, recordor patrem sponsi fuisse in primo loco, in secundo loco sponsum, in tertio germanum eius, in quarto occurrit Socrates charissimus amicus sponsi, & tunc completur reminiscentia. Exemplum secundi, uolo reminisci, quo d e constitutus in itinere fui Bononiæ, & incipio sic, heri fui Parmæ, nudiustertius Mutinæ, & illic per diem quieui, deinde itineratus sum, & nõ pernoctaui extra Bononiam; ergo quarta die iam elapsa fui Bononiæ. Exemplum tertij, uolo reminisci constitutus in itinere, in quo loco perdidi pecuniam, & incipio sic, in tali loco habebam pecuniam, quoniam solui cœnam in hospitio, & in tali habebam, quoniam solui equitaturam, & in tali habebam, quoniam emi panes, in tali autem loco non habebam, quoniam non potui soluere in hospitio, ergo in tanta distantia cecidit bursa, & tunc facta reminiscẽtia incipio quærere deperditam pecuniam.

Præpositis his, nunc declaro quomodo fiat reminisci, & dico quod sicut memorari fit a phantasia præsentante imaginem, & memoria præsentante intentionem, & existimatiua componente imaginem cum intentione, ut docuimus tractatu præcedenti, sic ad actum reminiscendi concurrit phantasia plures imagines ordinatas præsentans, & memoria, plures intentiones ordinatas præsentans, & cogitatiua incipiens componere, ordinate propriam intentionem propriæ imagini: deinde incipiens discurrere ab una imagine adiuncta propriæ intentioni tanquam a principio noto ad aliam subsequentem, & ab illa ad aliam, ut exempla posita sunt supra, ex parte rerum memorabilium, & loci, & tẽporis, & sic successiue donec ad memoriam redeat quod exciderat. Ex quibus patet quod in reminiscendo syllogizamus, & discurrimus, non quidem per propositiones uniuersales: id enim est proprium intellectus, sed per singulares: discurrimus enim ab uno singulari memorato ad aliud memorando: & ideo fit a cogitatiua, quæ dicitur ratio particularis apud Cõmen. Item patet quod sicut in discursu uniuersali incipimus ab aliquo principio uniuersali nobis noto, sic in discursu quo utimur reminiscentes incipimus ab aliquo singulari in memoria retento quod assumimus, ut ducamur in recordationem rei oblitæ. Item patet ꝙ sicut habet conclusio ad præmissas, sic memoratio ad reminisci, sicut enim præmissæ sunt uia ad conclusionem, sic reminisci ad memorationem, ex consequenti reminisci habet rationem motus, & memoratio rationem termini: ideo enim discurrimus ꝑ ordinata memorabilia, ut memoremur oblitæ. patet igitur qũo fit actus reminiscendi, & qũo differt a memorari. Hæc de tertio cap̃. dicta sint.

CAP. IIII.

Circa caput quartum, dico quod ad partem sensitiuã pertinet, quæ tamẽ coniungitur intellectiuæ: cognitũ enim est quod discursus quo reminiscimur attribuitur cogitatiuæ, quæ ex unione, quam habet ad intellectum,

dicitur ratio particularis. Et quidem quod ad partem sensi tiuam pertineat manifestat Aristo. tribus signis.

Primo experimur quod quando laboramus in reminiscendo, & facimus magnum conatum, & non occurrit tandem quod ultimo quærimus, turbamur capite, & inquietudinem patimur: ergo signum est quod fit per potentiam apprehensiuam organicam, ex consequenti ad partem sensitiuam pertinet, & non ad intellectum: quoniam cum sit immaterialis, impassibilis, & inalterabilis est. unde dixit Aristoteles in tertio de anima, impassibilem oportet esse intellectum.

Secundo experimur quod quando laboramus in reminiscendo, & desperantes uenire ad intentum, etiam quod proponamus desistere a tali actu, non est in potestate nostra desistere, sed etiam nolentes occupamur in tali reminiscētia. ergo signum est quod cōmota sunt organa potentiarum per quas reminiscimur, & quando mota sunt ac agitata non est in potestate nostra, ut quando uolumus statim cesset motus. & accidit nobis sicut proijcientibus manu lapidem. nam antequā e manu exeat est in potestate nostra quies lapidis. postquam autem a manu exierit non est in potestate proijcientis quod statim cesset a motu. Item accidit reminiscenti cum labore sicut cōmoto ad iram, uel ad concupiscentiam, in cuius potestate non est ut statim se detur, uel quiescat motus passionum, etiam ꝙ uelit cessare ab ira, uel concupiscentia, sed per aliquod spatium temporis durat motus ille, quoniam appetitus sensitiuus est organicus. Item accidit ei sicut cantoribus, qui adeo consueti sunt cantare, quod inaduertenter etiam soli cantant, & ambulantes. Item accidit ei sicut illi, qui aliquibus diebus fuit in naui, & egressus adhuc uidetur sibi quod nauis moueatur, & id quidem prouenit ex intensa impressione illius motus in imaginatiua.

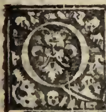
Tertio experimur quod habentes tibias breues, & partes superiores corporis maiores, sunt malæ memoratiui,

& reminiſcitiui, quoniam multitudine humorum grauatur caput, nec bene retinent impreſſionem imaginum, ſicut nec pueri propter ſuperabundantem humiditatem, nec ſenes propter excedentem ſiccitatem cauſatam ex frigiditate congelante humores in ſene. ergo manifeſtum eſt quod ad partem ſenſitiuam ſpectat, & confirmatur auctoritate Cōmen. in tractatu ſuo de memoria, & reminiſcentia. vbi inquit, inueſtigare autem per rememorationem eſt acquiſitio cognitionis, & laborare, & facere cogitatiuam laborantem in repræſentatione iſtius cogitationis. cōſideremus igitur quid eſt iſta uirtus, & cuius ordinis eſt de uirtutibus animæ, & manifeſtum eſt quod eſt de uirtutibus comprehendentibus res particulares indiuiduas &c. ergo eſt de numero uirtutum ſenſitiuarum: ſenſus enim proprie fertur ſuper indiuidua, & particularia. Et quoniam reminiſci ad cogitatiuam ſpectat, quæ eſt propinqua intellectui: memorari autem ad exiſtimatiuam ſine aliquo diſcurſu: ideo patet ratio propter quā aliqui ſunt bene memoratiui, & male reminiſcitiui: aliqui autem male memoratiui, & bene reminiſcitiui. nam qui bene retinent imagines, & ſunt depreſſi ingenij ac rudis, ſunt bene memoratiui, ſed male reminiſcitiui, quoniam ſunt impotentes ex tarditate ingenij ad ordinate diſcurrendum ab uno memorabili ad aliud, per quod reducitur ad memoriam res oblita, ut diximus ſupra.

31 Qui uero ſunt excitati ingenij, & apti ad addiſcendum etiam ꝙ male retineant imagines, ex conſequenti ſint male memoratiui, tamen ſunt bene reminiſcitiui, quoniam uigore ingenij dummodo retineant in memoria aliquod memorabile, a quo ut à principio incipiant inueſtigare modo quo ſupra diximus, reacquirunt memoriam eius, cuius obliti fuerant. & propterea dixit Ariſtoteles in principio libri, Non enim idem ſunt memoratiui, & reminiſcitiui. Sed ut frequenter memorabiliores qui tardi, ſcilicet ſunt ingenio, reminiſcibiliores autem, qui ueloces, ideſt excitati ingenio & bene addiſcentes. Hæc de Reminiſcentia dicta ſint.

Reliquum est facere considerationem de motu locali animalium.

CHRYSOSTOMI IAVELLI Canapitij Epitome, de causis motus localis in animalibus.

Voniam mouent se animalia localiter, manifestum est ꝙ in seipsis habent principia, & causas huius motus. Inuestigandum est igitur in præsenti consideratione de huiusmodi princip ijs, & quomodo ab illis fiat motus localis in animalibus. Et aduerte quod hic considerabimus de talibus principijs in uniuersali & absolute, non applicando ad genus aliquod uel speciem animalium: talis enim consideratio spectat ad scientiam de animalibus, quæ pertractatur in libro de generatione, & in libro de progressu animalium. Et distinguimus præsentem considerationem in duos tracta. In primo agemus de ueritate huius pricipij, Omnis motus localis in animalibus fundatur super aliquod immobile. Super hoc enim firmat Aristote. totam intentionem suam in libro de motu animalium. In secundo agemus de principijs motus localis in animali tam principalibus, quam instrumentalibus, & de motu uoluntario, inuoluntario, & non uoluntario.

TRactatum primum diuidimus in quinqꝫ capita.

Primo, ꝙ in animalibus omnis motus localis fundatur super aliquod quiescens, & fixum: corporeum intrinsecum animali.

Secundo, ꝙ ultra quiescens intrinsecum requiritur quiescens extrinsecum, ut fulcimentum.

Tertio, cum cœlum uideatur esse animatum (ut conclusum est in secundo cœli) inuestigandum est si in cœlo est aliquod immobile corporeum ipsi intrinsecū, super quod

fundetur motus eius, & aliquod extrinsecus, ut fulcimentum.

Quarto, si inanimata in motu suo locali indigent aliquo quiescente intrinseco, & extrinseco, ut animalia.

Quinto, si animata non solum respectu motus localis, sed etiam respectu alterationis, & augmenti, & generationis habent in se principium motus.

CAP. I.

Circa primum caput, aduerte quod animal dicitur mouere seipsum, non quidem primo, idest secundum se totum (hoc enim improbatum est in octauo Physicorum, quoniam idem ut idem esset in actu & in potentia) sed dicitur mouere seipsum secundum partem, prout una pars mouet aliam, & sic ratione partiũ dicitur mouere seipsum, unde in octauo Physico. probauit quod omne mouens seipsum distinguitur in partem mouentem, & partem motam. Sed aduerte quod in octauo Physico. accipit partem uniuersalissimo modo, siue sit pars incorporea, siue corporea: & incorporea iterum duplex, uel improprie dicta, ut intelligentia applicata cœlo. cum enim sit substantia completa in specie, improprie dicitur pars, uel proprie, ut anima quæ est pars essentialis in animali. Corporea autẽ est pars quantitatiua siue integralis. In octauo igitur Physico. cum dicit omne mouens seipsum distinguitur in partem mouentem, & partem motam, intẽdit de parte mouente uniuersaliter: unde tenet illic ꝙ cœlum mouet seipsum, quoniam distinguitur in intelligentiam, ut in partem mouentem, & in corpus cœli ut in partem motam, & dicit animalia mouere seipsa, quoniã anima est pars mouens, & corpus pars mota. De parte autem integrali manifestũ est. nam pedes mouent totum animal de loco ad locum, vnde in quinto Physico. dixit quod homo mouet seipsum secundum partem, & exemplificat de percutiente seipsum, prout per manum percutientem percutit seipsum. In libro autẽ de motu animalium restringit se ad partem corpoream, & intendit de-

clarare quod in animali una pars corporis mouet aliam, & tandem est deuenire ad primam, a qua pendet omnis motus localis in animali, & est cor, uel aliquid proportionale cordi.

Aduerte secundo quod Aristo. uolens naturali euidentia declarare motum localem in animali fundari super aliquod quiescens intrinsecum, quod est pars integralis in animali, assumit tanquam fundamentum, quod nulla pars in animali mouetur nisi innitatur, & colligata sit alteri parti, quæ quiescit, & stabilis permanet dum alia mouetur, ita quod stabilitas & fixio unius partis est causa ꝙ moueatur altera. Et posito ꝙ non omnino sit quieta & stabilis, tamē potest dici quieta in comparatione partis motæ, quoniam oportet ut uel leuiter, uel nullo modo moueatur, aliter impeditur motus partis motæ. Et manifestum est in nobis. nam si uolumus mouere digitum, necesse est manum firmari, & si manus mouetur necesse est bracchium firmari, & si bracchiū mouetur firmatur humerus, & ideo ut una pars mota inniteretur alteri quiescenti Author naturæ ingenuit inter membra, iuncturas per neruos, & colligamēta, ut essent quidem adinuicem approximata & colligata, sed non continua, quoniam in continuo una pars nō mouetur sine alia, immo una parte mota totum mouetur, & præcipue quando continuum est solidum, sicut sunt mēbra animalis progressiui. Dico autem quando continuum est solidum, ut non potest moueri una pars baculi quin totus moueatur. in fluidis autem & mollibus, & flexibilibus id non est necesse. nam potest aqua in uase digito agitari in parte superiori, & tamen quiescet in fundo, sic in cera liquefacta, sic corrigia secundum partem potest flecti ad dextram, & ad sinistram, & tamen secundum aliam partem quiescet. id autem non contingit in membris solidis animalium, & ideo necessariæ sunt iuncturæ, quibus una pars potest secundum diuersas differentias locales moueri, altera parte firmata, uel saltem nō mota tanta uelocitate. Et simile huic

esset si describatur circulus: cuius diameter sit B,C, & centrum A, & ponatur quod semidiameter, scilicet B,A, moueatur, alia semidiametro, scilicet C,A, quiescente, id quidẽ non esset possibile nisi utraque medietas discontinuetur in A, & tunc A, centrum est sicut iunctura. Patet igitur quod motus localis requirit partem in animali quiescẽtem, & ut sic immobilem, uel omnino, uel respectiue, cui sit appulsa, & firmata pars mota. ex cõsequenti patet quod necesse est cõmunem motum localem in animali reduci ad aliquod immobile. Hæc de primo capite sufficiant.

CAP. II.

Circa caput secundo, declarandum est quod non sufficit pars intrinseca quiescens, sed necesse dari quiescẽs extrinsecum, cui innitatur mouens, & motum. Et quidem quod in motu locali recto id sit necesse, probat Arist. hoc signo. Videmus enim ꝙ si mures conantur per arenã minutam & siccam incedere, parum aut nihil ultra procedunt. Idem cõtingit in niue molli, & id prouenit, quoniam & arena, & nix cedunt pedibus. ergo in motu necesse est pedes firmari super aliquod quiescens omnino, uel respectiue. unde si aer de facili cederet aui uolanti, & aqua pisci natanti, & remo nauiganti, tardus esset omnium istorum motus. Requiritur ergo in motu locali recto quiescens extrinsecum, ut fulcimentum. Dico autem in motu recto, quoniã in motu circulari non requiritur aliquod quiescens ut fulcimenntum, sed sufficit esse aliquod non motum circa quod est motus, & idest centrum. Dico extrinsecum, quoniam si tale quiescens esset intrinsecum mobili, nõ proficeret ad motum, & signum huius uidemus in naui. nam ideo nauta facile mouet nauem a terra, quoniam firmat remum ad aliquod quiescens extrinsecum, puta ad arborem uel lapidem, cui innixus pellens mouet nauem. & si nauta existens in naui firmaret remum ad arborem nauis, non proficeret, quoniam arbor nauis est quid intrinsecũ naui, & si uenti non spirarent in uelum aduenientes ab intrinse-

co, puta ab arctico, nõ impellerent nauem. unde uani sunt pictores, figurantes uentos egredi ex naui, quasi sint illi intrinseci, & impellere nauim. id enim esset impossibile, sicut quando quis firmaret remum ad arborem nauis. Patet igitur quod in motu locali animalium requiritur non solum quiescens intrinsecum, sed etiam extrinsecum. Hæc de secundo sufficiant.

C A P. I I I.

Circa caput tertium inuestigandum est, si in cœlo datur aliquod quiescens corporeum intrinsecum cœlo, ut pars eius, super quam firmetur motus cœli: & ultra intrinsecum quiescens si datur extrinsecum cui innitatur motor cœli, sicut nauta innititur terræ per remum quãdo impellit nauem, & mouens totam pedibus innititur terræ stabili.

Et quantum ad quiescens corporeum intrinsecum ponitur conclusio negatiua, quoniam necesse esset huiusmodi quiescens esse partem cœli, sed impossibile est partem cęli quiescere, quoniam cum cœlum sit corpus continuum & solidum, necesse est hanc partẽ remanere continuam alijs, uel discontinuari. Si primo, ergo uel totum cœlum quiescet ad quietem illius partis, uel pars quiescens mouebitur ad motum aliarum partium, quoniam (ut ad sensum patet) in continuo solido, si una pars mouetur totum mouetur: & si una pars quiescit totum quiescit. unde dicitur quod cõtinua sunt, quorũ est unus motus, uel una quies. Si secundo, ergo cœlum erit corruptibile. Impossibile est enim diuidi partem a toto sphærico, & remanere sphæricum. Et propterea concludit Aristoteles quod necessarium erit, aut totum cœlum manere, idest quiescere, aut distrahi continuitatem ipsius.

Hinc patet error eorum, qui posuerunt motum cœli sursum dari super immobilitatem polorum, tanquam super quiescens intrinsecum ipsi cœlo, dixerunt enim motorẽ cœli inniti super duos polos intrinsecos cœlo: sunt enim aliquod

cœli, sed contra, cum poli sint puncta indiuisibilia termi- nantia axem, nullam habent magnitudinem, ex conse- quenti non sunt quid corporeum, nec apti quiescere. sicut enim omne mobile est diuisibile in sexto libro Physicorũ. sic omne quiescibile, ergo &c. Præterea, cui innititur mo- tor cœli in mouendo debet esse substantia, alioquin funda- tur substantia motoris & cœli in accidente, quod est uanũ dicere, sed poli non sunt substantia, cum sint duo puncta terminantia lineam diametralem: puncta autem sunt in quantitate reductiue, ergo &c.

Quantũ autem ad extrinsecum quiescens corporeum cui innitatur motor cœli, ponitur etiam conclusio negati- ua, quoniam omnis motor qui mouendo firmatur super aliquod extrinsecum a mobili, supponit ipsum ut prius, & ut a quo pendet motus, sed motore cœli nihil est prius cũ sit motor primus, nec eius motus pendet ab alio, quoniam ut sic non esset omnino immobilis, nec omnino indepen- dens, cuius oppositum demonstratum est in duodecimo Metaphysicæ, & in octauo Physicorum. tenendum est er go quod motor cœli non innititur alicui extrinseco immo- bili, sed tantum uirtuti suæ infinitæ, & immobilitati suæ, quę sufficiens est sine labore, & discontinuatione mouere cœ- lum motu æterno continuo, & regularissimo. uirtus autem sua est substantia sua, ideo non pendet ab aliquo extrinse- co, & est ex se immobilis, & ideo nulla alia uirtute distin- cta ab eo potest remoueri ab immobilitate sua, & (ut in- quit Aristo.) potest huic proposito adaptari illud Homeri cum dixit: Sed non utique amouebunt de cœlo in terram Iouem omnium supremum, neque si ualde multum labo- rent apprehendere omnes Dij omnesque Deæ. Totaliter enim immobile a nullo contingit moueri.

Hinc patet error eorum, qui dixerunt illud quiescens ex- trinsecum, cui nititur motor cœli in mouendo ipsum, esse terram & finxerunt motorem esse Atlantem gigantem ha bentem pedes in polo inferiori fixos super terram, & caput

in polo superiori, & brachium dextrum in oriente, & sinistrum in occidente uertentem cœlum ab oriente ad occidentem, & ab occidente in orientem.

Contra hunc errorem sic arguit Aristoteles. Quando mouens mouet aliquod mobile, ex eo quod innititur alicui quiescenti, necesse est illud quiescens esse maioris uirtutis in quiescendo, quam sit uirtus mouentis in mouendo. nam si maior sit uirtus mouentis in mouendo, mouebit quiescens de loco suo, & tunc uane inniteretur illi. Ergo si primus motor innititur terræ quiescenti, maior erit uirtus mouentis in mouendo, mouebit quiescens de loco suo, & tunc uane inniteretur illi. Ergo si primus motor innititur terræ quiescenti, maior erit uirtus qua quiescit terra, quam uirtus primi motoris. sed hoc est falsum, quoniam uirtus primi motoris infinita est ex duodecimo Metaphysicæ. grauitas autem qua quiescit terra est finita, quoniam terra est corpus finitum, ut probatum est in primo cœli, & in octauo Physicorum, in magnitudine finita non posse esse uirtutem infinitam. Ergo uanū est dicere motorem cœli inniti terræ quiescenti, ut moueat cœlum.

Sed contra hanc rationem arguitur sic, si maior est uirtus mouentis primi in mouendo, quam uirtus quiescentis in quiescendo, ergo de facto mouebit terram de loco suo, ex consequenti destruetur motus cœli. est enim circa terram ut circa centrum: remoto autem centro remouetur motus circa centrum. Ad hoc dicitur consequentiam non ualere, quoniam aliud est motorem mouere innitendo terræ, ut fingunt de Atlante, & mouere circa terram. nam in primo sensu consequentia aliquam habet apparentiam; in secundo autem non, quoniam primus motor non innititur terræ, sed suæ uirtuti infinitæ. Hæc de tertio capite sufficiant.

CAP. IIII.

Circa quartum caput inuestigandum est, si quod dictum est de quiescente intrinseco, & extrinseco in

animalibus, saluatur in motu inanimatorum. Et quidem quantum ad quiescens intrinsecum, dico quod non. ideo enim animalia habent quiescens intrinsecum, super quod firmatur pars mota, quoniam habent principium actiuum intrinsecum sui motus, quo dicuntur mouere seipsa: sed inanimata non habent huiusmodi principium in seipsis, quoniam mouentur actiue a generante, ut declaratum est in quarto cœli, in seipsis autem habent principium passiuũ, quo sunt apta moueri, ut grauitas in lapide, & leuitas in igne. præterea, ideo animalia habent partem quiescentem intrinsecam, super quam firmatur pars mota, quoniam habent iuncturas quibus discontinuantur partes, ut patet de digito, & manu, & bracchio. ideo non inconuenit unam partem moueri alia quiescente, ex quo sunt discontinuæ, sed inanimata carent iuncturis, & partes adinuicem continuantur, ut patet in lapidibus, & metallis: continuorum autem unus est motus. ergo impossibile est in inanimatis unam partem quiescere, & aliam moueri: immo ad motum unius partis totum mouetur. Et aduerte quod semper loquimur de inanimatis solidis, quoniam secus est in inanimatis fluidis, & flexibilibus, ut diximus in primo capite. Patet igitur ratio propter quam in re inanimata non ponitur quiescens intrinsecum.

Quantum ad quiescens extrinsecum dico, quod non est necesse mouens inanimata, quod est generans, firmari, nec inniti alicui fixo. Generans enim est cœlum, & aer, &c. & mouentur inanimata uirtute sibi impressa. Constat autem quod nec cœlum, nec aer alicui fixo innititur dum mouent graue. ergo non est eadem ratio de animatis, & inanimatis. Hæc de quarto capite sufficiant.

CAP. V.

Circa quintum caput inuestigandum est, si animalia solo moto locali mouent seipsa, uel etiam alterant se, & augmentant se, & generant se. Et quantum ad alteratio

nem dico quod sic, quoniam nutriunt se, ut dictum est in secundo de anima. Nutritio autem alterationem supponit, scilicet decoctionem nutriment, quę fit per calefactionem, cuius principium est calor naturalis intrinsecus animali. Cum ergo habeant in se principium suæ alterationis, sicut habent in se principium motus sui localis, eadem ratione possunt dici alterare seipsa, sicut dicuntur mouere seipsa localiter.

Quantum ad augmentum dico, quod sic. nam fundatur in nutritione. idem ergo est principium augmenti, & nutritionis, diuersa tamen ratione, sed calor naturalis intrinsecus animali est principium nutritionis, ergo & augmenti. Eadem ergo ratione qua dicuntur alterare se, quia nutriunt se, possunt dici augmentare se. Quomodo autem idē calor naturalis sit principium nutritionis, & augmenti diuersa ratione, dictum est in secundo de anima. ubi & assignauimus idem obiectum nutritiuæ, & augmentatiuæ.

Quantum ad generationem, dico quod non, quoniam generans prius est genito, sicut omne mouens prius est moto. ergo si animal generaret seipsum, sicut mouet seipsum localiter, esset prius seipso. Præterea, nihil generat, nisi in quantum est in actu: & nihil generatur, nisi inquantum est in potentia. ergo idem esset in actu, & in potentia. Item idem esset, & non esset, quæ sunt impossibilia. ergo &c.

Et ideo dixit Aristoteles, quod nullum est sibiipsi causa generationis, & corruptionis. Præexistere enim oportet ei quod mouetur mouens, & generans ei quod generatur. nihil autem prius est ipsum seipso. Hæc enim omnia quantum ad quintum caput nobis dicere sufficiant.

INCIPIT TRACTATVS SECVNdus, qui est de princ pijs motus localis in animalibus, ordinatus a Chrysostomo Iauello Canapitio.

N hoc tractatu secundo agendum est de principijs motus localis in animalibus, & diuidimus in sex capita.

Primo agemus de principijs principalibus uoluntarij motus.

Secundo, quomodo cōcurrunt & causant motum localem in animali.

Tertio, de principio organico.

Quarto, comparabimus motus qui fiunt ab anima in animali, motibus qui fiunt in ciuitate a Monarcha.

Quinto, agemus de principijs motus inuoluntarij, & non uoluntarij.

Sexto, quomodo motus in animali aliquando fit a principio ad partes, aliquando econuerso, aliquando ab una parte ad aliam.

CAP. I.

CIrca primum caput, aduerte quod principale principium motus localis uoluntarij in animalibus est duplex. Quoddam est principium principale mouens non motum, & hoc est obiectum apprehensum sub ratione boni, ut dicemus. Quoddam est mouens & motum, & hoc iterum est duplex, scilicet phantasia, & appetitus, sed diuersa ratione, ut dicemus. Vt scias igitur quomodo principium principale mouens, & non motum sit ipsum obiectum appetibile, aduerte quod ideo appetitus incitat animal ad motum localem, quia sibi præsentatur a potentia cognoscitiua obiectum appetibile: ideo autem sibi præsentatur, quia potentia cognoscitiua apprehendit ipsum ut bonum, siue realiter bonum, siue apparens bonum: ideo autem apprehenditur a potentia cognoscitiua, quia per sui

speciem

speciem siue sensibilem, siue intelligibilem actuat & mouet potentiam cognoscitiuam ad sui apprehensionem. In hoc ergo ordine patet quod animal est motum, quod appetitus est mouens & motus, mouens quidem animal: motus autem a phantasia præsentante obiectum. & phantasia est mouens mota, mouens quidē appetitum, & mota ab obiecto quo actuatur: obiectum autem non habet quid prius in hoc ordine a quo moueatur. ergo est mouens phantasiā ad sui cognitionem, & mediante phantasia mouet appetitū ad sui inclinationem & desiderium, & mediante appetitu mouet animal ad sui consecutionem. Ipsum autem a nullo priori in hoc ordine mouetur. ergo est principium primum mouens non motum motus localis in animali. Sed aduerte quod obiectum non mouet appetitum inquantum simpliciter cognoscitur, sed inquantum cognoscitur sub ratione conuenientis boni, nec inquantū cognoscitur sub rōne uniuersali cōuenientis boni, sed sub rōne particulari, inquantū est hoc, uel illud bonū, qm̄ uniuersale ut sic nō mouet appetitū ad ꝓsequendū, uel fugiendū. Vnde dicit Arist. in tertio de anima, Semper autem motus, scilicet appetitus est prosequentis, uel fugientis aliquid, scilicet particulare. Hinc est quod intellectu speculāte delectabile, uel tristabile uniuersale, nec delectamur, nec timemus, nisi fiat speculatio applicata ad aliquod particulare. Item aduerte ꝙ apud Aristo. in textu cum dicit, Videmus mouere animal intellectum, & phantasiam, per intellectum intendit intellectum practicum. nam ex tertio de anima, Speculatiuus nihil dicit de fugibili, aut prosequibili, & per phantasiam intendit omnem uirtutem apprehensiuam rei sub ratione conuenientis, uel nociui tam in homine quam in bruto, ut cogitatiuam in homine, & existimatiuam in bruto, per electionem, & uoluntatem, & cōcupiscentiam intendit potentiam appetitiuam tam in homine quam in bruto, sed in homine est appetitus intellectualis dictus uoluntas, & sensualis diuisus in concupiscibilem, & irascibilem. In bruto autem solus sensualis,

ſed quoniam intellectus practicus, & cogitatiua, & exiſtimatiua communi denominatione ſolent dici phantaſia, & uoluntas, & ſenſualitas dicũtur appetitus: ideo omnia principia mouentia mota in animali reſpectu motus localis dicuntur phantaſia, & appetitus, ſed diuerſa ratione. Nam phantaſia mouet animal ſub ratione indicantis quid bonum, uel malum. Appetitus autem mouet ſub ratione imperantis. unde phantaſia ſe habet ad appetitum ſicut doctor conſulens ad Regem conſultum, qui imperat ut ſibi conſultum eſt, unde ſi fuerit bene conſulius bene conſulit, ſi male, male. ſic accidit in homine. Sed de hoc conſiderare in particulari ad Philoſophum moralem pertinet.

Ex dictis patet ratio, quare intelligentia applicata primo mobili mouet motu continuo uniformi, & ſempiterno. anima autem mouet corpus localiter motu interpollato & difformi. Nam intelligẽtia mouet intellectu & uoluntate, pro quanto intelligit primum principium, qui eſt Deus benedictus, ſub ratione ſummi appetibilis, & deſiderati, & ex hac intellectione deſiderat illi aſſimilari, & apprehendit non poſſe cõſequi hanc aſſimilationem niſi motu cœli, & hanc aſſimilationem eſſe quid optimum, & ultimam perfectionem eius, ideo inceſſanter, & uniformiter mouet. Anima autem mouet corpus ex apprehenſione diminuti, & uariabilis boni, quale eſt in his inferioribus, in quibus experimur aliquod eſſe nobis bonum pro aliquo tempore, ut caleſieri ad ignem tempore hyemis, quod nociuum nobis eſſet in æſtate. Item aliquod eſt apparens bonum aliqua hora, puta inſurgente concupiſcentia, ut inebriari, aut fornicari, & alia hora, puta, inſurgente ratione uidetur nobis malum, & ideo difformiter & nõ cõtinue anima mouet corpus, quod totum prouenit ex diuerſitate bonorum propter quæ mouet. unde ſi pro aliquo ſtatu anima figeret apprehenſionẽ, & appetitum in aliquo uniformi bono, & omni tempore ſibi bono, & non poſſet conſequi ipſum bonum ſine motu locali, ſemper moueret ipſum corpus, modo eſſet aptum

corpus animalis moueri continue,& uniformiter. Manifestum est igitur quod principia principalia motus localis in animali sunt tria,scilicet obiectum appetibile quod est mouens non motum,& phantasia,& appetitus,quæ sunt mouentia mota. Hæc de primo capite sufficiant.

CAP. II.

Circa caput secundum,declarandũ est quomodo principia mouentia & mota,quæ sunt phantasia,& appetitus,causant motum localem in animali. Sed anteq̃ ultra procedamus,quoniam declarare intendimus propositum,præcipue in homine,aduerte quod per ly phantasiã intendimus intellectum practicũ. Nam & in tertio de anima Aristo.idem sentit. Dicit enim, Videntur autem duo hęc mouentia,aut appetitus,aut intellectus. Si aliquis phantasiam posuerit uelut intellectum quẽdam. Intellectus autem qui propter aliquid ratiocinatur, & qui practicus est. Primo igitur uidebimus quomodo intellectus practicus causat motum localem. Secundo,quomodo appetitus.

Quantum ad primum,dico quod intellectus practicus causat motum dirigendo, & indicando appetitui hoc esse agendum,uel non,& cum conditionibus requisitis ad bonitatem actionis.huiusmodi autem directio,uel ostensio fit per syllogismum practicũ. Et ut uideamus distincte quomodo fit per syllogismum,dicemus tria. Primo,in quibus conueniunt intellectus speculatiuus,& practicus. Secũdo, in quibus differunt. Tertio, quot modis contingit intellectũ practicũ syllogiçare aliquid esse agendũ,uel uitandũ.

Quantum ad primum, dico quod conueniunt in quatuor. Primo,sicut intellectus speculatiuus nõ semper actu speculatur, sic nec practicus semper actu practice syllogiçat. Secundo,sicut in speculabilibus omnes conceptus reducuntur ad unum primũ,qui est conceptus entis,qui supponitur omni alteri cõceptui,sic in practicis intellectus practicus omnia agibilia reducit ad rationẽ boni, & illud supponitur omni actioni practicæ. nullũ enim intendens ma-

lum sub ratione mali operatur, & a ratione boni deducitur omnis syllogismus practicus, ut dicemus. Tertio, sicut in speculabilibus est deuenire ad aliquod primũ principium cõplexum, ad quod alia reducuntur, & est sicut fundamentum primum ueritatis omnium aliorum cõplexorum, puta de quolibet est affirmatio, uel negatio uera: sic in practicis est deuenire ad unum primum complexum, puta, bonum est appetendum, & malum uitandum. Quarto, sicut intellectus speculatiuus cum syllogiçat accipit unam propositionem uniuersalem, sub qua assumit aliam, aliquando quidem uniuersalem, ut in Barbara, aliquando autem particularem ut in Darij: sic intellectus practicus cum recte syllogiçat assumit propositionem uniuersalem, puta, honorandi sunt parentes, sub qua assumit particularem, uel singularem, puta, hic est parens meus, & ex his duabus infert conclusionem practicam.

Quantum ad secundũ dico, quod in duobus differunt. Primo, intellectus practicus semper subsumit minorẽ particularem, & concludit conclusionem particularem: speculatiuus autem aliquando subsumit uniuersalem, aliquando particularem, & concludit eodẽ modo, & ratio huius differentiæ manifestabitur per secundam. Secundo, differunt in hoc, quod finis syllogismi speculatiui est cognitio conclusionis: finis autem syllogismi practici est ordinare conclusionem ad opus. unde conclusio semper est de aliquo agendo, & sic uel sic agendo, uel uitando: & propterea, cõclusio intellectus practici semper est particularis, quoniam actio est circa particularia, cognitio autem potest esse circa uniuersalia, & particularia. & ideo cõclusio intellectus speculatiui potest esse uniuersalis, & particularis. Sed aduerte quod conclusio intellectus practici de aliquo agendo, uel uitando, semper supponit illud agendum esse bonum, uel saltem apparens, & possibile acquiri, aliter cessat syllogiçare. nam si intellectus meus apprehendit, quod est bonum esse Pontificem, uel ascendere in cœlum, & apprehendit

non haberi media ad hæc, non concludet. ergo conandum est esse Pontificem, uel ascendere in cœlum. idem intellige ex parte mali uitandi.

Quantum ad tertium, dico quod tribus modis contingit ipsum syllogiçare: aliquando enim concludit de agendo, uel uitando per unum syllogismum, aliquando per plures, aliquando per enthymema.

Exemplum primi, pauperi est benefaciendum, Socrates est pauper, ergo Socrati est benefaciendum.

Exemplum secundi, Medicina indigeo, rhabarbarũ est medicina, ergo rhabarbaro indigeo. tunc ultra, quo indigeo emendum est, uel quærendum, rhabarbaro indigeo. ergo rhabarbarum emendum, uel quærendum est. tunc ultra, pro emendo parãda est pecunia, rhabarbarũ est emendum. ergo pro rhabarbaro paranda est pecunia, & sic patet quod pluribus syllogismis deuenit ad id quod primo operandum, scilicet parare pecuniam, ut deueniatur ad primo intentum, & conclusum per primum syllogismum, scilicet rhabarbaro indigeo. Et hinc patet quod in agibilibus primum in intentione est ultimum in executione, & ultimum in intentione est primum in executione.

Exemplum tertij, Bonum est homini se exercere. ergo tu debes te exercere. hic tacetur minor, scilicet tu es homo, quę supponitur syllogiçanti ut manifesta. Et aduerte quod enthymema in agibilibus est periculosum, & causa erroris ac peccati, & qui ueloces sunt in agendis ac impetuosi, ut in pluribus utuntur enthymemate, & multoties male agũt, quoniam non subsumunt minorem, nec debitas circũstantias applicant, sed impetuose a principio uniuersali ad conclusionem feruntur, uerbi gratia sic arguit iracundus, De inimico uindicandum est, ergo de hoc uindicandum est. & tamen si fecisset minorem considerasset, scilicet hic est inimicus, & forte aduertisset quod non est cum ueritate inimicus eius. similiter incontinens sic arguit, hoc est delectabile. ergo eo fruendum est, & peccat, quoniam hanc singula-

rem obtulit sensus non proponente ratione recta suũ principium uerum, scilicet honesto delectabili temperate fruẽdum est, & si incontinens subsumeret hanc minorem, hoc est honestũ delectabile, scilicet meretrix, aduerteret ipsam esse falsam, & sic retraheret se. uerum quoniam statim concludit ex singulari non debite circunstantiato oblato sibi a sensu, ideo peccat, & hoc modo se habent homines in passionibus constituti, & ut sic, agunt ut bruta, quæ sola phantasia & existimatiua mouente in eis appetitum, impetuose agunt: propterea optimum est nobis assuescere ordinate syllogiçare in agendis, ne uelut bruta, impetuose & turpiter, & iniuste agamus. patet igitur ex dictis quomodo intellectus practicus concurrit in agendis, & in motu locali, & quot modis syllogiçans indicat appetitui obiectum suũ.

Quantum ad secundum, dico quod appetitus, siue intellectiuus ut uoluntas, siue sensualis causat motum localem in nobis imperatiue ultimate, modo sit factus in actu. Dico imperatiue, quoniam inclinatus in complacentiam, & desiderium obiecti boni ex præsentatione sibi facta ab intellectu practico, siue a phantasia, imperat membris corporis, ut moueantur ad acquisitionem talis obiecti. Dico ultimate ad differentiam intellectus practici, uel phantasiæ. nam licet proponant appetitui obiectum sub ratione boni, nisi appetitus acceptaret hanc proportionem, non sequeretur actio: si autem appetitus acceptat, nihil ulterius expectatur, sed remoto impedimento, sequitur actio imperata ab appetitu. Dico modo, sit factus in actu. nã sicut intellectus antequam recipiat speciem intelligibilem est in potentia ad intelligendum, & post receptionem ita actuatus est, quod potest ex seipso exire in actũ intelligendi, sic appetitus ante præsentationem obiecti sibi factam sub ratione boni est in potentia ad appetendum, & imperandum consecutionem boni, post præsentationem autem iam est factus actu quo ad actum primum. Quod enim facit species intelligibilis in intellectu, id facit cognitio boni præsentata appetitui in

appetitu: & ideo nullo alio expectato, & remoto impedimento, poteſt imperare motum localem in nobis: propterea dicitur apud Ariſto. ultima cauſa motus localis factus in actu, aut per phantaſiam, aut per intelligentiam, ſcilicet practicam. Ex his igitur patet quomodo duo principia mouentia & mota cauſant motum localẽ, & qua ratione. Hęc de ſecundo capite ſufficiant.

CAP. III.

Circa tertium cap. agendum eſt de principio organico motus localis in animali: quod eſt una ex partibus corporis quę primo mouetur ab anima, & quę mota mouet alias partes corporis quodam ordine, & eſt deuenire ad ultimas partes quæ mouentur, & non mouent alias cũ ſint ultimæ, & non habeant ſequentes, ut extrema manuũ & pedum. Ad euidentiam igitur iſtius principij faciemus quatuor. Primo, quoniam artificiata uidẽtur eſſe nobis notiora naturalibus, ut ſciamus quibus organis, & quo ordine anima mouet corpus localiter, comparabimus motum animalis motui currus, & declarabimus in quo ſunt ſimiles, & in quo diſſimiles. Secundo, inueſtigabimus in qua parte corporis, eſt principium primum organicũ. Tertio, quale eſt. Quarto, quid inuenitur in hoc principio, quo poſſit mouere alia membra.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ ſicut currus mouetur ab auriga, ut principali mouente, ſic corpus animalis mouetur ab anima: mouet autem auriga currum hoc ordine. Auriga inſidet equo, quem ſua arte regulat in motu modo ad dextram, modo ad ſiniſtram, equus alligatus eſt temoni ţonis, & alijs ligaturis: Temo colligatus eſt axibus rotarum: Rotæ aliquæ ſunt minores, aliquæ ſunt maiores: Minores ſunt quibus infixæ ſunt axes, & dicuntur modioli, & ſunt uelut centra, circa quæ mouentur maiores quibus infixi ſunt radij. Auriga igitur primo mouet equum, equus mouet temonem tractu, temo mouet axes ad tractũ axium mouentur rotæ minores, quibus motis mouẽtur maiores,

ex omnibus istis mouetur totus currus, sic proportionaliter mouetur animal. nam in animali est anima, ut auriga, & est cor cui ut equo insidet anima per uirtutem motiuā, & sunt ossa, ut temo, & axes, & sunt iuncturæ ut rotæ, & sunt nerui ut chordæ, & sicut extensis, & cōtractis chordis diuersimode mouetur currus, sic extensis, & contractis neruis diuersimode mouetur animal. Patet igitur quomodo motus localis in animali assimilatur motui currus, & sicut in curru dantur duo prima mouentia, quorum principale est auriga, organicum autem est equus, qui quodam ordine mouet omnes partes currus: sic in animali mouens primum principale est anima, organicū autem est cor, cuius uirtute mouentur omnes aliæ partes, ut dicemus.

Viso in quo ij motus sunt similes, declarandū est in quo sunt disilmiles. vnde aduerte ꝙ in motu currus nō necessario alterantur partes, nec fiunt maiores, aut minores per alterationem, sed additione, aut ablatione, ut si apponantur ligna, uel chordæ, uel subtrahantur. In motu autem animalis necessario partes alterantur, & fiunt maiores, aut minores per dilatationem, & constrictionem, quæ proueniunt ex caliditate, & frigiditate alteratiuis. Ad cuius euidentiam aduerte, ꝙ ut diximus, anima mouet corpus per phantasiā & appetitum, phantasia per apprehensionem, & appetitus per motum passionum concupiscibilis, & irascibilis, calefaciunt & infrigidant corpus. Quod declaratur primo quo ad phantasiam, deinde quo ad appetitum.

Quantum ad phantasiam, aduerte ꝙ recipit, & conseruat species sensatas repræsentatiuas rerum tristabilium, & delectabilium, quæ quidem species cum sint effectus rerū adextra, & effectus sapiat uirtutem causæ aliqualiter, sicut res adextra statim ꝙ obijciuntur sensibus, & apprehēduntur sub rōne cōuenientis alterāt corpus cōmouēdo ad calorē: ut patet in uenereis, & faciūt dilatationē circa aliquas corporis partes, & si apprehendūtur sub rōne disconuenientis alterant corpus ꝑ frigiditatē cōstringendo aliquas partes,

& inducendo palliditatem ac tremorē, ut patet in uidentibus draconem, aut leonem: sic species sensatæ earundem rerum etiam in absentia rerum, si circa eas negotiatur phātasia, alterant eodem modo corpus, nō tamen ita intense. unde phantasticans circa speciem formosæ mulieris cōmouetur ad concupiscentias, & corpus incalescit: & phantasticans circa speciem uiri trucidati cōmouetur ad tremorem, & frigus per corpus discurrit, & confirmatur, ex his quæ diximus in libro de memoria, & reminiscentia, ubi diximus ꝙ memorię inducunt tristitiam, aut delectationem, ex consequenti alterant corpus, quoniam dum memoramur conuertimur per imagines repræsentatiuas super memorabilibus ac si essent nobis pręsentia. Et propterea memorię calefaciunt, & infrigidant corpus, secundum quod sunt circa delectabilia, aut tristabilia.

Quantum autem ad appetitum, id maxime experimur. nam per uehemēs desiderium, & spem circa desideratum sensibiliter calefit totum corpus, & per gaudium cor dilatatur ex calefactione ac diffusione spirituum. unde lętantes dilatantur in facie, & tristātes cōstringuntur, & pallescunt. pallor autem est ex frigiditate, & constrictione spirituum. In passione irę id manifestissimum est, & in passione timoris. nam dum irascimur accenditur sanguis circa cor, dum timemus constringitur. constrictio autem est per frigiditatem. patet ergo ꝙ cum anima moueat corpus per phantasiam, & appetitum, quorum actiones admixtæ sunt alterationi, ut declarauimus, quod non mouet sine alteratione, & dilatatione, & constrictione partium, & in hoc dissimilatur motus animalis a motu currus & cuiuscunque artificiati, hæc de primo dicta sint.

Quantum ad secundum dico, quod est in medio partis dextræ, & sinistræ superioris, & inferioris, anteriors, & posterioris, ex consequenti est in medio totius corporis, sumendo corpus non consideratis extremitatibus, ut capite, brachijs, & cruribus, sed consideretur a collo ad crura. Et

declaratur propositum multiplici uia.

Primo sic. Quando aliqua plura situata in oppositis sitibus simul mouentur, & contrarijs motibus localibus, necesse est ꝙ uniantur in aliquo uno tanquã in medio a quo sumant uirtutẽ mouendi, sicut plures riuuli sumunt aquam ab uno cõmuni fonte: sed brachium dextrum, & sinistrum situantur in oppositis sitibus, ut patet, & possunt simul moueri: non enim est necesse moto brachio dextro quiescere sinistrum, & motibus contrarijs, ut dextrum ad dextram, & sinistrum ad sinistram. Idem dico de capite & cruribus: possum enim inclinare caput, & eleuare crura simul, & semel. Idem dico de parte anteriori, & posteriori, ut pectore & dorso: possunt enim simul moueri per pulsionem, & retractionem, ut patet dum restringimus, & dilatamus scapulas. Ergo necesse est omnes has partes uniri in aliquo uno, ut in medio situato, a quo sumant uirtutem simul mouẽdi, & hoc est cor situatum in medio corporis, sicut situatur sol medius inter planetas, sicut fons luminis.

Secundo sic. In eodem situ uidetur esse principium motiuum, & sensitiuũ, quoniam motiuum supponit sensitiuũ, sed principium sensitiuum est in medio animali. Nam cor est principium sensitiuum tanquã origo spirituum, ꝑ quos sensus sentiunt, ut diximus in libro de somnio, & uigilia, & dicemus infra, & cor est in medio animalis: ergo principiũ motiuum est in medio animalis.

Tertio sic. Videmus quod parua alteratione facta circa cor, impedimur a motu, & a sensu: ut patet in apoplectico, & epileptico: & parua perturbatione facta circa cor fit magna alteratio in cæteris partibus, ut in capite, & alijs extremitatibus, aut tremore, ut in constituto in periculo, aut calore æstuante, ut in febricitante. Ergo signum est quod cor constitutum in medio animalis est primum principium organicum motus localis. Et ut inquit Aristo. se habet cor in animali, sicut gubernaculum in naui, quod si uel modicum transponatur ad dextram, uel ad sinistram, magnã trans-

mutationem causat in tota naui. sic accidit in animali; nam facta aliquali passione circa cor, uidemus totũ corpus perturbari, & faciem mutari modo in ruborem, modo in pallorem, modo in tremorem, & in horum contraria. Manifestum est igitur quod primum principium mouens organicum situm est in medio animalis.

Quantum ad tertium, dico ꝙ est diuisibile, & est mobile, & quiescens, quiescens quidẽ, quoniam semper stat affixum determinate parti in corpore, & est mobile motu pulsus, & tractus, ex cõsequenti, oportet ipsum esse gibbosum & concauum. Nam inquantum gibbosum dilatatur pulsu, & inquantum concauum constringitur tractu. Et quidẽ quod moueatur pulsu, & tractu manifestũ est ad sensum, & hic quidem motus naturalis est cordi, & conseruatiuus animalis. Cum enim sit compositus ex pulsu, & tractu, est sicut motus circularis, qui componitur ex pulsu, & tractu, pulsu quidem per semicirculum superiorem: tractu autem per semicirculum inferiorem. Motus autem circularis qui est primi corporis cœlestis conseruat, & uiuificat inferiora, sic & motus cordis qui est per eleuationem, & depressionẽ ab eodem ad idem, uiuificat, & conseruat animal. patet igitur quale est primũ mouens organicum, & quo motu mouetur a uirtute motiua animæ insidẽte ei sicut auriga equo.

Quantum ad quartum, dico ꝙ in hoc principio primo organico ꝙ est cor, uel proportionale cordi est spiritus in eo cõplantatus a principio generationis, quo mouetur cor pulsu, & tractu, & spiritu emisso a corde mouẽtur aliæ partes, & debilitato spiritu debilitatur motus, & subtracto spiritu subtrahitur motus, & si reuocatur omnino spiritus ad cor, tantum cor mouetur: cætera autem membra languida remanent, ut patet in apoplectico, & in constituto in ecstasi, & de propinquo morituro. Quod igitur huiusmodi mouens cor, & alia membra sit spiritus, declaro dupliciter. Primo sic, illud est mouens cor, & alia membra, ut exit a corde, quod inter omnia corporea subtilissimum, & maxime

penetratiuum,& de facili diffusiuū est: cum enim mouens & motum debeant esse simul, necesse est,ut motiuum cordis,& aliorum membrorum penetret cor,& ad alia membra de facili transmittatur: id autem non posset facere nisi subtile,& penetratiuum esset. sed istę conditiones inter corporea conueniunt spiritui: unde & uentus dicitur spiritus, quoniam ex subtilitate, & penetratione habet naturalem uirtutem qua de facili impellitur,& impellit alia. ergo motiuum cordis,& aliarum partium est spiritus, qui nō aduenit ab extrinseco,ut aer respiratus,& inspiratus, sed est adnatus cordi,& quandiu conseruatur,uiuit animal: conseruatur autem per restaurationem factam ex nutrimento (ut dicemus in tractatu de morte,& uita) nam sicut humidum substantificum continue deperditur per calidum,& restauratur per conuersionem nutrimenti in substantiam nutriti, sic actione calidi consumuntur spiritus,& nutritione restaurantur. Quod ad sensum experimur. nam fatigatus exercitio, uel itinere ad sumptionem modici uini fortificatur, quoniam uinum est spumosum, & multorum spirituum generatiuum.

Et si quæras,utrum in tota uita remaneant idem spiritus numero,uel tantum secundum speciem. Respondeo,quod idem dicendum est de spiritu, quod de carne, quæ per nutritionem regeneratur,quæ quomodo remaneat eadem,diximus in libro de generatione. ubi declarauimus quod remanet eadem per ęquiualentiam, uel secundum partes speciei,sed non secundum partes materiæ, quæ quomodo distinguantur diximus in quæstionibus ordinarijs super primo de generatione in quæstione,qua quęritur utrum augmentum fiat secundum partes formales, uel materiales. Secūdo sic,illud est mouens cor,& per illud alia membra, quod facillime causat motum pulsus,& tractus, qui est naturalis cordi,& a corde ad omnes uenas pulsatiles extenditur: sed spiritus eo quod est subtilis facillime causat motum talem,nō ex sua subtilitate de facili protenditur, & sic cau-

fat motum pulſus, & de facili retrahitur, & ſic cauſat motum tractus. Exemplum habemus in uelis nauium, quæ extenduntur ad impetum uenti, & retrahuntur retroceſſione uenti. patet igitur quod in primo principio mouente organico rationabiliter ponitur ſpiritus, ut cauſetur in eo motus pulſus, & tractus, & per quem cæteræ partes moueantur. Hæc de tertio capite dicta ſint.

CAP. IIII.

Circa quartum caput, ut maior ſit euidentia de principijs motus localis in animali, & quomodo ab illis procedit, aduerte quod motus localis in animali aſſimilatur ab Ariſto. motui ciuitatis bene inſtitutæ, & legibus ac conſuetudinibus firmatæ, in qua unuſquiſque operatur ſecundum authoritatem, & legem datam ſibi a principe, ut Milites defenſant, Doctores docent, Iudices cauſas determinant, Artifices deſeruiunt, Agricolę alimēta parant. Tu igitur conſidera quod quatuor ſunt in ciuitate: Primo eſt princeps, habens in ſe uirtutem dominandi, & regulandi, & diſtribuendi quæcunque opera agenda, & opportuna ad conſeruationem ciuitatis: Secundo ſunt diſtinctæ, & ordinatæ partes in ciuitate, ut comites, nobiles, doctores, ciues, artifices, ſerui, milites: Tertio princeps cuilibet parti imponit legem, & dat media operādi, ut decens eſt ad operandum per conſeruationem ciuitatis, & bono principis: Quarto princeps datis legibus, & medijs unicuiq; parti, reſidet in loco uno ciuitatis, nec eſt neceſſe ut ſit pręſens cuilibet parti quando operatur, quoniam uirtualiter præſens eſt ex lege, & medijs diſtributis unicuique ſecundum modum operandi proportionatum ſibi. Conſimiliter conſiderā quatuor in animali moto localiter: Primo eſt anima ut princeps habens uirtutem cōſeruandi, & regulandi omnes partes in animali, & diſtribuendi uarios motus ordinatos ad bonum totius, ut quod cor moueatur pulſu, & tractu, pedes incedāt, manus capiant, os & ſtomachus recipiant cibū, inteſtina recipiant ſuperflua, & emittant: Secundo in

animali sunt distincte partes nobiles,& ignobiles,ut patet & una ordinatur ad alterā, ut os ad stomachū, stomachus ad hepar,hepar ad cor,& omnes ordinātur ad bonū totius animalis. Tertio anima dat cuilibet parti uirtutē operandi, & legem,& media,ut dat oculo uirtutem uisiuam,& quod uideat per receptionem uisibilis mere spiritalem (ut dictū est in secundo de anima) & dat media,idest spiritus generatos in corde,& transmissos ad oculum, & ad quancunque aliam partem (ut diximus in libro de somnio,& uigilia, & in capite præcedenti huius tractatus) Quarto anima distributis uirtutibus cuilibet parti,uelut princeps residet in corde,ut in fortalitio,nec est necesse,ut exeat a corde,ut uadat ad manū quando mouenda est, nec ad pedes quando ambulandum est, sed sufficit quod ab ipsa existente in corde emanet uirtus operandi ad quancunq; partem. Nā uerbi gratia pedes habent iuncturas,& neruos,& ossa sic disposita ad ambulandum,& anima existens in corde transmittit spiritus quibus pedes mouentur. patet igitur quomodo motus animalis,& motus ciuitatis assimilantur.

Sed aduerte q quarta conditio nō uerificatur de anima, ut est forma substantialis: sic enim est in toto, & in omni parte,quoniam unius compositi per se est tantum una forma,quę primo,& per se est perfectio totius: secundario autem cuiuslibet partis, sed uerificatur inquātum est motor, quoniam uirtus motiua residet in corde,ut in primo moto, & quo anima mouet alias partes ex administratione spirituum genitorum in corde. Hæc de quarto cap̄. sufficiant.

CAP. V.

IN supradictis cap̄. pertractauimus de principijs motus localis uoluntarij,in hoc cap̄. agendū est de motu inuoluntario,& non uoluntario,& dicam tria.

Primo, qui dicantur in nobis motus uoluntarij,& inuoluntarij,& non uoluntarij.

Secundo, quæ sit causa,& principiū motus inuolūtarij.

Tertio, quæ partes corporis præcipue mouentur motu inuoluntario.

Quantum ad primum aduerte, quod motus localis in nobis uoluntarius est ille qui causatur ab intellectu practico indicante, & a uoluntate imperante, & a potentia motiua affixa organo. Primo, idest cordi exequente, quoniam motu cordis mouentur cæteræ partes, & ab illo pendet earum motus, uerbi gratia, uisitatio templi est motus uoluntarius, quoniã ratio practica concludit ex ueneratione Dei uisitandum esse templum, & uoluntas acceptat hanc conclusionem, & præcipit sic fieri. Motus inuoluntarius est ille qui contrariatur motui uoluntario, & causatur a phantasia præsentante aliquod sub ratione boni, quod tamen non est bonum secundum rectam rationẽ, ut frui muliere pulchra fornicaria, & concupiscibili acceptante, etiam repugnante uoluntate, & hoc motu ad apprehensionem phantasiæ, qua excitatur concupiscibilis, multoties mouentur genitalia, etiam repugnante ratione, & uoluntate, ut experiuntur continentes, & casti. motus non uoluntarius est ille, qui præuenit intellectum, & phantasiam, & uoluntatem, & appetitum sensitiuum, & causatur a principijs naturalibus intrinsecis, & extrinsecis, ut motus pulmonis per inspirationem, & respirationẽ, & motus potentiæ digestiuæ, & motus potentiæ expulsiuæ, & motus cordis, qui tamen aliquãdo causatur ex phantasia, & tunc erit inuoluntarius, uel uoluntarius, ut dicemus.

Quantum ad secundum, dico ꝙ causæ motus inuoluntarij in nobis sunt species imaginatæ tristabilium, & delectabilium retentæ in phantasia, circa quas negotiatur phãtasia, & repræsentat irascibili, & cõcupiscibili, & quoniam (ut diximus in tertio capite) huiusmodi species uirtutem habent alterandi, calefaciendi, uel infrigidandi partes, & per cõsequens cõmouendi appetitum sensualem, ideo causant in nobis motus sensuales contra imperium rectæ rationis, ut motus iræ, motus timoris, motus uenereus. Nam man-

ſuetus nollet iraſci ſine cauſa. Nec fortis timere ubi de iuſtitia agitur: nec caſtus inhoneſte cõmoueri, & tamen uelint nolint aliquando experiuntur oppoſitum. Cauſæ autẽ motus non uoluntarij, aliquando ſunt extrinſecæ, ut caliditas, & frigiditas continentis: & aliquando ſunt intrinſecæ, ut caliditas intrinſeca eſt cauſa motus in genitalibus, & frigiditas eſt cauſa tremoris in inteſtinis.

Quantum ad tertium, dico quod partes quæ mouẽtur motibus inuoluntarijs, & nõ uoluntarijs maxime ſunt cor, & genitalia, quia cõparantur ad alias partes uelut quoddã animal paruũ ab eis diſtinctum: cor quidem, quoniam habet ſpiritum in ſe cõplantatum quo mouetur, & quo mouet alias partes: & propterea non inconuenit cor ſolum in animali moueri, cæteris partibus nõ motis, ſed nõ econuerſo. Genitalia autem quoniam continent humiditatem genitiuam, quæ dicitur ſperma, & habet uirtutem animalis, cũ ſit formatiua animalis, ex conſequenti habet uirtutem motiuam: & propterea non inconuenit has duas partes habere motum contra imperium rationis, & etiam non concurrente phantaſia, nec concupiſcibili: ut patet in dormiente qui multoties patitur conſtrictionem cordis, de qua dicemus in tractatu de uita, & morte, & ſentit motum in pudendis, nulla imaginatione interueniente. hæc de quinto capite ſufficiant.

CAP. VI.

Circa caput ſextum, aduerte quod in nobis experimur motum aliquando incipere in partibus, & pertingere ad principium, ideſt ad cor, ut cõtingit alterari uiſum in aſpectu rei delectabilis, uel triſtabilis, & ex motu facto in uiſu alterari cor, ſecundum dilatationem, uel conſtrictionem. Delectabilia enim dilatant cor, & triſtabilia contingunt: contingit etiam alterari cor, puta ex humore melancholico: ut patet in patientibus paſſionem cardiacam. & alterato corde alteratur uiſus, ita quod aliquando fit tenebroſus ex reuocatione ſpirituũ ad cor. Aliquando motus incipit

pit ab una parte,& tendit ad aliam,ut contingit alterari uisum si uideat inimicum euaginato ense se inuadentē,& alteratur cor per timorem,& tremorē, quo alterato alteratur auditus,ita ꝙ tunc nō audit clamantem, nec discernit quid tactu sentiat. Inde uidemus ꝙ constituti in periculis, ut in submersione,quicquid eis porrigitur manu retinent, etiam si gladius acutissimus porrigatur, nec sentiunt dolorem in incisione manus,donec cordis alteratio cessauerit. Patet igitur,quomodo motus aliquādo incipit ab una parte,& tendit ad principium,aliquādo a principio ad partē,aliquando a parte ad partem,mediante principio alterato.

Postremo aduerte,ꝙ cōtingit duos apprehendere idem delectabile,quo uterq; potest frui,& tamen unus mouebitur a delectabili,& alter non. Item cōtingit Socratē apprehendere idem delectabile,& uno tempore mouebitur ab illo,alio autem non.& ratio huius est uaria dispositio subiecti.nam non sufficit ad motum huiusmodi apprehensio delectabilis obiecti cum possibilitate possidendi, sed requiritur debita dispositio qua habilitetur ad prosequendum delectabile,puta complexio sanguinis,sanitas, quies in statu temporali,iuuentus &c. & quoniam hæc uariantur,nō est mirum,si delectabile non semper causat motum in apprehendente,nec in omnibus apprehendentibus. Hęc de sexto capite sufficiant,in quo terminatur præsens consideratio.

EPITOME DE MORTE, ET VITA Chrysostomi Iauelli Canapitij.

Eracta consideratione passionum conuenientium animali ratione animę sensitiuæ, nunc agemus de passionibus conuenientibus eidem ratione animæ uegetatiuæ.

Primo de Morte,& Vita.

Secūdo de inspiratione,& respiratione.

Tertio de iuuentute,& senectute.

Quarto de longitudine, & breuitate uitæ.

Tractatus unicus de Morte, & Vita.

Prima consideratio erit de Morte, & Vita, & complectemur ipsam in uno tractatu, quē diuidimus in quatuor capita.

Primo, quid sit uita.

Secundo, quid mors.

Tertio, quæ sit causa mortis.

Quarto, quotuplex est mors.

CAP. I.

Circa primum caput, aduerte quod Philosophus in libro de Morte, & Vita sic diffinit eam elicitiue: Vita est mansio nutritiuæ animæ cum calido sibi proportionali. Ad cuius euidentiam, aduerte quod uita dupliciter considerari potest, primo absolute, & sic ei non competit dicta diffinitio. nâ in abstractis inuenitur uita, Deus enim & intelligentię nobilissimam uitam habent, ex duodecimo Metaphysicæ, in quibus tamen non est nutritiua anima: unde uita absolute dicta est existentia, uel operatio naturæ mouentis seipsam, sumendo motum non solum physice, sed etiam Metaphysicę, prout intelligere, & uelle dicuntur motus, qui est actus perfecti. Dico autem existētia, uel operatio, quoniam uiuere ex secundo de anima, non solum significat esse, sed etiam operationem rei uiuentis. Secundo consideratur uita, ut est in uiuentibus inferioribus, quę proprie dicitur uita naturalis corruptibilis, & ut sic consideratur, & diffinitur hic a Philosopho, & concordat his, quæ dixit in secundo de anima, ubi inquit, Vegetatiua anima, & aliis inest prima, & maxime cōmunis secundum quā inest uiuere omnibus, cuius opera sunt generare, & alimēto uti sed ut scias quomodo uerificatur hæc diffinitio, aduerte q̃d uita naturalis tripliciter potest sumi, primo pro ipsa anima, ut est uegetatiua, & ut sic non est formaliter permanentia,

sed causaliter, inquantum est principium uiuendi, ex consequenti est causa permanentiæ caloris naturalis cum humido sibi proportionato, secundo pro existentia animæ in corpore, & ut sic hæc diffinitio est formalis. Illa enim permanentia est formaliter existentia, sicut uiuere formaliter est esse uiuentis, tertio pro operatione procedente ab anima ut uegetatiua, & ut sic hæc diffinitio non est formalis, sed ab effectu & a posteriori, sicut etiam est ista, phantasia est motus factus a sensu secundum actum: licet autem pro quolibet horum sensuum possit uerificari, tamen uidetur intelligenda in secundo sensu. Ratio enim ꝙ Socrates uiuit est, quia anima uegetatiua permanet unita corpori mediante calore naturali coniuncto, & cõseruato in humido proportionali, cuius signum est ꝙ, ut dicemus in secundo capite, & in tertio, defectus, & extinctio caloris per desiccationem humidi est causa mortis. quare autem dicatur cum calido sibi proportionali, declarabitur infra. hæc de primo capite sufficiant.

CAP. II.

CIrca caput secundum, aduerte ꝙ mors opponitur uitæ, ut priuatio habitui, & cum priuatio formaliter sit negatio habitus in subiecto apto nato ex quinto Metaphysicæ. ergo mors formaliter dicit negationem, uel remotionem uitæ in subiecto apto nato habere uitã. Ad hoc autem quod remoueat uitam, est necesse, ut destruantur eã in quibus fundatur, & cõseruatur uita. Hæc autem sunt anima nutritiua unita corpori, & calor naturalis conseruatus in humido naturali, ut dicemus. Ex his potest sumi duplex diffinitio mortis, siue naturalis, siue uiolentæ.

Prima est, Mors est negatio permanentiæ animæ nutritiuæ cum calido sibi proportionali. Et hæc diffinitio patet ex diffinitione data de uita, quoniam priuatio cognoscitur per habitum, ut obliquum per rectũ. Secũda est, Mors est extinctio, siue corruptio, siue deficientia caloris naturalis in subiecto uiuente. Hæc diffinitio manifesta fiet ex his

quæ dicentur in capite sequenti.

CAP. III.

Circa caput tertium, aduerte φ cũ uita fundetur in calido, & humido, ut dicemus in tractatu de longitudine, & breuitate uitæ, causa cõmunis ipsius mortis est extinctio, siue marcor caloris naturalis, & consumptio humidi naturalis, quod est subiectum eiusdem caloris, ut dicemus, sed aduerte quod necesse est huiusmodi extinctionẽ, & cõsumptionem fieri in particula in qua primo fundatur uita, quam diximus in libro de motu animalium, esse cor, uel proportionale cordi: unde stat omnes partes corporis frigescere, & tamẽ adhuc uiuet animal, stante calore in corde. hæc autem extinctio uniuersaliter fit propter defectum refrigerationis. nisi enim refrigeretur calor suffocatur, ut dicemus in tractatu de inspiratione, & respiratiõe. Defectus autem refrigerationis aliquando est ab extrinseco, ut a prohibente ingressum, & egressum aeris ad pulmonem, & ad cor, & huiusmodi prohibentia sunt suffocantia extrinseca, ut constringentia guttur, & aqua: & propterea strangulatio, & submersio inducunt mortem. Aliquando autem est ab intrinseco, ut a pulmone indurato, qui ut sic fit ineptus ad eleuationem, & depressionem, ex consequenti non potest attrahere, nec emittere aerem ad refrigerium caloris in corde. Induratio autem pulmonis aliquando fit longitudine temporis, ut in senibus. Nam cum calor naturalis continue agat in humidum, partes interiores, inter quas est pulmo, desiccantur. Desiccatio autem inducit indurationem. Induratio autem prohibet extensionem, & compressionẽ. Et quoniam longitudine temporis, ut in senectute qua diu egit calidum in humidum inducta est huiusmodi induratio in pulmone, ideo cum difficultate in sene refrigeratur calor cordis, & ideo tandem deficit uita, aliquando huiusmodi induratio causatur ex infirmitatibus, ut ex apostemate, ĩ quo congregatur humidum indigestum, & crassum, cuius proprium est immobilitare membrum sibi propinquũ, & ex

ulceratione pulmonis, ut in phthisi, & ex febribus accidentibus, ex spiritibus inflammatis, & humoribus crassis. Nã hæc omnia inducunt ineptitudinem pulmonis ad eleuationem, & depressionem pulmonis, ex consequenti inducunt mortem ex defectu refrigerationis.

Aduerte tamen, ꝙ in ultimo senio non solũ euenit mors propter defectum refrigerationis, sed etiam propter defectum caloris naturalis. Nam cum calor naturalis continue agat in humidum quod est eius obiectum, & non fiat competens restauratio propter nutritiuam debilitatam, consumendo humidum per accidens corrũpit seipsum, & sic continue minuitur, sicut continue cõsumit humidum, & ad tantam diminutionem deuenit, ꝙ non potest amplius conseruari uita, & tunc senex quasi insensibiliter sine uiolentia, sine tristitia, & modica ægritudine decedit. unde aduerte ꝙ uita iuuenis comparatur lucernæ accensę plenæ oleo puro quę optime inflammatur, cuius calor optime nutritur oleo puro, & abundanti, nec extinguitur nisi forti impetu spirantis in eam. Vita autem senis comparatur lucernæ fumiganti ex paucitate, & impuritate olei, quæ leui motu, & sępe ex seipsa extinguitur: sic accidit seni, cuius uita ut flammula resoluitur. Et propterea inquit Aristo. in textu, paruis passionibus aduenientibus in senectute, cito moriuntur propter paruum esse calidum, uelut plurimum euaporatum longitudine uitæ. Si qua utiq; fiat molestia particulę, idest cordi, cito extinguitur. Quemadmodum enim momentanea, & parua in ipso existente flamma propter paruũ motum extinguitur, propter quod & sine tristitia est quę in senectute mors. Nulla enim uolenta ipsis passione contingente moriuntur, sed insensibilis animæ absolutio fit omnino. Hæc Aristo. Hęc de causa mortis uniuersaliter dicta sint, de qua magis distincte agemus in tractatu de inspiratione, & respiratione, & in tractatu de longitudine, & breuitate uitę. Hęc enim adeo annexa sunt, ut non ualeant perfecte manifesta esse, donec quatuor præpositos Tractatus cõpleuerimus.

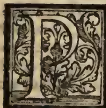
CAP. IIII.

CIrca caput quartum, aduerte ꝙ mors in uno sensu est una omnium: in alio autem est diuersa in diuersis. nã sumpta in sua ratione generica est una, quoniam sicut omnium uiuentium generatio est uia in substantiam uiuã, & corruptio est uia in non substantiam uiuam, sic uita est permanentia animæ, ut uegetatiuæ, cum calido proportionali, & mors est remotio siue absolutio animę a corpore ex deficientia calidi proportionalis. sumpta autem in sua ratione specifica, dico ꝙ sicut diuersorum specie est diuersa generatio, & corruptio specie, quoniam mutationes accipiũt distinctionem specificam ex termino ad quem, ex quinto Physicorũ. sic diuersorum specie est diuersa uita, & mors specie. unde uita Leonis, & mors distinguitur specie a uita, & morte Equi. Aduerte insuper ꝙ mors sumpta in eadem specie distinguitur in uiolentam, & naturalem. Violẽta quidem est cuius principium est extra, ut interfectione interfectus moritur. Naturalis autẽ est, cuius principium est intra, & id contingit dupliciter. Primo, infirmitate, siue in toto, siue in parte principali, ut in capite, uel pectore, uel stomacho, uel pulmone. Secundo, senectute quę inducit mortem ex defectu caloris, & radicalis humidi, ut supra diximus.

Sed aduerte quod mors potest dici naturalis, uel ex parte materiæ, uel ex parte formæ. Ex parte quidem materiæ dupliciter, quoniam uel ex parte materiæ proximæ, uel materiæ primæ. Ex parte materiæ proximæ dicitur naturalis, quoniam huiusmodi materia, puta caro, ossa, nerui cõstant ex elementis contrarijs, ex consequenti corruptibilibus. Ex parte autem materiæ primæ, quoniam materia inferiorũ, ut est sub una forma priuata est alia, ex consequenti est in potentia ad illam. Huiusmodi autem potentia uana esset, nisi aliquãdo reduceretur ad actum secundum Philosophũ, & ideo in secundo de generatione. posuit generationẽ æternam. Ex parte autem formę dupliciter, quoniam uel ex parte formæ secundum se, uel quo ad dispositiones, quibus in-

diget ut recipiatur, & conseruetur in materia. Ex parte formę secundum se nõ datur mors naturalis, quoniam forma est principium essendi, & non sui oppositi. unde quantũ sit ex se semper dat esse. Ex parte autem formæ quo ad dispositiones datur mors naturalis. nam sicut ad cõseruationem eorum stat forma unita materiæ, sic ad remotionem remouet forma, & hæc remotio uniuersaliter dicitur corruptio, in uegetatiuis dicitur auansis, in animalibus dicitur proprie mors. verum quoniam dispositiones se tenent ex parte causæ materialis, ideo proprie loquendo non datur mors naturalis, nec etiam uiolenta, nisi ex materia, & ideo Aristoteles in fine primi Physicorum egregie dixit formam esse quid diuinum, & optimum pro quanto dat esse. Materia autem ut est sub priuatione, operatur ad maleficium, quoniam est causa corruptionis, & mortis. Hæc de uita, & morte dicta sint, pro quanto spectat ad Philosophum naturalem.

TRACTATVS VNICVS DE EXPIRATIONE, & inspiratione, ordinatus per eundem Chrysostomũ Iauellum Canapitium.

Ostquam locuti sumus de uita, & morte, hic agere intendimus de expiratione, & inspiratione, quæ sunt causę conseruantes uitam, & oppositum inducit mortem, & & hanc intentionem comprehendimus in quinque capita.

Primo, quod est primum fundamentum uitæ.

Secũdo, declarato quod sit calidum, manifestatur quod indiget refrigerio.

Tertio, quomodo in exanguibus sit refrigerium calidi.

Quarto, quomodo in habentibus sanguinẽ necesse est refrigerari calidum per expirationem, & inspirationem.

Quinto, quomodo differt motus expirationis, & inspirationis a motu saltus, & pulsus cordis.

CAP. I.

QVantum ad primum caput, dico q̄ calidum adiun cto sibi humido proportionali est primum fundamentum uitę, quoniam eodem anima dat uitam, & operatur opera uitæ. Nam ad esse uitæ sequitur operari uirtualiter, sed anima uegetatiua qua primo uiuimus operatur opera uiua, quæ sunt nutrire, augere, generare per calidum. Nutritio enim ex secundo de anima, nō fit nisi per decoctionem alimenti. Decoctio autem non fit nisi per calidum, ut patet, & cum idem sit obiectum nutritiuæ, augmētatiuę, generatiuæ sub diuersa ratione, & augmentatiua, & generatiua in opere suo supponant opus nutritiuæ: ut patet, & declaratum est in secundo de anima. manifestum est animam uegetatiuam, qua primo uiuimus, operari omnia opera sua per calidum, ex consequenti dare esse uiuum per calidum. Cuius signum, q̄ morientia efficiuntur frigida. ergo uiuentia uiuunt per calidum, quod quidem calidū necesse est primo inueniri in corde, uel sibi ꝓportionali, quoniam cum alimentum de proximo conuertendum in substantiam animalis sit sanguis, & alimētum indigeat calido, ut dictum est. idem erit fons, & principium sanguinis, & caloris in animali. Constat autem cor esse principium sanguinis, quoniam omnes uenæ procedunt a corde, ut canales recipientes aquam a fonte, ut declaratur in anatome. ergo cor est primum principium caloris. Cuius signū est, quod in moriente ultimum infrigidatum est cor. ergo ipsum est primo calidum.

Dixi autem adiuncto sibi humido proportionali, quoniam in animali humidum est pabulum caloris, & subiectum suum quo sustentatur. unde sicut humidū pingue est pabulum flammę in lucerna, & in eo sustentatur flamma, sic humidum naturale, & nutrimentale est pabulum caloris in animali, & sicut deficiente humido pingui deficit flāma, & illuminatio, sic deficiente humido quod est subiectū caloris naturalis deficit ipse calor, ex consequenti deficit

uita. unde senectus ad mortem properat, quoniam frigida, & sicca est. Et de his diffusius dicemus in tractatu de longitudine, & breuitate uitæ.

Dixi proportionali humido, quoniam non omne humidum in animali est subiectum, & pabulum caloris naturalis, sed humidum subtile digestum aereum, quale inuenitur in sanguine puro. nam sicut pabulum ignis non est humidum aqueum, immo tale mortificat ignem: sic in animali humidum aqueum, siue crassum indigestum, quale est in rheumate, non est nutrimentum caloris naturalis, immo debilitat ipsum, ut patet in his quorum stomachus repletur aquositate, & defluxu a capite, & in senibus abundantibus humiditate superflua ex debilitate digestiuæ, in quibus huiusmodi humidum deducit ad mortem utpote mortificatiuum caloris naturalis. Hæc dicta sint de primo uitæ fundamento.

CAP. II.

CVm declaratum sit uitam fundari in calido sustentato per humidum sibi proportionale, & quod hoc calidum in una particula primo inuenitur, ut in corde, a quo per totum diffunditur: manifestandum est ꝙ huiusmodi calidum in quolibet uiuente indiget refrigerio pro sui cõseruatione, aliter suffocatur. Aduerte igitur ꝙ naturale est calido coniuncto humido sibi ꝓportionali augeri ex actione sua qua agit in humidum, sicut uidemus augeri flammã lucernæ ad appositionem olei, & secundum ꝙ incrassatur papyrus, & quoniam calor cordis, siue alicuius sibi proportionalis intensior est indiget maiori nutrimento cęteris partibus. Nutrimentum autem eius diximus esse humidũ subtile. ergo augetur calor cordis actione sua qua agit in tale humidum, sed si non refrigeratur per euentationem, adeo crassatur ꝙ cito consumit humidum subtile, ad cuius consumptionem seipsum corrumpit, quoniam non potest conseruari sine nutrimento, sicut nec flamma in lucerna. unde accidit in hoc ꝓposito sicut igni accẽso in domo cooperta,

quæ nisi cito discoperiatur tota domus intrinseca combu-ritur. Adeo enim unitur calor in seipso, quod uel totum cõ sumit, uel cito suffocatur. Propterea Pla. in Timæo dixit calidum conseruari motu, & uentilatione. nam carbones si comprimantur extinguuntur, ut patet si ponantur inter duas scutellas ad quas nõ transeat aer, & quando operiun-tur cineribus, nisi cineres essent porosæ, suffocarentur & ideo ad sensum patet quod necesse est omne calidum, siue extrinsecum, siue intrinsecũ refrigerari, & exhalari, ne sua concetratione suffocationem patiatur.

CAP. III.

QVantum ad tertium caput, aduerte ꝙ animalium quædam uiuunt in aqua, quędam super terram. Itẽ uiuentium tam in terra quam in aqua, quædam carent sanguine, quædam habent sanguinem. Item caren-tium sanguine, quædam sunt breuis uitæ, ut musca, & ara-nea, & formica, & uermes, & pulices, quędam sunt longio-ris uitæ, ut apes quæ dicuntur uiuere septem annis, & cica-dæ, & alia quæ faciunt sonum, ut gryllus. Item habentium sanguinem quædam sunt magni caloris, ut animalia terre-stria perfecta, & uolatilia perfecta: quędam sunt modici ca-loris, ut ranæ, tortucæ, delphini. Posita hac diuisione, decla-randũ ęst quomodo refrigeratur calor in animalibus exan-guibus. unde aduerte quod animalia exãguia quæ sunt bre-uis uitæ sufficienter refrigerantur a circunstantia sui conti-nentis naturalis, & ab alimento, puta musca sufficienter re-frigeratur aere circunstante sibi proportionato, & conchy-lia aqua circunstante: refrigerantur etiam receptione pro-prij alimenti, quoniam per ipsum restauratur humidũ quo minuitur acuitas caloris. & ad sensum experimur ꝙ longo ieiunio acuuntur spiritus, & incalescimus, sumpto autem cibo refrigeramur. Ratio autem quare sufficienter refrige-rantur ex adiacentia proprij continentis, & receptione ali-menti est, quoniam cum sint exanguia, & breuis uitæ, sunt ualde modici caloris: modicus autem calor indiget refrige-

tio,ad quod sufficit continens,& alimentum.& hæc duo si militer sufficiunt ad refrigerandum calorem in plantis,quę tamen magis indigent refrigerio alimenti quã continentis. unde uidemus ꝙ nisi tempore siccitatis adaquentur, exsic cantur propter carentiam nutrimenti, quod est humidum aqueum admixtum sicco terrestri.

Exanguia autem quæ sunt longioris uitæ,& refrigerantur per susceptionem proprij continentis adintra,non quidem per respirationem, quoniam cum sint exãguia carent pulmone quo fit respiratio, sed si sunt terrestria recipiunt aerem per motum cuiusdam pelliculæ quæ est in succinctorio, uel diaphragmate, ut manifeste patet in cicada, & ad motum illius pelliculæ faciunt cantum.unde cicadæ nõ cantant ore,sed frequentato motu pelliculæ sub alis. Ex receptione autem aeris per huiusmodi pelliculam sufficienter refrigeratur particula, in qua primo fundatur calor, & est proportionalis cordi.si autem sunt aquatica,ut pisces,refrigerantur per receptionem aquæ per os,& per emissionẽ eius per branchias.uidemus enim pisces cũ suscipiunt aquã aperire os,& comprimere branchias,siue fauces:& quando emittunt aquam aperire branchias, &,claudere os. & huiusmodi receptio ac emissio aquæ est uice inspirationis, & expirationis, & hoc refrigerium sufficit aquaticis exãguibus,quoniam cum sint complexionis aqueæ,calor eorum est ualde remissus, & ideo non indigent multo refrigerio. De aquaticis autem habentibus sanguinem alia ratio est, ut dicemus. nam quædam eorum indigent respiratione, licet nõ frequentata,ut delphinus,& uitulus marinus,& quędam aquatica quæ uiuunt in aqua,& in terra, ut tortucæ, quæ deprehenduntur respirare.

CAP. IIII.

Circa quartum capite, ut plena notitia habeatur,tria agenda sunt.

Primo,quod in habentibus sanguinem necessaria est inspiratio, idest receptio aeris frigidi exterioris usque ad cor,

& expiratio, ideſt emiſſio aeris attracti iam calefacti calore cordis.

Secundo, agendum eſt de inſtrumento inſpirationis cuius figuræ ſit, quomodo ſituatur in animali, & quo motu cauſat inſpirationem, & expirationem.

Tertio, agendum eſt de diuerſitate animalium reſpirantium.

Quantum ad primum dico, quod cum animalia habentia ſanguinem ſint multæ caliditatis in corde, neceſſe eſt ut multa, & frequentata ſit in eis refrigeratio. ergo neceſſe eſt ut refrigerans pertingat uſque ad cor, & ſit de facili penetratiuum. hoc autem non poteſt eſſe aqua, quoniam ex intenſa frigiditate ſua potius mortificaret calorem cordis quam refrigeraret. Itē ex craſſitie ſua non de facili penetraret, nec de facili emitteretur recepta in præcordijs propter ſui grauitatem. Aer autem non eſt ex ſe frigidus, eſt ſubtilis, eſt leuis. ergo neceſſario ſit in animali habente ſanguinem refrigeratio per attractionem, & emiſſionem aeris, quod inſpirare, & expirare dicimus.

Quantum ad ſecundum dico, quod organum inſpirationis, & expirationis eſt pulmo. Nam (ut inquit Ariſto.) dicitur pulmo quaſi ſuſcipiens aerem idiomate græco. Græce enim pulmo dicitur πνεύμων. ut autem de facili aerem attraheret, & emitteret Author naturæ dedit ei quaſi figuram follis, & cum habeat duas alas, & utraque eleuetur, & deprimatur, gerit uicem duorum follium. ſic autem diſpoſitus eſt, & colligatus cordi, quod cor ſtat in medio duarum alarum pulmonis, ut ab utraq; per attractionem aeris refrigeretur, quem neceſſe eſt eſſe frigidum, uel non notabiliter calidum, aliter parum refrigeraret. unde in æſtate calida, & in locis æſtuantibus laboramus non inuenientes refrigerium, & ſi quis diu permanſerit in uaſe clauſus ſuffocabitur propter aerem calefactū. Ad hoc autem ꝙ attrahat aerem, & emittat mouetur motu dilatationis, ſiue eleuationis, & ad hoc ꝙ emittat mouetur motu conſtrictionis, ſiue

depressionis,& propterea quęcunq; indurant pulmonem, ut apostemata intrinseca,& febres acutæ,& ulcerantia pulmonem, impediunt debitam cordis refrigerationem, qm̃ induratus pulmo cũ difficultate eleuatur,& deprimitur.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ animalium respirantium quædam uiuunt in aquis,ut rana,tortuca,crocodilus, delphinus,& uitulus marinus,& omnia aquatica extollentia caput per aliquam moram super aquas. Hæc quidem respirant cum habeant pulmonem,& sanguinem,sed rara indigent respiratione propter frigiditatem complexionis. unde aer attractus,& emissus ter aut quater sufficit eis per notabile spatium temporis quo possunt uiuere sub aquis: ita tamen ꝙ trãsacto illo tempore necesse est,ut emergant capite super aquas ad attrahendum aerem. unde sæpe uidentur delphini saltantes in mari. De rana, & tortucis manifestum est. Quędam autem uiuunt in aere super terram, ex quibus aliqua sunt terrestria,aliqua uolatilia,& quidem terrestria perfecta,ut equus,leo,canis,homo, cum sint calidæ complexionis,& intensus sit eorum calor in corde, indigent frequentata attractione,& emissione aeris, quæ si per notabilem moram impeditur,suffocatur animal. Inter omnia autem animalia homo indiget frequentata refrigeratione propter abundantiam caloris in corde,quã declarat sua statura recta.unde senes incuruantur ex diminutione caloris. Propterea homo breui mora strangulatur, & in aqua cito suffocatur,uolatilia etiam frequentatissima indigent refrigeratione ex intrinseco calore. unde constricta sub alis cito moriuntur, quoniam ex cõstrictione impeditur eleuatio,& depressio pulmonis. Hæc de quarto capite sufficiant.

CAP. V.

AD euidentiam trium motuum qui accidũt circa cor, dico quatuor. Primo quod licet uideãtur habere eandem naturam, tamen non habent, quoniam motus saltus est innaturalis cordi, ut declarabitur. Motus autem pulsus,& respirationis sunt naturales. Itẽ non sunt ab eisdẽ

causis, ut declarabitur. Item respiratio non est immediate a corde, sed a pulmone existente circa cor. Motus autē pulsus, & saltus sunt subiectiue in corde, ut declarabitur. Secundo, dico ꝙ secundum Philosophum in libro de morte, & uita, Motus saltus cordis est constrictio calidi existentis in corde, proueniens ex infrigidatione superflua, & mortificatiua circunstante ipsum cor.

Ad cuius euidentiam aduerte, ꝙ (ut diximus in Meteoris) unum contrarium circundatum ab alio contrario unitur, & fortificatur in seipso, & facit conatum ac impetū ad expellendum aliud contrarium, ita ut aliquādo scindat corpus in quo circuncluditur, sicut uidemus in æstate uaporē siccum ignitum arctatum in nube ex frigido circunstantē nubem, quod scindit nubem, & magno strepitu exilit: sic in proposito, quando frigidum pertingit ad cor constringitur calor in corde, & occupans minorem locū ex sui unione fortificatur, & fortificatus quærit exitum ad propellendum frigidum circūstans mortificatiuum, & quoniam hic exitus est impetuosus, ideo causatur saltus in corde, sicut saltat castanea ex igne non incisa. frigidum autem mortificatiuum pertingit ad cor pluribus ex causis, præcipua autem est timor, ut inquit Aristo. nam timentes infrigidantur in exterioribus, ideo pallent, & tremunt: ex frigido autem reuocatur calor, qui in corpore erat diffusus ad cor, ut ad principium suum, quem frigidum insequitur, & cōstringit in corde, & si accidat ꝙ præualeat frigidum super calorem extinguitur calidum, & tunc moriuntur animalia. unde & multi constituti in magnis timoribus sine spe euadendi mali imaginati moriuntur, qui autem sunt magni animi conatum faciunt ad propellendum malum imminens, & calor cordis saltum facit ad propellendum frigidum circunstans cor, ut diffūndatur per membra ut prius, quo reddantur apta ad sui defensionem, & expugnationem contrarij. Bene igitur dicit Aristo. ꝙ motus saltus cordis est constrictio &c.

Sed aduerte ꝙ motus saltus non formaliter, sed casuali-

ter est constrictio calidi. causatur enim ex constrictione caloris, sicut scissio nubis causatur ex compressione uaporis, & agitatione eiusdem, ut declarauimus in Meteor. agentes de fulgure, & tonitruo. Aduerte igitur ꝙ in prædicta diffinitione tanguntur tria, scilicet subiectum saltus, & est calor cordis. ratio ipsius saltus, & hæc est constrictio caloris. nam quia calor cōstringitur ideo saltat. efficiens, & hoc est frigidum circunstans cor, quia enim cōstringit calorem ideo facit ipsum saltare, sicut cōstringens aquam in uesica facit ipsam impetuose egredi. Si igitur uis diffinire formaliter saltum cordis, dicas ꝙ est uiolentus, & innaturalis motus in corde causatus a frigore innaturali, & mortificatiuo circunstante ipsum cor, & constringente calorem cordis. Patet igitur quid sit, & quomodo causatur saltus cordis.

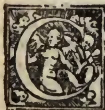
Tertio dico secundum Aristo. ꝙ motus pulsus in corde causatur a calore naturali agente continue in humidum alimentum. Vnde aduerte ꝙ sicut in apostemate quod causatur ex congregatione humidi indigesti donec maturescat & conuertatur in saniem, fit motus pulsus a calore naturali extraneato agente in humidum indigestum, digerendo, & resoluendo aliquid in spiritum, qui spiritus mouetur ad superiorem superficiem apostematis ex sua leuitate, & subtilitate, deinde ingreditur adinterius, & sic causat motū pulsus in loco apostematis ex sui eleuatione, & depressione. eodem modo calor naturalis agens in humidum alimētale, quo continue nutritur cor (cum enim a corde trāsmittatur alimentum ad alia membra, necesse est ipsum maxime, & continue nutriri) digerit, subtiliat, rarefacit ipsum. Alimentum autem rarefactum causat tumorem. unde eleuatur ad superiorem tunicam cordis, & non potens ultra progredi, reprimitur adintra, & sic per eleuationem, & depressionem huiusmodi causatur motus pulsus in corde, sicut in ebullitione humidi conclusi in uase causatur eleuatio & depressio humidi actione caloris agentis in ipsum. Hinc patet ratio quare motus pulsus maior est in iuuene quam

in sene,& quare omnes uenę pulsant. Ratio enim primi est quoniam in iuuene intensior est calor, & intensius agit in alimentum digerendo,& subtiliando,& resoluendo in spiritum,qui eleuatus,& depressus causat motum pulsus,qui diuersificatur sicut diuersificatur calor, ut patet in febricitante,& sano,in laborante,& quiescente,in ieiuno, & cibato.Ratio secundi est,quoniam omnes uenæ oriuntur a corde,& manifestum principium habent a superiori parte cordis, quæ ex eleuatione spirituum generatorum ex cõtinuo alimento subtiliato in corde,eleuatur & deprimitur,ex consequenti omnes uenæ orientes ab ea patiuntur eundẽ motum pulsus ex spiritu eleuato,& depresso. Patet igitur quo modo causatur motus pulsus in corde, qui tamen principaliter est ab anima.instrumentaliter autem est a calore naturali,sicut digestio nutrimẽti.Est enim anima primum principium operationũ uitalium,sicut dicitur in secũdo de aĩa.

Quarto dico secundum Aristo.ꝙ motus inspirationis, & expirationis fit per eleuationem,& depressionẽ pulmonis, qui est ad modum follis, ut diximus supra, inter cuius alas siue pennulas situatum est cor.pulmo autem eleuatur & deprimitur ad eleuationem cordis,& depressionẽ, quoniam cordi colligatur. cor autem eleuatur augmentato calido ex humido quo nutritur cor. Cũ enim a corde ad alia membra transmittatur nutrimentum, quod est sanguis,necesse est ipsum maxime,& continue nutriri,ut diximus supra.Eleuato autẽ pulmone eleuatur pectus,quoniam pulmo est sub pectore,& colligantiam habet ad illud. Eleuato pectore necesse est attrahi, & ingredi aerem, quoniam pulmo porosus est,& multas cõtinet uacuitates,ideo cum eleuatur dilatatur;quo dilatato si non ingrederetur aer daretur in eo uacuum.Ingreditur igitur aer ad eleuationẽ pulmonis,sicut quando eleuantur folles,qui aer existens frigidus refrigerat calorem cordis,& hæc est causa finalis proxima inspirationis. Causa autem expirationis,idest emissionis aeris attracti est depressio pulmonis,quę causatur a di-

minutione caloris. ſicut enim uidemus in igne flammam eleuari augmentato igne,& eandē deprimi diminuto igne: ſic eleuatur cor augmentato calido,& deprimitur diminuto calido. ex conſequenti deprimitur pulmo colligatus cordi,& deprimitur pectus,& per compreſſionem (ſicut uidemus in folle) emittitur aer calefactus calore cordis,& iterū elauatur pulmo,& pectus ad eleuationē cordis,& nouus aer frigidus attrahitur, ut ſucceſſiue refrigeretur calor cordis. Hoc igitur modo cauſatur motus inſpirationis,& expirationis. & ſic patet quomodo diſtinguuntur motus ſaltus cordis, & motus pulſus, & motus inſpirationis, & expirationis.

TRACTATVS VNICVS DE IVVENtute, & Senectute, ordinatus per Chryſoſtomum Iauellum Canapitium.

Onſiderationem de iuuentute,& ſenectute complectemur in uno tractatu, quem diſtinguimus in quatuor capita.

Primo,quid iuuentus,& ſenectus.

Secundo,quo tēpore terminatur iuuentus,& incipit ſenectus.

Tertio,quæ ſunt conſeruantia iuuentutis profectum,ſiue perfectionem acquiſitam, & quæ accelerantia defectum ſenectutis.

Quarto,quę ſint proprietates iuuentutis,& ſenectutis.

CAP. I.

CIrca primum caput, aduerte ꝙ iuuentus alio modo ſumitur a cōmuniter loquētibus,& alio modo a Philoſophis. nam apud illos dicit ætatem,ſiue ſtatum uitæ,qui immediate ſequitur adoleſcentiam, quæ ſenſibiliter terminatur in tertio ſeptennio, inſenſibiliter autem poteſt extendi uſque ad quartum ſeptennium completum. poſt iuuentutem ponunt uirilitatem, quam dicunt eſſe ſtatum

consistentiæ, in quo animal nec proficit, nec deficit in perfectione naturali. Apud Philosophum autem dicit totam ætatem qua a sui principio animal tendit de imperfecto ad perfectum secundum uirtutem, & perfectionem naturalem sibi debitam secundum propriam speciem. Adepta autem perfectione naturali sibi debita cessat iuuentus, & incipit senectus, licet non sensibiliter. & sic apud Philosophũ iuuentus continet in se infantiam, pueritiam, adolescentiam, quoniam in quolibet horum statuum tendit homo de imperfecto ad imperfectum. Stãte hac declaratione, aduerte quod Aristo. in l.b. de morte, & uita, sic diffinit eam. Iuuentus est primæ refrigeratiuæ particulæ augmentatio. Ad cuius euidentiam scito quod ly augmentatio non sumitur secundũ quantitatem, sed secundum perfectionem. nã proficit animal secundũ uirtutem sibi debitam etiam postquã acquisiuit debitam quantitatem, ut patet in homine, qui est magis perfectus in trigesimo anno, quam in uigesimoprimo. Item aduerte ꝙ ly primæ particulæ refrigeratiuæ, nõ sumitur simpliciter pro pulmone, uel corde, sed quantum ad calorem sibi intrinsecum, & naturalem: ut sit sensus ꝙ iuuentus est totus ille status uitæ, quo tendit naturalis calor ab imperfecto ad perfectum gradum debitum unicuiq; animali secundum propriam speciem. nam cum uita fundetur in calido, & animal operetur per calorem, & spiritus genitos a calore agente in humidum nutrimenti, necesse est secundum ꝙ proficit in calore proficiat in uirtutibus, & actionibus sibi debitis. Manifestũ est igitur ꝙ iuuentus est augmẽtatio perfectiua caloris existentis in corde, quo augmentato augetur perfectiue uirtus debita animali tam nutritiua quam generatiua, & sensitiua, & motiua, & appetitiua, & in homine intellectiua, non secundum se, cum sit inorganica, sed ratione maioris perfectionis in uirtute phantastica, & cogitatiua. Adepto autem termino perfectionis naturalis cessat iuuentus, & in quo tempore cesset in homine, dicemus in capite sequenti.

Ostenso quid sit iuuentus, facile patet quid sit senectus. nam cum sint oppositæ diffinientur per conditiones oppositas, sicut igitur iuuentus est augmentatio caloris naturalis in corde, sic senectus est defectus, siue diminutio eiusdem in eadem particula, ad cuius diminutionem tendunt de perfecto ad imperfectum uirtutes naturales in operationibus suis. ut expresse uidemus. Diminuto enim calore naturali in sene, diminuitur actio nutritiuæ, & generatiuæ, sensitiuæ, appetitiuæ, motiuæ, intellectiuæ propter debilitatem phantasmatum. Propterea bene diffinit Aristo. senectutem dicens, Senectus est huius, scilicet caloris, decrementum, quę quando incipiat dicemus in capite sequenti. Hæc de primo capite sufficiant.

CAP. II.

Circa secundum caput, aduerte quod Aristo. in secundo de generatione attribuit unicuique naturæ inferiori corruptibili propriam, & determinatam mensuram durationis suæ, quam appellat periodum: cuius primam medietatem deputat generationi, secundam autem corruptioni, non quidem sumendo generationem, cuius terminus est forma rei, & corruptionem, cuius terminus est remotio formæ rei a materia: sed intelligendo generationem pro tendentia ad perfectionem naturalem: corruptionem autem pro recessu a perfectione naturali, donec desinit omnino esse. & quoniam omnis natura corruptibilis, & præcipue in animalibus in sui principio est imperfecta, & quantitate, & uirtute, omne illud tempus inclusum inter primum instans, quo incipit esse, & ultimum quo terminatur acquisitio suæ perfectionis naturalis, dicitur esse tempus generationis. omne autem tempus inclusum inter instans terminans statum perfectionis naturalis, & inter ultimum, quo res desinit esse, dicitur tempus corruptionis. Hęc autem duo tempora secundum Philosophum dicuntur esse æqualia. unde si natura equi durat per uiginti annos, decem attribuuntur generationi, & decem corruptioni. & quoniam diximus

iuuentutem esse augmẽtum uirtutis naturalis, Senectutem autem esse eiusdem defectum. patet, quod sicut Aristo. attribuit omni naturę corruptibili medietatem durationis generationi, & medietatem corruptioni: sic nos possumus diuidere totam uitam cuiuscunque animalis in duas medietates, quarum prima attribuitur iuuentuti, & secunda senectuti. vnde in homine apud Philosophum, & Cõmen. in secundo de generatione. Cum cõmunis periodus sit in septuaginta annis, generatio & iuuentus tendunt a principio sui esse usque ad annum trigesimum quintum: senectus autem & corruptio a trigesimo quinto ad septuagesimum, & hoc loquendo de homine secundum speciem. nam secundum indiuiduum non inconuenit dari longius tempus durationis, ut declarauimus in secundo de generatione, tum propter uariam complexionem, tum propter bonum uitæ regimen, tum propter uarias coniunctiones superiorum in sui conceptione. ex quibus patet ꝙ cum augmentum perfectionis attribuatur, uel fiat per totam mediam uitam, & decrementum per residuum uitæ, inter augmentum, & decrementum, ex consequenti inter iuuentutem, & senectutem non datur notabile tempus in quo sit animal in uero statu, licet secundum sensum appareat aliter, ut dicemus in capite sequenti. Dixi autem notabile tempus, quoniam cum augmentum & decrementum sint motus contrarij, non possunt esse continui, sed necessario cadit quies media, sicut etiam in motu reflexo, ut probatum est in octauo Physicorum. Implicat enim pro eodem instanti esse accessum, & recessum respectu eiusdem termini, non tamen est necesse huiusmodi tempus mensurans quietem esse notabile, & perceptibile sensui, ut patet in pila resiliente a pariete. Hæc de secundo capite sufficiant.

CAP. III.

Circa tertium caput, aduerte ꝙ (ut diximus) licet non sit notabile spatium temporis inter iuuentutem, & senectutem, in quo realiter non proficiat, nec deficiat

animal in uirtutibus naturalibus, tamen quoniam id non constat sensui, & Physicus iudicat a sensu: ideo totum illud tempus, in quo sensibiliter animal nec proficit, nec deficit, Physicus appellat tempus status, siue consistentię, licet nō sit uere status. unde Aristo. in libro de morte & uita, postquam diffiniuit iuuentutem per augmentum, & senectutem per defectum, ponit horum medium in quo animal sensibiliter, nec proficit, nec deficit. Hunc autem statum in homine dicimus uirilitatem, & est a trigesimo quinto usque ad quinquagesimum. In quinquagesimo autem incipit manifestari defectus perfectionis naturalis, & animalis. unde comparatur triplex status hominis triplici parti motus diurni in sole. nam a puncto sui ortus usque ad nonam, manifeste ascendit. Ab hora nona usque ad meridiem, & post meridiem per horam uidetur stare licet nō realiter quiescat. transacto meridie per horam, incipit manifeste descendere uersus occasum. sic in homine a principio sui ortus usque ad trigesimum quintum annum manifeste ascendit in acquisitione uirtutis sibi debitæ, & hæc est iuuentus. A trigesimo quinto usque ad quinquagesimum nō ascendit, nec descendit manifeste, & hæc est Virilitas. a quinquagesimo usque in finē uitæ manifeste descendit, & hæc est senectus. declarandū est igitur quæ sint conseruatiua consistentiæ, & quæ accelerantia senectutem. Nā quidam sunt qui uidentur in trigesimo anno senescere, quidam autem uix in sexagesimo. aduerte igitur sex, ex quibus tria conseruant consistentiam, & tria accelerant senectutem. Primum est, temperantia cibi, & potus, & uenereorum. Intemperantia autem accelerat senectutem, & morbos inducit, quoniam cum uita conseruetur cō uersione alimenti debite digesti per calorem naturalem in substantiam nutriti: cibus & potus indebite sumptus, & quantitate, & qualitate, & tempore non congruo, non conuenienter decoquitur, sed remanens indigestus in nociuos uertitur humores, quibus naturalis calor debilitatur, & inducunt ægritudines, ex consequenti acceleratur senectus.

Intemperantia autem in uenereis exiccat humidum nutrimentale quo conseruatur calor naturalis, sicut flāma oleo. est enim sperma superfluū alimenti, quod frequenter emissum est exiccatiuum, ex consequenti accelerat senectutē, quæ fundatur in sicco, & frigido. Iuuentus autem in humido, & calido. Hinc uidemus ducentes uitam cælibem, & in uictu sobrios, sanioris, robustioris, & longioris uitę. Secundum est, moderatus labor siue temperatū exercitium. Nā sicut otio marcescit bona corporis dispositio, sic temperato exercitio uigoratur, quoniam excitatur & cōfortatur calor naturalis, sicut spiritu uentoso excitantur carbones pene extincti. Immoderatus autem labor inducit senectutē, quoniam nimis acuit calorem, qui nimis exiccat de humido naturali, ex consequenti inducit immoderatam siccitatem, quæ est dispositio ad senectutem. hinc uidemus uexatos continuis laboribus cito senescere. Tertium est, frequētes & moderatæ letitię, quies enim animi cōseruat, & multiplicat spiritus naturales, & aīales, quibus optime ꝯseruatur uita. unde inquit sapiens, spiritus hilaris ætatem floridā facit. Ex opposito, magnæ & diuturnæ tristitiæ accelerant senectutem: sunt enim cōstrictiuæ cordis, & mortificatiuæ caloris naturalis, ex consequenti causant depauperationem spirituum, & inducunt frigiditatem quæ est dispositio ad senectutem. unde inquit sapiens, spiritus tristis exiccat ossa. hæc de tertio capite sufficiant.

CAP. IIII.

CIrca quartum caput, aduerte ꝙ intendimus loqui de proprietatibus Iuuētutis, & Senectutis in homine ut magis manifestis.

Et primo, de proprietatibus partis uegetatiuæ.

Secundo, partis sensitiuæ.

Tertio, partis appetitiuæ.

Quarto, partis motiuæ.

Quinto, partis rationalis.

Quantum ad partem uegetatiuam, dico ꝙ proprium

est iuuentutis esse bene digestiuam, & augmentatiuam manifeste usq; ad tertium septennium, & bene generatiuam, quoniam actiones uegetatiuæ sunt ab aĩa mediante calore naturali, qui in iuuentute continue perficitur & abundat, in senectute autem continue imperficitur, ut diximus supra. & ideo senex male digerit non augetur quantitatiue, sed potius minuitur, parum generat, & in senio efficitur penitus infœcundus.

Quantum ad partem sensitiuam dico, ꝙ iuuentus uiget sensibus: senectus autem deficit præcipue uisu, & auditu. Nam actiones sensitiuę fiunt ab anima mediantibus spiritibus generatis in corde per calorem naturalem agentem in nutrimentum, & transmissis ad organa sensuum, ut diximus agentes de somno, & uigilia. In iuuentute autem cum sit calor intensus, & bona digestio, copiose generantur huiusmodi spiritus quibus perfectæ fiunt actiones sensuum: in senectute uero, quoniam calor minuitur, & digestio imperfecta est pauciores, & debiliores generantur spiritus. ideo actiones sensuum debiliores sunt, præcipue auditus, & uisus qui inter sensus sunt magis spiritales: ut patet ex secundo de anima.

Quantum ad partem appetitiuam, cum diuidatur in appetitiuam sensitiuam, & appetitiuam intellectiuam, quę dicitur uoluntas, loquentes de appetitiua sensitiua dico ꝙ magis uiget in iuuentute, immo secundum eam uiuunt, & operantur iuuenes. quoniam nisi ratio forti imperio dominetur passionibus præualent in iuuenibus. unde ualde sunt amatiui, & desideratiui, & delectatiui concupiscibilium. Et exponunt se periculis, propter huiusmodi sunt audaces, & magnæ spei, & uindicatiui, & omnia hæc proueniunt ex abundantia caloris, ex copia spirituum naturalium, ex feruore, & claritate sanguinis. in senectute autem ex causis oppositis, huiusmodi passiones remittuntur. unde difficiles sunt senes ad conciliandum amicitias, sunt pauci desiderij, & uix in aliquo delectantur, immo quæ in iuuentute pla-

cuerunt non curant in senectute, sunt modicæ spei, quoniam spes respicit futurum: senex autem parum de futuro respicit ante se, cum se breui moriturum sciat. efficiuntur timidi, nõ accedũtur ad uindictas, sed patienter ferunt, quoniam calor minuitur, & sanguis efficitur magis terrestris. Loquentes autem de appetitiua parte intellectiua, dico ꝙ magis uiget in sene quam in iuuene, & senex magis secundum eam uiuit, quoniam cum passiones minuũtur, minus insurgunt, & perturbant rationem, & facilius eis uoluntas imperat. unde bene dixit Pindarus, senectus preclara ętas, quæ dominatur seruis, qui dominati fuere iuuentuti. Et dixit Aristoteles in primo Ethicorum. Iuuenem non esse fructuosum auditorem in moralibus, quoniam secundũ passiones uiuit, & proprio impetu.

Quantum ad parte motiuam, dico ꝙ uiget in iuuentute. Nam, ut diximus agentes de principijs motus localis in animali. Anima causat motum localem in corpore, per spiritus adgeneratos in corde, & trãsmissos ad neruos, & musculos, qui renouantur ex nutrimento in quo agit calor naturalis. Cum igitur, ut diximus, in iuuentute abundent huiusmodi spiritus, manifestum est ꝙ actiones partis motiuæ perfectiores sunt, unde apti sunt iuuenes laboribus, & prælijs: senectus autem utpote depauperata spiritibus, cõtinue debilitatur in motu locali, & labore. Et propterea inquit Tullius in eo qui de Officijs, Seni minuendi sunt labores.

Quãtum ad partem intellectiuam, cum sit duplex, scilicet practica quæ uersatur circa agibilia, & speculatiua, quę uersatur circa speculabilia. Loquẽtes de practica, dico ꝙ absolute perfectior est eius operatio in sene. requirit enim practica experientiam, quę conficitur ex multis cognitionibus singularibus, quæ non habentur nisi longitudine temporis. & quoniam senex diu uixit, ideo ut expertus magis uiget intellectu practico. unde prudẽtiores, & bene gubernatores inueniuntur: iuuenes autem ex causis oppositis nõ uigent intellectu practico, & ideo expedit eos regi, & non

regere: esse executores, & non praeceptores. Loquentes autem de parte speculatiua distinguendum est, uel quo ad ipsum addiscere, uel quo ad firmitatem, & iudicium, & ordinem in scientia: quo ad ipsum addiscere dico ꝙ in iuuene perfectius inuenitur. Indigemus enim in addiscendo cognitione sensitiua, unde deficiente nobis aliquo sensu necesse est nobis deficere scientiam illius sensus, ut inquit Philosophus in primo Posteriorum. Cognitio autem sensitiua, ut diximus perfectior est in iuuene quam in sene. Item indigemus sigillatione phantasmatum in phantasia, a quibus intellectus agens abstrahit species intelligibiles. Hanc autem impressionem prohibet senectus propter siccitatem, & frigiditatem suam, siccum enim & frigidum indurat. Induratio prohibet bonam impressionem, ut diximus agentes de memoria. Quod si in aliquo iuuene difficile sit addiscere, hoc erit per accidens, quoniam non ratione iuuentutis, sed forte quoniam nimis inseruit concupiscentijs deprimentibus intellectum. unde dixit Cōmen. in septimo Physico. ꝙ addiscentibus multum suffragatur castitas: senectus autem per se est difficilis ad addiscendum propter causas appositas, debilitatur enim cognitio sensitiua, laxantur organa imaginatiuae, & cogitatiuae, debilitatur memoria, ut diximus agentes de memoria. Quantum autem ad firmitatē, & iudicium, & ordinem in sciētia, dico ꝙ in sene perfectius inueniuntur, quoniam frequentatis considerationibus, & longo usu habitus scientifici in arguendo, & respondendo firmatur scientia, & solidum iudicium fit ex ordinata resolutione conclusionum ad principia, & ordo in scientia statuitur cum deprehenditur quid prius, quid posterius considerandum sit, ut quoniam incipiendum est ab uniuersalibus, & descendendum ad minus uniuersalia &c. Haec autem non perficiuntur nisi longo studio, & diuturnate temporis. propterea tempus addiscendi congrue deputatū est iuuentuti, tēpus autem speculandi senectud. Haec de iuuentute, & senectute dicta sint.

TRACTATVS VNICVS, DE LONgitudine,& breuitate Vitæ,ordinatus per Chrysostomũ Iauellũ Canapitium.

Postremo agendum est de causis, quibus inter uiuentia quædam sunt lõgioris,quædam breuioris uitæ:& hanc consideratio nem cõplectemur in unico tractatu, quẽ diuidimus in tria capita.

Primo,de causis corruptionis,& difficilis,& facilis corruptionis.

Secũdo,de causis per se,& per accidens in generali,longioris,& breuioris uitæ.

Tertio,de causis in particulari longioris,& breuioris uitæ,comparando genus generi,& speciem speciei,& indiuiduum indiuiduo.

CAP. I.

Quantum ad primum caput,aduerte quod cum longior, & breuior uita pendeat ex tardiori, uel citiori corruptione, merito antequam descendamus ad causas longioris,& breuioris uitæ,prius cõsiderandum est propter quid aliquid est corruptibile,& aliquid difficulter, & aliquid de facili corrumpitur. ut igitur propositũ pateat, in hoc cap̃.considerabimus quatuor.

Primo,de causa corruptionis in compositis naturalibus & artificiatis.

Secundo,de causa corruptionis in simplicibus.

Tertio,de causa difficilis, & facilis corruptionis tam in compositis,quam in simplicibus.

Quarto mouebitur dubium,& soluetur,scilicet utrum corruptibile positum in proprio loco de necessitate corrumpatur.

Quantum ad primum,quo ad composita naturalia,dico ꝙ causa corruptionis eorum est, quia componuntur ex simplicibus contrarijs, quæ sunt quatuor elementa, quæ

sunt se inuicem alterantia, & corrumpentia (ut diximus in secundo de generatione.) Nam cum natura compositi pendeat ex natura partium componentium, si partes componentes sunt corruptibiles, & compositum est corruptibile. & ideo omne elementatum est corruptibile, quia elementa contraria sunt corruptibilia: si autem sunt incorruptibiles, compositum erit incorruptibile. & ideo cœlum est incorruptibile, quoniam forma cœli, & materia cœli cum nõ sit subiecta priuationi, nec recipiat formam mediantibus dispositionibus contrarijs, sunt incorruptibiles. quod si dicis, ergo homo est incorruptibilis, quoniam cõponitur ex materia prima quę est incorruptibilis ex primo Physicorum, & ex anima intellectiua, quam probauimus esse incorruptibilem, etiam ad mentem Aristo. in tertio de anima. Respondeo, negando consequentiam, quoniam ad hoc quod compositum sit incorruptibile non sufficit materiam primam, & formam esse incorruptibilem, sed quod materia sit elongata a priuatione, inquantum enim est sub priuatione, est in potentia ad aliam formã, & ut sic est principium corruptionis ex primo Physicorũ, & nono Metaphysicæ. Item ꝙ dispositiones quibus introducitur forma non sint qualitates actiuæ, & passiuæ, quorum utrunque deficit in homine, & ideo non est incorruptibilis. Quantum ad artificiata dico ideo esse corruptibilia, quia unumquodꝗ compositum resolubile est in ea ex quibus cõponitur, ut nauis resolubilis est in tabulas, & clauos, ex quibus constituitur.

Quantum ad secundum, dico quod simplicia, quales sunt formæ, & qualitates, dupliciter corrumpuntur. Primo a suo contrario saluato suo subiecto, ut frigiditas aquæ a calore ignis non corrupta aqua, & scientia corrumpitur ab ignorantia prauæ dispositionis, uel ab obliuione, non corrupto sciente: & uirtus iustitiæ ab iniustitia non corrupto subiecto, & sanitas ab ægritudine non corrupto animal. & hæc dicitur corruptio per se, quoniam unum contrarium per se agit ad corruptionem alterius contrarij. Secũdo cor-

rumpuntur ad corruptionem sui subiecti: corrupta enim substantia corrumpuntur omnia quae sunt in ea, ut corrupta aqua corrumpitur forma eius,& quantitas,& qualitates eius.& haec dicitur corruptio per accidens,quia corrumpuntur non secundum se, sed quoniam corrumpitur illud in quo saluantur. propter quod Aristo. deducit ex hac distinctione, quod si anima se habet ad corpus sicut scientia ad animam,contingeret animam dupliciter posse corrumpi,scilicet per se a suo contrario, sicut scientia ab ignorantia,& per accidens ad corruptionem corporis, uerum quia manifestum est non esse animam sicut scientiam,quoniam anima est actus substãtialis,scientia uero accidentalis,ideo non corrumpitur per se, sed tantum per accidens, scilicet ad corruptionem corporis. Quod utique uerum est de sensitiua,& uegetatiua, de intellectiua autem alia ratio est, ut alibi diximus,nec Aristo. applicat se hic ad animam intellectiuam,sed solum loquitur de anima in uniuersali, unde sufficit dictum suum uerificari de anima uegetatiua, uel sensitiua.

Quantum ad tertium, dico quod transpositio localis est causa difficilis,& facilis corruptionis. Nam si animal sit secundum speciem suam longae durationis puta homo, uel elephas,& generetur in regione temperata, deinde transferatur ad regionem aeque,uel magis temperatam,diu conseruabitur,& cum difficultate corrumpetur:non tamẽ fiet aeternus, quoniam omne habens materiam transmutabile est,aut secundum ubi, aut secundum quantitatem,aut secundum qualitatem,aut secundum substantiam. Cum igitur homo,& quodcunque animal habeat materiam subiectam priuationi,ex consequenti habeat in se qualitates contrarias,non durat in aeternum:si autem transferatur ad regionem suae complexioni difformem, de facili corrumpetur.nam si transferatur ad regionem excessiue calidam extraneabitur calor eius naturalis,& disponetur ad corruptionem, sicut calor febrilis disponit ad mortem: si autẽ trans-

feratur ad regionem excessiue frigidam, mortificabitur calor naturalis intensa frigiditate regionis. inde uidemus in plantis ꝙ transplantatæ in loco difformi suæ naturæ, uel cito exiccantur, uel non fructificant. Locus enim naturalis, ex quarto Physico, conseruat & continet locatum, non naturalis autem aut corrumpit, aut non prodest locato.

Quantum ad quartum, aduerte ꝙ ex dictis in hoc capite oritur dubium, utrum ignis positus in propria sphæra corrumpatur de necessitate, & pono casum quod sit pars ignis in medio suæ sphæræ, aut in suprema parte, & nunꝙ recedat a loco suo, ita quod semper sit elongatus a suis contrarijs, puta humidis, & frigidis, & ratio dubitandi est, quoniam dictum est simplicia corrumpi, aut a contrarijs, aut ad corruptionem subiecti. Cum igitur ignis sit corpus simplex, necesse est ꝙ si existens in medio, aut in supremo suæ sphæræ corrumpitur, corrumpatur aut a contrario, aut ad corruptionem sui subiecti. nō a contrario, quoniam contrarium non agit in contrarium nisi approximatum, ibi autem per casum datum nulla est approximatio: non ad corruptionem sui subiecti, quoniam ignis non est in subiecto, cum sit per se existens, & posito quod dicatur habere subiectum hoc non erit nisi materia prima, quæ est incorruptibilis, ex primo Physico. ergo nunquam corrumpetur. In oppositum autem arguitur, quoniam omne habens materiam subiectam priuationi, necessario corrumpetur, sed ignis in quocunque loco ponatur habet materiam subiectam priuationi, sicut & omnia inferiora, ergo &c̄. Maior quidem probatur, quoniam cum materia subiecta priuationi sit in potentia ad formam qua priuata est, si semper esset sub forma quam habet, frustra esset sua potentia ad aliam formam: sed in natura nihil est frustra, ergo omne habens materiam subiectam priuationi necessario corrumpetur in quocunq; loco ponatur. Ad hoc dubium respondet Aristoteles, & concedit quod corrumpetur, & a suo contrario, sed aduerte quod sibi contra-

rium poteſt eſſe triplex. Primum eſt corpus contrariarum qualitatum, ut aqua, & ab hoc quidem non corrumpetur niſi proximentur. Secundum eſt locus, ſiue continens contrariæ diſpoſitionis, ſicut enim continens conſimilis diſpoſitionis confortat & præſeruat contentum, ſic cõtinens diſſimilis diſpoſitionis, debilitat, & diſponit ad corruptionem. unde locus calidus eſt conſeruatiuus ignis, & corruptiuis aquæ. Tertium eſt ſuperfluum, uel maius in eadem ſpecie, ſicut enim lux magna in cereo obumbrat lucẽ minorem in candela, & ut ſic uidetur ſibi contraria, quoniam impedit illuminationem minoris: ſic maior ignis adiunctus minori eſt ſibi contrarius, quoniam conſumit paruum humidum, quo nutritur paruus ignis, quo cõſumpto corrumpitur paruus ignis ex defectu ſui nutrimenti. ad dubium igitur propoſitum dicitur ꝙ licet ignis locatus in medio, aut in ſupremo ſuæ ſphæræ non habeat primũ contrarium ſibi approximatum, nec ſecundum, quoniam eſt in ſuo loco naturali, habet tamen tertium: quoniam ſi ignis ſituatus in medio ſuæ ſphæræ ſit decem cubitorum, circundatur ſuperius, & inferius, & a latere ab igne decem milium cubitorum, qui ut ſuperexcedens, & longe maior, & potentior cõtrariatur igni decem cubitorum, ex cõſequenti corrumpet ipſum exiſtentem in proprio loco, ſicut flamma maior corrumpit minorem modo iam dicto. Hæc eſt reſponſio Philoſophi. Cui poteſt addi, ꝙ corrumpetur a ſuo contrario ſibi approximato, quoniam licet pro aliquo tempore pars ſignata ignis ſit in medio, aut ſupremo ſuę ſphæræ, tamen cũ ignis ſit in continuo motu, & partes ignis uicinæ ſuo cõtrario conſumantur, tandem ſupremæ & mediæ partes ad inferiorem partem ſuæ ſphæræ deuenirent, & illic proximatæ ſuis contrarijs corrumpentur. ſicut etiam diximus alibi de partibus terrę ſituatis circa centrum mundi. patet igitur quę ſit cauſa corruptionis, tam in compoſitis, quam in ſimplicibus, & quare aliqua ſint facilis, aut difficilis corruptionis, & a quo corrumpitur ignis, ſiue quodcunꝗ aliud ele-

mentum existens in proprio loco naturali.

CAP. II.

Circa secundum caput, dicemus tria.

Primo assignabimus causas apparentes longioris, & breuioris uitæ, quę tamen non sunt ueræ, nec regulariter uerificantur in omnibus. Licet ut in pluribus uerificentur, ut dicemus.

Secũdo, assignabimus ueras, & uniuersales causas p se.

Tertio, assignabimus ueram causam per accidens.

Quantum ad primum, aduerte tres causas quibus posset aliquis dijudicare longiorem, & breuiorem uitam.

Prima est, Magnitudo & paruitas corporis, ut scilicet magna corpore sint longæ uitæ, parua autem sint breuis: sed hoc non est uniuersaliter uerum. Nam equus, & bos, & bubalus sunt maiores homine, & tamen sunt breuioris uitę, nec etiam paruitas est uniuersaliter causa breuioris uitę. Nam apes sunt longioris uitæ, quã multa uolatilia maiora, deprehenduntur enim uiuere septennium.

Secunda est, Habere & carere sanguine, ut scilicet habentia sanguinem sint longioris uitæ, sed id non uerificatur uniuersaliter. Nam, ut diximus, Apes quæ sunt exangues uiuunt diutius, quam passeres, & columbi, & causam in his dicemus infra.

Tertia est, Viuere in terra, & uiuere in mari, ut scilicet terrestria dicantur longæ uitæ, maritima autem breuioris: sed hoc non est uniuersaliter uerum. nam multa terrestria in animalibus, & in uegetabilibus uiuunt tantum per annum: & multa in mari, ut balæna, & delphini, sunt ualde longioris uitæ.

Licet autem prædictę causæ non uerificentur in omnibus, tamen ut in pluribus uerificantur, si bene combinentur. Nam quæ sunt maiora corpora, & sanguinea, & terrestria gressibilia, longioris uitæ sunt ut in pluribus, minoribus corpore, & exanguibus, & uolatilibus, & aquaticis: & causas assignabimus in capite sequenti.

Quantum ad secundum aduerte quatuor causas uniuersales, & infallibiles, quibus deprehendimus in quolibet genere uiuentium longiorem, & breuiorem uitam.

Prima est, humidum pingue.

Secunda est, multum humidum pingue.

Tertia est, humidum pingue proportionatum calido.

Quarta est, humidum non de facili exiccabile, nec de facili congelabile, nec superfluum.

Pro notitia harum causarum præpono duo, ut fundamenta. primum est, quod animal est calidum, & humidũ, & propter hæc duo inest sibi uita: secũdum est, ꝙ senectus est frigida, & sicca, & ideo est tendentia ad mortem.

Et quidem ꝙ necesse sit animal esse calidum, probatur. nam ex secundo de anima in his inferioribus nõ datur uiuũ sine nutritiuo, nutritiuum autem nõ nutrit nisi assimilet nutrimentum nutrito, hæc assimilatio est per decoctionẽ, decoctio est per calorem, ergo necesse est animali inesse calorem, quo operetur actiones partis nutritiuę. Quod autem sit necesse ipsum esse humidum, probatur, quoniam calor animalis indiget pabulo quo cõseruetur. Id autẽ est ipsum humidũ. unde sicut pabulum ignis in lampade est oleum, quo deficiente deficit ignis, & flamma lampadis: sic humidum intrinsecum uiuenti est nutrimentum, & proprium subiectũ caloris in uiuente. unde inquit Aristo. Oportet accipere ꝙ animal est natura humidũ, & calidũ, & uiuere tale.

Quod senectus sit frigida sicca, probatur. nã cum iuuentus, & senectus sint status oppositi, ut diximus in tractatu de Iuuentute, & Senectute fundantur in cõditionibus oppositis. Iuuentus autem fundatur in calido, & humido: diximus enim iuuentutem esse augmẽtationem caloris naturalis in prima particula, idest in corde. Calor autem naturalis non augetur nisi adsit sufficiens humidum quo sustẽtatur, sicut nõ augetur ignis nisi adsit sufficientia cõbustibilium. ergo senectus fundatur in frigido, & sicco: diximus enim quod senectus est defectus siue diminutio caloris, diminutionem

tionem autem calidi sequitur frigidum,& est diminutio humidi,ad quam sequitur siccum.Bene ergo dicitur senectutem esse frigidam siccam,propter quod necesse est senescẽtia desiccari, & tam diu uita conseruatur, quam diu humidum naturale non desiccatur,nec de facili consumitur. His præpositis accedendum est, ad declarationem dictarum causarum.

Ad euidentiam primæ causę,aduerte ꝙ cum uita fundetur in calido humido,illud humidum quod difficulter exiccatur,& difficulter putrefit,erit causa longioris uitę, tale autem est humidum pingue. nam quoniam pinguedo, ut dictum est in quarto Meteororum, tenet partes adinuicem bene conglutinatas, ideo cum difficultate ab inuicem separantur,& per cõsequens cum difficultate exiccantur. Inde, uidemus quod sol de facili cõsumit aquã: non autẽ oleum, neq; pinguedinem. Quod autẽ humidum pingue non de facili putrefiat declaratur. nam in eo prædominatur aer,ut in oleo,& melle. Aer autem respectu aquæ,& terræ nõ putrefit: sicut enim ignis respectu aliorum elementorum non putrefit,sic nec aer respectu aquæ & terrę.unde quibus dominatur aqua de facili putrescunt,quibus autem aer,nõ de facili,quia igitur humidum pingue, ut pingue non de facili consumitur,nec de facili putrefit.ideo pinguis ut sic longioris sunt uitæ non pinguibus. nec obstat ꝙ uidemus homines ualde pingues esse breuioris uitę macilentis,id enim nõ prouenit ex humido aereo,sed aqueo admixto,quo abũdat in eis humor phlegmaticus facillimus ad putrefactionẽ.

Ad euidentiam secundæ causæ,aduerte ꝙ si humidum pingue fuerit paucum etiam ꝙ ut pingue non de facili consumatur,tamen quia paucum cito consumetur, sicut parũ olei cito consumitur in lampade,ut igitur animal sit longæ uitæ nõ sufficit ipsum habere humidum pingue,sed & multum,& quoniã rationabile est animalia magna habere magis de humido,ideo ut in pluribus licet nõ uniuersaliter animalia magna sunt lõgioris uitę animalibus paruis.similiter

plantæ quanto maiores, tanto longioris sunt uitæ.

Ad euidentiam tertiæ causę, aduerte ꝙ si humidum pingue fuerit multum, & calor naturalis paruus, uel calor de facili suffocaretur, uel humidum non bene regulatum a calido de facili congelaretur. Et ideo necesse est calidum esse proportionatum humido in quantitate, & qualitate, ut sint causa longioris uitæ, & propterea non inconuenit aliqua animalia esse longioris uitæ, quæ tamen sunt minora corpore, & minus habent de humido, sed habent calidum, & humidum bene proportionatū, & id seruatur maxime in homine propter temperatissimam complexionem suam. unde homo est longioris uitæ quā equus, & bos, & camelus, licet sit minor corpore, & inter homines, sanguineus est longioris uitę, etiam ꝙ sit minor corpore homine cholerico, uel phlegmatico, uel melancholico, ex causa dicta.

Ad euidentiam quartæ causæ, aduerte ꝙ humidum est duplex, scilicet aereum, & aqueum. ad hoc ꝙ animal sit longe uitæ, debet esse humidum aereum. nam quia aer calidus est, humidum aereum non est de facili infrigidabile, & quoniam subtilis est, humidum aereum non est de facili exiccabile, humidum autem aqueum ex natura aquæ quæ frigida, & crassa est, de facili est infrigidabile, & exiccabile, quoniam caret pinguedine prohibitiua exiccationis, & conglutinatione partium his de causis, ut dicemus infra, terrestria sanguinea sunt longioris uitę, ut in pluribus, quā aquatica. Item humidum in animali duplex est quoddam proportionatum calido, quoddam superfluum, quę habent humidum superfluū, sunt breuioris uitę. unde homines excessiue phlegmatici sunt breuis uitæ, quoniam calor naturalis debilitatur, & paulatim suffocatur ab humido superfluo, siue sit naturale, siue ægritudinale, siue sit diffusum per totū corpus, siue contentum in una ex partibus principalibus, ut in capite, uel in stomacho, ut igitur animal sit lōgæ uitæ debet habere humidum non de facili exiccabile, nec infrigidabile, aut congelabile, nec superfluum, sed constans, &

bene regulabile per calorem naturalem. Hæc de causis generalibus per se longæ uitæ, & breuis dicta sint.

Quantum ad secundum, aduerte quod secundum Aristotelem causa breuitatis uitæ per accidens est non susceptio nutrimenti. nã si uiuum per notabile spatium stet sine nutrimentum calor naturalis non inueniens nutrimentum in quod agat, & quo nutriatur cõuertit se super humidum radicale quod est suum proprium subiectum, & consumit ipsum ad cuius consumptionem corrũpitur ipse calor: non enim conseruari potest consumpto suo proprio subiecto, sicut non potest conseruari flamma in lampade consumpto oleo, & sicut flamma maior corrumpit minorem per accidens pro quanto consumit humidum paruũ quod erat nutrimentum minoris flãmæ, ad cuius consumptionem flamma minor deficit. sic calor naturalis corrumpit seipsum cõsumens humidum radicale in quo sustentatur. Corrupto autem calore naturali deficit uita, quæ fundatur in calido, & calidum conseruatur humido. Hæc de secundo capite dicta sint.

CAP. III.

IN tertio capite, assignabimus causas in particulari longæ, & breuis uitæ.

Et primo, in animalibus.

Secundo, in plantis.

Quantum ad animalia dico cum Aristo. causas breuis uitæ esse quatuor, & sunt istæ.

Immoderatus coitus.

Labor.

Humidum aquosum.

Carentia sanguinis.

Causæ autem longioris uitæ etiam in eadem specie sunt duæ scilicet Masculinitas, caliditas regionis.

Ad euidentiam primæ causæ breuis uitæ, aduerte quod sperma est superfluum tertiæ digestionis quod est aptum immediate conuerti in substantiam animalis. nam calor

naturalis agens in alimentum plus digerit quam sit necessarium ad nutritionem,& augmentũ animalis,& illud quod superest natura ordinat ad generationem,& tractũ ad uasa seminaria per coitum emittitur. Quando igitur animal utitur inordinato coitu deficiente superfluo alimenti, trahitur ad uasa seminaria illud humidum digestũ necessarium ad nutritionem,& quodãmodo uiolento coitu emittitur,ex quo sequitur ꝙ non fit sufficiens conuersio nutrimenti in substantiam nutriti. Tunc exiccatur & macie attenuatur animal,& subtracto calido humido subtili in quo cõseruatur uita, disponitur animal ad corruptionẽ. Hinc uidemus nubentes in semo cito deficere,& passeres masculi cito deficiunt citius quam fœmellæ,quoniam sunt multum coitiui,& equus, & asinus sunt breuioris uitæ,quam mulus ex quibus generatur,quoniam mulus nõ multum coit, & uniuersaliter in omni specie si masculi sunt inordinate coitiui, citius deficiunt quã fœmina,propterea inquit Aristo. Coitiua & multa sperma cito senectum.

Ad euidentiam secundæ causæ,aduerte ꝙ labor excitat & acuit calorem naturalem,excitatus exhalat paulatim,& secum trahit humidum. Ad exhalationem calidi, & attractionem humidi sequitur exiccatio,ad exiccationem sequitur senectus,ad senectutem mors. Quoniam igitur labor est exiccatiuus, ideo animalia laboriosa cito senescunt,& sunt breuioris uitæ, sed aduerte ꝙ hic supponitur humidũ esse proportionatum calido, & non esse humidum superfluum. Nam si calor naturalis sit tenuis,& insit animali humidum superfluum extraneum labor proficit,quoniam excitat calorem,& excitatus cõsumit humidum superfluum. unde multum phlegmaticis expedit labor. Attenuatis autẽ debilibus,& senibus non expedit, quoniam exiccat exhalatione caloris,& attractione humidi.

Ad euidentiam tertiæ causæ,aduerte ꝙ humidum aquosum sapit naturam aquæ: aqua autem licet sit humida est tamen frigida, frigidum autem contrariatur calido in quo

fundatur uita, aquatica igitur sunt breuis uitæ respectu terrestrium, non quia sunt humida, sed quoniam humidum aqueum est crassum, & de facili congelabile, ex cõsequenti de facili corruptibilia.

Ad euidentiam quartæ causæ, aduerte ꝙ sanguis est humidus calidus, ideo est fundamentum uitæ. Quæ autem sunt exanguia habent humidum aqueum quod est frigidum. Ideo exanguia ut in pluribus sunt breuioris uitæ, quã habentia sanguinem. Nota tamen ꝙ si aliqua exanguia, nutriantur nutrimento dulci, quod est humidum aereum, & ut sic calidum, erunt longioris uitæ aliquibus habentibus sanguinem, & hac de causa apes licet exangues diutius uiuunt aliquibus animalibus maioribus corpore, & habentibus sanguinem.

Ad euidentiam primæ causæ, longitudinis uitæ aduerte ꝙ masculus, ut masculus est calidior fœmina, cuius signũ maius est corporis robur, & uehementioris actiones: cum igitur uita fundetur in calido. Masculus in omni specie, ratione qua masculus, est longioris uitæ quam fœmina. Dixi ratione qua masculus, quoniã non inconuenit, ut diximus, ratione laboris, & inordinati coitus esse breuioris uitæ.

Ad euidentiam secundæ causæ, aduerte ꝙ nõ solum calidum intrinsecum est causa uitæ, sed extrinsecum temperatum, continens enim proportionatum contento cooperatur ad conseruationem eius. Cum igitur uita fundetur in calido, animalia genita in regione temperate calida confortata calore regionis sunt longioris uitæ, quæ autem genita in intemperate frigida sunt breuioris uitæ. frigidum enim intensum est mortificatiuum caloris, eadem causa in regione calida generantur animalia eiusdem speciei maiora corpore, in frigida autem sunt paruæ quantitatis. unde in mari rubro inueniuntur serpentes, & ranæ miræ magnitudinis, & ratio huius est, quoniam calidum dilatat humidũ, ideo est causa maioris augmenti, frigidum autem cõstringit humidum, ideo est causa minoris augmenti. Tu tamen aduerte

quod in regione frigida non inconuenit inueniri particularia loca calida, ut sunt aliquæ ualles, ualles enim adunatione radiorum solis calidiores sunt montibus, & loca circa mare ex caliditate maris, & in his generantur animalia maiora quam in reliquis locis regionis frigidæ ex causa dicta. Hæc de causis longitudinis, & breuitatis uitæ in animalibus dicta sint.

Secundo quantum ad plantas dico duo. Primo ꝙ multæ plantæ longioris uitæ sunt, quocunq; animali inter quæ est palma, & cypressus: durant enim ultra ducētos annos. Secundo quod in plantis masculæ, & arborosæ sunt lōgioris uitæ, ut quercus, nux, pinus &c.

Ad euidentiam primi aduerte ꝙ duplici de causa sunt longioris uitæ, quam animalia. Primo quia habent humidum minus aquosum, & uiscosa sunt: hac enim de causa sunt inflammabilia, & sunt sicca terrestria nō quidem siccitate mortificatiua, sed repressiua humidi. Secundo ꝙa plantę sæpe iuuenescunt: si enim exiccatur ramus, unus in alia parte nascitur alius, & si exiccatur radix ex una parte, germinat ex alia, & si exiccatur totus truncus stante radice uiua, iterum pullulat, unde uidemus intenso frigore totam arborem puta uitem, aut si cum congelari, & tamen radix iterum pullulat. unde se habent plantę sicut animalia annulosa quæ decisa uiuunt: licet enim habeant unam animam actu, habent tamē plures in potentia ex secundo de anima, sic & plantæ, quoniam in nodis, & in partibus radicum habent uirtutem germinatiuam, ideo & transplantati rami uiuunt, & efficiuntur arbores, hac de causa, quoniā scilicet sæpe iuuenescunt longioris sunt uitæ quam animalia.

Ad euidentiam secundi aduerte ꝙ masculus, & fœmina nō proprie inueniuntur in plantis. Masculus enim proprie est qui generat in alio, fœmina autem in qua aliquid generatur ab alio, sed dicitur in plantis ratione proprietatum, nā masculus calidior, & magis fructificans est, fœmina autem frigidior, & minus fructificans, hac de causa masculi ha-

bent partes superiores crassiores, quoniam calidi est eleuare nutrimentum ad superius, ex quo augentur partes superiores, frigidi autem est retinere inferius, ex quo incrassantur partes inferiores, & quoniam masculi habent partes superiores, crassiores, & grauiores, ideo dum cadunt, cadunt primo secundum partes superiores, & cadunt ante, fœminæ autem cadunt retro, & primo secundum partes inferiores utpote grauiores, quoniam igitur in plantis uidemus aliquas mag's fructificantes, & aliquas habentes partes superiores maiores (sunt autem in plantis partes superiores radices, quoniam sunt loco capitis, & oris) & quę habent maiores radices trahunt multum alimentum, ex consequenti sunt multi caloris, quo mittitur multum alimentū ad truncum & ramos, & fiunt arborosæ, & has dicimus esse masculas, ratione proprietatis masculinæ inuentæ in animalibus, & istæ inter plantas sunt longioris uitę. Hæc dicta sint de causis lōgitudinis, & breuitatis uitæ, tam in animalibus, quam in plantis. Magis autem in particulari cōsiderare de his spectat ad librum de animalibus, & uegetabilibus. hic terminatur consideratio nostra super paruis naturalibus Aristotelis, ad laudem & gloriam Dei misericordis.

TRACTATVS VNICVS, DE BONA Fortuna, ordinatus per Chrysostomū Iauellum Canapitium.

Erminata cōsideratione nostra super paruis naturalibus quæ composuit Aristoteles, ut ordinate & complete traderet scientiam de animatis quam inchoauerat in libris de anima, & terminaturus erat secundum unamquanq; speciem in libris de animalibus, & de uegetabilibus, intendimus hic facere considerationem super libello de bona Fortuna, quem cōposuit ut compleret considerationem de fœlicitate, de qua lo-

cutus fuerat in primo, & in decimo Ethicorum, & in magnis moralibus. Nã fine bona Fortuna apud Philosophos nullus reputatur felix, quoniam apud eos putatur felicitas esse bona fortuna, uel non sine bona fortuna. Hanc autem considerationem complectemur in uno tractatu quem diuidimus in quinque capita.

Primo, quid sit bona Fortuna deseruiens felicitati.

Secundo, circa quæ bona est hæc Fortuna.

Tertio, qui inter homines sint bene Fortunati.

Quarto, circa quos impetus sit bona Fortuna.

Quinto, quam rationabilia sint quæ ab antiquis dicebantur de bona Fortuna.

CAP. I.

Circa primum caput, inuestigandũ est prius quid non sit, deinde quid sit. Aduerte igitur ꝙ alicui uideri posset bonam Fortunam esse intellectum, idest clarã intelligentiam, uel rationem, uel scientiam assequendi bona, circa quæ est bona Fortuna puta dominium, honores, diuitias, gratias Principum, & tamen nullum horum est. Nam intellectus, & ratio, & scientia cui annectimus etiam sapiẽtiam, dicunt cognitionem, & præuisionem, & ordinem in agendis. Nam quæcunque fiunt intelligentia, & ratione, & sapientia, cognita sunt & præuisa, & ordinata, idest & considerata quo ordine agenda sunt. Euentus autem bonæ fortunæ, ut dicemus infra, sunt omnino non præcogniti, non præuisi, non ordinati, aliter non essent euentus boni fortuiti, sed a proposito & ex intentione quæ conditiones repugnant fortunæ, ut fortuna est, ex secundo Physicorũ, ergo & bonę fortunæ. unde cum fortuna & intellectus, idest clara cognitio boni consequendi opponantur, dicit Aristoteles propter quod ubi plurimus intellectus, & ratio, ibi minima fortuna, ubi autẽ plurima fortuna, ibi minimus intellectus. nam quanto aliqua sunt magis facta secundum rationem, & intellectum tanto minus contingunt præter intentionẽ, ex consequenti tanto minus sunt fortuita. Alicui autem ui-

debitur q bona fortuna sit quædam cura, & beneuolentia Dei cum aliquibus hominibus, ut magis sibi charis, quibus relictis aliis largitur bona externa preter omnem industriã eorum, ita ut uideatur idem esse benefortunatus, & amicus Dei, sed id non decet attribuere Deo. Omnes enim recte sentientes de Deo, tenent ipsum esse dominum dignũ, idest distribuentem bona hominibus ordinate & iuste, idest, ut merentur, & digni sunt, sed bona euenientia a bona fortuna, non sunt data ordinate, & secundum merita. nam (ut dicemus infra) insipientes sunt multoties benefortunati, & melancholici quos cõstat nõ esse meritissimos apud Deũ. si ergo dixerimus bonam fortunam esse Dei curam, & beneuolentiam, facimus ipsum prauum, idest non sufficientẽ iudicẽ, quoniam nesciret qui sint digni, uel indigni, quibus exteriora bona largiatur. Sufficientia autem iudicis stat primo in debita cognitione, uel posito quod sciat dignos, & indignos, facimus ipsum iniustum. Nam ultra sufficientiam cognitionis debet iudex habere rectam uoluntatem, ut scilicet uelit dare bona dignis, & non indignis, uidemus autem aliquos malos esse benefortunatos, & multos bonos infortunatos. Cum igitur hæc nõ deceant diuinam sapientiam, nec diuinam iustitiam, nõ est dicendum bonam fortunam esse curam Dei, nec eius beniuolentiam. Alicui uero uidebitur quod bona fortuna sit natura, idest quædam naturalis forma congenita homini benefortunato, sicut congenita est grauitas in lapide, & uirtus attractiua in magnete, qua tendit in bona externa consequenda, sed hoc non est uerum, quoniam natura ex secundo Physicorum, respectu eorum quorum est factiua, est factiua semper uel ut in pluribus, & per determinata media ut uirtus magnetis semper trahit ferrum non impedita, & determinatis mediis, idest stante debita quantitate ferri, & debita distantia uel propinquitate, sed bona fortuna ratione qua fortuna non est causa bonorum euentuum semper, nec in pluribus, nec ordinate. Est enim ex secundo Physicorũ in his quæ fiunt raro,

& ut contingit non secundum intentionem, ergo sine ordine & inexcogitatis medijs. Non ergo hoc modo bona fortuna est natura, utrum autem sub alio sensu possit dici natura, considerabimus in sequentibus.

Viso quid non sit, cogitandum est quid sit.

Et primo, si est aliquid.

Secundo, si est natura.

Tertio, si est natura cum ratione, uel sine ratione.

Quantum ad primum, aduerte aliquos dixisse eam secundum ueritatem nihil esse, sed tantum secundum existimationem hominum, & ratio eorũ est, quoniam quicquid fit, fit a causa per se & determinata, fortuna autem non est causa per se nec determinata. Cum igitur si fortuna aliquid est sit causa, & nulla sit causa per accidens, sequitur fortunam nihil esse, uerum quia contingit nos uidere effectum, & sæpe ignorare causam, opinio hominum dicit talem effectum esse a fortuna, sed hęc opinio falsa est, licet enim omnis causa per se sumpta possit dici causa per se respectu sui effectus, tamen concursus plurium causarum ad aliquem effectum erit per accidens, uerbi gratia. Quod Socrates uadat in agrum habet causam per se, puta ut seminet. Quod lapis descendat habet causam p se, puta quia grauis. Quod autem ista duo concurrant, scilicet dum Socrates uadit in agrum lapis descendit, & franget caput Socratis est p accidens. Vnde dicimus fractionem capitis esse a fortuna, quoniam est a concursu duarum causarum, qui est p accidens. Cum igitur ad sensum pateat multos effectus fieri ex accidentali concursu plurium causarum, uanum est dicere fortunam nihil esse, nec ratio eorum ualet. Nã dato quod nulla causa per se sumpta esset causa per accidens. Ex hoc tamen non sequitur quin plurium causarum cõcursus sit per accidens, ergo &c.

Quantum ad secundum, aduerte quod in uno sensu negandam est bonam fortunam esse naturam, in alio, autem concedendum est. Nam sumendo naturam, ut diffinitur, in

ſecundo Phyſicorum,quæ dicitur de forma,tam ſubſtantiali,quam accidentali,quæ eſt ſufficiens principium ſemper,uel ut in pluribus & ordinate producendi effectus reſpectu quorum dicitur natura,ut calor in igne non impeditus ordinate,& ſemper calefacit calefactibile approximatum,bona fortuna non eſt natura, quoniam non operatur ſemper,nec ut in pluribus,nec ordinate,ſed ut contingit.ſumendo autem naturam,ut accipit Ariſtotelis in primo Polyticorum,cum dicit,natura hominis eſt eſſe animal ciuile,& eſſe uirtuoſum uerum eſt bonam fortunam eſſe naturā. Nam ſicut homini competit ex natura ſua eſſe uirtuoſum, quia eſt naturæ intellectualis, ſic homini competit a ſuperiori principio, de quo dicemus infra, ſine præcognitione impelli,& inclinari ſecundum appetitum ad proſequendū aliqua ſibi bona externa,& hunc naturalem impulſum dicimus bonam fortunam,ut declarabimus infra,& ab eo dicuntur benefortunati reſpectu bonorum effectuum. Qui enim operantur ſequentes huiuſmodi impulſus, cōſequuntur bonum,& ſumendo naturam in hoc ſenſu non eſt neceſſe cauſam eſſe factiuā ſemper, nec ut in pluribus. Nam licet cōpetat naturæ hominis eſſe ſcientem, & uirtuoſum, & beatum. Plures tamē ſunt neſcientes,uitioſi,miſeri,quā ſcientes &c. Sic licet competat homini bona fortuna ex natura ſua,pauci tamen ſunt benefortunati, & plures infortunati. Item huiuſmodi naturalis impulſus, non in omnibus, nec in pluribus, dato q᷑ fiat in pluribus, eſt factiuus boni euentus, quoniam,ut dicemus infra,qui agunt ſecundū rationem, nō attendunt nec proſequuntur tales impulſus dato quod impellantur. Sumendo igitur naturam in hoc ſenſu,bona fortuna eſt natura,quia eſt naturalis,& non rationalis impetus cauſatus in anima noſtra a primo principio qui eſt Deus. Quare dixerim naturalis, & non rationalis, declarabitur infra.

Quantum ad tertium, aduerte quod quando appetitus intellectiuus ordine naturali fertur in operationem, prout

mouetur ab intellectu præsentante bonum & ratiocinante, ꝙ hoc est agendum & tali medio, dicitur esse motus siue impulsus factus in anima secundum rationem, idest secundum ꝙ dictat, & concludit ratio. Quando autem mouetur uoluntas ad aliquod operandum, & tamen ignorat homo quare sic moueatur, immo forte ratio dictat oppositum, dicitur esse motus ad bonū factus in anima sine ratione, idest sine præcognitione, & preuisione, & talis motus dicitur esse bona fortuna. nam ut inquit Aristo. interrogatus patiens talem impetū, quare sic agat, respondet, nescio, sed sic mihi dictat animus, & quoniā sic placet mihi, & dato casu quod ratio dictaret oppositum, tamen sequens talem impetum assequetur bonum, quod non assequeretur sequens iudicium rationis. Iudicium enim rationis nostrę potest esse cū errore, sed ille impetus non, quoniam est a primo motore dirigente, in quo non est error. Dicemus igitur in hoc consistere bonam fortunam, quando sine ratione secundum naturalem impetum ferimur in aliquod optatum bonum, & consequemur optatum, non directi humana prudentia nec consilio immo aliquando dissuasi, & ratione dictāte oppositum. patet igitur ꝙ bona fortuna est natura, idest naturalis impetus factus in anima sine ratione ad aliquod optatum consequendum. A quo autem causetur hic impetus dicemus infra.

Sed aduerte ꝙ hic non diffiniuimus bonam fortunam simpliciter, sed deseruientem felicitati. nam est duplex, quædam dicitur bona fortuna, a bono euentu casuali, in quem mere per accidens, & sine aliquo impetu, & sine dictamine cordis tendit operans, ut quādo quis habens mortuum fodit sepulcrum, & inuenit thesaurum, de hac bona fortuna locutus est Aristo. in secundo Physicorum, sub nomine eufortunij. & huiusmodi bona fortuna parum deseruit felicitati, quoniam & rara, & sine impetu, & directione particulari facta a primo mouente contingit, & hanc appellat Aristo. bonam fortunam discontinuam. Quædam autem

est cum impetu,& sine ratione, & sine humana prudentia, eo modo quo declarauimus,& hoc est annexa felicitati po sitæ a Philosopho, quæ est duplex, scilicet speculatiua, & politica, politicam posuit in actionibus uirtutũ moralium, & præcipue in actionibus prudentiæ,ut bene regere,bene consulere,& bene prouidere sibi bona & aliis,& uitare di scrimina.Speculatiuam posuit in speculatione diuinorum, utranq; posuit indigere bonis externis,circa quæ est bona fortuna, ut dicemus. Nam quõ quis bene reget populum, aut familiam,aut prouidebit, & quomodo magnificus, & liberalis,& iustus erit maxime iustitia distributiua, sine externis bonis? Similiter quomodo quis Philosophabitur sine externis. Neque enim,ut inquit Aristo. in decimo Ethicorum.Natura nostra sibi sufficit ad speculandum,sed indiget cibo,potu,& reliquo famulatu. Est igitur bona fortuna instrumentum ad utranq; felicitatem,sed magis ad politicam,quam & magis appetunt uulgares animi. Hæc de primo capite sufficiant.

CAP. II.

Circa secundum caput, dico quatuor.

Primo,quod bona fortuna non est circa bona moralia,quales sunt uirtutes.

Secundo,quod licet sit circa bona externa quæ possidemus,& tamen nõ acquisiuimus ex actionibus nostris, non tamen principaliter.

Tertio,quod licet sit circa euitationem mali,non tamen principaliter.

Quarto,quod principaliter est esse bona externa quæ assequimur actionibus nostris.

Quantum ad euidentiam omnium præpositorum aduerte quod duo requiruntur ad hoc quod quis proprie dicatur bene fortunatus.Primo quod operetur sine ratione. Secundo quod ad operationem suam proueniat aliquod per se optatum sibi bonum.

Ratione primi non est bona fortuna circa bona mora-

lia, quæ dicuntur bona animi, quoniam huiusmodi bona sunt in potestate nostra,& subsunt uoluntati,& sunt secundum rationem. Nullus enim uirtuosus, nisi uoluntarius,& operatio uirtutis est secundum rationem. Operatur enim uirtuosus,ut oportet, & quando, & ad quem finē oportet. Bona autem circa quæ est bona fortuna,non subsunt potestati,nec uolūtati nostræ,nec rationi,quoniam diximus bonam fortunā esse sine ratione,& non est uolentis esse bene fortunatum,aliter paucissimi aut nullus esset infortunatus. Est igitur bona fortuna circa bona quibus dominatur fortuna. Quare, ut inquit Philosophus, iustum secundum ꝙ iustum nullus dicet benefortunatum,neq; fortem,neq; totaliter ullum eorum,qui secundum uirtutē. Ratione secundi non est principaliter circa bona externa quæ non acquisiuimus, sed prouenerunt nobis hæreditate maiorum, aut alia uia puta donatione. Nam ex hoc est aliquis benefortunatus,quando aliquid operatur, quo operato absq; cognitione,& præuisione,& sine dictamine rationis ad illud sequitur quid desideratum,& per se uolitum, puta Socrates desiderat principatum. Ratio sibi dictat ꝙ faciat sibi milites,& expugnet aliquam ciuitatem. sentit in se impetū,quo inclinatur ire ad hanc ciuitatē sine exercitu, & occulto habitu,& sic uadit,quando est illic inuenit ꝙ a ciuibus uocatur,& eligitur in principem. Qui si cum exercitu fuisset fugatus,& confusus fuisset. Hic dicitur proprie benefortunatus. Quod si generet filium,& succedat patri in dominio, & diuitijs,hunc quidem dicemus nobilem,sumendo nobilitatem pro claritate sanguinis,& facultate diuitiarum,quā trahit a patre. Non tamen proprie & principaliter dicemus benefortunatum,quoniam nō actionibus suis ad hanc nobilitatem deuenit,dicetur tamē in proprie benefortunatus, quoniam gratia maiorum hæc externa possidet.

Item ratione secundi, non est principaliter circa fugam mali, quoniam non per se optamus fugam mali. nisi quia per ipsum priuamur aliquo bono,quod optamus, ut desi-

dero uitare inimicum, quoniam si me comprehenderet priuaret, aut diuitijs, aut salute, aut uita corporali. Cum igitur bona fortuna sit circa aliquod per se optatum bonum, erit non principaliter circa fugã mali, dicitur tamen aliquo modo benefortunatus qui actione sua sine præcognitione effugit imminens sibi malum.

Ex dictis igitur concludendum est bonam fortunã principaliter existere circa bona externa, quæ actionibus nostris nobis proueniunt præter cognitionem, & præuisionẽ nostram. vnde inquit Aristo. Cui præter cogitationẽ acciderit aliquod bonum operari, hunc benefortunatum dicimus. Hæc de secundo capite sufficiant.

CAP. III.

Circa tertium caput, duo inuestiganda sunt.
Primo qui inter homines sunt benefortunati.
Secundo, unde est ꝙ aliqui sunt benefortunati.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ ut in pluribus quatuor hominũ genera sunt benefortunata. Primo rudes, & indociles solent esse benefortunati. Secundo insipientes, & ratio horum una est. nam dictum est supra, Bonam fortunam esse sine ratione, & benefortunatum qui sine discursu, sine prudentia, sine cõsilio, sed tantum impetu facto in anima, de quo nescit rationem reddere, consequitur aliquod optatum bonũ, sed rudes, & indociles, & stulti sic tendunt in actionibus suis, ut patet, ergo &c. Hinc uidemus multos carentes ingenio, & prudentia saluare nauẽ in tempestate, postquam nautæ cum omni arte sua desperant, & stultum militem saluare exercitum deductum ad extremum discrimen, & dare uiam expugnãdi hostem, quam rex cũ omni consilio inuenire non potuit.

Tertio melancholici inter omnes alias complexiones solent esse benefortunati.

Quarto agentes uitam solitariam, & simplices non dediti negotijs exterioribus. Et horum ratio una est. Nã benefortunato non sufficit pati naturales impetus ad bonũ cõ-

ſequendum. Mouens enim primum, ut motor totius naturæ, cauſat huiuſmodi impetus in multis quos tamen nõ uidemus bene fortunatos, ſed neceſſe eſt ut percipiant, & acceptent, & diſponant ſe operaturos ſecundum huiuſmodi impetus, etiam ꝙ ratio dictaret oppoſitũ, & quoniam melancholici cum forti impreſſione recipiunt huiuſmodi impetus, & illis uehementer intendunt ac inhærent magis ꝙ̃ rationi humanæ, ſimiliter non dediti actionibus exterioribus carentes humana prudentia, & ſolertia, agunt ut ſentiunt ſe agi & impelli, ideo ſequentes hos impetus inueniuntur bene fortunati.

Hinc uidemus aliquos, quos uulgariter dicimus capitoſos, & ſuæ opinioni immobiliter hærentes, qui nulli attendunt rationi, nec conſilio, ſed contra cõmunem recte ſentientium ſententiam tendunt in operationibus ſuis, & conſequuntur maxima bona, qui autem agunt ſecundum rationẽ, & conſilium prudentium non conſequuntur. Et propterea inquit Ariſtote. ꝙ apud antiquos prouerbium erat. Bene fortunatis nõ expedit conſiliari. ſine ratione enim exiſtentes adipiſcuntur bonum. Ex his corollarie ſequitur, ꝙ qui omnia cum conſilio, & præmeditatione, & prudentia agunt non ſunt bene fortunati, licet enim impetus naturales patiantur, illos nõ curant nec exiſtimant, niſi rationi ſuę conſonant, & temerarium exiſtimant aliquid agere, niſi ratio dictet, propterea diuinos impetus extinguentes, nõ ſunt bene fortunati, immo inueniuntur infortunati. Quoniam diuini impetus infallaces ſunt, ratio autem humana eſt defectiua. patet igitur qui ſint bene fortunati. Quomodo autẽ differunt bene nati, bene cuſtoditi, bene fortunati, non eſt præſentis negotij, ſed id pertractat diuus Tho. in ſecundo libro contra Gentes.

Quantum ad ſecundum, aduerte ꝙ bona fortuna non poteſt reduci niſi, uel in artem, uel in prudẽtiam, uel in Dei beneuolentiam, uel in naturam. nunc igitur ſpeculandum eſt, & diſtinctius quam ſupra, a quo iſtorum quatuor dicatur

catur quis benefortunatus. Et pono quatuor conclusiones, tres negatiuas, & quartam affirmatiuam.

Prima cõclusio, Nullus est benefortunatus propter quā cunq; artem habeat. Nam ars est recta ratio factibilium, ex sexto Ethicorum, & qui secundum artem operatur, ex premeditatione, & determinatis medijs, & ordinate procedit. Hæc autē repugnant bone fortunæ, quoniam diximus eam esse sine ratione, ergo &c.

Secunda cõclusio, Nullus est benefortunatus quacunq; humana peritia aut prudentia, quoniam prudētia est recta ratio agibilium, & qui ex prudentia operatur maturo consilio, & consideratione procedit. hæc autem nō conueniunt bonę fortunæ, quoniam, ut diximus, nescit rationem quare sic operetur, sed operatur quia sic impellitur, ergo &c.

Tertia conclusio, Nullus est benefortunatus, quia ametur a Deo, & quia habeat Deum intra se, ut directorem, & gubernatorem optimum, sicut nauis non bene regibilis bene nauigat non propter seipsam, sed quoniam bonum habet gubernatorem. Hoc inquam nō potest dici, quoniam, ut dictum est in decimo Ethicorum, Deus illum amat, & illi bene facit, qui nititur illi assimilari, hic autem est sapiens, unde inquit illic Aristoteles. Sapiens amicus Deorum constituitur, & erit maxime felix. Sed dictum est quod sapientes, & prudentes non sunt benefortunati, immo insipientes & indociles, ergo &c.

Quarta conclusio, Qui sunt benefortunati id habent a natura, idest quia nascuntur sic dispositi, ut sequantur diuinos impetus, & secundum eos operentur. Aliqui autem sunt infortunati, quia nascuntur cum dispositione opposita: huiusmodi autem dispositiones trahunt a superioribus causis dominantibus in eorum genitura, sicut aliqui nascuntur oculis glaucis, aliqui oculis nigris, aliqui oculis subalbis. Hanc conclusionem probamus a sufficienti diuisione, quoniam benefortunatus aut est ab arte, aut a prudentia, aut

ab amicitia Dei,aut a natura. non ab arte, nec prudentia, nec amicitia Dei,ut probatum est,ergo a natura.

Sed contra, natura quorum est causa, est causa semper aut in pluribus,ut dicitur in secundo Physicorum, sed fortuna raro est causa,quoniam est ut in paucioribus ex secundo Physicorũ.ergo nullus est benefortunatus a natura.

Hanc rationem soluimus supra in primo capite,cum declarauimus in quo sensu bona fortuna sit natura, & non sit natura. Patet igitur qui sunt benefortunati,& unde prouenit bona fortuna,Hæc de tertio capite dicta sint.

CAP. IIII.

Circa quartum caput,inuestigandũ est circa quos impetus dicatur esse bona fortuna,& dicemus tria.

Primo,ꝙ impetus contingat esse in anima nostra.

Secundo,determinabitur circa quos est bona fortuna.

Tertio, si huiusmodi impetus necessitat nos in operando secundum eos.

Quantum ad primum,aduerte quod in appetitu sensitiuo,& in uoluntate,& in intellectu potest esse duplex impetus siue motus,ut in appetitu sensitiuo potest esse motus appetitiuus,& motus naturalis, & in uoluntate motus uoluntarius,& motus naturalis, & in intellectu motus rationalis, & motus naturalis. Quorum differentia sumitur ex differentia mouentium. Nam si appetitus sensitiuus mouetur a sensu, uel phantasia, uel cogitatiua proponente sibi obiectum ut bonũ delectabile, dicitur motus appetitiuus. Mouetur enim appetitus a sensu ratione qua appetitus, ut a proprio motiuo.Si autem mouetur ad bonum,uel ad fugam mali non a sensu præcognoscente,sed ab auctore primo & motore omnis naturæ secundum modum suum,dicitur motus naturalis. Nam Deus gloriosus supplere potest uirtutem causæ secundæ, & sic mouet appetitum me-

diante sensu apprehendente bonum, ita potest mouere sine sensu faciendo impetum, & incitando ad aliquod operandum, ad quod sine præcognitione sequetur aliquod bonũ ipsi appetenti. Similiter si uoluntas mouetur ab intellectu præsentante sibi bonum, dicitur motus uoluntarius. Proprium enim motiuum uoluntatis ut est uoluntas, est intellectus. Si autem mouetur a primo motore impellente ipsam ad bonũ, dicitur motus naturalis. Mouet enim tunc Deus uoluntatem, non ratione qua uoluntas, quoniam ut sic respicit intellectum, sed ratione qua quædam natura est, similiter si intellectus mouetur ad intelligendum, uel ratiocinandum a seipso actuato specie intelligibili, dicitur motus intellectualis, uel rationalis. Si autem mouetur a primo & uniuersali mouente, dicitur motus naturalis, quoniam intellectus sic motus, est ut natura quædam subiecta auctori, & motori omnis naturæ modo conuenienti singulis naturis. nam alio modo mouet naturalia, alio modo cognoscitiua & intellectualia, ex his patet ꝙ in anima nostra respectu appetitus, & respectu uoluntatis, & respectu intellectus est impetus siue motus naturalis, & impetus proprius qui nominatur nomine potentiæ.

Quantum ad secundum, dico quod bona fortuna non est nisi circa impetus naturales, nec dicitur benefortunatus, nisi quia sequitur impetus naturales, & secundum illos operatur. nam dictum est supra benefortunatum tendere in operationibus suis sine præcognitione, & sine discursu, & interrogatus nescit dicere, quare sic uelit operari, sed tantum quod cor sibi sic dictat, & sibi placet, sed qui operatur secundum motum appetitiuum, uel uoluntarium, non operatur sine præcognitione, quoniam uoluntas ut sic, & appetitus sensitiuus, ut sensitiuus non feruntur nisi in præcognitum. Et intellectus, ut intellectus non intelligit nisi actuatus, nec concludit nisi ratiocinatione. Hæc autem omnia repugnant bonæ fortunæ, quoniam diximus eam esse natu-

ram ſine ratione, ergo conſtat ꝙ non eſt niſi circa impetus naturales factos in anima noſtra a Deo, ut eſt motor omnis naturæ modo ſibi conuenienti. Et confirmatur duplici ſigno. Primo, quoniam uidemus inſipientes & male ratiocinantes eſſe bene fortunatos, quoniam operantur ut impelluntur, ſicut beſtiæ inſtinctu naturali, in quo non eſt error. Secundo, quoniam circa idem negotium uidemus eos, qui multa conſideratione & multo conſilio operati fuerint non conſequi intentum, aliqui autem impetuoſe & improuiſe procedentes proſperātur. ergo bona fortuna uerſatur circa impetus naturales factos in anima, ſiue in concupiſcibili, ſiue in uoluntate, ſiue in intellectu.

Sed quæritur a quo principio fiunt naturales motus, & impetus in nobis. Dico ſecundum Ariſtotelem ꝙ a Deo, inquantum eſt motor uniuerſalis. nam ſicut ex ſua perfectione continet, conſeruat, & ad eſſe deducit omnia, ita ꝙ nihil eſt extra ipſum quod nō contineatur in ipſo, ſic ex ſua potentia mouet totum uniuerſum, & omnem naturā quæ eſt in uniuerſo in proprios fines, & in bonū eis conueniens. unde quantum ſit ex parte Dei, cum ſit primum bonum, omnem naturam impellit ad bonum, & in omni homine cauſat impetum ad bonum proprium, uerum quia diuerſarum diſpoſitionum, & complexionum, & natiuitatum ſunt homines: ideo aliqui præcipiunt & acceptant hos impetus, & ſecundum eos operantur, aliqui autem non, uel quia nimis dediti exterioribus, uel quia ſuo ingenio metiri uolunt omnia, quodꝗ rationi ſuę non conſonat, pro inconuenienti habent. hinc prouenit bona & mala fortuna.

Iterum quæritur ſi Deus eſt principium omnis motus in nobis, utrum ſit principium intellectionum noſtrarum, & conſilij, & ratiocinationis, & uolitionis. Dico ſecundum Ariſto. ꝙ ſic, reſpectu primæ intellectionis, & primi conſilij, & primæ ratiocinationis, & primę uolitionis: & id declaratur quadruplici ratione.

Primo, quod aliquando est in potentia, aliquãdo in actu necesse est, ut reducatur ad aliquod semper existens actu, quoniam nihil seipsum reducit de potentia ad actum. sed intellectus noster aliquando est intelligens in potentia, aliquãdo in actu, ideo potentialis uocatus est ex tertio de anima. ergo necesse est ut reducatur de potentia ad actum intelligendi ab eo, qui semper est actu intelligens, & hic est Deus gloriosus. Id autem necesse est fieri respectu primæ intellectionis, quoniam antequam primam intellectionem habeat, est mere in potentia, ideo non potest seipsum reducere ad actum, postquam autem actuatus est prima intellectione, potest seipsum actuare respectu sequentium. conuenienter ergo prima intellectio in Deum reducitur. unde inquit Aristoteles, Est aliquod principium, cuius non est aliud extra ipsum, & quia tale secundum esse, tale potest facere, idest & quia est actu semper intelligens potest facere intellectum nostrũ actu intelligentem, & hoc est Deus.

Secundo, si intellectus noster consiliatur a se, ergo tenderet consilians in infinitum, cum enim sit consilians aliquando in potentia, aliquando in actu, si quæratur quare nunc consiliatur, & ante non, erit necesse respondere, quod nunc consiliatur, quia prius habuit consilium, quo factus in actu potest nunc consiliari, uel quia reductus est in actu a primo intelligente, qui est Deus non potest dici primum, quoniam queretur de priori cõsilio quomodo habitum est, aut ab alio consilio, aut a primo intelligente. Si dicis ab alio, ergo uel procedes in infinitum, uel deuenietur ad primum, quod reducitur in Deum, sicut & prima intellectio. unde inquit Aristoteles, Non enim consiliabatur consilians antequam consiliaretur, sed est principium quoddam, neque intellexit intelligens prius quam intelligeret, & hoc est in infinitum. non igitur eius quod est intelligere intellectus principium, neque consiliandi consilium.

Tertio, sicut se habet Deus in toto uniuerso, & totum

uniuersum ad Deum, sic se habet ad animam nostrã, & anima ad Deum, sed Deus est causa omnis motus in uniuerso, cum sit uniuersale mouens & primum. ergo est causa omnis motus in anima nostra, ex consequenti mouet intellectum ad intelligendum, ad consiliandum, & uoluntatem in bonum inclinat: sicut unumquodq; ens in proprium finem. unde inquit Aristoteles, quid motus principium in anima, palam quemadmodum in toto Deus, & omne in illud. Mouet enim quemadmodum omnia, quod in nobis diuinum.

Quarto, ratio non est primum principium ratiocinationis, non eadem ratione qua intellectus, non est primũ principium intellectionis, sic nec ratio ratiocinationis. ergo reducendum est ad aliquod melius ratione, ad quod se habet intellectus noster, ut organum motum ab ipso. Hoc autẽ melius nõ est nisi Deus. unde inquit Aristo. Rationis principium nõ est ratio, sed aliud melius, quid igitur erit melius & scientia, & intellectu, nisi Deus. uirtus enim intellectus organum, scilicet est Dei. Patet igitur quomodo nõ solum impetus benefortunatorum reducuntur ad primum motorem totius naturæ, sed & nostra prima intellectio, primum consilium, prima uolitio, prima ratiocinatio in Deum reducuntur, ad quem se habet intellectus noster, ut organum, quoniam & ab ipso solo habet esse per creationem, & in ipso intellectu lucet diuina similitudo.

Quantum ad tertium, aduerte ꝙ huiusmodi impetus naturales facti in anima nostra non necessitant nos, sed inclinant ad operandum, aliter cum sapientes, & prudentes patiantur huiusmodi impetus, ut diximus, ita operarentur secundum illas, sicut & insipientes, & essent benefortunati sicut illi, cuius oppositum uidemus. Dicendum est ergo ꝙ huiusmodi impetus inclinant nos, sed non necessitant, quoniam Deus ut motor omnis naturæ unamquanq; mouet modo sibi conuenienti, ut scilicet moueat naturalia deter-

minate ad unum. Intellectualia autem libere, ita ut poſſit in oppoſitum. unde ſe habent huiuſmodi impetus in anima noſtra, ſicut longitudo, aut latitudo in taxillo. nam ſi taxillus ſit in una parte longior, dum proijcitur inclinatur firmari ſuper parte longiore, non tamen neceſſitatur, quia poteſt firmari ſuper partem aliam. Similiter ſi eſt in una parte latior inclinatur, non tamen neceſſitatur firmari ſuper illa. ſic accidit nobis quo ad huiuſmodi impetus, unde inquit Ariſtote. Nō quia hos; ſcilicet impetus oportet ſequi, ſed quale ubique erit cubos ſuper longa iacere. Hæc de quarto capite dicta ſint.

CAP. V.

IN quinto capite, declarandum eſt quantum conſonant ſupradictis, quæ de antiquis dicebantur de bona fortuna, & ſunt quinque.

Primo, benefortunati ſunt qui agentes ſecundum impetum diriguntur in bonum, exiſtentes ſine ratione.

Id conſonat ſupradictis, quoniam impetus ſecundum quos operantur benefortunati non ſunt rationales, ſed naturales, ex conſequenti non ſunt a ratione ſic dictante, ſed a Deo, ut motore omnis naturæ.

Secundo, benefortunatis non expedit conſiliari, id conſonat ſupradictis, quoniam mouentur & diriguntur in bonū ab auctore naturæ, qui eſt melior omni intellectu & humano conſilio. prudentiæ enim noſtræ incertæ, motiones autem diuinæ certiſſimæ.

Tertio, ratio eſt impeditiua bonæ fortunæ, id conſonat ſupradictis, quoniam ratio humana aut extinguit, aut facit quod non percipiuntur huiuſmodi impetus, & ſi percipiuntur non curantur ab operantibus ſecundum rationē. Nihil enim operari dignantur, niſi ut eis ſua ratio dictat, & ideo eſt impeditiua bonæ fortunæ.

Quarto, bona fortuna excedit sapientiam, & prudentiam hominis, quantumcunque sapientis, id consonat supra dictis, quoniam humana ratio de futuris cõtingentibus par uam, aut nullam diuinationem, & præcognitionem habet. bona autem fortuna futurum respicit, super quod est maxime diuinatiua, quoniã huiusmodi impetus sunt a Deo, qui (ut inquit Aristo.) per se, & bene uidet præsens, & futurũ, & quod præterijt. quoniam igitur benefortunatus mouetur & dirigitur a Deo, cui nihil est incognitum, qui autem consulitur a sapiente, & prudente, mouetur a ratione humana parum cognoscitiua futuri, ideo bona fortuna excedit sapientiam, & prudentiam hominis, quantumcunque sapientis.

Quinto, bona fortuna magis uiget in illis qui rationem amiserunt. propterea insipientes, melancholici, & simplices bene fortunati. id consonat supradictis, quoniam amittentes rationem agunt sicut aguntur. unde se habent sicut bestiæ ad instinctos naturales. Item magis percipiunt huiusmodi impetus illisque intendunt, non distracti in agibilibus. unde sicut ait Aristoteles, se habent ut cæci, qui amisso utpote sensu magis distractiuo, uirtuosius memorantur, sic homines amissa ratione uigorosius insequuntur diuinos impetus, & ideo sunt benefortunati.

Hæc de bona fortuna dicta sint.

EPITOME CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII SVPER PROPOSITIONIBVS

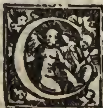
Libri de Causis, & unicuique Propositioni apposito Commento, ac etiam Examina earundem.

Propositio prima.

MNIS causa primaria plus est influens super causatũ suũ, ꝙ causa secunda uniuersalis.

Commentum.

VM Enim remouet causa secũda uniuersalis uirtutem suã a re, causa uniuersalis prima non aufert uirtutem suam ab ea, quod est, quia causa uniuersalis prima agit in causatum causæ secundæ antequam agat in ipsum causa uniuersalis secunda, quæ sequitur ipsum. Cum ergo agit causa secunda in causatum quod ipsam sequitur, nõ excluditur ipsius actio a causa prima, quæ est supra ipsam, & quando separatur causa secunda a causato quod sequitur ipsam, non separatur ab eo prima quæ est supra ipsam, quoniam est causa ei. Et nos quidem exemplificabimus illud per esse, & uiuum, & hominẽ,

quod est, quia oportet ut sit esse in primis, deinde uiuum, postea homo, uiuum uero causa hominis est propinqua, & esse causa est longinqua, esse igitur causa est uehementius homini quam uiuum, quoniam est causa uiuo, quæ est causa homini, & similiter quando ponis rationale causam homini, esse est causa uehementius homini quam rationalitas, quoniam est causa causæ eius. Et illius quod dicimus signū est, quod quando tu remoues uirtutem rationalem ab homine non remanet homo, sed remanet uiuum spirans sensibile, & quando remoues uiuum ab illo non remanet uiuū, remanet tamen esse, quoniam esse non remouetur ab eo, sed remouetur uiuum, quoniam causa non remouetur per remotionem causati sui, sed esse est causa uiui, & uiuum est causatum eius. remanet ergo hominis esse. cum igitur non est indiuiduum homo est animal, & si non est animal, est esse tantum. Iam igitur manifestum est & planum, ꝙ causa prima & longinqua est plus comprehendens, & uehementius est causa rei quam causa propinqua, & propter illud fit eius operatio uehementioris adhęrentiæ cum re, quā operatio causæ propinquæ, & hoc non fit, nisi secundū hoc quod in primis res non patitur, nisi a uirtute longinqua, deinde patitur a uirtute quæ est sub prima, & causa prima adiuuat secundam causam super operationem suam, quoniam operationem quam secunda efficit, & prima efficit. Veruntamen efficit eam per alium modum altiorem & sublimiorem, & quando remouetur causa secunda a causato suo, non remouetur causa prima ab eo, quoniam causa prima est uehementioris, & maioris adhęrentiæ cum re, ꝙ̄ causa propinqua, & non fingitur causatum causæ secundæ nisi per uirtutem causę primę, quod est, quia causa secunda nō efficit rem, sed influit causa prima, quę est super ipsam, super illam rem de uirtute sua, qua adhæret ei adhærentia uehementi, & seruat eam. Iam ergo manifestum est & planum, quod causa longinqua uehementius est causa rei quā causa propinqua quæ sequitur eam, & quod ipsa influit

uirtutem suam super eam, & seruat eam, & non separatur ab ea separatione causæ suæ propinquæ, immo remanent in ea, & adhęret ei adhærentia uehementi secundum quod ostendimus & exposuimus.

Propositio secunda.

OMne esse superius, aut est superius ęternitate, & antē ipsam, aut est cum æternitate, aut est post æternitatem, & supra tempus.

Commentum.

ESse uero quod est ante æternitatem est causa prima, quoniam est causa ei, sed esse quod est cum æternitate est intelligentia, quoniam est esse secundum unam habitudinem. unde non patitur, neque destruitur, esse uero quod est post ęternitatem, & supra tempus, est anima, quæ est in horiçonte æternitatis inferius, & supra tempus, & significatio quod prima causa est ante æternitatem ipsam, est quod esse in ea est acquisitum, & dico quod omnis æternitas est esse, sed non omne esse est æternitas. ergo esse est magis cōmune quam æternitas, & causa prima est supra æternitatem, quoniam æternitas est causatum ipsius, & intelligentia apponitur, uel parificatur æternitati, quoniam extenditur cum ea, & non alteratur, neque destruitur, & anima annexa est cum æternitate inferius, quoniam susceptibilior est impressionis quam intelligentia, & est supra tempus, quoniam est causa temporis.

Propositio tertia.

OMnis anima nobilis habet tres operationes. nam ex operationibus eius est operatio animalis, & operatio intellectualis, & operatio diuina &c.

Commentum.

OPeratio diuina est quoniam ipsa præparat naturam cum uirtute, quæ est in ea à prima causa. eius autem operatio intellectualis est quoniam ipsa scit res per uirtutē intelligentiæ quæ est in ipsa. eius autem operatio animalis est, quoniam ipsa mouet corpus primum, & omnia corpo

ralia, quoniam ipsa est causa motus corporũ, & causa operationis naturæ, & non efficit anima has operationes, nisi quoniam anima est exẽplum uirtutis superioris, quod est, quia prima causa creauit esse animæ mediante intelligentia, & propter illud facta est anima efficiens operationem diuinam. postquam ergo creauit prima causa esse animæ, posuit eam sicut instrumentum intelligentiæ, quo efficiat operationes suas. propter illud ergo anima intelligibilis efficit operationem intelligentiæ, & quia suscipit impressionẽ intelligentiæ facta est inferioris operationis quam ipsa intelligentia impressione sua in id quod est sub ipsa, quia ipsa non imprimit uires nisi per motum, & quod est sub ipsa nõ recipit operationem eius nisi ipsa moueat ipsum. propter hanc ergo causam fit quod anima mouet corpus. De proprietate namq; animæ est, ut uiuificet corpora, quando influit uirtutẽ suam super ea, & directe perducit eam ad operationem rectam. Manifestum est igitur nunc q; anima habet tres operationes, quoniam habet uirtutes tres, idest uirtutem diuinam, & uirtutem intelligentiæ, & uirtutem suæ essentiæ secundum q; narrauimus, & ostendimus.

Propositio quarta.

PRima rerum creatarum est esse, & ante ipsum non est creatum aliud.

Commentum.

QVod est, quia est supra sensum, & supra animam, & supra intelligentiam, & non est post causam primam latius, nec prius creatum ipso. propter illud ergo factum est superius creatis rebus omnibus, & uehementius unitum, & non est factum ita, nisi propter propinquitatem suam esse uni puro, & uni uero, in quo non est multitudo aliquorum modorum. Et esse creatum quãuis unum sit, tamen multiplicatur, idest ipsum recipit multiplicitatem, & ipsum quidem non est factum multa, nisi quia ipsum quãuis sit simplex, & nõ sit in creatis simplicius ipso, tamen est compositum ex finito, & infinito, quod est, quia esse quod

ex eo, ideſt immediate ſequitur cauſam primam, eſt intelligentia, quæ completa eſt in ultima potentia, & in reliquis bonitatibus, & formæ intelligibiles in ipſo ſunt latiores, & uehementius uniuerſales, & quod eſt ex eo, ideſt immediate inferius, eſt intelligentia, uerũtamen eſt ſub illo intelligentia in complemento, & uirtute, & bonitatibus, & non ſunt formæ intelligibiles in illa ita dilatatæ, ſicut eſt earum latitudo in illa completa intelligentia, & eſſe quidem primum creatum eſt in intelligentia totum, uerũtamen intelligentia in ipſo eſt diuerſa ſecundũ modum quem diximus. Et quia diuerſificatur intelligentia, fit illic forma intelligibilis diuerſa, & ſicut ex forma una, propterea, quod diuerſificatur in mundo inferiori proueniunt indiuidua infinita in multitudine, ſic ex eſſe cauſato primo, propterea, quod diuerſificatur apparent formæ intelligibiles infinitæ, uerũtamen quãuis diuerſificentur non ſeiunguntur ab inuicem, ſicut eſt ſeiunctio indiuiduorũ, quod eſt, quoniam ipſe uniuntur ſine corruptione, & ſeparantur abſq; ſeiunctione, quoniam ſunt unum habens multitudinẽ, & multitudo in unitate. Et intelligentiæ primæ influunt ſuper intelligentias ſecundas, bonitates quas recipiunt a cauſa prima, & intendunt bonitates in eis uſq; quo conſequuntur ultimũ earũ.

Propoſitio quinta.

INtelligentiæ ſuperiores primæ, quę ſequuntur cauſam primam, imprimunt formas ſecundas ſtantes, quæ nõ deſtruuntur ita, ut non ſit neceſſe iterare eas alia uice. Intelligentiæ autem ſecundæ imprimunt formas decliues, & ſeparabiles, ſicut eſt anima.

Commentum.

IPſa namq; eſt ex impreſſione intelligentiæ ſecundæ, quæ ſequitur eſſe creatum inferius, & non multiplicantur animæ, niſi per modum quo multiplicantur intelligentiæ, quod eſt, quia eſſe animæ habet finem, ſed quod ex eo eſt inferius eſt infinitum. Animæ igitur quæ ſequuntur intelligentiam perfectæ ſunt & completæ, paucæ de-

clinationis, & separationis, & animæ quæ sequuntur esse inferius sunt in complemento, & declinatione sub animabus superioribus, & animæ superiores influunt bonitates suas quas recipiunt ab intelligentia super animas inferiores, & omnis anima recipiens ab intelligentia uirtutē, plus est super impressionem fortior, & quod impressum est ab ea est fixum stans, & est motus eius æqualis & continuus, & illa in qua est uirtus ex ea intelligentiæ, minor est in impressione sub animabus primis, & est quod ab ea impressum est debile euanescens destructibile, uerūtamen quāuis sit ita, tamen permanet per generationem. Iam ergo ostensum est, quare factę sunt formæ intelligibiles multæ, & nō est esse earum nisi simplex, & quare factæ sunt multæ animæ, quarum quædam sunt fortiores alijs, uel quibusdam, & esse earum est unum simplex, in quo non est diuersitas.

Propositio sexta.

CAusa prima superior est omni narratione, & non deficiunt linguæ a narratione eius, nisi propter narrationem esse ipsius, quoniam ipsa est super omnem causam, & non narratur nisi per causas secundas, quæ illuminantur a lumine causæ primæ.

Commentum.

QVod est, quoniam causa prima non cessat illuminare causatum suum, & ipsa non illuminatur a lumine alio, quoniam ipsa est lumen purum, super quod nō est aliud lumē. ex illo ergo sola prima causa facta est, cuius deficit narratio, & non est ita nisi quia supra ipsam nō est causa per quam cognoscatur, quia omnis quidem res non cognoscitur nisi ex ipsa sui causa. cum ergo res est causa tantum, & non est causatum, non scitur per causam primam, neque narratur, quoniam est superior narratione, neque consequitur eam loquela, quod est, quia narratio nō fit nisi per loquelam, & loquela per intelligentiam, & intelligentia per cogitationem, & cogitatio per meditationem, & meditatio per sensum. Causa autem prima est super omnes

res,quoniam est causa eis. propter illud ergo fit quod ipsa non cadit sub sensu,& meditatione,& cogitatione,& intelligentia,& loquela.non est ergo narrabilis. Et dico iterum quod res,aut est sensibilis,& cadit sub sensu,aut est meditabilis,& cadit sub meditatione, aut est fixa stans secundum dispositionem unam,& est intelligibilis,aut est conuertibilis destructibilis cadens sub generationem, & corruptionem,& est cadens sub cogitationem. Et causa prima est super res intelligibiles sempiternas, & super res destructibiles,quapropter non cadit super eam sensus,neque meditatio,neque cogitatio,neque intelligentia. Et ipsa quidem nõ significatur nisi ex causa secunda, quæ est intelligentia, & non nominatur per nomen causati sui primi,nisi per modũ altiorem, & meliorem, quoniam quod est esse causati, est esse,uerũtamen per modum sublimiorem,& maiorem,& meliorem,& nobiliorem,sicut ostendimus.

Propositio septima.

INtelligentia est substantia,quæ non diuiditur.

Commentum.

QVod est,quia si nõ est cum magnitudine,neq; corpus,neque mouetur,tunc proculdubio non diuiditur,& iterum,omne diuisibile nõ diuiditur,nisi aut in multitudinem,aut in magnitudinem,aut in motum suum. Cum ergo res est sub hac dispositione est sub tempore,quoniam nõ recipit diuisionem, nisi in tempore, & intelligentia quidem nõ est in tempore,immo est cum æternitate,quapropter facta est altior, & sublimior omni corpore, & omni multitudine,quod si inueniatur in ea multitudo,nõ inuenitur nisi quasi res sit una. Cum ergo intelligentia sit penitus secundum hunc modum,diuisionem nõ recipit. Et significatio quidẽ istius est reditio sui super essentiam suã,scilicet quia non extenditur cum re extensa, ita ut sit una suarum extremitatum secunda ab alia,quod est,quia cũ uult scientiam rei corporalis, nõ extenditur cum ea, sed ipsa stat fixa secundum suam dispositionem, quoniam est forma a qua

non pertransit aliquid, & corpora quidem non sunt ita, & significatio quod intelligentia non est corpus, neque diuiditur eius substãtia, & operatio eius est quod utraeq; sunt una res, & intelligentia quidẽ est multa propter bonitates quae adueniunt ei a prima causa, & ipsa quãuis multiplicetur p hunc modum, tamen quia appropinquat uni est non diuisibilis, & ita intelligentia nõ recipit diuisionem, quoniam est primũ causatum quod causatum est a prima causa, & unitas dignior est quam diuisio. Iam ergo uerificatum est, q intelligentia est substantia quae non est cum magnitudine corporali, neque corpus, neque mouetur per aliquem modorum motus corporum, quapropter facta est supra tempus cum aeternitate, sicut ostendimus.

Propositio octaua.

OMnis intelligentia scit quod est supra se, & quod est sub se, ueruntamen scit quod est sub se, quoniam est causa ei, & scit quod est supra se, quoniam acquirit ab eo bonitates.

Commentum.

ET intelligentia quidem est substãtia intelligibilis. ergo secundum modum suae substantiae scit res quas acquirit desuper, & res quibus est causa. ergo ipsa discernit quod est supra eam, & quod est sub ea, & scit quod illud quod est supra eam est causa ei, & quod est sub ea est causatum ab ea, & cognoscit causam suam, & causatum suũ per modum qui est causa eius, scilicet per modum substantiae suae, & sui esse. similiter omnis sciens non scit rem meliorem, & rem maiorem, & rem inferiorem, & deteriorem, nisi secundum modum substantiae suae, & sui esse, & non secundum modum secundum quem res sunt. Et si hoc ita est, procul dubio bonitates quę descendunt super intelligentiam a prima causa sunt in ea intelligibiles, & similiter res corporeae sensibiles sunt in intelligentia intelligibiles, quod est, quoniam res quae sunt in intelligentia non sunt impressiones ipse, immo sunt causae impressionum. Et significatio illius

est.

est,quod intelligentia ipsa est causa eorũ quæ sunt sub ipsa, per hoc quod est intelligentia. si ergo est intelligentia causa rerum per hoc quod est intelligẽtia,tunc proculdubio causæ rerum sunt intelligibiles in intelligentia. Iam ergo manifestum est quod res supra intelligẽtiam,& sub ea,sunt per uirtutem intelligibilem,& similiter res corporeæ in intelligentia sunt intelligibiles,& res intelligibiles cum intelligentia sunt intelligibiles,quoniam ipsa est causa esse earum, & quia ipsa non apprehendit nisi per modum substantiæ suę, & ipsa quia est intelligentia apprehendit res apprehensione intelligibili,siue intelligibiles sint,siue corporeæ.

Propositio nona.

OMnis intelligentiæ fixio,& essentia eius est per bonitatem puram,quæ est per primam causam.

Commentum.

ET uirtus quidem intelligentiæ est uehementiori unitatis quam res secundæ,quę sunt post eam,quoniam nõ accipiunt cognitionem eius,& nõ est facta ita,nisi quia causa est ei quod est sub ea,& significatio eius est illud cuius rememoramur, quia intelligentia est regens omnes res quæ sunt sub ea per uirtutem diuinam quæ est in ea,& per eam retinet res,quoniam per eam est causa rerum, & ipsa retinet omnes res quæ sunt sub ea,& comprehendit eas, quod est,quoniam omne quod est principium rebus,& causa eis est retinens illas res,& regens eas,& non euadit ab ipsis aliquid propter uirtutem suam. ergo intelligentia est princeps rerum quæ sub ea sunt,& retinens eas,& regens eas, & sicut natura regit res quæ sub ea sunt per uirtutem intelligentiæ,& similiter intelligentia regit naturam per uirtutem diuinam,& intelligentia quidẽ non facta est retinens res quæ sunt post eam,& regens eas, & suspendens uirtutem suam super eas,nisi quoniam ipsę res non sunt uirtus substantialis ei,immo ipsa est uirtus uirtutũ substantialium,quoniam est causa eis. Et intelligentia quidem comprehendit generata,& naturam,& horiçontem naturę,scilicet animam,nam

ipsa est supra naturam, quod est, quia natura continet generationem, & anima continet naturam, & intelligentia continet animam. ergo intelligentia continet omnes res, & nō est facta intelligentia ita, nisi propter causam primam quæ supereminet omnibus rebus, quoniam est causa intelligentiæ, & animæ, & naturę, & reliquis rebus. Et causa quidem prima non est intelligentia, neque anima, neq; natura, imo est supra intelligentiam, & animam, & naturam, quoniam est creans omnes res, uerũtamen est operans intelligẽtiam sine medio, & creans animam, & naturam, & reliquas res mediante intelligentia. Et scientia quidem diuina non est sicut scientia intelligibilis, neque sicut scientia animalis, imo est supra scientiam intelligentiæ, & scientiam animæ, quoniam est creans scientias. Et uirtus quoque diuina est supra omnem uirtutem intelligibilem, & animalem, & naturalem, quoniam est causa omni uirtuti. Et intelligentia est habens yliathim & formã, & similiter anima est habens yliathim, & natura est habens esse yliathim, & causæ quidem primæ nō est yliathim, quoniam ipsa est tantũ esse. Quod si dixerit aliquis, necesse est ut sit yliathim, dicemus yliathinæ, idest esse suum esse infinitum, & indiuiduum suum est bonitas pura, effluens super intelligentiam omnes bonitates, & super reliquas res mediante ea.

Propositio decima.

OMnis intelligentia est plena formis, uerũtamen ex intelligentijs sunt quæ continent formas minus uniuersales, & ex eis sunt quæ continent formas plus uniuersales.

Commentum.

QVod est, quoniam formæ quæ sunt in intelligentijs secundis per modum particularem sunt in intelligẽtijs primis per modum uniuersalem, & formæ quæ sunt in intelligentijs primis per modum uniuersalem se habent in intelligentijs secundis per modum particularem, & in intelligentijs primis est uirtus magna, quoniam sunt uehementioris unitatis quam intelligentiæ secundæ inferiores, & in

intelligentijs secundis sunt uirtutes debiles, quoniam sunt minoris unitatis,& pluris multiplicitatis,& est,quia intelligentiæ quæ sunt longinquiores ab uno puro, sunt pluris quantitatis,& debilioris uirtutis, & quia intelligentiæ propinquę uni puro,sunt minoris quantitatis,& maioris uirtutis,& inde accidit ut formę quæ procedunt ex intelligentijs primis processione uniuersali unita. Et nos quidem abbreuiamus, & dicimus ꝙ formæ quæ adueniunt secundis intelligentijs,ex intelligentijs primis,sunt debilioris processionis,& uehementioris separationis,quod fit,quia intelligentiæ secundæ proijciunt inferius, idest debiliori modo suos uisus super formam uniuersalem, quæ est in intelligentijs uniuersalibus,& diuidunt eam, & separant eam, quoniam ipsę nō possunt recipere ipsas formas secundum unitatem, & certitudinem earum,nisi secundum modum secundum quem possunt recipere eas,scilicet per separationem,& diuisionem,& similiter aliqua ex rebus non recipit quod est supra eam, nisi per modum secundum quem potest recipere ipsum,& nō per modum secundū quem est receptibile.

Propositio XI.

OMnis intelligentia intelligit res sempiternas quæ nō destruuntur,neque cadunt sub tempore.

Commentum.

QVod est,quoniam si intelligētia est res semper,quæ nō mouetur, tunc ipsa est causa rebus sempiternis, quæ non destruuntur,neque cadunt sub tempore,neq; sub generatione, neque sub corruptione, & intelligentia quidē non est ita,nisi quia intelligit rem per esse suum,& esse suū sempiternum est quod non corrumpitur. cum ergo hoc sit ita, dicemus quod res destructibiles sunt ex corporeitate, scilicet ex causa corporea temporali, non ex causa intelligibili æterna.

Propositio XII.

PRimorum omnium quædam sunt in quibusdam per modum quo licet ut sit unum eorum in alio.

Commentum.

QVod est, quia in esse sunt uita, & intelligentia, & in uita sunt esse, & intelligentia, & in intelligentia sunt esse, & uita, ueruntamen esse & uita in intelligentia sunt duæ intelligentiæ, & esse & intelligentia in uita sunt duæ uitæ, & uita & intelligentia in esse sunt duo esse, & non est ita, nisi ꝙ unumquodq; primorum aut est causa, aut causatum. Causatum ergo in causa est per modum causę, & causa in causato est per modum causati. Et nos quidem abbreuiamus, & dicimus quod res agens in rem per modum causæ, non est in ea nisi per modum qui est causa eius, sicut sensus in anima per modum animalem, & anima in intelligentia per modum intelligibilem, & intelligētia in esse per modum essentialem, & esse primum in intelligentia per modū intellectualem, & intelligentia in anima per modum animalem, & anima in sensu per modum sensibilem, quare redeamus, & dicamus ꝙ sensus in anima, & intelligentia in causa prima sunt per modos suos secundū ꝙ ostendimus.

Propositio XIII.

OMnis intelligentia intelligit essentiam suam.

Commentum.

QVod est, quia intellectus & intellectum sunt simul. Cum ergo intelligētia est intelligens, & intellectū, tunc proculdubio uidet essentiam suam, & quando uidet essentiam suam scit quod intelligit per intelligētiam suam, & quando scit quod intelligit per intelligentiam suam, scit quod intelligit per intelligentiam essentiam suam, & quando scit essentiam suam, scit reliquas res quæ sunt sub ea, quoniam sunt ex ea, uerūtamen scit ea per modum intelligibilem. ergo intelligentia & res intellectæ sunt unū, quod est, quia si res intellectæ, & intelligentia sunt unum, & intelligentia scit esse suum, tunc proculdubio quādo ipsa scit essentiam suam, scit reliquas res, & quādo scit reliquas res, scit essentiam suam, & quando scit res, nō scit eas, nisi quia sunt intellectę. ergo intelligentia scit essentiam suam, & scit

res intellectas simul, sicut ostendimus.

Propositio XIIII.

IN omni anima res sensibiles sunt per hoc quod est exẽplum eis, & res intelligibiles in ea sunt, quia scit eas.

Commentum.

ET non est facta ita, nisi quia ipsa expansa est inter res intelligibiles q̃ nõ mouenẽ, & inter res sensibiles q̃ mouenẽ, & qa anima sic est, fit ꝙ imprimit res corporeas, quapropter facta est causa corporum, & facta est causata ex intelligẽtia q̃ est ante ipsam. res igitur q̃ imprimunẽ ex anima sunt in anima ꝑ intentionẽ, uel uirtutẽ exẽpli. s. quia res sensibiles exemplificãtur secundum exemplum animæ, & res quæ cadunt supra animam, sunt in anima per modũ acquisitum. Hoc ergo cum sit ita, redeamus & dicamus ꝙ omnes res sensibiles sunt in anima per modum causę, propter quod anima est causa exemplaris, & intelligo per animam uirtutem agentem res sensibiles, uerũtamen uirtus efficiens in anima nõ est materialis, & uirtus corporea in anima est spiritualis, & uirtus imprimens in rebus habentibus dimensiones, uel diuisiones, est sine dimensione, uel diuisione, & res intelligibiles in anima sunt per modum accidentalem, scilicet quia res intelligibiles quæ nõ diuiduntur sunt in anima per modum diuisibilẽ. ergo res intelligibiles in anima unitæ sunt in anima per modum qui multiplicatur, & res intelligibiles quæ nõ mouentur sunt in anima per modum motus. Iam ergo ostensum est quod res intelligibiles, & sensibiles sunt in anima, uerũtamen res sensibiles corporeę motę sunt in anima per modum animalem spiritalem unitum, & res intelligibiles unitæ quiescẽtes sunt in anima per modum qui multiplicat motum.

Propositio XV.

OMnis sciens qui scit essentiam suam est rediens ad essentiam suam reditione completa.

Commentum.

QVod est, quia scientia nõ est nisi actio intelligibilis.

cum ergo scit sciens essentiam suam, tunc reddit per operationem intelligibilem ad essentiam suam, & hoc nõ est ita, nisi quoniam sciens & scitum sunt res una, quoniam scientia scientis essentiam suam est ex eo, & ad eum. Ex eo, quia est sciens essentiam suam. Et ad eum, quia est scitum, quod est, quia cum scientia est scientia scientis, & sciens scit essentiam suam, eius operatio est rediens ad essentiam suã. ergo substantia eius est rediens ad essentiam ipsius iterum, & nõ significo per redditionem substantię ad essentiam, nisi quia est fixa stans per se, non indigens in sui fixione, & sui essentia re alia regente ipsam, quoniam est substantia simplex sufficiens per seipsam.

Propositio XVI.

OMnes uirtutes, quibus non est finis, pendentes, sunt per infinitum primum, quod est uirtus uirtutum, non quia ipsa sit acquisita fixa stans in rebus entibus, immo est uirtus in rebus habentibus fixionem.

Commentum.

QVod si aliquis dixerit ꝙ primum ens creatum, scilicet intelligentia, est uirtus etiam cui non est finis. Dicemus ꝙ non est uerum, immo est uirtus quædam, & uirtus quidem eius non est facta infinita nisi inferius, & non superius, quoniam ipsa non est uirtus pura, quę nõ est uirtus, nisi quia est res quæ nõ finitur inferius, neque superius. Ens autem primum creatum, scilicet intelligentia habet finem, & uirtuti eius est finis superius, secundum quem remanet causa eius. Ens autem primum creans est infinitum primũ purum, quod est, quia si entibus fortibus non est finis propter suam acquisitionem ab infinito primo puro, propter quod sunt entia infinita, tunc proculdubio est supra infinitum. Ens autem primum creatum, scilicet intelligentia, nõ est finitum, immo dicitur quod est infinitum, neque dicitur quod est ipsummet quod est infinitum ens, & ens primum est mẽsura primorum entium intelligibilium, & entium secundorum sensibilium, scilicet quia ipsum est quod entia

creauit, & mensurauit ea, mensura conuenienti omni enti. Redeamus ergo & dicamus, ꝙ ens primum creans est super infinitum, sed ens secundum creatum est infinitum, & quod est inter ens primum creans, & ens secundum creatum, est non finitum, & reliquę bonitates simplices, sicut uita, & lumen, & quæ sunt eis similia, sunt causæ rerum omnium habentium bonitates, secundum quod infinitum est a causa prima. Ens uero creans est causa omnis uitæ, influens primo bonitates suas super causatum primũ, quod est intelligentia, deinde descendunt super reliqua creata intelligibilia, & corporea, mediante intelligentia.

Propositio XVII.

OMnis uirtus unita plus est infinita quam uirtus multiplicata.

Commentum.

QVod est, quia infinitum primum creatum, quod est intelligentia, est propinquũ uni puro. propter illud ergo factum est quod in omni uirtute propinqua uni puro, est infinitas plusquam in uirtute lõginqua ab eo, quod est, quia uirtus quando incipit multiplicari, tunc destruitur eius unitas, & quando destruitur eius unitas, destruitur infinitas eius, & nõ destruitur, nisi quia diuiditur. Et illius quidem significatio est uirtus diuisa, & quod ipsa quãto magis aggregatur & unitur, tanto plus magnificatur, & uehemẽtior fit, & efficit operationes mirabiles, & quanto magis partitur & diuiditur, minoratur & debilitatur, & efficit operationes uiles. Iam igitur manifestum est & planum, ꝙ uirtus quanto magis approximat uni puro, & uero, ꝙ fit uehementior eius unitas, & est infinitas in ea magis apparens & manifestior, & sunt operationes magnæ, mirabiles, & nobiles.

Propositio XVIII.

REs omnes habent essentiam propter ens primum, & res uiuæ omnes sunt motæ per essentiam suam, propter uitam primã, & res intelligibiles omnes habent scientiam, propter intelligentiam primam.

Commentum.

QVod est, qa si omnis causa dat causato suo aliquid, tunc proculdubio ens primū dat causatis suis esse, similiter, uita dat causatis suis motum, quia uita est processio procedens ex ente primo quieto sempiterno, & similiter, intelligentia dat causatis suis scientiam, quod est, quia omnis scientia uera nō est nisi intelligentia, & intelligentia est primum sciens, quod est influens scientiam super reliqua omnia. Redeamus autem & dicamus ꝙ ens primum est quietum, & est causa causarum, & si ipsum dat omnibus rebus esse, tunc proculdubio dat eis per modum creationis. vita autem prima dat eis quæ sunt sub ea uitam, non per modum creationis, immo per modum formæ, & similiter intelligentia non dat eis quæ sunt sub ea de scientia, & reliquis rebus, nisi per modum formæ.

Propositio XIX.

EX intelligentijs est, quę est intelligentia diuina, quoniā ipsa recipit ex bonitatibus diuinis, quæ ꝓcedunt a causa prima, per receptionem multam, & de eis est, quæ est intelligentia tantum, quia non recipit ex bonitatibus primis, nisi mediante intelligentia. Ex animabus est, quę est anima intelligibilis, quoniam est pendens per intelligentiam, & ex eis est, quæ est anima tantū. Et ex corporibus naturalibus est, cui est anima regens ipsum, & faciens directiones super ipsum. Et de eis sunt, quæ sunt corpora tantum, non habentia animas.

Commentum.

ET hoc fit, quoniam non est intelligibilis tota, neq; animalis tota, neque corporea tota, neque pendet per causam quæ est super eam, nisi quæ est ex ea completa, & integra, similiter quia non omnis intelligentia pendet per bonitates causæ primæ, nisi quæ ex eis est completa in primis integra: ipsa enim potest recipere bonitates descendentes ex causa prima, & pendere per ens ut uehemens fiat sua unitas, & similiter nō omnis anima pendet per intelligentiam,

nisi quæ ex eis est completa & integra, & uehementius similis cum intelligentia, per hoc quod pendet per intelligentiam, & est intelligentia completa, similiter non omne corpus naturale habet animam, nisi quod ex eis est cōpletum integrum, quasi sit rationale, & sunt secundum hanc formā reliqui ordines intelligibiles.

Propositio XX.

CAusa prima regit res creatas omnes, præter quod cō misceatur eis.

Commentum.

QVod est, quia regimen non debilitat unitatem eius exhalatam super omne esse, neq; destruit eam, neq; prohibet eam essentia unitatis eius seiuncta a rebus quin regat eas, quod est, quia causa prima est fixa, stans cum unitate sua pura semper, & ipsa regit res creatas omnes, & influit super eas uirtutem uitæ, & bonitates secundum modū uirtutis earum, uel possibilitatem earum. Prima enim bonitas influit bonitates super res omnes una influxione, uerum tamen unaquęq; rerum recipit ex illa influxione secundum modum suæ uirtutis, & sui esse. Et bonitas prima nō influit bonitates super res omnes, nisi per modum unum, quia nō est bonitas nisi per esse suum, & suam essentiam, & suam uirtutem, ita quod bonitas, & uirtus, & esse, & essentia sunt res una. sicut ergo ens primum & sua bonitas sunt res una, sic fit ꝙ ipsa influit super res influxione una, & diuersificantur bonitates, & dona, ex concursu recipientis, quod est, qa recipientia bonitates non recipiunt ęqualiter, immo quædā eorum recipiunt plus quā quædam. hoc quidē est propter magnitudinem suæ largitatis, & bonitatis. Redeamus ergo & dicamus, ꝙ inter omne agens quod agit per esse suum tantum, & inter factum nō est continuator, nec alia res media. Et non est continuator inter agens & factum, nisi sit additio super esse, scilicet quādo agens, & factum sunt per instrumentum, & non facit per esse suum, & sunt cōposita, quapropter recipiens recipit per continuationē inter ipsum

& factorem suum, & est tunc agens seiunctū a facto suo. Agens uero inter quod & factum eius non est continuator penitus, est agens uerum, & regens uerum, faciens res per finē de coris, post quod non est possibile ut sit decus aliud, & regit factum suum per ultimum regiminis, quod est, qa regit res per modum quo agit, & non agit, nisi per esse suū. ergo ens suū tantum est regimen eius, quapropter fit quod regit, & agit per ultimū decoris, & regimen in quo non est diuersitas, neque tortuositas, & non diuersificantur operationes, & regimen propter causas primas, nisi secundū meritum recipientis.

Propositio XXI.

PRimum est, diues per seipsum, & est diues magis.

Commentum.

ET significatio eius est unitas eius, non quia unitas eius sit sparsa in eo, immo est eius unitas pura, quoniam est simplex in fine simplicitatis. Si autem aliquis uult scire q causa prima est diues, proijciat mentem suam super cōposita, & inquirat de eis inquisitione perscrutata, & inueniet compositum esse diminutum, indigens quidē aut alio, aut rebus quibus componitur. Res autem simplex una, quę est bonitas est una, & unitas eius est bonitas, & bonitas est res una. illa ergo res est diues magis, quæ influit, & nō fit influxio super eam per aliquem modorum. Reliquæ autem res intelligibiles, aut corporeę sunt non diuites per seipsas, imo indigent uno uero influente super eas bonitates, & omnes gratias.

Propositio XXII.

CAusa prima est super omne nomen quo nominatur, quoniam non pertinet diminutio, neque complementum solum, immo est super omne complementum.

Commentum.

QVoniam diminutum est non completum, & nō potest efficere operationem completam, quando est diminutum, & completum apud nos, quāuis sit sufficiens

per seipsum, tamen non potest creare aliquid, nec influere aliquid a seipso omnino. si ergo ita est apud nos, tunc dicimus quod primum non est diminutum, neq; completum tantum, immo est supra completum, quoniam est creans res, & influens bonitates super eas influxione cōpleta, quoniam est bonitas cui non est finis, neque dimensiones. bonitas ergo prima implet secunda omnia bonitatibus. verū tamen omne secundum non recipit de illa bonitate, nisi secundum modum suæ potentiæ. Iam ergo ostensum est, & manifestum, quod causa prima est super omne nomē quo nominatur, & superior, & altior.

Propositio XXIII.

OMnis intelligentia diuina scit res, per hoc quod est intelligentia, & regula per hoc quod est diuina.

Commentum.

QVod est, quia proprietas intelligentiæ est scientia, & nō est eius complementum, & integritas, nisi ut sit sciens. regens ergo est deus benedictus, & sublimis, quoniam ipse replet bonitatibus res, & intelligentia est primū causatum, & est plus similis Deo sublimi, & propter illud regit res quæ sunt sub ea, quia sicut Deus benedictus excelsus influit bonitates super res quæ sunt sub eo, similiter intelligentia influit bonitatem super res quę sunt sub ea, uerū tamen quāuis intelligentia regat res quæ sunt sub ea, tamē Deus benedictus, & sublimius præcedit intelligentiam per regimen, & regit eas sublimiori regimine ordinis quam sit regimen intelligentiæ, quoniam est illud quod dat intelligentiæ regimen, & significatio illius est, quod res quæ recipiunt regimen intelligentiæ, recipiunt regimen creatoris, & intelligentiæ, quod est, quia non refugit regimen causę primæ aliqua de rebus omnino, quoniam uult ut faciat recipere bonitatem suam omnes res simul, quod est, quia non omnis res q̄ desiderat, intelligentiam desiderat, & tamē res omnes desiderant bonitatē ex primo, & desiderant ipsam recipere desiderio multo, & illo nō est aliquis qui dubitet.

Propositio XXIIII.

CAusa prima existit in omnibus rebus secundum dispositionem unam, sed res omnes non existunt in prima secundum unam dispositionem.

Commentum.

QVod est, quia quanuis prima causa existat in rebus omnibus, tamen unaquæque recipit eam secundum modum potentiæ suæ, quod est, quia ex rebus sunt quæ recipiunt causam primam receptione unita, & ex eis sunt quę recipiunt eam receptione multiplicata, & ex eis sunt quę recipiunt eam receptione æterna, & ex eis sunt quę recipiunt eam receptione temporali, & ex eis sunt quę recipiunt eam receptione spirituali, & ex eis sunt quæ recipiunt eam receptione corporali, & diuersitas quidem receptionis nō fit ex causa prima, sed propter recipiens, quod est, quia recipiens diuersificatur. propter illud. ergo susceptum est diuersificatum, influens uero existens unum indiuisum influit super omnes res bonitates æqualiter. bonitas namque fluit super omnes res ex causa prima æqualiter. causa autem diuersitatis influxionis bonitatis super res sunt ipsę res. proculdubio igitur nō inueniuntur omnes res in causa prima secundum unum modum. Iam autē ostensum est quod causa prima inuenitur in omnibus rebus secundum modum unum, & non inueniuntur in ea omnes res per modum unum. ergo secundum modum propinquitatis causæ primæ, & secundum modum quo res recipere potest causam primam secundum quantitatem illius potest recipere ex ea, & delectari per eam, quod est, quia nō recipit res ex causa prima, nec delectatur in ea, nisi per modum sui esse, & non intelligo per esse, nisi esse & cognitionem. nam secundum modum quo cognoscit res causam primam creatam, secundum quantitatem illam recipit ex ea, & delectatur in ea, sicut ostendimus.

Propositio XXV.

SVbstantiæ unitæ intelligibiles non sunt generatæ ex

alia re, omnis substantia stans per essentiam suam est non generata ex alia re.

Commentum.

QVod si aliquis dicat, possibile est ut sit generata ex re alia, proculdubio est substantia illa diminuta, indigens ut compleat eam illud ex quo generatur, & significatio illius est generatio ipsa, quod est, quia generatio non est nisi uia ex diminutione ad complementum. nam si inuenitur res non indigens in generatione sui, idest in sua forma & sua formatione, & alia, nisi se, & ipsa causa formationis suæ est completa integra semper, & non fit causa formationis suæ, & sui complementi, nisi propter relationẽ suam ad causam suam semper. illa ergo comparatio est formatio eius, & ipsius cõplementum simul. Iam ergo manifestum est quod omnis substantia stans per essentiam suam, non est generata ex re alia.

Propositio XXVI.

OMnis substantia stans per seipsam, non est cadens sub corruptione.

Commentum.

SI autem aliquis dicat, possibile est ut substantia stans per seipsam cadat sub corruptione. Dicemus, quod si possibile est ut substantia stans per seipsam cadat sub corruptione, possibile est ut separetur eius essentia, & sit fixa stans super essentiam suam sine essentia sua, & hoc est inconueniens & impossibile, quoniam propter ea quod est una simplex non composita, est ipsa causa & causatum simul. omnis autem cadentis sub corruptione, non fit corruptio, nisi propter separationem a causa sua. Dum uero permanet res pendens per causam retinentem eam, & seruantem ipsam, non perit, neque destruitur. Si ergo hoc ita est, substantiæ stantis per essentiam suam, non separatur causa semper, quoniam est inseparabilis ab essentia sua, propterea, quod causa eius est ipsa in formatione sui, & nõ fit causa suipsius nisi propter relationem suam ad causam suam,

& illa relatio est formatio eius, & propterea, quia est semper relata ad causam suam, & ipsa est causa illius relationis, ipsa est causa suijpsius per modum quem diximus, & non perit, neque destruitur, neque corrumpitur, quoniam est causa & causatum simul, sicut nuper ostendimus. Iam uerificatum est ergo, ꝙ omnis substātia stans per seipsam, neque destruitur, neque corrumpitur.

Propositio XXVII.

OMnis substantia destructibilis nō sempiterna, aut est composita, aut est delata super rem aliam.

Commentum.

PRopterea, quod est substantia, aut est indigens rebus, ex quibus est composita ex eis, aut est indigens infixione sua, deferente essentiam. cū ergo separatur deferens eam corrumpitur, & destruitur, quod si substantia non est composita, neque delata, est simplex, neque destruitur, neque minuitur omnino.

Propositio XXVIII.

OMnis substantia stans per essentiam suam, est simplex, & non diuiditur.

Commentum.

QVod si dixerit aliquis, possibile est ut diuidatur. Dicemus, si possibile est ut substātia stans per seipsam diuidatur, & est simplex, possibile est ut essentia partis eius sit stans per essentiam suam, iterum sicut essentia totius. si ergo possibile est illud, reddit pars super seipsam, & omnis pars eius est rediens super ipsam, sicut est rediens totum super essentiam suam, & hoc est impossibile. si ergo est impossibile hoc, substantia stans per seipsam est indiuisibilis, & simplex. si autem non est simplex sed composita, pars eius est melior parte, & pars illius uilior parte. ergo res melior est ex uiliore, & res uilior est ex meliore, quoniam est omnis pars eius seiuncta ab omni parte eius, quare est uniuersitas eius non sufficiens per seipsam cum indigeat partibus suis ex quibus componitur, & hoc quidem nō est na-

tura rei simplicis, immo de natura rerum compositarum. Iam ergo constat, quod omnis substantia stans per essentiam suam est simplex, & nõ diuiditur, & quoniam non recipit diuisionem, & est simplex, nõ est recipiens corruptionem neque destructionem.

Propositio XXIX.

OMnis substãtia simplex est stans per seipsam, scilicet per essentiam suam.

Commentum.

NAm ipsa est creata sine tempore, & est in substantialitate sua superior substantijs temporalibus, & significatio illius est, quia non est generata ex aliquo, quoniam est stans per essentiam suam, & substantiæ generatę ex aliquo sunt substantiæ compositę cadentes sub generatione. Iam ergo manifestum est, quod omnis substãtia stans per essentiam suam non est nisi in non tempore, & quia est altior, & superior tempore, & rebus temporalibus.

Propositio XXX.

OMnis substantia creata in tempore, aut semper est in tempore, & tempus nõ superfluit ab ea, quoniam est creata, & tempus æqualiter, aut superfluit super tempus, & tẽpus superfluit ab ea, quoniam est creata in horis temporis quibusdam.

Commentum.

QVod est, quia si creata sequuntur se adinuicem, & substantiam superiorem non sequitur nisi substantia ei similis, non substantia dissimilis, sunt substantiæ similes substantiæ superiori, & sunt substantiæ creatę, a quibus non superfluit tempus, quę similantur substantijs sempiternis, & sunt substantiæ abscissę a tẽpore, causatę a quibusdã horis temporis. non est ergo possibile ut cõtinuentur substantiæ creatæ in quibusdam horis temporis cum substantijs sempiternis, quoniam nõ assimilantur eis omnino. substantiæ ergo sempiternæ in tempore sunt illæ quæ continuantur cum substãtijs sempiternis, & sunt medię substã-

tiæ inter ſubſtantias fixas,& inter ſubſtantias factas in tem pore,& non eſt poſſibile ut ſubſtantiæ ſempiternæ quæ ſunt ſupra tempus ſequantur ſubſtantias temporales crea tas in tempore,niſi mediantibus ſubſtantijs temporalibus ſempiternis in tempore,& iſtæ quidem ſubſtantiæ non fa-ctæ ſunt mediæ, niſi quoniam communicant ſubſtantijs ſublimioribus in permanentia,& cõmunicant ſubſtantijs temporalibus abſciſſis in tempore per generationem. Ipſe enim quãuis ſint ſempiternæ, tamen permanentia earum eſt per generationem,& motum,& ſubſtãtiæ ſempiternæ cum tempore ſunt ſimiles ſubſtãtijs ſempiternis quæ ſunt ſupra tempus per durabilitatẽ,& non ſimilantur eis in mo tu,uel generatione.ſimiliter autem ſubſtantiæ ſectæ in tem pore nõ ſimilantur ſubſtantijs ſempiternis quæ ſunt ſupra tempus per aliquem modũ.ſi ergo non ſimilantur eis,tunc non poſſunt recipere eas,neq; tangere eas. neceſſariæ ergo ſunt ſubſtantiæ quæ tangunt ſubſtantias ſempiternas quæ ſunt ſupra tempus,& erunt tangentes ſubſtantias ſectas in tempore.ergo aggregabuntur per motum ſuum inter ſub ſtantias ſempiternas quæ ſunt ſupra tempus, & ſubſtãtias quæ ſunt ſub tempore, & aggregabuntur per durabilitatẽ ſuam inter ſubſtantias quæ ſunt ſupra tempus,& inter ſub ſtantias quæ ſunt ſub tempore, ideſt quæ ſunt cadẽtes ſub generatione, & corruptione, & aggregabuntur inter ſub-ſtantias bonas, & inter ſubſtantias uiles, ut non priuentur ſubſtantiæ uiles a ſubſtãtijs bonis omni bonitate, & omni continuitate, & non ſit eis permanentia, neque fixio. Iam ergo oſtẽſum eſt,nunc ex hoc ꝙ duæ ſunt durabilitatis ſpe cies,quarum una eſt æterna,& altera eſt temporalis, uerũ tamen una earum durabilitatum eſt ſtans quieta, & dura-bilitas altera mouetur,& una earum aggregatur,& omnes eius operationes ſimul,neq; quædam earum eſt ante quan dam,altera eſt currens,& extenſa, cuius quædam operatio nes ſunt ante quaſdã,& uniuerſalitas, ideſt totalitas unius earum eſt per eſſentiam ſuam, & uniuerſalitas alterius eſt

per

per partes suas, quarum unaquæq; est seiuncta suę compa ri per modum primum & postremum. Iam ergo manifestum est q̃ quædam sunt substãtiæ sempiternæ supra tempus, & ex eis sunt sempiternæ æquales tempori, & tempus non superfluit ab eis, & ex eis sunt quæ abscissæ sunt a tempore, & tempus superfluit ab eis, ex superiori earum, & inferiori ipsarum, idest a parte ante, & a parte post, & sunt substantiæ cadentes sub generatione, & corruptione.

Propositio XXXI.

INter rem, cuius substantia & actio sunt in momento æternitatis, & inter rem, cuius substantia & actio sunt in momento temporis existens est medium, & est illud, cuius substantia est ex momento æternitatis, & operatio ex momento temporis.

Commentum.

QVod est, quia res cuius substantia cadit sub tempore, scilicet quia tempus cõtinet eam, est in omnibus dispositionibus suis cadens sub tẽpore, quare & eius actio cadit sub tempore, quoniam quãdo substantia rei cadit sub tempore, proculdubio eius actio cad t sub tẽpore. Res autẽ nõ cadens sub tempore in omnibus dispositionibus eius seiuncta est a re cadente sub tempore in omnibus suis dispositionibus. continuatio autẽ non est nisi in rebus similibus. necesse est igitur ut sit res alia tertia media inter utranq;, cuius substantia cadat sub æternitate, & actio eius sub tempore. Impossibile nanq; est ut sit res alia tertia, cuius substantia cadat sub tempore, & actio sub æternitate. sic enim eius actio maior esset eius substantia, hoc autẽ impossibile. Manifestum igitur est, quod inter res cadentes sub tempore cũ suis dispositionibus, & actionibus, & substãtijs, & inter res quarũ substãtiæ, & actiones sunt cadẽtes in momẽto æternitatis, sunt res cadẽtes sub æternitate ꝑ substãtias suas, & cadentes sub tẽpore ꝑ operationes suas, sicut ostẽdimus.

Propositio XXXII.

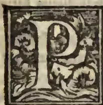
OMnis substãtia cadens in quibusdam dispositionibus

suis sub ęternitate,& cadens in quibusdam dispositionibus suis sub tempore est ens,& generatio simul.

Commentum.

OMnis enim res cadens sub æternitate est ens ueræ,& omnis res cadens sub tempore est generatio ueræ. si ergo hoc ita est,tunc si res ueræ est cadens sub æternitate, & tempore est ens,& generatio,non per modū unum,imo per modum & modum. Iam igitur manifestum est, ex eo quod diximus, ꝙ omne generatum cadens per substātiam suam sub tempore habet substantiam dependentem ꝑ esse purum,quod est causa durabilitatis,& causa sempiternarū omnium rerum, & destructibilium. Necessarium ens est unum,faciens adipisci unitates,&ipsum nō adipiscitur,sed reliquæ omnes unitates sunt acquisitæ. Et illius quidem significatio est quod dico,si inuenitur unum faciens acquirere nō acquisitum,& aliud faciens acquirere acquisitū,tunc quæ differentia est inter ipsum,& primū faciens acquirere. Nō enim potest esse quin aut sit ei simile in omnibus dispositionibus suis,aut sit inter unumquodqꝫ differentia, in alio superfluitas.si ergo est simile ei in omnibus dispositionibus suis,tunc unum eorum non est primum,& alterum secundum,& si unum eorum non est simile alteri in omnibus dispositionibus suis,tunc proculdubio unum eorum erit primum,& alterum secundū.Illud ergo in quo est unitas fixa nō dependens ab alio,est unum purum uerum,sicut ostendimus,& illud in quo unitas est inuenta ex alio, nō est unū purum uerum.si ergo est ex alio,est ex illo primo acquisita unitas.prouenit ergo inde ut uni puro uero,& reliquis unis fit unitas iterum,& non fit unitas iterum nisi propter primum uerum,quod est causa unitatis. Iam ergo manifestum est & planum,quod omnis unitas post unum est acquisita creata, veruntamen unum uerum primum purum est creans unitates, faciens acquirere non acquisitum, sicut ostendimus.

EXAMINA CHRYSOSTOMI Iauelli Canapitij, ſuper Libro de Cauſis.

PRopoſitiones contentę in Libro de Cauſis, qui a pluribus aſſeritur compoſitus, a Philoſopho Arabe, ſiue ab Algaçelle, ſiue ab Alpharabio, ſiue ab Auẽpace, multas continet ambiguitates, adeo ꝙ difficile eſt ſcire in quo ſenſu acceptandę, uel reprobãdæ ſint plures ex eis. Propterea, decreui ſingulas examinare ſecundum quadruplicem uiam, ſcilicet ſecundum mentem Authoris, & Proculi Platonici, qui & librum cõſimilem cõpoſuit, quem nominauit Elementationes Theoricas, & Ariſtotelis, & Theologi, ut manifeſtum ſit ſecundum quam uiam, unaquæꝗ uera, uel nõ uera ſit, & in quo ſenſu. Sed antequã deſcendam ad Examen, præpono duo. Primo, quod in libro de Cauſis cuilibet Propoſitioni apponitur proprium Cõmentum, quod iudicio meo æditum eſt ab eodem Auctore quicunꝗ fuerit. Nam quando Cõmentator alius eſt ab Auctore, aliquando nominat ipſum, referens ſe ad eum, nominat dico aut in indiuiduo, ſi habetur nomẽ eius, aut ſaltẽ in hoc titulo. Auctor huius libri &c. In hoc autem Cõmento, ut patet legenti, nunquam eſt relatio ad Auctorem, immo loquitur ut Auctor exponens dictum ſuum. Quapropter in Examine non diſtinguemus inter Propoſitionẽ, & Cõmentum, ſed exiſtimabimus quod dicitur in Cõmento dictum eſſe ab Auctore, & eſſe eiuſdẽ ueritatis, uel falſitatis, uel ambiguitatis cum Propoſitione Cõmentata. Secundo, quod non intendo proſequi, nec exponere ſingula uerba, ſed per modum reſolutorium complecti paucis ſententiam Auctoris, & deinde comparare eam doctrinæ Proculi, & Ariſtotelis, & Theologi.

Propoſitio prima.

OMnis cauſa primaria plus eſt influens &c.

IN hac prima Propositione intendit manifestare ordinē, & differentiam inter causas primas & secundas, & intendit tres conclusiones.

Prima est, omnis causa primaria plus est influens super causatum quam causa uniuersalis secunda.

Secunda est, cum remouet causa uniuersalis secunda uirtutem a re, causa prima uniuersalis non remouet uirtutem ab ea.

Tertia est, causa uniuersalis prima agit in causatum causæ secundæ antequam agat in ipsum causa secunda quæ sequitur ipsam.

Pars prima secundum mentem Auctoris, probatur quidem exemplo deducto ab esse, & uiuo, & homine, quod ut clarum relinquimus. probatur autē ab eodem ratione quæ consistit in hoc. Causa prima adiuuat causam secundam in actioneq; sua, & non econuerso. Item quācunq; actionem habet causa super effectum suū habet & causa prima, quoniam in causis per se subordinatis, de quibus hic intēdimus causa media nō causat, nisi causante causa prima, est enim causa media ut mouens motum. ergo causa prima plus influit. nam causat a se. Secunda autem ut recipit a prima.

Secundum mentem Proculi, qui in libro suo de Elemē. Theore. talem Propositionem format. Omne productum a causis secundis, a prioribus & uniuersalioribus producitur eminentius. sic probatur. Omnis causa secunda est effectus causæ primæ. ergo habet substātiam, & uirtutem actiuam a causa prima. ergo uirtus agendi maior, & nobilior est in prima causa quam in secunda, sed uirtus maior magis, & eminentius producit effectum, unumquodque enim agens agit secundum modum uirtutis suę. cum igitur idem sit effectus qui producitur a causa prima, & a causis secundis subordinatis, magis & eminentius producitur a causa prima quam a secundis.

Secundum doctrinam Aristo. aduerte ꝙ licet formaliter non habeamus hanc propositionem, tamē fundamen-

taliter haberi poteſt ex primo Poſteri.cum inquit. Propter quod unumquodque & illud magis, ſed in propoſito, cauſa ſecunda agit propter primam, quia in uirtute primæ. ergo prima magis agit in effectum quã ſecunda. Item in duodecimo Metaphyſicæ, tex. 34. inueſtigans agens perpetuæ generationis determinat, quod quoniam agens ſe habens aliter, & aliter perpetuat generationẽ in uirtute primi agentis, ideſt motoris primi cœli ſemper eodem modo ſe habentis, illud primum agens dignius, & eminentius ſe habet in perpetuando generationem, quæ quidẽ determinatio fundatur ſuper hoc, primũ agens dans uirtutem ſecũdo magis & dignius agit reſpectu eiuſdẽ effectus ab utroq; ꝓducti.

Secũdum doctrinam Theologi aduerte ꝙ cum omnes cauſæ ſecundæ ſint a prima creatæ, cõparantur ad ipſam, ſicut miniſtri ad Regẽ, & ſicut organa ad principale agens, propterea mouet & inclinat omnia in ꝓprios fines, ſed effectus productus a cauſa principali, & ab organica, magis & nobilius pendet a principali quam ab organica. unde digeſtio magis eſt ab anima quam a calore naturali qui agit in uirtute animæ. Præterea, cauſa prima agit a ſe, & independenter, cum non recipiat uirtutem ab alio. Cauſa autem ſecunda agit dependenter. ergo dignius & magis influit in effectum quam cauſa ſecunda. Hæc igitur concluſio acceptanda eſt ſecundum omnem ſanam doctrinã, quoniam eſt ſimpliciter uera.

Pars ſecunda ad mentem Auctoris ſic probatur. Cauſa prima uehemẽtius influit in effectum, & in eo imprimit uirtutem ſuam quam cauſa ſecunda ex concluſione præcedenti. ergo uirtus primæ cauſæ magis inhæret effectui quã uirtus cauſæ ſecundæ. quod enim intenſius imprimitur magis inhæret, ſicut calor intẽſus cauſatus in aqua magis inhæret quam calor remiſſus, ſed quod magis inhæret tardius remouetur ut patet de calore intẽſo. ergo uirtus primæ cauſę tardius remouetur ab effectu quam uirtus cauſæ ſecundæ, ex conſequenti non eſt neceſſe ad remotionem uirtutis

causæ secundæ ab effectu, remoueri ab eodem uirtutem primæ causæ.

Secundũ mentem Proculi, qui in libro suo tenet impressionem primæ causæ ultimo recedere ab effectu sic probatur. Causa perfectior extensius & intensius operatur. Patet de sole, qui cum habeat lucem perfectissimam illuminat intensius & intensius, quoniam quantum sit ex se illuminat omnia, sed causa prima perfectior est causa secunda. Dat enim sibi uirtutem, & non econuerso. ergo intensius & extẽsius operatur, quoniam operatur in omnibus, ut dicemus infra. Sed huiusmodi operans tardius recedit ab operato, ut patet de sole, cuius lux cũ sit intensæ & extensæ illuminans, ultimo cessat illuminare. nã extinctis siue remotis quibuscunq; illuminantibus particularibus, ut igne, luna, astris, adhuc lux solaris illuminat. ergo uirtus primę causę impressa in effectu, tardius remouetur quã uirtus causę secundæ.

Secundum doctrinam Aristotelis sic probatur. Causa prima comparatur ad secũdam, sicut causa prior ad Posteriorem. cum enim non sit processus in infinitum in causis per se subordinatis ex secundo Metaphy. tex. 6. necesse est omnem causam secundam habere rationem medij, aut ultimi, ex consequenti esse posteriorem prima, sed non est necesse ad remotionem posterioris remoueri prius, quoniam non pendet a posteriori, & maxime in causis agentibus, de quibus nunc loquimur, & uerificatur in pluribus alijs. vnde Aristo. in octauo Physico. tex. 56. probat motum localem esse primũ, quoniam nullus alius motus remanet motu locali remoto, sed bene econuerso. Et in secundo de aĩa, tex. 31. probat tactum esse primũ sensum, quoniam remoto omni alio sensu, adhuc inuenitur tactus. vnde inquit. Tactus quidem inest sine alijs. Multa enim animalium neque uisum, neque auditum habent, neque odoratus sensum. Cum igitur causa secunda posterior sit causa prima, non est necesse ad remotionem uirtutis causæ secundæ remoueri uirtutem causæ primæ.

Secundum doctrinam Theologi sic probatur. Causa prima proprie & principaliter est causa rei secundum esse, & secundum produci. Causa autẽ secunda proprie est causa secundum produci, ut patet in omnibus agentibus particularibus artificiatis, & naturalibus. licet enim sol & homo generent hominem, tamen homo genitus conseruatur a sole motu suo, & non ab homine generante, sed remota uirtute causæ in fieri, non est necesse remoueri uirtutem causę in esse & in fieri, aliter completa rei productione statim desineret esse. ergo remota uirtute causæ secundæ non est necesse remoueri ab effectu uirtutem causæ primæ. Hæc igitur conclusio sicut, & præcedens acceptanda est secundũ omnem sanam doctrinam, quoniam est simpliciter uera.

Pars tertia patitur difficultatem propter ly antequã siue prius, dupliciter enim potest exponi, scilicet prius in quo, & prius a quo. Si prius in quo, cõclusio erit falsa, sensus enim erit, prima causa pro aliquo instanti, uel tempore producit effectum causæ secundæ, pro quo nundum producitur a causa secunda, & id nõ est uerum, quoniam secunda causa non ageret in effectum suum, si iam productus fuisset a prima, aliter productum produceretur, quod implicat, si autẽ sumatur prius a quo conclusio erit uera sensus enim est, prima causa agit a se in effectum causæ secundæ, sed secunda causa non agit a se. Exponatur ergo ly prius, uel antequam nõ secundum durationem, sed secundum causalitatem. Et hæc quidem uidetur fuisse mens Auctoris. Nam sic eam probat, causa secunda nõ agit in causatum suum, nisi quia prima causa influit uirtutem suam super eam, ergo causa prima facit ut effectus attingatur a causa secunda. Ergo prius attingitur a causa prima: patet autem hanc probationem non ualere, nisi exponendo ly prius causaliter, & originariue.

Secundum mentem Proculi, qui in libro suo talem propositionem format. Omnis causa ante causatum operatur, aliter probanda est, sed antequam probetur aduerte quod

Proculus per ly omnem causam intendit causam quæ tantum est causa,& per ly causatũ intẽdit causam quæ est effectus,& causa,qualis est causa secunda,quæ est effectus primæ,& causa alterius, ut in his corporalibus, homo generans est effectus,& est causa hominis geniti,per causam igitur Proculus intendit causam primam, & per causatum intendit causam secundam,sic autem probat eam,causa prima est magis causa,quam causa secũda,ergo est perfectioris uirtutis,sed perfectior uirtus ad plura se extendit, ut patet de luce solis,& prius aduenit ei in quod agit,ergo causa prima operatur antequam operetur causa secunda. Manifestum est autem quod hęc probatio non concludit,nisi de prioritate causalitatis,quoniam de prioritate durationis hęc consequentia non ualet, causa prima est perfectioris uirtutis, ergo prius duratione operatur in effectum causæ secundæ,quam causa secunda. Aliter idem effectus iam productus adhuc produceretur,uel causa secũda superflueret.

Secundum doctrinam Aristote. sic probatur qualia est ordo inter causas subordinatas,talis est inter earũ effectus, quoniam unicuiq; correspondet proprios effectus. vnde in secundo Physico.tex.35.docuit reducere effectus in causas suas correspondentes,ut effectum particularem in causam particularem,& effectum uniuersalem in causam uniuersalem, & priorem in causam priorem, & posteriorem in posteriorem,sed inter causam primam,& causam secundam,seruatur ordo prioris, & posterioris. nam cum sol,& homo generant hominem,sol est causa prior,quoniam uniuersale prius est,& homo est causa posterior.ergo effectus causæ primæ est prior,& effectus causæ secundæ est posterior,& posito ꝙ idem effectus sit ab utraque, comparatus causæ primæ fiet prius, & comparatus causæ secundæ fiet posterius,quod quidem prius intelligẽdum est, ut diximus quo ad causalitatem,causa enim secunda non agit nisi præsupposita receptione uirtutis a causa prima,ex consequenti quo ad causalitatem posterius agit,licet pro eodem instan-

ti simul agant, causa autem prima agit non supposita receptione uirtutis ab al.o priori, ergo &c.

Secundum doctrinam Theologi sic probatur, causalitas supponit esse, quoniam actio est existentis, cum unum quodque agat inquantum est actu, ergo sicut se habet esse causæ secundæ, ad esse causæ primæ, ita causalitas causæ secundæ, ad causalitatem causæ primæ, sed esse causæ secundæ, posterius est esse causæ primæ, quoniam est effectus causæ primæ, ut dicemus infra, ergo causalitas causæ secundæ, super effectum suum posterior est causalitate causę primæ. Et aduerte hanc deductionem concludere de prioritate causalitatis, & non durationis, quoniam nō repugnat dari effectum coeuum causæ agenti, & producēti sine motu, & ideo non est necesse quod esse, & causalitas causæ secundæ sint posteriora duratione esse, & causalitate causæ primæ. prædicta igitur tertia conclusio supra quo ad prioritatem causalitatis concedenda est secundum omnem sanam doctrinam, quoniam est simpliciter uera sicut & pręcedentes, hæc dicta sint super primam propositionem Auctoris.

Propositio secunda.

OMne esse superius, aut est superius æternitate, & ante ipsam, aut cum æternitate, aut post ęternitatem, & supra tempus &c.

IN hac propositione intendit diuidere superiora entia in tria genera, primum conuenit Deo, secūdum intelligentiæ, tertium animę. Et aduerte quod per ly esse superius, intendit esse non subiectum tempori, nec motui, nec corruptioni, ac si dicat, omne esse rei perpetuæ, & immobilis.

Aduerte etiam ꝙ huiusmodi esse diuiditur in tria, primū attribuit Deo, secundum intelligentiæ, tertium animæ. unde in hac propositione intendit tres conclusiones.

Prima Deus est supra, & ante æternitatem.

Secunda intelligentia est, cum æternitate.

Tertia anima est post æternitatem, & supra tempus, & in horiçonte æternitatis.

Prima conclusio ad mentẽ Auctoris sic probatur, Deus est ipsum esse penitus abstractum, & illimitatum. ergo est causatiuũ æternitatis, probatur consequentia, quoniam esse est magis cõmune quam æternitas. Nam omnis æternitas est esse, sed nõ omne esse est æternitas, sed magis cõmune est causatiuũ minus cõmunis, ergo esse abstractum quod est ipse Deus est causatiuum ęternitatis, tunc ultra, ergo est supra, & ante æternitatem, quoniam causatiuum est supra, & ante causatum, Deus igitur est supra, & ante æternitatẽ.

Secundum doctrinam Proculi Platonici in libro suo de Elementationibus Theoricis sic probatur. Magis abstractum, & magis cõmune est prius minus abstracto, & minus cõmuni, unde prius est ens quam substantia, & substãtia quam corpus, quoniam nõ conuertitur subsistendi consequentia ut patet, sed esse est abstractius, & cõmunis ęternitate. omne enim æternum est ens, non autẽ omne ens est æternum, ergo esse est prius æternitate, sed prima causa est ipsum esse, ergo est ante ęternitatem, & altius, ex cõsequenti est supra, quoniam magis abstractum est superius minus abstracto. Aduerte ꝙ nec probatio Auctoris, nec Proculi concludunt secundum ueritatem, sed tantum secundũ nostrum modum intelligendi. Nam falsum est, omne magis cõmune esse causatiuum minus cõmunis, & productiuum realiter, aliter animal produceret hominem, & homo ut homo produceret hunc hominem, quod tamẽ est falsum, quoniam actiones sicut, & esse sunt singularum, præterea cum Deus sit suũ esse, & sua æternitas, & omnis sua perfectio, aliter deperiret sua summa simplicitas, nõ magis causatur sua æternitas quam suum esse, & quam ipse Deus. Et ideo non est uerum, quod dicit Auctor causam primam esse supra æternitatem, quoniam æternitas est causatum eius. Similiter probatio Proculi non concludit, licet enim magis cõmune secundum prædicationem sit prius minus cõmuni, quoniam non inconuenit remoto minus cõmuni inueniri magis cõmune, ut remoto homine adhuc potest esse ani-

mal, tamen in præsenti proposito fundamentum Proculi non ualet, quoniam Deus non est esse commune prædicabile de omnibus, sed esse contentiuũ omnis gradus essendi, quod est esse illimitatum, & de tali esse non conceditur ꝙ sit prius quam æternitas, nisi forte secundum nostrũ modum intelligendi prout prius intelligimus Deum esse, quã esse uiuentem intelligentem æternum, sed hic modus intelligendi nullam ponit prioritatem, realem autem distinctionem, aut causalitatem inter diuinas perfectiones.

Et ideo Aristo. non acceptaret hanc conclusionem, sed diceret ꝙ Deus est sua æternitas. nam sicut in duodecimo Metaphy. tex. 39. dixit Deum esse uitam suã, & in tex. 49. esse suum intelligere sic diceret Deum esse suam æternitatem. vnde inquit in tex. 39. Quare duratio cõtinua, & æterna existit Deo, hoc enim Deus.

Et Theologus idem diceret. Nam secundũ Dionysium in secundo cap. de Di. no. quicquid pertinet ad perfectionẽ bonitatis, & esse totum Deo essentialiter conuenit, ut scilicet sit essentia bonitatis, & uitæ, & sapientiæ, & æternitatis cæterarumq; perfectionum, non ergo prima causa est supra, nec ante æternitatem essentialiter sumptã, sed est ipsa æternitas. Nec obstat ꝙ dicit Dionysius in decimo cap. de Di. no. Deus est ante euum siue æternum, quoniam non intendit de æterno essentialiter, sic enim solus Deus est æternus, sed de æterno participatiue ꝙ conuenit substãtijs ĩmaterialibus. vnde Cõmentans diuus Tho. hoc dictum in dicto cap. inquit Deum conuenit laudare cõmuniter per tẽpus, & euum quia ipse est causa temporalium, & æternorum. Et est supra æternitatem, & tempus prout æternitas, & tempus intelliguntur participata a creatura (& infra) ipse est prior non solum tempore, sed etiam euo, idest æternitate, prout participatur a creaturis, patet igitur conclusionem Auctoris non acceptari quo ad æternitatem essentialiter, sed tantum quo ad æternitatem participatã. vnde & diuus Tho. in prima parte, quæstio. decima, articulo secundo. ad

secundum adducens hoc dictum Auctoris nō soluat eum nisi in prædicto sensu, dicit enim Deus dicitur esse ante æternitatem prout participatur a substātijs immaterialibus, ex quibus habetur ꝙ sumendo æternitatem essentialiter Beatus Tho. nec Dionysius acceptarent conclusionem dictā, vnde nō est necesse ꝙ a Theologo, & ab Aristo. ꝓbetur.

Secunda conclusio ad mentem Auctoris sic probatur, intelligentis non destruitur secundū substantiam, quoniam est incorruptibilis, ut probabitur infra, & nō alteratur, quoniam non patitur uariationem, secundum uirtutem, nec secundum operationem, sed semper se habet secundum unā habitudinem, idest eodem modo & uniformiter, tam secundum substantiam, quam secundum uirtutem, & secūdum operationem, ergo est cum æternitate, & pacificatur ei. In hac probatione Auctor supponit antecedens ut cōmuniter concessum. Nam apud Philosophos uidetur ut principium ꝙ omnis intellectus separatus immobilis est secundū substantiam, & uirtutem, & operationem. consequentiam uero reputat ueram ex diffinitione æternitatis quæ dicitur esse mensura rei indeficientis, & inuariabilis siue uniformis. vnde tanto aliqua propinquant æternitati, & elongātur, a tempore, quanto reducunt a uariabilitate secundum substantiam, & secundum operationē, & tāto aliqua propinquant tempori, quanto subijciuntur uariationi, aut secundum substantiam, aut secundum operationem.

Secundum doctrinam Proculi in libro suo probatur eodem modo, sic enim inquit, omnis intellectus, scilicet separatus substantiam, & potestatem, & operationem habet in æternitate.

Secundum doctrinam Aristo. probatur primo quod intelligentia habeat esse in æternitate. Nā in duodecimo Metaphy. tex. 30. inquit necesse est esse sempiternam aliquam substantiam, quoniam est motus ęternus qui secundum locum, & circularis, ut probatum est in octauo Physico. Et in eodem duodecimo, tex. 44. cōcludit æternitatē substan-

tis in omnibus intelligentijs mouentibus cœlos,& dicit,pa lam,ita φ tot substantias esse necesse est natura sempiternas. igitur quo ad indeficientiam substantiæ, patet Aristo. sensisse intelligentiam adæquari æternitati. Secundo probatur quo ad immobilitatem propriæ operationis quæ est intellectio, & optima dispositio secundum delectationem in intelligendo primam causam. Nam in duodecimo Methaphy. tex. 39. dicit deductio autem qualis optima paruo tempore nobis, sic enim semper illud est nobis quidem impossibile, quasi dicat intellectus separatus intelligens, & desiderans primum principium, est semper in eadem delectabilissima dispositione, quæ nobis pro semper est impossibilis, ergo secundum propriam operationem est inuariabilis, ex consequenti est in æternitate, propterea concludit in tex. 41. Quod quidem igitur est substantia alia sempiterna, & immobilis separata a sensibilibus manifestum est: patet igitur quod Auctor, & Proculus, & Aristo. concordant in dicta conclusione.

Secundum doctrinam uero Theologi præsens conclusio omnino refutatur quo ad substantiam, & uirtutem, & operationem, quoniam operatio supponit uirtutem, & uirtus substantiam, sed secundum Theologũ nihil est ab æterno productum, uniuersitas enim creaturę incepit in tempore, & solus Deus caret exordio, sed a parte post, idest post intelligentiæ productionem, aliter tenendũ est de eius substantia, & aliter de eius operatione. Nam de eius substantia ratione indeficiente potest dici esse in æternitate, non quidẽ essentialiter, quoniam idest proprium Dei, sed participatiue, de operatione autem distinguendum est, quoniam intelligentię competit operatio naturalis, ut intelligere se, & alia creata, & Deum ut principium sui esse, & uniuersalem causam omnium, & operari esse corpora mouendo ea applicatione suæ uirtutis, & competit ei operatio supernaturalis ut uisio, & fruitio diuinæ substãtiæ, quo ad operationẽ eius naturalem, nõ potest dici esse in ęternitate, qm̃ ut sic mutabi-

lis est, & secundum successionem intellectionum, & uolitionum, & secũdum uariam applicationem uirtutis suæ ad corpora, ut notat diuus Tho. in prima parte, quæst. decima articulo quinto. De operatione autem super naturali potest dici ꝙ est in æternitate, quoniam secundũ illam immobilis est & efficitur deiformis ex cõsequenti participat diuina mẽsura, quæ est æternitas. Hæc igitur conclusio intelligentia est in æternitate, uel cum æternitate, uel parificatur æternitati nõ acceptatur a Theologo nisi quo ad substantiam, & postꝗ producta est, & secundum operationem super naturalem, unde non adæquatur Deo in æternitate, Deus enim omnino & uniuersaliter æternus est. Et propterea Dionysius de diuinis no. cap̃. x. innuens hanc diuersitatem inquit quamobrem nõ simpliciter coæterna Deo qui est ante suũ censenda sunt quæ nominantur æterna, sed a sacratissimis eloquĳs nusquam discedentes æterna, & in tẽporalia iuxta cognatos suosꝗ modos debemus accipere, & intẽdit ꝙ ea quæ dicuntur æterna in diuinã scriptura non sunt arbitranda æterna simpliciter, & æqualiter simul cum Deo, qui est ante æternitatem participatam, sed sequendo intellectũ sacri eloquĳ oportet intelligere aliqua esse æterna secundum suos modos, idest inquantum existũt immutabiliter ut angelicæ mentes, & ut beatificatæ sunt.

Tertia conclusio antequam probetur declaranda est, quo ad duo.

Primo, quomodo sumitur ly anima.

Secũdo, quare dicit eã cõstitutã in horizonte æternitatis.

Quantum ad primum aduerte ꝙ ly anima nõ sumitur absolute, sed pro anima cœli quod supponitur animatum tanquam manifesta res, & cõcessa apud Philosophos Arabes, & præcipue apud Auicennam in libro nono suæ Metaphy. cap̃. 4. ubi inter cætera inquit, nos iam ostendimus ꝙ anima cuiusꝗ cœli est eius perfectio, & eius forma, nec est substãtia separata &c̃. Et ꝙ Auctor intendat de anima cœli, patet ex eo quod dicit, anima est supra tempus, quo-

niam est causa temporis, constat autem eandem esse causam temporis, & motus cœli, quoniam tempus consequitur motum cœli,ut primo mēsuratum,sed si cœlum est animatum,motus eius causatur ab anima cœli,ex consequenti ab eadem causatur tempus, quod non potest dici de anima humana,cū sit unita corpori corruptibili, cuius motus nō est continuus,nec uniformis, nec potest esse perpetuus.

Quantum ad secundum,aduerte ꝙ ideo dicit animam cœli cōstitutam in horiçonte æternitatis,quoniam sicut horiçon terminat superius hemisphærium,& est principiū inferioris,ita ꝙ ut medium de utroq; extremo participat, sic anima cœli media est inter intelligentiam, & corruptibilia.nam ratione esse incorruptibilis cōuenit cum intelligentia,& ut sic participat ęternitatem,ratione autē motus cœli cuius ipsa est causa conuenit cū mutabilibus, & ut sic propinquat tēpori,posita hac declaratione aduerte ꝙ Auctor sic probat conclusionem.Anima est subiectæ,& esse indeficientis,ut probabitur infra,& pro nunc supponatur.ergo quo ad substātiam,& esse annexa est æternitati, & propria operatio animæ cœli est motus cœli,qui fit in tēpore. ergo quo ad operationem propinquat tempori, & ut sic dicitur annexa æternitati inferius,& inferiori modo quam intelligentia participat æternitatem,quoniam secundum Auctorem est susceptibilior impressionis quam intelligentia,quoniam intelligentia recipit impressionem solum a prima causa,sed anima recipit ab intelligētia,& a prima causa.Quod an sit uerum declarabitur infra. Aduerte tamen quod licet anima cœli propinquet tempori propter operationē suam quæ est motus cœli,tamen est supra tempus,quoniam causa est supra causatum,sed anima cœli est causa temporis sicut & motus cœli, quoniam est mensura motus cœli, & comparatur ad ipsum sicut proprietas ad subiectum.Eadē autem est causa,& subiecti,& proprietatis eius.

Ad mentem Proculi probatur eodē modo.nam,& Platonici ponunt cœlum animatum,ut patet in Timæo: vbi

inquit Plato, dicendum est hunc mūdum animal esse idq; intelligens re uera diuina prouidentia constitutum. Et Proculus in libro suo, huiusmodi propositionē format Omnis anima habens quidem substantiam æternalem, habet operationem aliam secundum tempus quę est mouere corpus cui unitur, ex consequenti secundum Proculum media est inter æternitatem & tempus, quoniam secundum substantiam annectitur æternitati, secundum operationem propinquat tempori, & hac de causa dixit Auctor animam esse in horiçonte æternitatis.

Vtriusq; probatio secundum ueritatem nō concludit de anima cœli, quoniam illa nō datur, ut dicemus infra in probatione Theologi, sed concludit de anima humana, quæ secundum substātiam est indeficiens ut probabitur infra, & sua propria operatio est intelligere cōponendo, & diuidendo, & cum discursu donec unita est corpori, & mouere corpus localiter, quæ quidem operationes non absoluuntur a tempore, ut manifestabitur infra, ex cōsequenti secundum substantiam annectitur æternitati, secundum operationem propinquat tempori.

Secundum autem doctrinam Aristo. quo ad animam cœli dubium est quid dicendum. Nam secundum aliquos tenuit Aristo. cœlum esse animatum, & ut sic eodē modo probaret hanc conclusionē sicut Auctor, & Proculus.

Secundum alios autem tenuit oppositū, & quoties dicit cœlum animatum pręcipue in secundo cœli, tex. 13. vbi inquit. Est autem cœlum animatum, & habet motus principium manifestum &c. Per animam intendit intelligētiam motricem quæ applicatur cœlo, ut motor proprio mobili, sicut anima suo proprio corpori a qua mouetur, & ut sic Aristo. nō acceptaret dictam conclusionem applicatā animæ cœli, nisi ut dixi sumatur anima pro intelligentia.

Quantum autem ad animam humanam, adhuc est dubium. Nam qui tenent ipsum sentire animam intellectiuā esse mortalem, ut Scotus, & Herueus, & quidam moderni

dicerent

dicerent Aristo. negaturum hanc conclusionem. Qui autem tenent ipsum sentire ut ueritas est, animam nostrā esse immortalem dicerent Aristo. acceptaturum hanc conclusionem, & probationem Auctoris applicatam non animæ cœlesti, sed humanæ coniunctę, & ut euidẽtius pateat, assumo dictum suum in tertio de anima tex. 20. Separatus autẽ est solum in hoc quod uerę est, & hoc solum immortale, & perpetuum &c. Ergo intellectus humanus secundum substantiam est perpetuus, & æternus a parte post, & assumo dictum eiusdem in tertio de anima tex. 39. & cum speculatur necesse est phantasma aliquod speculari, sed phantasiari, uel phantasma speculari non absoluitur a tempore cũ sit actio uirtutis organicę, & in duodecimo Metaphy. tex. 51. declarans primum principium non intelligere cõponendo aut diuidendo inquit, aut quodquidem cõpositorum habet in aliquo tempore &c. idest intellectus qui intelligit cõponendo, aut diuidendo habet suam perfectionem non semper, sed in aliquo tempore, sed anima humana coniuncta intelligit componendo, & diuidendo, & cum discursu. ergo secundum operationem suam nõ absoluitur a tempore, & assumo dictum suum in secundo de anima, tex. 19. Anima est principium quo uiuimus, sentimus, intelligimus, mouemur secundum locum &c. Ergo anima quo ad motũ causatum in corpore nõ absoluitur a tempore. Igitur secundũ doctrinam Aristo. humana anima cõstituta est in horiçonte æternitatis, ita ꝙ secundum esse annexa est æternitati, & secundum operationem rationalem, & animalem annectitur tempori. Nõ tamen est supra tempus, ut causa eius, quoniam sicut non est causa motus cœli, sic non est causa temporis, nisi forte quo ad suũ formale, ut dixit Aristo. in quarto Physico. tex. 131. Quod quõo intelligendũ sit, diximus in quæstionibus nostris super quartum Physicorum.

Secundum doctrinam uero Theologi, sumendo animã in suo proprio significato, quod est esse actum corporis uiuentis, & dantem non solum motum sed & esse, & appli-

cando conclusionem animæ cœli, non acceptatur hæc conclusio ab eo, quoniam nullus Theologorum ponit cœlum sic animatum, aliter huiusmodi anima illic frustra poneretur, quoniam anima ut forma unitur corpori ꝑpter aliquã operationem per quam indiget corpore. Cõstat autem cũ cœlum sit quintæ essentiæ in eo nõ posse esse operationem uegetatiuam, neque sensitiuam. Quantum ad intellectiuã non indiget corpore cum sit non organica, nisi pro quanto phantasmata deseruiunt intellectiui quæ nõ possunt esse in cœlo cum ad partem sensitiuam pertineant. Quantum ad motum localem nõ est necesse quod uniatur ut forma, sed ut motor tangens suum mobile tactu uirtuali. Ad hoc autẽ sufficit intelligentia applicata, & ideo uanũ est ponere cœlũ animatũ anima informante, nec qui posuerunt ex Theologis cœlum animatum. vt Origenes, & Hieronymus intendebant de animatione anima informante, sed mouente more Platonico, ad quod ut diximus sufficit intelligentia applicata quæ si dicatur anima erit improprie dictũ, & quoniam Auctor intendit de anima cœli sumendo animã proprie ut magis declarabitur in propositione sequente, ideo Theologus in hoc sensu nõ acceptat hanc cõclusionem. Si uero applicatur animæ humanæ cõiunctę, acceptat & probat eam annexam æternitati quo ad esse. Nã est subsistens & incorporea, ut declarabitur infra, ergo habet esse per se, ergo esse suum nõ pendet a corpore, ex cõsequenti nõ corrumpitur ad corruptionem eius, sed habet esse incõsumptibile, unde inquit Dionysius cap. quarto, de Di. no. Animæ humanę habent & bonitate diuina ꝙ sint intellectuales, habeantq; uitã incõsumptibilẽ &c. Igitur quo ad esse annexa est æternitati quo ad operationem siue intellectualem, siue motiuam, non absoluitur a tempore, coniuncta enim cum discursu intelligit. Discursus autem est motus, omnis motus est in tempore ex sexto Physico. & motus localis corporis animati causatus ab anima necessario est in tempore, quoniam est inter terminos oppositos, ergo quo ad operá

tionem attingit tempus, utrum autem quo ad aliquã operationem participet æternitati dicã in propositione sequenti. hæc dicta sint pro examinæ secundæ propositionis.

Propositio tertia.

OMnis anima nobilis tres habet operationes. nam ex operationibus est eius operatio animalis, & operatio intelligibilis, & operatio diuina &c.

In hac propositione intendit manifestare quomodo anima quæ est tertium genus entium superiorũ participat operationem Dei, & intelligentiæ.

Aduerte ꝙ hic Auctor loquitur de anima cœli sicut, & propositione præcedenti, quia nõ dubitat cœlum esse animatum uere & proprie. Huic animę attribuit tres operationes iuxta tres animæ uirtutes. Nam ut anima habet uirtutẽ uiuificatiuam, directiuam, & motiuam corporis, & ut sic attribuit sibi operationẽ animalem quæ est uiuificare, & mouere corpus cœleste, ut autem est naturæ intellectualis, habet uirtutem intellectualem, & ut sic attribuit sibi operationem intelligibilem, quid autem intelligat dicemus infra, ut est causatiua rerum inferiorum per motum cœli, cui supponitur omnis natura elemẽtorum, & elementatorum habet diuinam uirtutẽ participatiue, quoniam sicut Deus est uniuersalis causa productiua omnium entium, sic anima cœli ex uirtute sibi impressa a prima causa producit influit ministrat omnia inferiora nõ quidem per se, sed per motũ cœli, & ut sic sibi attribuit operationem diuinam quæ consistet in causalitate, & administratione omnium inferiorum, quoniam in hoc imitatur primam causam.

Secundũ mentem igitur Auctoris probatur. Primo ꝙ habeat diuinam operationem. Nam imago & exemplum primæ causæ participat operationem eius, sed propria operatio primæ causę est productio, & administratio omnium entium, ut dicemus infra. Cum ergo in anima cœli, sit impressa imago primæ causæ, quoniã est naturæ incorporeæ & intellectualis sicut prima causa participat eius operatio-

nem non quidē æqualiter,& uniuerſaliter,ſed ſuper ea quę producuntur motu cœli. ergo cōuenienter ſibi attribuitur diuina operatio. Secundo probatur ꝙ habeat operationem intellectualem. Nam effectus participat uirtutem,& operationem ſuæ cauſæ uniuoce. vnde ſicut ignis calefacit ſic,& aqua facta calida calefacit,licet nō æque perfectæ, ſed anima cœli eſt effectus intelligentiæ. nam ſecundum Auctorē prima cauſa creauit eſſe animæ mediante intelligētia, ergo anima participat operationem intelligentiæ. Hæc operatio eſt intelligere,quoniam intelligentiæ ut intelligentia eſt cōpetit intelligere, ſicut ſenſui ut ſenſus eſt competit ſentire. Hæc probatio quō ſit admittenda uel nō,dicam infra,cum adduxero ſenſum Theologi,& Ariſto. Tertio probatur ꝙ habeat operationem animalem. Nam de proprietate,& natura animę eſt ut uiuificet corpora,influendo ſuper ea uirtutem uiuificatiuā. ſi enim anima nō animat id cuius eſt anima, ceſſat eſſe anima, & ut moueat corpora perducendo ad operationes ſuas, ſed hoc eſt habere operationē animalem,ſiue uitalem. ergo ſi hoc eſt de proprietate animæ non eſt negandum ab anima nobili qualis eſt anima cœli.

Ad mentem autem Proculi,aduerte ꝙ loco animæ nobilis dicit animam diuinam, & ſibi attribuit tres operationes cōformiter ut Auctor. vnde inquit in libro ſuo omnes diuinæ animæ triplices habent operationes has quidem ut animæ,ideſt operationes animales,has autem ut ſuſcipientes intellectum,ideſt operationes intellectuales,has autem ut Dijs cōiunctę,ideſt operationes diuinas. Huiuſmodi autem animas dicit diuinas,ex maxima nobilitate,ſicut & cœlum dicitur diuinum corpus propter maximam excellentiam,& uirtutem cauſatiuū, & incorruptibilitatē, ut etiam teſtatur Ariſto. in ſecundo cœli,textu ſecundo, ubi inquit, ut cœlum ſit immortale, & diuinum habentium quidē motum &c. Diuinis animabus corporum cœleſtium Proculus attribuit primo operationē animalem,quoniam ut diximus. Anima ut anima habet animare id cuius eſt anima,

sicut scientia, ut scientia habet facere scientem cum eius est scientia. Attribuit operationem intellectualem, quoniam intellectu & desiderio mouent cœlos. nulla enim potentiarum animæ conuenit his animabus præter dictas, carent enim organis quibus explentur operationes uegetatiue, & sensitiue. Attribuit eis diuinã operationem quæ est uniuersalis influentia, & causalitas, & productio rerum inferiorũ, quoniam in hoc assimilantur primæ causæ quantum possunt. si enim in humanis præsidentes Reipub. dicuntur diui ni homines multo magis huiusmodi animæ præsidentes toti mundo inferiori per motum cœlestem. In hac igitur propositione sic accipienda est mens Proculi, ut dictum est.

Secũdum doctrinã uero Arist. supposito ꝙ ponat cœlũ animatum nõ acceptatur in cœlo operatio animalis uiuificatiua, quoniam ex tertio de anima, tex. 61. in nullo corpore, siue generabili, siue ingenerabili nõ mansiuo datur intellectus discretiuus sine sensu, sensus autem nõ potest esse in cœlo, quoniam in eodem loco probat Aristo. nullus corpus simplex posse esse organum sensus. Cõstat autem cœlum esse corpus simplex, ergo non est in eo sensitiuus gradus. Minus autem est in eo uegetatiuus, quoniam ut probat Aristo. in primo cœli, tex. 21. neque alterabile, neque augmentabile, neque diminuibile est cœlum ex cõsequenti neq; uegetatiuus gradus in ei. Nam ex secundo de anima, tex. 35. Opera uegetatiui gradus sunt generare, & alimẽto uti, quæ procul sunt a cœlo, quantumcunq; igitur Aristo. poneret cœlum animatum nõ admitteret animam cœli habere operationem animalem, præterea cum intelligere sit actio nõ organica intellectiuũ, ut intellectiuum nullius corporis est actus, ergo anima cœli, quæ si daretur esset tantũ intellectiua, non habet operationem animalem, sumendo autem apud Aristo. animam cœli, pro intelligentiam mouente attribuitur sibi operatio intellectualis, & ualde nobilis. vnde in duodecimo Metaphy. tex. 36. dicit ꝙ primum mouens immobile mouet cœlum sicut appetibile, & intel-

ligibile, quod est sic intelligendum, quod intelligentia appli cata primo cœlo, ideo mouet cœlum quia intelligit primũ principium, & appetit ei tanquam optimo assimilari. Præterea in tex. 39. dicit in motore cœli esse nobilissimam delectationem quæ consequitur eius nobilissimam intellectionem. Item ad mentem Aristo. attribuitur sibi diuina operatio, quoniam ex duodecimo Metaphy. tex. 34. intelligentia mouens cœlum motu diurno, causat perpetuam generationem in his inferioribus, & intelligentiæ applicatæ sphæris planetarum mouentes planetas sub çodiaco causant alterationem generationis, & corruptionis per accessum, & recessum planetarum a nobis, cum igitur intelligentiæ motrices cœlorum habeant uniuersalem causalitatem super inferiora, & hic mundus inferior gubernetur lationibus superioribus ex primo Meteoro. manifestum est, quoniam secundum Aristo. habent operationem diuinam, quia scilicet assimilantur primæ causæ in causalitate, & regimine, ut etiam declarabitur infra.

Secundum doctrinam autem Theologi, quoniam negat ut diximus cœlum esse uere animatum, nec per animã cœli intelligendum est aliud quam intelligentia non acceptat in anima cœli operationem animalem ea ratione quã adduximus super doctrinam Aristo. nisi quis extenso uocabulo nominet operationem animalem, uel uitalem motionem sui proprii mobilis, & directionem in proprium finẽ. sicut enim anima mouet corpus animalis localiter per determinata media in debitum, & desideratum finem sic intelligentia mouet cœlum secũdum diuersa ubi ex quo motu prouenit generatio, & conseruatio, & transmutatio rerũ inferiorum. Acceptat autem operationem intellectualem, quoniam cum sit substantia immaterialis per se subsistens patet ꝙ est intellectualis. Immaterialitas autem est ratio intellectualitatis, & intelligibilitatis. Item acceptat operationem diuinam modo quidem altiori quam Auctor, & Proculus & Aristo. Nam apud Dionysium intelligẽtiæ dicun-

tur diuinę mentes, & apud alios Theologos nõ solùm quia habent uirtutem super inferiora, sed quoniam diuinæ essentiæ per intellectionem maxime uniuntur, quam intellectionem uocamus uisionem beatificam, qua efficiuntur deiformes, & eodem sensu animæ separatæ unitæ primæ causæ per essentialem uisionem merentur dici diuinæ animæ, in hoc enim consistit perfectior assimilatio ad Deum quã habere causalitatem super inferiora. Nam assimilatio secundum actionem immanentem, nobilior est assimilatione secundum actionem transeuntem, quoniam & actio immanens nobilior est, & iuxta hanc diuinam operationem, tam intelligentia, quã anima humana dicuntur participare æternitatem, qm̃ in hac operatione sunt omnino immobiles.

Sed aduerte, ꝙ licet Arist. & Theologus attribuant animæ cœli, idest intelligentiæ motrici operationẽ intellectualem, non tamen acceptant rationem adductam ab Auctore quam supra formauimus. Non enim secundum doctrinam Aristo. nec secundum ueritatem, prima causa producit animam intellectiuam, nec intelligentiam mediante alia intelligentia, quoniam cum sint substantiæ simplices non producuntur ex materia, ex consequenti creantur. Creatio autem est solius primæ causæ omnino infinitæ. vnde Auctor in hoc uidetur sequi opinionem Auicẽnæ in nono suæ Meta. cap. 4. ubi creatricẽ potentiæ attribuit intelligentijs.

Sed dicunt aliqui Auctorem non intendere productionem animæ ab intelligentia quo ad esse, aliter sibiipsi contradiceret, nam dicet infra, omnium entium principium, & primam causam esse bonum, sed intendit de productione secundum informationem intellectus, quia scilicet intelligentia influit, & imprimit formas siue species intelligibiles in intellectu animæ per quas intelligit.

Sed id non acceptatur ab Aristote. nec a Theologo, ab Aristo. quidem, quoniam in tertio de anima, tex. 17. ponit in intellectum agentem potentiam animę illustrantẽ phantasmata, & productiuum speciei intelligibilis qua actuatur

intellectus possibilis,a Theologo autem quoniam esset homo inferioris cõditionis cæteris animalibus. Quoniam habent in seipsis sufficientia principia operationum suarum,si igitur nõ intelligeret homo nisi reciperet species ab intelligentia nõ haberet in se sufficientia principia proprie operationis,ex consequenti esset deterioris conditionibus cæteris animantibus. Preterea posset intelligentia causare speciem caloris in intellectu cæci nati,& sic cæcus intelligeret calorem quod experimur impossibile, nõ igitur pendet anima intellectiua ab intelligẽtia quo ad esse,nec quo ad informationem manifestum est ex dictis, ꝙ hæc tertia propositio nõ acceptatur ab Aristo.applicata animę cœli,quo ad operationem animalem, applicata autem animæ humanæ,nõ acceptatur a Theologo quo ad operationem diuinam nisi in sensu Dionysii, sed id non conuenit nisi animæ beatæ in diuina uisione.hæc de tertia propositione dicta sint.

Propositio quarta.

Prima rerum creatarum est esse, & non est ante ipsum creatum aliud &c.

Aduerte ꝙ Auctor in hac propositione intendit assignare causam propter quam esse superius in secundo gradu, quod est esse intelligentiæ,ut expositum est in secunda propositione est multiplicabile. nam de primo gradu,idest de esse diuino,cum sit purissimus actus,& omnino infinitum, constat non esse multiplicabile.

In hac igitur propositione intendit quatuor conclusiones. Quarum prima est, ut fundamentum uniuersale de omnia creata,& nõ solum in intelligentijs,licet Auctor intendat applicare intelligentijs.

Prima conclusio,rerum creatarum est esse.

Secunda cõclusio,esse est factum superius, & uehementius unitum omnibus causatis.

Tertia conclusio, esse causatum licet sit unum, tamen est multiplicabile.

Quarta conclusio,intelligentia superior differt ab infe-

riori, quia est perfectioris naturæ formaliter, & quia intelligit per uniuersaliores species, & quia influit uirtutes, & bonitates in intelligentia inferiori.

Quantum ad primam cōclusionem, aduerte q ly esse potest tripliciter accipi. Primo pro esse primæ intelligentiæ creatæ quæ est suprema creatura in ordine uniuersi. Secundo pro esse inuento in omnibus creatis, tam incorporeis, quam corporeis, quod supponitur omnibus alijs perfectionibus. Tertio pro esse per se existente separato, more Platonico, sicut per se homo, p se leo, p se uita, p se bonitas &c.

Iuxta primam acceptionem, uidetur ab Auctore introducta prima conclusio. Nam intendens declarare propter quid intelligentia est multiplicabilis. Primo uoluit ostendere quem ordinem teneat in gradibus entium causatorum, & quoniam in intelligentia nō solum inuenitur esse, sed & uita, & intellectus, & aliæ perfectiones quæ omnes causatæ sunt a primo, ideo etiam intendit iuxta secundam acceptionem declarare ordinem ipsius esse intelligentię ad alias eius perfectiones. Iuxta igitur primam acceptionem inquit prima rerum creatarum est esse, idest in uniuersitate creatorum, primū creatum & nobilius fuit intelligentia, quoniam similior est primæ causæ, & propinquior in suis perfectionibus participatis. Iuxta secundam acceptionem, inquit, & nō est, ante ipsum creatum aliud, idest cum in intelligentia sint multi gradus perfectionum, scilicet esse uiuere intelligere uelle &c. Primus gradus ut basis, & fundamentum fuit esse causatum a primo ente in intelligentia, quoniam uiuere supponit esse, & intelligere supponit esse, & uiuere, & nō econuerso. Iuxta tertiam acceptionem consideratur a Proculo, qui in libro suo talem propositionem format participatum diuina proprietate, & deificatorū primum est ens, idest inter ppͥetates, & diuinas perfectiones participatas, idest productas prima est ens, idest ipsum esse separatum. vnde aduerte secundum doctrinam Platonicam, ut supra diximus magis cōmune ponitur productiuum minus cō-

munis. vnde Proculus est supra in propositione secunda, & Auctor probarunt æternitatem productã ab quoniam ens est cõmunius,& abstractius quam æternitas. Plato autem inter trãscendentia ponit bonum, & unum prius ente, quoniam bonum & unum secundum Platonem dicitur de ente,& de non ente,ut de materia prima, quam cõputabat inter nõ entia propter admixtam priuationem,& tamen dicebat ipsam bonam,quoniam desiderat bonum,idest formam,& est una, quoniam ex se est indiuisiua, & diuisionẽ recipit a quantitate & a forma, ens autem dicitur tantum de ente, quoniam nihil prædicatur de suo opposito. Iuxta igitur principium positum,scilicet ꝙ magis cõmune sit productiuum minus cõmunis opinatur Proculus ꝙ primum productum separatum sit ens,nõ autem bonum nec unũ, quoniam nõ habent prius a quo producantur. vnde posuit ad mentem Platonis Deum esse ipsum per se bonũ,& per se unum in productum,primum autem creatum est esse,secundum est uita, tertium est intellectus, & sic procedebat in productione separatorum.

Verum quia uia Platonis in positione separatorum non acceptatur ab Aristo. ut patet in septimo Metaphysi.& in duodecimo,& in primo Ethico.nec acceptatur a Theologo,nec principium Platonicum est uerum regulariter,scilicet ꝙ magis cõmune sit productiuum minus cõmunis, ut diximus in secunda propositione.Nec bonum & unum est cõmunius ente,ut dicemus infra,ideo positio Proculi in expositione huius cõclusionis omnino refutatur,standum est igitur in prima,& secunda acceptione.

Secundum doctrinam Aristo. præsens conclusio, licet uerificetur quo ad primam acceptionem,quoniam ex duodecimo Metaphy.tex.29.cum tres sint substãtiæ,duæ quidem naturales ut corpora corruptibilia,& incorruptibilia ut cœlum,& tertia abstracta ut intelligentia,hæc est nobilior ex consequenti primum locum,& gradum continet inter producta,tamen proprie uerificatur quo ad secundam

acceptionem,prout esse participatur ab omnibus existentibus.Nam quod simplicius est,& ad quod omnia alia super addunt uniuersalius est, & inter ꝓducta prius est, quoniã produci potest sine alijs, & nõ econuerso, sed inter omnes perfectiones cõmunicatas a primo,esse simplicius est, primum enim quod de unoquoq; concipimus est ens, & est uniuersalius,cuicunque enim rei creatæ cõmunicatur esse, sed nõ aliæ perfectiones,& aliæ perfectiones includunt esse, & non econuerso, ut patet in latitudine entium, ergo inter producta est primum,& ideo inuenitur res cui debetur solum esse,ut elementum,alicui esse, & uiuere &c. In nullo autem inuenitur uiuere,nec alia perfectio in quo non inueniatur esse, primum igitur inter producta est esse, sicut ad mentem Aristo.in secundo de anima,tex. 31.primus; gradus in animatis productis,est uegetatiuus,quoniam cõmunis est omnibus animatis, & potest inueniri sine alijs,ut in planta,& nõ econuerso. Quoniam igitur primum fundamentum omnium perfectionũ est esse,sequitur contra Platonem ꝙ unũ, & bonũ posteriora sunt ente, addunt enim in sua ratione formali super ens.nam unum addit in diuisionem.bonũ autem addit respectum ad appetitum,ergo uanum est dicere bonum,& unum esse productiua entis,aliter productum esset prius productiuo,nec est uerum materiam primam esse bonam,nisi in ordine ad esse. Quoniam bonum & perfectum idem sunt, prima autẽ perfectio est esse quam ut diximus supponimus omni alij perfectioni. ergo materia prima eo modo est bona quomodo est ens, & quoniam est ens in potentia est bona in potentia,& quoniam ex se nunquam ex se est bona actu, hinc patet bonũ esse minus cõmune quam ens, dicitur enim ens de ente in potentia,& de ente in actu.Bonum autem quoniam fundatur in esse,non dicitur nisi de ente in actu. vnde rosa generanda est ens,non tamen est bona.

Secundum doctrinam igitur Aristo. hæc conclusio est uera,prima rerum creatarũ est esse,iuxta primã,& secundã

acceptionem. Non autem secundũ tertiam, & a uia Aristo. in hoc non dissentit Auctor.

Secundum doctrinam Theologi, aduerte ꝙ omnes con ueniunt in uno, & discordant in alio, conueniunt quidem in hoc quod nullius eorum concedit ordinem, & distinctionẽ realem inter prima predicata abstracta siue uniuersalia, nõ enim ponunt ens separatum distinctum a bono separato, nec a uiuo separato, nec ab intelligente separato, sed omnia idem sunt in primo, ut diximus in secunda propositione, ex consequenti ab eodem primo qui est Deus, producitur & esse, & bonitas, & omnis alia perfectio in creatura, differũt autẽ in ordine formali inter huiusmodi separata. Nã omnes Theologi sequentes uiam Aristo. dicunt ꝙ licet Deus sit realiter ens uiuens intelligens bonus, tamen prius cõsideratur ꝙ est ens quam uiuens, quam unus, quam bonus, quoniam inter omnes conceptus, cõceptus entis est simplicior ex consequenti est prior. Theologi autem sequentes uiam Platonicã, ut Diony. dicunt ꝙ licet Deus sit realiter omnia supradicta, tamen prius cõsideratur ut bonus, ut unus, quã ut ens, unde agens de diui. no. prius agit de bono, sed si con sideremus utriusꝙ opinionis motiuũ, nulla est in re dissensio. Nam Theologi sequentes Arist. cõsiderant hæc abstracta, ut ex natura rei conueniunt Deo, & ut sic prius uerificatur de Deo, ens quam bonum, quoniam bonum supponit esse. Sequentes autem Platonem cõsiderant hæc ut conueniunt Deo, sub ratione causalitatis, & ut sic prius ei conuenit bonum quam ens, quoniam bonum signat causam finalem, ens aut causam agentẽ, quoniam unumquodꝙ agens agit inquantum est actu, sed inter causas prima est causa finalis. ergo &c̃. Non igitur inconuenit ens secundum se esse prius bono, & tamen in ratione causæ esse posterius.

Et quoniam Auctor in hac cõclusione prima rerũ creatarum est esse, cõsiderat esse in ordine ad causam creantem siue ad primam causam agentem, quæ est agens inquantũ est ens, ideo omnes Theologi in hoc concordant quod pri-

mus effectus productus a primo ente est esse,& id quidem rationabiliter, quoniam effectus uniuersalissimus est a causa uniuersalissima,& prius cum sit fundamentum effectuū minus uniuersalium. Iuxta igitur primam,& secundā acceptionem conceditur hæc conclusio, a Theologo,& ab Aristotele. Iuxta tertiam autem omnino reprobatur. Hæc de prima conclusione dicta sint.

Quantum ad secundam conclusionē, aduerte ꝙ ly esse sumitur proprie iuxta primam acceptionē, idest pro omne intelligentiæ,& ad mentem Auctoris probatur sic. Quod est propinquius summę simplici,& puro uero quod est,& primum ens, est superius, idest excellentius,& altius,& magis unum omnibus causatis a primo. Effectus enim propinquior causæ, magis participat perfectiones causę, sed intelligentia quo ad esse,& naturā suam est propinquior summæ simplici,& puro uero, cum sit eius primus,& immediatus effectus, ergo est altior,& simplicior inter creata.

In hac conclusione,& in ratione adducta cōcordat Proculus, qui in libro suo inquit. Omnis intellectus separatus impartibilis est, ergo simplex. Item est sicut speculum diuinę celsitudinis, ergo primum & nobilissimum gradū teneti in entibus, Aristote. idem sentit. vnde ultimam partem suæ Metaphy. disponit in cōsideratione huius supremi gradus,& in primo cœli, tex. 100. declarat intelligentias esse inalterabiles, impassibiles, intransmutabiles, ex cōsequenti immateriales,& habētes uitam sufficientissimam in toto æterno, idest semper, ex consequenti nobilissimas in esse: Theologus licet distinguat inter intelligentias bonas,& malas ex uoluntate, tamen quo ad naturam excellentiores,& simpliciores ponit inter omnia creata. Nam determinat esse substantias penitus incorporeas, immateriales intellectuales, quibus nobiliori modo impressa est imago diuinæ naturæ, quā in anima humana. In hac ergo cōclusione apud omnē ueram doctrinam nō cadit ambiguitas.

Tu tamen aduerte ꝙ hæc cōclusio potest uerificari quo

ad secundam acceptionem. Nam esse participatū ab omni existente, superius est, idest uniuersalius quā aliæ perfectiones, in quolibet ei existente inuenitur, nō tamen in quolibet inueniuntur, aliæ perfectiones, ut patet, item est magis unā quoniam minus includit. Nam aliæ perfectiones addunt super ipsum, ut patet ergo &c. Hæc de secunda conclusione dicta sint.

Quantum ad tertiam cōclusionem aduerte ꝙ sumendo ly esse applicatum intelligentiæ ad mētem Auctoris sic probatur. Esse intelligentiæ licet sit simplex, idest nō cōpositum ex partibus quantitatiuis, nec ex materia, & forma tamen cōpositum est ex finito, & infinito. ergo multiplicabile est, quod cōponatur ex finito, & infinito declaratur. nam postquam intelligentia producta est, habet uirtutem ut sit semper, ergo secundum durationem est infinita, & suū esse, est participatum, ergo finitum & limitatum. Quod enim participat aliquam perfectionem nō participat uniuersaliter ut inuenitur in primo, sed particulariter, ut patet in participantibus lucem solis. Cōstat ergo ex potentia, siue uirtute sempiterna essendi, & ex esse limitato, ergo ex finito, & infinito. Quod autem cōsequentia sit uera declaratur sic, participato ut participato nō repugnat multipliciter participare, quoniam secundum nullum modum cōtinet uniuersalem perfectionem suam, aliter nō esset tale per participationem, sed per essentiam, sed esse intelligentiæ est participatum cum sit productum, ergo tali esse quanuis sit simplex non repugnat multiplicari.

Secundum autē doctrinam Proculi, qui in libro suo talem propositionem format omne entis ens immobile, idest omne ens intransmutabile secundum substātiam, & tamē entis, idest a primo ente productum, ex fine est, & infinito, sic probatur. Esse productum immobile nō est esse abstractum, sed receptum in eo cuius est esse. Omne esse receptū multiplicabile est, secundum naturam recipientium. ergo cum esse intelligentię sit esse nō abstractum, sed receptum

in intelligentia, erit multiplicabile. Quod autem esse productum nō sit esse abstractum, probatur, quoniam esse abstractum est esse ut esse, ex cōsequenti cōtinet omnem perfectionem essendi, sicut albedo abstracta cōtinet omnem perfectionem albedinis, sed esse productam nō est esse ut esse, sed hoc uel illud esse, ex cōsequenti nō cōtinet omnem gradū essendi, quoniam omnis terminus productionis extra Deum est determinat' generis, ergo nō est esse abstractum. Quod autem omne esse receptum sit multiplicabile. probatur, quoniam cum nō contineat in suo recipiente omnem gradum essendi potest recipi secundum diuersos gradus ex cōsequenti potest multiplicari, sicut albedo recepta in subiecto, quia recipitur secundum diuersos gradus, ideo potest multiplicari, posuit autem Proculus huiusmodi ens cōstare ex fine, & infinito, eadem ratione quam supra assignauimus.

Secundum doctrinam Aristo. hæc cōclusio acceptatur, & probat eam in duodecimo Metaphy. tex. 43. ubi ex pluralitate motuum cœlestium cōcludit pluralitatem intelligentiarum, necesse est enim omnem motum æternum esse a motore immobili, & immateriali æterno, ut illic deducit Arist. & licet nō adducat rationem Auctoris, scilicet cōpositionem ex finito & infinito, tamen nō negaret eam ad sensum suprapositum. Nam Arist. ponit has substantias æternas in duodecimo Metaphysi. tex. 30. ergo infinitas duratione, & multiplicat eas. ergo non sunt infinitæ secundum esse intensiue, aliter darentur plura entia simpliciter infinita quod est impossibile.

Secundum doctrinam Theologi, hæc cōclusio acceptatur. Nam Dionysius inquit in cap. 14. cœlestis hierar. Multi sunt beati exercitus supernarum mentium, & ratio adducta hic ab Auctore admittitur, vnde diuus Tho. in prima parte, quæstio. 50. articulo secundo, ad quartum adducens dictū Auctoris inquit. intelligentia est infinita inferius, quia non recipitur in materia, forma enim limitatur per mate-

riam,& extra materiam illimitata remanet, est autem n... ta superius quia habet esse a superiori. Hæc igitur cõclusio secundum omnes recte sentientes uera est.

Quantum ad quartam cõclusionem aduerte difficultatem eius cõsistere in hoc, quoniam difficile est inuestigare principium distinctiuum. Nõ enim est materia, nec quantitas cum sint substantiæ incorporeæ, nec sola accidentia diuersa sufficiunt, aliter nõ multiplicarentur essentialiter. Igitur sciendum est ꝙ in substantijs creatis, duplex distinctio potest assignari, scilicet distinctio realis materialis, & hæc est per materiam siue in qua, siue ex qua, & distinctio realis formalis, & hæc fit per gradus essentiales perfectionales reperibiles in natura distinguibili, uerbi gratia Socrates, & Plato distinguuntur in natura humana tantũ materialiter, homo & leo distinguuntur in natura animalis formaliter, quoniam natura animalis partitur per gradus perfectionales in speciebus suis, quorum unus est superior ad alterum sicut in numeris, & inter eos datur primus per propinquitatem ad aliquod summũ, & sequentes deficiunt a perfectione primi, secundum ꝙ magis uel minus distant a primo, in proposito, intelligentiæ cum sint immateriales non distinguuntur nisi distinctione reali formali, pro quanto in earũ natura dantur gradus inter quos est unus primus ex propinquitate maiori ad primum ens, & reliqui sunt ueluti potentiales, & imperfecti magis, & minus secundum maiorẽ, uel minorem elegationem a primo. His prępositis aduerte ꝙ Auctor probat cõclusionem a priori, & a posteriori, a priori quidem sic, intelligentia prima quę est ĩmediate post primam causam est cõpleta in uirtute sua, & in reliquis bonitatibus, idest perfectionibus suis. Intelligentię autem subsequentes, licet sint intelligentiæ non sunt cõplete, idest nõ participant æque perfectis gradibus uirtutem, & alias perfectiones &c̃. Ergo superior differt ab inferiori quia est perfectioris naturæ formaliter, cõsequentia nota, sed probandum est antecedens, arguitur igitur sic. Magis propinquũ

summæ

summæ perfecto participat perfectiori gradu, perfectiones illius, & minus propinquum imperfectiori gradu, ut patet in calefactibilibus respectu ignis, sed intelligētia prima est propinquior primæ causæ summæ perfectæ, & sequentes intelligentiæ minus propinque, ergo &c. A posteriori autē probat dupliciter, primo ab actione immanenti, secūdo ab actione transeunte, ab actione immanenti sic. Intelligentia superior intelligit per species latiores, & uniuersaliores, ergo intellectio sua est nobilior, ergo natura nobilior, quoniā actio nobilior est nobilioris agentis. Intelligentia autē inferior intelligit per species minus uniuersales, ergo &c. Aduerte ꝙ uis rationis manifestabitur infra in propositione decima, ubi declaratur positio specierū magis uniuersalium in superiori intelligentia, & ex hoc cōcludetur nobilior natura intelligentiæ superioris, ab actione autem transeunte sic arguit intelligētia superior influit bonitates suas in intelligentia inferiori, & nō econuerso, ergo est perfectioris naturæ ex cōsequenti distinguuntur per gradus perfectionales suę naturæ antecedens probatur, prima causa influit bonitates suas in intelligentia superiori tanquam in suo nobiliori, & propinquiori effectu, ergo cōsequens est ut in intelligentia superior influat in inferiori. superius enim influit in inferius per medium, ut ignis calefacit manū per medium aerem, consequentia autem sic probatur. Quod influit in aliud, respectu illius est actus, & illud est in potentia, quoniam agens actu est, & recipiens potentiale. Actus autem perfectior est potentia, ergo intelligentia superior est perfectioris naturæ, ergo &c. Constat igitur intelligentias distingui, & multiplicari secundum gradus formales reperibiles in natura abstracta, penes quos gradus sumuntur in eis differentiæ specifice nobis ignote.

Secundum doctrinam Proculi, hæc conclusio sic probatur, cum prima causa sit ipsa unitas propter omnimodam negociationem cōpositionis, & multiplicitatis, procedunt eo ordine intelligentiæ a Deo, quo & numeri ab unitate,

uidemus autem in numeris distinctionem, & multiplicatio nem assignari secundum minorem, & maiorem cōpositio nem. nam binarius ut propinquissimus unitati minus cōpo situs est, ternarius autem plus, & quaternarius plus, & sic successiue, sic & in intelligentijs. natura primæ intelligētiæ minime cōposita est, secundæ autem plus, tertiæ plus, quartæ plus, & sic descendendo usq; ad animam intellectiuam, quæ ut infimum gradum cōtinens in intellectualibus, multum diuersitatem habet in potentijs in proprijs operationibus suis, igitur secundum uiam Platonicam quam sequitur Proculus dicemus intelligētias multiplicari secundū maiorem, & minorem simplicitatem substantiæ suæ.

Secundum doctrinam Aristo. hæc conclusio ea ratione probatur qua & Auctor processit, scilicet ex gradibus formalibus naturæ abstractę. Nam in duodecimo Metaphy. tex. 49. pro principio habet Aristo. quod primum mouens nō potest plurificari numero quia caret materia. Omnis ergo plurificatio in abstractis est formalis, idest specifica, q cum nō possit sumi a materia cū sint immaterialia, necessario sumitur a gradibus formalibus, ut supra diximus. vnde in octauo Metaphysi. tex. 10. assimilauit naturas specificas numeris in quibus est alia, & alia species additione, uel subtractione unitatis sic in naturis specificis est uariatio additione, uel subtractione gradus formalis, & id uerificatur, tā in naturis corporeis, quā incorporeis, licet enim homo multiplicetur in indiuiduis per materiam, tamen animal multiplicatur in speciebus, nō per solam materiam, sed per gradus in quibus partitur natura animalis. Et ad insinuandum distinctionem ac multiplicationem realem formalem, tam in abstractis, quam in corporeis, dixit Arist. in primo cœli, tex. 100. unde & alijs cōmunicatū est, scilicet a primo ente, his quidem clarius, scilicet abstractis, his autem obscurius, scilicet corporeis esse & uiuere, scilicet per diuersos gradus. Declarauit etiam Arist. distinctionem in separatis a posteriori, scilicet ab effectu qui est motus. nam in duodecimo

Metaphy.tex.44.inquit. Quod quidem igitur sint substan tiæ, scilicet separatæ, & harum quæ prima, & secunda, secundum ordinem eundem lationum astrorum palam &c. & intendit ꝙ manifestum est, esse substãtias separatas motrices cœlorum, inter quas est ordo dignitatis, & perfectio nibus qualis est ordo in motibus, & in sphæris cœlestibus, quasi dicat, quia prima sphæra nobilior est, & motus diurnus nobilior, intelligentia illi applicata nobilior, & pfectior est, & quia sphæra Saturni nobilior est sphæra Iouis, & minus nobilis, quã sphæra prima, eodem modo se habet motus eius, & intelligentia applicata, & sic descende usque ad ultimam sphæram.

Secundum doctrinam Theologi, eadem cõclusio acceptatur, probatur ꝙ a priori eadem ratione quã adduximus de mente Auctoris. vnde diuus Tho. in prima parte, q.75. articulo septimo, assignans differentiam inter animã, & intelligentiam inquit de distinctione intelligentiarum. In substantijs in materialibus nõ potest esse diuersitas secundum numerum, absq; diuersitate secundum speciem, & absque naturali, idest substantiali inæqualitate, quia cũ nõ sint cõposite ex materia & forma, sed sint formæ subsistentes, manifestum est ꝙ necesse erit in eis esse diuersitatem in specie, nõ enim potest intelligi quod aliqua forma separata sit nisi una unius speciei, sicut si esset albedo separata, non potest esse nisi una tantum. Hæc enim albedo nõ differt ab illa nisi per hoc ꝙ est huius, uel illius, diuersitas autem secundum speciem semper habet diuersitatem naturalem, idest fit secundum gradus formales naturæ, sicut in speciebus colorum unus est perfectior altero, & similiter in alijs, & hoc ideo quia differentiæ diuidentes genus sunt contrarię. Cõtraria autem se habent secundum perfectum, & imperfectum. principium enim contrarietatis sunt habitus, & priuatio ex decimo Metaphy. &c. Patet igitur ꝙ differentia, & plurificatio in intelligentijs est per gradus essentiales formales naturæ abstractę secundũ perfectius, & minus per-

fectum, probat etiam Theologus eandem cõclusionem à posteriori, quoniam superior illuminat, & inferior illuminatur. Item quoniam superior intelligit per uniuersaliores species, ergo est perfectior &c. Verum de his loquemur infra & pro nunc supponantur, hæc pro examinatione quartæ propositionis dicta sint.

Propositio quinta.

INtelligentię superiores primæ, quæ sequuntur causam primam imprimunt formas secundas &c̄.

IN hac propositione Auctor tractat de distinctione animæ intellectiuæ prout distinguitur secundum opinionē suam in animam cœlestem, & animam humanam, & intendit declarare tria.

Primo, a quo imprimitur anima.

Secundo, quomodo multiplicatur.

Tertio, assignat differentias inter animam cœli, & animam humanam.

Quantum ad primum, ponit hanc cõclusionem anima est ex impressione intelligentiæ secundæ. Ad euidentiam huius cõclusionis aduerte, ꝙ ibi impressio sumitur pro productione in alio, sicut imago sigilli imprimitur in cęra quia producitur in ea, & quia de ratione animę est ut animet corpus & moueat, & nõ animat nec mouet corpus nisi sit intrinseca ei, ideo sua productio conuenienter dicitur impressio. Intendit autem Auctor sic arguere ad cõclusionem, intelligentiæ superiores primæ imprimunt, idest producunt formas secundas, idest intelligentias secundas, ergo intelligentiæ secundæ imprimunt animam. Cõsequentia uidetur ualere ex hoc quod si extremum est causa medij medium est causa ultimi. In genere autem intellectuali causato, prima intelligentia est extrema, secunda est media, & anima est ultima, quoniam obtinet infimum gradū in intellectualibus cum habeat rationem partis, antecedens autem Auctor habet pro manifesto, licet decipiatur ut dicemus.

Secundum doctrinam Proculi Platonici, qui tenet ad

uiam Platonicam effectum magis cõmunem esse a causa magis cõmuni,& minus cõmunem a causa minus cõmuni,cum in anima sit esse,& intellectualitas,dicendum esset, quod anima quo ad esse imprimitur a primo ente, siue prima causa quo ad intellectualitatem imprimitur ab intelligentia,ut unumquodq; producatur a suo uniuoco, sicut calidum a calido,lucidum a lucido,uiuum a uiuo, intellectuale ab intellectuali,ens ab ente.

Secundum doctrinam Aristo. hæc cõclusio nõ acceptatur nisi in sensu quem dicam. nam de anima cœlesti nõ potest acceptari,quoniam ut diximus supra ad mentẽ Aristo. nõ datur,nisi sumendo animam pro intelligentia, quod est improprie loqui, de anima humana non potest acceptari quo ad esse supponendo q; tenuerit eam immortalem. Nã ut sic creatur,creatio autẽ est opus solius agentis primi infiniti,ergo nõ est ab intelligentia, si autem cõsideretur anima non quo ad esse, sed quo ad informationem uerũ esset, q; imprimitur ab intelligentia nõ quidẽ per se,sed per motum cœli,quo producitur & disponitur corpus ad receptionem animæ.Nam sol & homo generant hominem,de anima autem bruti,nõ est dubium quod quo ad esse producitur ab intelligentia per motum cœli, quoniam educitur de potentia materię actione agentis naturalis attingentis essentiam animæ brutalis,uerum quia Auctor uidetur loqui tantum de animæ cœli,& humana,ideo hæc cõclusio quo ad totam substantiam animæ,& quo ad esse,& quo ad intellectualitatem,& omnem suam naturalem perfectionem negaretur ab Arist.& diceret q; sicut a primo ente habet esse habet omnem aliam perfectionem substantialem sibi conuenientem.Et ratio adducta pro Auctore nõ ualet. Negaret enim Aristo.antecedens,sicut & negandum est.Similiter ratio adducta a Proculo nõ ualet,quoniam illud assumptum,de causa & effectu magis & minus cõmuni, nõ concludit distinctionem realem in effectibus, & in causis, sed tantum distinctionẽ formalem. Nam in quinto Metaphy.

docens Aristo.in cap̄.de causis, reducere effectum in causam dicit sanitatis causam esse medicum & artificem, non tamen distinguuntur realiter medicus & artifex, quoniam artifex est ut genus,& medicus species, sic in proposito licet in anima sit esse,& intellectualitas,& multe aliæ perfectiones, omnes tamen sunt ab una prima causa quæ in se realiter cōtinet omnē gradum essendi, & oēm pfectiones.

Secundum doctrinam Theologi,hæc cōclusio nō acceptatur, quoniam cū anima intellectiua sit per se subsistens per se habet esse,& per se producitur, & nō ex materia, cū sit immaterialis,ergo creatur,ergo est a solo Deo,& nō ab intelligentia,quoniam cum sit uirtutis finite nō agit nisi aliquo præsupposito,& ad rationem Auctoris,& Proculi responderet Theologus sicut responsum est ad mentem Aristo.Et aduerte sicut etiam diximus in tertia propositione uidetur Auctor in hac cōclusione sequi uiam Auicē.in lib.9. suę Metaphy.cap̄.4.ubi imaginatur animas cœlestes produci ab intelligentijs,& animas humanas ab ultima intelligentia quam appellat datorem formarum, sed hæc imaginatio Auicēnæ penitus irrationabilis est. Primo quia ponit cœlos uere animatos sine necessitate, ad causandum enim motum localem,ut diximus supra, non est necesse motorē uniri ut forma,sed sufficit tāgere suum mobile tactu uirtuali.Secundo quia creatricem potentiam attribuit creato, cū sit solius uirtutis infinite agere, nullo præsupposito. Tertio quia fundamentum suum nō est uerum, scilicet ꝙ ab uno inquantum unum nō procedit nisi unum,hoc enim est uerum tantum in agente naturali,determinato ad unum. Nō autem in agente intellectuali,quia agit per scientiam suam, quæ potest esse principium multorum,sicut ædificator per artem suam plura, & diuersa ædificia producit, hæc igitur prima conclusio ab omnibus secundum ueritatem relinquenda est.

Quantum ad secundum ponit hanc cōclusionem. Nō multiplicatur anima nisi per modum quo multiplicantur

intelligentiæ,& intendit sic arguere. Modus sine ratio per quã multiplicantur intelligentiæ inuenitur in anima, ergo eodem modo multiplicatur sicut intelligentia, cõsequentia patet probatur antecedens. Ideo multiplicatur intelligentia,ut diximus supra, in propositione quarta,quoniam constat ex infinito & finito,infinito quo ad perpetuam durationem,& finito quo ad esse suum,quod est esse participatum cui repugnat esse infinitũ, sic & anima intellectiua de qua nunc loquimur cõstat ex infinito,quoniam est immortalis ut etiam probabitur infra,ex cõsequenti est infinite durationis,& suum esse est participatum cum sit causatum, ergo est finitum: patet igitur quod eodem modo multiplicatur sic intelligentia.

Quantum ad doctrinam Proculi sequentis uiam Platonis,hæc cõclusio clarius probatur, quoniam cum anima apud Platonem nõ sit forma, nec sit pars, sed completa in specie unita corpori nõ sicut actus,sed sicut motor,manifestum est ꝙ si multiplicatur, multiplicatur ut intelligentia quæ est substantia cõpleta,& ratio de infinito & finito, ita uerificatur in anima sicut in intelligentia.

Quantũ ad doctrinam Aristo. hæc cõclusio nõ acceptatur nisi quo modum generalem,nõ autem quo ad modum proprium.Nam cũ intelligentia sit cõpleta substantia,multiplicatur sine habitudine ad corpus, & per gradus formales,ut diximus in quarta propositione,sed anima est actus receptibilis in materia,ideo multiplicatur per habitudinem ad materiam.Nam quilibet actus sit in propria materia ex secũdo de anima,tex.26. Ratio igitur multiplicatiua animę est materia quæ est ipsum corpus,ex quo sequitur ꝙ si corpora sunt diuersarum specierum, & animæ similiter, & si corpora sunt eiusdẽ speciei,& animæ similiter. Alio igitur modo multiplicatur intelligentia,& alio modo anima.

Secundum doctrinam Theologi, cum teneat animam intellectiuam esse formam dantem esse ei cuius est forma nõ est acceptanda nisi in sensu,quo acceptata est ab Arist.

Quantum ad tertium in quo intendit assignare differentias inter animas distinctas, aduerte ꝙ secundum Auctorē omnis anima intellectiua, aut ē cœlestis, aut humana. Cœlestes appellat supiores, humanas appellat inferiores, inter eas ponit tres differentias. Prima est ex perfectionibus suis intrinsecis. Secunda ex influentia qua influit una super alterā. Tertia ex influentia qua influunt super ꝓpria corpora.

Quantum ad primam differentiam dicit, ꝙ animæ superiores sunt cōplete perfecte pauce declinationis, & separationis, idest habent in se omnem perfectionem conuenientem animæ intellectiue, & præcipue secundum actum intelligēdi, quoniam in eo sunt pauce declinationis, idest mobilitatis, nō enim est necesse ꝙ uenentur scientiam ex sensibilibus cum nō habeant potentias sensitiuas, & sunt pauce separationis, idest interruptionis quo ad actum intelligēdi, nihil enim impedit quin semper, & actu intelligant, animæ uero inferiores sunt in cōplemento, & declinatione sub animabus superioribus, idest tendunt ad cōpletam perfectionem intellectualē ex sensibus, & continuo exercitio, & ideo sunt in declinatione, idest in motu quo ad actum intell gendi propter tres operationes intellectus, scilicet simplicium apprehensionem cōpositionem, & diuisionē, & discursum.

Quantum ad secundam differentiam dicit, ꝙ animæ superiores influunt bonitates suas super inferiores, sed tu sub intellige, & nō econuerso, & huius ratio secundum Auctorem est, quoniam sicut se habent intelligentię superiores ad inferiores, ita se habent animæ superiores ad inferiores, sed ut dixit in quarta propositione intelligentiæ superiores influunt inferiores. Comparantur enim ad inferiores sicut actus ad potentiam, ergo animæ superiores influunt in inferiores cōmunicantes sibi bonitates, & perfectiones suas, sicut sol cōmunicat lucem suam lunę.

Quantum ad tertiam differentiam dicit, quod id quod est impressum ab anima superiori in corpore cœli est fixū, & stans, & motus eius est motus æqualis & cōtinuus, idest

anima cœli dat esse fixum stans, ideſt incorruptibile quia non unitur materiæ ſubiectæ priuationi, nec per qualitates cõtrarias, & cauſat in cœlo motum æque uelocem, & ſine interruptione, quoniam nõ eſt ei labor nec laſſitudo in mouẽdo, laſſitudo enim prouenit ex organis alterabilibus qualia nõ ſunt in cœlo, cum ſit inalterabile. Id autem quod eſt impreſſum ab anima inferiori in corpore humano eſt debile euaneſcens, & deſtructibile. veruntamen permanet impreſſio per generationem, ideſt anima humana dat homini eſſe debile corruptibile quod paulatim deficit, quoniã corpus hominis ex cõtrarijs eſt, & anima ei unitur per qualitates contrarias, ex conſequenti, quoniam organa laſſabilia ſunt nõ mouet niſi motu irregulari, & interrupto. Tamen bonitate diuina licet eſſe hominis nõ permaneat idem numero permanet idem ſucceſſione per generationem.

Secundum doctrinam Proculi ſequentis uiam Platonis tenentis cœlum animatum, ut diximus ſupra. Iſtæ tres differentiæ nõ acceptantur, & pręcipue prima, nec tertia. nam ſecũdum Platonem in Phædro omnes animæ intellectiuę ſiue ſuperiores, ſiue inferiores creantur cõplete, & perfecte ſecundum habitus intellectuales, licet quæ uniuntur corpori terreno patiantur obliuionem, ſimiliter nõ acceptatur tertia differentia, quoniam ſecundũ Platonem nõ ſolum anima cœli, ſed & anima humana nunquã deſerit corpus cui primo, & per ſe unitur, quod nõ eſt terrenum corruptibile, ſed aereum ſubtile incorruptibile, huic autem terreno unitur quaſi extraneæ, & eſt animæ ut carcer, ſecunda differentia aliqualiter acceptatur non ſolum quia animæ cœleſtes influunt in animabus humanis, ſicut corpora cœleſtia in corpora inferiora, ſed inter animas humanas, quædam ſunt alijs excellentiores, quæ animabus debilibus præbent uiam recte intelligendi, & uiuendi.

Secundum doctrinã Ariſto. apud eos qui ſentiunt enim tenuiſſe cœlum uere animatum prima differentia acceptatur, cum enim anima cœli careat ſenſibus, & ſit intellecti-

ua oportet tenere eius intellectum cōpletum, & perfectū esse quo ad actum primū,& semper actu intelligere, quoniam intellectu & uoluntate mouet cœlū motu continuo, ex duodecimo Metaphysi.tex.36. Animæ uero inferiores imperfectæ sunt,quoniam ex tertio de anima,tex.5. Intellectus humanus in sui principio est in mera potentia in genere intelligibilium ,nec reducitur ad actum nisi paulatim, & per intellectum agentem quo est omnia facere,idest ex intelligibilibus in potentia facere intelligibilia actu, ex tertio de anima,tex.18. Apud illos autem qui sentiunt Aristo.tenuisse cœlum non esse animatum nisi æquiuoce sumendo intelligentiam pro anima. Hæc prima differentia nō habet locum,cum nō dentur animæ superioris. Cōparare autem intelligentiam humanæ animæ in ratiōne animæ, cum nō sint uniuoca,cōparatio impropria est,ex septimo Physico. ex cōsequenti licet intelligentia apud Aristo. sit cōpleta & perfecta. Anima autem humana incōpleta,& imperfecta, tamen hanc cōparationem in ratione animæ non admitteret,sed in ratione substantiæ intellectualis,in qua & intelligentia,& anima humana conueniunt. Secūda autem differentia non acceptatur, quoniam siue sumatur anima cœli pro uera anima, siue pro intelligentia, negaret Aristo.eam agere,uel influere in anima humana inquantum intellectiua est,quoniam in tertio de anima,tex.18. tenet proprium & naturale actiuum eius esse intellectum agentem qui est potentia animæ,cuius actio supponit phantasmata, & hæc supponunt naturam sensitiuam. Tertia differentia,sustinendo cœlum esse uere animatum ,acceptatur,quoniam ut sic dat cœlo esse perpetuum quo dicitur diuinum,& immortale corpus,ex secūdo cœli,textu tertio. Animam autem humanam clare esse corruptibilem constat, quoniam unitur materiæ cum dispositionibus alteratiuis. Sustinēdo autem cœlum nō esse uere animatum nō acceptatur,quoniam intelligentia cum sit perfecta in specie nō dat esse cœlo neque incorruptibile, neque corruptibile.

Secundum doctrinam Theologi, negantis cœlum esse uere animatum, nulla harum differentiarũ acceptanda est, quoniam omnis differētia est entium differentium differentia. Cum autem nō detur anima cœli, nō est entium differentium. Si autem sumatur anima cœli pro intelligentia, ut dictũ est, cōparatio erit nulla. Hęc igitur propositio quinta apud recte sentientes nō acceptatur, ideo dimittatur.

Propositio sexta.

CAusa prima superior est omni narratione, & non deficiunt linguæ &c̃.

In hac propositione intendit Auctor declarare quomodo causa prima est inenarrabilis, & indicibilis ab intellectu creato, & maxime ab intellectu nostro, & causa huius est, quoniam prima causa est uincens omnem scientiam nostram. Igitur proponit hanc conclusionem. Causa prima nō potest enarrari, ita ꝙ deficiunt omnes linguæ a narratione eius. Quam quidem cōclusionem intendit sic probare. Esse & substantia primæ causæ nō potest narrari, idest explicari per propositionem affirmatiuam, ergo causa prima nō potest enarrari. Antecedens probatur. Si substantia & esse potest narrari, aut per causas priores, aut per causas secundas, non primo modo, quoniam est supra omnem causam, ergo nō habet causam priorem, nō secũdo modo, quoniam narratio eius per causas secundas deficiens, & diminuta est, nō enim per ipsas enarratur, nisi quia illuminãtur, idest participant perfectiones primæ causæ, & ipsa nō illuminatur ab alio cum sit lumen purum, idest pura & simplex perfectio, sed per perfectiones participatas non sufficienter enarratur esse, & substantia primæ causę, quoniam cum sint limitate & singulares, nō adæquate repręsentant uniuersalem, & illimitatam, & simplicissimam perfectionem esse, & substantiæ primæ causæ. Secũdo arguitur sic, prima causa est incognoscibilis. ergo est inenarrabilis. cōsequentia patet, quoniam sicut intelligimus sic enũciamus. sunt enim uoces signa cōceptuum. Antecedens autẽ pro-

batur sic, quicquid cognoscitur aut cognoscitur p causam, aut per seipsum, aut per effectum, sed nullo horum modorum causa prima est cognoscibilis. nam si est cognoscibilis per causam. ergo ipsa est effectus, & ut sic habet causam priorem, ex cõsequenti nõ erit prima causa, nec erit purum lumen, nec purus actus. omnis enim effectus habet actum admixtum potentiæ, nec est cognoscibilis per seipsam. omnis enim res quę per seipsam cognoscitur, aut est sensibilis, aut imaginabilis, aut cogitabilis, siue opinabilis, aut intelligibilis, sed prima causa, cum sit omnino abstracta a materia, est supra omnia sensibilia, & imaginabilia, & cum sit immobilis est supra omnia cogitabilia, siue opinabilia, opinio enim est de his quæ aliter se habere possunt, & cum sit supra ens causatum non est intelligibilis ab intellectu nostro. nam obiectum intellectus nostri pro hoc statu est quiditas rei materialis, nec est intelligibilis per effectum, quoniam si per effectum. ergo per effectum maxime similem illi. hic autem est intelligentia, sed nec per hunc intelligibilis est. nam licet Deus sit naturæ intellectualis sicut intelligentia, tamen est excellentiori modo, & præterea nullus effectus adæquat uirtutem primæ causæ. ergo non est per ipsum intelligibilis, ex consequenti inenarrabilis, siue ineffabilis, & aduerte ꝙ Auctor intendit de perfecta cognitione, & enarratione, aliter ut patet ratio sua nõ cõcluderet, item licet apud omnem intellectum creatum. prima causa sit incognoscibilis perfecte ex puris naturalibus, & inenarrabilis, tamen Auctor intendit de homine pro hoc statu, cuius signum est ꝙ facit hanc deductionem narratio non fit, nisi per loquelam, & loquela per intelligentiam, & intelligentia per cogitationem, & cogitatio per meditationem, & meditatio per sensum, causa autem prima est super omnes has res. ergo est inenarrabilis. Manifestum est autem ꝙ hæc deductio non uerificatur in Angelo, quoniam caret sensu, ergo cum dicit causam primam esse superiorem omni narratione intendit proprie de narratione humana, licet ut dixi

uerificetur respectu cuiuslibet intellectus creati.

Secundum doctrinam Proculi eadem cõclusio acceptatur, format enim in libro suo talem propositionẽ omne ens ipsum quidem propter super substantialem unionem inducibile est, & incognoscibile omnibus secundis, a participantibus autem capibile est, & cognoscibile propter quod solum primum penitus ignotum tanquam amathecum ens, idest omne per se ens, ut idea hominis, equi, leonis, est inducibile, & incognoscile ab omnibus secundis, idest ab omnibus alijs substantijs separatis subsequentibus, sed a participantibus est cognoscibile, & capibile, puta ab hoc homine cognoscitur per se homo, quoniam secundum Platonem ideæ sunt causa scientiæ nostræ, & generationis rerum singularium sub specie, sicut etiam sibi attribuit Aristo. in. 7. Metaphy. primũ autem, idest prima causa est penitus ignotum, quoniam est ens amathecum, idest nulli posterius, sed primum simpliciter, ex consequenti excedit omne ens secundum ꝙ est ens productum, sed aduerte ꝙ Auctor format conclusionem solum de prima causa, & est uerissima, quoniam cum ex sua illimitatione excedat improportionabiliter omnem intellectum creatũ est per essentiam suam incognoscibilis, & ineffabilis. Proculus autem extendit cõclusionem ad omnem formam idealem, quæ cum nõ sint illimitate, nec improducte nõ inconuenit ab intellectu creato perfecte cognosci, & capi, ꝙ autem dicit primũ esse penitus ignotum, intelligendum est quo ad essentialem cognitionem, quoniam nulla creata species, nec substantia est sufficienter repræsentatiua illius diuinę illimitationis. Hanc autem illimitationem obtinet diuina substantia, quoniam ut inquit Proculus, nulli est posterior, a quo possit limitari.

Secundũ doctrinam Aristo. conclusio acceptatur, dummodo applicetur primę causæ, & intellectui humano coniuncto, sicut uidetur Auctor applicare. nã si apud Aristo. in secundo Metaphy. tex. primo, se habet intellectus noster ad notissima naturę, idest ad substãtiãs separatas, sicut ocu-

lus noctue ad lumen solis, multo magis deficiet in cognitione, & narratione primæ causæ, quæ est supremum intelligibile, supremum appetibile, & supremum bonum in natura ex duodecimo Metaphy. tex. 51. Item si eleuatur intellectus noster ad separata per hæc sensibilia, manifestum est ꝙ pro hac uita nullum separatorum quiditatiue cognoscere possumus ex cõsequenti, nec enarrare, ergo id lõge amplius uerificatur de prima causa.

Secundum doctrinam Theologi, determinantis primã causam penitus infinitam, & superexcedẽtem in infinitum quodcunq; creatum, acceptatur hæc cõclusio. vnde Dionysius in primo capitulo de Diui. no. inquit. Quem scilicet Deum neque cogitare possibile est, neq; dicere, neq; totaliter aliquo modo cõtemplari, propter quod ab omnibus est segregatus, & super ignotus, & super omnes cœlestes mentes incomprehensibili uirtute est collocatus &c. & infra in eodem capitulo, inquit. omnibus autem uniuersaliter est incõprehensibilis, & neq; sensus eius est, neq; phantasia, idest imaginatio, neq; opinio, neq; nomen, neq; sermo, neq; tactus, neq; scientia &c. Et tu intellige hæc omnia uerificari, quo ad infinitam essentiam suam, & a priori, siue quo ad cognitionem essentialem, & quiditatiuam, quoniam ad illam non pertingimus, nisi diuina essentia uniatur intellectui ut forma intelligibilis quod nõ datur nisi lumen diuinum eleuet intellectum ad tantam celsitudinem, sed id nõ est naturæ, sed gratiæ. Dionysius autem loquitur de uirtute naturę. De statu autem gloriæ inquit in eodem capitulo. Tunc autem quando incorruptibiles, & immortales erimus Christiformem, & beatissimum cõsequemur finem, semper cum Domino erimus uisibili quidem ipsius Dei apparitione in castissimis cõtemplationibus adimpleti, manifestissimis circa nos splendoribus refulgente, sicut circa discipulos in illa diuinissima transformatione &c. Sed dices si de Deo non est nobis naturaliter nomen, neq; sermo, neq; scientia, quo modo de Deo uerificantur nomina sibi attributa, & quo

modo a nobis laudatur, & quomodo cœli enarrant gloriam eius?

Responsio secundum doctrinā Dionysii in eodem cap. per diuina nomina quæ nobis a sacra scriptura traduntur, duo cognoscimus, scilicet cōmunicationem diuersarum bonitatum, & perfectionū in creaturis, & ipsum principium cōmunicationis, uerbi gratia, cum dicimus Deum uiuentē cognoscimus cōmunicationem uitæ in creaturis, & principium huius cōmunicationis esse Deum, & hoc quidē principium nō cognoscimus per diuina nomina, sicut est, idest perfecte & essentialiter. nam ut sic indicibile est, & inscrutabile ex creaturis, & propterea cōcludit Dionysius, melior est omni sermone, & omni cognitione, & super mentē uniuersaliter, & super substantiam, idest super quodcunque existens creatum collocatur. Omnis igitur diuina laus, & gloria sibi data, siue ab Angelis, siue ab hominibus, fundatur nō superfacialem uisionem, sed super cōmunicationem diuinarum perfectionum, & super negationem imperfectionum, per quam ut possumus cōfuse circūloquimur intrinsecas Dei perfectiones, dixi, non superfacialem uisionem, quoniam nunc loquimur de cognitione, & enarratione naturali quā possit intellectus creatus habere de Deo, sed hęc cognitio pene nulla est similiter enarratio comparata illi diuinæ immensitati, patet igitur hanc sextam propositionem esse simpliciter ueram.

Propositio septima.

INtelligentia est substantia quæ nō diuiditur &c.

In hac propositione, Auctor intēdit manifestare essentiam intelligētiæ, & quoniam a nobis quiditatiue cognosci nō poteſt, nec p ppriam differentiam, ideo per negationes procedit, quibus circūloqui intendit eius substātialem perfectionem. Ponit igitur talem conclusionem, intelligentia est substantia quæ nō diuiditur, idest est substantia indiuisibilis, & impartibilis; quod sit substantia pro manifesto habet, quoniam cum sit producta, & finita in aliquo prędi-

camento locatur. Constat autem ꝙ nõ in prædicamento occidentis, aliter occidens esset nobilior pars uniuersi, tenet enim intelligentia supremam dignitatem post primam causam, ut patet ex propositione secunda. Continetur igitur in prædicamento substantiæ, & in hoc differt a prima causa, quæ & sua illimitatione nulli prædicamẽto astringitur. unde nõ debet dici substantia, sed supersubstantia, sicut super esse superuita superbonitas &c. Quod autem sit indiuisibilis, & impartibilis, probat dupliciter, primo a sufficienti diuisione, secundo a signo. Quantum ad primũ sic arguit. Omne quod diuiditur, aut diuiditur, quia habet magnitudinem siue per se, ut linea uel superficies, siue per accidens, ut albedo extensa in superficie diuiditur ad diuisionem superficiei, aut quia est corpus, aut quia est sub motu, quoniam omne mobile est diuisibile, aut secundum multitudinem, & est illud quod in se continet multa quorum unũ est separabile ab altero, sicut animal cõtinet sentire, uegetare &c. Et potest amittere ipsum sentire, stante ipso uegetare, ut patet in dormiente, & in epileptico &c. sed intelligentia nullo istorum modorum est diuisibilis, ergo &c. Minor sic uidetur probare. Omnis diuisio est in tempore, quoniam diuisio est progressus, siue motus ab unitate ad multitudinem, cum de ratione diuisionis sit pluralitas, sed omnis motus est in tempore. ergo omne diuisibile quãdo diuiditur mensuratur tempore, sed intelligentia quo ad substantiam est in æternitate, ut dictum est in secunda Propositione. ergo nõ est in tempore, immo est altior omni tempore.

Quantum ad secundum arguit sic. Quod reddit ad essentiam suam, scilicet intelligendo seipsum, non habet magnitudinem, neꝗ est corpus, ex cõsequenti nõ est in motu, omne enim mobile, quantum est, & sic est diuisibile secundum magnitudinem, secundum corporeitatem, secundum motum, sed intelligentia reddit ad seipsam intelligendo essentiam suam, ergo &c. Minor probabitur infra. Maior autem sic ꝓbatur. Omne habens magnitudinem & corpus, habet

habet partes, quarum una distat ab alia secundum situm. ergo nõ potest ad seipsum redire, siue super seipsum cõuerti. ergo quod reddit ad essentiam suam, scilicet intelligendo seipsum nõ habet magnitudinem, nec est corpus, nec est in motu. ꝙ autem intelligentia indiuisibilis sit secundum multitudinem intrinsecam, idest quod licet in se contineat multas perfectiones, puta esse, uitã, cognitionẽ, desiderium &c. tamen sunt abinuicem inseparabiles, ita ꝙ nõ potest remoueri cognitio, & remanere uita, ut fit in nobis, probatur sic. Intelligentia maxime propinquat uni, idest primæ causæ quæ est maxime una. ergo habet perfectiones maxime unitas. ergo inseparabiles abinuicem. Prima cõsequentia probatur. nam ex eo ꝙ propinquat uni, nobiliori modo habet in se perfectiones, sed nobilius est habere unitas quam separabiles, unitas enim dignior est diuisione. Cuius signũ est, ꝙ in prima causa omnes ꝑfectiones sunt una simplex perfectio, & inseparabiles, sed prima conditio nõ potuit seruari in intelligentia, quoniam cum sit producta iam in ea cadit compositio. ergo conueniens fuit in ea seruari secũdam propter propinquitatem ad primam causam. Manifestum est igitur intelligẽtiam nullam habere magnitudinem, neq; corpus, neque motum corporeum, neq; multitudinem perfectionum abinuicem separabilium, ex consequenti est substantia indiuisibilis, impartibilis, non subiecta tempori, sed æterna, ut ostendimus supra.

Secundum doctrinam Proculi eadem conclusio acceptatur. nam in libro suo hanc propositionem ponit. Omnis intellectus impartibilis est substantia, & sic probat. Omne partibile aut est partibile secundũ magnitudinem, siue corporeitatem, aut secundum operationes, aut secundum motum, aut secũdum multitudinem modo quo expositum est ad mentem Auctoris, sed intelligentia nõ est partibilis secundum corporeitatem. est enim incorporea, quoniam cõuertitur intelligendo se super substantiam suam, quod repugnat omni corporeo propter extensionẽ partium, & ut ma

gis declarabitur infra. neque secundum operationes, quoniam inquit Procu. Omnes operationes partibiles fiunt in tẽpore, si enim partiuntur una fit post aliam, ex cõsequenti interuenit tempus, sed intelligentia est per omnia æternalis & secundum substantiam, & secundum operationem ad mentem Proculi, ut dictum est in secunda propositione, neq; secundum motum, quoniam partibile secundum motum uariabile est. intelligentia autẽ est inuariabilis, & ĩmobilis cum sit ęternalis, neq; secundum multitudinem intrinsecam, quoniam intelligentia impartibiliter habet multitudinem perfectionum ex propinquitate ad primum unum, & primam causam. Et aduerte probationem Proculi quo ad impartibilitatem multitudinis coincidere cum probatione adducta secundum mentem Auctoris.

Secundum doctrinam Aristo. hæc cõclusio acceptatur. nam in duodecimo Metaphy. tex. 41. loquens de substantia intelligentiæ inquit. Verum sine parte indiuisibilis est. Et ratio quidem Aristo. est, quoniam in duodecimo Metaphysi. tex. 30. probauit eam immaterialem, quoniam ei' substantia est actus, cum semper actu moueat. Si immat rialis, ergo nõ quanta. Quantitas enim primo cõsequitu materiam. Si nõ quanta, ergo impartibilis quantitatiue. Ite in duodecimo Metaphy. tex. 41. probat eam nullam magnitudinem habere, quoniam non magnitudinem infinitã, illa enim non datur, nec magnitudinem finitam, quoniam cum moueat tempore infinito, habet potentiam infinitam, quæ nõ potest esse in magnitudine finita, ut iam probauerat in octauo Physico. tex. 78. & 79. Item in secundo Metaphy. tex. 35. Probat ꝙ est mouens immobilis, quoniam si est mobilis est in potentia, si in potentia, ergo substantia eius nõ est actus, si nõ est actus, ergo poterit nõ mouere, ex cõsequenti motus cœli, poterit esse nõ cõtinuus perpetuus ꝙ Aristo. pro inconuenienti habet, est igitur ĩmobilis, ergo impartibilis secundum motum. Item in duodecimo Metaphysi. tex. 41. probat eam inalterabilem, & impassibilem,

ergo perfectiones suę intrinsecę inseparabiles sunt, ergo est indiuisibilis secundum multitudinem. Hæc igitur cõclusio uera est secundum Aristo. & in se, licet fundamentum suæ probationis, scilicet motus æternus nõ acceptetur a Theologo, ut dicemus.

Secundum doctrinam Theologi hæc cõclusio acceptatur, unde Dionysius in quarto capitulo de Diui.no. inquit, primæ creaturæ, sicut incorporales, ita & immateriales intelliguntur, ergo sunt impartibiles, secundum magnitudinem, & corporeitatem, & signum quidem carentiæ materiæ, & magnitudinis sumitur a suá propria operatione, quæ est intelligere, hæc enim cum nullius, sit organi corporei, significat intellectum esse immaterialem, & incorporeum, & cum non minus possit esse abstracta natura rei, quam eius potentia actiua, quoniam originatur potentia a natura rei, sequitur substantiam intelligentiæ esse remotam ab omni materia, & magnitudine. Item intelligentia ex eo quod est immaterialis, est immobilis, motu physico, omne enim mobile physicum habet materiam, & est quantũ ut etiam probat Philosophus in sexto Physico. Si immobilis, ergo non est diuisibilis, secundum motum. Item omnes perfectiones impresse a prima causa in intelligentia sunt cõnaturales, & ueluti proprietates suæ, ergo sunt inseparabiles, ex consequenti est indiuisibilis quo ad multitudinẽ perfectionũ suarum, eo modo quo exposuimus etiam ad mentẽ Auctoris.

Tu tamen aduerte ꝙ licet Theologus concordet cum Auctore, & Proculo, & Aristo. in conclusione, nõ tamen in probatione. nam ut diximus supra, licet secundum substantiam mensuretur æternitate participata, nõ tamen quo ad operationes suas naturales. nam in intellectionibus, & uolitionibus, & applicationibus suę uirtutis ad corpora mouenda potest esse successio, & ut sic subijcitur tempori, dixi autem operationes naturales, ut secludam operationẽ beatificam, secundum quã mensurantur æternitate, patet ergo ꝙ illa ratio Auctoris, & Proculi fundata super hoc quod

intelligentia est omnino æternalis nõ concludit. Item ratio Aristo. fundata super motum æternum, non acceptatur cũ ponat motum cœli, & tempus, & uniuersitatem creaturarum incepisse, secundum durationem, & de hoc loquemur diffuse in propositione undecima. Hæc de septima propositione dicta sint.

Propositio octaua.

OMnis intelligentia scit, quod est supra se, & quod est sub se &c.

In hac propositione intendit declarare modum, quo intelligentia intelligit quod est supra se, idest causam primã, & quod est infra se, idest corporea, & materialia, & intendit hanc cõclusionem, intelligentia scit quod est supra se inferiori modo quam sit id quod est supra se, & scit quod est infra se altiori modo quam sit illud in se, quam quidem cõclusionem intendit sic probare. omnis sciens non scit rem meliorem, & inferiorem, & deteriorem, nisi secundum modum substantiæ ipsius scientis, & sui esse, & nõ secundum modum, secundum quem res sunt, sed substantia, & esse intelligentiæ inferiora sunt, eo quod est supra se, idest prima causa, quoniam illa infinita est, hæc autem finita, ergo inferiori modo scit primam causam, quã sit prima causa. nam est infinitæ intelligibilis, & ab intellectu infinito cõprehensibilis, & tamen ab intelligentia finitę intelligitur, nec a suo intellectu finito cõprehenditur, ergo imperfectiori modo cognoscitur ab intelligentia, quam sit prima causa in se, & substantia intelligentiæ, & suum esse, altiora & nobiliora sunt, quam res corporeę, & sensibiles, quoniam actus sunt, & æternæ, & intellectuales ex toto, ergo altiori modo, & nobiliori sciuntur ab intelligentia, quam sint illa in se. Minor quidem huius rationis manifesta est, sed superest declarare maiorem. vnde aduerte ꝙ sciens nõ fit sciens actu, nisi inquantum actuatur forma rei cognitę, quæ est cognoscendi principium, actuatur autem inquantum recipit eam, recipit autem secundum modum substantiæ suę, quia unum

quodq; recipitur per modum recipientis, puta si recipiens est nobile, receptum dato q in se sit nō nobile, recipitur nobiliter, & si recipiens sit ignobile, receptum autem in se nobile, recipitur ignobiliter, quoniam trahitur receptū ad naturam recipientis praecipue in ratione cognoscendi proptere a entia abstracta in nostro intellectu habent ignobilius esse, entia uero materialia habent esse nobilius, quoniam immateriale, quia igitur sc ens, fit sciens, quia recipit formā rei cognitae, & recipit secundum modum suae substantiae, & nō secundum modum substantiae rei cognitae uerū est, q omnis sciens nō scit rem meliorem, nec deteriorem, nisi secundum modum substantiae ipsius scientis. vnde in proposito ad mentem Auctoris, cum intelligentia comparetur ad primam causam ut causatum, & ad res materiales inferiores, ut causa, quoniam per motum coeli causat eas, sequitur q cum causatum sit inferius sua causa, sciet primā causam imperfectiori modo, quam sit in se, & sciet materialia perfectiori modo quam sit in se. nam & substantia sua est inferior prima causa, & est superior rebus materialibus.

Tu tamen aduerte q hic loquitur Auctor de modo cognitionis, ex parte cognoscentis, & non de modo, ex parte rei cognitae. nam ex parte cognoscentis uerum est quod dicit, scilicet q cognoscit secundum modum substātiae suae, & non secundum modum quo res sunt, puta prima causa est infinitae in se intelligibilis, & tamen ab intelligentia intelligitur finitae, quoniam sua substantia, & sua intellectualitas sunt finitae, ex parte autem rei cognitae intelligit rem sicut est, aliter falsae intelligeret, puta licet intelligat primam causam finitae, tamen intelligit eam esse infinitae intelligibilem, & licet intelligat rem materialem īmaterialiter, quia per speciem abstractam a conditionibus materiae, tamen intelligit eam habere esse materiale.

Secundum doctrinam Proculi acceptatur eadem conclusio. nam in suo libro ponit hanc propositionem, omnis intellectus, scilicet separatus est intellectualiter, quae ante

ipſum,& quæ poſt ipſum,ideſt in ſuo intellectu ſunt modo intelligibili,& ſuperiora,& inferiora. nam ſicut quæcunq; ſunt in ſenſu,ſunt modo ſenſibili,& quæcunq; ſunt in materia modo materiali, ſic quæcunq; ſunt in intellectu, ſunt modo intelligibili, & ſicut quæcunq; recipiuntur in ſenſu, recipiuntur ſecundum uirtutem ſenſus, & quæ recipiuntur in materia, ſecundum diſpoſitiones materiæ, ita omnia recepta in intellectu,recipiuntur ſecundum modum, & uirtutem ipſius intellectus, igitur ſicut lux ſolis debiliter recipitur in uiſu, quia excellentior eſt ipſo uiſu, & lux lampadis perfecte,quia uiſus perfectior eſt,ſic ſuperiora entia debiliter recipiuntur in intellectu ſeparato,& inferiora perfectæ, & altiori modo,quam ſint in ſe,& id totum fundatur ſuper illud principium, cognitum dum cognoſcitur proportionatur cognoſcenti.

Secundum doctrinam Ariſto. acceptatur eadem cõcluſio. nam in tertio de anima,tex.37. pro principio habet ꝙ intelligibile in actu,quod in intellectu creato, non eſt uerũ per identitatem, niſi quando intelligens intelligit ſeipſum, quando autem intelligit alia a ſe,nõ eſt uera identice, ſed receptiue uel informatiue ſpiritualiter. Vnde inquit illic Ariſt. lapis nõ eſt in anima,ſed ſpecies lapidis,eſt igitur ſecũdum Ariſto. res intelligibilis ipſe intellectus,quia recipitur in intellectu intelligibiliter,ſed quod recipitur in aliquo modificatur in eo,quia recipitur ſecundum uirtutem, & capacitatem ſiue habilitatem recipientis,ergo quando ſuperius recipitur intelligibiliter in intelligentia, modificatur in ea, ergo inferiori modo, quam ſit in ſe, & quando inferius recipitur in ea,recipitur altiori modo,quam ſit in ſe,ex quibus ſequitur ꝙ dum intellectus recipit ſuperius,intellectus quidem fit dignior,ſed ſuperius quodammodo fit indignius,& quãdo recipit inferius eſt oppoſito modo. Vnde Ariſto. in duodecimo Metaphy. inueſtigans,in tex. 51. quid Deus intelligat dicit,ꝙ digniſſimum,& honorabiliſſimũ intelligit,ideſt ſeipſum,& nõ tranſmutatur, ſcilicet ad intelligendũ aliud,

Indignius enim, quasi dicat. Cum omne extra Deum sit indignius Deo, si transmutaretur ad intelligendum aliud, intellectus eius uilesceret, quoniā scilicet reciperet indignus, propterea cōcludit seipsum, ergo intelligit, siquidem est potentissimum, quomodo autem alia intelligat, ita ꝙ enim intellectus nō uilescit, nō est opus nunc discutere.

Secundum doctrinam Theologi, eadem cōclusio acceptatur, & ratio sua est, quando intelligentia intelligit intellectione naturali, id quod est supra se, idest primam causam, intelligit eam per sui substantiam, & per alia creata quæ in infinitū deficiunt a diuina perfectione repræsentanda, ergo non intelligit eam, sicut est in se intelligibilis, ergo intelligit eam imperfectiori modo, quam sit in se intelligibilis, & nō solum intellectione naturali, sed etiam beatifica, quoniam dato ꝙ prima causa efficiatur forma intelligentiæ, tamen non comprehenditur ab ea, quoniam inadæquatur sibi, cū sit limitata, quæ autem sunt infra intelligentiam ut corporea, & materialia intelligit altiori modo, quā sint in se quoniam intelligit ea per sui substātiam quę est mobilioris gradus cū sit immaterialis, & intellectualis, & intelligit ea per species cōgenitas de quibus loquemur infra, sufficientissime repræsentatiuas in specie, & in singulari. verum ergo est dicere intelligentiam intelligere quod est supra se inferiori, & imperfectiori modo, quam sit illud in se, & intelligere quod est infra se, altiori modo ꝙ̃ sit illud in se, & aduerte ꝙ semper loquimur de modo cognitionis, ex parte cognoscentis. Hæc de octaua propositione dicta sint.

Propositio nona.

OMnis intelligentiæ fixio, & essentia eius est per breuitatem puram, quæ est causa prima.

In hac propositione intendit manifestare quid est supra intelligentiam, a quo dependet, & a quo habet esse perpetuum, & intendit hanc conclusionem, omnis intelligentiæ fixio, idest esse fixum, & indeficiens est a prima causa effectiue, quæ est pura bonitas, & hanc conclusionem probat

dupliciter. Primo ex operatione intelligentiæ. Secundo ex cõditione primæ causę ibi, & quia causa quidẽ prima &c.

Quantum ad primum aduerte duo. Primo ꝙ licet prima causa multas habeat actiones, scilicet immanentem, & transeuntem, tamen dicitur prima causa, quia mouet conducit seruat, regit & dominatur omnibus, ideo nominatur Princeps Rex Dominus vniuersorum. Secũdo licet intelligentia applicata cœlo, habeat multas actiones, utpote intelligens desiderans mouens influens &c. tamen hic considеratur ab Auctore ut influit in cœlo, & per motum suum influit in generabilibus, tam simplicibus, quam mixtis, & ordinat motus, & generationes, & permutationes inferiores, & regit, & disponit inferiora per tempora, & uariationes temporum & retinet, & conseruat res inferiores modo eis conuenienti, & applicat causas particulares effectibus suis, ut ignem ad comburendum arborem ad fructificandum, hominem ad generandum, ita ꝙ cessante intelligẽtia a motu cœli, deperiret in mundo inferiori omnis naturalis actio, & ordo, & dispositio propter quod sicut prima causa est uniuersalis princeps, & moderator totius entis, sic intelligentia mouens cœlum est domina, & regulatrix, & princeps mundi inferioris, esse igitur dominatiuum, & gubernatiuum conuenit primo, & essentialiter primæ causæ, participatiue autem, & modificate conuenit intelligentiæ. His suppositis sic arguitur ad conclusionem, quicunque participat propriam operationem alicuius, necesse est ut pendeat ab eo. nam quia luna participat operationem solis, scilicet illuminare, necesse est ut esse luminosum insit sibi a sole, & si discipulus docet alium necesse est, ut recipiat doctrinam a docente, sed intelligẽtia participat propriam operationem primæ causę, scilicet producere regere disponere continere entia non quidem absolute ut prima causa, sed modificate ut diximus, ergo necesse est ut pendeat effectiue a prima causa quæ est bonitas pura, quæ autem sint contenta, & gubernata ab intelligentia, inquit Auctor, & intelligentia cõ-

prehendit generata,& naturam,& horiçontem naturæ,scilicet animam, & per generata intēdit uniuersitatem rerum generabilium,& corruptibilium quos cōprehendit,& continet,& disponit mediante motu cœlesti,& per naturam intendit uirtutes naturales quæ sunt principium motus,& quietis in corporibus naturalibus inter quæ cœlum est primum corpus naturale,& per horiçontem naturæ, intendit animam cœli, quod secundum Auctorem est animatum, quam dixit supra esse in horiçonte æternitatis, quoniam secundum esse est æterna, inquantum autem est principium motus cœli propinquat tēpori. Hanc igitur dicit esse in horiçonte naturæ, quoniam secundum naturam intellectualem,se tenet cum intelligentia, secundum uirtutem motiuā corporis se tenet cum formis naturalibus, dicit igitur Auctor,ideo intelligentia continet,& disponit generationem, quia est supra naturam,idest uirtutem corporis cœlestis,& continet eam,& continet naturam, idest disponit uirtutem cœlestem,quia est supra animam cœlestem cum intelligentia,sit substantia omnino abstracta, cum igitur sub intelligētia,nō sint nisi anima cœli,& natura cœli, & hæc inferiora generabilia, tam simplicia, quam mixta, sequitur quod intelligentia cōtinet,& regit omnes res,& id obtinet intelligentia,quoniam est effectus propinquissimus primæ causæ quæ supereminet intelligentiæ,& animæ cœli, & naturæ,& omnibus inferioribus, sicut uniuersalissimū causans, & regens,& disponens omnia, patet igitur a signo sumpto ex operatione intelligentiæ,quomodo pendet a prima causa, quæ est pura bonitas.

¶ Secundo Auctor probat eandem conclusionem,ex eminentia primæ causæ. vnde nota ꝙ cum prima causa obtineat primatum, & summitatem omnium perfectionū, est enim primum esse,primum bonū,prima uita,prima essentia intellectualis,prima scientia,prima potētia motiua,productiua,principiatiua, sequitur ex illo principio acceptato apud quemcunq; recte sentiente, primum & maximum in

aliquo genere, est causa, & metrũ omnium illius, ꝙ prima causa sit creans omnes perfectiones inuentas extra ipsam, igitur cum sit supra intelligentiam, & animam, & naturã, sequitur ꝙ ab ea pendet esse omnis rei naturalis, & esse, & uirtus animæ, & esse, & uirtus, & scientia, & potentia diuina, idest regitiua intelligentiæ, & ratio quidem propter quã prima causa supereminet omnibus, scilicet intelligentiæ, & animæ, & naturę est, quoniam habent yliatim, idest aliquã compositionem materialem, ut naturalia quæ componuntur ex materia, & forma, uel per modum materiæ, ut anima, & intelligentia quæ componuntur ex esse, & essentia, & esse habet rationem actus, essentia autem rationem potentiæ, sed prima causa non habet yliatim, sed est summæ simplex, & est tantum esse, idest purus actus.

Sed forte dicet aliquis, si causa prima est tantũ esse, ergo uidetur esse cõmunis essentia, quæ de omnibus prędicatur, ꝙ tamẽ est falsum, quoniam Deus esset uniuersale esse, cui ut uniuersali nõ debetur aliqua operatio, agere enim est singularium, ex consequenti Deus non produceret intelligentiam, nec aliud.

Respõdetur negando cõsequentiam, dicitur enim Deus esse tantum, idest esse non limitatum, nec receptum in aliquo, sed infinitum in se continens omnem essendi gradum, quod seipso distinctum est a quocunq; alio, & non per aliquod recipiens. nam abstracta seipsis sunt hæc, composita autem per materiam indiuiduantur. vnde sicut si daretur albedo separata, seipsa esset hæc, albedo autem recepta, fit hæc per materiam, sic Deus seipso in se indiuisus est, & distinctus a quolibet alio, in his comprehenditur intentio Auctoris in hac nona propositione.

Tu tamen aduerte ꝙ duo hic dicta ab Auctore nõ acceptantur ut diximus etiam supra, primo dictum de anima cœli. nam nõ tenetur secundum ueritatem cœlum esse proprie animatum, secundo dictum suũ, cum dicit Deum creare animam, & naturam, & reliquas res mediante intelligẽ-

tia,id enim reprobauimus in propositione tertia.

Secundum doctrinam Proculi acceptatur eadem conclusio. nam in libro suo super hanc propositionem ponit.

Omnium entium principium,& causa prima,bonũ est, & accipit ly bonum,ꝑ per se bono more Platonico, quod est purum,& per se subsistens bonum, & concordat cum Platone in Timæo, ubi inquirens rationem creandi mundum in Deo inquit. Dicamus igitur quam ob causam illæ rerum Auctor generationem, & hoc uniuersum constituit bonus erat, bonus autem nulla unquam aliqua de re inuidia tangitur,ergo cum liuor ab eo alienissimus esset,omnia sibi quantum fieri poterant similia fieri uoluit, hic ibi, ratio autem Proculi,secundum doctrinã Platonis est,quoniam quod est tale per essentiam,causa est eius quod est per participationem, sed Deus est bonus per essentiam,quoniam est a se bonus,ergo est causa intelligentiæ, & omnium entium quæ sunt bona per participationem,quoniam sunt in æqualiter,& limitate,& pluraliter bona.

Secundum doctrinam Aristo.eadem cõclusio acceptatur. nam in secundo Metaphysi. textu quarto, dixit unũ quodq; maxime ipsum,aliorum dicitur,scilicet causa secundum quod est in alijs, puta ignis calidissimus, etenim est causa alijs hic caloris, ex hoc ergo principio deducitur ex doctrina sua,ꝙ maxime ens,est causa omnis entis,& maxime bonum est causa omnis boni, cum igitur prima causa sit huiusmodi,ergo est causa,& intelligentiæ,& naturæ, & omnium entium, quod cõfirmat Cõmen.in secundo Metaphysi.Cõmen.4. ubi inquit, omnia entia non acquirunt esse,& ueritatem,nisi a prima causa,quæ est maxime ens, & alia sunt entia per ipsam, & Aristo.in duodecimo Metaphysi.tex.52. inuestigans qualiter hoc uniuersum habet bonum,assignat duplex bonum,scilicet intrinsecum quod dicit esse ordinem inter partes uniuersi,& extrinsecum, siue separatum,ad quod ordinãtur omnia, sicut exercitus ad ducem,& hoc bonum cõcludit esse unum, & uniuersalem

Principem in uniuersitate entium. Ab hoc igitur bono, ut præposuerat in tex. 19. ut a principio. Primo pendent cœlum, & natura, idest superiora, & inferiora entia.

Secundum doctrinam Theologi eadem cõclusio accep tatur, nam Dionysius in quarto capitulo, de Diui. nomi. ostendens excellentiam huius nominis bonum in Deo inquit, & quoniam eo ꝙ est bonum ut substantiale bonum, ad omnia existentia extendit bonitatem, etenim sicut noster sol, non ratiocinans, aut præeligens, sed per ipsum esse illuminat omnia participare ualentia lumine ipsius, ita quidem, & bonum omnibus existentibus proportionaliter immittit radios bonitatis &c.

Deinde in particulari declarat quomodo ex primo bono subsistunt substantiæ intellectuales, & animæ, & irrationabilia, & corruptibilia usque ad materiam primam, & cœlestia corpora. Ratio autem Theologi ad cõclusionem eadem est, cum ea quę adducta fuit, secundum doctrinam Platonis, & Aristo. Hęc dicta sint de nona propositione.

Propositio decima.

Omnis intelligentia plena est formis, uerũtamen ex intelligentijs, sunt quæ continent formas plus uniuersales &c.

In hac propositione intendit Auctor declarare quibus medijs intelligentię sciunt quę sunt extra se præter causam primam. Dico autem quę sunt extra se ad differentiam propriæ essentiæ, de cuius intellectione loquemur in propositione. xiij. & dico præter causam primam, quoniam illa est maior omni narratione, & omni scientia creata, quo ad cognitionem perfectam, & essentialem, de qua hic intendit Auctor, in hac igitur propositione, ponuntur duæ cõclusiones ad mentem Auctoris.

Prima conclusio, omnis intelligentia plena est formis, idest speciebus intelligibilibus cõgenitis per quas perfecte intelligit, quæ sunt extra se.

Secunda cõclusio, omnis intelligentia quanto superior,

tanto per pauciores, sed uniuersaliores formas intelligit, & quanto inferior, tanto per plures, & minus uniuersales species intelligit.

Quantum ad primam cõclusionem, aduerte q̃ Auctor nõ probat eam, sed ut manifestum ponit, quoniam principium intelligendi in intelligentia omnia alia creata, aut est sua propria essentia, aut species abstracte a rebus sicut abstrahit humanus intellectus, aut species impresse sibi a prima causa in sui creatione, nõ propria essentia, quoniam cũ sit limitata ad genus, & certam speciem nõ est sufficienter repræsentatiua omnium generũ, & specierum in entibus, sed id est proprium diuinæ essentiæ, ex sui illimitatione, & ex continentia omnis gradus essendi, nec species abstracte a rebus, ille enim supponunt uim imaginatiuam, siue phantasiam, & illustrationem phantasmatum ab intellectu agẽte, quorum utrunq; procul est ab intelligentia cum sit substantia mere intellectualis, ergo a sufficienti diuisione, necesse est ponere in ea species concreatas sufficienter repræsentatiuas rerum ab ea cognoscibilium.

In hac conclusione cõcordat Proculus qui in suo libro, talem propositionem ponit. Omnis intellectus plenus est specierum, & ratio huius in uia Platonica est, quoniam Plato ponebat formas abstractas, ut per se hominem, per se leonem &c̃. Et sub his formis ponebat ordinẽ intellectiuũ separatorum, & hos intellectus actuari illis formis abstractis, ut intelligant, necesse est enim intellectum informari forma sui obiecti in esse intelligibili, sicut informatur sensus specie rei sensibilis, hæc autem informatio fit per impressionem specierum, ergo necesse est in intellectu separato fieri impressionem formarum abstractarũ quas Proculus hic uocat species.

Eandem conclusionem acceptaret Aristo. licet non habeamus eam expressam in doctrina sua, certum est enim quod in duodecimo Metaphysi. tex. 36. ponit cœlum moueri a motore suo per intellectum, & desiderium, quo

motu producit inferiora, secundum unamquanque speciem, ergo intelligit cœlum motum, & inferiores naturas, ergo necesse est, ut in intellectu suo habeat esse spirituale rerum naturalium producibilium, est enim intelligentia, ut artifex in cuius intellectu sunt formæ artificiatorũ, ita ꝙ sicut artificiata habent duplex esse .s. in materia, & in mente artificis, ita formæ rerũ productibilium motu cœli, duplex habent esse, scilicet naturale in materia, & spiritale in intelligentia, & id cõfirmatur per Cõmen. qui in duodecimo Metaphysi. tex. 36. inquit, istæ enim formæ, scilicet rerum producibilium forte uidentur habere duplex esse, scilicet esse in actu, quod habent in materia, & esse in potentia, scilicet actiua, quod habent in illa forma, scilicet intelligentia mouente, & dico potentiam quemadmodum dicimus, ꝙ formæ artificiales habent esse in actu, in materia, & in potẽtia in anima artificis. vnde hæc formæ uidentur habere duplex esse, scilicet abstractum, & materiale, & hoc quidem est ꝙ facientes formas uolunt dicere, sed nõ perueniunt ad ipsum. Hæc Cõmen. & per facientes formas intendit Platonicos facientes ideas, patet igitur ꝙ ad mentem Aristo. & Cõmen. intelligentia est plena formis, sicut intellectus artificis potentis producere artificiata cuiuscunque generis.

Eandem conclusionem acceptant Theologi, præcipue Dionysius, qui inquit in quarto capitulo, de Diui. nomi. intellectus super mundani intelligunt, & illuminantur, secundum exẽpliũ rationes, idest formas intelligibiles, & August. in secundo super Genesim, ad literam tenet, rerum rationes, idest rerum productibilium essentias prius productas fuisse in mente Angelica, quam in materia. Ratio autẽ Theologi ad hoc, stat in cõformitate inter naturam corporalem, & spiritalem, uidemus enim materiam inferiorem nõ perfici, nec repleri forma quam habet, sed successiua receptione formarum fit in actu, materia uero superiorũ penitus perficitur forma sua, nec est in potentia ad aliam, sic intellectus humanus non perficitur, nec completur aliqua

ſpecie intelligibili,ſed in principio eſt in pura potētia in genere intelligibilium,& uenatione ſenſuum,ac illuſtratione intellectus agētis, paulatim actuatur ſpeciebus abſtractis, intellectus autem intelligentiæ, quia omnino ſeparatus eſt a rebus materialibus,recipit ex influxu primæ cauſæ in ſui creatione, formas intelligibiles quibus intelligit quæ ſunt extra ſe,ſicut & cœlum recipit formā, quia ſeruatur in eſſe perpetuo,& poteſt agere in inferioribus actione perpetua.

Quantum ad ſecundum cōcluſionem Auctor intendit talem propoſitionem, quod eſt propinquius maxime, uni & perfectiſſimo enti eſt minus multiplex, & magis unum, & uehemētioris uirtutis,quod autem eſt minus propinquū eſt oppoſito modo. quoniam minus accedit ad cōformitatem illius primi, ſed intelligentiæ ſuperiores propinquiores ſunt maxime uni,& perfectiſſimo enti cum ſint altioris gradus in entibus,intelligentiæ autem inferiores minus propinquant,ergo intelligētiæ ſuperiores ſunt minus multiplices, & magis unæ, intelligentiæ autem inferiores ſunt oppoſito modo,ex cōſequenti intelligentiæ ſuperiores,& in ſubſtantia,& in intellectu,& in operatione minus multiplices ſunt, & uehemētioris uirtutis, inferiores autem oppoſito modo, ita ꝙ formę per quas ſuperiores intelligūt ſunt minus multiplicate,& magis perfecte, in inferioribus autem oppoſito modo. vnde aduerte ꝙ accidit in intelligentijs, ſicut in agētibus naturalibus.nam primum agens naturale, ideſt cœlum,quia ſuperius,& perfectius eſt,una qualitate,ideſt luce multipliciter influit,& operatur in inferioribus. nam illuminat calefacit exiccat,mollificat generat. Agētia autē naturalia ſecundaria ut elementa,& elemētata multis qualitatibus multiplicant actiones.nam ignis leuitate aſcēdit,calore calefacit luce illuminat &c̄. Sic eſt in intelligentijs inter quas ſuperiores aſſimilantur primo agenti naturali, inferiores autem ſecundarijs agentibus, & id totum prouenit ex maiori,& minori propinquitate ad purum unum. vnde cōcludit Auctor,ꝙ formæ intelligibiles, quæ ueniunt ex in-

telligentijs primis, ex intelligentijs secundis sunt debilioris processionis,& uehementioris separationis, idest multiplicitatis,quoniam cum sint minus perfecte, secundum substantiam,nō possunt eas recipere in illa unitate,& uniuersalitate,secundum quā recipiuntur in primis. vnde se habent inferiores intelligentiæ ad superiores,sicut discipulus ad doctorem. qui recipere nō potest plurium cōclusionum noticiam,nisi per distinctas,& ordinatas,& dearticulatas propositiones a Doctore tradatur. Doctor autem uirtute ingenij,& sufficientia habitus scientifici ex uno principio deuenit in noticiam multarum cōclusionum,patet igitur,secundum Auctorem ratio propter quam intelligentiæ, quantō superiores,tāto per pauciores, sed uniuersaliores, scilicet in repræsentando plura, nō solum quo ad prædicata cōmunia,sed etiam propria,& specifica species intelligunt, inferiores autem,quanto inferiores, tanto per plures, & minus uniuersales species intelligunt.

Eadem cōclusio acceptatur a Proculo.nam in libro suo talem propositionem format, omnis intellectus plenus est specierum, hic quidem uniuersaliorum, hic aūt particulariorum,& ratio quidem ad mentem Proculi est hæc uirtus intellectiua,quāto est altior,tanto est uniuersalius medium per quod intelligit,& quāto inferior,tanto est particularius medium,& id quidem patet, ex parte utriusq; extremi. nā quia diuinus intellectus altissimus, est ideo per unicum medium uniuersalissimum in repræsentando intelligit omnia, & illud est essentia sua,intellectus autem humanus,quia infimus est,multiplicia,& particularia sunt media, quibus rerum naturas intelligit, intelligit enim unamquāq; naturam per propriam,& distinctam speciem,ergo intellectus intermedij,quanto magis propinquant diuino intellectui, tanto per uniuersaliores species intelligunt, & quanto magis distant,ac propinquant intellectui humano, tanto per particulariores species intelligunt.

Eadē conclusio,supposita prima,acceptaret ab Aristo.

nam

nam in duodecimo Metaphy.tex.44. ponit excessum perfectionis,& dignitatis intelligētiarum, secundum ordinem sphærarum mobile,& motuum, ut quia suprema sphæra est primum intelligētia illic applicata est perfectior, deinde aliæ,secundum ordinem motuum, sicut igitur intelligentia a qua est primus motus est perfectior,secundum substantiam,& uirtutem motiuam. est etiam perfectior,secundum uirtutem,& operationem intellectualem, quoniam mouet intelligens,& desiderans ex duodecimo Metaphy.tex.36. Si est perfectior,secundum intellectionem.ergo perfectiori specie intelligit,perfectior autem species est uniuersalior, quoniam est principium cognoscendi plura intensiue,& extensiue,dummodo sit sufficienter repręsentatiua in genere, & in specie ut nunc supponimus de speciebus non abstractis a rebus quales sunt in intelligentia, igitur intelligentia quanto superior,tāto per uniuersaliores,& quāto inferior, tanto per particulariores intelligit, quoniam quanto superior,tanto uigorosior,& quanto inferior, tanto minus uigorosa in mouendo,& intelligendo,idem cōfirmatur de intentione Cōmen.qui in duodecimo Metaphysi. cōmen.44. assimilat intelligentias motrices artificibus sibi mutuo deseruientibus in uno artificio,in quo necessarij sunt multi artifices subordinati,qui tamen omnes ordinantur ad unum supremum,& dat exemplum de arte æquitandi, cui deseruit ars faciendi frena,& multæ alię artes,in quibus artibus, sic disponuntur artifices, ꝙ quanto magis propinquant primo artifici,habent maiorem intelligentiam,& uniuersaliorem,quanto autem magis distant habent minorem,& particulariorem, sic est intelligendum inquit Cōmen. de istis corporibus,scilicet cœlestibus cum suis formis, scilicet intelligentijs a quibus mouētur,& de istis formis adinuicem, multum enim assimilantur artificijs quæ seruiunt sibi adinuicem,& quæ intelligunt adinuicē,sed differentia inter ista, & artificialia est ꝙ formæ artificij mouentes artifices sunt in materia,istæ autem nō,quasi dicat,sed sunt in intelligētia

intelligibiliter, patet igitur ad mentem Aristo. & Cōmen. intelligentias superiores habere intellectiones uniuersaliores ex consequenti formas uniuersaliores, inferiores autem opposito modo.

Eadem cōclusio acceptatur a Theologo. nā Dionysius in duodecimo cap. de cœlesti hierarchia, inquit sanctorum Cherubin, ordo participat sapientiam, & scientiam altiorē, idest uniuersaliorem, sub ipsis autem essentiarū dispositiones, idest ordines spirituum dispositi sub Cherubin, participant quidem, & ipsæ sapientiam, & scientiam particularē, tamen ad illos, & subiectam. ratio uero Theologi ad hanc conclusionem est hæc, in uniuersitate entium, tanto aliqua sunt superiora, quanto sunt uni. Primo, idest Deo propinquiora, & similiora. Deus autē plenissime intelligit omnia per unum uniuersalissimū medium, quod est essentia sua, ergo inter substantias intellectuales, quæ sunt superiores, ex cōsequenti similiores Deo, & propinquiores Deo, licet non habeant sufficientiam cognitionis per suam propriam essentiam intelligunt, tamen per pauciores, sed uniuersaliores species, & quæ sunt inferiores, ex consequenti minus similes, & propinque Deo, intelligunt per plures, & minus uniuersales species. Aliquis autem Theologi sumunt rationem a similitudine cōmunicationis luminis corporalis. nā sicut a sole, ut a fonte totius luminis, maius lumen procedit ad lunam, quam ad aerem, & aerem, quam ad corpora colorata, sic a primo lumine intellectuali, quod est Deus, procedit maior, & uniuersalior cognitio in primis intelligētijs, quam in secundis, & maior ac uniuersalior in secundis, quā in ultimis, & maior ac uniuersalior in ultimis, quā in intellectu humano, & maior in intellectu humano, quā in sensu. Hæc de propositione decima dicta sint.

Propositio XI.

OMnis intelligentia intelligit res sempiternas quæ non destruuntur neq; cadunt sub tempore &c.

In hac propositione Auctor intendit declarare, quid in-

telligendo causet intelligētia,& quoniam omne causatum, aut est incorruptibile,aut corruptibile, ponit hanc cōclusionem,omnis intelligentia intelligit,idest intelligendo causat res sempiternas,quæ nō destruuntur, ut cœlum, & intelligentia,& anima intellectiua, neq; cadunt sub tempore; & hoc dicit propter motum cœli, qui licet sit sempiternus,secundum Philosophos, tamen mensuratur tempore, & hic motus,secundum Auctorem nō causatur immediate ab intelligentia, sed ab anima cœli, ut diximus in tertia propositione,quam ponit distinctam ab intelligentia. Hanc autem conclusionem, sic probare intendit, intelligentia producit effectus suos,secundum suum esse,quia unumquodq; producit sibi simile. ergo quale est suum esse, tales erunt eius effectus,sed esse suum est sempiternum, & incorruptibile, & nō cadit sub tempore,sed parificatur æternitati, ut dictū est in propositione secunda. ergo eius effectus sunt res sempiternæ,quæ nō destruuntur,nec cadunt sub tempore. Ex hac cōclusione ponit Auctor corollarium. ergo res destructibiles,ut elementa,& elementata, nō sunt immediate ab intelligētia æterna,sed ex causa corporea quale est cœlum, mediante motu, uel temporali; qualis est anima cœli mouens cœlum, quæ licet secundum substantiam sit æterna, tamen inquantum est causa temporis est temporalis. Hæc est intentio Auctoris in præsenti propositione,quæ quantā ueritatē contineat,manifestabitur in positione Theologi.

Hanc cōclusionem uidetur acceptare Proculus. nam in libro suo ponit duas ꝓpositiones, quarum sensum Auctor in una perstrinxit. Prima est omnis intellectus,scilicet separatus perpetuorum est proxime, & intransmutabilium secundum substantiam substitutorum,idest omnis intelligētia proxime,& immediate intelligit entia perpetua,& imutabilia secundum substantiam sub se cōstituta. Secūda est, omnis intellectus intelligēdo instituit quę post ipsum,idest omnis intelligentia intelligendo producit entia sequentia post ipsam,eiusdem tamē rationis,scilicet æterna,& incor-

rupribilia,& ratio Proculi identificatur rationi Auctoris.s. quia intelligendo esse suum producit effectum,intelligit autem esse suum æternum,& indestructibile. ergo producit effectum æternum,& indestructibilem.

Tu tamen aduerte q licet Proculus sit Platonicus, tamen in doctrina Platonis nō admittitur hæc cōclusio universaliter,sed tantum in prima causa. nā in Timæo postq̃ Plato docuit cœlos, & motores eorum, quos uocat Deos conditos a Deo æternos, & immortales intendens declarare quomodo hæc inferiora animantia producta sunt inter quæ uelut Princeps est homo, dicit Deum cōmisisse hanc productionem Dijs immortalibus ne si fierent hæc animātia a Deo essent immortalia sicut ipsi Dij, & quoniam anima humana est immortalis dicit Plato Deum commisisse Dijs formationem corporum corruptibilium, ipse autem gignit animā,quoniam apud Platonem est hoc uelut principium quicquid a Deo sine media causa producitur incorruptibile,& īmortale est. vnde in Timæo introducit Deū dicentem,quæ a me facta sunt, me ita uolente indissolubilia sunt,& iterum.Hæc uero,scilicet animantia inferiora si a me solo,idest sine causa media fiant,uitaq; donētur Dijs adæquabūtur,idest erunt æterna, & immortalia sicut Dij, igitur ad mentem Platonis tenendum est q solus Deus intelligēdo producit res sempiternas,& incorruptibiles,quoniam esse suum est simpliciter,& ex se æternum,cęteræ autem intelligentiæ,cum nō sint ex se æternæ,& immortales, sed quoniam a Deo immediate producte sunt,possunt producere corruptibilia compositione partium elementarium adinuicem. vnde loquens in Timæo de formatione corporis humani facta a Dijs inquit, itaq; accepto ab illo,scilicet a Deo mortalis animantis,idest hominis immortali principio,idest anima,sui effectorem immitati,scilicet Dij ignis, aeris,aquæ,terræ particulas quas rursus redderent mundo mutuabantur,easque inter se copulabant &c. Constat ergo quod uia Platonica, nec conclusio, nec corollarium

acceptandum est.

Secundum doctrinam Aristo. cõclusio nõ est acceptanda, quoniam ęterna incorruptibilia nõ procedunt in esse ex transmutatione materiæ, sed uirtute creatiua, quæ est solius causæ infinitæ, vnde intelligentiæ ex suo intelligere, nullius sunt causæ nisi mediante motu cœli, propter quod opinatus est Aristo. in duodecimo Metaphy. tex. 48. nullam substantiam impassibilem quales sunt intelligentię esse sortitã optimum finem, idest habere ultimam perfectionẽ nisi ex motu, & Cõmen. in duodecimo Metaphysi. Cõmen. 48. inquit, nulla substantia abstracta est quæ nõ moueat, quia tunc inueniretur in dispositione diminuta, idest nõ in optima, & debita perfectione, & breuiter apud Aristo. nisi mouerent cœlestia corpora essent ociose, ex consequenti nullũ esset ab eis causatum exterius, neque æternum, neque generabile, propter quod dicendum est ad mẽtem Aristo. ꝙ intelligentiæ excepta prima causa nihil producunt æternum, sed producunt generabilia, & corruptibilia non per seipsa, sed per causam corpoream, idest per motum cœlestẽ, forma enim abstracta per se nihil imprimit in materia, sed necesse est accedere agens medium corporeum, sic diceret Aristo. & eius Cõmen. uerum quid ueritatis contineat doctrina Arist. & Cõmen. declarabitur ĩmediate sequẽtibus.

Secundum doctrinam Theologi, quo ad primã, & uniuersalem rerum productionem, nec cõclusio, nec corollarium acceptandum est, processerunt enim omnia a prima causa, quóniam per creationem iuxta sacram doctrinã prodierunt inesse. Quantum autem ad successiuam generationem inferiorum, & conseruationem tenendum est corollarium ꝙ. s. generabilia ꝓducuntur per causam corpoream, idest per cœlum motum ab intelligentia, ita ꝙ intelligentia est, sicut artifex, cœlum autem est instrumentum, & in hoc acceptamus dictum Cõmen. in duodecimo Metaphy. cõmen. 44. vbi inquit, dispositio corporum cœlestium, idest motorum cœlestium, simul cũ mobilibus suis in iuuamẽto

adinuicem in creando entia quæ sunt hic, idest in causando inferiora, & conseruando ea, est sicut dispositio regentium bonorum, qui se iuuant adinuicem in regendo bonam ciuitatem &c. Nec ualet ratio adducta ab Auctore quæ etiam est Proculi, licet enim intelligētia habeat esse æternum saltem postquā producta est, & intelligat se habere esse æternum, & intelligendo operetur, quia est sicut artifex agens per intellectum, non tamen est necesse ꝙ producat talem effectū, qualis est ipsa, quoniam distinctio est inter agens naturale, & agens per intellectum in hoc ꝙ agens naturale agit talem effectum qualem potest, & quādo potest, agens autem per intellectum, nō agit iuxta posse, sed sicut decet, & sicut uult, & quando uult, nō enim medicus dat tantum medicinę infirmo quantum potest, nec semper, sed quantū & quando expedit, cum igitur intelligentia agat per intellectum, nō est necesse ꝙ agat effectum quale est esse suum, sed ut apprehendit esse decens in uniuerso, & quādo expedit, & aduerte ꝙ si hæc ratio Auctoris concluderet, Deus necessario produxit omnia ab æterno, & omnia perfectissima, quoniam esse diuinum est æternū, & perfectissimū.

2 Item aduerte ꝙ licet Theologus admittat hæc inferiora produci ab intelligētia per motum cœli, ut etiam tenet Aristo. tamē nō admittit fundamentum Aristo. quo opinatus est intelligentias fore ociosas, nisi mouerent cœlos, & non sortiri ultimam perfectionem, nisi ex motu. nam cum sint altioris ordinis, & excellentioris naturę, quam corporea nō inconuenit ꝙ dentur aliquę intelligentiæ nō proportionate motibus cœlestibus, sed nobilioribus officijs dedicate, ut assistere primæ causę, nec etiam intelligentiæ applicatę cœlestibus corporibus sortiuntur ultimam perfectionē ex motu, sed contemplatione primæ causæ. Nam secundum Aristo. in decimo Ethico. ultima perfectio naturę intellectualis stat in actione immanenti, quæ est actio intellectus circa diuina. Manifestum est igitur ex prædictis qualiter non est acceptanda, hæc undecima propositio, licet acceptandum

sit corollarium modo exposito, & hæc de undecima propositione dicta sint.

Propositio XII.

PRimorum omnium quædam sunt in quibusdam per modum quo licet, idest conueniens est, ut sit unum eorum in alio &c.

In hac propositione Auctor intendit declarare quomodo intelligentię, tam superiores, quam inferiores se inuicem intelligunt, & quoniam res intelligibilis intelligitur inquantum est in intelligentiæ, aut per essentiam suam, aut per formam intelligibilem, aut per suum simile, aut per suũ oppositum, ideo Auctor proponit hanc propositionem, ut principium primorum omnium &c. Idest entia prima quales sunt intelligentię, ita se habent ꝙ unum est in alio, secundũ ꝙ conuenit ipsum in esse, & hoc principium declarat ꝑ uniuersalia, & prima prædicata, quæ sunt esse uiuere intelligere, inter quæ uniuersalius est esse, quæcunqꝫ enim uiuunt, & intelligunt sunt, sed nõ econuerso. post esse uniuersaliu, est uiuere, quæcunqꝫ enim intelligunt uiuunt, sed nõ econuerso. dicit ergo Auctor, ꝙ in esse sunt uita, & intelligentia, idest gradus uiuendi, & intelligẽdi, & in uita sunt esse, & intelligentia, & in intelligẽtia sunt esse, & uita, & licet Auctor nõ declaret diuersitatem essendi, tu tamen cõsidera, quod alio modo in esse, sunt uita, & intelligẽtia, quoniam sunt potentialiter, & in uniuersali radice, sicut homo, & leo, sunt in altero potentialiter ut in suo genere, & in uita sunt esse, & intelligentia, sed est in uita formaliter, quoniam uita in sua ratione formali includit esse, & intelligẽtia est in uita, ut in sua cõmuni radice. nam quæcunqꝫ uiuunt quædam cognoscẽtia sunt quædam nõ, & inter cognoscẽntia quædam intelligunt, quædam nõ, ut bruta, & intelligentia sunt esse, & uita formaliter, quęcunqꝫ enim intelligunt formaliter uiuunt, & sunt. patet ergo ꝙ prima prædicata sunt in seinuicem non eodem modo, sed unũquodqꝫ est in alio modo sibi conuenienti, sic in proposito cum intelligẽtiæ obtineant primum

gradum in entibus creatis superior est in inferiori,& econuerso,modo sibi conuenienti. qui autem sint isti modi apud Auctorem difficile est uidere propter obscuritatem uerborum quæ forte uiciata sunt ex defectu transferentium, & si non sunt uiciata continent manifestam falsitatem, quo ad duo. Primo cum dicit esse, & uita in intelligentia sunt duæ intelligentiæ,& esse,& intelligentia in uita sunt duę uitæ,& uita,& intelligentia inesse sunt duo esse. nam si intendit distinctionem realem cum dicit duæ intelligentiæ,duæ uitæ, duo esse,nō potest sustineri,quoniam sequeretur ꝙ intelligentia quæ uere habet esse,& uiuere,& intelligere nō esset unum per se, quoniam ex pluribus entibus in actu distinctis realiter non fit unum per se,sed unum aggregatione. si autem intēdit distinctionem formalem,potest admitti,quoniam alia est ratio esse,& uitæ,& intelligentiæ.Secundo cū dicit, quia unumquodq; primorum, uel principiorum, aut est causa,aut causatum &c. In hoc uidetur innuere ꝙ intelligentiæ cōparate adinuicem se habent,ut causa & causatum,ita ꝙ intelligentia superior est causa inferioris,ex consequenti est in inferiori,ut causa in effectu,& intelligitur ab inferiori,ut causa eius,& intelligentia inferior est in superiori,ut effectus in sua causa, ex cōsequenti intelligitur a superiori ut effectus eius, sicut artifex intelligit artificiatum, & hanc doctrinam de causa,& causato inter intelligētias Auctor tenuit in propositione tertia,& in quinta,& reprobauimus eum, quoniam in hoc uidetur sequi uiam Auicen. ut illic diximus in libro nono,suæ Metaphy.cap̄.4. non ergo uere dici potest intelligentias se mutuo intelligere,quia una est in alia,secūdum modum causæ,uel causati,sed secundū alium modum quem dicemus ad mētem Theologi.vnde in hoc relinquimus Auctorem ut deficientem.

Secundum doctrinam Proculi acceptatur eadem propositio. nam in libro suo,ponit consimilem in sententia,inquit enim omnia in omnibus, proprie autem in unoquoq;, idest omnia prima, sicut esse uita intellectus sunt in omni-

bus primis, sed unumquodque est in alio proprie, idest secundum modum conuenientem, & exponens inquit, etenim in ente uita, & intellectus, & in uita esse, & intelligere, & in intelligere esse, & uita, declarans autem modũ conuenientem, quo unum est in alio inquit, sed alicubi quidem intellectualiter, alicubi autem uitaliter, alicubi uero per modum entis, & intendit q uita, & intellectus sunt in esse essentialiter, sunt enim quidam modi essendi, & in uita sunt esse, & intellectus uitaliter, & in intellectu sunt esse, & uita intellectualiter. nam esse intellectus est esse intellectuum, & uita intellectus est ipsa intellectio, uita enim proprie signat operationem propriam uiuentis, patet igitur quomodo secundum Proculum, unumquodque primorum abstractorũ est in alio, secundum modum conuenientem, prima autem abstracta, & subsistentia per se, sunt esse, uita, & intellectus secundũ uiam Platonis, sunt enim prima, & uniuersalia praedicata inter quae magis uniuersale est esse, deinde uita ut minus uniuersale, & deinde intellectus ut adhuc minus uniuersale, uerum quomodo in doctrina Proculi ex his dictis una intelligẽtia sit in alia, ex cõsequenti una sit intelligens aliam, elici non potest, ideo uidendum est quid diceret Aristo. Deinde quid Theologus.

Secundum doctrinam Aristo. tenendum est quod intelligentiae seinuicem intelligunt. nam dictum est in propositione decima, de mente Aristo. & Cõmen. q intelligentiae cognoscunt haec inferiora quae producunt per motũ coeli, quoniam sunt ut artifices in quorum intellectibus, sunt formae secundum esse spiritale suorum artificiatorũ, ergo multo magis cognoscunt se mutuo. Maior enim est similitudo inter intelligentiam, & intelligentiam, quam inter intelligẽtiam, & haec materialia. de modo autem quo una intelligit aliam, nõ est clarum in doctrina sua. nam aliqui uolunt ad mentẽ Arist. q una intelligat aliam per substantiam ipsius intelligentis tanquam per simile substãtiae ipsius intellectae, puta quoniam substantia intelligentiae Saturni similis est

substantiæ intelligentię Iouis,per suam substantiam intelli git intelligentiam Iouis,sed id nō uidetur consonum. Nam cum omnes differant specie ex doctrina Aristo.in duodeci mo Metaphysi.tex.49.ubi inquit. Quæcunque sunt numero multa habent materiam, nō est similitudo inter eas nisi secundum genus. ergo mutua cognitio erit tantum in genere,ex consequenti cōfusa,& imperfecta. Alij autem uolunt unam ab alia cognosci per substantiam cognite. Arbitrantur enim ꝙ substantia intelligētiæ cognoscendę uniatur intellectui intelligentiæ cognoscentis,ut forma, siue species intelligibilis eo modo quo dixit Cōmen.in tertio de anima intellectum agentem quem ponebat substantiam separatam intelligi ab intellectu possibili quādo intellectus agens unitur ei non solum ut efficiens, sed ut forma intelligibilis, sed nec id potest haberi ex doctrina Aristo.Nam secūdum ipsum manuducimur in cognitionem separatorū quomodo intelligant,ex his quæ uidemus fieri in intellectu humano,siue in anima intellectiua. Dixit autem in tertio de anima,tex.37. Quod anima est quodammodo omnia, quoniam est sensibilia secundum sensum,& intelligibilia secūdum intellectum,& in tex.38. declarans dictum suum inquit,necesse est autem aut ipsa esse,aut species,idest necesse est ꝙ anima sit omnia, quia omnia habet in se realiter, aut quia est receptiua specierum repræsentantium naturas sensibiles,uel intelligibiles, & interimens primum inquit, ipsa quidem nō sunt,nō enim lapis in anima est,sed species lapidis,igitur proportionaliter intelligentia nō est in alia intelligentia,sed species repræsentatiua intelligentiæ,vnde ui detur dicendum ꝙ si in intelligentia sunt formæ rerum materialium,quas producunt per motum, ut diximus in decima propositione,multomagis sunt formæ intelligibiles intelligentiarum per quas unaquæque est alia secundum esse intelligibile,eo modo quo dixit Aristo. ꝙ sensus in actu est sensibile in actu,& sensus in potentia est sensibile in potentia,& intellectus in actu est intelligibile in actu, & intelle-

ctus in potentia est intelligibile in potentia, sic uidetur tenẽdum ad mentem Aristo. quantum spectat ad hanc duodecima propositionem.

Secundum doctrinam Theologi tenendum est intelligẽtias se mutuo intelligere cum sint substantiæ immateriales ex consequenti intelligibiles actu, & sint eiusdem ordinis, quoniam omnes sunt entia abstracta, ex cõsequenti adinuicem proportionata. nam ratio propter quã anima coniuncta nõ intelligit abstracta quiditatiue est, quoniam ut existens forma corporis, sapit naturam materialium, licet quo ad esse nõ pendeat a materia, & ideo ut sic improportionata est substantijs abstractis, cum igitur hæc ratio cesset in intelligẽtijs sequitur ꝙ mutuo, & quiditatiue se intelligant. De modo autem dicendum ꝙ non se intelligunt, quia una sit causa alterius, quoniam id non admittit Theologus, & diuus Thomas in prima parte, quæst. 56. articulo secundo ad secundum ubi introduxerat Auctorem libri de causis, nõ admittit eum in huiusmodi causalitate, nec se mutuo intelligunt per proprias substantias rationibus quas adduximus ad mentem Aristo. quas & Theologus admittit, sed per species cõgenitas impressas diuino lumine in intellectu cuiuslibet intelligentię. nam si intelligentia est plena formis repręsentatiuis naturarũ corruptibilium quas producit motu cœli, multomagis est plena formis repræsentatiuis substantiarũ immaterialium, quoniam inter eas maior, & quasi sine proportione est similitudo, & hæc fuit doctrina diui Augustini qui super Genesim ad literam innuit duplicem mundum, scilicet intelligibilem, & hic est intellectus separatus, siue Angelicus in quo a diuino uerbo, ut prima arte impresse sunt omnes rerum species modo intelligibili sicut si in oculo impresse fuissent omnes colorum species secundum esse intentionale, & mũdum realem, in quo producte sunt secundum esse naturale, omnes rerũ spiritalium, & corporalium naturæ, quibus integratur uniuersum, & quæ in intellectu separato intelligibiliter depicte fuerant, sicut in

corpori cœlesti seminaliter indite fuerunt omnes materia-les formæ, tu tamē aduerte ꝙ species repræsentatiue intelligentiarum inferiorum impresse sunt in intelligentijs superioribus excellentiori modo, & species repræsentatiue intelligentiarum superiorum impresse sunt in intelligentijs inferioribus deficientiori modo, quoniam ut diximus supra, unumquodque receptum proportionatur recipienti, & est simile de conceptu discipuli, qui nobiliori modo recipitur in intellectu doctoris, & conceptus doctoris defectuose, & obscure recipitur in intellectu discipuli. Hæc de propositione duodecima dicta sint.

Propositio XIII.

Omnis intelligentia intelligit essentiam suam &c.

In hac propositione intēdit Auctor declarare quomodo intelligentia intelligit seipsam, & se intelligens intelligit alias res, & intelligens alias res intelligit se. Intendit igitur tres conclusiones quarum prima est. Omnis intelligentia intelligit essentiam suam.

Secunda, dum intelligit essentiam suā, intelligit alias res.

Tertia, dum intelligit alias res intelligit seipsam.

Quantum ad primam cōclusionem, aduerte ꝙ substantia separata, ratione immaterialitatis intellectiua est, & est intelligibilis actu. Nam naturæ corporales, ideo sunt intelligibiles in potentia quia materiales, & nō fiunt intelligibiles actu, nisi per abstractionem a conditionibus materialibus uirtute intellectus agentis, ergo naturæ ex se immateriales, non indigent fieri intelligibiles actu, sed sunt ex se intelligibiles actu. Tunc ultra, ergo ab illo intellectu intelliguntur, cui sunt unitissime. Maxime autem uniuntur proprio intellectui, quoniam in eadem substantia conueniunt, ergo se ipsas nō solum intelligunt, sed & primo, & perfectissime, quoniam sua essentia est suum cōnaturale, & proportionatum obiectum, alio autem intelligunt in quantum uniuntur sibi per species intelligibiles impressas, & hanc rationem innuit Auctor cum dicit. Quod est, cum intelligens, & in-

tellectum sint simul, quasi dicat, ideo intelligentia intelligit essentiam suam, quoniam eadem substantia est intelligens, & intelligibilis actu, ergo est intellecta a seipsa, & subdit. Cum ergo intelligentia est, intelligens, aut intellectum, scilicet a seipsa, tunc uidet essentiam suam, & quādo uidet essentiam suam scit, & intelligit, idest cognoscit se per intelligentiam, idest per actum intelligendi &c.

Quantum ad secundam cōclusionem, aduerte quod in essentia intelligentiæ, ut diximus in propositione decima, & in propositione præcedenti, depictæ sunt formæ intelligibiles repræsentatiue rerum immaterialium, & corporearum sicut imagines in speculo, sicut igitur si speculum uideret se ipsum, uideret omnia repręsentata in eo, quia sunt simul cū eo, nō secundum esse reale, sed secundum esse repræsentatiuum, sic quoniam intelligentia intelligit seipsam, cui sunt unitæ aliæ res per modum intelligibilem, & nō secundum esse reale, dum intelligit essentiam suam, intelligit alias res repræsentatas in ea per species impressas, & id intēdit cum dicit, & quando scit essentiam suam scit reliquas res quæ sunt sub ea, quoniam sunt ex ea, & declarans ꝙ nō sunt in ea secundum esse reale, sed intelligibiliter inquit, uerūtamē sunt in ea per modū intelligibilem, quia. s. per species intelligibiles per quas intelligentia, & res intellectæ sunt unum.

Quantum ad tertiam conclusionem, aduerte ꝙ sicut uidens res in speculo uidet speculum, utpote contentiuū imaginum per quas uidetur imaginata, sic intelligentia intelligens alias res per species impressas in essentia sua intelligit essentiam suam, utpote cōtentiuam huiusmodi specierum, ex quibus omnibus sequitur, ꝙ intelligentia eodem actu intelligit se, & alias res, & quoties intelligit alias res, intelligit essentiam suam, sicut eodem actu uidetur speculum, & res in speculo, & econuerso.

Secundum doctrinam Proculi eadem propositio acceptatur. nā in libro suo talem propositionem format, omnis intellectus, scilicet separatus intelligit seipsum, & ratio est.

quoniam cum inter anima creata sint propinquiores primæ causæ similiores sunt eidem quo ad actionem intellectualem, nõ tamen adæquantur ei, sed prima causa intelligit se ipsam primo, & perfectissime, ergo intelligentia ut propinquissima intelligit seipsam. Dixi autem nõ tamen adæquantur ei, quoniam prima causa intelligit se, & omnia alia per essentiam suam, ut cõtentiuam omnium perfectionum, sed intelligẽtiæ nõ intelligunt perfecte nisi seipsas per essentias suas. Alia autem intelligũt per species impressas, quoniam eorum essentiæ sunt limitatæ, ex consequenti nõ continent, nec repræsentant omnes alias perfectiones, nec id repugnat secundæ cõclusioni suppositæ, quoniam aliud est cognoscere alias res, quia cognoscitur essentia ut in ea depictæ sunt species intelligibiles &c. Et cognoscere eas quia cognoscitur essentia, ut realiter contentiua omnium perfectionũ, primum enim est uerum, & secundum est falsum.

Secundum doctrinam Aristo. acceptatur eadem propositio. Nã in duodecimo Metaphy. tex. 51. inuestigans quomodo primũ principium intelligit se, & est sua intellectio, dicit ꝙ in nõ habentibus materiam idem est intellectus, & res intellecta, vbi inquit Cõmen. Declaratum est igitur ꝙ omne carens materia, & intellectus, & intellectum in eo idem est, & dicit infra, sic debet esse in alijs intelligentijs abstractis, sed primus est simplicior earum. Cõstat autem ꝙ omnes intelligentiæ sunt abstractæ a materia, ergo in eis intelligens, & res primo intellecta sunt idem, ergo primo intelligunt seipsas.

Secundum doctrinam Theologi acceptatur eadem propositio. Nam diuus August. in secundo super Genesim ad literam dicit Angelum in sua formatione cognouisse, imo semper seipsum cognoscit, quoniam si forma intelligibiles actu, est unita intelligẽti, intelligitur sicut si species albi unita est uisui, uidetur album, sed Angelus est forma intelligibilis actu cum sit substantia immaterialis, & est unita intellectui suo; quoniam in eadem substantia conueniunt, ergo

Angelus seipsum intelligit, ad hoc autem ꝙ seipsum intelligat, nõ est necesse in intellectu suo imprimi speciem intelligibilem, quoniam suamet essentia unitur intellectui suo, ut forma intelligibilis, dato ꝙ sit per se subsistens. nã ad hoc ꝙ forma sit principium actionis, nõ est necesse quod inhæreat alteri. vnde si calor ignis per se subsisteret ita esset principium calefactionis, sicut inhærens igni. Hæc dicta sint de. xiij. propositione.

Propositio XIIII.

IN omni anima res sensibiles sunt per hoc quod est exẽplum eis, & res intelligibiles in ea sunt quia scit eas.

In hac propositione intendit Auctor declarare quomodo omnes res sunt in anima, sed aliter res sensibiles, & aliter res intelligibiles, & intendit tres conclusiones.

Prima res sensibiles sunt in anima ut in exẽplo, uel exẽplari, ex consequenti ut in causa.

Secunda res intelligibiles, idest immateriales, ut intelligentiæ sunt in anima, ut in sciente causas suas.

Tertia tam res sensibiles, quam intelligibiles aliter sunt in anima, & aliter in seipsis.

Quantum ad primam conclusionem, aduerte ꝙ Auctor hic non loquitur de anima uniuersaliter, sed de anima cœlesti. vnde inquit, & intelligo per animam uirtutem agẽtem res sensibiles, quæ quidem uirtus per motum cœli causat hæc sensibilia, ut diximus supra, Auctor opinatur cœlos animatos anima distincta ab intelligentia, & motum cœli esse immediate ab anima, & nõ ab intelligentia. De hac igitur anima dicit ꝙ res sensibiles sunt in ea ut in exẽplo, quoniam cum hæc anima moueat cœlum, & producat sensibilia per intellectum, necesse est ut in se contineat similitudines, siue species exẽplares ad quarum similitudines res sensibiles producuntur, & ut sic anima assimilatur artifici, de quo uerum est dicere anima artificiata quorum est artifex, esse in artifice ut in exemplo, quoniam in mente sua continet similitudines artificiatorum, & id intendit Auctor cum

dicit. Res igitur quæ imprimuntur, idest causantur ex anima sunt in anima per intentionem exempli, scilicet quia res sensibiles exemplificantur secundum exemplum animæ, idest producuntur secundum exemplum, & ideam quam habent in anima cœlesti, ut in efficiente per intellectum.

Quantũ ad secundam conclusionem, aduerte secundũ doctrinam Auctoris in propositione quinta, ꝙ anima est causata ab intelligentia, & producta sibi similis, quoniam intellectualis ex cõsequenti anima est imago intelligentiæ, & intelligentiæ sunt in anima, ut imaginata in sua imagine, & ut causæ in suo simili effectu, & anima intelligens intelligentias, intelligit eas ut causas suas, & quomodo est imago earum, & habet esse acquisitũ ab eis, & hoc innuit Auctor cum dicit, & res quæ cadunt super animam sunt in ea per modum acquisitum, idest ideo sunt in anima, quia anima scit eas esse causas suas, a quibus acquisiuit esse sicut imago ab imaginato.

Quantum ad tertiam cõclusionem, aduerte quod cum unumquodq; sit in alio secundum modum naturæ ipsius cõtinentis, & anima sit immaterialis, & incorporea res sensibiles sunt in anima modo immateriali, & incorporea, & uirtus animę est immaterialis, & incorporea licet res sensibiles sint materiales, & corporeæ, & uirtus animæ est indiuisa, & sine dimensione, & tamen producit res sensibiles diuisibiles, & dimensionatas, & ratio huius est, quoniam anima non est ut agens naturale. Quod est agens per formã naturalem, sed per apprehensionem ut artifex, ideo sufficit, ꝙ in se contineat effectus materiales, & corporeos, & dimensionatos secundum esse spiritale, & indiuisibile. Res autem intelligibiles, idest abstracte a materia cum sint in anima ut intellectum in intelligente, & nõ ut in causa, sunt in anima modo quo intelligit anima. Anima autem intelligit cõpositione, diuisione discursu, ergo licet res intelligibiles sint in se simplices, & immobiles, & indiuisibiles, tamen intelliguntur ab anima, modo cõpositorum, & diuisibilium,

& quodam

& quodam motu. Discursus enim motū importat. Et hoc totum innuit Auctor cum dicit. Iam ergo ostensum est, q̃ res intelligibiles, & res sensibiles sunt in anima, uerūtamen res sensibiles corporeæ, & motę sunt in anima per modum animalem unitum, idest per modum immaterialem indiuisum, & res intelligibiles unitę, idest simplices, & indiuisę, & quiescente, idest immobiles sunt in anima per modum qui multiplicat motum, quia scilicet intelliguntur compositione, & discursu, ex cōsequenti quodam motu.

Secundum doctrinam Proculi acceptatur eadem propositio. nam in libro suo, talem propositionē format. Omnis anima est omnes res, exemplariter quidem, idest p̃ modum exempli sensibilia, iconice autem, idest per modum imaginis intelligibilia, & declaratur eodē modo apud Proculum sicut declaratum est in prima, & in secunda conclusione ad mentem Auctoris. Nam & apud Proculū anima cœlestis est causa productiua sensibilium per intellectum, ergo se habet ad illa ut exemplar, & similitudo, & est imago superiorum entium intelligibilium, quia similatur illis, cum sit conueniens cum eis in natura intellectuali.

Secundum doctrinam Aristo. acceptatur eadem propositio. Nam in tertio de anima, tex. 37. inquit omnia ea quæ sunt quodammodo est anima, sed apud Aristo. alia ratione, quam ea quæ est assignata ab Auctore, & a Proculo, immo Aristoteles nō acceptaret eam, quoniam nō est anima in cœlo nisi intelligentia, & causalitatem per intellectū mediante motu cœli super sensibilia, attributam ab Auctore, & Proculo animæ cœlesti, Aristo. attribueret intelligentiæ mouenti. Quod igitur Auctor attribuit animæ cœlesti, Aristo. attribuit animæ humanę, sed alia ratione. Nam dicit Aristo. in tertio de anima, tex. 37. ideo anima est quodā modo omnia, quoniam entia, aut sunt sensibilia, aut intelligibilia, anima est omnia sensibilia secundum sensum, quoniam est receptiuus specierum sine materia, & intellectus est omnia intelligibilia, cū sit receptiuus specierum intelli-

gibilium. vnde ſicut manus eſt uirtualiter omnia artificia-ta, quoniam cum ſit organum organorum eſt effectiua di-uerſorum artificiatorum, ſic anima ratione ſenſus, & intel-lectus eſt quodãmodo omnia entia, dicit autem quodãmo do & non ſimpliciter, quoniam eſt omnia modo animæ, id eſt ſpiritualiter & nõ modo rerum, ideſt realiter, & eſſen-tialiter, propterea inquit illic Ariſto. lapis non eſt in anima, ſed ſpecies lapidis.

Secundum doctrinam Theologi hæc propoſitio appli-cata cœleſti animę non acceptatur, quoniam illa nõ datur, ut diximus ſupra, nec ſi daretur, acceptaretur ſecunda con-cluſio, quoniam apud Theologum anima nõ eſt imago in telligentiarum, quoniam eſt originata a ſola prima cauſa, & dicitur facta ad imaginem eius. Applicata autem animę humanæ acceptatur ꝙ omnia ſunt in anima, & ſunt aliter in anima quã in ſeipſis, & ratio Theologi, nõ eſt ratio Au-ctoris, ſed ea quam aſſignauimus ad mentem Ariſtote. cui in hoc concordat Theologus. Hæc de. xiiij. propoſitione dicta ſint.

Propoſitio XV.

OMnis ſciens qui ſcit eſſentiam ſuam eſt rediens ad eſ-ſentiam ſuam reditione completa &c.

In hac propoſitione intendit Auctor declarare, quomo-do ſe habet anima ad ſeipſam quo ad intellectionẽ, & quo ad ſubſtantiam, & intendit duas cõcluſiones principaliter.

Prima anima ſcit eſſentiam ſuam, ſiue intelligit ſeipſam.

Secunda anima ſubſiſtit in ſeipſa, ideſt eſt ſubſtãtia per ſe ſubſiſtens, nõ indigens inniti alteri.

Quantum ad primam concluſionem, aduerte ꝙ Au-ctor nõ probat eam, forte exiſtimans ab omnibus conceſ-ſam, ex eo ꝙ dixit in ꝓpoſitione præcedenti ꝙ ſcit res ſenſi biles, & res intelligibiles quæ ſunt diſtincte ab anima, ergo multo magis ſcit ſeipſam, cũ ſcit magis intrinſeca ſibi ipſi, ꝗ̃ alia. Et quoniam dixit in propoſitione. xiiij. quod ideo in-telligentia intelligit eſſentiam ſuam, quoniam cũ ſit imma-

terialis est intelligibilis actu, & cum sit intelligens, ergo intelligens, & intellectum sunt simul. Eandem rationem putauit Auctor forte uerificari de anima rationali cũ sit immaterialis intellectualis, & per se subsistens ut dicetur imperfectiori, tamen modo quam intelligentia.

Eandẽ conclusionẽ tenet Proculus, & eius ratio est, quoniam si ex præcedenti propositione anima scit res intelligibiles, idest entia abstracta, per modum imaginis, ut declarabimus ad mentem Proculi, multo magis scit seipsam, quoniam est magis proportionata sibi ipsi quam entibus superioribus.

Eandem conclusionem tenet Aristo. in tertio de anima, tex. 15. vbi inquit. Est autem ipse, scilicet intellectus intelligibilis sicut est alia, & rationẽ assignans inquit. In his enim quæ sunt sine materia, idẽ est intellectus, & ꝙ intelligitur, sed intellectus est immaterialis, ergo &c.

Eandem cõclusionem tenet Theologus, ut patet apud diuum Tho. in prima parte, quæst. 81. articulo primo. Tu tamen aduerte ꝙ licet omnes recipiant cõclusionem differunt, tamen in assignando modum quo anima seipsam cognoscit. nã ab Auctore modus nullus assignatur, licet applicando animæ cœlesti possimus dicere ex propositione præcedenti ꝙ cognoscit seipsam inquantum cognoscit se esse exemplar inferiorum sensibilium, & se esse imaginem entium superiorũ intelligibilium, uerum ut diximus in præcedẽti propositione. Nec anima cœli, nec ratio adducta ab Auctore, acceptatur ab Aristo. nec a Theologo, & de humana anima in propositione præcedenti nihil locutus est, ideo relicto eo, uideamus modum quem ad mentem Platonicorũ assignaret Proculus. Tu igitur aduerte ꝙ apud Platonicos omnes intellectus separati intelligunt, & intelligun tur a seipsis inquantum participant primum intellectum dictum intellectum idealem, cuius participatio tanta est ꝙ se ipsos per essentias suas intelligunt in hoc imitantes primũ intellectum, qui se per seipsum intelligit uerum, quia anima

est inferioris ordinis licet participet superiora entia, tamen non est tanta participatio, ꝙ se per essentiam suam cognoscat, sed per participationem superioris luminis sibi naturaliter infusi a superioribus entibus abstractis. vnde aduerte ꝙ se habet primus intellectus,& alij intellectus separati,& anima sicut sol,& astra,& gemma. Nam sol ex se habet lucem, quia & illuminat astra,& ut ita dicam a seipso illuminatur, astra autem recipiunt lumē a sole quo,& illuminant inferiora pręcipue tersa,& polita corpora, & illuminantur. Gemma autem quia est corpus tersum recipit quidem lumen ab astris, sed debile, quo debiliter illuminatur, & debilius illuminat, sic & anima secundum Platonicos debiliter recipit lumen intellectuale ab intellectibus separatis, quo debiliter intelligit seipsam,& debiliter intelligit alia.

Secundum Aristo. autem in tertio de anima, tex. 5. quoniam intellectus noster est mere potentialis in genere intelligibilium nō est intelligibilis a seipso, nisi ut sit actu. Et pro hac uita cōnaturale est sibi, ut fiat actu nō per participationem intellectuum separatorum, cum sit forma in materia, sed per species abstractas uia sensus, & illustratione intellectus agentis, ideo sicut per huiusmodi species intelligit alia a se, sic intelligit seipsum, non tamen eodē modo, quoniam intelligit alia a se directe, seipsum autem reflexe, puta intellectus directe per speciem lapidis intelligit lapidem, reflexe autem & conuersiue, intelligit se intelligere, deinde se esse intelligentem, deinde se esse substantiam intellectualem, ex consequenti immaterialem incorpoream independentem a materia per se subsistētem separabilem a corpore, ut perpetuum a corruptibili.

Secundum Theologum uero dicendum ꝙ nō intelligit se per essentiam suam, quoniam cum tres sint intellectus, diuinus, Angelicus, humanus, primus est purus actus, ideo intelligit se,& omnia alia per essentiam suam. Angelicus autem est actus admixtus potentiæ, & inquantum est actus intelligit se per essentiam suam, inquantum est in potentia

intelligit alia per species impressas quibus reducitur de potentia ad actum, humanus uero est mere in potentia in genere intelligibilium. ergo necesse est ut intelligat se pro quãto reducitur ad actum. Reducitur autem per species abstractas a rebus, ergo nõ per essentiam suam quæ est sicut materia in genere intelligibilium, sed per species abstractas intelligit alia & se, sed alia per species directe, se autẽ per actũ suum, percipimus enim nos habere animam intellectiuam ex eo ꝙ percipimus nos intelligere. nam ex actu intelligitur potentia, ex potentia essentia operantis. Hæc de prima conclusione dicta sint.

Quantum ad secundam cõclusionem, aduerte ꝙ apud Auctorem idem est animam per se subsistere, & animam redire, siue conuerti ad substantiam suam. vnde exponens se inquit, & nõ significo per redditionem substantiæ ad essentiam suam, nisi quia est stans fixa per se non indigens in sui fixione, idest permanentia, & sui essentia re alia regente ipsam, quod est quia substantia simplex est sufficiens per se ipsam, & ratio huius est, quia non per se subsistentia ut formæ naturales, & accidentia inquantum sustẽtantur per subiectum, uel materiam dicuntur conuerti ad aliud a quo ut a fundamento pendet sua permanentia, & suum esse, quæ ergo subsistunt in seipsis non înitentia alteri dicuntur conuerti ad essentiam suam, & nõ ad aliud. Patet ergo ꝙ idem est, rem per se subsistere, & ad suam essentiam conuerti, & habere esse per se, sic declarata cõclusione, aduerte ꝙ Auctor intendit hanc probationem. Quicunq; scit essentiam suam, scit eam scientiam quę est actio intelligibilis, ergo scit se scire essentiam suam. ergo reddit uel conuertitur ad operationem suam intelligibilem, quoniam scit se scire, ergo ꝑ operationem intelligibilem reddit ad essentiam suam, quoniam, si rediret ad operationem suam, & nõ ad essentiam, perfectior esset operatio sua quam essentia, quoniam conuersio fit ad perfectius, sicut accidens conuertitur ad subiectum, quoniam ei innititur, quicunque ergo conuertitur ad

essentiam suam, conuertitur conuersione completa, idest omnimoda, quia & secundum operationem, & secundum essentiam. Et cum dictum sit idem esse, conuerti ad substātiam suam, & esse substantiam per se subsistētem, ergo quicunq; scit essentiam suam, est per se subsistens, sed per primam conclusionem anima scit essentiam suam, ergo est per se subsistens.

Secundum Proculum non solum hæc duæ cōclusiones acceptantur, sed & aliæ plures quarum prima est. Omne ad seipsum conuersiuum, est incorporeum, hæc notificata est in propositione septima, ubi dictū est ꝙ corpori repugnat conuerti super seipsum propter extensionem partium quarum una distat ab alia. Quod autem super seipsum conuertitur, secundum totum, & quodlibet sui super seipsum conuertitur. Hinc est ꝙ repugnat potentiæ organice conuerti super seipsam, & super operationem suam, non enim sensus sentit se sentire. Intellectus autem quoniam inorganicus est intelligit suū intelligere, patet ergo ꝙ necesse est, omne ad se conuersiuum esse incorporeum. Secūda omne ad se conuersiuum habet substātiam separabilem ab omni corpore, quoniam cum repugnet corpori ad seipsum conuerti omne ad se conuersiuum habet operationem sine corpore. Quod autem habet operationem sine corpore potest esse sine corpore, quia unumquodq; sicut se habet ad operari ita ad esse, ergo est separabile ab omni corpore. Tertia q̄ concordat cū secunda cōclusione supposita. Omne ad se ipsum cōuersiuū, est p se subsistens, qm̄ unūquodq; cōuertitur ad id p quod sustentatur, ut accidens ad subiectū uitis ad arborē discipulus disputans ad Doctorē, ergo si aliquid ad seipsum conuersiuū est, p se ipsum subsistit. Quarta oē quod secundum operationem ad seipsum cōuertitur, etiam secundum substantiam ad seipsum conuertitur, quoniam cum sit perfectionis conuerti ad seipsum, si conuertitur ad seipsum secundum operationem, & nō secundum substantiam, ergo operatio sua esset perfectior quam substantia,

quod est falsum, quoniam illa est accidens, ergo &c. Quinta omne sui ipsius cognoscitiuum, est omni quaqȝ ad se conuersiuum, quoniam si cognoscit seipsum, est conuersiuum ad se secundum operationem, si secundum operationem, ergo secundum substantiam per conclusionem praecedentem, & nō dantur plures modi conuertendi ad se, ergo &c. Sexta omnis anima est substantia incorporea, & separabilis a corpore, & tu intellige de anima intellectiua, quoniam cognoscit seipsam, ut uisum est in prima conclusione posita ad mentem Auctoris, & Proculi, ergo conuertitur super se ipsam, ut patet per conclusionem praecedentem. Ergo est incorporea per primam conclusionem Proculi, ergo est separabilis a corpore per secundam conclusionem eiusdem, patet igitur quomodo in hac.xv.propositione concordat Proculus cum Auctore.

Secundum doctrinam Aristo. uisum est quomodo acceptat primam conclusionem Auctoris, nunc uidendum est quomodo acceptat secundam, scilicet quod anima intellectiua est per se subsistens. Aduerte igitur ꝙ in secundo de anima, tex.12. docuit ex modo operandi uenari modū subsistendi. vnde dixit si anima habet aliquam operationē per se, idest propriam sibi in qua non cōmunicat corpus ut instrumentum, nec recipitur in corpore, separabilis est a corpore ex cōsequenti habet esse per se, & per se subsistit, & in tertio de anima, tex.6. & 7. determinat ꝙ habet operationem per se, quoniam intellectus est potentia nō organica, ergo est potentia nō coniuncti, sed propria animae, ergo intelligere est proprium animae, cuius enim est potentia eius est actio, ergo anima habet esse per se, ex cōsequenti per se subsistit, hęc fuit mens Aristotelis secundum recte sentientes, & improbationem eorum qui tenent oppositum diffuse scripsimus in prima parte diui Tho. in quęst.75. arti.6.

Secundum doctrinam Theologi, acceptatur eadem cōclusio, & suum fundamentum nō discordat a doctrina Aristo. nam cum operatio sit existētis, unumquodqȝ operatur

ficut eſt exiſtens ſi operatur per ſe,eſt exiſtens per ſe,ſi non operatur per ſe,non eſt exiſtens per ſe,ſed anima operatur per ſe,quoniam intelligere eſt effectiue, & receptiue ſolius animæ.nam ſi eſſet alicuius potentiæ organice,eſſet determinatum ad aliquod genus entis, uidemus enim auditionē determinatam tantum ad ſonum, uiſionem ad calores, tactum ad qualitates tangibiles. Intelligere autem circa ens, & quodlibet genus entis,ergo nō expletur per aliquā organicam potentiam,ſed per ſolum intellectum,qui eſt potentia ſolius animæ,& nō coniuncti. Ergo anima eſt per ſe exiſtens,& id confirmatur dicto diui Auguſt.in decimo de trinita.cap.7.vbi inquit.Quiſquis uidet mentis naturam,& eſſe ſubſtantiam,ideſt per ſe ſubſiſtentem,& eſſe incorpoream &c. Hæc de.xv.propoſitione dicta ſint,in qua concordant omnes recte ſentientes.

Propoſitio XVI.

OMnes uirtutes quibus nō eſt finis pendentes ſunt per infinitum primum,quod eſt uirtus uirtutum,nō quia ipſa ſit acquiſita ſtans fixa in rebus entibus, immo eſt uirtus in rebus,entibus habentibus fixionem &c.

In hac propoſitione intendit declarare, q̄o omnes uirtutes infinitæ pendent ab una prima uirtute infinita, & aduerte ꝙ per uirtutes infinitas,intendit intelligentias quæ dicuntur infinite nō intenſiue,ſed extenſiue propter durationem infinitam poſtquam producte ſunt, cum ſint immateriales ex conſequenti indefectibiles, per primam uirtutem infinitam intendit creatricem Dei uirtutem,quæ eſt infinita intenſiue,& extēſiue,& dicit ꝙ eſt uirtus uirtutum,ideſt contentiua omnium uirtutum, & ſuperior omni uirtute,& ad probationem propoſiti elicio ex Auctore quatuor fundamenta.Primo intelligentia nō eſt uirtus abſolute,& pure,ſed eſt quędam uirtus particularis,& determinata ad talem gradum,quoniam ſi eſſet pura uirtus,& illimitata non plurificarentur intelligētiæ, ſicut albedo ſi eſſet ſeparata in ſe continens omnem perfectionem albedinis eſſet impluri-

ficabilis. Prima autem uirtus infinita est uirtus simpliciter, & pure, & essentialiter. Secundo intelligentia est uirtus finita superius, qui cũ sit quædam uirtus exceditur a supremo quod est uirtus pura, sicut calor in aqua exceditur a puro calore, & remanet infinita inferius, quia non exceditur, nec comprehenditur ab entibus quæ sunt post ipsam. Inferioris enim est excedi, & nõ excedere, sed prima uirtus est infinita superius, quia cum sit prima non habet superius a quo terminetur, & est infinita inferius. Quoniam uirtus absolute non comprehenditur a particulari uirtute. Omnis autẽ uirtus post primam est particularis uirtus. Tertio ens primum est mensura entium intelligibilium, idest abstractorum, & entium sensibilium, quoniam primũ in unoquoq; genere est mensura, ex consequenti entia intelligibilia, ut intelligentiæ sunt mensurate a primo ente. Quarto ens primum ens supra infinitum, idest excellentius quocunq; ente creato infinito. Ex his fundamentis probatur sic propositũ. Omnis particularis uirtus, & quæ est infinita tantum inferius, & quæ ut limitata mensurata est, & quę licet infinita, nõ tamen est supra infinitum, pẽdet a primo infinito quod est uirtus pura, & infinitum superius, & inferius, & mẽsura entium intelligibilium, & sensibilium, & est supra infinitũ, & tale primum est Deus creans, & mensurans unũquodq; conuenienti mensura, sed omnes uirtutes quibus non est finis extensiue, scilicet intelligentiæ, sunt quædam uirtutes, ut declaratum est, & sunt infinitæ, tantum inferius, & sunt mẽsurate a primo, & non supra infinitum cum non sint omnimodo infinitę. Ergo pendent a primo infinito quod est uirtus pura &c.

Ex hoc primo, & principali proposito elicit Auctor corollarium quod est hoc, sicut primum infinitum est causa a qua pendent omnes uirtutes infinitæ, ut intelligentiæ, & quæcunq; habent durationem infinitam, sic uita lumen bonitas, & reliquę primæ perfectiones sunt causæ rerum omnium habentium uitam, & lumen, & reliquas bonitates.

vnde primum uita, primũ lumen prima bonitas sunt causæ omnis uitæ, & luminis, & bonitatis increatis abstractis, & mediantibus illis descendunt in entibus corporeis. Et quoniam Deus est ipsa prima uita, prima lux, prima bonitas, ideo ab ipso descendunt istæ, & reliquæ perfectiones sicut omnis infinitas est a prima infinitate quæ est Deus.

Secundum Proculum acceptatur eadem propositio. vnde in libro suo talem propositionem format. Omnis multitudo potentiarum infinitarũ ab una prima infinitate exorta est, quæ nõ ut participata potentia est, neq; in participantibus subsistit, sed secundum seipsam, & huius quidem probatio secundum doctrinam Platonicã est, q omne inuentum in pluribus reducitur ad unum primum quod est tale per essentiam, quod illa plura participant, quod non est ut participatũ, nec in participantibus subsistit, sed est tale primo, & secundum seipsum, sed potentia infinita quo ad durationem inuenitur in pluribus, ut in intelligentijs, & in anima, & in cœlo, ergo reducitur ad unum primũ, cuius essentia secundum seipsam, & primo est infinita, hic autem est Deus, ergo &c.

Secundum doctrinam Aristo. aliqui tenent hanc propositionem nõ esse acceptandam nisi in genere causæ finalis, arbitrantur enim q licet secundum Aristo. detur in uniuerso unum primum ad quod ordinantur omnia, sicut exercitus ad ducem, ut habetur in duodecimo Metaphy. tex. 52. ubi dicitur, ad unum quidẽ omnia coordinata sunt. Et Cõmen. exponens inquit, apparet enim quod hoc cõmune est omnibus entibus, scilicet q omnia sunt propter unum, & q actiones eorum sunt erga illud unum, & est prima causa, quemadmodum omnia quæ sunt in domo propter Dominum domus sunt &c. Tamen dicunt Aristo. nõ posuisse unum uniuersale efficiens, quoniam entia æterna necessaria permanentia ad differentiam motus cœli, non habent esse effectiue ab alio. Et huius opinionis uidetur Cõmen. & sequentes eum. Nam in duodecimo Metaphy. cõmen. 18.

reprobat creationem,& in cōmen.41. arguens cōtra Ioannes grāmaticum dicit, aliquod esse necessarium,& æternū ex alio nō est uerum nisi in motu cœli tantū, quoniam motus habet esse a motore. Cōmentator ergo uult ꝙ omne ens permanens æternum,& necessarium ut sunt intelligentiæ,nō habeant esse necessarium,& æternum ab alio,ex cōsequenti nō pendent effectiue a primo infinito. Alij autem dicunt propositionem acceptādam secundum doctrinam Aristo.in genere causæ efficientis, quoniam Aristo. sensit, quodcunq; ens, & omnes modos entis esse effectiue a primo. Nam in secūdo Metaphysi.tex.4.inquit unumquodq; uero maxime ipsorum aliorum dicitur secundum,ꝙ etiam alijs inest uniuocatio, puta ignis est calidissimus, & enim est causa alijs hic caloris &c̄.Nec potest exponi de causa finali,quoniam exemplificat de igne ut calidissimo,quē constat esse causam effectiuā caloris in alijs calidis. Et ipsemet Cōmen.exponit de causa efficiente dicens,omnia enim entia nō acquirunt esse,& ueritatem nisi ab ista causa, scilicet a causa prima &c̄. Constat autem ꝙ acquirere esse denotat causam effectiuam,& hæc est ueritas,& nō est acceptandus Cōmen.in hoc,& negandum est ei nullum esse necessarium,& ęternum permanens ex alio.Et quidem ꝙ secundum Aristote.detur creatio contra Cōmen.discussimus in duodecimo Metaphysi.Similiter ꝙ nō inconuenit aliquod necessarium permanens habere causam effectiuam. Nam in secundo Metaphysi.de his quæstiones particulares fecimus,& hanc uiam contra Cōmen.tenet diuus Thomas,ut fidissimus Aristotelis expositor.

Secundum Theologum,acceptatur eadem propositio, & totum corollarium,& ratio sua est hæc. Quod conuenit alicui primo,& per se si inuenitur in alijs inuenitur inquantum participant ipsum, ut patet de luce quæ quoniam primo,& per se conuenit soli,in quibuscunque inuenitur,ideo inuenitur quia participant lucem a sole mediate,uel immediate,sed esse,bonitas,infinitas,uita,lumen,intellectuale,&

reliquæ perfectiones primo,& per se cõuiuunt primæ causæ,quoniam cum sit prima est penitus independens secundum omnem suam perfectionem,ergo in quibuscunq̃ huiusmodi perfectiones inueniuntur, tam in intelligibilibus, quã in sensibilibus inueniuntur,quia participant perfectiones primæ causæ.Est enim illa a qua in qua,& ad quã sunt omnia.Hæc de propositione.xvi.dicta sint.

Propositio XVII.

OMnis uirtus unita plus est infinita quam multiplicata &c.

In hac propositione intẽdit declarare,unde sumitur maior infinitas, & minor in uirtutibus infinitis quas dixit in propositione præcedenti pendere a primo infinito,& ponit hanc conclusionem.Omnis uirtus unita plus est infinita q̃ multiplicata, idest cuicunq̃ uirtuti create competit infinitas,magis est infinita existens indiuisa q̃ multiplicata. Ante quam probetur,aduerte q̃ ly infinitas nõ sumitur secundũ durationem,quoniam cum omnes intelligentiæ,& corpora cœlestia,& animæ sint indefectibilia, sunt æqualis infinitatis quo ad durationem, licet non sint æque indiuisa, nec æqualis simplicitatis.Minor enim est unitas in intelligentia inferiori quã in superiori,cum intelligat per plures species, & adhuc minor in anima intellectiua propter pluralitatem potentiarum intellectiuarum,& sensitiuarum,& adhuc minor simplicitas est in corpore cœlesti propter compositionem ex forma,& materia,& propter partes quantitatiuas, sumitur ergo ly infinitas secundum perfectionem, & uirtutem,quæ licet absolute nõ inueniatur nisi in prima causa,tamen secundum quid,& comparatiue inuenitur in ente abstracto pro quãto eius uirtus est minus sparsa,& efficatior, & uniuersalior est in operando. vnde pro rei ueritate propositio Auctoris sic intelligenda est. Omnis uirtus permanens unita,& indiuisa perfectior,& fortior, & uniuersalior est quam diuisa,& plurificata,& ad hunc sensum procedit probatio sua ex ratione assignata, ratione sic arguit, uirtus

permanens unita,& indiuisa propinquior,& cõformior est primo uni,idest primæ causæ quæ est maxime una,& simplicissima cuius uirtus est perfectissima,& absolute infinita,& uirtus diuisa remotior ac diuisior est ei,ergo uirtus permanens unita,& indiuisa perfectior est,& si aliqua infinitas conuenit ei,est plus infinita,& partita siue multiplicata imperfectior,& minus infinita est consequentia,patet quoniã unumquodq; aptum participare uirtutem alicuius summi, quanto magis propinquat ei tanto magis participat,& quãto magis distat, tanto magis imperficitur & minus participat,& magis finitatur ac arctatur.unde unitas est causa infinitatis,& diuisio causa finitatis.

Signo autem sic arguit,uirtus unita agit fortiores,& mirabiliores operationes, & quanto magis partitur tanto debiliores agit operationes,ergo unita est fortior,& pfectior, & magis infinita si qua infinitas ei competit,& diuisa est debilior,& imperfectior, & magis finita,consequentia patet, quoniam modus operãdi declarat modum uirtutis,& hoc quidem signum ad sensum patet. Nam ignis unitus intense calefacit,diuisus autẽ debiliter. Mille homines uniti in exercitu superant quinq; millia dispersos &c̃. Propter quod cõcludit Auctor q; quanto uehementior fit unitas uirtutis est infinitas in ea magis apparens, & sunt operationes eius magnæ,& mirabiles.

Secundum doctrinam Proculi, acceptatur eadem conclusio. Nam in libro suo format talem propositionẽ. Omnis uirtus unitior existens est infinitior q̃ plurificata, & eadem est probatio Proculi,& Auctoris.

Secundum doctrinam Aristote.acceptatur eadem conclusio,sub hac forma, uirtus unita fortior, & perfectior est seipsa dispersa hanc declarat in primo libro Meteororum in capite de impressionibus humidis generatis in aere, ubi agens de grandine docet eam generari ex intensa frigiditate cõgregata,& unita in nube tempore calido, propter diffusam caliditatem in aere,quã ut sibi contrariam diffugiens

frigiditas,unit se,& unita mirabiles actiones facit, ut congelare guttas aquæ in tanta multitudine, & magnitudine,& tam breui tempore ut sæpe uidemus in grandine. Eadem causa inquit Aristo. frigida calent sub terra in hieme, quoniam ex frigiditate diffusa in superficie terræ congregatur, & quodãmodo cõcentratur caliditas in uisceribus terrę,ex qua congregatione efficitur fortior, & ideo calefacit aquas subterraneas,& quoniã in ęstate fugata frigiditate ab aere, & superficie terræ,paulatim disgregatur caliditas prius unita,& euaporat ideo cessat calor ab aquis subterraneis, alia signa adducuntur ut de calce, cui,si super infundatur aqua feruet,quoniam partes ignite prius disperse per infusionem aquæ uniuntur, & fortiores effecte causant ebullitionem, quam causare nõ possunt existentes disperse, manifestum est, ergo ꝙ unitas, & fortificat uirtutem, pluralitas autem & diuisio debilitat, & si aliqua infinitas, siue uniuersalitas conuenit uirtuti,conuenit ei ut una,& non ut diuisa.

Secundum doctrinam Theologi,acceptatur eadẽ propositio.Nam apud eum est ut principium,ꝙ uirtus quanto superior,& magis unita tanto ad plura se extẽdit quod quidem declaratur in potentijs sensitiuis.Nam quia sensus cõmunis superior est ad sensus exteriores, unus existens apprehendit omnia obiecta sensuum exteriorũ, & ultra hoc cognoscit differentiam inter ipsa obiecta. Item in potentijs intellectiuis. Nam quoniam intellectus est superior ad sensus exteriores, & interiores,ideo unus existens cognoscit corporea & incorporea, substantiam & accidentia, sensus autem tantum accidentia apprehendit. Item in substantijs separatis in quibus non est diuisio uirtutis cognoscitiue per intellectiuam, & sensitiuam. Intellectus earum existens unus cognoscit superiora intelligibilia, & inferiora sensibilia in uniuersali, & in singulari, ita quod ex sua indiuisione sortitur quandam infinitatem. Idem patet in forma cœli,& qualitate eius,scilicet luce, quæ una existens causat quodammodo infinitos effectus, vnde quæ agun-

tur ab agentibus particularibus, plurificatis formis, & qualitatibus, aguntur a cœlo una forma, & una qualitate, manifestum est, ergo ꝙ unitas est causa maioris uniuersalitatis, & infinitatis in uirtute in operãdo, & maioris perfectionis, diuisio autem & pluralitas causa est oppositorum. Hæc de propositione. xvij. dicta sint.

Propositio XVIII.

RES omnes habent essentiam propter ens primum, & res uiuæ omnes sunt motæ per essentiam suã propter uitam primam, & res intelligibiles omnes habẽt scientiam propter intelligentiam primam &c̃.

In hac propositione intendit declarare quomodo omnia pendent a prima causa, quo ad omnes gradus conuenientes eis secundum naturam suam, uerbi gratia, quoniam prima causa, est primum ens, & est prima uita, & est primum intelligens, siue prima intelligentia, idest primus, & purissimus actus intelligendi, ita ꝙ existens simplicissima absque distinctione reali, est hæc tria, & omnis alia pfectio, & quoniam in creatis inuenitur triplex ordo, quoniam quædã tantum sunt, ut elementa, & elementata inanimata, & quædã sunt & uiuunt, eo ꝙ mouent seipsa aliqua specie motus, uiuentia enim sunt quæ seipsa mouent. Et quædam sunt & uiuunt, & intelligunt ut intelligentię, intendit probare quod omnes res ut habent esse sunt a prima causa, ut est primum ens, & omnia uiuentia mouent seipsa propter primam causam, ut est prima uita. Et omnia intelligẽtia intelligunt propter primam causam, ut primum intelligens, siue prima intelligentia. Non tamen eodem modo, quoniam dat omnibus esse per creationem, sed dat uitam, & scientiam per modum formæ.

Primum quidem intendit sic probare. Cum omnis causa det aliquid suo causato in quo assimilatur causæ, causa prima inquantum primum ens dat rebus esse in quo assimilantur ei, ut est primum ens, & inquantum prima uita dat uitam, idest mouere seipsa, dat autem uitam inquãtum pri-

ma causa est primum quietum sempiternum, idest primũ mouens immobile, quoniam cum in mouentibus, & motis nõ sit processus in infinitum, necesse est omnem motũ reduci ad aliquod primum immobile. Et inquantum est primum intelligens dat omnibus intelligẽtibus scientiam, quoniam scientia in creatis intellectualibus est participatio primi intelligentis.

Secundum autem potest sic probari. Cum ens primum sit immobile, & sit causa causatum illud dat per modum creationis quod dat nullo præsupposito, hoc autem est esse quod ut fundamentum præsupponitur omni alij perfectioni, & ipsum nihil prius præsupponit, ut diximus in secunda propositione, ergo dat esse omnibus entibus per modum creationis. Illud autem dat per modum formæ, quod uidetur superaddi ipsi esse tanquã forma materiæ, hoc est uita, & scientia, siue intelligentia. Nam uidentur perficere ipsum esse, & qualificare. vnde interrogati quale esse habet planta, respondemus esse uiuum, & quale esse habet homo, respondemus esse scientificum, uel rationale, & intelligentia habet etiam nobiliori modo esse intellectuale. Ergo prima causa dat uiuentibus, & intellectualibus uitã, & scientiam per modum informationis.

Secundum doctrinam Proculi, acceptatur eadem propositio. nam in libro suo talem propositionẽ format. Omnia quidem qualitercunq; entia ex fine sunt, & infinito propter primum ens, & omnia uiuentia sui ipsorum sunt motiua propter uitam primam, omnia autem cognitiua cognitione participant propter intellectum primum. Sed aduerte q; Proculus non tenet conclusionem hanc eo sensu, quo Auctor. Nam q; entia creata constent ex finito, & infinito, nõ uerificatur proprie nisi in rebus incorruptibilibus, ut in intelligentia, & in anima, quoniam ut diximus in propositione quarta, qa participant esse sunt finitæ, & quia habent uirtutem, ut sint semper sunt infinitę. Proculus autem extẽdit cõstantiam ex finito, & infinito ad omnia qualitercunq; entia,

entia,ex cõsequenti tam corruptibilia,quã incorruptibilia, & tamen de corruptibilibus,patet ꝙ nõ sunt infinita in duratione nisi forte secundum speciem, quoniam apud Philosophos species rerum sunt ęternæ. Item primum ens prima uita, prima intelligentia, siue primus intellectus apud Auctorem non distinguuntur realiter, quoniam prima causa existens simplicissima est hęc tria. Apud Proculum autem distinguuntur realiter,quoniam primum ens est idea entis, & prima uita est idea uitæ, & primus intellectus est idealis intellectus. Et quoniam in hoc non bene sentit,cum sint in rei ueritate perfectiones primæ causæ, in qua nulla stat distinctio absolutorum,ideo in hoc relinquendus est,& tenendus est sensus Auctoris,cui concordat Aristo.& Theologus,ut manifestabitur infra.

Secundum doctrinam Aristo.acceptatur eadem propositio.Nam in duodecimo Metaphysi.tex.13. & in septimo lib. tex.30. dicit palam uero ex dictis, quia quodammodo fiunt omnia ex uniuoco,idest ex sibi simili,ut homo ex homine,domus ex domo intellecta,calor ex calore &c. Ergo fit ens ex ente uita ex uita,intellectus ex intellectu. Et in libro decimo,docuit unoquoq; genere dari unum primum ut mensura,qua mensurantur omnia illius generis, & illud est causa mensuratorum,ergo omnia entia mẽsurantur, & accipiunt esse a primo ente,& omnia uiuentia accipiunt uitam,& mouent se propter primam uitam, & omnis natura intellectiua accipit scientiam,& intellectum a primo intellectu,& in lib.12.tex.39. docuit Deum esse uitam suam & intelligentiam suam, & cum sit primũ principium. ergo est primum ens prima uita primus intellectus. ergo secundum Aristo. a prima causa,ut est primum ens omnia entia habent esse,& omnia uiuentia sunt mota inquãtum est prima uita,& omnia intelligentia habent scientiam,& intellectum inquantum est primus intellectus.

Secundum doctrinam Theologi, acceptatur eadẽ propositio. Nam a diuo Dionysio in libro de Diui.no. cap.5.

quo habemus. Primo ꝙ hæc tria, eſſe uita ſapientia in Deo ſunt unum, nec aliquam diſtinctionem realem important. vnde inquit. Nō autem aliud eſſe bonum dicit, & aliud exiſtens, & aliud uita, & aliud ſapientia, neque multas cauſas, & aliorū alias productiuas deitates, ſed unus Dei eſſe omnes bonos proceſſus, & a nobis laudatas nominationes. Secundo ꝙ Deus ut ens, ſiue exiſtens, uerius autem ſuperexiſtens eſt cauſa omnium exiſtentium, & ut uita omnis uitæ, & ut ſapientia omnis ſapientiæ, & ſcientiæ, & cognitionis, de primo inquit in dicto quinto cap. omnis quocunq; modo exiſtentis præexiſtens eſt principium, & cauſa. Et omnia ipſo participant, & a nullo exiſtentium recedit, de ſecundo inquit in. 6. cap. Omnis uita, & uiuificatiuus motus eſt ex uita quæ eſt ſuper omnem uitam, & principium omnis uitæ. De tertio inquit in cap. 7. Diuina ſapientia omnis eſt mentis, & rationis, & omnis ſapientiæ, & prudentiæ cauſa, & ipſa eſt omne cōſilium, & ab ipſa, & omnis cognitio, & prudentia &c. Et hanc quidem cauſalitatem multiplicem manifeſtat Dionyſius in eodem libro in cap. 5. conuenienti ſimilitudine ſumpta a ſole, & inquit, ſi enim noſter ſol ſenſibilium ſubſtātias, & qualitates, & quidem multas, & differentes exiſtentes, tamen ipſe unus exiſtens, & uniformæ lucendo ſuperfundens lumē renouat, & nutrit, & cuſtodit, & perficit, & diſcernit, & unit, & reflorere facit, & germinabilia eſſe facit, & auget, & cōmutat, & collocat, & ex plāta prodire facit, & ſurſum mouet, & uiuificat omnia, & totorum unumquodque iuxta proprietatem ſuam eodem, & uno ſole participat, & multorū participantium cauſas unus ſol in ſeipſo uniformiter præaccepit, multo magis in cauſa, & ipſius, ſcilicet ſolis, & omnium exiſtentium, quæ ſcilicet eſt Deus, præexiſtere exemplaria, ſcilicet eſſe uitam ſapientiam bonitatem ſecundum unam ſuperſubſtantialem unitionem concedendum eſt, quoniam & ſubſtantias producit ſm exceſſum a ſubſtātia, ideſt ſm uirtutem qua excedit omnes ſubſtantias &c. Hæc de propoſitio. xviij. dicta ſint.

Propositio XIX.

EX intelligentijs est, quę est intelligentia diuina, quoniã ipsa recipit ex bonitatibus diuinis quę procedunt a causa prima per receptionem multam &c.

In hac propositione intendit Auctor declarare, quomodo entia diuersimode participant diuinas perfectiones secundum ꝙ magis, uel minus propinquant primæ causæ a qua pendet ex propositione præcedenti. Et quoniam in uniuerso sunt tres principales ordines, scilicet ordo intelligentiarum, ordo animarum, ordo corporũ, ideo iuxta hos tres ordines ponit tres conclusiones.

Prima est. Inter intelligentias, quædam est intelligentia diuina, quædam est intelligentia tantum.

Secunda est. Inter animas quædam est anima intelligibilis, idest intellectualis, quædam est anima tantum.

Tertia est. Inter corpora naturalia, quædam habent animam, quædam sunt corpora naturalia tantum sine anima.

Pro euidentia harum conclusionum, aduerte ꝙ cũ omnes isti ordines dependeant a Deo, ut declaratũ est in propositione præcedenti, sic disponuntur ꝙ supremum primi ordinis multum participat diuinam dignitatem, & uniuersalem causalitatem, & clarissimam ac uniuersalem per pauciora media omnium cognitionem propter propinquitatẽ ad primam causam a qua perfectius, & abundantius recipit diuinas perfectiones, & ideo supremæ intelligentiæ ex hac propinquitate, & abundanti receptione diuinarum perfectionum, & multa similitudine ad primã causam, dicuntur nõ solum intelligentiæ, sed diuinę tanquam diuina simulacra, sicut primi existentes in hoc mundo inferiori apud regem nõ solum dicuntur curiales, sed regij curiales. Et quoniam inferiores intelligentiæ huius primi ordinis, nõ ita propinquant primæ causæ, ex consequenti nõ ita perfecte recipiunt diuinam perfectionem, nec uniuersalem causalitatẽ, sunt quidem intelligentiæ, quoniam secundum se totas sunt intellectualis naturæ, sed nõ dicuntur diuinæ intelligentiæ,

sed intelligentiæ tantum, sicut curiales secundarij dicuntur quidem curiales, sed nõ regij, quoniam nõ multam dignitatem, & auctoritatem recipiunt a rege in comparatione ad primiores. Eodem modo disponitur secundus ordo sub primo, ꝙ supremum secundi ordinis ex propinquitate ad primum participat de natura primi quod est esse naturæ intellectualis. vnde in ordine animarum supreme, & magis perfecte, ut animæ humanæ nõ solum sunt animæ, sed ex propinquitate ad primum ordinem participant de intellectualitate, & dicuntur animæ intellectuales. Inferiores autem animæ ex distantia ad primum ordinem sunt quidem animæ. Quoniam cõmune est cuilibet animæ uiuificare dirigere, & cõseruare corpus. Eodem quoq; modo disponitur tertius ordo sub secundo, quod suprema corpora ex propinquitate ad animam secundum perfectionem nõ solum sunt corpora, sed sunt participantia animam & uitam, & dicuntur animata corpora, inferiora autem utpote multum imperfecta, & ex distantia ab ordine secundo sunt corpora tantum, idest habentia tantum esse naturale. Et in hac declaratione cõprehenditur intentio Auctoris in tota hac propositione.

Secundum Proculum acceptatur eadem propositio, cũ tribus conclusionibus. vnde in libro suo talem propositionem format. Omnis intellectualis ordinationis, idest in ordine separatorum intellectum hi quidem sunt diuini intellectus, suscipientes Deorum participationes, hi autem intellectus solum, & omnis animarum ordinationis, hæ quidem animę intellectuales sunt, ad intellectus suspense proprios, hæ autem animæ solum, & corporalis natura hęc quidem & animas habet astantes, hæ autem sunt naturæ solum, animarum expertes. Et aduerte ꝙ in secunda, & tertia parte propositionis, scilicet quo ad animas, & corpora non discordat a mente Auctoris, sed in primo ordine discordat in hoc ꝙ Proculus uult intelligentias supremas dici diuinos intellectus ex multa participatione Deorum, idest primarũ

formarum idealium, quæ sunt primum esse, prima uita, primus intellectus, quas more Platonico appellat Deos, & ponit distinctionem realem inter eas, ut diximus in propositione præcedenti. Auctor autem uult ꝙ dicantur diuinæ intelligentiæ ex multa participatione tantum unius primæ causæ quæ realiter, & simplicissime est primum ens prima uita, primus intellectus, prima bonitas &c. Et quoniam mens Auctoris in hoc est consona ueritati, & concordat Aristo. & Theologo, ut dictum est in propositione præcedenti, ideo sensus Proculi relinquendus est, & secundū ueritatem loco eius quod dicit, suscipientes Deorum participationes, dicatur, suscipientes unius primæ causæ participationes &c.

Secundum doctrinam Aristo. acceptatur eadem propositio. Nam apud ipsum habemus hoc principium, quando aliqua plura ordinate ab uno primo procedunt, ꝓpinquiora illi principio perfectiora, & magis illi similia sunt, ut patet de lumine procedēte ordinate a sole ad astra, ad elementum aeris, ad elementum aquæ, ad elementum terræ. nam perfectius recipitur in astris, imperfectius in aere, adhuc imperfectius in aqua, & imperfectissime in terra propter opacitatem, & multam distantiam. Constat autem quod in ordine intelligentiarum, quæ sunt superiores, propinquiores sunt primo principio, istæ autem sunt secundum Aristote. quæ sunt applicatæ superioribus sphæris, inter quas prima in nobilitate, & perfectione, & causalitate est intelligentia octauę sphęræ quæ secundum Aristo. est primum mobile. Deinde intelligentia Saturni. Deinde Iouis, & sic discendēdo. Nam sic ordinat eas in duodecimo Metaphysi. tex. 44. vbi inquit Cōmen. Quoniam uero ordinatio istorum mouentium a primo motore, oportet ut sit secūdum ordinem stellarum orbium, manifestum est etiam ꝙ prioritas eorū in loco, & in magnitudine facit eos priores ī nobilitate &c. Si igitur propinquiora primo principio nobiliora sunt & ꝑfectiora merito dicuntur diuina entia, & in proposito dicē-

tur diuinæ intelligentiæ. Habemus & aliud principium ab Aristo.in decimo Metaphy.tex.23.ꝙ medium retinet naturam extremorum. Cum igitur anima humana media sit inter intelligentias,& animas inferiores, quoniam secundũ Aristo.in secundo de anima,tex.22.uidetur alterum genus animæ esse, & hoc solum contingere separari sicut perpetuum a corruptibili,necesse est inquantum respicit intelligentias esse naturæ intellectiue,& inquantum respicit animas inferiores esse animã. Inferiores autem animæ sint animæ tantum. Item habemus ab Aristo.in octauo Physico. tex.27. ꝙ cũ omne corpus naturale moueatur aliquo motu,aut mouetur a seipso,aut ab alio,si a seipso,est animatũ, distinguitur enim omne animatum in partem mouentem, & in partem motam,cuius motus principium sit anima,siue motus sit alteratio,siue augmentum,siue decrementum siue motus localis, si autem mouetur ab altero est corpus inanimatum. Ergo secundum Aristo. inter corpora naturalia quædam sunt animata, & corpora, quædam autem sunt corpora tantum.

Secundum doctrinam Theologi, acceptatur eadẽ propositio,& quidem ꝙ supremæ intelligentiæ merito dicantur diuinæ intelligentiæ, quoniam propinquæ sunt primæ causæ,a qua recipiunt abundantius diuinas perfectiones testificatur Dyonisius de cœlesti hierar.cap.7. ubi exaltans primam hierarchiam inquit, pulchre igitur prima cœlestiũ hierarchiarum,ab excellẽtissimis essentijs sanctificatur, ordinem habens omnibus altiorem,hoc est,circa Deum ĩmediate collocatur,& primo operantes theophaniæ,idest diuinæ manifestationes,uel illuminationes,& perfectiones in eam tanquã proximam,idest Deo immediatam defferuntur,hæc illæ,ex quibus constat,ꝙ cum prima hierarchia sit immediata Deo,& recipiat perfectiones,& illuminationes immediate a Deo,& sit altioris ordinis,& aliæ intelligentiæ recipiant perfectiones, & illuminationes mediantibus supremis,merito supreme dicuntur diuinæ, inferiores autem

dicuntur intelligentiæ tantum, similiter ꝙ perfectiores animæ sint nõ solum animæ, sed etiam intellectiue, imperfectiores autem sint animæ tantum, & ꝙ perfectiora corpora sint nõ solum corpora, sed etiam animata, imperfectiora autem sint corpora tantum, declaratur ex fundamento posito a Dionysio in libro de Diui.no.cap.7.ubi inquit diuina sapientia est omnium effectiua, & super omnia cõcordans, & indissolubilis omnium concordationis, & ordinis causa, & semper fines primorum coniungens principijs secundorum, & unam omnium cõspiratione͂, & harmoniam pulchre operans, hæc Dionysius. Ex quibus habetur ꝙ cũ intelligentiæ sint in primo ordine entis, & animæ in secundo, & corpora in tertio. Intelligentiæ ultimę, & primę, idest perfectiores animæ debent esse coniunctæ, ita scilicet quod participent de natura intellectuali ex cõsequenti nõ solum sint animæ, sed etiam intellectuales, similiter animæ, & perfectiora corpora debent conuenire, ut scilicet non solum sint corpora, sed corpora habentia animam, & sic seruatur ut inquit Dionysius pulcherrima consonantia in ordinibus uniuersi. Hæc de propositione.xix.dicta sint.

Propositio XX.

CAusa prima regit res creatas omnes, præter quod cõmisceatur cum eis &c.

Intendit Auctor in hac propositione manifestare modũ quo prima causa regit omnia creata, absque diminutione perfectionis suæ quæ consistit in simplicitate, & unitate uirtutis suę, ita ꝙ ex hoc uniuersali regimine nullam patitur distractionem uirtutis, & licet sua uirtus separata sit, & exaltata, tamen ex hoc nõ impeditur perfectissimum regimen, & ad manifestationem sui propositi tendit ex tribus, primo ꝙ prima causa regit omnia entia influendo in eis bonitates suas quas ex parte sui influit una influxione, & uno modo, secũdo ꝙ licet prima causa ex parte sui influat uno modo. Et una influxione tamen res recipiunt huiusmodi perfectiones diuersimode secundum modum suę uirtutis, & sui esse.

Tertio ꝙ omne regens præter causam primam regit diminute,& solum regimen primæ causæ est optimum,& pulcherrimum.

Primum sic manifestat, causa prima influit bonitates in rebus,nõ per aliquod accidens medium,sicut agentia creata quæ agunt per qualitates suas actiuas,sed influit ꝑ essentiam suam,& suũ esse quod est uirtus sua,ita ꝙ essentiam, esse uirtus,bonitas,nõ distinguuntur, cũ igitur essentia esse uirtus in prima causa sint una res, sequitur ꝙ ex parte sui influit uno modo,& una influxione super omnes res, sicut & sol quantum sit ex parte sui effudit uno modo lumen super omnia illuminabilia,& Doctor uno modo quantum sit ex se illuminat omnes discipulos, proponens omnibus eandẽ conclusionem per eadem media.

Secundum sic manifestat, recipientia diuersificantur in uirtute,& in esse ex cõsequenti diuersificãtur in capacitate, & aptitudine recipiendi. ergo nõ omnia sunt æqualiter receptiua,imo aliqua plus,& aliqua minus,quæ tamẽ diuersitas prouenit ex magnitudine largitatis diuinæ, & bonitatis,quæ ex immensitate sua,non potest recipi in rebus nisi multipliciter,& diuisim,& inæqualiter,sicut quoniam nullum illuminabile est capax tante lucis,quanta est in sole,necesse est ꝙ secundum plus & minus in diuersis recipiatur secundum diuersitatem naturæ,& esse earum.

Tertium sic manifestat, sicut omne agens creatũ distat a suo facto,quia nõ agit per essentiam suam,sed per instrumenta,& dispositiones q̃bus coaptat se facto suo,sic omne regens creatum distat ab eo quod regit,quia non regit per essentiam suam,sed per uirtutes medias,puta per scientiam per prudentiam &c̃.Sed ex eo ꝙ agens creatum agit per dispositiones superadditas essentiæ suæ nõ est purum,& sufficientissimum agens,ergo nec regens creatum, quia regit per uirtutes superadditas essentiæ suę est sufficientissimum & uerum regens, cum igitur prima causa regat omnia per uirtutem quæ est essentia sua, ex consequenti est indistans

a rebus gubernatis sequitur regimen suum esse in fine decoris,& sine defectu & tortuositate.

Ex his probatur sic propositum. Regimen primæ causę nō debilitat unitatem eius,nec distrahit uirtutem eius regit, ergo omnia absq; hoc ꝙ cōmisceatur eis. Antecedens probatur.Prima causa regit omnia per essentiam suam quę est uirtus sua,& nō per dispositiones medias sicut regētia creata,ergo &c.Nam ideo regimē regentis creati debilitat unitatem eius distrahit uirtutem,quia regit per dispositiones superadditas essentiæ suæ,cum igitur prima causa non regit, nec agat nisi per essentiam suam sequitur ꝙ regimen eius nō debilitat unitatem eius,nec distrahit uirtutem eius. Consequentia autem prima declaratur sic.Nam ex alio prouenit ꝙ regens immisceatur rebus rectis,nisi quia regit per instrumenta,& dispositiones superadditas quibus inclinatur & coaptat se rebus rectis ex qua coaptatione incurrit.Quādam compositionem siue cōmixtionem, cum igitur prima causa regat omnia per essentiam suam exaltatā super omnia,& per indiuisibilem uirtutē suam, sequitur ꝙ regit omnia absq; hoc ꝙ cōmisceatur eis. Hinc patet error Auer. in duodecimo Metaphy.cōmen.37.qui abstulit a Deo regimen,& sollicitudinem indiuiduorum ut indiuidua sunt,ubi inquit sollicitudo circa indiuiduum tali modo ꝙ nullus habeat cōmunicationem cum eo,hoc nō est fas bonitati diuine &c. Iudicauit enim Auerroes de regimine diuino, sicut de regimine humano,in quo quia regens regit per dispositiones medias, & coaptat se rectis ex qua coaptatione distrahitur uirtus sua incurrit quandam uilitatem ex qualitate eorum quę regit,& imperficitur,sed hoc iudicium est penitus irrationabile,quoniam ut diximus Deus regit res per essentiam suam,absque hoc ꝙ cōmisceatur eis.Item patet error Epycurei,qui posuit Deum ociosum de nullo ente curam habere credens esse impossibile Deum regere,& non distrahi uirtutem suam nec inquietari,quoniam uidebat in regimine humano regentes inquietari. Non regētes autem

gaudere quiete sua, sed ut diximus nõ est similis ratio, quoniã Deus sua essentia quæ est exaltata super omnia, & quę est uirtus sua, & uno influxu ex parte sui gubernat omnia. Regens autem humanum, per instrumenta, per uarias applicationes, & per dispositiones superadditas essentiæ suæ regit, ideo inquietudinis distractiones multiplices patitur, & debilitatem uirtutis, nobilitatem, & uilitatem recipiens ex conditionibus eorum quæ regit, quoniam omnis humana actio qualificatur ex obiecto circa quod est, sicut & sciẽtia recipit nobilitatem, & uilitatẽ ex obiecto, quod non contingit in diuina scientia, quoniam scit omnia in essentia sua, & ideo scit omnia, operatur in omnibus regit omnia, sine aliqua imperfectione sua, quoniam scit operatur regit omnia per esse suum.

Secundum doctrinam Proculi, acceptatur eadem propositio. nam in libro suo talem propositionẽ format. Omne diuinum, & prouidet secundis, & ereptum est ab his quibus prouidetur &c. Per ly secũdis intendit entia corporea, tam animata, quã inanimata per ly diuinũ intendit Deum summum, & substantias separatas quas Deos uocant Platonici. Nam secundum uiam Platonis triplex est prouidentia. Prima attribuitur summo Deo, qui principaliter prouidet substantijs intellectualibus, & toti uniuerso quo ad genera, & species, & uniuersales causas. Secunda attribuitur Dijs secundis, qui prouident indiuiduis rerũ generabilium, & corruptibilium. Tertia attribuitur dæmonibus qui prouident hominibus quo ad actus humanos. In hoc ergo ꝙ Proculus dicit omne diuinum, intendit nõ solum primum Deum, sed & Deos secundos, per ly ereptum, intendit exẽptum, siue nõ cõmixtum rebus prouisis eo modo quo exposuimus secundum Auctorem. Et ratio quæ adducitur secundum mentem Proculi est eadem cum ratione adducta ad mentem Auctoris, quia scilicet Dij prouidentes, prouident per esse suum, & nõ per aliquam habitudinem, siue dispositionem superadditam essentiæ eorum, per quã apten-

tur, siue proportionentur rebus prouisi sicut faciunt regentes humano regimine, quos necesse est cōmisceri, & distrahi, quoniam diuersis prouident diuersis dispositionibus & medijs, ut pater familias, alia lege prouidet filijs, alia seruis, alia bestijs. Sed Dij suo esse sua essentia quæ est uirtus, & lex eorum prouident rebus, ideo prouident, & tamen sunt erepti, idest nō cōmixti prouisis, nec patiuntur diuersificationem uirtutis ex suo regimine.

Tu tamen aduerte, ꝙ ratio adducta ad mentem Proculi, non uerificatur nisi in prima causa, quoniam omnis uirtus actiua in creatis est quid additum essentiæ, & est accidens sicut actio sua. Nam in solo primo cui repugnat omnis compositio, & uirtus, & actio est essentia sua propter quod tenendum est intelligentias regere per dispositiones superadditas essentiæ, nec inconuenit eas pati diuersificationem uirtutis, & aliquo modo cōmixtionem cum his quę reguntur, cum nō sint purum agens, nec eis repugnet potentia, & actus. Et ideo Auctor secundum ueritatem processit, qui regimen per esse suum, & propriam essentiam, & non per dispositionem superadditam attribuit soli primæ causæ, similiter triplex prouidentia secundum uiam Platonis, non est sustinenda, & improbabitur infra.

Secundum doctrinam Aristo. acceptatur eadem propositio. Nam in duodecimo Metaphy. duo habemus ab Aristotile, primo quod partes uniuersi habent ordinem adinuicem sicut partes ciuitatis, aut exercitus, & omnes habent ordinem ad unum primum distinctum & separatū, & uniuersalem principem, a quo est ordo in partibus uniuersi, unde inquit in tex. 52. Omnia uero ordinata sunt aliqualiter, & ad unum quidem omnia coordinata sunt, scilicet ad primam causam a qua ordinātur, & disponuntur sicut ab uniuersali regente, & principe, sicut partes familiæ disponuntur a Domino domus, ut inquit illic Cōmen. Et id manifeste concludit in tex. 55. ubi reprobans eos qui ponebant substantiam uniuersi in cōnexam, ita ꝙ unum ens nō con-

fert alteri, ex consequenti ponebant plura prima principia dicit: Entia uero nolunt male disponi, pluralitas autem principatuum mala, unus ergo princeps, quasi dicat, totum uniuersum est sicut unum regimen, & dominium, ergo oportet ꝙ ab uno principe ordinetur & regatur, cõsequentia patet, quoniam uidemus ꝙ nõ stat bonitas regiminis cũ pluralitate primorum regentium, unus ergo est regens omnia entia. Quod autem nõ cõmisceatur eis, nec distrahatur uirtus eius, patet ex secundo, ꝙ habemus ab Aristo. in duodecimo Metaphy. tex. 51. ubi determinat ꝙ primum principium est sua intelligentia, & ex cõsequenti omnis actio sua est substantia sua, ex quo habemus ꝙ cum per intelligentiam, & scientiam suam regat entia, & producat (nostra enim scientia causata est a rebus, scientia autem Dei est causa entis, ut inquit Cõmen. in duodecimo Meta. com. 51.) & intelligentia sit essentia sua, sequitur ꝙ regit res non per dispositiones medias, sed per essentiam suam, quæ cum sit exaltata super omnes res, non est cõmixtibilis cum eis, nec uirtus enim quę est essentia sua est distrahibilis sicut, nec radius solis minuitur ex eo ꝙ transit per uaria corpora. Et si tu bene consideras, ratio adducta ad mentem Aristo. non dissentit ab ea quam adduximus ad mẽtem Auctoris, utrũ autem prima causa omnia regat in uniuersali, & particulari, & quo ad singulas actiones, tam in superioribus, quam inferioribus entibus ad mentem Aristo. nõ spectat præsenti propositioni, de hoc uero locuti sumus in quæstionibus nostris super duodecimo Metaphy.

Secundum doctrinam Theologi, acceptatur eadẽ propositio. Nam cum Deus sit causa creaturarum per intellectum, nõ solum quo ad esse creaturarum, sed etiam quo ad quodcunq; bonum in eis repertum, & ordo earum in debitum finem sit bonum in eis, sequitur ꝙ Deus sua intelligentia quæ est essentia sua ordinat, & dirigit omnia in debitum finem, sic autẽ ordinare, & dirigere, est regere, & quoniam eodem agit & dirigit, patet ꝙ sicut omnium est causa effe-

ctiua, sic est omnium causa ordinatiua, & propterea non admittit Theologus triplicem prouidētiam assignatam ad mentem Platonis. Tu tamen aduerte ꝙ licet prima causa omnia ordinet, & dirigat in finem, tamen talem ordinem nō exequitur per se ipsum, quo ad omnia, sed per causas secundas, ut gubernat inferiora per superiora, idest per intelligētias, & corpora cœlestia, ut dicemus in propositio. xxiij. per seipsum autem gubernat naturas intellectuales, ut sibi similes. Hæc de propositione. xx. dicta sint.

Propositio XXI.

PRimum est diues per seipsum, & est diues magis &c. In hac propositione intēdit Auctor declarare primā causam esse sufficientissimam ad regendū omnia, quæ sufficientia consistit in abundantia, & continentia omnium bonitatum, & perfectionū quas Auctor nominat diuitias, qui enim regit, & nō continet bona distribuenda subditis, diminute regit, unde ad omnimodam sufficientiam regiminis, duo requiruntur: primo debita, & certa sapientia, qua sciat regens subditos dirigere, & ordinare in finem: secundo abūdantia mediorum conferendorum subditis, ut consequantur finem. Quid enim prodesset Principi scire ordinare militem contra hostes nisi prouideret ei de medijs, ut de pecunia, & armis, & equis &c. Ad declarandam igitur sufficientiam regiminis in prima causa, in hac propositione intendit Auctor hanc consequentiam. Prima causa est diues per se ipsam, ita ꝙ nullo extra ipsam indiget, & est magis diues, idest super omnia diues, ergo sufficientissime regit omnes res, cōsequentia patet, quoniam ex eo ꝙ est maxime diues per seipsam continet in se omnia media conferenda rebus gubernatis, ergo sufficientissime regit. Antecedens uero probatur ab Auctore pro utraq; parte. Et primo ꝙ sit diues per seipsam. Secūdo, ꝙ magis diues quam omnia alia. Quantum ad primum arguit sic. Prima causa est unitas, & non sparsa in seipsa, sed pura unitas, quia omnino indiuisibilis, & omnino incomposita, cum sit simplicissime sim-

plex,aliter nõ esset primum ens, quoniam omne composi-tum posterius est suis cõponentibus. ergo est diues,& sufficiens per seipsam, probatur consequentia. Vnitas, idest simplicissime simplex,& compositum sunt opposita,quoniam compositum indiget componentibus,neque enim ex seipso est,simplicissime autem simplex, nullo extrinseco indiget,quoniam a nullo pendet. ergo sicut omne compositũ est diues per aliqua ex quibus est,& a quibus pẽdet,sic simpliciter simplex est diues per seipsum, sicut habet esse per seipsum.

Quantum ad secundum sic arguit. Prima causa influit bonitates in omnibus rebus,& nulla influit in ea,imo omnes accipiunt ab ea,quoniam posterius accipit a priori,& non econuerso. ergo omnes res tam intellectuales, quam corporales nõ sunt diuites per seipsas, imo sunt indigentes uno primo diuite influente super eas bonitates, & omnes gratias, ex consequenti est diues super omnia,& sic est sufficientissimum regimen eius.

Secundum doctrinam Proculi, acceptatur eadem propositio.Nam in libro suo format talem propositionẽ, Omne diuinum primę,& maxime est simplex,idest licet in entibus sint multa simplicia, intelligentiæ enim habent essentiam quæ nõ diuiditur,ut dictum est in propositione septima,tamẽ ens diuinum est primo,& maxime simplex,quoniam nõ compatitur secum aliquam minimam cõpositionem,neque ex his,neq; cum his,omne autem creatum cõpatitur secum compositionem saltem subiecti, & accidentis. deinde subiungit Procu. Et propter hoc, idest propter maximam,& primam simplicitatem est maxime ꝑ se sufficiens. Ad euidẽtiam huius dicti aduerte tria. Primo,quod dicit Aucto. per seipsum diues,dicit Procu.ꝑ se sufficiens. nam per seipsum diues nullo extra ipsum indiget. ergo solus sibi sufficit. Secundo, Procu. intendens ex simplicitate diuina probare sufficientiam suam per seipsam, prius probat eius maximam simplicitatem,& arguit sic.Prima cau

sa est prima unitas, sicut enim est primũ ens, & prima bonitas, sic est prima unitas. ergo pura unitas. ergo maxima unitas sicut pura albedo est maxima, idest perfectissima albedo, si maxima unitas. ergo maxima simplicitas. nam simplicitas negat diuisionem in plura, & compositionẽ ex pluribus, ex consequenti simplicitas includit unitatem. qualis ergo est unitas in prima causa, talis est simplicitas. si ergo est prima, & maxima unitas, est etiam prima, & maxima simplicitas. Tertio, ex maxima & prima simplicitate intendit concludere primam causam esse per se sufficientem, sicut etiam conclusit Auctor. nam omnia cõposita indigent suis componentibus, & agẽte uniente componentia simul. ergo nõ sunt per se sufficientia. simplicia autẽ non indigent his, ergo sufficientiam suam habent in seipsis. cũ igitur causa prima sola sit simplicissima in se unitissime, & indiuisibiliter continens uniuersalem bonitatem, sequitur quod est per se sufficiens.

Secundum doctrinam Aristo. acceptatur eadem propositio. Nam in quinto Metaphy. cap̃. de perfecto inter alios modos quibus dicitur perfectum assignans modũ quo dicitur aliquid perfectum uniuersaliter, idest absolute, & non solum in aliquo genere inquit. Quædam scilicet dicuntur perfecta modo uniuersali, ita ꝙ non deest eis nobilitas in unoquoque genere, & nihil est extra illa, scilicet quod non contineatur in illis, & Cõmen. ibi applicans dictũ Aristo. inquit, & ita est dispositio primi principij, scilicet Dei. Deus igitur in se continet omnes bonitates, & nulla est bonitas extra ipsum, nisi ut participatio diuinę bonitatis. ergo per se sufficiens est, & in duodecimo Metaphysi. tex. 37. ponens correspondentiam, & proportionem inter intelligibilia, & appetibilia determinat ꝙ sicut substantia simplex quæ est purus actus, ut Deus est primum intelligibile, ita & primũ appetibile & optimum, ex consequenti est uniuersale bonũ nõ secundum uniuersalem prædicationem, sed secundum uniuersalem continentiam. ergo est per se sufficiens. Con-

firmatur ex eius dicto in septimo libro Politic. vbi inquit. Testis est Deus qui beatus est, nō propter aliquod externorum, sed per seipsum, quia talis est secundum naturam &c. sed apud Aristo. felicitas, & sufficientia omnium bonorum idem sunt. ergo si Deus per seipsum beatus est per seipsum sufficiens est.

Secundum doctrinam Theologi, acceptatur eadē propositio. nam secūdum Diony. in libro de Diui. no. cap. 13. Deus est uniuersalissime perfectus, qa omnium perfectiones in se excellentissime continet, & in omnibus influit bonitates suas incessabili largitione, vnde inquit. Perfectum autem rursum dicitur, & sicut inaugmentabile semper perfectum, & sicut nō minorabile, sicut omnia in seipso prehabens, & supermanens secundum unam impausabilem, & eandem, & super plenam, & imminorabilem largitionem, secundum quam perfecta omnia perficit, & propria adimplet perfectione &c. ergo ex uniuersalissima sua perfectione quae a nullo extrinseco pendet, immo quae cōmunicatur extrinsecis, manifeste concluditur, omnimoda & per se sufficientia diuina. Item secundum Diony. in eodem libro, & eodem cap. Theologia laudat omnium causam, unius nominatione propter excedētem totius diuinae unitatis simplicitatem, in qua omnia singulariter cōgregata sunt, & superunita. supersubstantialiter ergo sicut ad mētem Auctoris, & Proculi ex diuina unitate, & simplicitate cōclusimus Deum per se sufficientem, ita ꝙ sufficientia sua a nullo alio pendet, sic secundum Diony. eodem medio eandem conclusionem probare manifeste possumus. Haec de propositione .xxi. dicta sint.

Propositio XXII.

CAusa prima est super oē nomen quo nominatur &c. Intendit Auctor hic manifestare celsitudinem primae causae ex hoc signo quod est super omne nomen quod possit sibi attribui ab intellectu nostro. Et licet ex dictis in Propositione sexta, ubi probatum est ꝙ est maior omni

narratione

narratione & omni loquela, cum loquela, & narratio fiant per nomina, possit esse manifestum quod est maior omni nomine sibi attributo, tamē hic particularem propositionem format de diuina nominatione, quoniam intendit eam probare medio nō tacto in Propositione sexta. Intendens igitur probare primā causam esse super omne nomen, sic procedere uidetur, omne nomen a nostro intellectu inuentum aut est abstractum, aut concretum, quorum nullum proprie conuenit primæ causæ. ergo est super omne nomen. Antecedens probatur pro prima parte. Omne nomē significat ut quo, uel per modum formæ, & sic est abstractum, ut deitas, humanitas, albedo &c. vel significat ut quod, uel per modum cōpositi, ut Deus, homo, album &c. & sic est concretum. Pro secunda parte probatur sic. Nomē abstractum significat per modum diminuti, quoniam significatū nomine abstracto non est quod subsistit, nec quod agit, sed quo agens agit, nō enim humanitas subsistit, nec operatur, sed homo, nec calor calefacit, sed calidum, sed in Deo nulla est diminutio. ergo nomen abstractum nō proprie conuenit Deo. Nomen autem concretum licet significet ut completum, idest id quod est, & quod subsistir, & quod agit, tamen significat formam limitatam, uel ad subiectum, ut album, uel ad materiam, ut homo, ex consequenti nomen cōcretum apud nos uidetur significare naturam limitatam, id autem non competit Deo, quoniam cum sit agens creans, & influens bonitates suas in rebus influxione perfecta & una, licet res diuersimode eas recipiant secundum modum quo possunt recipere, necesse est diuinam bonitatem esse sine fine, & interminatam. ergo quocunque nomine nominetur, imperfecte & quasi improprie nominatur, ergo est super omne nomen ab intellectu nostro inuentum.

Secundum doctrinam Proculi, & Aristo. & Theologi acceptatur eadem propositio, quoniam unumquodque eo modo nominatur quo intelligitur, cum nomina sint signa

conceptuum, ſed Deus & ſua infinitate eſt ſuper omnem ſcientiam, & cōceptum noſtrum. ergo ſuper omne nomē, & ideo bene dixit Diony. in primo cap. de Diui. no. Deus omnium quidem exiſtentium cōprehenſiuus, omnibus autem uniuerſaliter eſt incōprehenſibilis, & neq; ſenſus eius eſt, neque phantaſia, neque opinio, neque nomen, neque ſermo, ſcilicet declarans immenſitatem ſubſtantiæ ſuæ, & infra in eodem cap. inquit exponens illud, quare interrogas nomen meum, quod eſt admirabile &c̄. Nunquid autem non hoc uere eſt mirabile nomen quod eſt ſuper omne nomē, quod eſt innominabile, quod eſt collocatū ſuper omne nomen quod nominatur ſiue in ſeculo iſto, ſiue in futuro.

Propoſitio XXIII.

OMnis intelligentia diuina ſcit res per hoc ꝙ eſt intelligentia, & regit eas, per hoc ꝙ eſt diuina &c̄.

Quoniam non ſolum prima cauſa regit, ſed etiam intelligentiæ. nam per motum cœli regunt inferiora, & regulant in motu quo ad uelocitatem, & tarditatem corpora cœleſtia, ideo intendit in hac propoſitione declarare, unde habet intelligentia ꝙ ſit regens, & dicit tria.

Primo, ꝙ non regit inquantum intelligentia.

Secundo, ꝙ regit inquantum diuina.

Tertio, ꝙ regimen primæ cauſæ ſublimius eſt, & altioris ordinis quam regimen intelligentiæ.

Quantum ad primum, aduerte quod ſicut eſſentiale eſt lucido lucere, calido calefacere, ſic eſſentiale eſt intelligenti intelligere, & ſcienti ſcire. nō ergo eſt eſſentiale intelligētiæ inquantum intelligētia regere, ſed intelligere, & in hoc ſtat ſua perfectio, & complementum, quoniam unumquodq; perficitur ſua propria operatione.

Quantum ad ſecundum, aduerte quod cum principium regiminis ſit auctoritas quæ conſiſtit in uirtute regulatiua, & influentia bonitatis ſuper ſubditos, ex eo intelligentia eſt regens, a quo habet auctoritatem, & cauſalitatem influen-

tiæ bonitatis. hoc autem habet a Deo ut uniuersali Auctore & Domino, ex propinquitate & similitudine quam habet ad ipsum. est ergo regens inquantum participat uirtutem, & potentiam diuinam. ergo nō inquantum intelligentia, sed inquantum diuina, quod enim participat actionem alicuius principalis agentis denominatur nomine principalis agētis, unde sicut lapis comburens participat actionem ignis, sic denominatur ab igne. dicitur enim lapis ignitus. igitur quoniam intelligentia participat actionem Dei, quæ est dominari, & regere, conuenienter dicitur intelligentia diuina, sicut lapis dicitur ignitus, non inquantum lapis, sed inquantum comburit, unde intelligentia quæ non regit nō dicitur diuina, sed intelligentia tantum, ut dictum est in propositione. xix.

Quantum ad tertium, aduerte quod quadruplici ratione assignata ab Auctore regimen primæ causæ sublimius est. Primo, quia prima causa dat uirtutem regitiuam intelligentiæ, & non econuerso. Secundo, quia quæcunq; reguntur ab intelligentia reguntur etiam a prima causa. nam (ut diximus in Propositione prima) quamcunq; actionem habet causa secunda super effectum suum habet, & causa prima, quia nō agit nec mouet nisi agente, & mouente causa prima. Tertio, quia prima causa sicut producit omnes res, sic etiam regit. intelligentia autem nō regit omnia, sed tantum corporea, soli enim creatori natura intellectualis ut intellectualis subijcitur. Quarto, quia omnia desiderant primam causam modo suo, quoniam est bonum uniuersale, in quo continetur omne bonum, & cum omnia appetant bonum sequitur quod desiderant illud, in quo & a quo est omne bonum, nō autem omnia desiderant intelligentiam, cum sit particulare, & determinatum bonum. cōstat ergo regimen primæ causæ esse sublimius, & altioris ordinis, cū nō habeat regimen supra, & sit uniuersalissimum.

Secundum doctrinam Proculi, acceptatur eadem pro-

positio. nam in suo libro talem propositionē format. Omnis diuinus intellectus intelligit quidem ut intellectus, prouidet autem ut Deus. Vnde aduerte quod sicut proprium est sensui sentire, & uoluntati uelle, sic proprium est intellectui ut intellectus est intelligere, regere autem & producere nō est proprium intellectus, sed inquantum intellectus practicus actuatus specie siue forma rei producibilis. puta intellectus ædificatoris est causa ædificandi, prout habet in se domum cognitam, cum igitur intellectus ut intellectus nō regat, id habet aliunde, puta quia efficitur Deus participatiue, recipiens a prima causa multam uirtutem, & auctoritatem ex propinquitate ad illam, ex qua receptione participat & formam, & actionem, & nomē primæ causæ, quę sunt uirtus regitiua, regimen, Deus. nam & in humanis qui accipiunt auctoritatem regendi a primo domino, dicuntur dominari, & domini, ergo &c.

Secundum doctrinam Aristo. acceptatur eadem propositio. Et quidem quod intelligentia ut intelligētia intelligat secundum Aristo. manifestum est, quoniam sicut ꝓprium est lucidi lucere, & calidi calefacere, & uisus uidere, sic intelligentiæ intelligere, & qui auferret ab intelligentia intelligere destrueret eam, unumquodque enim est propter operationem, & quod intelligentia ut intelligit non regat, patet quoniam inquit Aristo. in tertio de anima, tex. 58. Scientificum autem nō mouet, sed manet, idest intellectus inquantum intelligens speculatiue nō mouet, idest nō causat, non agit adextra, sed quiescit, ergo nō regit, quod autem regat ut accipit uirtutem, & auctoritatē a primo, patet, quoniam in duodecimo Metaph. tex. 51. assimilauit uniuersum exercitui, in quo propinquiores Duci accipiunt potestatē a Duce, & regunt inferiores. ergo in uniuerso entia propinquiora primo, ut sunt intelligentiæ, accipiunt uirtutem, sicut & esse a primo, & regunt inferiora. Vnde dixit in primo Meteo. quod necesse est mundum inferiorem regi, & guber-

nari lationibus superioribus, ideſt motibus cœleſtibus, ſi ergo motibus, ergo & motoribus cauſantibus motum quales ſunt intelligentiæ. Nam pro tanto iſta eſt uera a qua calefit calefactione, quia calor ſiue calidum calefacit. ergo a ſimili hæc eſt uera. Mundus gubernatur motu cœleſti, qa gubernatur motore influente &c.

Tu tamen aduerte, ꝙ Ariſto. in hoc diſſentit ab Auctore, quoniam nõ concedit intelligentias niſi ſecundũ numerum motuũ cœleſtium, ut patet in duodecimo Metaphy. tex. 43. ubi & Cõmen. inquit. Neceſſe eſt ut uia numerandi iſta ſit ex numeratione motuũ ſtellarum, ex conſequenti apud Ariſto. omnes intelligentiæ mouent. ergo omnes regunt, ergo omnes ſunt diuinæ, quia non dicuntur diuinæ, niſi quia regunt, in hoc imitantes primum. Apud Auctorẽ autem (ut patet in propoſitione. xix.) quædam ſunt intelligentiæ diuinæ, ut ſupremæ, quædam ſunt intelligentiæ tantum, ut inferiores, quoniam cũ ſint nobiliores tota ſubſtantia corporea, nõ eſt neceſſe omnes eſſe applicatas corporibus cœleſtibus, ſed deputari altiori exercitio, puta aſſiſtere primo, ſed id ad Theologum ſpectat.

Secundum doctrinam Theologi, acceptatur eadẽ propoſitio. Et primo, quod intelligentia ut intelligentia non regat probatur, quoniam omnes regerent, cum omnes intelligant, ſed ſecundum Theologos non omnes regunt, nec præſident rebus corporeis. nam ſecundum Dionyſium in libro de cœleſti hierarchia, cap. ſexto. Primæ & ſupremæ intelligentiæ aſſiſtunt circa Deum ſemper & attente, ipſi immediate ante alias unite. Quod autem ut diuinæ regant probatur, quoniam cum ſint cauſæ ſecundæ, illis cõmunicatur uirtus regitiua, quæ eſſentialiter conuenit Deo, ut patet per Dionyſium in libro de diuinis nomini. cap. 12. & in quantum cõmunicatur intelligentijs dicuntur Dominę, & rectrices, & Dij. vnde inquit Dionyſius in eodem cap. Sanctos autem & reges, & dominos, & Deos uocant eloquia

in singulis principaliores ornatus, per quos secundi ex Dei donis accipientes illorum distributionis simplicitatem circa suiipsorum differentias multiplicat, idest diuina eloquia uocant illos Angelos sanctos & reges, & dominos, & deos siue diuinos qui tenent primos gradus ĩ singulis ordinibus, quia recipiunt Dei dona, & uirtutem in maiori simplicitate, quoniam Deo magis assimilantur, in quo est simplex & uniformis bonitas, & uirtus, & sic per principaliores ex sua simplicitate distribuit illis, & huiusmodi dona multiplicantur in inferioribus secundum eorum differentias. Patet igitur quod intelligentiæ inquantum diuinæ, idest inquantum recipientes Dei dona, ut auctoritatem & potentiam regitiuam dicuntur regere, & dominari inferioribus, tam in ordinibus Angelorum, quam in naturis corporeis. Quod autem Dei regimen altius sit, & melius quam regimen intelligentiæ apud Theologum manifestissimum est. Nam inquit in eodem capite, laudare nos conuenit illum qui est infinitorum nominum, sicut sanctum sanctorum regem regnantium, dominum dominorum, & deum deorum &c. Et declaratis quid sit sanctitas regnum dominium deitas subdit. Igitur hæc quidem in causa excedente omnia laudare conuenit, & addendum est, ipsam esse excedentem sanctitatem, & regnum, & dominationem, & superpositam ac amplissimam deitatem, etenim ex ipsa est distributa omnis munda diligentia, & omnis sincera mundicia. Item omnis ordo rerum, ornatusq; distinctus, in concinitatem, & inæqualitatem in congruentiam eliminans, & ad ordinatissimam identitatem rectitudinemq; gestiens. Rursus omnium pulchrorum bonorumq; perfecta possessio. Hæc de propositio. xxiij. dicta sint.

Propositio XXIIII.

Causa prima existit in omnibus rebus secundũ unam dispositionem, sed res omnes nõ existunt in causa prima secundum unam dispositionem &c.

In hac propositione intendit Auctor declarare quomodo entia diuersimode reguntur a prima causa. Reguntur autem inquantum influit in eis bonitatem suam, & inquantum entia recipiunt, & in hac propositione dicit duo. Primo quod prima causa existit, scilicet per influxum bonitatis in omnibus rebus secundum unam dispositionem, idest secundum unam actionem, quoniam diuina actio est uirtus, & essentia Dei, quæ non potest plurificari. Secundo quod res omnes, non autem in prima causa influente secundum unam dispositionem, idest receptionem, quoniam quælibet recipit secundum modum naturæ suæ, ut quædam recipiunt unite, uel indiuisibiliter, ut substātię simplices, quædam recipiunt multipliciter, ut substantiæ compositæ, quædam recipiunt æternaliter, ut incorruptibilia, quædam temporaliter ut corruptibilia, quædam corporaliter ut materialia, quædam spiritualiter, ut immaterialia.

Hanc igitur propositionem Auctor probat sic. Quando agens est unum, & recipiens diuersum diuersitas receptionis prouenit ex parte recipientium, & nō ex parte agentis, ut quoniam lux solis est una illuminat omnia una illuminatione actiua, non tamen omnia recipiunt lumen eodem modo, quoniam recipientia sunt diuersa, ut corpus tersum, corpus diaphanum, corpus terrestre, sed prima causa est unum, & simplicissimum agens, & sua uirtus, & sua bonitas est una, ergo ex parte primæ causæ non diuersificatur influxus bonitatis in rebus, sed ex parte recipientium quæ sunt diuersarum naturarum, & unaquæque recipit modo suæ naturæ temporaliter, uel æternaliter, & ut sic diuersificatur influxus diuinæ bonitatis. Quod si agens esset diuersum, & recipiens unum diuersitas receptionis proueniret ex diuersitate agentis, ut quoniam calidum, & frigidum sunt diuersa agentia, & aqua est unum recipiens, recipit a calido calorem, & a frigido frigiditatem, uerum cum in proposito causa prima agens sit penitus una, ex parte sua est in

omnibus rebus una influxione, sed quoniam res non sunt unum recipiens, sed diuersum, ex parte rerum non sunt in prima causa secundū unam receptionem bonitatis influxe.

Tu tamen, aduerte quod in hac propositione comparat Auctor primā causam ad res ut regentem, & non ut creantem. Nam ut regens, & dominans supponit res in esse, quoniam cum regnum, & dominium sint relationes supponunt extrema actu ex consequenti ut regens influit bonitates suas in rebus existentibus quibus deducuntur in proprios fines, & quoniam sunt diuerse recipiunt diuersimode huiusmodi bonitates ut dedimus exemplum de luce solis, ut creans autem non supponit recipiens, quoniam creatio nihil supponit, unde si quæratur, cum Deus creans sit penitus unus sicut & regens, & ut creans non supponat diuersitatem recipientium, unde prouenit pluralitas, & diuersitas creaturarum. Diceret Auctor quod id prouenit ex diuino intellectu qui in diuina essentia, ut cōtentiua omnium graduū essendi cognoscit ad perfectionem uniuersi creandi, oportere esse plures, & inæquales gradus entium, unde sicut artifex una arte producit diuersa artificiata, ut ædificator una arte domificatiua producit domum paruam, & magnam, triangularem & rotundam &c̄. Sic prima causa una scientia sua adiuncta uoluntate producit diuersitatem entium.

Item aduerte quod Auctor ibi, ergo secundum modum &c̄. Ex eo quod dixit diuersitatem receptionis prouenire ex diuersitate recipientium elicit hoc corollarium entia secundum modum quo propinquant primæ causæ recipiunt bonitates eius, unde propinquiora perfectius, & abundantius recipiunt, & quoniam entia intellectualia propinquiora sunt, utpote similiora, ideo perfectius recipiunt, & quoniam intellectualia cognoscunt bonitates receptas, ideo delectantur, & delectatio est secundum proportionem cognitionis bonitatis recepte, unde primæ intelligentiæ, per-

fectius recipiunt, perfectius cognoscunt, perfectius delectantur.

Secundum doctrinam Proculi, acceptatur eadem propositio. Nam in libro suo, hanc propositionē format. Omnibus quidem Dij adsunt eodem modo, non autem eodem modo omnia Dijs adsunt, sed singula secundum ipsorum ordinem participant illorum præsentiam, hoc quidem uniformiter, hoc autem multiplicatim, & hoc quidem perpetuo, hoc autem temporaliter, & hoc quidem in corpore, hoc autem incorporaliter. Quam propositionem non est necesse aliter declarare, quoniam patet ex declaratione facta ad mentem Auctoris, & corollarium elicitum ab Auctore consonat doctrinæ Platonicæ quam sequitur Proculus. Nam apud Platonem pro principio habetur quod entia secundum propinquitatem, & distantiam a primo bono, plus & minus recipiunt ab eo bonitates, & quæ sunt naturæ intellectualis, quanto propinquiora sunt illi, tanto magis assimilantur illi in cognitione, & dilectione, & delectatione, sed primum bonum est maximus sui cognitor, & amator, & seipso maxime delectatur cum sit primum intelligibile, & primum appetibile, & sibi ipse maxime unitum. Ergo entia intellectualia quanto propinquiora sunt primo bono, tanto magis cognoscunt, & amant, & delectantur bonitatibus ab eo receptis.

Secundum doctrinam Aristo. acceptatur eadem propositio. Nam in octauo libro Metaphy. tex. 11. quærens unde prouenit diuersitas rerum si materia est una omnium generabilium, & determinans concludit quod licet materia prima sit una omnium, tamen materiæ proxime possunt esse diuersæ. nam alia est materia phlegmatis, puta humidum frigidū alia materia cholere, puta calidum siccum, unde inquit Aristo. si agens est diuersum, & materia proxima receptiua sit una, fiunt res diuersæ, ut ex ligno fit domus & fit nauis, quoniam alia est ars ædificatiua, & nauificati-

ua,& posito quod esset eadem ars, & idem artifex realiter, tamen quia alia idea agit domum,& alia nauim dicitur diuersum agens formaliter,si autem agens est unum, & materia est diuersa, fit diuersitas rerum ex parte materiæ, ut idem artifex per eandem ideam facit duas fialas unam ex argento,aliam ex auro,si uero agens & materia sint diuersa ex parte utriusque prouenit diuersitas. Quod si agens est unum & materia una productum erit unum. In casu proposito prima causa regens est una, & entia recta sunt diuersa, ergo diuersitas receptionis bonitatem diuinarum, prouenit ex rebus diuersis,& diuersimode recipientibus,& non ex unitate primæ causæ influentis. Similiter corollarium positum ab Auctore acceptatur ab Aristo. Nam in primo cœli,tex.39. Loquens de entibus æternis habentibus sufficientissimam uitam, & quæ sunt extra cœlum dicit, unde & alijs cõmunicatum est his quidem clarius, his autem obscurius esse, & uiuere, idest cum a perfectissimo fiat deriuatio ad minus perfecta, & causa prima sit perfectissima sequens est, ut ab ea ad alia fiat deriuatio, & cõmunicatio esse,& uiuere non quidem æqualiter,sed his quidem clarius,scilicet propinquioribus, his autem obscurius, scilicet magis distantibus, ut corruptibilibus. Quod autem propinquiora primæ causæ intelligentia,& desiderantia delectentur, manifestat Arist.in duodecimo Metaphy. tex.39. ubi facit talem comparationem. Si nos intelligentes eo modo quo possumus, & non semper diuinas perfectiones optime delectamur,multo magis entia intellectualia æterna,ut intelligentiæ delectantur,quoniam illis est intellectio continua,& semper, ex consequenti eorum delectatio est sempiterna.

Secundum doctrinam Theologi, acceptatur eadẽ propositio. Nam cum propositio intelligatur non de productione rerum, sed de earum regimine, & gubernatione a prima causa,sumenda est diuersitas ex parte rerum,& non

ex parte regentis, quia una actione, una uirtute gubernat omnia. Nam regere est dirigere, & perducere rem per debita collata media in bonum finem, dirigere autem motus est, & motus cum sit actus mobilis a mouente, diuersitatem accipit a diuersitate mobilium, & non a mouente, stat enim unum agens causare plures passiones in distinctis substantijs. Nam ignis. A. potest calefacere plura calefactibilia, & licet calefactio actiua, ut est ab igne sit una, tamen calefactio passio diuersificatur, ut diuersificantur receptiua, sic est in proposito de diuino regimine in quo seruatur unitas ex parte regentis, & sumitur diuersitas ex diuersitate rerum recipientium diuinum regimen. Quod autem entia secundum maiorem, & minorem propinquitatem ad primam causam recipiant maiores, & minores perfectiones, patet apud Theologum, ratio, quoniam propinquus perfectissimo magis participat ipsum, sicut propinquius lucidissimo magis illuminatur, & minus propinquum minus. Et quod entia intellectualia delectentur in cognitione diuinarum perfectionum quæ sibi cõmunicate sunt a prima causa, & delectatio proportionetur perfectioni collate, & cognite, patet ratio, quoniam delectatio est de bono cognito præsenti, & unito ipsi cognoscenti. ergo delectatio graduatur secundum quod graduatur ipsum bonum cognitum, ut scilicet paruum bonum parum delectet, & magnum magis, & maximum maxime, unde Deus est infinite felix, quoniam cum sit bonum infinitum infinite delectatur in seipso. Hæc de propositione. xxiiij. dicta sint.

Propositio XXV.

SVbstantiæ unitæ intelligibiles non sunt generatæ ex re alia, omnis substantia stans per essentiam suam, nõ est generata ex re alia &c.

In hac propositione intendit manifestare quod aliquæ substantiæ ita disponuntur a prima causa quod non indigetur generari ab aliquo generante, sumendo generans pro-

prie quod scilicet educit generabile de potentia ad actum per generationem Physicam quæ est terminus alteratio-nis, sed huiusmodi substantiæ acquirunt simpliciter esse cō pletum a prima causa, sine præcedentia alicuius esse im-perfecti, & potentiali, ponit igitur talem propositionem. Omnes substantiæ unitæ intelligibiles non sunt generatæ ex re alia, idest omnes substantiæ simplices intellectuales quales sunt intelligentiæ, & anima intellectiua, non sunt ge neratæ ex re alia, idest nec ex materia, nec ex aliquo gene-rante proprie dicto, hanc sic probat. Omnis substantia sim plex intellectualis est stans per essentiam suam, idest est subsistens secundum seipsam, ut in hoc distinguatur a re subsistente nō secundum seipsam, sed quia habet formam fundatam in materia, ut composita materialia. Omnis sub-stantia subsistens secundum seipsam non est generata ex re alia modo exposito, ergo &c. Prima propositio fuit pro bata supra in propositione. xv. ubi declaratum est, quod omne sciens essentiam suam est rediens ad essentiam sua redditione completa, ex consequenti est per se subsistens. Secunda autem propositio probatur hic ab Auctore sic. Omnis substantia generata ex re, alia siue sumatur ly ex ut dicit materiam siue ut dicit causam efficientem tendit ab esse diminuto, idest potentiali ad esse completum, idest actuale. Nam generatio est uia a diminutione ad comple-mentum, quoniam enim termini sunt oppositi, & termi-nus a quo habet rationem non esse, terminus autem ad quē habet rationem esse. Nam ex non calido fit calidum ex nō homine fit homo, idest ex homine in potētia fit homo actu. Res ergo generāda prius est subesse diminuto, & per actio nem generantis disponentis materiam educitur de imper-fecto ad perfectum, & quoniam omnis generatio adiun-cta alteratione fit in tempore, sequitur ꝙ omnis substantia generata ex re alia, prius tempore habet esse diminutum quam completum, sed substantia subsistens secundum se

ipsam nō prius habet esse diminutum postea completum, quoniam cum sit forma siue actus, & nō habeat materiam partem sui, quando producitur totaliter producitur, scilicet ex puro non esse, ex consequenti accipit suum esse completum a prima causa, in instanti non per generationem, sed per simplicem fluxum, & sua formatio siue productio, non est uia ab imperfecto ad perfectum qualis est generatio Physica, sed est comparatio siue relatio ad primam causam a qua in esse completo producitur, nullo potentiali supposito, ergo omnis substantia subsistens secundum se ipsam nō est generata generatione proprie dicta ex re alia, idest nec ex materia, nec ex generante Physico. Licet acquirat esse completum a prima causa, non præcedente aliquo esse diminuto, uel potentiali.

Secundum doctrinam Proculi, acceptatur eadem propositio. Nam in libro suo talem propositionē format. Omne per se subsistens est ingenerabile, & accipit ly per se subsistens non absolute, quoniam indiuidua substantiæ, ut Socrates Plato cum sint per se subsistentes (nō enim innituntur alij, sed habent esse per se, & completa sunt in natura sua) non essent genita, sed accipit ly per se subsistens in sensu Auctoris, scilicet subsistens secundum seipsum, & non quia habet formam in materia, ex cuius compositione resultat compositum subsistens, & sic ly per se subsistens est restringendum ad substantiam immaterialem quales sunt ideæ apud Platonem, & intelligentiæ, & animæ intellectuales. Et Proculus eadem uia probat, qua probauit Auctor, ideo recurre ad probationem suprapositam.

Secundum doctrinam Aristo. acceptatur eadem propositio. Nam in octauo Metaphysi. tex. 15. & 16. Quærens Aristotelis quid faciat diffinitionem esse quid unum, idest significatum diffinitionis quæ est essentia rei, ut propter quid natura hominis est quid unum, & natura equi, & natura intelligentiæ, & determinans dicit in rebus compo-

sitis in quibus est generatio, ideo res est una, quia una pars est potentia, scilicet materia, & alia est actus, & ex potentia, & actu sine alio medio fit unum, modo sit agens qui per generationem educat rem de potentia ad actum, unde inquit. Quid igitur causa huius est. Scilicet quod est potentia ens, actu fit propter faciens, in quibus est generatio, nulla namq; est causa altera. In rebus autem non habentibus materiam, neque sensibilem, ut naturalia, neque intelligibilem ut mathematica statim, idest non per generationem, nec per eductionem de potentia ad actum, nec receptionem formæ in materia, sed secundum se sunt unum sicut, & ens, unde inquit quapropter nulla est alia causa, scilicet intrinseca, nec extrinseca, faciens autem generans, unum essendi in his, neque essendi ens aliquid, statim enim, idest sine transitu ab imperfecto ad perfectum unumquodque est ens aliquid, & unum aliquid.

Tu tamen aduerte quod licet Aristo. neget in his substantijs simplicibus generans, & eductionem de potentia ad actum, non tamen negaret quin recipiant esse statim perfectum per simplicem actionem primæ causæ, a qua ut diximus supra in proposi. xviij. ad mentem Arist. omnia pendent effectiue, & id consonat dicto Cômen. in duodecimo Metaphy. cômen. 44. qui arguens quosdam ponentes agens in abstractis inquit, mos uero qui iam est inter modernos in dicendo quod a tali motore prouenit talis motor, aut consequitur, aut præcedit, aut talia uerba, non uere intelliguntur de istis principijs abstractis, omnia enim ista sunt dispositiones agentium superficietenus non uere. Ab agente enim nihil prouenit, ut diximus nisi extrahere illud quod est in potentia ad actũ, sed illic non est potentia, idest esse potentiale: unde nec agens, quod scilicet agit actione quæ est motus, tantum enim est illic intellectus, & intellectum, & perfectum, & perficiens &c. Perficiens autem est prima causa, perfectum uero est substantia simplex, facta

in esse perfecto a prima causa non mutatione, sed sua scientia, & uoluntate, & simplici effluxu.

Secundum doctrinam Theologi, acceptatur eadē propositio. Nam cum omne generatum generetur ex materia in qua habet esse in potentia, & substantiæ subsistentes secundum seipsas sint simplices ex consequenti immateriales, sequitur quod nō generentur ab aliquo generante proprie dicto. Omnis enim motus, & mutatio physica supponunt materiā, & generans generat supposita materia, cuius actione quod erat in esse potentiali reducitur ad esse actuale, uerum non sunt entia nisi quod per participationem accipiunt esse perfectum, nullo supposito a primo ente perficiente. Hæc de propositione. xxv. dicta sint.

Propositio XXVI.

OMnis substantia stans per seipsam non cadit sub corruptione &c.

Quia in propositione præcedenti probauit omnē substantiam subsistentem secundum seipsam non generari ab aliquo generante proprie dicto, ex consequenti ingenerabilem esse generatione physica in hac propositione ostendit eandem esse incorruptibilem corruptione proprie dicta, ut excludam annihilationem, & antequam ad probationem deueniam, aduerte quod ly per seipsam dupliciter potest exponi. Primo ut per ly per seipsam excludatur, omnis alia causa, tam extrinseca, quam intrinseca, & ut sic non uerificatur nisi de prima causa quæ a se, & ex se subsistit, ut primum ens penitus independens. Secundo ut per ly per seipsam excludatur causa intrinseca formalis. nam composita non subsistunt nisi quia forma per quam sunt actu, est in materia, & tandiu subsistunt, quandiu stat unio formæ, & materiæ, & causa corruptionis est separatio formę a materia, & propterea non possunt composita dici subsistere per seipsam, idest secundum totam essentiam, sed per partem, idest per formam unitam materiæ, substantiæ autem

incōpositæ & immateriales, quoniam sunt formæ & actus dicuntur stare per seipsas, idest suas simplices essentias ex consequenti si cadunt in corruptione non cadunt per separationem partis a parte, sed per separationem eiusdem simplicis essentiæ a seipsa.

Facta hac declaratione, aduerte probationem Auctoris consistere in hoc. Omne quod corrumpitur non corrumpitur nisi quia separatur a causa per quam est actu, ut homo corrumpitur quia separatur ab anima, & sic quodcūq; aliud corrumpitur, sed substantia stans per seipsam non potest separari a causa per quam est actu. nam est actu per suam semplicem essentiam, & non per formam in materia & non potest separari a sua essentia, aliter idem separatur a seipso, & præterea cum essentia sua sit causa subsistendi in hac simplici substantia, quoniam sua essentia est ens, & unum ex propositione præcedenti, hæc simplex substantia comparatur ad essentiam suam sicut causatum ad causam. Tunc sic. Quando causa & causatum sunt unum impossibile est causatum separari a causa, ut patet, sed substantia simplex est sua essentia, & subsistit per suam essentiam, & ut sic in idem coincidunt causa & causatum, ergo impossibile est eam separari ab essentia, & cū per essentiam suam sit actu semper erit actu, ergo non cadit sub corruptione.

Tu tamen aduerte q͂ ut dicit Auctor substantia stans per seipsam non est causa sui ipsius existendi actu nisi per respectum ad causam primam a qua producta est secundum esse perfectum, ut diximus in propositione præcedenti, ex quo sequitur quod licet respectu causę formalis intrinsece non possit deficere, tamen respectu causæ primæ defectibilis est, existit enim conseruatione primæ causę qua subtracta tenderet in non ens.

Secundum doctrinam Proculi, acceptatur eadem propositio. nam in libro suo, talem propositionē format. Omne per se subsistens est incorruptibile. Et intendit per ly

per se

per se secundum seipsum, & secundum totam suam essentiam ad differentiam compositorum quæ subsistunt ratione patris, idest quia habent formam in materia. Et sic apud Proculum sicut etiam apud Auctorem, ly per se subsistẽs non uerificatur nisi de substantia simplici ut est intelligentia, & anima intellectiua, & hanc quidem propositionem probat Proculus eodem modo quo probauit Auctor, quare sufficit probatio Auctoris.

Secundum doctrinam Aristo. acceptatur eadem propositio. Nam in libro de longitudine, & breuitate uitæ: assignans causas corruptionis in compositis, & in simplicibus, dicit de compositis illa esse corruptibilia, quæ componuntur ex partibus corruptibilibus, ut elementata quæ cõstant ex elementis corruptibilibus. Quapropter si partes alicuius compositi sunt incorruptibiles, & ipsum erit incorruptibile sicut corpus cœleste, cuius forma nõ inest materiæ cum qualitatibus cõtrarijs, nec materia subest priuationi. Cum autem substantiæ simplices careant materia, & non insint eis qualitates actiuæ, & passiuæ, constat quod non possunt corrumpi, ut corrumpuntur composita, loquens autem de corruptione simplicium, quales sunt formæ accidentales, & substantiales dicit quod dupliciter possunt corrumpi, scilicet per se & per accidens, per se quidem corrumpuntur a suo contrario, ut siccitas corrumpitur ab humiditate, & scientia ab ignorantia praue dispositionis, per accidens autem corrumpuntur ad corruptionem sui subiecti cui innituntur, & a quo conseruantur, ut corrupta a qua corrumpuntur qualitates eius, & corrumpitur forma eius, sustentabatur enim in materia per qualitates eius, sed neutro modo substantię simplices possunt corrumpi, non quidem per se, quoniam substantiæ nihil est contrarium, nisi ratione, qualitatum contrariarum quæ non insunt substantijs simplicibus, cum sint extra naturam elementorum, nec per accidens, quoniam cum sint immateriales non sunt formæ

innitentes materiæ, ergo omni modo corruptionis sunt incorruptibiles, & propterea dixit Aristote. in primo cœli, tex. 100. de huiusmodi substantijs quod sunt entia inalterabilia, & impassibilia optimam habentia uitam, & per se sufficientissimam perficiunt toto æterno, idest non temporalem, sed æternam. Et in libro nono Metaphysi. tex. 19. dicit ꝙ in eis non est malum, neque peccatum, idest defectus naturali, neque corruptio, etenim corruptio malorũ.

Secundum doctrinam Theologi, acceptatur eadẽ propositio. Nam Dionysius sic loquitur de intelligentijs in capitulo de Diui. nomi. Propter istos, scilicet diuinæ bonitatis radios, sunt uiuunt & uitam habent indeficientem, & immunem, a corruptione uniuersa. Morte materia, & generatione mundæ existentes. De animabus autem intellectiuis in eodem cap̃. sic dicit, post illas claras, & admirabiles, mentes animæ, & quæcunque sunt bona animarum, sunt propter bonitatem supreme bonam, quod scilicet intellectuales sunt, quod habent substantialem uitam incõsumptibilem, idest immortalem, & ratio quidẽ Theologi qua probatur & intelligentiæ, & animæ incorruptibilitas est eadem cum ea quę adducta est secundum Auctorem, & breuiter reassumpta stat in hoc. Cum intelligentia & anima ex propositione. xv. subsistant secundum seipsas, & non ratione partis, ut composita necesse est quod sint simplices essentiæ siue formæ. Igitur si corrumpuntur quod corrumpantur per se, quoniam nulli alteri innituntur, quæcunque autem subsistentia per se corrumpuntur, ideo corrumpuntur quia aliquid ab altero separatur, puta forma a materia. Hoc autem non potest esse in simplici forma subsistente, ut patet, ergo necesse esset, uel formam separari a seipsa quod est inimaginabile, uel esse separari a forma quod est impossibile, quoniam est proprietas formæ, forma enim dat esse, proprietas autem est separabilis ab eo cuius est, quare sicut habere tres est inseparabile a triangulo sic esse

est inseparabile a forma subsistente. Hæc de propositio-
ne .xxvi. dicta sint.

Propositio XXVII.

OMnis substantia destructibilis, aut est composita, aut est delata super rem aliam &c.

In hac propositione intendit ostendere causas, & conditiones propter quas substantiæ aliquæ sunt corruptibiles, & dicit id prouenire ex altera duarum causarum, prima est compositio, secunda est delatio, uel sustentatio super rem alteram, ex prima causa corrumpuntur, tam elementa, quam elementata, ex secunda corrumpuntur formæ accidentales quæ innituntur subiecto, & formæ substantiales quæ innituntur materię subiectę priuationi, & propositum suum sic probat. Omnis substantia corruptibilis indiget aliquo quo stante habet esse, & quo remoto desinit esse. Illud autem non potest esse nisi, aut partes componentes, quibus stantibus unitis, stat compositum, & quibus separatis abinuicem destruitur compositum, ut patet de corpore elementato, & de artificiatis quæ resoluuntur in ea ex quibus constant, aut est subiectum deferens, & sustentans rem, quando enim subiectum est debite dispositum conseruatur res innixa subiecto, siue sit forma accidentalis, siue substantialis. Nam agens destruens aquam destruit accidentia aquæ, quę innituntur aquæ, & destruit formam aquæ, quę sustentatur in materia. Et quoniam omnes formæ naturales rerum inferiorum pręter animam intellectiuam innituntur materiæ, ideo sunt corruptibiles, & transmutatione materiæ ad aliam formam. Patet igitur quod omnis substantia corruptibilis, ideo corrumpitur quia est composita ex partibus separabilibus abinuicem, aut quia sustentatur in esse per aliquod subiectum differens. Ex quibus corollariæ sequitur quod si aliquod compositum constat ex partibus inseparabilibus abinuicem, ut corpus cœleste illud est incorruptibile non quia compositum, sed quia tali mo-

do compositionis est compositum. Item si aliqua forma sit non innitens materiæ, quia non educta de potentia eius, sed est per se subsistens, talis nõ est delata super materiam, & licet informet materiam, tamen non corrumpitur propter separationem a materia, ut est anima intellectiua, de cuius incorruptibilitate satis pertractauimus in prima parte diui Tho. in quæst. 75. super quintum articulum.

Secundum doctrinam Proculi, acceptatur eadem propositio, quam & ipse sententialiter ponit in libro suo, & probatio sua est conformis penitus probationi Auctoris, & præterea cum omnis corruptio fiat per separationem alicuius ab aliquo, necesse est quod hæc separatio fiat, aut ratione partium componentium, aut subtractione subiecti deferentis. ergo omnis substantia corruptibilis, aut est composita, aut delata super aliam rem.

Secundum Aristo. acceptatur eadem propositio. nam secundum in duodecimo Metaphy. tex. 29. materia est causa non essendi, & corruptionis. vnde probans intelligentias esse immateriales dicit, sempiternas enim oportet esse, quasi dicat, si habent materiam possunt non esse, ergo nõ erunt sempiternæ. Omne igitur corruptibile habet materiam ex qua, uel in qua, si ex qua. ergo est compositum, si in qua, ergo sustentatur per materiam ut formæ accidentales, & substantiales, sustentari autem idem est quod differri. Ergo secundum Aristote. omnis substantia corruptibilis, uel est composita, uel delata super aliam rem.

Tu tamen aduerte quod licet materia secundum Aristotelem, sit principium non essendi, tamen ad hoc quod sit principium non essendi secundum substantiam, necesse est ut recipiat formã cum qualitatibus contrarijs, & quoniam id non contingit in cœlo, ideo in primo cœli probauit cœlum esse inalterabile ingenerabile incorruptibile, & tamen in cœlo posuit materiam. Quoniam in omni mutatione Physica, etiam secundum locum supponitur materia, ex

duodecimo Metaphy. tex.6. Cum igitur cœlum mutetur secundum locum, patet quod in eo est materia uerum quia est alterius rationis a materia inferiori, non est principium non essendi in cœlo secundum substantiam, sed secundum diuersa ubi. Item aduerte ex doctrina quam dedit in secundo libro de anima, tex.21. uidetur anima ut intellectiua esse alterum genus animæ ex consequenti non inniti materiæ sicut uegetatiua, & sensitiua, aliæ formæ materiales, & sic esse separabilem a corpore, ut perpetuum a corruptibili, cuius signum sumitur quia habet operationem in qua non cõmunicat corpus, ut organum, ex quo sequitur quod sicut in operando non innititur corpori sic, nec in essendo. Vnde inter omnes formas inferiores erit per se subsistens, & incorruptibilis. Ex doctrina igitur Aristotelis habemus quod omne corruptibile habet materiam ex qua, non simpliciter, sed subiectam priuationi, ut ex hoc excipiatur corpus cœli, uel materiam in qua non simpliciter, sed ut deferentem, uel sustentantem, ut ex hoc excipiatur anima intellectiua.

Secundum doctrinam Theologi, acceptatur eadẽ propositio. Nam cum generatio & corruptio sint opposite habent fieri circa idem. ergo omne corruptibile est generabile, sed generabile non est nisi compositum, & quod educitur de potentia subiecti, uel potentia materiæ, & omne tale innititur subiecto, uel materiæ, ex consequenti est sustentatum super rem aliam, ergo corruptibile non est nisi compositum, & quod de potentia subiecti, uel materiæ eductum est. Minor sic probatur, omne quod generatur, aut generatur per se, aut per aliud, idest ad generationem alterius. Si per se, ergo est compositum. In omni enim generatione per se subijcitur materia, ex qua per receptionem formæ constituitur compositum, & in hoc distinguitur generatio a creatione in qua nihil supponitur, si per accidens. ergo est eductum de potentia subiecti, ut dum fit aqua, ge-

neratur frigiditas, uel de potentia materiæ, ut dum agens disponit materiam educit formam aquæ de potentia materiæ. ergo omne genitum per accidens est delatum super subiectum, uel super materiam, ex consequenti cum omne corruptibile sit generabile, & eo modo corruptibile, quo modo est generabile sequitur omne corruptibile esse compositum, uel delatum, idest sustentatum super rem aliam, qua stante stat, & qua remota remouetur nisi corrumpatur a suo contrario, stat enim frigiditatem aquæ corrumpi a calore, & tamen aquam non corrumpi, ut diximus supra etiam ad mentem Aristote. Hæc de propositione .xxvij. dicta sint.

Propositio XXVIII.

OMnis substantia stans per seipsam est simplex, & nõ diuiditur &c.

Quia in ꝑpositione.xxvi.manifestauit substantiam existentem per seipsam esse incorruptibilẽ, hic declaratur quomodo se habeat quo ad diuisionem, & compositionem, & intendit duas conclusiones, quarum prima est, substantia stans per seipsam non diuiditur, idest est impartibilis, & indiuisibilis. Secunda est, substantia stans per seipsam est simplex, idest non composita ex multis, sed antequam descendam ad probationes, aduerte duo, primo quod simplex & impartibile licet sunt idem re, tamen ratione differunt, quoniam impartibile formaliter excludit diuisionem, simplex autem formaliter excludit compositionem. Re tamen sunt unum, quoniam omne partibile quoddam totum est, & ut sic compositum est, ergo impartibile incompositum est, & omne compositum partibile est, & ut sic diuisibile, ergo omne simplex indiuisibile est. Aduerte secundo, ut etiam diximus in propositione .xxvi. non est idem, substantiam stare siue existere, siue subsistere per se, & subsistere per se ipsam, uel per essentiam suam. nam existere per se uerificatur de omni quod subsistit siue rationis partis, ut compo-

sita materialia quæ subsistunt ratione formæ unitæ materiæ, siue ratione totius essentiæ ut intelligentiæ quæ se totis subsistunt cum sint formæ complete non unibiles materiæ. Existere autem per seipsam, uel per essentiam suam nõ uerificetur nisi de substantia, quæ se tota, siue ex se subsistit, ut per ly ex se excludatur causa formalis intrinseca ad differentiam compositorum materialium, non autem excludatur causa prima agens aqua pendet, ut diximus in propositione. xxv.

His præpositis, aduerte probationem Auctoris pro prima conclusione consistere in hoc, si substantia stans per se ipsam est diuisibilis in partes, ergo omnis pars est stans per seipsam quod est falsum, consequentia sic probatur, quod conuenit alicui secundum seipsum, idest secundum totum cuilibet parti eius conuenit si est diuisibile, ut si sol secundum se totum est lucidus secundum omnem partem est lucidus, & si mobile secundum totum mouetur secundum omnẽ partẽ mouetur, ergo si substantia stans per seipsam, idest secundũ se totam diuisibilis est, omnis pars stabit per seipsam, falsitas autem consequentis sic manifestatur, si omnis pars stat per seipsam, ergo nulla innitetur alteri, repugnat enim aliquid per se stare, & inniti alteri, si nulla innititur alteri, ergo non constituent compositum, ergo aliquod habebit partes, & non erit compositum, quod est impossibile.

Secundam conclusionem sic probat Auctor, si substantia stans per seipsam non est simplex, sed composita, ergo quælibet pars stabit ex alia, quoniam cum stet secundum se totam quælibet pars pendet ex alia, sed hoc est falsum, quoniam cum in quolibet composito sit ordo partium in eo est, assignare partem meliorem, & uiliorem, ut in composito essentiali forma est melior materia, in composito elementato elementum prædominans, ut sic melius est. In composito quantitatiuo pars prior uidetur nobilior, si ergo

ſubſtantia ſtans ſecundum ſe totam eſt compoſita, & quælibet pars pendet ex alia, ſequitur meliorem pendere a uiliori, & uiliorem a meliori. Quapropter infert Auctor ſubſtantiam ſtantem per ſeipſam eſſe incōpoſitam, quoniam per ſeipſam ſibi ſufficit, ex conſequenti non indiget partibus, a quibus recipiat ſufficientiam, ſicut compoſita accipiunt ſufficientiam, ſicut & eſſe a partibus. Integratur enim totum ex partibus. Et quoniam eſt ſimplex & impartibilis, ideo eſt incorruptibilis, ut probatum eſt in propoſitione. xxvij.

Secundum doctrinam Proculi, acceptatur eadem propoſitio. nam in libro ſuo, talem propoſitionē format. Omne per ſe ſtans, ideſt ſecundum ſeipſum, impartibile eſt & ſimplex, probat autem ſic, ſi omne ſtans ſecundum ſeipſum eſt partibile, cum ſtet ſecundum ſe totum, & non ratione partis, ut declaratum eſt, ergo ſtat ſecundum quamlibet partem, ergo quælibet pars fundatur in alia, unumquodque enim fundatur in eo per quod ſtat, ſi ergo ſtat ſecundum quālibet partem, quælibet fundatur in alia. Nam ſic ſtans ratione partis, ideo ſtat quia una pars fundatur in alia, puta forma in materia, ſic ſtans ſecundum ſe totum, ideo ſtat ſi eſt partibile, quia quælibet fundatur in qualibet, hoc autem eſt impoſſibile, quoniam fundans & fundatum ſe habent, ut cauſa & effectus, quæ cum ſint oppoſita non poſſunt conuenire eidem ſecundū idem, nō ergo ſtans per ſeipſum eſt partibile, ſi impartibile ergo eſt ſimplex. Nam idē re ſunt, ut diximus ſupra licet differant ratione.

Secundum doctrinam Ariſto. acceptatur eadem propoſitio, & ſufficienter probata eſt ſupra in propoſitione ſeptima, quo ad intelligentias de mente eius. Nam hæc propoſitio, omnis ſubſtantia ſtans per ſeipſam &c̄. vt diximus in propoſitionem. xxv. non uerificatur niſi de intelligentia, & anima intellectiua, & quidem quo ad intelligentias quod ſint indiuiſibiles, & ſimplices, uide probationes factas in

propositione septima. Quod autem idem uerificetur de anima intellectiua, ut intellectiua est probatur ex eo quod dixit in tertio de anima, tex. 4. ubi inquit. Necesse est itaq, quoniam omnia intelligit immixtum esse, idest non habere aliquam naturam corpoream, nec materialem, ex consequenti esse sine organo, quoniam si aliquod organum haberet sicut sensitiuum, iam non cognosceret omnia, sed suũ obiectum esset determinati generis, sicut auditus circa sonum, & uisus circa uisibile &c. Et in tex. 12. inquit. Dubitabit autem utiq aliquis si intellectus simplex est, & impassibilis, & nihil nulli habet cõmune &c. Vbi supponens intellectiuum principium esse simplex & impassibile, & inorganicum quaerit quomodo potest intelligere cum intelligere sit quoddam pati. Ex quibus dictis constat Aristo. cognouisse animam intellectiuam, ut intellectiuam, esse eleuatam super omnem naturam corpoream & materialem, ex consequenti esse simplicis & inextense, & indiuisibilis substantiae sicut intelligentiae, in hoc tamen differens ab eis quod est actuatiua materiae, non tamen pendens ab ea. Et id cognouit Aristo. ex operatione intellectiua, quae non expletur per aliquod organum, & suum obiectum nõ est tantum unius generis, sed ens inquantum ens.

Secundum doctrinam Theologi, acceptatur eadẽ propositio, & quidem quod uerificetur de intelligẽtia, iam probatum est in propositione septima, ubi & adduximus dictum Dionysii. Quod autem uerificetur de anima intellectiua probatur, quoniam secundum Theologum est tota in toto, & tota in qualibet parte corporis, non quidem quo ad totalitatem potentiarum, aliter omnes potentiae animae essent in pede, & in manu &c. Sed quo ad totalitatem essentiae. ergo essentia eius est omnino inextensa, & per se, & per accidens ex consequenti est omnino indiuisibilis, & incomposita, & signum omnimode inextensionis manifestatur per actum intelligendi, propria enim operatio formae ex-

tense est circa singularia tantum, operatio autem animę in tellectiuę est circa uniuersale, & intellectus recipit speciem uniuersalem in repręsentando, ergo constat animam intellectiuam secundum essentiam suam esse eleuatã super materiam, & non extendi in corpore extenso, sicut extenduntur per accidens formę substantiales materiales, & accidentales quae recipiuntur in quanto. Extenditur enim albedo ad extensionem superficiei, ex consequenti anima intellectiua est impartibilis, & simplex, & per se, & per accidens. Hæc de propositione. xxviij. dicta sint.

Propositio XXIX.

OMnis substantia simplex est stans per seipsam, scilicet per essentiam suam &c.

Pro euidentia huius propositionis, aduerte duo, primo q cum propositio præcedens sit uniuersalis affirma. & hęc sit uniuersalis affirma. non uidetur hæc conuersio ualere, quoniam uniuersalis affirma. non conuertitur nisi in particularem affirma. ut hic, omnis homo est animal, ergo quoddã animal est homo. nam si dicatur, ergo omne animal est homo, patet consequentiam esse falsam, sic in proposito, licet hæc sit uera omnis substantia stans p seipsam est simplex, tamen hæc uidetur falsa, omnis substantia simplex stat per seipsam, quoniam aliquæ substantiæ simplices, ut formę naturales, & omnes animæ præter intellectiuam non stant, idest non subsistunt per seipsas, nec per alterum. Ad hoc igitur dicendum est, q intentio Auctoris non fuit loqui de omnibus substantijs simplicibus, sed de his quę subsistunt, ueluti, si diceret, omnis substantia simplex stans, stat per se ipsam, & est uerum ad differentiam substantiæ compositę stantis, quæ non stat per seipsam, sed ratione partis, ut diximus in propositione. xxviij. Et sic patet q instantia adducta de formis naturalibus non ualet, quia non stant, ex consequenti non stant per seipsas, nec per alterum. Aduerte secundo q licet Auctor hanc conuersionem faciat, & con-

uersam probauerit quæ fuit propositio præcedens, tamen conuertentem non probat quæ est præsens propositio, & existimo id fecisse, quoniam in omni bona conuersione, ab una ad reliquam est manifesta consequentia, bene enim sequitur ꝙ si nullus homo est lapis, nullus lapis est homo. Et in terminis conuertibilibus, patet uniuersalem affirma. con uerti in uniuersalem affirma. ut si omnis homo est risibilis, omne risibile est homo, & quoniam ista duo sunt conuertibilia, substantia stans per seipsam, & substantia simplex stans, ideo bene sequitur, ꝙ si hæc est uera, omnis substantia stans per seipsam est substãtia simplex stans, etiam hæc est uera, omnis substantia simplex stans, est stans per seipsam, hanc puto esse rationem quare Auctor non probauit eam, uerum quia in cõmento ponitur alia propositio, quæ talis est, substantia stans per seipsam est causata sine tempore, & est in substantialitate sua superior substantijs temporalibus. Cui concordat Proculus formans talem propositionem, omne stans per seipsum est exẽptum ab his quæ tempore mẽsurantur secundum suam substantiam, & hæc propositio probatur in cõmento. & ex ea possumus elicere probationem propositionis posite ab Auctore, ideo primo formo probationem propositionis posite in cõmento, deinde elicio probationem positę propositionis ab Auctore, probatio stat in hoc, nulla substantia stans per seipsam est generata, ut probatum est in propositione. xxv. omnis substantia causata in tempore, & mensurata tempore est generata. Ex hoc enim mensuratur tempore, quia esse eius uariatur per generationem, & corruptionem. Vnde quia cœlum secundum substãtiam suam est incorruptibile, quo ad substantiam non mensuratur tempore, sed pro quanto est sub motu. Ergo nulla substantia stans per seipsam est causata in tempore, ita scilicet ꝙ ipsa secundum substantiam mensuretur tempore, sed est eleuata super omnia temporalia, ex hac probatione potest sic elici probatio propositionis

posite ab Auctore, omnis substantia simplex stans, est nō generata, nec mensurata tempore. ergo est incōposita. nam omne genitum, & mensuratum tempore est compositum. Genitum enim constat ex materia & forma, & mensuratum tempore est mobile, & omne mobile est diuisibile, ergo compositum. Tunc ultra si stat, & est incomposita, ut dictum est. ergo stat per seipsam, quoniam cum careat partibus non potest dici ꝙ stet ratione partis. hoc enim est proprium cōpositorum, ut dictum est in propositione. xxviij.

Eadem propositio quoniam conuertens est præcedentis, & præcedens acceptatur a Proculo, & ab Aristo. & a Theologo, ut probatum est, ex consequenti & hæc acceptatur, nec indiget alia probatione, nisi ut probauimus, quoniam illa probatio procedit ex fundamento in quo conueniunt & Philosophus, & Theologus. Propositio autem posita in cōmento, scilicet substantia stans per seipsam causata & sine tempore, ita quod non mensuratur tempore quo ad esse suū ultra hoc quod acceptatur a Proculo, ut uisum est acceptatur etiam ab Aristo. Nam cum sit immaterialis, ut dictum est supra, & incorruptibilis. Incorruptibilia autem sunt semper, & quæ semper sunt non continentur sub tempore, nec mensurantur, quoniam dicit Aristo. in. 4. Physico. tex. 117. est accipere maius tempus omni contento sub tempore, quare manifestum est, quoniam quæ semper sunt, secundum quod semper sunt, non sunt in tempore, neque enim continentur tempore, neque mēsuratur esse eorum sub tempore, signum autem quoniam nihil patiuntur a tempore, tanquam non entia in tempore hæc illæ. Et in primo cœli, tex. 100. inquit propter quod quidem, neque in loco quæ ibi apta nata sunt, scilicet extra cœlum, neque tempus ipsa facit senescere. patet igitur ꝙ substantia stans per seipsam est superior omni tempore nec eius productio, cum non sit uera generatio, mensurantur tempore.

Eadem propositio acceptatur a Theologo. Nam Dio-

nysius de Diui.nomi. cap̃.decimo, assignans differentiam inter euum, & tempus dicit. Euum appellat, scilicet sacra scriptura, secundum quod & proprietas eui est, antiquum & inuariabile atque secundum totum ipsum quod dicitur esse metiri, tempus autem scriptura in generatione & corruptione ponit aliasq; se aliter habens, idest sacra scriptura appellat euum illud quod est mensura esse antiqui, idest nõ incipientis de nouo, & inuariabilis, & mensuratur ab euo secundum totum, & non per partem post partem. Tempus autem ponitur mensura eorum quę generantur, & corrumpuntur, & aliter se habent, unde inquit illic Dionysius, quod pro hac uita mensuramur tempore, post hanc uitam autem erimus participes eui, quoniam facti erimus incorruptibiles &c̃. Ex his ergo habemus duo, primo quod substantia mensurata tempore habet principium, & finem in tempore, secundo quod esse mensuratum tempore est uariabile per generationem & corruptionẽ. Cum igitur substantia stans per seipsam sit incorruptibilis, ut probatum est in propositione.xxvi. sequitur quod non habet principium & finem in tempore, nec eius esse est transmutabile. Ex consequenti non mensuratur, nec continetur sub tempore, sed est altior omni re temporali. Hæc de propositione .xxix. dicta sint.

Propositio XXX.

OMnis substantia creata in tempore, aut est semper in tempore, & tempus nõ superfluit ab ea, quoniam est creata, & tempus ęqualiter, aut superfluit super tempus, & tempus superfluit ab ea, quoniam est creata in horis temporis quibusdam &c̃.

In hac propositione intendit declarare ꝙ conuenienter in uniuerso create sunt duæ naturæ temporales quarũ una adæquatur tempori, ita quod non fuit, nec erit aliqua pars temporis in quo illa non sit, ita quod si tempus est æternũ adæquatur tempori æterno, & si tempus est finitum ante,

& post adæquatur toti tempori finito, ea ratione qua est temporalis, & hęc est natura corporis cœlestis. Dixi notan ter ea ratione qua est temporalis, quoniam cœlum secundum substantiam, cum sit incorruptibile, & esse inuariabilis, nō continetur, nec mensurantur tempore, ut dictum est in propositione pręcedenti. Cœlum autem ut motum mensuratur tempore, quoniam tempus est mensura motus, & prout est sub motu dicitur substantia temporalis quā Auctor dicit creatam in tempore inquantū, scilicet est sub motu, & non quo ad esse. Cœlum igitur ut motum, est natura temporalis adæquata tempori, quoniam tempus non fuit quin fuerit motus cœli, nec erit quin tunc sit motus cœli. Nam sic se habent quod posito uno ponitur reliquum, & remoto uno remouetur reliquum, ut magis declarabitur secundum doctrinam Aristo. Alia natura temporalis est in adæquata tempori, ita quod est dare tempus in quo illa non est, nec mouetur, ut natura omnium sub cœlo quę dicuntur generabilia, & corruptibilia quæ aliquo tempore sunt & mouentur, & aliquo tempore non sunt nec mouentur. Hanc igitur conclusionem probabimus ad mentē Auctoris, deinde ponitur corollarium ad mentem eiusdē. Probatio conclusionis stat in hoc. Cum substantiæ incorporeæ æternæ, & substantiæ generabiles sint penitus dissimiles, quoniam illæ sunt semper, & sunt immobiles. istæ autem nō semper sunt, & sunt mobiles, non se consequuntur immediate, sed per aliquod medium, quod de utroque extremo participat. Nam hunc uidemus ordinem in rebus, quod similia se inuicem immediate consequuntur, dissimilia autem quodā medio, unde in elementis, quoniam aqua est dissimilis igni in utraque qualitate, non sequitur ad ignē immediate, sed mediat aer qui participat qualitates utriusque. nam est calidus, & ut sic assimilatur igni, & est humidus, & ut sic assimilatur aquæ, ut igitur hic ordo seruetur in substantijs creatis conueniens est, ut inter substan-

tias æternas immobiles,& substantias temporales nō æternas, & mobiles mediet substantia æterna temporalis mobilis. Nam inquantum habet esse æternum, idest inuariabile,assimilatur substantijs æternis immobilibus, & dissimilatur substantijs temporalibus non æternis, & inquantum est sub motu assimilatur his substantijs non æternis mobilibus, & quia est sub motu dicitur temporalis, ratione autem esse immutabilis dicitur æterna, & hæc est natura cœli,ut diximus,conuenienter.ergo datur natura causata in tempore adæquata tempori, & natura causata in tempore inadæquata tempori, sed prima est sub tempore non ratione esse,sed ratione motus: secunda autem est ratione utriusque,& ideo dicitur simpliciter temporalis.

Corollarium positum ad mentem Auctoris.Incipit ibi iam ergo ostensum est ex hoc &c. Et intendit ꝙ cum duæ sint naturæ æternæ una simpliciter æterna,& nullo modo temporalis,ut substantia abstracta, alia æterna, & temporalis ratione motus ut substantia cœli, duæ sunt perpetuæ durabilitates. Nam & substantia abstracta, & substantia cœli, cum sint creatæ incorruptibiles in æternum stant,& tamen inter eas assignatur triplex differentia, prima est ꝙ substantia abstracta est natura fixa stans immobilis motu Physico. Cum enim sit simplex, & indiuisibilis ex propositione.xxviij.est immobilis physicæ. Omne enim mobile est diuisibile, ut probat Aristo. in sexto Physicorū.tex.39. Substantia autem cœli mouetur, ut patet, & ut sic instabilis est,secunda est quod substantia abstracta est tota simul non habens prius & posterius,substantia autem cœli non ratione esse, sed ratione motus habet quandam successionem, quoniam in motu una pars succedit alteri sicut & in tēpore,tertia est quod perpetuitas substantiæ abstractę est per essentiam suam,idest per seipsam, & nullo modo ratione partium,cum sit simplex immobilis, perpetuitas autem cœli ratione esse, & ratione motus est existens per partes.

nam & compositum & mobile est, sed inquantum compositum, existit ratione partium permanentium, inquantum autem est mobile & mouetur, existit ratione partium sibi succedentium, quarum una est prior, altera posterior. Manifestum est igitur quod duæ sunt perpetuæ durabilitates creatæ, & quomodo adinuicem differunt.

Eadem propositio acceptatur a Proculo. nam talē propositionem format. Omne quod secūdum tempus existit, aut eo quod semper in tempore est, aut aliquando in parte temporis, hypostasim habens, idest omne temporale, aut est in omni tempore, ut cœlum, aut pro aliqua parte temporis ut inferiora generabilia, & quod hæc diuisio sit sufficiens sic inuestigat Proculus. Inter hæc duo extrema ens semper & immobile, ens non semper & mobile, possumus imaginari tria media. Primum sit, ens semper, & mobile semper. Secundum sit, ens non semper, sed mobile semper. Tertium sit, ens semper, & mobile, sed nō mobile semper, sed tantum primum est dabile. nam secundum implicat. cum enim motus supponat subiectum, impossibile est ꝙ sit mobile semper, & non sit ens semper. similiter, tertium, non est dabile. nam si est ens semper & mobile, mobilitas sequitur naturam eius, ex consequenti semper conuenit ei. Restat igitur quod inter ens semper & immobile, & inter ens nō semper & mobile, mediat solum ens semper, & mobile semper, sed hoc dicitur semper in tempore esse, ut cœlum, ergo sunt tantum duæ naturæ temporales, quarū una est pro omni tempore, & alia pro aliquo tempore.

Eādem propositionem acceptat Aristo. Nam in duodecimo Metaphy. tex. 5. dicit, Substantiæ uero tres. Vna quidem sensibilis, cuius alia quidem sempiterna, alia corruptibilis, alia uero immobilis &c. & de hac sensibili diuisa in sempiternam, & corruptibilem, reassumens in eodem libro tex. 29. dicit. Quoniam autem tres erant substantiæ. Duæ quidem quæ physicæ, & una quæ immobilis &c.

ergo

ergo sensibilis sempiterna, ut cœlum est substantia physi-ca. ergo mobilis, quia natura est principium motus. ergo temporalis ut mobilis. nam cum tempus sit numerus mo-tus, omnis natura ut mobilis cadit sub tempore. corrupti-bilem autem esse temporalem clarum est. ergo concordat Aristo. cum Auctore duas, scilicet esse naturas tempora-les. unam adæquatam tempori, aliam inadæquatam.

Et aduerte, ꝙ ratio adducta ad mentem Auctoris, scili-cet ꝙ omnino dissimilia non se consequuntur, nisi cum ali-quo medio habente similitudinem cum utroque extremo, tangitur ab Aristo. in alio proposito. nam in octauo libro Physico. tex. 37. comparans mouens non motum ad mo-tum nõ mouens, puta animam mouentem ad lapidem mo tum, aduertens omnimodam dissimilitudinẽ inter ea, quia anima mouet & non mouetur, lapis mouetur & non mo-uet, ponit medium communicans cum utroq;, scilicet mo-uens & motum, puta manum quæ mouet lapidem, & mo uetur ab anima, & inquantum mouet similatur animæ ut mouenti, & inquantum mouetur similatur lapidi ut moto. Patet igitur ꝙ rerum ordo exigit ut omnino dissimilia non immediate, sed cum aliquo medio se consequantur, & tu applica ad conclusionem positam ab Auctore.

Eadem propositio acceptatur a Theologo, sed alio qui-dem modo quam a Philosophis. vnde aduerte ꝙ quo ad substantiam concordat cum Philosophis, tenet enim sub-stantiam cœli perpetuam, & inferiorum corruptibilem si-cut & Philosophi, quo ad adæquationem, uel inadæquatio nem temporis ratione motus discordat a Philosophis. nam licet Theologus, & Philosophus teneant cœlum motum adæquari tempori, inferiora autem inadæquari, tamen in hoc discordant, quod Philosophus credens mundum æter num ante, & post tenet motum cœli adæquari toti tempo ri, quod secundum ipsum est infinitum. Theologus autem tenet ipsum adæquari toto tempori, quoniam tempus cõ-

sequitur ipsum, non solum ut mensura mensuratum, sed ut accidens proprium subiectum. primum enim mēsuratum a tempore est motus diurnus primi mobilis, & ipso mensuramus omnem motum, quoniam simplicissimus, & regulatissimus est, uerum quia secundum Theologum totum tempus est finitum, quoniam nō fuit ante, nec erit post motum cœli. Dicendum est quod cœlum ratione motus adæquatur toti tempori, quod tamen finitum est. inferiora autem secundum idem numero inadæquantur toti tempori infinito secundum Philosophum, & toti tempori finito secundum Theologum. Dixi autem secundum idem numero, quoniam nulla eadem pars elementi est perpetua, licet elementa per mutuam generationē remaneant perpetua, nec aliquod elementatum idem numero est perpetuum, licet successione generationis perpetuetur in specie. cœli autem & specie, & numero perpetui sunt. Dicta sint hæc quo ad propositionem. xxx.

Propositio XXXI.

INter rem cuius substantia, & actio sunt in momento æternitatis, & inter rem cuius substantia, & actio sunt in momento temporis existens est medium, & est illud cuius substantia est ex momento æternitatis, & actio est ex momento temporis.

Sicut in propositione præcedenti, manifestauit duas esse naturas temporales. Vnam adæquatam tempori, ut cœlum motum. Alteram inadæquatam, ut corruptibilia, sic in hac propositione manifestat duas esse naturas æternas, siue perpetuas. Vna est omnino æterna, quoniam & substantia, & actio mensurantur æternitate, & hæc est intelligentia, quæ secundum Auctorem parificatur æternitati, ex secunda propositione. Altera est non omnino æterna, quoniam eius substantia mensuratur æternitate, & actio mensuratur tempore, & hæc est anima intellectiua, quam dixit Auctor in ꝓpositione secunda, esse constituta in horizonte

æternitatis,quod quo intelligendum sit illic exposuimus.

Sed antequã probetur propositio declaranda sunt duo.

Primo, quid significat ly momentum æternitatis, & ly momentum temporis.

Secundo, utrum hæc propositio possit ita uerificari de cœlo sicut de anima.

Quantum ad primum,aduerte quod ly momentum uidetur Auctor intelligere mensurationem. nam hanc propositionem traxit a Proculo,ut uidebitur,& Procu. loquitur manifeste de mensuratione. intendit ergo Auctor sic dicere.Inter rem cuius substantia, & actio mensurantur ęternitate, & rem cuius substantia, & actio mensurantur tempore, cadit res cuius substantia mensuratur æternitate, & actio mensuratur tempore.

Quantum ad secundum, aduerte quod in propositione præcedenti, dixit cœlum esse naturam temporalem, quoniam motus eius est in tempore.Hic autem dicit dari naturam mediam inter rem penitus æternalem, & rem penitus temporalem,cuius actio sit in tempore,& substãtia in æternitate. cum igitur actio sit agentis,& motus sit rei mobilis, est enim actus mobilis, & anima sit a qua est actio uerius intelligendum est de anima quam de cœlo, quoniam cœlum ut motum magis habet rationem passi quam agentis. Posito igitur quod intelligatur de anima, sic probat eam Auctor ex fundamento posito in propositione pręcedenti. Ordo rerum requirit quod dissimilia se consequantur cum quodam medio, ut declarauimus supra, sed res æternæ secundum substantiam & operationem,& res temporales secundum substantiam & operationem sunt penitus dissimiles. ergo inter eas debet mediari res,cuius substãtia sit æterna,& actio temporalis,uel res cuius actio sit ęterna, & substantia temporalis,sed hoc secundum est impossibile,quoniam actio supponit agens. ergo subtracto agẽte subtrahitur actio.ergo si agens non est æternũ, actio non erit æter-

na. ergo datur primum, & hoc est anima intellectiua coniuncta corpori, cuius substantia quod sit æterna saltem a parte post, & eius actiones non absoluantur a tempore declaraui in propositione secunda. vide illic.

Eadem propositio acceptatur a Procu. nam talem propositionem format. Omnis eius quod omniquaq; æternale est secundum substantiam & operationem, & eius quod substantiam habet in tempore medium est, quod hac quidem, scilicet substantia æternale est. hac autem scilicet operatione tempore mensuratur, & eam probat conformiter Auctori sicut, & propositionem præcedentem.

Eādem propositionem acceptat Aristo. secundum saniores eius Expositores, qui ad mentem eius tenent animā immortalem, & pro hoc statu omnem operationem suam fieri in tempore, quod quomodo sit declaraui in propositione secunda. vide illic.

Eandem acceptat Theolo. cuius mentem diffuse declaraui in secunda propositione, ubi proposui utrum anima intellectiua non solum quo ad substantiam, sed etiam respectu alicuius suæ operationis sit æterna, & id determinaui in propositione tertia. Hæc de propositione. xxxi. dicta sint. nam totalis eius declaratio pendet ex propositione secūda.

Propositio XXXII.

OMnis substantia cadens in quibusdam dispositionibus eius in æternitate, & in quibusdam dispositionibus suis sub tempore est ens, & generatio simul.

In hac propositione Auctor intendit manifestare conditionem, & modum illius substantiæ, quam dixit in propositione præcedenti, quo ad substantiam mensurari æternitate, & quo ad actionem mensurari tempore, & dicit hanc substantiam esse ens, & est generatio simul. Sed antequam probetur declarandum est quid intendit per ly ens, & per ly generatio, & per ly simul.

Quantum ad primum, aduerte q; ly ens proprie signi-

ficat id quod est, sine aliqua uariatione per præteritum & futurum, & sine aliqua successione, ita ꝙ existentia sua est tota simul, & est indefectibilis, unde ens penitus immutabile est simpliciter ens, & unumquodque quanto magis recedit ab immutabilitate tanto minus est ens, & quoniam res mensurata æternitate secundum substantiam, & operationem totaliter recedit a mutabilitate, & omni uariatione, id eo propriissime est ens, & est tantum ens.

Quantum ad secundum, aduerte ꝙ ly generatio sumitur ab Auctore pro communissimo significato, ut omnis transmutatio, siue secundum substantiam, siue secundum qualitatem, siue secūdum operationem dicatur generatio, unde in hoc sensu omnis substantia subiecta transmutationi, & quo ad esse, & quo ad operationem, nō meretur dici ens, quoniam non est permanens, sed generatio, quoniam & esse suum, & operationes uariationi subijciuntur, ex quo sequitur ꝙ entia inferiora improprie dicuntur entia, sed proprie dicuntur generationes, idest uariationes entium.

Quantum ad tertium, aduerte ꝙ iuxta declarationem nunc positam, aliqua res est tantum ens, ut quæ omnibus modis est æterna, & aliqua tantum generatio, idest omnibus modis subiecta uariationi, & aliqua secundum substātiam ens, quia ut sic est inuariabilis, & secundum operationem est generatio, quia ut sic uariabilis est, & hæc dicitur ens, & generatio simul.

Posita hac declaratione manifesta est probatio Auctoris, sic enim arguit. Res simpliciter æterna est uere ens, res simpliciter temporalis est ueræ generatio modo exposito. ergo res media quæ partim est æterna, & partim temporalis est ens, & generatio simul, non tamen uno modo, sed duobus. nam qua ratione est æterna est ens, & qua ratione est temporalis est generatio, idest in trāsmutatione posita.

Probata cōclusione Auctor infert corollarium ibi. Iam ergo manifestum ex eo quod &c. in quo reducit naturam

ſimpliciter temporalem in cauſalitatem naturę quo ad ſub ſtantiam ęternæ,& quo ad operationem tēporalis, & hanc reducit in cauſalitatem primi & ſupremi, qui eſt Deus. & hunc oſtendit omnino in cauſatum, ſed cauſam omnium. Intendit ergo ſic dicere. Cum optima rerum diſpoſitio requirat ꝙ inferiora cauſentur a ſuperioribus, & ſuperiora a ſupremo,& illic ſit ſtatus,ita ꝙ ſupremum eſt tantum cauſa, conſequens eſt ut res quæ ſunt generatio, modo ſupra expoſito,dependeant a re quæ eſt ens & generatio,quæ eſt anima cœli ſecundum Auctorē. nam animæ cœleſtes per motum cœli cauſant hæc generabilia, & animæ iſtæ pendent ab eſſe puro,ideſt a Deo qui eſt prima cauſa, a qua pēdet duratio omnium rerum ſempiternarum,& deſtructibilium. Cum enim in ſe contineat omnes gradus eſſendi eminenter,eſt cauſa omnium graduum, & modorum entium. Quod autem Deus ſit independens,& ab eo pendeant omnia,ſic manifeſtat. Deus eſt unitas non acquiſita, ideſt non acquirens eſſe ab alio,& omnes aliæ unitates, ideſt omnes aliæ ſubſtātiæ ſimplices ſunt acquiſitę, ideſt acquirunt eſſe ab alio. ergo ſolus Deus eſt independens,& ab eo pendent omnia. Antecedens probatur ſic. Cum Deus ſit unitas prima,eſt unitas per eſſentiam. ergo ſi aliæ unitates nō eſſent acquiſitę,eſſent unitates per eſſentiam, & ſic non differunt a prima tanquam per omnia exiſtentes ſimiles primæ,& ſi prima eſſet acquiſita,iam non eſſet prima, quoniam omne acquiſitum participat. participans autem ſupponit id quod participatur ut prius. ſic ergo Deus eſſet unitas ſecunda ſicut & reliquæ unitates,& ſic auferetur ordo in entibus. ordo enim requirit unum primum a quo pendent alia. Cum igitur hæc ſint inconuenientia manifeſtum eſt quod omnis unitas,præter unum uerum primum eſt acquiſita & cauſata,& ipſum unum uerum primum eſt cauſans alias unitates,& faciens acquirere non acquiſitum,ideſt faciens acquirere eſſe quod non habent ex ſe, & ſic Auctor ſicut incepit

librum suum a prima causa in propositione prima, sic in eadem terminat ipsum, qui est Deus gloriosus & sublimis.

Eandem propositionem acceptat Proculus. nam talem propositionem format. Omne quod hac quidem ęternale, idest ratione substantiæ, & hac temporale, idest ratione actionis, est ens simul & generatio, & manifestat conformiter sicut Auctor. Item acceptat ultimum cōclusum, talem enim propositionem format. Omnis Deus participat, excepto uno. Pro quo aduerte quod ad mentem Plato. sicut Deus dicitur primum ens, primum unum, primum bonū, sic substantiæ abstracte quas Plato. uocat formas abstractas propter propinquitatem, & similitudinem ad Deum dicuntur Dij, & unitates secundæ, & quoniam omne post primum participat primo, & primum non habet prius quo participet, ideo dicit Procu. quod omnis Deus, idest omnis forma abstracta participat, quia communicantur eis perfectiones a primo, excepto uno, idest primo ente, & primo uno quo non datur prius. vnde omnia entia se habent ad Deum, sicut omnes numeri ad unitatem. nam omnes participant unitate ut posteriores. unitas autem non participat numeris, quoniam prior & independens est.

Eadem propositio acceptatur ab Aristo. nam secundū principia sua unumquodque est ens inquantum est actu, & tanto minus est ens, quanto magis est in potentia. unde materia primo ultimū gradum habet in latitudine entium, & successiua parum habent de entitate. nam non sunt nisi dum fiunt, ut patet de motu & tempore, ex quibus sequitur quod sempiterna sunt uere entia, quoniam in nono Metaphysi. tex. 17. dicit Aristo. in sempiternis ut sempiterna sunt, nihil est potentiæ, quod enim est in potentia ut sic potest esse, & non esse. corruptibilia autem cum sint magis in potentia, quam in actu non sunt uere entia, sed potius uariationes entium quas & Procu. nominat nomine generationis. ergo quæ sunt sempiterna secundum substantiam, &

temporalia secundum actionem sunt simul entia, & uaria-
tiones entium. Quod autem ad mentem Aristote. omnia
pendeant a primo, satis diximus in propositione. xviij.

Eadem propositio acceptatur a Theologo. nam apud
ipsum quod est æternum est totum simul & perfectum, in
augmentabile & imminorabile secundum perfectionem,
quod autem est temporale secundum substantiam, & ope
rationem nunquam habet esse fixum, sed pro tanto tempo
re ad perfectionem tendit, & pro tanto a perfectione paula
tim recedit donec deficiat, unde generabile potius est gene
ratio & corruptio entis quam ens, existit enim in tota dura
tione sua sub motu acquisitiuo, & perditiuo. quicquid ergo
est æternum est uere ens, & quod est temporale est potius
generatio & corruptio entis quam ens. ergo natura media
est simul ens & generatio & corruptio entis, quoniam eius
actiones sunt in generatione & corruptione, quoniam acce
dente posteriori desinit prior. nam & in cœlo accedente so
le ad meridiem desinit esse in oriente, & anima transit a sim
plici apprehensione ad compositionem & diuisionem,
& ab his ad discursum. Quod autem a primo uno
pendeant omnia, & ipse sit independens decla
rauimus in propositione. xviij. Et hic ter-
mino Examinationes nostras super li-
brum de Causis, ad laudem pri-
mę & uniuersalissimę Cau-
sæ, quæ super omnia
exaltatur.
Amen.

CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII EPITOME SVPER LIBROS de Anima Aristotelis.

Numerus tractatuum super tres libros de anima.

Primi libri.

Primus tractatus super procemium Aristotelis.
Secundus tractatus super opinionem Platonis.

Secundi libri.

Primus tractatus de diffinitione animæ ſm Aristotelē.
Secundus tractatus de potentijs animę in communi, & de uegetabilibus.
Tertius tractatus de sensibus exterioribus.

Tertij libri.

Primus de sensibus interioribus.
Secundus de intellectu possibili, & agente.
Tertius de potentia appetitiua, & motiua.

VPER Procemium Philosophi de anima formamus unicum tractatū, & relinquemus totum primū lib. in quo referuntur opi. antiquorum, quę parum nobis sunt utiles. Verum quidē est, ꝙ opinio Platonis est magni sensus. & ideo de ea composui particularem tracta. Nec recto sen-

su improbatur ab Aristo. sed solum quo ad uerba, ut testatur bea. Tho. in primo de anima. ideo improbatio Aristo. non est magnipendenda. formamus ergo duos tracta. primum super prooemium. secundum super opinionẽ Plato.

RACTATVM Primũ diuidimus in quinque capi.

In primo ostenditur dignitas scientiæ de anima.

In secũ'o ostenditur utilitas eiusdẽ sciæ.

In tertio oñdiẽ difficultas sciæ eiusdẽ.

In quarto ostẽdiẽ, q̄ physicus debet cõsiderare de aĩa.

In quinto soluentur dubia quædam circa determinata.

CAPVT. I.

CIrca primum cap. ponitur hæc cõclusio inter omnes scientias præter scientiam diuinam, quæ est metaphysica, et theologia reuelata, sciẽtia de anima est melior, & honorabilior. & per consequens nobilior. Anteq̃ probetur præponuntur tria. primum est, omnis sciẽtia est bona. nam perficit intellectum nostrum. ergo est bona, omne enim perficiens alterum habet rationem boni. secũdum est, aliqua scientia est laudabilis, & aliqua honorabilis. probatur, scientia practica est laudabilis, quia bonum laudabile est illud, quod non quæritur propter seipsum, sed ꝓpter nostrum commodum, ut laudamus equum, quia defert æquitatem, sed scientia practica non quæritur propter seipsam, sed propter opus, ad quod ordinatur, ut Politica quæritur propter regimen ciuitatis. ergo sciẽtia practica est laudabilis. scientia uero speculatiua est honorabilis, quia bonum honorabile est illud quod propter seipsum quæritur, & non ordinatur ad aliud, ut felicitas, quę est summum, et ultimum bonum, sed scientia speculatiua propter seipsam quæritur. Non enim ordinatur ad opus, ut patet ex diffinitione sua. ergo scientia speculatiua est honorabilis. tertium est, una scientia speculatiua est nobilior altera duobus modis. primo, quia est certior, et habet demonstratio-

nes certissimas,ut mathematicæ,quæ demonstrant ad sensum conclusiones suas.secundo,quia est de nobiliori subiecto,ut astrologia est nobilior prospectiua.illa enim est de corpore cœlesti,quod est nobilius linea uisuali,quod si dentur duæ scientiæ,quarum una sit certior, & de ignobiliori subiecto.alia uero sit incertior,sed de nobiliori subiecto.secunda dicitur nobilior prima,unde astrologia est nobilior geometria,quia licet sit incertior geometria : est tamen de nobiliori subiecto,quod est corpus cœli.& ideo bene dixit philosophus in lib.12.de animali. magis affectamus scire modicum de rebus altissimis,etiam si topicæ, & probabiliter illud sciamus,quam scire multum,& per certitudinem de rebus minus nobilibus.His tribus presuppositis sic probatur conclusio, scientia de anima est de nobiliori subiecto, anima enim est subiectum saltem speciale in hoc libro, & anima est nobilior inter creaturas inferiores,nec datur ens nobilius anima,nisi substātiæ separatæ, & deus gloriosus, & scientia de anima est certior,quia habet demonstrationes certiores.ergo inter omnes scientias præter scientiā diuinam scientia de anima est nobilior. Quomodo uero habeat demonstrationes certiores sic declarandum est. Demonstratio potest esse certior dupliciter. primo,quia procedit ex propositionibus notioribus,quo ad nos,& quo ad naturam suam,ut demonstrationes mathematicæ. secundo,quia procedit ex notioribus quo ad nos, in quibus non fallimur, ut quando ex effectu notissimo demonstramus causam.& dico ex effectu notissimo, sicut cum demōstramus hominem habere pulmonem ex hoc effectu notissimo,qui est respirare.et tales sunt demonstrationes libri de anima.nam per obiectum potentiæ nobis notissimum cognoscimus operationem potentiæ, puta per colorem,qui est obiectū uisus cognoscimus actū uiuendi, & per actum potentiæ cognoscimus potentiam,ut per uidere cognoscimus uisum,& per potentiam cognoscimus ipsam substantiam animæ,ut dicemus infra.dicimus ergo quod scientia

libri de anima habet demonstrationes certiores, non quidem absolute, ut sunt mathematicæ, sed quia procedũt ab his, quæ sunt notissima nobis. quilibet enim in se experitur quod nutritur, qđ augetur, quod sentit, quod appetit, quod intelligit. & ab his effectibus notissimis cognoscimus potentias animæ, & substãtiam animæ, ut declarabitur in toto secundo lib. patet ergo ꝙ hæc scientia est nobilior alijs. & licet non habeat demonstrationes certiores per causas, ut habet mathematica, tamen habet nobilius subiectũ, per quod dicitur scientia nobilior, etiam si nõ sit adeo certa, ut sunt scientiæ mathematicæ. Nota tamen quod possumus dicere hanc scientiam esse nobiliorem, non quidem inter omnes alias, sed inter omnes partes scientiæ naturalis, puta quod est nobilior, quam sciẽtia libri de cœlo. & quam scientia libri meteoro. & quam scientia libri de minera. & quia habet nobilius subiectum, & habet certiores demonstrationes. licet enim omnes partes sciæ naturalis demonstrent ab effectu notiori, tamen scientia hæc demõstrat ab effectu non solum notiori, sed notissimo ad sensum, ut declaraui paulo ante. Hæc cõclusio sic intellecta nullam habet difficultatem. Hæc sufficiant de primo capi.

CAPVT. II.

Circa secundum cap. ponit hæc conclusio. Scientia de anima est utilis cuilibet alteri scientiæ. probatur inductiue. primo est utilis logicæ, quia in hac scientia, ut dicetur in tertio lib. agitur de operationibus intellectus, quæ sunt simplicium apprehensio, compositio, & diuisio, & discursus a noto ad ignotum, sed circa hæc etiam uersatur logica, nam in prædicamentis agitur de notitia terminorum incomplexorum. in libro Periher. agitur de compositione, & diuisione etc. hæc omnia habes in compen. ma. in principio prædicabilium, ubi assignatur diuisio logicæ. secundo est utilis scientiæ morali, ut patet in secundo Ethic, ubi inuestigatur in quibus potentijs animæ posit esse uirtus, & uitium. et etiam in decimo Ethic. determinatur, quod se-

licitas consistit in cognitione intellectiua rerum altissimarum, sed in hac scientia tractatur de potentijs, & passionibus animæ, & de intellectu. ergo est utilis scientiæ morali. tertio est utilis scientiæ naturali, præcipue illis partibus, quæ tractant de corpore animato uegetabili, uel sensitiuo. non enim potest cognosci corpus animatum, nisi cognoscatur anima, quæ est principium omnium actionum rei animatæ. ergo est utilis scientiæ naturali. quarto est utilis metaphysicæ, quia non possumus cognoscere, quomodo substantiæ separatæ habeant intellectum, & intelligãt, nisi haberemus cognitionẽ de intellectu humano in hac sciã & per cognitionem intellectus humani deuenimus in cognitionẽ intellectus separati, & diuini. ultimo est utilis omni scientiæ in communi, & omni habitui intellectuali, quę sunt sapientia, prudentia, opinio etc. nam intellectus est illę qui causat omnes hos habitus, ut dicemus in tertio libro. cum ergo in hac sciẽtia cognoscamus causam omnis scientiæ. sequitur quod est utilis omnibus scientijs, & habitibus intellectualibus. Hæc de secundo cap. sufficiant.

CAPVT. III.

Circa tertium cap. ponitur hæc conclusio. Hæc scientia licet sit utilis. est tamẽ ualde difficilis. probatur dupliciter. primo, difficile est diffinire quid sit anima. & hoc multipliciter. primo est difficile inuenire uiam diffiniendi. nam aliqui uolunt, quod omnis diffinitio inuestigetur per demonstrationem, sicut tenuit Hippocras. Aliqui dicunt, quod omnis diffinitio inuestigatur per diuisionem, sicut tenuit Pla. Aliqui autem per compositionem, quæ autẽ uia sit melior, dicemus in. 5. capi. Secundo, est difficile inuenire genus, quod ponitur in diffinitione animæ, utrũ sit substantia, an accidens, an corpus, an actus, an potentia. Tertio, est difficile inuestigare, quomodo diffiniatur anima, an sicut unũ genus, uel una species specialissima, uel una anima numero. nam Plato dicebat, quod anima separata, ut idea quæ erat causa animarum particularium, & de ea so-

la,ut de uniuersali separato detur diffinitio. secundum Aristo. uero diffinitur anima in communi, quæ quidem nõ est quoddam uniuersale separatum, sed solũ habet esse in hac, uel in hac anima. unde diffinitio quæ datur de anima debet competere cuilibet animæ. & dicit Aristo. contra Platonem quod uniuersale, puta animal, genus aut nihil est, aut est posterius singularibus, quod an sit uerũ declarabitur in. 5. cap. Quarto, difficile est diffinire animam, quia difficile est inuenire unam diffinitionem de anima, per quam cognoscamus etiam potẽtias animæ, & passiones suas. nam diffinitio subiecti debet esse medium ad demonstrandum passiones de subiecto, ut diximus in primo Poste. sicut per diffinitionem hominis demonstramus hominem esse risibilem. similiter quia difficile est cognoscere differentias essentiales. & quoniam aliquando describimus rem per sua propria accidentia, ut cum describimus asinum per rudibile, necesse est ꝙ cognoscamus accidentia propria animæ, ut per ea adiuuemur ad cognoscendũ quid sit anima. nam inquit Aristo. accidentia magnam partem conferunt. i. ualde utilia sunt ad cognoscendum quod quid est. i. diffinitionem, & essentiam rei, quod quomodo uerum sit dicemus in quinto capite.

Secundo principaliter hæc scientia est difficilis propter potentias animæ, de quibus nescitur, an sint potẽtiæ solius animæ, an totius animati, ut uegetatiuæ, & sensitiuæ potentiæ, non enim sola anima nutritur, nec sentit, sed ipsum animal, similiter potẽtię appetitiuę, & passiones, ut est timor, & ira uidentur esse totius animalis, sunt enim actus earum cum transmutatione corporis. Nam qui timet palescit, uel tremit, qui irascitur habet ebullitionẽ sanguinis circa cor. Quod si quis dicat, propter quid hæc inuestiganda sunt. Respõdet philosophus, ut sciamus si anima intellectiua sit incorruptibilis, & remaneat, postquam est separata a corpore. Nam si nulla potentia, nec actio esset propria solius animæ, non remaneret separata a corpore, tunc enim esset

otiosa in natura, si nullam operationem ꝓpriam haberet. Et cum nihil otiosum sit in natura, ut dicitur in secundo de coelo, sequitur quod ipsa anima post mortem corrumpetur, ut ergo possimus sustinere, quod anima nostra est incorruptibilis debemus inuestigare, si aliqua ex potentijs, et operationibus animæ, sit propria sol us animæ. patet ergo quõ hæc sciẽtia est difficilis, hæc sufficiant de tertio capite.

CAPVT. IIII.

Circa quartum caput ponitur hæc conclusio, physicus debet considerare de anima, ꝓbatur sic, physicus debet considerare de potentijs, et operationibus animę, ergo debet considerare de anima. probatur cõsequentia, quia ut dicitur in primo poste. eadẽ scientia considerat subiectum, & proprias passiones subiecti, ut arithmetica considerat numerum, & parem, ac imparem, ut passiones numeri, ergo si physicus considerat potentias animæ, q̃ sunt uelut suæ passiones propriæ, etiam debet considerare de anima. antecedens uero probatur sic, potentiæ animæ diffiniuntur per materiam naturalem, ut diffinitur uisus sic, uisus est potentia affixa organo oculi, cuius obiectum est color, materia naturalis in qua est uisus, est oculus, tunc sic, ea quæ diffiniuntur per materiam naturalem, uel quę habent esse in materia naturali, considerantur a physico, ut dictum est in secundo physicorũ. sed potentiæ animæ saltem uegetatiue, & sensitiue diffiniuntur per materiã naturalem, ut patebit in secundo libro. ergo potentiæ animę considerantur a physico.

Verum quia de potentijs animæ solet dari duplex diffinitio, una per solam formã sine materia naturali, ut quando sic diffinitur ira. Ira est appetitus uindictę propter malum illatum, aliquando diffinitur per materiã naturalem, ut quando sic diffinitur. ira est accẽsio sanguinis circa cor. dicit philosophus, quod prima diffinitio est logicalis, & insufficiens, quia non explicat sufficienter naturam rei diffinitæ, nam cum res diffinita puta ira, habeat esse in mate-

ria naturali.i.in corde,ex quo non ponitur in prima diffini-
tione materia naturalis,ideo est insufficiens. secunda uero
diffinitio est melior,quia indicat rem secundum esse,quod
habet in materia naturali. pfecta uero diffinitio fiet,si utra-
que diffinitio coniungatur,ut hic. ira est accensio sanguinis
circa cor propter appetitum uindicte ex malo illato, sicut
etiam si sic diffiniatur domus, domus est quid cõpositum
ex lapidibus,& cemẽto,& tecto,ut nos defendat a pluuia,
& ab æstu. Ex his ergo patet,quod diffinitio animæ, & po
tentiarum,si debet esse sufficiẽs debet dari per causam for
malem,& per causam materialem. & id studebimus ob-
seruare in toto secundo,ac tertio lib. ubi sigillatim diffinie
mus,& animam, & potentias, ac passiones suas,q̃ sunt in
appetitu sensitiuo. hæc de quarto cap. sufficiant.

CAPVT. V.

IN quinto cap. soluenda sunt quædam dubia,quę oriun
tur ex prædictis.

Primo,quæritur propter quid philosophus facit specia-
lem librum de anima. Nam tractando de rebus animatis,
in reliquis libris,puta de uegetabilibus, & de animalibus,
etiã tractasset de aĩa cum sit forma rei uegetabilis,et aĩalis.

Ad hoc respondet bea. Tho. in principio sui commenti
super lib. de anima sic. in qualibet scientia prius cõsideran
da sunt communia,& seorsum,ne eadem sæpius repetan-
tur,& inutiliter,deinde deueniendum est ad consideratio-
nem rerum particularium. cum ergo philosophus in lib. se
quentibus habeat considerare de rebus animatis in parti-
culari,ut in lib. uegetabilium,& in lib. de animalibus. pri-
mo debuit seorsum tractare de eis,quæ sunt communia re
bus animatis. hæc autem sunt anima, & potentiæ, & ope-
rationes suæ. nam in quolibet animato est anima, & alie
qua ex potentijs,& operationibus suis,ut dicetur in secun-
do libro. ergo conuenienter prius,& seorsum philosophus
tradit scientiam de anima, & potentijs suis. Hunc ordi-
nem seruauit etiã in libris de physico audi. in quibus tra-

ctat ea quæ sunt communia cuilibet enti mobili, ut declaraui in primo tractatu super primum librũ physi. In alijs autem partibus philosophiæ naturalis tractat de uario ente mobili, ut in tractatu eodem declaraui in diuisione uniuersali totius philosophiæ naturalis, ne ergo cogeretur Philosophus sępius repetere cognitionem de anima, uoluit in libro particulari de ea pertractare.

Secundo quæritur quod est subiectum adęquatum in hoc libro. Respondeo secundum Alber. quod est ens mobile animatum simpliciter. Dico ens mobile quoniã subiectum totius physicæ est etiam subiectum in omni parte physicæ, sed ens mobile est subiectum in tota physica, ut patet in primo nostro tracta. in primo Physi. ergo est subiectum etiam in hoc libro. Dico animatum ut per hoc distinguatur hic liber a libris pręcede. ubi agitur de ente mobili simplice uel composito, sed in animato, ut patet in lib. de cœlo, & in libro de generatione, & in libro meteororũ, & in libro mineralium. Dico simpliciter .i. non applicatũ ad particulare genus entis animati, ut per hoc distinguatur a libris seq. in quibus agitur de ente mobili animato secundũ diuersum genus, ut in libro uegetabilium de ente mobili animato uegetatiuo. & in libro de animalium de entę mobili animato sensitiuo. Hæc cõclusio probatur sic a sequentibus Alber. Idem est subiectum totius physicæ & cuiuslibet partis eius, quia tota scientia & quælibet eius pars ordinatur ad cognitionẽ unius rei, quia cognita sciens quiescit, ut tota logica ordinatur ad cognitionem entis, rationis, quo cognito secundum omnes modos suos logicus quiescit ergo idem est subiectum in tota una scientia & in omni parte sua, sed ens mobile est subiectum in tota physica. ergo & in hoc libro sub tali quidem ratione ut distinguatur ab alijs partibus physicæ. Ratio quidem talis est hæc, animatum simpliciter, quæ iam declarata est.

Nota tamen quod D. Ioan. Iandunus & D. Gaieta. dicunt quod anima est subiectum in hoc libro, & probant

sic declaratur. si uolo definire hominem primo sic distinguo, entium quoddam est substãtia, quoddam est accidẽs, ecce prima diuisio, substantiarum quędam corporea, quędam incorporea, ecce secunda diuisio. Corporum quoddam animatum &c.

Item animatorum quoddam sensitiuum, quoddã non sensitiuum. Item sensitiuorum quoddam rationale, quoddam irrationale. Peractis ijs diuisionibus postea per compositionem colliguntur partes diffinientes sic. Homo est substantia, quia non est accidens, & corporea, quia non est incorporea, et animata, quia nõ est inanimata, & sensitiua & rationalis, quia non est irrationalis, ecce quomodo sola diuisio non est sufficiens, ut dicebat Pla. sed est necesse primo diuidere, secundo componere adinuicem partes diuidentes non oppositas, ut declaraui in exẽplo de hoĩe.

Quarto quæritur quomodo propositio inducta contra Pla. sit uera. s. uniuersale aut nihil est, aut est posterius singularibus.

31 Ad hoc dicitur secundũ Bea. Tho. & Alber. & Egid. quod uniuersale puta animal sumitur tripliciter. primo cõ consideratur secundum se & absolute, puta animal ut animal, & homo ut homo, non habendo respectum ad sua singularia, & sic uniuersale est prius suis singularibus. nã bene sequitur, Socrates est, ergo homo est, non tamen sequitur e conuerso, homo est, ergo Plato est, & sic patet ꝙ homo est prior secundum se suis singularibus, quia ab eo non conuertitur subsistendi consequentia, sicut etiam dicimus quod unum est prius duobus, licet enim hæc sit bona consequentia, duo sunt, ergo unum est, non tamen sequitur, unum est, ergo duo sunt, secundo consideratur ut habet esse in suis singularibus, puta consideratur, homo ut est Socrate & Platone, & sic nec est prius, nec posterius suis singularibus, sed est simul cum eis, & generatur uel corrumpitur per accidens, sicut generatur uel corrumpũtur sua singularia.

Tertio consideratur ut est sub intentione secunda, puta consideratur homo ut est species, uel inquantum prædicatur de pluribus differentibus numero, & sic dico quod est posterius suis singularibus, nam intellectus attribuit homini hanc intentionem secundam, postquam considerauit quod homo secundum suum significatum potest cõuenire differenter huic & huic homini, & sic patet ꝙ est posterius suis singularibus, & de uniuersali sic accepto dicit Auer. in undecimo libro Meteo. uniuersalia apud Aristote. sunt collecta ex particularibus ab intellectu, quia accipit inter ea similitudinem .i. quia cognoscit quod conueniunt in una diffinitione cõmuni, puta cognoscit, quod quilibet homo conuenit in hoc quod est esse animal rationale, & per talem conuenientiam, homo prædicatur de pluribus. quando ergo dicit Aristo. contra Plato. quod uniuersale aut nihil est, aut est posterius singularibus, accepit uniuersale tertio modo, quasi dicat homo ut species si accipiatur separatim a singularibus nihil est, quia non datur homo qui habeat esse extra omnes homines singulares, ut dicebat Pla. Si autẽ sumatur ut habet esse in intellectu, sic est posterius singularibus, prius enim intellectus considerat quod singularia conueniunt in una diffinitione communi quam formet hunc conceptum, qui est prædicari de pluribus, & hæc ẽ diffinitio uniuersalis sumpta tertio mõ.

Quinto quæritur quomodo accidentia magnam partem conferant ad cognoscendum essentiam rei.

Respondeo quod cognitio rei est duplex. Prima est cognitio per diffinitionem, ut cum cognosco quod homo est animal rationale. Secunda est per discursum, ut cum cognosco quod homo est risibilis per discursum, idest procedendo a noto ad ignotum syllogiçando.

Quantum ad primam cognitionem dico quod accidentia propria sunt ualde utilia, tamen quia sæpe sumuntur ꝓ differentijs essentialibus, quoniam ipsę differentiæ sunt nobis incognitę, ut cũ in diffinitione equi ponimus hinnibile

quia nescimus propriam differentiam æqui qua distingui tur a quolibet alio animali, tunc etiam quia disponunt in tellectum nostrum ad cognoscendam propriam differẽtiam, nam in naturalibus procedimus ab effectibus proprijs ad proprias passiones a proprijs passionibus ad differentiam specificam, puta quia uideo hominem ridere cognosco quod est risibilis, ex hoc cognosco quod admiratiuus, ex hoc cognosco quod est rationalis, quæ est differentia specifica hominis, ecce quod hæc accidentia. s. ridere, esse risibilem, esse admiratiuum, suum ualde utilia ad cognoscendum differentiam specificam hominis, & sic patet ꝙ accidentia propria sunt utilia ad cognitionem rei quæ habetur per diffinitionem.

Quantum ad secundam cognitionem quæ habetur ꝑ discursum dico quod accidentia propria sunt ualde utilia, præcipue in scientia naturali, in qua ut in pluribus probamus conclusiones per effectu proprios, & proprias operationes, & proprias figuras, nam per accidentia propria ꝓbamus rem habere esse, & esse talem, puta æternam, uel corruptibilem &cæ. ergo accidentia propria utilia sunt ad cognitionem rei, quæ habeẽ per discursum, ꝓbaẽ antecedens sic per motum æternum et circularem probat Philosophus dari primum motorem, ut per suam propriã operationem, & non solum dari primum motorem, sed etiã esse æternum, & unum, & infinitum, & incorporeum.

Item per motum circularem, qui est proprius corpori cœlesti, probat Philosophus in primo cœli. corpus cœleste non esse compositum ex elementis. patet ergo quomodo per accidentia propria cognoscimus, argumentando multa prædicata, præcipue rerum naturalium, & sic uerum est, quod accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum essentiam rei, siue per diffinitionem, siue per discursum. Hæc sufficiant pro primo tractatu super primum librum de anima.

TRACTATVS SECVNDVS SVper primum de anima, in quo exponitur opinio Platonis secundum uerum sensum quem habuit de anima.

IN HOC secundo tractatu intẽdimus exponere opinionem Plato. de anima ꝙ occultant in Thimæo sub metaphoris, quasi indignum existimãs quod uulgares & prophani secretum hoc apprehenderent, uelauit igitur sensum uerum sub metaphoris, ut soli sapientes ac depurati animi illum complectantur, plebeis autem mẽtibus seruetur occultum, ut igitur id philosophiæ archarum, studiosis elucescat, diuidimus hunc tractatum in quinque capita.

In primo refertur sententia Plat. de anima, ut habetur in Thimæo.

In secundo declaratur de qua anima proprie loquitur in Thimæo.

In tertio declaratur quot sunt numeri, ex quibus secundum Platonẽ cõponitur anima, & quot ꝓprietates habẽt.

In quarto declaratur quomodo tales proprietates reperiuntur in cœlo.

In quinto declaratur quomodo prædictæ proprietates reperiuntur in anima cœli, & per consequens in anima nostra, & sic manifestum erit, quod opinio sua de anima, nullum continet inconueniens.

CAPVT. I.

IN primo capite declaratur quod dicebat Plat. de anima in Thimæo, unde nota quod Plat. tria considerabat in anima. Primo, quomodo comparatur ad corpus. Secundo, ex quibus principijs constituitur. Tertio, quomodo se habet ad operationes suas.

Quantum ad primum dicit Plat. quod anima comparatur ad corpus, non quidem ut forma dans esse ipsi cor-

pori, sed ut mouens ipsum corpus, mouet autem corpus prout est connexa, idest colligata & applicata ipsi corpori, sicut manus mouet baculum, non quia dat esse baculo, sed quia est applicata ipsi baculo, ex quo sequitur secundum Plat. ut ipsemet testatur in libro qui dicitur Alcibiades de homine, quod homo non constat ex anima & corpore, uelut ex forma & materia, ut tenet Aristo. sed ipsa anima est totus homo essentialiter, corpus uero est instrumentum, in quo operatur, unde secundum Plat. sic diffinitur, homo est anima utens corpora. Quod autem opinio Pla. quantum ad hoc primum non sit uera declatur sic, Id quod est homo potest operari per se operationes q sunt in homine, sed anima nō pōt operari per se operationes hominis, non enim potest per se sentire, quia expletur per organum corporeum, ut patet ergo anima non potest per se sentire, nec per se nutrire, ut patet, nec per se appetere bonum cognitum per sensum, appetitus enim sensitiuus est in corde ut in suo organo, cum igitur anima nō habeat aliquam operationem repertam in homine sibi propriam, nisi ipsum solum intelligere, ut dicitur in tertio de anima, sequitur quod homo nō sit anima, sed potius quid compositum ex anima & corpore, ut tenet Aristoteles.

Quantum ad secundum dicit Plat. quod anima est cōstituta ex elementis. i. ex suis principijs quæ secundum ipsum sunt numeri harmoniaci. i. consonantes ut habeat naturalem sensum harmoniæ, & feratur secūdum motus cōsonantes, idest operetur operationes concordes & proportionatas, ut declarabimus infra.

Quantum ad tertium dicit Plat. quod anima operatur prius secūdum aspectum rectum, quem aspectum rectum Deus reflexit in circulum, ordinauit enim Deus q prius intelligeret alia entia, per rectum aspectum, & postea se ipsam intelligeret per modum cuiusdam circulationis & reflexionis. Diuidens quidem Deus unum circulū in duos circulos dupliciter ordinatos. Itē unū circulum in. 7.

circulos ueluti essent cœli motus sicut animæ motus. Hic continetur enigmaticæ tota opinio Plat. de anima, quam quidem declarabimus sequendo intentionem Iamblici ac Marsilij Ficini.

CAPVT. II.

IN secundo caput. declarandum est de qua anima Pla. proprie loquitur in Thim. Vnde nota secundum expositores prædictos quod illic principaliter loquitur de anima cœli. Posuit enim Pla. cœlum ueræ animatum tanq; quoddam immortale animal, quæ quidem anima est intellectiua, & collocatur a Pla. in quarto gradu entium intellectualium. Nam Pla. posuit ut afferit Apule. in lib. de Deo Socratis. sex gradus entium intellectualium. In primo gradu posuit Deum gloriosum, quem nuncupauit per se bonum & per se unum cuius bonitas & unitas non dependet ab alia, hunc etiam nuncupat primum Deum patremque deorum. In secundo gradu posuit Deos secundos, quos dicit esse secundas bonitates & unitates, participantes immediate primam bonitatem & unitatem, quæ est in summo ac primo Deo. In tertio gradu posuit intellectus separatos, qui nullis corporibus sunt uniti, sed sunt substātię penitus separatæ, hos alij Philosophi dicunt esse intelligentias, & sacri Theologi dicunt esse angelos. In quarto gradu posuit animas cœlorum, quæ quidem, licet secundum suam naturam sint intellectuales, tamen sunt colligatæ corporibus cœlestibus, & quia corpora cœlestia sunt nobilissima corpora, ac perpetua ex uoluntate primi dei, ideo animæ cœlorum sunt nobilissimæ inter omnia genera animarū. In quinto gradu posuit animas Dęmonum, quas dicit esse intellectiuas, sed colligatę sunt corporibus aeris, unde opinatur quod dęmones sunt animalia habentia corpus aereum, animam uero intellectiuam, ut testatur Apule. in libro de Deo Socratis. In sexto gradu posuit animas humanas, quæ licet sint intellectiuę, tamen infimæ sunt & ignobiliores inter omnia entia intellectualia,

lectualia, cuius signum dicit esse, quod unitur ignobiliori corpori, quale est corpus humanum, terrestre, opacum, feculentum, & corruptibile. Ex his igitur patet, quod in quarto gradu ponebat animas cœlorum. & de his gradibus entium intellectualium infra posui figuram.

Sex gradus entium intellectualium secūdum Platonem.

Deus per se bonus	Dij secūdi secundæ bonitates, & unitates.	Intellectus separati.	Animę cœlorū.	Animę dęmonū.	Animę humanę.

Hanc igitur animam cœli posuit Plato esse cōstitutam ex numeris, & consonantijs harmonicis duplici de causa. primo, quia ut refert Aristote. in secundo libro de cœlo. & Macrob. in lib. de somno Scip. Pythagorici, & Platonici dicunt, quod ex uario motu sphærarum cœlestium causantur soni maxime consonantes, & proportionati, quos quidem aures mortalium non audiunt, quoniam adeo assueuerunt audire strepitus improportionales, qui causantur in his inferioribus, ꝙ quasi surduerunt, sicut maleatores pœnæ surdi efficiuntur ex grandi, & frequentato ictu maleorum, & quia motus cœlestium sphærarum causantur ab animabus cœlorum, sicut a proprijs suis motoribus, ideo posuit Pla. animas cœlorum componi ex numeris harmoniacis, ut possent causare motus harmonicatos, ac conso-

nantes. secunda causa est, quia unumquodque delectatur in eo quod est sibi simile, & connaturale. cum ergo uideret Pla. quod anima delectatur in rebus proportionatis, puta delectatur uisus luce tẽperata, offenditur autem a luce excellenti, ut patet dum intuetur solem, et delectatur auditus sono mediocri, & consonanti, ut patet in instrumentis musicis. tristatur autem in sono acuto, ut patet in tonitruo, opinatus est, quod harmonia, & consonantia essent de natura animæ, & quod componeretur ex numeris harmoniacis. patet igitur quod in Timæo loquitur principaliter de anima cœli, & quoniam secundum Plato. anima humana imitatur animam cœli. ex consequenti secundum eum, & aīæ nostræ componuntur ex numeris harmonicis. Quod qualiter sit. dicam in cap. sequenti.

CAPVT. III.

IN tertio cap. declarandum est, qui sunt numeri, ex quibus componitur anima secundum Plato. & quot proprietates habent. Dico igitur, ut habetur in Timæo, ꝙ isti numeri sunt componentes animam. 1. 2. 3. 4. 8. 9. 27. et continent in se quinque proprietates. s. consonantiam aspectum rectum, duplicem coordinationem, identitatem, & diuersitatem, reflexionem in circulum. primo continent in se consonantiam, nam in eis reperiuntur principales consonantiæ musicales, quæ quidem sunt sex. s. diapason, diapente, diatesserõ, & diapason, & diatesseron composita, tonus ex diapason, & diapente composita. Quod prædictę sex consonantiæ fiant ex prædictis numeris declaratur sic. Inter unum, & duo, est diapason, quia est proportio dupla inter. 2. &. 3. est diapente, quia ibi seruatur proportio sexquialtera, inter. 3. &. 4. est diatesseron, quia seruatur ꝓportio sexquitertia, inter. 3. &. 8. est consonantia composita ex diapason, & diatesseron, quia ibi seruatur proportio dupla superbipartiens. nam. 8. continet bis tria, & duas unitates inter. 8. &. 9. est tonus. nam ibi seruatur proportio sexquioctaua. nam. 9. continet. 8. & octaua in partem inter. 9. &

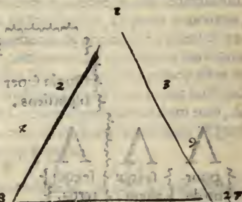
27. est consonantia composita ex diapason, & diapente, quia ibi seruatur proportio tripla. nam ter nouem constituunt. 27. patet ergo, quomodo in eis numeris continentur consonantiæ musicales, quæ etiam dicuntur harmoniacæ, & earum figuram infra disposui, ut uides.

Secundo continent aspectum rectum in hoc sensu, quod posterior semper excedit priorem. patet enim quod. 2. excedunt. 1. &. 3. excedunt. 2. &. 4. excedunt. 3. & procedet usque ad. 27. hanc autem excedentiam intendebat Pla. per aspectum rectum.

Tertio continent duplicem coordinationem. unam parium, aliam disparium. nam ex uno latere possunt omnes pares figurari. s. 2. 4. 8. & ex alio latere possunt omnes impares describi. s. 3. 9. 27. & nota quod apud Plat. pares di-

tuntur numeri dupli. nam. 2. continent bis. 1. &. 4. bis. 2. &. 8. bis. 4. impares dicuntur tripli. nam. 3. continent ter. 1. &. 9. ter. 3. &. 27. ter. 9. Hęc duplex coordinatio patet in figura sequenti.

Quarto cōtinetur in eis identitas, & diuersitas. nam est identitas ex parte numerorum imparium, & diuersitas ex pte numerorum pariū. Qđ sic declaratur. Si omnes numeri impares ordinati adinuicē cōponantur, semper resultabit eadē species numeri. s. numerus quadratus. Dicitur autē numerus quadratus ille, qui consurgit ex ductu alicuius numeri in seipsum semel, ut. 4. est numerus quadratus duorum. nam bis 2. constituūt. 4. &. 9. est quadratus trium. nam ter tria constituunt. 9. Quod igitur ex parte imparium, si adinuicem comparantur semper seruetur numerus quadratus declaratur sic. Sumatur unitas cum primo impari, qui est tria, ex. 1. &. 3. cōstituūtur. 4. qui est quadratus duorum. nam bis. 2. constituunt. 4. deinde sumatur secundus impar. s. 5. & componatur cum ipsis. 4. constituuntur. 9. qui est quadratus trium. nam ter tria constituunt. 9. deinde sumatur 3. impar qui est. 7. & componatur cum ipsis. 9. constituuntur. 16. qui est quadratus. nam quater. 4. constituunt. 16. deinde sumatur. 5. impar qui est. 9. & componatur cum 16. constituunt. 25. qui est quadratus. nam quinquies. 5. constituunt. 25. & sic procedendo, & sumēdo impares ordinate, & apponēdo priori numero quadrato seruatur numerus quadratus, ut patet in figura sequenti, in qua ordi-

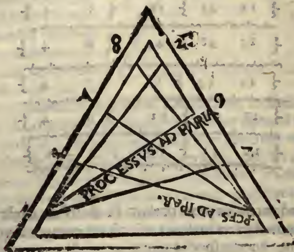
nantur numeri quadrati, uſque ad. 100. & poteſt augeri in infinitum.

1	3	4	1	4
5	4	9	2	4
7	9	16	3	4
9	16	25	4	4
11	25	36	5	4
13	36	49	6	4
15	49	64	7	4
17	64	81	8	4
19	81	100	9	4

Quod autem ex parte parium ſit diuerſitas declaratur ſic. Si numeri pares ordinate adinuicem componãtur, conſtituuntur diuerſæ ſpecies numerorum, & non una, & eadem, ſicut ſeruatur in numeris imparibus. nam ſi ſumatur primus par. ſ. 2. & ſecundus par. ſ. 4. & adinuicem componantur conſtituunt. 6. qui dicitur numerus ſuperficialis. Si autem ſumatur tertius par. ſ. 6. & componatur cum priori. 6. conſtituitur. 12. qui dicitur numerus ſolidus. patet ergo, quod uariatur ſpecies ex compoſitione numerorũ parium adinuicem. & ſic in eis continetur diuerſitas. hic non eſt neceſſe aliquam figuram deſcribere.

Quinto in prædictis numeris continetur reflexio quaſi

circularis.nam in eis possumus procedere a paribus ad im paria,et ab imparibus ad paria,quasi reflectēdo,& hoc sic declaratur.Sumatur unitas,& addat binario fiet impar.s. ternarius.inde addatur quaternario.fiet impar,scilicet quinarius. inde addatur octonario fiet impar.s. nouenarius. ex parte uero imparium si eis ordinate addatur unitas fiet processus ad paria.nam si unitas addatur ternario fiet quaternarius.& si addatur nonario fiet denarius,et si addatur. 27.fiet uigesimus octonarius.Patet ergo quomodo fit processus a paribus ad imparia,& ab iparibus ad paria,quasi reflexiōe circulari,figura huius duplicis ꝓcessus patet ibi.

CAPVT. IIII.

IN quarto cap.declarādum est, quomodo istę quinque proprietates reperte in prędictis numeris, reperiuntur et per similitudinem in corporibus cœlestibus. primo igitur reperitur in cœlo consonantia,& proportio. & hoc est respectu motuum. nam uel ex motu cœlorum causantur soni consonantes,ut tenent Pythagorici, & Platonici, uel saltem secundum Aristo.& omnes astronomos sunt motus proportionales,pro quanto omnes sphærę mouentur

regulari,& continuo motu,ut dictum est in octauo physi.
& planetæ uarijs temporibus perficiunt motus suos in ço
diaco,puta Sol in uno anno,Luna in mense,Mars in duo-
bus annis, Iupiter in quinque, Saturnus in. 30. ut patet in
tracta. de sphæra. ex his igitur uarijs temporibus, ac moti-
bus deprehenditur,quod in motibus cœlorū est mira pro
portio. secundo est in eis aspectus rectus. nam propter po
los mundi imaginantur astronomi, quod quædam linea
recta, quam appellant axim pertranseat per centrum ter-
ræ,cuius extremitates pertingunt ad primum mobile, ue-
lut duo puncta,quorum alterum dicunt esse polum arcti-
cum,& alterum polum antarcticum, super hos polos mo
uetur primum mobile ab oriente in occidens,& secum ra
pit sphæras planetarum. propter igitur hanc lineā rectam,
idest axim, & motum ab oriente in occidens, dicitur esse
aspectus rectus in cœlo. tertio est in cœlo duplex coordi-
natio propter polos qui alio, & alio modo ordinantur in
cœlo. nā poli mobilis primi. s. arcticus,& antarcticus sunt
illi,super quos mouetur primū mobile, & omnes alij pla-
netæ motu raptus ab oriente in occidentem in. 24. horis.
poli uero planetarum, super quos mouentur sub çodiaco
motu proprio, & opposito. s. ab occidente in orientem si-
tuantur in alia parte cœli,ut patet in tracta. de sphær. nam
alter est in circulo arctico, & alter in circulo antarctico,
distātq; a polis primi mobilis fere. 24. gradibus. prima igi
tur ordinatio sumatur secundum situm polorū primi mo
bilis,& secundum motum ab oriente in occidētem. secun
da ordinatio sumitur fm situm polorum planetarum, &
fm motū ab occidente in orientē. quarto est in cœlo idēti-
tas,& diuersitas, identitas qdem ꝑpter primum mobile,
quod mouetur unico motu,& uelocissimo,& regulari ab
oriente in occidentem in. 24. horis, secundo est diuersitas
propter planetas qui mouentur diuersis motibus. nam in-
quantum rapiuntur a primo mobili mouentur ab oriente
in occidētem quolibet die,sicut primum mobile. inquan-

tum uero contra nituntur mouentur sub signis çodiaci diuersimode ab occidente in orientem, ut Luna in mēse, Sol in anno etc. quinto est in eis reflexio circularis, imo est uera circulatio. probant enim Philosophus in octauo physi. & Astronomi, quod cœlum mouetur solo motu circulari, qui est ab eodem ad idem, non quidem per lineam rectam, nec per arcum, sed per duos semicirculos, superiorem, & inferiorem, ut declaraui in octauo physico. de his feci figuram, in qua non deprehenduntur, nisi octo cœli, non enim plures posuit Aristote. nec Plato. & non deprehenduntur consonantia, & motus circularis. Hæc enim signantur in materia eleuata.

CAPVT. V.

IN quinto capi. declarandum est, quomodo hæ proprietates reperiuntur in anima cœli, & ex consequenti in anima nostra, & quomodo operationes animæ similantur motibus cœlorum.

Circa primum dico, quod in anima est consonantia, & proportio respectu suarum operationum. nam omnes potentiæ animæ naturaliter feruntur in actus suos secūdum consonantiam, ut patet in uisu qui ex tenebra, & ex intensa luce offenditur, delectatur uero in tēperate lucido, uel colorato. Item intensus calor offendit tactum. similiter intensa frigiditas, & delectatur in medio modo se habēte. idem patet ex experientia in omnibus aliis potentiis, quæ offenduntur extremis, & delectantur in mediis proportionatis. propter quod sapienter dixit Hyparcus, quod anima habet sensum connaturalem harmoniæ.

Secūdo in anima reperitur aspectus rectus respectu rerum cognoscibilium, quę sunt extra animam, nam alia entia, præcipue sensibilia naturalia, anima cognoscit directę, prout causant species sensibiles siue intelligibiles in potētiis animæ per quas entia ipsa directe cognoscantur.

Tertio in anima reperitur reflexio quasi circularis respectu ipsiusmet animæ prout seipsam intelligit. nam anima

non intelligit se directe, sed reflexe. dicemus enim in secundo libro quod hic est modus naturalis ipsi animæ ut primo & directe cognoscat obiecta, secundo actus, tertio potentias, quarto essentiam ipsiusmet animæ. Quia ergo hæc intellectio incipit ab anima & tendit directe ad obiecta extrinseca, & postea ab omnibus extrinsecis reuertitur ad animam, prout anima postquam cognouit alia cognoscit etiam seipsam, dicitur reflexio. Et quia hæc intellectio incipit ab eodem & reuertitur ad idẽ, quia incipit ab aĩa & reuertitur ad animam, potest dici reflexio, quasi circularis.

Quarto reperitur in anima duplex ordinatio ꝑpter duplicem modum cognoscendi, qui est in anima, nã est modus sentiendi & modus intelligendi, qui distinguuntur in hoc, quod sensatio est a potentia organica & circa singularia, sed intellectio est a potentia non organica, & circa uniuersalia, ut declaratur in tertio libro in tractatu de intellectu. igitur hic duplex numerus cognoscendi potest dici duplex coordinatio.

5 Quinto reperitur in anima identitas & diuersitas propter uarias potẽtias suas, nam in potentijs intellectiuis est identitas, sunt enim simplices immateriales & organicæ. In potentijs uero uegetatiuis, sensitiuis, appetitiuis sensitiuis, & motiuis executiuis est diuersitas. sunt enim organicę extense per accidens & materiales. Ex ijs igitur patet quo modo in anima reperiuntur quinque proprietates, quæ sunt in prædictis numeris harmoniacis, & propter hanc similitudinem proprietatum dixit Plato animam componi ex prædictis numeris.

Circa secundum quomodo operationes animæ assimilentur motibus cœlorum secũdum Platonem, sic accipe. In cœlo duplex est motus, unus ab oriente ad occidentẽ, qui est primi mobilis, alius ab occidente in orientem, qui est proprius planetarum, hic motus planetarum diuiditur in septem motus, eo quod sunt septem planetæ, & quilibet mouetur suo motu proprio, sic accidit in intellectione

In tertio agitur de poten. sensitiuis exterio.

TRactatum primum diuidimus in tria capita.

In primo inuestigatur diffinitio animæ, quæ datur per materiam in qua recipitur anima.

In secundo inuestigatur diffinitio animę quæ datur per formam, & per hanc diffinitionem demõstratur quod prima diffinitio ueræ competit animæ.

In tertio inuestigatur quomodo diuersa principia uiuẽdi, ut est uegetatiuum, & sensitiuum se habeant ad animã.

CAPVT. I.

IN primo capite inuestigatur quid sit anima in communi, diffiniendo ipsam per materiam, in qua recipitur, & ibi fiunt tria.

Primo ponuntur quædam diuisiones.

Secundo ex ijs diuisionibus colligitur diffinitio animæ.

Tertio declaratur quod ipsa diffinitio sit bona.

Circa primum sit hæc prima diuisio, entium quoddam est substantia, quoddam quantitas, quoddã qualitas &c. usque ad ultimum prædicamentum.

Secunda diuisio, substantia naturalis diuiditur in materiam, formam, & compositum, ut lignum diuiditur in materiam primam, & in formam receptam in materia ligni, & ipsum lignum quod est compositum ex materia & forma, inter quæ est differentia quod materia non est ens in actu, sed est in potentia, forma uero est per quam res habet esse in actu, compositum uero est illud quod est actu, ut Socrates compositus ex materia & anima est actu homo, & est hoc aliquid. i. singulare. Quot conditiones requirantur ad hoc aliquid, iam declaraui in compendio minori in prædicamento substantiæ, & quia forma facit rem esse actu, ideo forma dicitur esse actus, & apud Græcos appellatur Endelechia.

Tertia diuisio, actus est duplex, scilicet primus & secũdus. Actus primus est ipsa forma siue substantialis, siue accidentalis, quæ actuat materiam in qua est, unde forma

ignis est actus primus, sed substantialis, quia facit materiã ignis esse actu, & calor in manu est actus primus, sed accidentalis, quia facit manum esse actu calidam. Actus secũdus est operatio rei, cuius principium est ipsa forma, puta sentire est actus secũdus, quia est a sensu qui est actus primus, & scire est actus secundus, quia est a scientia quæ est actus primus, cum sit forma accidentalis. Et nota quod hæc tres diuisiones positæ sunt ad inuestigãdum genus q̃ ponitur ĩ diffinitione animę. Alias tres ponit Philosophus ad inuestigandum materiam in qua recipitur anima, cum enim anima sit forma, ut dicemus, inuestigandum est in qua materia recipitur.

Prima igitur diuisio est hæc, substantiarum quædam est corporea, ut cœlum, & homo, & lapis &c. quædam est incorporea, ut intelligentiæ, & Deus gloriosus, inter quas est hæc differentia, quod substantia corporea cognoscitur per sensum, cum sit quanta & subiecta accidẽtibus corporeis, ut sunt colores, & sapores, & figuræ &c. substantia uero incorporea solo intellectu cognoscitur & non subijcitur sensui, cum in ea non sint accidentia corporea.

Secunda diuisio, substantia corporea est duplex, quædam est naturalis, ut sunt illa quæ habent in se naturam, idest principium motus & quietis, ut declaraui in primo tracta. super secundum librum Physi. quædam est artificialis, ut sunt ille quarum principium est agens artificiale, ut domus, quæ est ab ædificatore, & gladius qui est a fabro, inter quas est hæc differentia quod substantia corporea naturalis est substãtia quo ad materiam & quo ad formam, ut materia prima ligni est substantia, licet in potentia, & forma ligni est substantia, sed in artificialibus sola materia est substantia, forma uero est accidens, ut in gladio ferrum est substantia, sed figura quæ est forma gladij non est substantia, sed qualitate, & ponitur in quarta specie qualitatis.

Tertia diuisio, corporum naturalium quædam uiuunt,

quædam non uiuunt, illa uiuunt quæ nutriuntur & augmentantur, ut plantæ, & animalia, quod quomodo fiat declarabo in tractatu sequenti. illa non uiuunt, quæ nec nutriuntur nec augentur, ut elementa, & lapides, & metalla &c. Et nota quod si inueniantur aliqua inanimata nutriri & augeri, ut ignis qui uidetur nutriri ex lignis combustis, & lapides, qui post longum tempus uidentur facti maiores, illud nutriri & augeri est æquiuocum & improprium, ut declarabo in sequenti tractatu. Nota etiam quod illa ꝓpriè uiuunt quæ mouent seipsa, ut diximus in octauo Physico. sumendo motum etiam metaphysicum, unde quæcunque mouent se motu locali, uel motu nutritionis & augmenti dñr uiuere. similiter quæcunq; mouẽt se motu metaphysico, dato casu quod non moueantur aliquo motu physico dicuntur uiuere & hoc modo intelligẽtię & Deus gloriosus dicuntur uiuere, quia licet non nutriantur nec augeantur nec moueantur secundum locum, tamen intelligũt & uolũt qui sunt motus metaphy. & sic dicunt uiuere.

Secundo principaliter ex ijs diuisionibus sic colligitur diffinitio animæ. Anima est actus primus corporis physici organici potentia uitam habentis, hæc diffinitio declaratur quo ad singulas partes. primo dicitur quod est actus, et probatur sic, omnis substantia naturalis aut est materia, aut forma, aut compositum, ut dictum est supra, sed anima non est materia puta corpus, quia anima recipitur in materia puta in corpore, sed materia non recipitur in materia, nec corpus in corpore, immo potius materia in se recipit aliquid quam recipiatur in alio. ergo anima non est materia nec corpus, nec est compositum, quia compositũ ex anima & corpore est illud quod uiuit, sed anima non est id quod uiuit, sed est id quo animatum compositum uiuit. ergo anima nõ est cõpositum. ergo a sufficienti diuisione est forma, sed forma est actus, quia forma dat esse actu rei cuius est forma, ut anima facit Socratem esse actu hominem. ergo conuenienter dicitur quod anima est actus,

secundo dicitur quod est actus primus,idest substantialis & probatur sic,anima dat esse actu simpliciter rei animatæ quæ solum erat in potentia. ergo est actus substantialis.probatur consequentia,quia hęc ē differentia inter actū substantialem & actum accidentalem, quia actus, idest forma substantialis facit rem esse actu simpliciter, quæ prius erat solum in potentia,actus uero, idest forma accidentalis facit rem esse secundum quid,idest secundum ali quod accidens,puta calor facit manum esse actu,non quidem absolute,quia iam est actu substantia,sed facit ipsam esse actu calidam. si ergo anima facit rem animatam esse actu simpliciter,cum solum in potētia esset sequitur quod est actus primus.i.forma substantialis,tertio dicitur corporis physici,quod probatur, cum omnis anima recipiatur in corpore ut forma ī sua materia.ergo uel incipitur in corpore physico.i.naturali,uel in corpore artificiali,non in secundo,quia nobiliori corpori debetur nobilior forma,sed corpus physicum est nobilius artificiali, cum sit substantia quo ad materiam & quo ad formam,ut dictum est supra.ergo corpori naturali debetur nobilior forma , quæ ē anima,est enim nobi lior inter omnes formas receptas in materia,ut dicemus infra . ergo anima est actus primus corporis physici & non artificialis,quarto dicitur organici.unde nota quod corporum naturaliū quædam sunt organica,quædam non.Corpora organica sunt illa quæ habent diuersa instrumenta & uarias partes propter exercēda uaria opera quæ competunt rei,ut corpus hominis est organicum , habet enim diuersa instrumenta ut diuersas operationes exerceat,puta habet oculos ut uideat , linguā ut loquatur &c.Corpora non organica sunt illa quæ non habent diuersas partes propter diuersas operationes exercendas,ut corpus lapidis,& terræ,& aliorum inanimatorum,probatur uero quod anima sit actus primus corporis physici organici sic,anima planetarum est in corpore organico,ergo multo magis anima sensitiua , consequen-

tia est manifesta,quia si anima imperfecta, ut uegetatiua, est in corpore organico,a maiori anima perfectior,ut anima sensitiua,est in corpore organico. Antecedens uero probatur sic, In plãta sunt diuersæ partes propter diuersa opera,ut sunt radices loco oris ut attrahat nutrimẽtum ex terra,& est cortex ut protegat truncum,& sunt folia ut protegat fructum.ergo anima plantarum est actus corporis organici. Vltimo dicitur uitam in potentia habentis quod sic declaratur.

Vita sumitur dupliciter,primo pro esse uiuo, secundo pro operatione uitæ,& audire,nutrire,uidere &c. Corpus physicum organicum habet uitam actu.

Sumendo uitam primo modo, quia actu uiuificatur ab anima.Si uero sumatur uita,secundo modo,sic nõ semper habet uitam actu.idest operationem uitæ, non enim corpus animalis semper sentit, nec semper mouetur, sed potest sentire & se mouere,sic licet in oculo semper sit potentia uisiua,non tamen semper actu uidet, ut patet dum animal dormit.Sic ergo intelligatur quod anima est actus primus corporis physici organici, idest habentis operationes uitæ in potentia,licet actu habeat animam, qua actu semper uiuificatur.Hæc diffinitio animæ sic declarata cõuenit cuilibet generi animarum.Nam uegetatiua in plantis est actus primus corporis physici organici, quod est corpus plantæ,similiter anima sensitiua est actus corporis organici,quod est corpus animalis, similiter intellectiua est actus &c.quod est corpus humanum.Quomodo autem distinguantur ab inuicem declarabimus in quarto capite.Hæc de primo capite sufficiant.

CAPVT II.

IN HOC secundo capite danda est diffinitio animæ per causam formalem, & per hanc demonstrabitur prima diffinitio data per materiam,& ibi fient tria. Pri-

mo ponitur, secunda diffinitio. Secundo per eam demonstratur diffinitio prius data. Tertio declaratur quod hoc conuenienter fit.

Circa primum ponitur talis diffinitio, anima est principium uegetandi & sentiendi, & mouendi secundum locũ, & intelligendi. Hæc difinitio declaratur sic. Genera uiuentium sunt .4. quædam sunt quæ solum nutriuntur & augmentantur, sed non sentiunt. Et hæc uocantur uiuentia uegetabilia ut plantæ, quædam uegetantur & sentiunt, sed non mouentur secundum locum, immo semper manent in eodem loco in quo generantur, & hæc dicuntur animalia imperfecta, ut ostrea & concha quæ generantur in mari, quædam uegetantur & sentiunt et mouẽtur secundum locum ad quærendum cibum suum. Et hæc dicuntur animalia perfecta, ut leo canis &c. Quædam uegetantur & sentiunt, & mouentur secundum locum, & intelligunt & dicuntur animalia rationalia, in rebus corporeis non inueniuntur plura genera uiuentium. Suppositis his gradibus probatur quod anima sit principium uegetandi. i. nutriendi & augendi in plantis. Et similiter in quolibet genere uiuentium, nam principium nutriendi & augendi, aut est anima aut natura, non natura, quoniam natura solum mouet ad unam differẽtiam loci, puta sursum, ut natura ignis mouet ignem solum sursum, & natura lapidis mouet lapidem solum deorsum, sed uegetabilia non solum augentur quantum ad unam differentiam loci, puta sursum, sed ad differentias oppositas. Nam quo ad ramos augentur sursum, quo ad radices augentur deorsum, profundantur. n. radices in terram. ergo natura non est principium nutritionis & augmenti in uegetabilibus, sed anima, quod sit principium quo sentiunt animalia, & mouentur secundum locum & nos intelligimus relinquitur, ut manifestum, quoniam post sæparationem animæ a corpore nec sentit animal nec se mouet secundum locum, nec homo intelligit, patet ergo quod anima est principium, & causa formalis

qua

qua uiuimus, sentimus mouemur ſm locũ & itelligimus.

Secundo ex hac diffinitione sic demõstratur prima diffinitio, principium quo formaliter uiuimus sentimus mouemur secundum locum est actus primus corporis physici organici, sed anima est principium quo formaliter uiuimus sentimus &c. ut declaratũ est. ergo anima est actus primus corporis physici &c. Maior sic probatur, principium quo formaliter uiuimus, aut est materia, aut forma aut compositum, puta principium quo Socrates uiuit, aut est corpus Socratis. Et hoc non, quia corpus est, ut materia in quo recipitur uita, ergo non dat uitam, aut est ipse Socrates, & hoc non, quia Socrates est ille qui uiuit. ergo nõ est principium quo ipse Socrates uiuit. Relinquitur ergo a sufficienti diuisione quod principium quo aliquid uiuit sit forma sua, sed forma est actus, ut declaratum est supra. ergo principium quo formaliter uiuimus est actus primus corporis physici organici. Et sic maior probata est. Minor uero est diffinitio animæ inuestigata a philosopho.

Tertio declaratur, quod hoc conuenienter actum sit. s. demonstrare primam diffinitionem per secundam, Vnde nota secundum philosophum in primo poste. quod quando de una re dantur duæ diffinitiones, puta de domo, datur una diffinitio, quæ est per materiam sic, domus est qd compositum ex lapidibus & cemento & tecto, secunda datur per causam finalem sic, domus est quid defendens nos a frigore pluuia et æstu. Et illa quæ datur per causam formalem uel finalem, est medium ad demonstrandum, eam quæ datur per causam materialem sic arguendo, omne defendens nos a frigore pluuia & æstu est compositũ ex lapidibus cemento & tecto, sed domus est defendens nos a frigore pluuia & æstu, ergo domus est quid compositum ex lapidibus lignis & cemento &c. unde dixit Aristo. in primo poste. quod diffinitio aut est conclusio, aut est demonstratio sola positione, idest ordine differens, quod qualiter intelligatur declaraui in compendio maiori super

primum librum poster. sic in proposito, Aristo. dedit duas diffinitiones de anima. Prima fuit per materiam, nam corpus physi. organicũ est materia in qua recipitur aĩa sicut nasus est materia in qua recipitur simitas. Secũda fuit per cãm formalẽ, quia aĩa est principiũ formale, quo uiuit animatũ uel sentit, uel mouetur ẜm locũ &c. Sicut scientia est principiũ formale quo scimus, & albedo est principium formale quo sumus albi, conuenienter igitur philosophus demonstrauit primam diffinitionem per secundam.

Et nota quod hæc demonstratio, non est propter quid sed quia, procedit enim ab effectu nobis magis noto, qui est uegetare sentire &c. Similiter, secunda diffinitio data de anima, non est uera & propria diffinitio, sed potius descriptio, quando enim res notificatur, per operationẽ suã, tunc describitur, ut declaraui in compendio minori in tractatu de locis, cum igitur in secunda diffinitione notificetur anima per operationes suas, quæ sunt uegetare sentire &c. potius dicenda est descriptio quam diffinitio. Hæc de secundo capite sufficiant.

CAPVT. III.

IN tertio capite discutiendum est, quomodo hæc principia diuersa uiuendi, se habent ad animam et ad seinuicẽ, unde hic quæruntur duo secũdum philosophum, primo quæritur utrum uegetatiuum & sensitiuum & intellectiuum, sint diuersæ animæ an sit distinctæ potentiæ, quæ tamen sint in eadem anima, secundo quęritur utrum omnes istæ potentiæ sint in eadem parte rei animatæ, puta in capite uel in corde &c. uel sint in diuersis partibus rei aĩatæ.

Ad primum respondet philosophus quod quando in re animata, est tantum unum principium uiuendi, puta solũ uegetatiuum, tunc tale principium est anima, unde in plãtis uegetatiuum est anima & non potentia, quãdo autem in re animata sunt plura principia uiuendi, ut in animali in quo est uegetatiuum, & sensitiuum & motiuum secundũ locum, talia principia sunt potentiæ & non sunt anima, sed

denominamus animam talis animati a nobiliori potentia ut anima quæ est in animali dicitur anima sensitiua a potentia sensitiua, quæ est nobilior quam uegetatiua, similiter denominatur anima, quæ est in homine, anima intellectiua a potentia intellectiua, quæ est nobilior alijs.

Ad secūdum respondet philosophus, duabus cōclusionibus. Prima est, in animatis uegetatiuis, idest in plantis & in animalibus imperfectis, ut sunt uermes, & lacerta, & uespe &c. potentiæ uegetatiuæ, & potētia sensitiua, & motiua secundum locū, & appetitiua, non distinguuntur subiecto, sed sunt in eadem parte ipsius animati. Hæc probatur primo quo ad plantas. Nam in omni parte ipsius plantæ, est potentia nutritiua, patet enim quod omnis pars plātæ uiuificatur & uirescit, ergo nutritur, & in omni parte ipsius plantæ est potentia augmentatiua, quia proportionaliter omnis pars plantæ crescit. ergo potentiæ uegetatiuæ non distinguuntur subiecto in plantis, sed sunt in eadem parte ipsius plantæ, secūdo probatur quo ad animalia imperfecta. Nam uidemus in cauda lacertæ decisa quod mouetur secundum locum, quod si sentit aliquod conueniens delectatur, si uero sentit disconueniens tristatur, puta si sentiat ignem, aut rem pongentem, sed delectatio & tristitia sunt in appetitu, ut dicemus in 3. lib. ergo uegetatiuum, & sensitiuum, & motiuum secundū locum, & appetitiuū, nō distinguuntur subiecto, sed sunt in eadem parte animalis.

Secunda conclusio, potentia intellectiua, quæ diuiditur in intellectum agentem, & possibilem, distinguitur subiecto ab omnibus prædictis potentijs. probatur sic, omnes potentiæ prædictę sunt affixæ organis corporeis, ut dicemus infra, sed potētia intellectiua, ut probatur in tertio libro nō est affixa organo corporeo. ergo non est in eodem subiecto, in quo est uegetatiua, & sensitiua. Præterea prædictæ potentiæ, ut dicemus infra, sunt potentiæ totius animati, sed intellectus est potentia solius animæ. ergo distinguuntur subiecto.

SVPER SECVNDVM LIbrum de anima tractatus secundus.

IN HOC secundo tractatu agendum est de potentijs animæ in communi, & de parte uegetatiua, unde diuidimus eum in quatuor capita.

Primo declarabitur quot sint genera potentiarum animæ.

Secundo ostendetur, quo ordine tractandum est de potentijs animæ.

Tertio describetur arbor, in qua continentur suo ordine omnes potentiæ animæ.

Quarto determinabitur de potentia uegetatiua, & de speciebus suis ex consequenti de anima uegetatiua.

CAPVT. I.

Circa primum caput ut plenior habeatur cognitio dicemus quot sunt genera animarum, et quot sunt modi uiuendi, & quot sunt genera potentiarum animæ.

Circa primum nota quod genus animarum est triplex, nam quædam est uegetatiua, & hæc est in plätis, quædã est sensitiua, & hæc est in omnibus animalibus, quædã est intellectiua, & hæc est in solis hominibus, quarũ hæc est sufficientia. Cum anima sit principium operationum uitæ, ut patet per secundam suam diffinitionem supra positam, quotuplex erit opus uitæ, totuplex est anima, sed opus uitæ est triplex.

Primum est illud quod exercetur per organum corporeum, & per qualitates corporeas, quæ sunt calor frigiditas humiditas & siccitas, causatur tamen a principio intrinseco, ut nutrire exercetur per organum corporeum, puta per stomachum, & per qualitatem corpoream, puta per calorem naturalem decoquentem cibum in stomacho, tamen est causatum ipsum nutrire a principio intrinseco, id est ab anima uegetatiua, quæ est intrinseca rei animatæ ut

forma sua. Et in hoc distinguitur ab opere rei inanimatæ, nā oīs operatio rei inanimatę est a principio extrinseco, puta operatio quæ est in graui & leui est a generante, & operatio quę ē in cœlo, est ab intelligentia mouente, secūdum ergo hoc opus uitæ, sumitur primum genus animæ quod est anima uegetatiua.

Secundum opus uitæ est illud quod exercetur per organum corporeum & causatur a principio intrinseco, sine tamen primis qualitatibus corporeis, ut sentire puta uidere exercetur per organum corporeum, ut per oculum, & a principio intrinseco, idest ab anima, & sine qualitate corporea, non enim fit sensatio per calorem, uel frigiditatem, sed solum quia recipitur intentionaliter species rei sensibilis, in organo sensus, ut declarabitur, & hoc opus uitæ est ab anima sensitiua.

Tertium opus uitæ est illud, quod exercetur sine organo corporeo, & a principio intrinseco, sine tamen omni qualitate sensibili & sine conditionibus indiuiduantibus, ut intelligere fit ab anima sine organo corporeo, quia intellectus non est affixus alicui organo corporeo, ut probatur in tertio libro, & est a principio intrinseco.i. ab anima, & sine qualitate sensibili. Non enim intellectus intelligit rem, puta lapidem, inquantum est albus, aut calidus, aut durus. Et sine cond t obus indiuiduantibus, non enim intelligit lapidem, inquantum est hic uel hic lapis, nec inquātum habet hanc uel hanc quantitatem, sed solum intelligit in uniuersali inquantum est lapis & inquantum est substātia corporea inanimata &c. Et hoc opus est ab anima intellectiua, patet ergo quod tres sunt animæ, quarum prima est imperfecta, quia est propinqua formæ rei inanimatæ, secunda est perfectior, quia opus suum quod est sentire est immaterialius, quia nō exercetur per qualitates corporeas, tertia est perfectissima quia opus suum quod est intelligere est maxime immateriale, cum non sit per organum materiale, & in hoc assimilatur substantijs separa-

tis quæ sunt imateriales,& in nullo corpore recipiũtur.

Secundo uidendum est quot sunt modi uiuendi uel genera uiuentium,& dico quod sunt quatuor, scilicet uegetatiuum sensitiuum motiuum secundum locum,& intellectiuũ. Quorum sufficientia est hæc. Genera uiuentium distinguuntur secundum diuersos gradus uiuẽtium,qui sunt tantum quatuor,quia primus est eorum,quę solum habẽt principium uegetatiuum,ut est nutrire seipsum & augeri, & generare sibi simile. Et sic plantæ sunt primum genus uiuentium. Secundus est eorum quæ habent in se principium uegetatiuum & sensitiuum,sed non mouẽtur de loco ad locum,immo semper permanent in loco ubi producta sunt,& sic animalia imperfecta,ut ostrea & conchilia sunt secundum genus uiuentium. Tertius est eorum,quæ habent in se principium uegetatiuum sensitiuum,& motiuum secundum locum. Et sic animalia perfecta, ut canis & leo &c. Sunt tertium genus uiuentium. Quartus est eorum,quæ habent in se principium uegetatiuum, & sensitiuum,& motiuum secundum locum,& intellectiuum. Et sic homo est quartum genus uiuentium, sumendo genus largo modo,pro qualibet multitudine. Si autem quæratur quare appetituum non facit quintum genus uiuentium. Respondetur secundum philosophum,quod hæc est,quia appetituum est in omni uiuente,in quo est sensitiuum. Nã omne animal dum sentit & similiter homo, uel sentit aliquod conueniens. Et sic sequitur delectatio, uel sentit aliquod disconueniens & nociuum, sic sequitur tristitia, sed delectatio & tristitia sunt in appetitu sensitiuo in quo sunt aliæ passiones, ut dicam in tertio libro, cum ergo in omni animali imperfecto & perfecto,& in homine sit sensitiuum. ergo etiam est appetituum. Et sic non facit genus quintum uiuentium, distinctum a quatuor prædictis.

Tertio uidendum est quod sunt genera potentiarum animæ sub quibus omnes aliæ particulares potentiæ collocantur,& dico quod sunt quinq;, scilicet uegetatiuum,

sensitiuum, appetitiuum, motiuum secundum locum, intellectiuum, quarum sufficientia est hæc, potentia distinguitur secundum distinctionem sui obiecti, sicut scientia distinguitur secundum distinctionem sui subiecti, obiectū autem potentiarum animæ quintupliciter consideratur. Primo inquantum est corpus unitum ipsi potentiæ, & sic circa ipsum est potentia uegetatiua. Nam potentia hæc solum nutrit corpus in quo est, & auget. Secundo consideratur inquantum est corpus unibile ipsi potentiæ non quidem secundum suum esse reale, sed per speciem sensibilē receptam in organo sensus, & sic circa ipsum est potentia sensitiua. Nam res sensibilis non unitur sensui secundum se, sed solum secundum suam similitudinem, uerbi gratia. Ad hoc quod uideam lapidem, non est necesse, quod lapis tangat oculum meum, sed solum quod similitudo lapidis recipiatur in oculo sicut recipitur in speculo. Tertio cōsideratur inquantum est ens unibile ipsi potentiæ secundū suam speciem intelligibilem repræsentantem rem in uniuersali & sine conditionibus indiuiduantibus, quod qualiter fiat dicemus in tertio libro & circa ipsum uersatur potentia intellectiua. De hac pertranseo usque ad tertium librum. Quarto consideratur inquantum trahit ad se animam, ut quoddam amatum & desideratum, & circa ipsum est potentia appetitiua. Bonum enim quod est obiectum appetitus trahit ad sui amorem animam desiderantem, immo & ipsum animal desiderans, & sic circa ipsum est potentia appetitiua. Quinto consideratur inquantum terminat motum localem ipsius animalis perfecti, quod mouetur de loco ad locum ut necessaria suæ uitæ acquirat, & sic circa ipsum uersatur potentia motiua secundum locum. Patet igitur quare sunt quinque genera potentiarum. Hæc de primo capite sufficiant.

CAPVT. II.

Circa secundum caput declarandum est quo ordine sit tractandum de prædictis generibus potentiarum, p

pter quod ponuntur duæ conclusiones.

Prima est, prius agendum est de uegetatiuo quam de sensitiuo, est enim magis commune, quia omnia uiuentia inferiora uegetantur, sed non omnia sentiunt, ut patet in plantis, & prius agendum est de sensitiuo quam de motiuo secundum locum eadem ratione, nam omne animal sentit, non tamen mouetur secundum locum, ut patet in animalibus imperfectis, ut in ostrea &c. Et prius agendũ est de motiuo secundum locum quam de intellectiuo, qa est minus commune. In omnibus enim uiuentibus corruptibilibus i quibus est intellectus, est etiam uegetatiua, & sensitiua, & motiua secundum locum, ut patet in hominibus, non tamen in omnibus in quibus est uege. & sensi. & moti. est intellectus, ut patet in animalibus irrõnabilibus, ergo intellectium est minus commune, conuenit enim soli homini inter omnia animalia. Dixi autem in uiuentibus corruptibilibus ut excludam substantias separatas in quibus est intellectus, & tamen non habent uegetatiuam potentiam, quia ut incorruptibiles non indigent nutritione, nec habent sensitiuum nec motiuum secundum locum, cum sint incorporeæ, & licet dicantur angeli moueri secũdum locum, ille motus non est physicus, quia omne mobile motu physico est corpus, sed mouentur motu metaphysico, ut habet declarari in sacra Theologia.

Secunda conclusio. Si uolumus de ijs potentijs habere notitiam prius agendum est de earum obiectis, secundo de actibus, tertio de ipsis potentijs, & per ipsas potentias cognoscemus substantiam animæ, uerbi gratia prius agẽdum est de colore quod est obiectum uisus quam de uisu, postea per ipsum uisum & alias potentias sensitiuas cognoscemus substantiam animæ sensitiuæ. Hæc conclusio probatur sic. Prius tractandum est de eo ꝙ ponitur in diffinitione actus & potentiæ quam de actu & potentia, ut prius tractandum est de aïali ꝙ̃ de homine, animal enim ponitur in diffinitione hominis, sed obiectũ ponitur in dif-

finitione actus, puta si uolo diffinire actum qui est uidere, diffiniam per ipsum uisibile, quod est obiectum ui sus. ergo prius tractādum est de obiecto, quam de actu. item actus ponitur in diffinitione potentiæ. nam potentia, ut dicitur in quinto metaphy. est principium agendi, uel patiendi, ut ui sus est principium uidendi. in hoc quod dico agendi induci tur actus. ergo prius agendum est de actu, quam de potentia. item per proprias passiones ipsius animę, & per eas ultimate cognoscemus substantiam animæ, ut per potentias uegetatiuas cognoscemus animam uege. & per sensitiuas animam sensitiuam etc. Hoc ergo ordine seruato prius agemus de potētia uegetatiua iuxta primam conclusionem, & prius de obiecto potentiæ uegetatiuæ, iuxta secundam conclusionem. Hæc de secundo capi. sufficiant.

CAPVT. III.

IN tertio capi. describenda est arbor, in qua continentur omnes potentiæ animæ suo ordine, sic incipientes. Animæ tres sunt, uegetatiua, sensitiua, intellectiua. Genera uiuentium sunt quatuor, uegetatiuum, sensitiuū, motiuum, secundum locum intellectiuus. Genera potentiarum sunt quinque, uegetatiuum, sensitiuum, motiuum secundum locum, intellectiuus appetituus. Potentiæ uegetatiuæ sunt tres, nutritiua, augmentatiua, generatiua. Nutritiua habet quatuor uires sibi deseruientes. s. attractiuam, retentiuam, digestiuam, expulsiuam. Augmentatiua nullam habet sibi deseruientem. Generatiua habet tres uires sibi deseruientes. s. seminatiuam, immutatiuam, formatiuā. Potentia sensitiua est duplex. s. exterior. & interior. Sensitiua exterior diuiditur in quinque, in uisum, auditum, odoratum, gustum, & tactum. Sensitiua interior diuiditur in quatuor secundum Commen. & bea. Tho. s. in sensum cōmunem, phantasiam, cogitatiuam, memoratiuam. potētia motiua secundum locum est duplex. s. progressiua, & dilatatiua, uel constrictiua. potentia intellectiua est duplex. s. intellectus pas-

sibilis, & intellectus agens. potentia appetitiua est duplex .s. appetitus intellectiuus, & appetitus sensitiuus. Appetitus intellectiuus est ipsa uoluntas, & liberum arbitrium, quod est eadem potentia cum uoluntate, quod declarabitur infra. Appetitus sensitiuus est duplex. s. cōcupiscibilis, & irascibilis, in quibus sunt undecim pasiones, ut declarabitur infra. Hæc est summa potentiarum animæ secundum uiam thomisticam.

CAPVT. IIII.

IN quarto cap. tractandum est de potentia negetatiua, & de speciebus suis. Est enim primum genus potentiarum, & magis commune, ut supra diximus. ergo ab ea, ut a priori inchoandum est. & ibi dicemus quatuor.

Primo de obiecto.
Secundo de actibus.
Tertio de potentijs.
Quarto de anima uegetatiua.

Circa primum nota, quod obiectum potentiæ uegetatiuæ dicitur alimentum, uel nutrimentum, quod tripliciter consideratur. Primo inquantū conuertitur in substantiam nutriti. uerbi gratia cōsideratur panis, ut per decoctionem caloris naturalis in stomacho conuertitur in carnē, & sanguinem hominis comedentis, ut homo non deficiat, et conseruetur in esse uiuo. & sic alimentum est obiectum circa quod operatur potentia nutritiua, & sic diffinitur. Alimentum est illud, quod est in potentia, ut conuertatur in substantiam rei nutritæ, ut conseruetur in esse uiuo.

Secundo consideratur secundum quod est quantum, quodlibet enim alimentum est corpus, et est compositum ex quatuor elementis: quia secundum philosophum ex eisdem componitur animatum, & ex eisdem nutritur, sed animata componuntur ex quatuor elementis. ergo ex eisdem nutriuntur, secundum ergo quod alimentum est quātum est augmentatiuum rei animatæ, quia quantum additum quanto, facit magis quātum quod est augere. unde alimen

tum,ut est quantũ, & corpus est causa augmenti in re animata. & hoc modo alimentum est obiectum, circa quod operatur potentia augmentatiua, & sic diffinitur. Alimentum est illud quod est augmentatiuum rei animatæ, ut ad debitam quantitatem deueniat.

Tertio consideratur, ut est superfluum, uel superabundans rei animatæ post nutritionem suã, uerbi gratia si Socrates comedit duos panes, isti duo panes decocti in stomacho, & digesti per uirtutem caloris naturalis dicuntur alimentum actu ipsius Socratis. dico actu, quia cibus antequam sit digestus non dicitur alimentum actu, quia non sine mora potest conuerti in substantiam rei nutritæ. natura igitur per potentiam nutritiuam conuertit partem huius alimenti in substantiam ipsius Socratis, & per potentiam augmentatiuam apponit partem ad augmẽtum ipsius Socratis, si debitam quantitatem nondum adeptus est, puta usq; ad. 21. annum, quod si de ipso alimẽto actu adhuc superest, tunc natura per potentiam generatiuam conseruat illam partem superabundantem in uasis seminalibus, quæ dicuntur membra genitalia, ut per illam partem possit animal sibi simile in specie generare. & sic circa ipm alimentum superabundans operatur potentia generatiua. Et nota quod illud elementum superabundans dicitur semen. Quod sic diffinitur, semen est superfluum alimenti. i. est pars alimenti, quod ordinatur ad generandum sibi simile in specie. Ex his patet quid sit alimentum, & quomodo circa ipsum diuersimode operantur nutritiua, augmentatiua, & generatiua.

Secundo tractandum est de actibus harum potentiarum qui sunt nutrire, augere, et generare. Et dicemus duo. primo quid sit. secũdo probatur quod sunt ab anima principaliter, & non a qualitatibus elementorum.

Circa primum nota, quod nutritio proprie dicta sic diffinitur. Nutritio est conuersio alimenti in substantiam rei nutritæ. & hæc diffinitio competit soli rei uiuenti, quæ pro-

prie nutritur. Nullum enim inanimatũ uere nutritur, quia per calorem naturalem nihil conuertitur in substantiã rei inanimatæ, licet sit instantia de igne, qui uidetur nutriri ex lignis, & alijs combustibilibus. Sed quomodo id cõtingat declarabitur in solutione argumentorum. Augmẽtum sic diffinitur. Augmentum proprie est per conuersionem nutrimenti deductio rei uiuentis a minori ad maiorem quantitatem. & hæc diffinitio etiam competit soli rei animatæ, quæ sola proprie augetur. unde nota, quod augmentum sumitur dupliciter. primo cõiter, & sic diffinitur. Augmentum est præexistenti quãtitati additamentum. & secũdum hunc modum dicuntur inanimata augeri, puta si lineæ bicubitę addatur cubitus dicetur aucta augmento communiter dicto. Secundo sumitur ꝓpriæ, & diffinitur sic. Augmentum est maioritas facta in priori, quanto per conuersionem alimenti in substantiam aucti, & sic conuenit solis animatis. non enim quando augetur paries conuertitur lapis in substantiam parietis, sed solum per ædificatorem apponitur lapis lapidi.

Nota tamen, quod hic est instantia de igne, qui uidetur augeri ex hoc, quod ligna combusta transeant in substantiã ipsius ignis, sed hoc declarabitur in solutione argumentorum. Generatio uero sic diffinitur. Generatio est a principio intrinseco rei productio similis in specie ipsi generanti. & hæc diffinitio competit soli rei uiuẽti. unde nota, quod sumitur dupliciter, primo pro omni mutatione, quæ est a non esse ad esse, siue sit a principio extrinseco, siue intrinseco. & hoc modo agitur de ea in quinto lib. physico. & est communis rei inanimatæ, unde hoc modo lapis dicitur generari, quia producitur a non esse ad esse a principio extrinseco, puta a cœlo. secundo sumitur pro productione rei a principio intrinseco ipsi rei genitæ, puta quando generatur puer producitur a uirtute, quæ est in semine ministrato a patre generante, & illud semen secundum uirtutem remanet in puero genito. & per hoc dicitur generari a principio

intrinseco,& hoc modo generatio competit soli rei uiuenti,& sic de ea agitur in libro de anima. Patet igitur qd sint actus potentiarum uegetatiuarum.

Secundo probandum est,quod isti actus fiunt principaliter ab anima uegetatiua. dico principaliter qa instrumentaliter fiunt a calore naturali,qui habet actionem ignis uirtualiter,quæ actio est decoctio.antequam enim alimētum conuertatur in substantiam nutriti.necesse est quod decoquatur in stomacho, & decoctio attribuitur igni formaliter,aut igni uirtualiter,qui est calor naturalis. loquendo ergo instrumentaliter nutritio, & augmentum sunt a calore naturali.principaliter uero sunt ab aīa,sicut gladius principaliter fit ab arte,quæ est in mente artificis,instrumentaliter uero fit a maleo. Quod autem principaliter fint ab anima,probatur sic. Actio naturalis principaliter attribuit formę,quia unumquodqꝫ operatur inquantū habet formam, ut patet etiā in artificiatis, in quibus nulla est operatio, nisi forma artificiati sit in mente artificis, puta artifex nūquam produceret gladium,nisi in mente sua haberet formā gladij,sed anima est forma rei uiuentis, ut ꝓbatum est supra. ergo anima est principaliter causa operationū naturalium, quæ sunt in uiuente.s.nutrire,augere, generare. Præterea anima est illa,quæ requirit tantam quantitatem in re uiuente,ita ꝙ in qualibet specie datur maximum, & minimum corpus,in quo potest recipi anima intellectiua. & etiā minimum,ut dictum est in secundo tracta. super primū physic.ergo anima est illa,quæ principaliter est causa augmenti.& per consequens etiam nutritionis. ad quam sequitur augmentum.Præterea actio, quæ est naturalissima omnibus,& solis uiuentibus,principaliter est ab anima uegetatiua,sed generare sibi simile in specie est actio,quæ conuenit omnibus,& solis uiuentibus,ut patet quod plātæ generant sibi simile in specie sua,& animalia, & homines.ergo hæc actio,quæ est generare,competit principaliter animæ uegetatiuæ. Nota tamen secundum philosophum, ꝙ

ad hoc,ut omne uiuens generet sibi simile in specie tria re-quiruntur.primo quod sit competentis ætatis. & ideo pueri nõ possunt generare propter ætatẽ suam imperfectam. secundo quod non sit orbatum.i.priuatum aliquo mẽbro requisito ad generationem.& ideo eunuchi nõ possunt generare.tertio quod non sit productum ex putrefactione,ut uermis.licet enim aliqua producta ex putrefactione possint generare sibi simile,puta mus productus ex putrefactione potest producere alium murem.non tamen omnia sic producta possuut ꝓducere sibi simile,puta musca non generat forte muscam, sed omnes producuntur ex aliqua materia putrefacta.patet igitur quid sint actiones potẽtiarum uegetatiuarum.& quomodo principaliter sunt ab anima,instrumentaliter uero sunt a calore naturali.

Tertio principaliter agendum est de potentijs uegetatiuis,quæ sunt nutritiua,augmentatiua, generatiua. Unde nota quod nutritiua data est ipsi rei uiuenti,ut debito tempore,puta.10.aut.20.aut.60.annis,uel plus.sed solum qđ competit unicuiq; speciei conseruetur in esse uiuo. nã cum resoluatur substantia rei uiuentis,sicut oleum resoluitur,et cõsumitur in lãpade ab igne, nisi per potentiã nutritiuam conuerteretur alimentum in substantiam rei nutritiuæ, ut fiat restauratio de eo,quod est consumptum, cito uiuẽs deficeret,& corrumpetur,sicut si non fieret appositio in lampade per aliud oleum,cito lumen lãpadis deficeret.& hinc est quod uidemus hominem nõ posse plus, ꝙ̃ per tres,aut sex dies sine cibo uiuere,quoniam continue consumit̃ substantia corporis sui,& cum non fiat restauratio per cibum nouum,ideo tandem moritur.Augmẽtatiua uero data est ipsi rei uiuenti,ut ad debitam quantitatem deueniat secundum conuenientiam suæ speciei.nam cum uiuentia ex paruo semine generentur,etiam cum parua quãtitate nascuntur.& ideo ut ad conuenientem quantitatem deducantur data est eis potentia augmentatiua. Generatiua uero data est,ut perpetuetur species rei uiuentis, quia enim omne in-

cipiduum rerum uiuentium inferiorum est corruptibile, nisi per generationem produceret sibi simile in specie, cito species deficeret, & ideo pulchre inquit Auer. in secundo de anima.commen.34. Solicitudo diuina, cum non potue rit facere ipsum uiuens permanere.i.perpetuari secundum indiuiduum miserata est, in dando ei uirtutē generatiuam, qua potest permanere in specie. Hæc ille. Patet igitur ad quid potentiæ uegetatiuæ date sunt omnibus uiuentibus corruptibilibus, ut autem potentia nutritiua possit alimen tum conuertere in substantiam nutriti date sunt ei quatuor uires ei deseruientes secundum Auicen. prima est attracti ua, cuius officium est appetere, & attrahere nutrimentum ad stomachum, uel ad locum, qui sit loco stomachi, nisi.n. animal appeteret cibum nūquam comederet, & sic defice ret. secunda dicitur retentiua, cuius officium est tamdiu re tinere cibum in stomacho, quādiu decoquatur. unde quan do hæc uirtus debilitatur animal patit uomitum, ut patet in infirmo graui. Tertia dicitur digestiua, cuius officiū est digerere, & decoquere nutrimentū retētum in stomacho, ut post conuertatur in substantiam nutriti. Quarta dicitur expulsiua, cuius officium est expellere partes crassas, uel su perfluas nutrimenti. Nullus est enim cibus, in quo non sit aliqua pars non conuertibilis in substātiam nutriti, & ideo illę partes expellūtur uarijs modis, partim stercore, partim urina, partim sputo, partim sudore etc.

Augmentatiua nullas habet sibi deseruientes, quoniam simul cum nutritiua, & omnibus quatuor suis uiribus, po tens est ad extendendum omnia membra corporis ppor tionabiliter, & sic causatur augmentum.

Generatiua tres uirtutes habet sibi deseruientes. prima dicitur seminatiua, cuius officium est ex alimēto supabun danti, de quo datum est supra colligere semen, & illud re seruare in partibus genitalibus. secunda dicitur immutati ua, cuius officium est permiscere semina masculi, & fœmi næ, & contemperare, secundum quod expedit formationi

cuiuslibet membri in eo quod generatur. tertia dicitur formatiua, cuius officium est ex feminibus sic pmixtis, membra omnia in eo quod generatur formare, & configurare. Hæc de potentijs uegetatiuis sufficiant.

Quarto principaliter declarandum est, quid sit anima uegetatiua. & sic diffinitur ab Arist. Anima uegetatiua est illa, quæ est generatiua alterius, quod est eiusdem speciei cum suo generante, ut in planta, puta in pomo, anima uegetatiua est illa, per quam pomum generat pomum, et oliua generat oliuam. Sed dubitatur, quare philosophus non diffinit eam per hunc actum, qui est nutrire, uel augere, sicut diffinit per generare. Respondet philosophus, ꝙ hoc conuenienter actum est, quia nutrire est actus imperfectior, ꝙ augere, & augere, ꝙ generare. Vnde generare est actus perfectus, & tanquam finis animæ uegetatiuæ, tunc enim aliquid perfectum est, cum sibi simile producere potest. Cum igitur res ordinata ad finem conuenienter denominetur, & notificetur per suum finem, & generare sit finis animæ uegetatiuæ, ut dictum est, merito philosophus descripsit aīam uegetatiuam per hunc actū qui est gn̄are.

Vltimo quædam augmenta soluenda sunt. Primū probat quod cognoscamus actus per potentias, & non econuerso, sic potentia est prior actu. ergo per potentias cognoscimus actum. Antecedens patet, quia potentia est causa sui actus, ut uisus est causa actus uidendi, sed omnis causa est prior suo effectu. ergo potentia est prior suo actu. consequentia uero probatur sic. scientia ꝓcedit ex notioribus, & prioribus, ut probatur in primo Poste. ergo si potentia est prior suo actu, cognoscimus actum per potentiam, & non econuerso.

Ad hoc dicitur, quod aliquod est prius dupliciter. Primo secundum se, & secundum naturam suam, quia scilicet prius habet eē, & sic omnis causa est prior suo effectu. Secundo aliquid est prius secundum cognitionē nostram, quia. s. prius cognoscit a nobis, licet sit posterius secundum

suum esse. & hoc modo negatur, quod potentia sit prior actu, nec omnis causa sit prior suo effectu, immo in naturalibus prius cognoscimus effectum, & per effectum cognoscimus causam.

Secundum probat, quod nutriri, & augeri competat alteri, quam rei animatę sic. ignis est res inanimata, et tamen nutritur ex oleo, & lignis combustis. per appositionẽ enim lignorum ignis conseruatnr, & etiam exaugetur, quanto enim plura cõbustibilia apponuntur, tãto magis augetur ignis. ergo nutriri, & augeri competit alteri rei, q̃ rei aĩatę.

Ad hoc respondet bea. Tho. quod ignis nõ proprie, sed similitudinarie nutritur, & augetur, quod declaratur sic. illud proprie nutritur in cuius substantiam alimentum conuertitur sine generatione alterius indiuidui, uerbi gratia Socrates nutritur, quia in substantiam ipsiusmet Socratis alimentum conuertitur. non enim ex hoc, quod nutritur sit alius homo, imo post nutritionem remanet ipsemet Socrates. illud autem similitudinarie nutritur, in quo uidetur alimentum conuerti, & tamen in rei ueritate non cõuertitur, sed ex tali alimento generatur de nouo aliud indiuiduum, sic accidit in igne, quando lignum apponitur igni, lignum dum comburitur non transit in substantiam præcedentis ignis, sed in tali ligno nouus ignis generatur, ita q̧ tot fiunt ignes quot sunt combusta ligna, licet uideantur esse unus ignis, quia se tangunt, similiter illud proprie augetur, quod existens idem numero recipit maiorem quantitatẽ, ut Plato, quando est puer unius cubiti, & quãdo est duorum cubitorum est idem homo, qui prius erat. illud autem secundum similitudinem augetur, quod uidetur existens idem recipere maiorem quantitatẽ, et tamen non remanet idem quod prius erat, sed fit aliud, sicut si tabulæ bicubitæ addatur tertius cubitus non remanet eadem tabula, sed fit alia, quia per additionem nouæ partis fit aliud totum, sic accidit in igne, quando apponitur lignum, & comburitur fit nouus ignis, qui additus priori igni facit aliud totum, idest

ignem alium compositum ex pręcedenti igne, & ex eo qui de nouo generatur in ligno apposito. Patet igitur quod so la animata proprie nutriuntur, & augētur, licet metaphoricæ conueniat alijs inanimatis. Hæc de secundo tracta. super secundo lib. de anima dicta sufficiant.

TRACTATVS TERTIVS SVper secundo libro de anima. de potentia sensitiua exteriori.

IN Hoc tertio tracta. agēdum est de potentia sensitiua exteriori, & de speciebus suis. & diuidimus eum in sex cap.

In primo agitur de sensu in communi, non applicando ad aliquem sensum in particulari.

In secundo agitur de uisu.

In tertio agitur de auditu.

In quarto agitur de odoratu.

In quinto agitur de gustu.

In sexto agitur de tactu.

CAPVT. I.

IN primo cap. agendum est de sensu in communi quantum ad illa, quæ conueniunt cuilibet sensui. Et quia dictum est supra, quod prius agendum est de obiecto. secundo de actu. tertio de potentia. Seruantes hunc ordinem primo agitur de obiecto sensus, quod est sensibile. secundo de actu, qui est sentire. tertio de potentia, quæ est ipse sensus. & nota quod ea quæ hic dicentur conueniunt omni sensui, tam exteriori, quam interiori.

Circa primum quæritur quotuplex est sensibile, quod a sensu cognoscitur.

Respondeo secundum philosophum est triplex. primo est sensibile proprium. secundo est sensibile commune. tertio est sensibile per accidens. sensibile proprium est illud,

quod solum ab uno sensu sentitur,& circa ipsum non decipitur sensus,ut sonus est proprium sensibile,quia a solo auditu percipitur,& non fallitur auditus in sentiendo sonum, utrum sit acutus,an grauis dummodo organum sit dispositum, qđ dico, quia si organum sensus est indispositum, tunc potest decipi sensus,uerbi gratia, quia lingua febricitantis est aspera humore cholerico, ideo dulcia uidentur sibi amara,& secundum distinctionem proprij sensibilis distinguuntur sensus,ut dicemus infra,ubi assignabimus sufficientiam quinque sensuum exteriorum. Sensibile cōmune est illud quod a pluribus sensibus potest sentiri, uel ab omnibus.& circa ipsum potest sensus errare. Hæc sensibilia communia sunt quinque secundum Aristot.scilicet motus,quies,numerus,figura,magnitudo. nam motus potest uideri, & audiri, & tangi etc. secundum autem prospectiuos, ut patet per Aloen, & Vetulionem in ꝑspectiuis suis sunt.20.s.distantia,situs, corporeitas, figura, magnitudo, continuitas,distinctio,numerus,motus,quies, asperitas,lenitas,raritas,diaphaneitas,spissitudo, soliditas, pulchritudo,turpitudo,similitudo, dissimilitudo. & circa hæc sensibilia communia potest sensus errare, uerbi gratia si ponatur remus in aqua, dum nauigatur apparebit figura ipsius tortuosa,& breuis,si ex hac apparentia uolo iudicare remi figuram esse tortuosam decipitur sensus meus. Similiter uulgares qui dicunt solem non esse maiorem scuto, quia non uidetur ab eis sub maiori figura decipiuntur. est enim maior tota terra,ut probat Astrologus.Sensibile per accidens est illud quod non sentitur,nisi mediante alio,ut campana est sensibile per accidens,quia non sentitur, nisi mediante sono.

Sed nota,qđ ad hoc,quod aliquid sit sensibile per accidens duo requiruntur.primo quod non immutet sensum, nec quantum ad speciem sensibilem,nec quantum ad modum sentiendi.Nam si mutat sensum quãtum ad speciem sensibilem receptam in organo sensus est sensibile per se,

& proprium.uerbi gratia,quia species albedinis recepta in oculo immutat uisum, & species soni recepta in aure immutat auditum. Albedo, & sonus dicuntur sensibilia per se,& propria.Si uero immutant sensum quantum ad modum sentiendi dicuntur sensibilia per se,sed cōmunia,uerbi gratia figura,si est in corpore paruo minus immutat uisum,quam quādo est in corpore magno.& similiter quando est remota a uisu minus immutat. nam homo a remotis uidetur paruus,quando est ꝓpinquus uidetur magnus. & tamen eadem figura secundum se est in homine distante,& in eodemmet propinquo ipsi uidenti.secundum ergo quod figura est in alio,& alio situ diuersimode imutat sensum.& propter hoc apud bea.Tho. sensibilia communia sunt sensibilia per se,quia licet non sentiantur,nisi mediantibus sensibilibus proprijs, puta non uidetur magnitudo, nisi colorata,tamen alio & alio modo immutat sensum, secundum quod est in maiori,uel minori corpore, & secundum quod est in diuerso situ.illud autem quod non immutat sensum,nec secūdum speciem receptam in organo,nec secundum modum sentiendi dicitur sensibile per accidēs, ut campana sentitur per accidens ab auditu, quia remoto sono nullo modo immutat auditum,& remoto colore, ac figura etc.nullo modo immutat uisum. Secūdo requiritur quod illud,quod per accidēs cognoscitur ab uno sensu sit aptum natum cognosci per se ab aliqua alia potentia cognoscitiua, siue sit potentia sensitiua exterior,siue sensitiua interior,siue sit intellectus.Exemplum primi,dulcedo mellis per accidens cognoscitur a uisu; si enim uideo mel cognosco,quod est dulce.hæc tamen dulcedo per se cognoscitur a gustu. Exemplum secundi. Plato per accidens uidetur:non enim uidetur, nisi quia est coloratus, & tamen per se cognoscitur a potentia cogitatiua,de qua dicemus in tertio libro, quod cognoscit per se omnia indiuidua substantiæ propter sui nobilitatem. Exemplum tertij, homo sentitur per accidens a uisu.non enim sentitur,nisi inquan-

tum est coloratus, uel frigidus, aut calidus etc. & tamē per se cognoscitur ab intellectu, cuius officium est cognoscere omnia uniuersalia, siue genera, siue species, ut dicemus in tertio lib. Ex his patet quotuplex est sensibile, quod a sensu cognoscibile est, de distinctione sensibilis per se, & proprij dicemus infra.

Circa secūdum quæritur, utrum sentire sit actio, an passio, & quomodo differt ab intelligere.

Respondeo secundum philosophum, quod sentire est passio, & alteratio quædam.

Sed nota, ut inquit philosophus, qđ passio sumitur dupliciter, similiter alteratio. primo sumitur propriæ, & est quando patiens priuatur aliqua forma, præcipue conuenienti per actionem agentis contrarij, ut quando aqua priuatur frigiditate, & recipit calorem per actionem ignis proprie aqua patitur, & alteratur. secundo sumitur communiter pro receptione cuiuslibet formæ etiam pficientis suum subiectum, ut quando intellectus recipit scientiam dicitur passio, & alteratio communiter, quæ alio termino dicitur alteratio perfectiua, & quando materia recipit formā substantialem, qua fit actu, & perficitur, dicitur pati, & alterari communiter. Quādo igitur dicit philosophus, quod sentire est pati, & alterari. intelligendum est qđ sentire quando est cum lesione organi dicitur pati proprie, ut quando Socrates tangit ferrum ignitum, ipsum sentire est proprie pati, quando uero est sine lesione, immo cum delectatione dicitur pati communiter, & perfectiuæ, ut quando Socrates tāgit cōuenienter calidū, odorat suaues odores etc.

In quo uero differat ab intelligere, dico pro nunc, quod differt in duobus. primo, omne sentire fit per aliquod organum corporeum, ut uidere per pupillam oculi, tangere per neruum etc. De his enim organis dicemus in particulari in sequen. sed intelligere non fit per aliquod organum corporeum. hoc supponatur, quoniam probatur in tertio lib. secūdo differt, quia omne sentire fit per aliquod mediū cor-

poreum, per qđ defertur species rei sensibilis, usq; ad organum sensus; ut per aerem defertur species soni, usq; ad miringam auris, quod quomodo fiat dicemus infra, sed intelligere non fit per aliquod medium corporeum, ut deferens speciem intelligibilē usq; ad intellectum. species enim intelligibilis est pure spiritualis, nec est apta nata recipi in aliquo medio corporeo. Hæc de sentire in cōi sufficiant.

Circa tertium quæruntur duo. primo quomodo se habet sensus ad sensibilia, utrum habeat ea in se actu, & potentia. puta utrum uisus habeat in se omnes colores, uel sit in potentia ad recipiendum eos. secundo utrum sensus sit causa efficiens sui actus, uel solum sit recipiēs, puta utrum uisus sit causa efficiens, & actiua uisionis, uel solum recipiat uisionem.

Ad primum respondet philosophus. primo distinguendo de potentia, & actu. secundo declarat, quomodo sensus potest dici in potentia, & in actu. dicit igitur philosophus, quod potentia est duplex. s. remota, & propinqua. ille est in potentia remota, qui nondum habet habitum, aut formā, & est aptus natus habere talē habitum, aut formam. uerbi gratia puer paruus non habet habitum scientiæ, & tamen est aptus natus habere, & canis modo natus nō habet uisum, & tamen est aptus natus habere. post nonum diem ille est in potentia propinqua, qui iam habet aliquem habitum, aut formam, sed non operatur secundum illum habitum, aut formam. & tamen potest operari, uerbi gratia Socrates habens logicam, & non actu argumentās est in potentia propinqua. potest enim quando uult, si nō est impeditus argumentari. & inter has potentias hæc est differentia, quod ille qui est in potentia remota nō potest acquirere habitum, uel formam sine mutatione. uerbi gratia homo ignorans non potest acquirere sciētiam, nisi moueatur a magistro, uel suo intellectu agente ab ignorantia ad scientiam, quæ ignorantia si sit simplicis negationis, ut in puero, hæc mutatio non est proprie alteratio, quia altera-

tio proprie dicta est a qualitate contraria ad qualitatē contrariam, sed in puero nulla est qualitas contraria scientiæ, ideo quando aliquis purus ignorans acquirit scientiā, non proprie alteratur. si autem sit ignorantia prauæ dispositionis, idest cum errore, tunc quando sic ignorans acqrit scientiam proprie alteratur, quia mutatur de contraria qualitate ad contrariam qualitatem, idest de errore ad scientiam. ille autem qui est in potētia propinqua, idest iam habet habitum, & formam potest exire in opationes per seipsum sine mutatione facta ab aliquo mouēte extrinseco, puta Socrates habens scientiam logicæ potest sine doctore argumentari, & Plato habens uisum potest quando uoluerit uidere, dummodo non sit impedimentum, nec in organo uisus, nec in medio, puta in aere. Nec dicendum est, quando quis exit de habitu, uel forma ad operationem, ꝙ alteretur immo perficitur, perfectio.n. scientis est uti scientia sua, & sentientis uti sensibus, sicut perfectio artificis est operari secundum artem suam, sicut duplex est potentia, ita duplex est actus. s. primus, & secundus, actus primus est habitus, uel forma, quæ est principium operationis, ut scientia ædificandi est actus primus, quia est causa ædificationis. actus secundus est ipsa operatio, ut est ædificare, syllogiçare etc. Inter hos actus hæc est differentia, ꝙ ille qui habet actum primum. i. habitum, uel formam est in potētia, & in actu. in actu quidem, quia habet habitum. in potentia aūt, quia potest secūdum talem habitum operari, licet actu nō operatur. unde logicus dormiēs dicitur esse in actu primo, qa habet habitum logicæ, & non actu utitur eo syllogiçādo. ille uero qui habet actum secūdum. i. operationem simpliciter est in actu, & nullo modo in potentia. Habet enim habitum, & operationem causatam ab illo habito, ut patet in Socrate logico, qui actu syllogiçat. Positis distin. de potentia, & actu respondetur ad dubium præpositū. s. quomodo se habet sensus ad sensibilia per duas conclusiones.

Prima conclusio. Sēsus non semꝑ habet in se actu ob-

iecta sensibilia, puta uisus, non semper habet in se actu colores. probatur, si sensus puta uisus habet semper in seipso colores. ergo semper est in potentia propinqua ad uidendum. sed hoc est falsum. probatur consequentia, si habet in se colores. ergo habet formam, puta speciē coloris, quæ est principium & causa uisionis, sed quando aliquis habet habitum, & formam qnæ est principium alicuius operationis dicitur esse in potentia propinqua, ut dictum est supra. ergo si uisus semper habet in seipso colores erit semper in potentia propinqua ad uidendum. falsitas uero consequentis probatur sic, si uisus habet in se colores. ergo uidebit animal quæcunq; colorem uoluerit, etiā remoto quolibet colore extrinseco, puta si in oculo meo semper est similitudo albedinis, uidebo albedinem, etiam remoto quolibet corpore albo, et si in aure semper haberem sonum campanę, semper sentirem hunc sonum. dato casu, ꝙ nulla campana pulsaretur. patet, aut quod hæc sunt absurda. ergo non omnia sensibilia semper sunt actu in sensibus.

Secunda conclusio, sensus aliquando habet sensibile in seipso actu, aliquādo in potentia. probatur ad sensum, oculus actu uidens albedinem habet in seipso actu similitudinem albedinis. Oculus uero dormiētis habet solum in potentia in seipso colores, prout pōt uigilans colores uidere. patet igitur quomodo sensus se habet ad sua sensibilia.

Ad secundum dubium, in quo quæritur, quæ sit causa effectiua actus sentiendi, qui dicitur sensatio.

Respondeo, ꝙ circa hoc est duplex opinio. Prima dicit, ꝙ causa actiua sensationis est obiectum sensibile, puta ꝙ uisio est ab obiecto, puta a colore, ut præsentatur potentię uisiuæ, & potentia uisiua solum recipit in se hanc uisionem causatā ab obiecto, & sic scd'm hanc opinionem oēs sensus sunt potentiæ puræ passiuę, & receptiuæ, sensationes.

Sed hæc opinio est falsa, & probatur sic, dictum est in secunda diffinitione animæ, quod anima est principium quo uiuimus, sentimus mouemur secundum locum &c.

Ergo anima est principium actiuum omnium operatio-num quæ sunt in uiuentibus, sed sentire est operatio rei ui uentis, ergo anima est principium actiuum, & causa acti-ua ipsius sentire, non quidem immediate, sed mediante sua potentia sensitiua, nihil enim operatur anima nisi per potẽ tias suas, ut intelligere per intellectum, si ergo sentire cau-satur actiuæ ab anima principaliter & a potentia sensitiua immediate uelut ab instrumento, ergo non causatur acti-uæ solum ab obiecto sensibili.

Secunda opinio est Bea. Tho. qui tenet quod sensus ẽ potentia passiua & actiua, sed respectu diuersorum. Nam sensus recipit similitudinem sui obiecti extrinseci, puta ui-sus recipit in se similitudinem coloris, qui est in pariete, & inquantum recipit dicitur potentia passiua, sicut enim omnis receptio, potest dici passio largo modo, sic omnis potentia receptiua potest dici passiua, dicitur uero poten-tia actiua pro quanto sensus actuatus similitudinem sui obiecti, causat actiuæ sensationem suam, puta uisus ut iã in se recipit similitudinem albedinis quæ ẽ in pariete uidet ipsam albedinem in pariete. Quando ergo quæritur quę sit causa actiua sensationis.

Respondeo quod non est obiectum sensibile solum, ut probatum est contra primam opinionem, nec sensus so-lus, quia sequæretur quod posset sentire etiã remoto quo-libet sensibili, sed est sensus actuatus similitudine sui obie-cti a sufficienti diuisione. Et si quæratur in quo recipiatur sensatio causata actiuæ a sensu. Respondeo quod recipitur in eodemmet sensu, quia actio immanens qualis est senti-re, recipitur subiectiuæ in eodẽmet agente a quo causatur, ut uisio causatur a uisu, & recipitur in uisu. Et si fiat instan tia, quod tunc erit idem agens & patiens, ut enim uisus causat uisionem est agens, ut autem in se recipit uisionem est patiens. Respondeo & concedo quod idem sensus erit agens & patiens, sed respectu diuersorum. Nam sensus ut est actuatus similitudine sui obiecti est agens & causans

ſenſationem,ſecundum uero quod conſideratur ut ſenſus eſt,ideſt per ſe ſolum,ſic eſt patiẽs & recipiens ſenſationẽ. Hæc ſufficiant de obiecto ſenſus & de ipſa ſenſatione & de ipſo ſenſu in communi. Nunc ſequitur conſideratio ſenſuum exteriorum in particulari. Et primo de uiſu.

CAPVT. II.

IN capite ſecundo agendum eſt de uiſu,qui nobilior eſt inter omnes ſenſus & ſpiritualior ut declarabitur, quando dicemus ſufficiẽtiam quinque ſenſuum exteriorum.

Circa uiſum dicenda ſunt quatuor. primo de obiecto uiſus, ſecundo de medio quo ſit uiſio. tertio de organo ipſius potentiæ uiſiuæ,quarto de potentia uiſiua. Et hunc ordinẽ ſeruabimus in alijs ſenſibus.

Circa primum nota quod obiectum uiſus eſt duplex, primo eſt obiectum principale,& hoc eſt color,principaliter enim uidemus colores,ſecũdo eſt obiectum adæquatum & hoc non eſt color,plura enim uidemus, quæ non habent colorem,ut ſunt ignis & ſol,& ſtellæ &c. Hoc obiectum non habet nomen ꝓpriũ,ſed cõi naturæ dicitur uiſibile,ſub quo continẽtur omnia quæ uidentur in lumine, ut omnes colores & oĩa corpora lucida, ut ignis & aſtra. Et omnia quæ uidentur in obſcuro, ut noctiluce & oculi cati,& quærcus putrida,quæ in noctæ uidetur eſſe argentum. Hæc enim ſi uidentur in die non apparent lucida,quia lux eorum parua eſt,& obumbratur maiori luce, puta lumine ſolis,quando autem uidentur in die uidentur ſub proprio colore,ut oculus cati in die apparet croceus, in nocte apparet ſplendidus,& cauda noctiluce in die apparet alba, in nocte apparet ignea flamma, & quærcus putrida in die apparet alba, in nocte apparet lucida argentea. Nec hoc reputandum eſt impoſſibile, ſi enim ſol luce ſua obumbrat omnes ſtellas ita quod non apparent in die,cum tamẽ ſint ſuper noſtrum hemiſphærium, multo magis poteſt obumbrare lucem prędictorum cum ſit parua reſpectu lucis,quæ eſt in aſtris. Si ergo quæratur q̃

est obiectum uisus, dicendum est, quod uisibile est obiectum adæquatum, color autem est obiectum principale. Quod sit color dicemus in sequenti puncto.

Secundo declarandum est quod sit medium, quo mediante fit uisio, unde nota quod triplex medium requiritur ut fiat uisio. Primo requiritur similitudo rei uisibilis, puta similitudo albedinis quæ causatur a corpore albo & recipitur in aere, & per aerem defertur usque ad oculum, qua recepta in oculo uidetur albedo quæ est in corpore albo. Et quod sit necesse hanc similitudinem causari ab obiecto uisibili & deferri usque ad oculum sicut imago Socratis fertur usque ad speculum, probatur sic. Mouens proximũ & motum sunt simul, ut patet in. 7. physico. sed obiectum uisibile est mouens oculum ad uidendum, ergo obiectum debet tangere oculum, sed non debet tangere secundum seipsum, quia ut dicit philosophus in secundo de anima, sensibile positum supra sensum non sentitur. Nam si ponatur lapis super pupillam oculi non uidebitur, ergo obiectum debet tãgere oculum per aliquod medium, sed hoc medium dicitur esse similitudo rei uisibilis quæ defertur usque ad oculum. ergo necesse est quod fiat uisio per ipsam similitudinem obiecti uisibilis. Et nota quod hæc similitudo diuersimode denominatur. Nam a physicis dicitur species rei uisibilis uel intentio rei uisibilis. A prospectiuis autem dicitur linea uisualis, uel radius uisualis. Et hoc quidem medium se tenet ex parte rei uisibilis, ut scilicet per ipsum uniatur obiectum uisibile potentiæ uisiuæ. Secundo requiritur medium, in quo recipitur ipsa species obiecti uisibilis. Et quod defert eam usque ad potentiam uisiuam. Quod medium secundum philosophum est corpus diaphanum, quod sic diffinitur, diaphanum est corpus transparens non coloratum secũdum se, sed est receptiuum omnium colorum, ut aqua, & aer, & uitreum, & crystallum & plura alia & corpora cœlestia, omnia hæc sunt transparentia. Nam si ponatur denarius

in fundo aquæ uel post uitrum & cristallũ, uidetur ab oculo, similiter uidemus stellas fixas, quæ sunt in octaua sphæra. ergo signum est quod sphæræ planetarum sunt diaphanæ. Medium igitur deferens species rerum uisibilium ad oculum est corpus diaphanum. Quod quidem non sit coloratum secundum se probatur. Nam si haberet aliquẽ colorem, omnia quæ uiderentur per ipsum apparerẽt eiusdem coloris, ut patet quando ponitur uitrum rubeum ante oculos, omnia quæ uidentur apparent rubea. Et hoc quidem medium se tenet ex parte rei uisibilis, ut scilicet per ipsum deferatur species rei uisibilis ad potentiam uisiuam. Tertio requiritur medium quod sit actuans corpus diaphanum, idest disponens diaphanum, ut sit sufficiens ad deferendũ spẽm rei uisibilis usque ad potentiã uisiuã & hoc est lumẽ, ut ergo sciamus qd sit hoc lumẽ, quinque diffinienda sunt. s. lux lumẽ, radius splẽdor, color, lux sic diffinitur, lux est qualitas ĩmutatiua uisus, existens in corpore lucido nõ causata nec cõseruata per actionẽ alterius lucidi, ut in sole, cuius lux immutat uisum, & est fundata in corpore solis per se lucido, nec causatur in sole ab alio lucido illuminante solem, lumen est qualitas immutatiua uisus existens in corpore non lucido, sed illuminato actione corporis lucidi, ut lumen quod est in camera existit in aere, qui non secũdũ se est lucidus, sed illuminatus actione solis, aut ignis, aut alterius stellæ. Item sic diffinitur ab Aristotele in secundo de anima, lumen est actus diaphani, ubi nota quod diaphanum est duplex, scilicet in potẽtia, & in actu, diaphanum in potentia est corpus quod potest transparere, sed actu nõ transparet, ut aer in nocte tenebrosa, diaphanum in actu, est corpus quod actu transparet, ut aer illuminatus, sine lumine. ergo diaphanum non est actu. ergo lumen est actus diaphani, id enim per quod aliquid est actu, dicitur actus ejus, ut qui per animam uiuens est actu, anima est actus uiuentis, radius est ipsummet lumẽ, ut causatur a corpore lucido secundum rectam lineam.

Splendor est lumē, ut causatur a corpore lucido per lineā reflexam, puta sol causat lumen in speculo, ex speculo fit reuerberatio luminis ad parietem, lumen quod causatur ex tali reuerberatione, dicitur splendor. Color est lux obūbrata uel obscurata, per opacitatem corporis terminati, id est non transparentis, primo dicitur lux obumbrata, unde nota quod eadē qualitas diuersimode recepta, dicitur lux lumen, color primo dicitur lux, inquantum est in corpore lucido secundum se, sic in sole & igne est proprie lux, secundo dicitur lumen, inquantum recipitur in corpore diaphano, sic dicimus quod lumen recipitur in aqua, & in aere, tertio dicitur color, ut recipitur in corpore terminato, id est solido & non diaphano, ut in lapide ligno ferro &c. Et quia hæc corpora solida sunt multum terrestria, & terra est secundum se obscura & opaca, ideo huiusmodi corpora obumbrant lucem in eis receptam, & lux sic obūbrata ex opacitate terræ dicit̄ color, secūdo dicitur ex opacitate corporis terminati, unde nota quod ex uaria proportione lucis ad opacum diuersæ species colorum generantur. Nā ubi multū est de luce, et parū de opaco terrestri fit albedo, ubi autem est multum de opaco, & parum de luce fit nigredo.

Tertio declarandum est, quid sit organum uisus, unde nota secundum Auicen. & Albertum, quod organum uisus sunt duo nerui egredientes ab anteriori parte cerebri, qui sunt concaui, & per eos deferuntur species rei sensibilis recepta in oculis usque ad sensum cōmunem. Et sunt duo oculi affixi in sumitate ipsorum neruorum. Substantia autem ipsorum oculorum ex tribus componitur. Primo in oculo ponitur humor crystallinus congelatus, in quo recipitur species rei uisibilis, ut in diaphano. Secundo ponitur humor rubeus post crystallinum, qui est terminans & souens ipsum crystallinum, deinde ponuntur plures tunicæ, quæ sunt pelliculæ in se continentes hos duos humores, uelut propria sua uasa, de ijs tunicis & earum numero cō

ſiderare eſt officium proſpectiui, deinde ponitur humor niger uel glaucus uel ceruleus ſub illis tunicis circūdans humorem cryſtallinum, ut per eum congregetur & fortificetur ſpecies uiſibilis in pupilla oculi, quæ facile offenditur a nimia claritate, ut patet quando intuemur ſolem, dedit ſimiliter natura palpebras, ut defendant oculum ab exterioribus nocumentis, & ſupercilia ut magis congregetur ſpecies rei uiſibilis in pupilla oculi, organum igitur uiſus continet hæc omnia, ſcilicet duos neruos, duos oculos, duas palpebras, duo ſupercilia, hæc tamen duo ultima non ſunt neceſſaria, quia plura animalia habent uiſum, & tamen non habent palpebras nec ſupercilia, ut patet in locuſtis &c. Hæc de organo uiſus pro nunc ſufficiant. Nam ſufficienter de ijs conſiderare eſt officium proſpectiui, qui & conſiderat omnia mirabilia quæ contingunt in uiſione, Deo propitio de eis componemus tractatum.

Quarto & ultimo diffiniendum eſt quid ſit uiſus, unde nota quod ſic diffinitur, uiſus eſt primus ſenſus cuius organa ſunt duo nerui qui progrediuntur ex cerebro, & duo oculi, & ſentit ſecundum rationem primam coloris, dignoſcit autem cum colore, coloratum corpus, primo dicitur primus ſenſus, non quidem in conſtituendo animal, hic enim eſt tactus, ut dicemus infra, ſed eſt primus in dignitate & perfectione. Secundo dicitur, cuius organa &c. hæc declarata ſunt ſupra. Tertio dicitur & ſentit ſecundū primam rationem coloris, ideſt primo & per ſe & principaliter, ſentit colorem, eſt enim obiectum principale, ut diximus ſupra. Et cum colore per accidens ſentit corpus coloratum, ut cum colore niuis, per accidens uideo ſubſtantiam niuis inquantum eſt alba. Hæc de potentia uiſiua ſufficiant. Vtrum autem colore ſit per ſe uiſibilis, & ſemꝑ indigeat lumine declarabit in ſolutiōe argumētorū.

CAPVT III.

IN tertio capite agendum eſt de auditu, de quo uidebimus quatuor, primo de obiecto, ſecundo de medio, ter-

tio de organo, quarto de potentia auditiua. Obiectum auditus ut ab omnibus conceditur est sonus, de quo dicemus tria. Primo quomodo generatur. Secundo quomodo generatur Echo, & quid sit. Tertio quomodo generatur uox quæ est species soni, & quid sit, ut autem sciamus quomodo generatur sonus.

Notandum quod sonus dupliciter consideratur. Primo ut est in corpore sonante, puta in campana, & sic est in eo solum in potentia, ut in causa quæ potest ipsum producere sicut rosa est in radice. Secundo ut recipitur in aere, uel in aqua & defertur ad auditũ & sic est sonus in actu, & est subiectiuæ in aerem, non aũt in corpore sonante, sed solũ ut in sua cã, unde in hoc distinguitur sonus a colore, quia color est subiectiuæ in corpore colorato, in diaphano uero est solum secundum speciem intentionalem, uel lineã uisualem, ut diximus supra, sonus autem non est subiectiuæ in corpore sonoro, sed subiectiuæ in aere uel aqua in q̃bus recipitur & potest fieri ad auditum, loquendo igitur de sono in actu dico quod tria requiruntur ad suam generationem, primo requiritur percutiens & est corpus percussum. Nam percussio causat sonum, sed percussio requiritur percutiens & percussum, sicut motus requirit mouens & mobile, deinde requiritur medium in quo recipitur sonus, puta aer, uel aqua, quia ad hoc quod generetur sonus est necesse quod percutiẽs tangat percussum & dũ tangit percussum facit ictum, sed ictus non est sine motu locali, mouetur enim aer aut aqua, aut aliud medium quã do mediat inter percutiens & percussum. Motus uero localis semper fit in aliquo medio, & nunquam in uacuo, ut patet in quarto physico. cap. de uacuo. Igitur ad generationem soni tria requiruntur, s. percutiens tangens percussum, & medium medians inter percutiẽs & percussum ꝙ ex percussione expellitur. Sed nota quod percutiens & ꝑcussum si debent generare sonum, debent habere has cõditiones. primo ꝙ sint corpora dura & ex mutua percus-

sione & resistentia excludatur aer medians inter ea, & ꝑpter hoc lana & spongia & huiusmodi molia non sonant nisi comprimantur, & tunc faciunt sonum obtusum, secũdo ꝙ sint cõuenienter lata in superficie, uidemus enim ꝙ maiorem sonum faciunt manus adinuicem percussæ, ꝙ̃ duo digiti adinuicem percussi, inde est ꝙ si duæ acus adinuicem percutiantur secundum acumen, non faciunt sonum, quia acumen acus nullius est latitudinis, tertio ꝙ mutua percussio sit fortis. ut aer medians forti impetu extrudatur, inde uidemus ꝙ si manus leuiter tãgit tabulam, paruus aut nullus fit sonus. Si autem cum impetu tãgitur, fit manifestus sonus. Istæ conditiones requirũtur Ad hoc ꝙ fiat sonus conueniens & clarus, requiritur ꝙ corpus ꝑcussum sit tersum & lenæ, & sit concauũ, ut in aere expulso multiplicentur ictus in corpore concauo. Et ꝑpter hoc campanæ & omnia instrumenta musicalia, ut in pluribus sunt concaua, & etiam requiritur ꝙ corpus percussum habeat in sui compositione aerem bene dispositum. Nam q̃ sunt multum terrestria non bene sonant, ut plumbum & lapis, quæ uero sunt multum aerea bene sonant, ut stãnũ & æs, & argentum, & multa ligna. Ex ijs potest elici hæc descriptio, Sonus est ille qui generatur ex mutua & forti percussione duorum corporum quæ sint aliquantulũ dura & sufficientis latitudinis, ex qua percussione uiolenter extruditur aer medians inter illa, sicq; recipitur sonus in ipso aere medio & defertur ad auditũ. Vtrum semper requirantur duo corpora dura declarabo in solutione argumẽ.

Secundo uidendũ est qũo generatur Echo, & quid sit. unde nota ꝙ Echo quantũ ad quid nominis est resonantia, ut cũ quis uociferans in puteo dicit Socrates, & sentit in puteo replicari, Socrates. Quantum ad quid rei sic diffinitur. Echo est sonus ex reuerberatione aeris replicantis, quod qũo fiat declaratur tali exemplo secundum Philosophum: quando proijcitur lapillus in puteo uidemus circa locum ubi decidit lapillus fieri paruum circulum in aqua, & post

& post illum fieri maiorem, & iterum maiorem donec deueniatur ad circumferentiā putei & statim reflectitur & quasi retrocedens tendit ad medium putei ubi inceperāt fieri prædicti circuli, similiter accidit in aere, licet non ita uideamus ꝑpter suam raritatem. nam quando duo corpora dura se mutuo percutiunt recipitur sonus in aere propinquo ipsi corpori percusso, deinde paulatim per girum diffunditur in aere & defertur ad remota per circulationes factas in aere, licet non uideamus eas. si igitur antequam deficiant prædictæ circulationes deferentes sonum inueniāt aliquod corpus concauum, ut sunt speluncæ, & putei, & ualles montibus inclusæ, & ædificia concaua, tunc reflectuntur & quasi retrocedentes secum deferunt sonum iterum ad locum ubi prius causatus erat, & tunc apparet nobis ꝙ ille sonus replicetur. Echo igitur conuenienter dicitur sonus reiteratus ex reflexione aeris.

Tertio uidēdum est de uoce qūo generetur, et quid sit. Vnde nota ꝙ ad generationē uocis duo instrumenta sunt necessaria, primū est pulmo, datus ē.n. pulmo animali ꝑpter duo, primo ut quasi folles ex sua eleuatione attrahat aerem & emittat ꝑpter suam cōpressionem ad refrigerādum calorē cordis, nisi.n. calor cordis temperaretur per inspirationem & respirationē animal suffocaretur, ut patet ī homine qui suspenditur, secundo datus est ut per talem attractionem aeris formetur uox, unde animal non habens pulmonem nec respirans & carens sanguine nō habet uocem, sicut piscis nō habet uocē, quia pisces non respirāt cū habeant calorem tēperatum ex sua frigida cōplexione, secundum instrumentū est guttur, sumendo guttur ꝑ totá cāna, ideo est necessaria, quia cū uox sit sonus, & sonus generetur ex percussione, ut dictum est, ē necesse quando generatur uox quod aer attractus a pulmone repercutiatur ad cānam præd ctā, quæ dicitur artaria uocalis, & per talē repercussionē aeris ad artariam uocalē generatur uox. Ex ijs sic formatur diffinitio uocis secundū Philosophum.

Vox est repercussio aeris respirati .i. attracti a pulmone, facta ab anima cũ imaginatione ad artariã uocalẽ. primo dicitur repercussio aeris respirati &c. qm̃ nõ omnis sonus, etiã si fiat per guttur, est uox, nisi sit cũ imaginatione aliqd significandi. unde tussis & eructatio nõ dicũtur uox, licet fiant per guttur, ex quo sequitur ꝙ secundũ Philosophum omnis uox est significatiua uel suiipsius uel alterius, siue ad placitũ, siue naturaliter, & illę quæ dicuntur uoces non sigñatiuæ nõ merentur dici uoces, nisi improprie & diminutæ, secundo dicitur ad artariam uocalẽ .i. ad cãnam pulmonis, ex quo sequitur ꝙ animalia non habentia pulmonem non habent uocem.

Nota ultimo ꝙ ad formandũ uocẽ plura instrumenta assignantur, s. lingua, dentes, palatum &c. sed hęc nõ sunt necessaria nisi ad formandam uocẽ articulatã, quæ dicitur loquutio, & cõpetit soli hõi, de qua non est præsentis negocij considerare, sed in libro de animalibus.

Secundo principaliter tractãdũ est de medio per quod fit auditio. Vnde nota ꝙ hoc mediũ ẽ oẽ corpus ꝙ põt deferre sonũ ad aures, principaliter uero est aer in quo per aliquam quantitatẽ est sonus realiter subiectiuæ, & per tãtam quantitatẽ est species intentionalis ipsius soni quæ per ipsum aerẽ motũ defertur ad auditũ. v. g. sit cãpana sonãs distans ab aure Socratis . 20. cubitis, dico ꝙ sonus causatus a campana est realiter & subiectiuæ in tãto aere, puta in. 10. cubitis. in alijs uero. 10. cubitis aeris ꝓducitur species intentionalis ipsius soni a sono reali existente in. 10. primis cubitis, sicut causatur species coloris in corpore diaphano ex colore existente realiter in corpore colorato, & hæc species intentionalis soni defertur per aerem usq; ad auditũ Et quod hæc species intentionalis causetur ꝓbatur sic. Sonus auditur, ergo auditur per se, ita ꝙ uel per se ipsum pertingit usq; ad auditũ, uel per speciẽ suã intentionalem, & non per seipsum, quia ſm Philosophũ sensibile positũ supra sensum non sentitur, ergo auditur per speciẽ so-

ni intentionalē, sicut uidetur albedo per speciē intentionalē suam. Aer igitur principaliter est mediū deferens spēm soni ad auditū, sicut in uisu, medium est oē corpus actu diaphanū. dico aūt principaliter, quia contingit fieri auditionē per aquā, sed cū difficultate ꝓpter sui grossitiē respectu aeris, & ut aer sit cōueniens mediū deferens spēm soni, debet ex se nullum habere sonum, sicut diaphanum debet ex se nullum habere colorem ut possit deferre omnes species colorum ad ipsum uisum.

Tertio principaliter tractandū est de organo auditus. Vnde nota secundū Philosophū ꝙ organū auditus continet duo, primo habet quādā pelliculā in interiori parte auris quæ dicitur miringa, quæ affixa est neruo egredienti a cerebro ad aurem in interiori parte, ut per ipsum neruū deferatur species soni ad sensum cōem, ut dicemus in .3. lib. secundo in hac pellicula est inclusus aer sicut in pellicula oculi est inclusus humor aqueus cōgelatus quietus & sine motu, & nullū habet sonum ut possit percipi per ipsum oīs species soni, sicut humor aqueus in oculo nullū habet colorē ut possimus per ipsum uidere oēm colorem. Si ergo quæratur quod est organū auditus. Respondeo ꝙ est tympanū cōstitutū in interiori parte auris cōpositū ex miringa et aere īmobili ac omni sono carente. Ex ijs sequitur ꝙ si miringa uel aer ille ledatur uel corrumpatur ꝙ impeditur auditio, sicut si offenditur pellicula oculi uel humor aqueus impeditur uisio, & propter hoc natura sagax sicut oculo dedit palpebras in defensionem oculi, ita fecit aures in intrinseco tortuosas ut defendatur tympanum auris ab exterioribus corrumpentibus, ut est aqua &c.

Quarto diffiniendum est quid sit potentia auditiua, unde sic diffinitur secundū B. Tho. in opusculo de potentijs aīæ. Auditus est in potētia ordinata ī neruis mollibus ꝓcedētibus a cerebro ad cōcauitatē auriū ut apprehēdat sonū causatū ex cōmotione uel expulsiōe aeris cōstricti īter corpus percutiens & percussum. In hoc quod dicitur in neruis

uis tangit organū auditus, quod organū licet non ſint nerui procedentes a cerebro, tamē includit illos duos neruos in quorum ſumitatibus ſunt affixæ duæ miringæ continētes aerē immobilem, ut diximus ſupra, nā quælibet auris habet in ſuo cōcauo unū neruū egredientem a cerebro, & unam miringā In hoc quod dicit, ut apprehendat ſonum, tangit obiectū ipſius auditus. In hoc quod dicit cauſatum ex cōmotione aeris, tangit medium in quo recipitur ſonus ut in ſubiecto, & etiā in quo recipitur ſpecies intentionalis ſoni ac defertur ad aures. Hęc omnia ſupra declarata ſunt ſequitur de odoratu.

CAPVT. IIII.

IN hoc capitulo agendum eſt de odoratu, & de eo dicemus quatuor.

Primo de obiecto.
Secundo de medio.
Tertio de organo.
Quarto de ipſa potentia.

Circa obiectū ab omnibus conceditur ꝙ eſt odor, de quo tractandū eſt qūo generatur, & quid ſit, ſed quia ex eadē materia, licet diuerſimode ſe habēte generatur odor & ſapor, ſimul de utroq; tractabitur ut fiat doctrina perfectior. Nota igitur ſecūdū Philoſophū in li. de ſen. & ſenſ. ꝙ ſapor & odor nō ſunt aliquæ de primis qualitatibus elementorū. non. n. ſapor eſt ſola humiditas, nec ſola ſiccitas, nec ſola frigiditas uel caliditas, ſed eſt qualitas cōmixta ex ijs quatuor qualitatibus, præcipue ex calido, humido, ſicco, nā frigiditas ualde remiſſa cōcurrit ad generationē eorum, immo ſi augeatur extenuat ſapores & odores, ut patet in hyeme, in qua ex intenſa frigiditate uix percipiuntur ſapores & odores, immo ſi res ſaporoſa, & odorifera cōgelatur deſtruitur illius ſapor & odor. Videndū eſt ergo quomō ex uaria mixtione humidi aquei, & ſicci terreſtris, & calidi ignei generatur primo ſapor, deinde odor. Vnde nota ſecundū Philoſophū [illegible] in generatio[illegible]

ne saporis tria cōcurrūt,primo requirit humiditas aquea, fundatur.n.principaliter in humido,cuius signū est ꝙ nūquā sentitur sapor in gustu si nō humectetur per saliuam quæ est in lingua & in ore,sed hæc humiditas aquea nō facit saporē,nā aqua secundū se nullum habet saporē, secundo requiritur siccitas terrestris quæ imisceatur humiditati aqueæ sicut immiscetur cinis aquæ, sed hoc non sufficit nisi accedat calor digerens & decoquēs humidum aqueū immixtū sicco terrestri. Quando igitur hæc tria coniunguntur.s.humiditas aquea decolata per siccū terrestræ sicut decolatur aqua per cineres,& calor digerit ac decoqt humidum aqueū imixtum sicco terrestri generatur qualitas saporosa,quæ dicitur sapor. Ex ijs qualitatibus primis nota ꝙ in sapore prædominatur humiditas aquea,unde dicitur ꝙ sapor fundatur in humido aqueo,pōt ergo sic diffiniri ex prædictis ut diffinit Philosophus in lib. de sen. & sensī.Sapor est qualitas ꝓducta ex humido aqueo imixto sicco terrestri,calore digerente & decoquente humidū immixtum sicco terrestri immutatiua sensus gustus secundum alterationem.Q uare dicatur secundum alteratione declarabo in assignando sufficientiam sensuū exteriorū.

Postquam declarauimus qūo generatur sapor in cōi, nunc dicendum est qūo generantur diuersæ spēs saporum quæ sunt.6.secundū Philosophum in lib.de sen.& sensī.s. amarus,& dulcis,ponticus,& austerus,stipticus, & acutus. Amarus & dulcis sunt sapores extremi, alij autē sunt medij,& sic generantur,si calor perfectæ digerit ac decoquit humidum aqueum,nō quidē cōsumendo ipsum generatur sapor dulcis, ut patet in uua bene matura in qua calor solis bene decoquit humidū aqueū.si aūt calor adeo decoquit humidū aqueū ꝙ consumat & exiccet, tunc fit sapor amarus,ut patet in pane adusto in quo actione caloris clibani exiccatur humidum & superabūdat siccum terrestræ.si aūt calor nondū digessit nec decoquit humidum generatur sapor pōticus.i.mordicatiuus & austerus

qui etiam dicitur acetosus, ut patet in pomis & piris nō maturis quæ habent saporē austerū, qui uulgariter dicitur agrestis. Nota tamē ꝙ in pontico est magis de sicco terrestri. in austero aūt est magis de frigido. si aūt calor aliquātulum decoquit humidū & ipsi humido multū admisceatur de sicco terrestri generatur sapor stipticus, ut patet in fructibus myrthi, qui licet sint maturi, tamē habēt saporē stipticum. similiter fructus qui uulgariter dicuntur sorbole. si autē calor non cōsumit humidū, sed superdigerit ipsum humidum generatur sapor acutus, ut in aleo, & sinapi &c. Hæc sufficiant pro generatione specierum saporis.

Postquā diximus qūo generatur sapor, dicēdū est qūo generatur odor. Et sicut diximus qui generatur ex humido aqueo & sicco terrestri calore decoquente, sic ēt generatur ex ijs odor, sed differētia est in hoc ꝙ in sapore dñat humidū aqueū. in odore aūt dñatur siccū aereū subtile aliqualiter cōtemperatū, unde ad ꝑductionē odoris, tria requirūtur. primo requiritur humidū incorporatū & imbibitum alicui sicco, cuius signum est ꝙ nullū elementū ſm se habet odorē, nam oē elemētū aut est siccū tantū, ut terra & ignis, aut est humidū tm̄, ut aqua & aer, & ꝑpter hoc nullum habent odorē. illa aūt quæ in se habent humidū & siccū sunt aliquo mō odorabilia, ut aqua maris habet odorē, quia humido aqueo in mari admiscetur siccū terrestræ ex quo fit falsum, ut dicitur in lib. meteo. similiter lapis nō habet odorem, quia ꝑpter sui duriciē habet siccū sine humido, ligna uero habent odorē, ꝑcipue illa q̄ gumificāt, ut abies & pinus, quia sua humiditas est bñ incorporata sicco terrestri & subtili aereo, ut declaratur in pinguedine ipsius gūmæ, similiter in metallis aurū nō habet odorē, quia est siccū sine humido, cū sit maxime terrestræ, ut declaratur ex sua maxima ponderositate, est. n. grauius omni alio metallo, æs uero & ferrū & argentū sunt odorabilia, qa in se habent humidū cōpræssum & inhibitū a sicco. patet ergo ex tot signis ꝙ odor non est in solo humido, nec in solo

ſicco, ſed in humido incorporato ipſi ſicco, ſecūdo requiritur aer aut aqua in qua recipiatur ipſe odor, cuius ſignum ꝙ aliqua animalia, ut piſces, odorant in aqua, trahuntur.n. ab odore nutrimenti & animalia terreſtria odorant in aere, ut patet in cane & in homine &c. tertio requiritur calor decoquens ipſum humidum incorporatū ſicco & reſoluēs ipſum odorē, cuius ſignū eſt ꝙ non ſentitur odor, niſi odorabile aliquo mō calefiat, unde in hyeme ꝓpter frigiditatē cōſtringitur in æſtate ꝓpter calorē dilatatur & reſoluitur, & facillime ſentitur, ex ijs ſic pōt diffiniri odor. Odor eſt qualitas cōſiſtens principaliter in ſicco ſubtili & humido aliqualiter per calorē adinuicē cōtēperatis, in hoc ꝙ dicit principaliter in ſicco ſubtili cōſiſtens, differt a ſapore qui principaliter fundatur ī humido aqueo, ut diximus ſupra. Hæc de generatione odoris ſufficiant & ſunt extracta ex libro de ſenſu & ſenſato Ariſtote.

Poſtquam tractauimus de odore in cōi agendū eſt de ſpeciebus odoris. Vnde nota ſecundū Philoſophū in lib. de ſen. & ſenſa. & in.2. de aīa ꝙ cū ſapor & odor ex eadē materia diuerſimode ſe habente generentur, & cū magis cognoſcamus ſaporū ſpecies ꝙ̃ ſpēs odorū, eo ꝙ hō perfectisſimū habet guſtū & imperfectū odoratū, ut declarabo tractādo de potētia odoratus, eſt neceſſe ꝙ cognoſcamus, & denominemus ſpēs odorū a ſpeciebus odorū, unde ſicut dicimus saporē dulcē & amarum ita dicimus aliquē odorē dulcē, ut in uiola, aliquē amarū. ut in aloe. Item ſicut dicimus ſapores medios eſſe ponticū, uel acetoſum, uł ſtipticū, uel acutū, ſic ēt denominamus odores medios, unde acetū habet odorē acetoſum, & aleum habet odorē acutū ſicut ēt ſaporē. Vlterius multotiens accidit ꝙ res habet ſaporē & odorē cōſimilem, puta mel habet saporrē & odorē dulcē, aleū habet ſaporē & odorē acutum, aliquādo aūt habēt odorem et ſaporē disſimilē, ut cortex pomi. Citri habet ſaporē amarū & odorē ſuauē. huius diuerſitatis hæc ē cā. Sapor fundatur ī humido aqueo aliqualiter ꝑ

calorē decocto, odor uero fundatur ī ficco fubtili aliqualiter cōtēperato. quādo ergo humidum aqueū & ficcū fubtile funt in aliqua re adinuicē bene cōtēperata & cōmixta, fequtur fuauis fapor et fuauis odor, ut patet in flore uiolarū. quando uero aqueū humidū non eft cōuenienter decoctū uel ē aduftū. ficcū uero fubtile eft bñ cōtēperatū, fequitur fapor & odor dsfimilis, ut patet in gariofilo qui habet faporē acutum, fed odorē fuauē. Hæc de productione odoris & faporis & eorum fpeciebus fufficiant.

Secundo principaliter uidendū eft de medio per quod odoris fpecies defertur ad potentiā odoratus, & dicemus duo. primo quod eft illud mediū, fecundo utrū in eo recipiatur odor realiter, uel folū q̄tū ad fpeciē fuā intētionalē.

Circa primū nota fecūdū Philofophū in. 2. de aīa & in lib. de fen. & fenfa. mediū per quod defertur odor ad odoratū eft aer & aqua, per aquā odorant aīalia aquatica, ut pifces, per aerē odorāt animalia terreftria, inter quæ aīalia refpirantia, ut hō, & æquus, & canis &c. odorāt trahendo aerē fuper nares, cuius fignū eft ꝙ dū hō emittit aerē attractū nō odorat, nec dū retinet aerē attractū, dū uero trahit aerem per nares odorat. animalia ergo refpirantia per aerem & per attractionem aeris odorant.

Circa fecundū utrum dum defertur odor per aerem ad odoratū fit fubiectiuæ & realiter in aere uel in aqua, an folū fit fubiectiuæ in corpore odorifero, & fpiritualiter. i. fecundum fpeciem intentionalem in hoc medio.

Ad hoc dubiū refpō detur fecundū Cōmē. & B. Tho. ꝙ odor tripliciter cōfideratur, primo ut ē in corpore odorifero, & fic femper eft in eo fubiectiuæ & realiter ut accidens in fuo fubiecto, fecundo cōfideratur ut eft in aere ꝓpinquo ipfi corpori odorifero, puta per. 20. cubitos in circuitu, & fic pōt effe in tali aere ꝓpinquo realr & fubiectiuæ, nā a corpore odorifero poffunt eleuari fumi uaporofi et mifceri ipfi aeri ꝓpinquo, in quo fumo uaporofo ē odor realiter & fubiectiuæ, ut patet qñ incenduntur thura, &

myrrha,& alia odorifera ligna,quæ nisi calefiãt nõ sentiũ eorũ odor. 3.cõsideratur ut est in aere distante plurimũ a corpore odorifero,puta qñ sentit ur malus odor cadaueris per.10.milliaria,tũc dico ꝙ odor nõ est realr in aere adeo distante,sed solũ spiritualiter,ꝙ probatur. Nam ut dicit Commẽt.cum odor cadaueris sentiatur a uulturibus per 50.milliaria(ueniũt ut inquit Cõmen.in secũdo de anima. cõ.97.Per.50.milliaria ad comedendum cadauera occisorum,in quodam prælio in Græcia attracti eorum fetore) si in tanto spatio aeris fuisset odor realiter,omnia illa cadauera essent conuersa in fumos uaporosos fetidos,& adhuc non sufficissent ad replendum tantum spatiũ aeris. Dicendum est ergo,ꝙ sicut in aliqua parte aeris propinqua corpori sonoro est sonus realiter,& subiectiue. in parte uero remota causatur species soni intentionalis,sic in parte aeris propinqua corpori odorifero causatur odor realiter ,ꝓpter fumum uaporosum eleuatum ex corpore odorifero.in parte uero aeris remota in circuitũ causatur ab odore reali species odoris intentionalis,per quam ab odoratu sentiẽ odor qui est in corpore odorifero,sicut per speciem coloris, quę defertur ad oculũ per corpus actu diaphanũ, sentiẽ, ac vr̃ color existens in corpore colorato. Hęc de medio sufficiãt.

Tertio dd̃m est de organo odoratus. Vũ nota, ꝙ licet odoratus sit unus sensus in oĩ aĩali odorãte,tñ organũ odoratus alio mõ disponitur in aĩali odorãte sine respiratione. nã in aĩali odorante cũ respiratione organũ odoratus continet tria.primo cõtinet duos neruos egredẽtes ab anteriori parte cerebri,& descẽdẽtes ad nares in interiori ꝑte,ut per deferatur ad cerebrum,& ad sensum cõem species odoris eos recepta in naribus. scd'ó ꝯtinet duas mollities carneas similes capitibus,mãmillarũ feminę lactãtis, istę duæ mollities carneæ sunt affixæ prædictis neruis, sicut miringa in aure,& sunt spongiose,ut attrahant, & recipiant aerem exteriorem deferentẽ speciem odoris.tertio cõtinet duas pelliculas coopientes prędictas mollities,sicut palpebre coo-

periunt oculos. Vnde sicut hō non uidet, nisi aperiant palpebre, ita hō, & animalia respirantia nō odorant, nisi per attractionem aeris desuper nares eleuentur illæ pelliculæ, & deferatur species odoris ad illas duas mollities, inde est ꝙ hō non odorat, nisi respiret. in animali uero odorante, & non respirante, ut est piscis, organum odoratus cōtinet solum duo prima. s. neruos, & mollities carnosas, quæ quidem mollities non cooperiuntur aliqua pellicula. & ideo cum habeant organum odoratus semper discoopertū possunt odorare sine respiratione, sicut animalia habentia oculos duros carentes palpebris, ut patet in locusta, pñt uidere sine aperitione palpebrarum, cum habeant oculos discoopertos. Ex his patet, quomodo disponitur organum odoratus, & quot contineat.

Et si quis quærat, utrum nares in sua parte anteriori sint necessariæ ad odoratum. Rñdeo ꝙ non. nam illis abscisis adhuc hō odorat, sed sunt ad bene esse, ut. s. melius odoret, & ad decorem faciei, sicut etiam aures extrinsecæ nō sunt necessariæ ad auditum, abscisis enim auribus adhuc est auditio, licet non ita bene.

Quarto dicendum est de potentia odoratus. & primo quid sit. scd'o quare hic sensus imperfecte, & diminute est in hoīe. inquit. n. philosophus, ꝙ hō praue odorat. i. imperfecte odorat. nō enim sentimus odores, nisi sint aliquantulum uehementes. unde canis, & catus, & ceruus, & plura alia aīalia lōge perfectiorem habent odoratum. Odoratus igitur sic diffinit bea. Tho. in opuscul. de potentijs aīę. odoratus est potentia ordinata in anteriori parte cerebri, cuius organa sunt nares, & duæ mollities similes capitibus mamillarum, per quas remittit ad cerebrū odorem sibi oblatum a medio, cui odor ꝑmiscetur. nota ꝙ ly nares nō sunt pars organi, nisi sumantur pro sua interiori parte. item nota ꝙ nō facit mētionem de pellicula cooperiente illas mollities, quia cū hic diffiniatur odoratus in cōi, & illa pellicula nō inueniatur in quolibet animali odorāte, ut patet in pi-

fce nō debuit poni in diffinitio.odoratus.Si autem diffinire tur odoratus,ut eſt in animali reſpirante bene illa pellicula poneretur in ſua diffinitione.

Quare aūt hic ſenſus imperfecte ſit in hoīe,hæc eſt ratio,ſm omnes expoſitores,qm̄ organum odoratus in homine eſt ualde indiſpoſitū.nam debet eſſe ſiccum,& calidum,ſicut odor qui fundatur in ſicco,& calido,ut dictum eſt,ſed in hoīe organum odoratus eſt humidum , & frigidum,quia ſituatū eſt in ſuperiori parte narium,ubi ſunt illę duæ mollities,& ſunt ꝓpinque cerebro.Cerebrum aūt in hoīe eſt ualde frigidum,& humidum ꝓpter ſui magnitudinem.dedit.n.natura homini cerebrū ualde magnū,& proportionaliter pluſq̄ alteri aīali,quantūcunq; magno, ut in eo cōuenięter poſſint collocari ſenſus interiores,et ut phãtaſmata neceſſaria intellectiōi recte ordinarent̄,de quibus omnibus dicemus in.3.lib.cū igitur in homine cerebrū ſit ualde humidū,& frigidum ex ſui ꝓpinquitate ualde infrigidat, & humectat organū odoratus. ſicq; ſit indiſpoſitū ad præcipiendū odores uehementes. Alia uero aīalia , ut canis,& catus,ualde paruū habent cerebrum,nec infrigidat, ſiue humectat in eis organū odoratus. & ideo cū habeant organum ipſum ſiccū,& calidum ſubtiliſſime ſentiūt odores.Hæc de odoratu ſufficiant,ſequitur de guſtu.

CAPVT. V.

IN capite de guſtu tria ſunt conſideranda.
Primo de medio,per quod deferuntur.
Secundo de organo.
Tertio de potentia.

De obiecto quidē quod eſt ſapor iam ꝑtractauimus in cap.de odoratu,igitur circa medium cōſiderandum eſt,ꝙ ſit medium,per qđ guſtamus. Vnde nota ꝙ in alijs ſenſibus prædictis.ſ.uiſu,auditu,odoratu,mediū eſt corpus extraneū.i.ꝙ eſt extra ſentientem,puta corpus diaphanum, per qđ Socrates uidet,& aer,per quē audit ſonum,& odorat eſt extra ipſum Socratem.Nō enim eſt neceſſe, ꝙ co-

lor, aut sonus, aut odor imediate tangant ad hoc, ꝙ sentian tur, sed sufficit ꝙ causent spēm suam intentionalem in ali quo medio extrinseco, per qđ talis species deferatur ad or ganum sensus, ut declarauimus in singulis sensibus prædi ctis. Sed in gustu, & tactu medium, per qđ gustamus, aut tangimus non pōt esse aliqđ corpus extrinsecū, nisi enim sa por realiter uniatur gustanti nō gustatur, & ideo medium in gustu est aliqđ intrinsecum ipsi gustanti. illud aūt est in trinsecum gustanti, qđ est pars eius. cum igitur omne illud ex quo cōponitur gustans ſm physicū sit caro, aut os, aut neruus, necesse est ꝙ medium, per qđ gustamus sit aut ca ro, aut neruus, aut os, sed nō est neruus. ipse enim est orga num in gustu, ut dicemus, ergo nō est medium, nec est os. nam ꝓpter sui duritiem non posset recipere species sapo rum, & eas deferre ad organum gustus. ergo hoc medium est caro, sed nō tota caro. nō enim in carne, quæ est in ma nu, aut in brachio recipiuntur species saporis. uerū illa sola caro, quę est in lingua, usq; ad radicem suam est medium, quo gustamus, quā recte natura fecit porosam humidam, & insipidam, porosam quidē, ut per suos poros transeat species saporis ad organū gustus humidam, ut cibos sic cos humectet, sine. n. humiditate saliue nō sentimus sapo res. insipidam autem, ut per eā gustemus omnes species saporis. Si. n. haberet in se aliquem saporem oīa gustata ui derentur esse illius saporis, ut patet in febricitante, cuius lingua est aspersa humore cholerico oīa quæ gustat uiden tur sibi amara. cholera enim est amari saporis. Patet igitur ꝙ medium in gustu est corpus intrinsecum ipsi gustanti, & est caro, non omnis, sed illa quæ est in tota lingua.

Secundo declarandum est quid sit organum gustus. un de nota secundum Alb. ꝙ organum gustus principaliter consistit in duobus neruis, qui infigūtur in medio linguæ, & per plures ramos sparguntur in extremitatibus laterali bus linguæ. Ad hos neruos deferuntur species saporis per carnē porosam linguæ, de qbus dicemus in lib. 3. Qua-

re tales species deferantur ad sensum cōmunem, rationem adducam in cap. de sensu communi.

Tertio dicendum est quid sit potentia gustatiua. unde sic diffinitur a bea. Tho. in opusc. de poten. aīæ. Gustus est potentia ordinata in neruo expāso super corpus linguæ ad apprehendendū uarios sapores resolutos a corporibus tangētibus ipsam linguam. Hęc diffinitio ex p̄dictis per se clara est, iō pertranseo, quō gustus sit quidā tactus, ut inquit philosophus in ca. de gustu. declarabo in solu. argu.

CAPVT. VI.

IN cap. 6. agendum est de tactu, & dicemus quatuor.
Primo de obiecto.
Secundo de medio.
Tertio de organo.
Quarto de potentia.

Circa obiectū nota, ꝙ obiectū ꝑceptibile a tactu principaliter sunt quatuor primæ qualitates elementorū. s. caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas. unde si manus apponeretur alicui corpori nō habenti in se aliq̄ harū qualitatum, ut est corpus cœli, ibi nō esset tactus ꝓprie dictus, licet ex duritie talis corporis nō possem manū ultra extendere. secundario autem a tactu præcipiūtur durum, et molle, asperum, & planum, sicut uisus principaliter percipit album, et nigrum. secundario autem medios colores.

Sed nota, ꝙ licet alij sensus percipiant duo prima cōtraria, puta uisus percipit albū, & nigrum. auditus percipit sonum acutū, & grauem, odoratus ꝑcipit odorē dulcem, & amarū. similiter gustus saporem dulcē, et amarum, tñ quia oīa prædicta contraria continent̄ sub uno genere, ut puta album, & nigrū sub colore, dulce, et amarū sub odore etc. quilibet p̄dictorū sensuū est unus, puta uisus est unus sensus, quia habet unū obiectum, puta colorē, sic & alij sensus, sed sic non pōt dici de sensu tactus. nā illæ 4. qualitates non p̄nt reduci ad aliqd' unum genus, sub quo imediate cōtineantur, quia duæ primæ contrarietates nō continen-

tur sub aliquo uno genere,ut dicitur in. 10.meta.ubi decla ratur,ꝙ in uno genere est tm̄ una prima cõtrarietas, puta in gñe coloris est prima cõtrarietas album,& nigrum,pñt tamen esse plures scdariæ contrarietates sub uno gñe, ut inter croceũ,& rubeum,& inter uiride,& cineritiũ,sed illæ quatuor qualitates faciunt duas primas cõtrarietates,ut inter caliditatẽ,& frig.est una prima cõtrarietas,& inter siccitatẽ,& humi.est alia prima cõtrarietas. ergo non põt reduci,nec cõtineri sub uno genere,& sic seqtur ꝙ cũ sensus tactus nõ habeat pro obiecto unum genus, sub quo cõtineantur quatuor qualitates tãgibiles,ꝙ nõ sit unus sensus, sed duo,ita ꝙ uno tactu sentimus calidũ,& frigi. & alio tactu sentimus humidũ,& siccum. Hæc dicta sunt de mente philosophi in ca.de tactu.uerũ si tactus sunt duo sensus, ergo sensus exteriores sunt.6. Ad hanc instantiam respondebo in solutione argumentorum.

Scđo uidendum est,ꝙ sit medium,per qđ tangimus.et hic pono duas cõclusiones,ſm philosophum.prima est,caro,q̃ est in toto corpore est mediũ per se in tactu.ꝑbatur, mediũ in tactu est corpus intrinsecum aïali tangenti.i. corpus,qđ est pars animalis tangentis.nã necesse est tãgibile realiter uniri ipsi tangenti,quãdiu.n. distat a tangente non sentit. ergo unitur per mediũ intrinsecũ, sed hoc medium est caro,q̃ est in toto corpore.ergo caro est medium per se in tactu. Qđ hoc medium sit caro,ꝑbat sic philosophus. Caro,uel est mediũ,uel est organum in tactu, nõ est organũ,quia sequeretur ꝙ si ponatur corpus calidũ super carnem nõ sentiretur illius calor.Cõe est.n. cuilibet sensui,ꝙ si ponatur obiectũ sensibile super organum sensus nõ sentitur,sicut diximus in cap.de uisu,ꝙ si ponat̃ corpus coloratũ super pupillã oculi non uidebitur.& tñ si ponitur corpus calidũ super carnem sentitur illius calor. ergo signum est,ꝙ caro nõ est organũ in tactu,sed mediũ.dixi aũt medium per se.i.cõnaturale ipsi aïali tangenti.dixi caro, q̃ est in toto corpore ad differentiam gustus. dixi.n.in ca. de gu

ſtu, ꝙ caro eſt mediū, quo guſtamus, non oīs, ſed ea tātum quæ eſt in lingua, in tactu uero ſm oēs partes corporis ſentimus qualitates tangibiles ſi uniantur ipſi carni.

Scđa concluſio, Medium per accn̄s in tactu eſt corpus extrinſecū, puta aqua, uel aer, uel aliud corpus humidum. probatur ſic, q̄cunq; tangimus, uel ſunt in aqua, uel in aere, uel in alio corpe humido, puta oleo, aut uino, ſi ſunt in aqua, uel in alio corpe humido. ergo ſaltē in ſupficie ſunt humefacta, ſi ſunt humefacta. ergo aqua, uel aliud corpus humidum eis adhæret in ſuperficie, ſi eis adhæret in ſuperficie. ergo manus non pōt tangere tale corpus humefactū, quin inter corpus humefactū, & manum tangentē mediet aqua, uel aliud corpus humidū. idem ſequitur in his, q̄ tanguntur in aere. aer. n. naturaliter eſt humidus. & iō humectat ſaltem ſm ſuperficiē corpus in eo exiſtens. Ex his igitur patet, ꝙ medium in tactu ē̄t eſt corpus extraneū humidum, qd' quidē dicitur medium per accn̄s, quia accidit, ꝙ obiectū tangibile ſit in tali corpe humido. nā ſi extra cœlū eſſet lapis, & Socrates, Socrates tangeret lapidē ſine medio extraneo. Quomodo aūt ſit uerum, ꝙ duo corpora exiſtentia in aliquo elemento non ſe poſſunt tangere immediate declarabo in ſolutione argumentorum.

Tertio uidendū eſt quid eſt organū tactus, ad qd' per carnē deferuntur ſpēs qualitatū ſenſibiliū, et dicemus duo. primo aſſignabimus ipſum organū. ſcđo declarabimus quale debeat eſſe tale organum, & ſimiliter quale debeat eſſe medium, ideſt caro.

Circa primū nota, ꝙ ibi eſt triplex opīo. prima eſt Auicē. qui dicit, ꝙ organū tactus non eſt caro ſimpl'r, ſed caro neruoſa. i. īmixta neruis, cuius ſignū eſt, ꝙ ſentimus qualitates tangibiles, ſm oēm partem corpis. & cū unitur tangibile carni ſentitur ipm̄ tangibile. ergo ſignū eſt, ꝙ caro extenſa per totū corpus, & īmixta neruis eſt organū in tactu. Scđa opīo eſt Ari. in lib. de aial'. qui dicit, ꝙ caro ſimpl'r eſt organū tactus. Tertia eſt opinio ipſius Ariſt. hic in lib. de

aia.& Cõ.& Alb.& bea.Tho. ꝙ neruus ꝓprie est organum tactus.& si fiat instantia ꝙ Arist. sibiipsi est contrarius.rñdet Cõ.in lib.2.de aia.in cõ.108.ꝙ Arist.cũ loquebatur in lib.de aial.adhuc nesciebat neruos. cũ uero hic dicit,ꝙ neruus est organũ. id postea cognouit per anathomiam.& cognouit ꝙ nerui hñt introitum ad tactũ, & motũ.i.per neruos est tactus,& motus in aialibus. Qualiter uero disponať neruus, q̃ est organũ tactus sic accipe. duo nerui,ut duæ radices a cerebro egrediũtur,et per uarios ramos in toto corpe diffunduntur carne inuoluti,per omnes neruos quicq̃d frigidũ,aut calidũ,aut humidũ in toto corpore sentiť,defertur ad sensum cõem,ut ẽt diximus de aliis sensibilibus per alios sensus. Quare uero deferãtur ad sensum cõem.dicã in.3.lib.in cap.de sensu cõi. ex his corollariæ seqtur,ꝙ ea q̃ sunt in corpore, & in eis nõ est caro, & neruus nõ sentiuntur.& iõ ossa nuda, nec ungues, nec capilli hñt sensum tactus.unde si esset possibile pungere purũ os,aut unguẽ,non sentiretur aliqs dolor, sicut nec cum inciditur capillus, sed qa adhærent carni mixtæ cũ neruis, iõ non punguntur sine dolore.Ex his patet,ꝙ sit organum tactus. Quale uero debeat eẽ similiter, & mediũ. dico ꝑm Phm,ꝙ neruus,& caro debent esse denudati.i.nõ habere in se qualitates tãgibiles,quia mediũ,& organũ,si est receptiuũ alicuius qualitatis debet eẽ priuatũ ea, sicut diximus in uisu,ꝙ diaphanum,& pupilla debent esse priuata omni colore,ut recipiant omnem speciem coloris,sic & caro,& neruus, ut recipiaut calidum,frigidum,humidum, siccum debent esse priuati his qualitatibus.

Sed nota,ꝙ nõ eodem mõ id accidit in aliis sensibus,& in tactu.nã in aliis sensibus mediũ,& organũ sunt omnino priuata specie sui obiecti,ut diaphanũ nullo mõ debet esse coloratũ,nec aer,nec miringa ullũ habent sonũ etc.in sensu uero tactus.id non põt fieri.nã caro, & nerui sunt cõposita ex elementis.& per consequens hñt in sua cõpositione calidũ, & frig dum,humidũ, & siccũ: sed sunt reducta ad medium

medium.i.sunt contemperata.& propterea non sentit manus aliqd' corpus qd' habeat in se tantã caliditatẽ,uel frigiditatẽ,uel humiditatem, q̃ta est in cõplexione manus.sentit uero calidũ,uel frigidũ excedens cõpõnẽ ipsius manus.

Si ergo q̃ratur quale dẽat esse medium, & organũ in tactu.rñdeo ꝙ non est necesse,ut careant oĩno qualitatibus tangibilibus,quia cũ sint elementata tales qualitates adinuicem cõtemperate ingrediuntur cõplexionem eorum,sed sufficit ꝙ careãt his qualitatibus,ꝓut sunt tãgibiles.i. in aliquo gradu plusq̃ ingrediantur complexionem eorum.

Et si q̃ratur cũ in toto sit diffusus sensus tactus, in qua parte magis uiget.rñdeo, ꝙ in palma manus, & in palma pedis,ꝑcipue uero in digito indice,ac medio.ibi.n.est caro neruosa,& contemperatissima inter calidũ, & frigidũ,humidum,& siccum,durum,et molle,secundũ Alb.et Auic.

Quarto uidendũ est quid sit tactus. unde ex ꝓdictis sic diffinitur.tactus est potẽtia ordinata in neruo per totũ corpus expanso ad apprehendendũ calidum, & frigidũ,humidum,& siccũ principaliter.hæc diffinitio patet ex ꝓdictis. hæc de tactu sufficiant,qui qdem ꝑcipue uiget in hoĩe,quia in eo sunt elementa magis contemꝑata,& cõplexio nobilior,ut corpus humanũ esse conueniens receptiuum excellentissimæ formæ,q̃ est aĩa intellectiua.unde licet q̃dã animalia habeãt uisum ꝑfectiorem,q̃ hõ,ut aquila, & odoratum,ut canis.nulla tñ habent nobiliorẽ gustũ, & tactum, quia caro,& neruus,per q̃ fit tactus sunt nobilioris excellentiæ in hoĩe,q̃ in aliis aĩalibus.Hic terminatur tracta.de sensi.exte.cui apponimus quædam argumenta pro declaratione quorundam prædictorum.

Primum ꝓbat,ꝙ sensibile positũ super organũ sensus sentitur,sic si acu pũgatur neruus fit dolor, sed neruus est organum sensus,scilicet tactus. ergo sensibile tangens organum sensus sentitur.

Ad hoc dicitur,ꝙ neruus dupliciter cõsideratur.primo ut circũuolutus est carne.& sic si pungitur dolet non tõne

sui, sed ratione carnis circũdantis ipsum neruum. scđo cõsideratur, ut totus discoopertus carne. & sic nego quod si pungitur doleat, immo secundum se est insensibilis, sicus os, & pilus, & unguis separatæ a carne.

Scđm probat, ꝙ medium, & organum non est necesse quod careant specie sui obiecti, ut sentiant suũ obiectũ sic, oculus cati est lucidus. & tamen uidet lucida, puta ignem.

Item manus aliquando est frigida, & tamen sentit corpus frigidum, ut patet in hyeme etc. ergo nõ est necesse organum esse denudatum a specie sui obiecti.

Ad hoc dicitur, ꝙ hæc ꝓpositio oẽ recipiens debet esse denudatũ a specie sui obiecti receptibilis, sic habet intelligi ꝙ uel oĩno sit denudatũ, uel sit denudatũ pro tanto gradu, pro quãto debet recipere, & sentire suũ obiectũ. & hæc secunda ps uera est. nã oculus cati non posset uidere corpus lucidũ, si non esset magis, uel minus lucidũ, ꝙ̃ sit oculus cati. similiter manus frigida nõ posset sentire aliqđ aliud corpus frigidum, nisi in eo esset maior, uel minor frigiditas, ꝙ̃ sit in manu. Hæc expositio pro nunc sufficiat. nam in tracta. de intellectu perfecte exponetur.

Tertium ꝓbat, ꝙ gustus nõ sit quidã tactus quasi spẽs sua, ut dicit Phs hic. Si gustus est quidã tactus. ergo gustus nõ est sensus distinctus a tactu. nõ. n. distinguitur spẽs contra genus, sed continetur sub gñe, ut minus vl̃e sub magis vl̃i, si gustus nõ distinguitur a tactu. ergo sunt tm̃ quatuor sensus exteriores, quod est contra Philosophum.

Ad hoc dicitur, ꝙ gustus cõsideratur dupliciter. primo inquantum est cognoscitiuus saporũ, & sic non est qdam tactus, ímo distinguitur contra tactũ. nam obiectũ gustus est sapor. obiectũ aũt tactus sunt primæ qualitates tãgibiles. cũ ergo habeant obiecta distincta sunt sensus distincti. scđo consideratur inquantũ est cognoscitiuus primarum qualitatũ, quæ sunt in nutrimento. nã omne nutrimentum ultra hoc, qđ habet aliquem saporẽ est humidũ, uel siccũ, calid. uel frig. durũ, uel molle. & has qualitates cognoscit

 38

gustus. Inquantũ igitur eas cognoscit gustus dicit esse quidam tactus,& nõ distinguitur a tactu,sicut non distinguitur hõ ab aïali.dico igitur ad arg. ꝙ Philosophus intelligit gustũ esse quẽdam tactum.scd̃o mõ,& non primo mõ.& nota ꝙ gustus primo mõ, & scd̃o modo est in oïbus animalibus pfectis,sed in aïalibus impfectis, ut in uerme est gustus solum secundo modo.& ideo in eis gustus non distinguitur contra tactum,ut dicemus in.3 lib.cap.ulti.

Quartum ꝑbat,ꝙ tactus non sit plures sensus,ut dicit Philosophus sic.Si tactus sit plures sensus.ergo sensus exteriores sunt plures,q̃.5.puta.6.si tactus sit duo sensus.hoc aũt est contra Phm.qui solũ assignat.5.sensus exteriores.

Ad hoc dicitur,ꝙ cõceditur tactũ esse plures sensus, ut probatũ est in cap.de tactu.& qñ dicitur, ꝙ erunt plures sensus,q̃.5.Concedo.Et qñ dicitur hoc est contra Philosophum.dico ꝙ sensus exteriores cõsiderantur dupliciter. primo quo ad obiecta formalia,& sic sunt plures,q̃.5.qm̃ in tactu sunt duo obiecta formalia.primũ est caliditas, & frigi.scd̃m est humiditas,& siccitas.scd̃o cõsiderant quantum ad sua organa.& sic dico ꝙ sunt tm̃.5.nã quilibet sensus habet unũ organum,qđ in tactu est neruus per totum corpus diffusus.Philosophus igitur dixit sensus esse.5.non quidem formaliter.i.quo ad sua obiecta,sed materialiter.i. quo ad organa, q̇bus ipsæ potentiæ sensitiuæ sunt affixæ. & nota ꝙ licet sint duo oculi, non tñ sunt duo organa uisus,sed unũ perfectum ex his duobus aggregatũ. unde & uniuntur in sup̄iori parte ipsius nerui egrediẽtis a cerebro. idem dico de duabus auribus,& naribus.

Quintum ꝑbat,ꝙ duo corpora existentia in aere imediate se tangũt sic.sumatur cyathus plenus aqua,tũc quæro,aut aqua,& cyathus s̃m superficiẽ intrinsecã se tãgunt immediate,aut nõ,si imediate hñt intentũ, si non imediate.ergo sup̄ficies interior cyathi nõ est locus ꝓprius aquæ, qđ est falsum.& ꝑbatur cõsequentia, quia locus ꝓprius immediate cõtinet locatũ.ergo imediate tangit locatum.si

ergo superficies interior cyathi non imediate tangit aquam, sequitur quod non sit locus proprius aquæ.

Ad hoc dicitur, q̃ hæc propositio Philosophi duo corpora nõ se tangunt imediate duas cõditiones requirit. primo q̃ duo sint corpora dura. nã si sunt mollia se tangunt imediate, ut aqua & oleũ superinfusum ipsi aquæ, uel si unum sit durũ, & alterũ molle, ut lapis positus in aqua, uel aqua posita in uase imediate se tangunt. & sic argumentum non procedit. scd̃o q̃ sint discontinua. nã si duo corpora dura sint continua imediate se tangunt, ut duę medietates unius baculi, cuius prima medietas sit sicca, & secũda sit uiridis, anteq̃ diuidantur abinuicem imediate se tangunt. Si aũt sint duo corpora dura, & abinuicem diuisa, ut duo lapides, & duæ manus non se tangunt imediate, quia semper inter ea mediat aliquis aer, ut aqua, ut probatum est in cap. de tactu. Verũ quia hmõi aer medians ualde puus est, et quasi insensibilis q̃titatis, iõ sensus iudicat ea q̃si imediate se tãgere. parum. n. pro nihilo reputatur. Hæc de sens. exteriori.

SVPER TERTIO LIBRO DE anima, Tractatus primus, & est de sensibus interioribus.

SVPER Tertio libro de anima formamus tres tractatus.

Primus est de sensibus interioribus.

Secundus est de potentia intellectiua.

Tertius est de potentia appetitiua, & motiua.

PRimus tractatus distinguitur in sex capita.

In primo inuestigatur quid sit sensus in cõi, & organum sensus. et nota, quod hæc declaratio cõpetit cuilibet sensui exteriori, & interiori.

In secundo assignatur sufficiẽtia sensuum exteriorum, quare sunt quinque, & non plures.

In tertio agitur de sensu communi.
In quarto agitur de phantasia.
In quinto agitur de cogitatiua,& existimatiua.
In sexto agitur de memoria,& reminiscentia.

CAPVT. I.

IN primo cap.sequendo ordinem Arist. declarandũ est quid sit sensus in communi.& ibi agemus tria.
Primo quid sit sensus.
Secundo quid sit organum sensus.
Tertio soluetur duplex dubium.

Sensus sic diffinitur a Philosopho in.2.de aïa.Sensus est receptiuus specierũ sine materia.i.sensus est potentia, q̃ recipit speciem,uel formã sui obiecti sine materia.i.spiritualiter,ut uisus recipit formã coloris spiritualiter, uel intentionaliter,qđ idem est. Vnde nota, ꝙ obiectũ sensibile potest habere duplex esse.primo põt habere esse materiale,et naturale.& sic recipitur in aliquo corpore,qđ denominat esse tale,ut albedo recipitur in charta, secundum suũ esse materiale,quã denominat esse albã,hoc mõ sensibile obiectum non habet esse in sensu.scđo habet esse spirituale, & intẽtionale,& in quocunq; recipitur secundũ tale esse,non denoĩat ipm tale esse,sic recipitur obiectũ sensibile in sensu,quem tñ non denominat esse talẽ,puta recipitur species rubedinis in oculo,qñ uidet corpus rubeum. non tñ facit oculũ rubeum.similiter qñ recipitur spẽs albedinis in speculo non facit speculum album,& qñ recipitur figura sigilli argentei in cera nõ facit ceram argenteã.sic ergo intelligatur diffinitio.Sensus est potentia,q̃ recipit formã sui obiecti sine materia.i.non secũdum esse materiale, sed secundum esse spirituale,& intentionale, ita ꝙ nõ denominatur talis ex huius receptione.

Scđo declarandum est qd sit organum sensus. nã licet sensus recipiat formã sui obiecti spiritualiter sicut & intellectus,tñ in hoc distinguit̃, ꝙ sensus est potentia affixa organo corporeo,ut auditus situatus est in timpano auris.in

tellectus uero non est affixus alicui organo,ut in trac.de in tellectu.sic igitur diffinitur.Organum est corpus recipiẽs sensum,sicut materia formã, puta oculus est corpus recipiens uisum,sicut formã suam.unde ex organo,& sensu fit unum cõpositum, sicut ex materia,& forma, uel sicut ex subiecto,& accidente.ex quo sequitur corollariæ, ꝙ q̃n separatur anima a corpore in morte oẽs sensus corrumpuntur.corrũpunẽ.n.organa sensuum.ergo corrũpunẽ sensus, cũ sint affixi organis suis,nec hẽant eẽ, nisi in suis organis.

Tertio Philosophus ex diffinitione sensus, & organi sol uit duo dubia.primũ est,ꝓpter quid excellẽs sensibile corrumpit sensum. nã siquis per longum tp̃s, puta per unam diem continue desigeret oculũ in luce solis efficeretur cæcus.corrũpitur enim uisus a tam uehementi luce, & siquis continue audiret uehemẽtes sonos efficeretur surdus, unde & molendinarij partim surdescunt.

Ad hoc r̃ndet Philosophus,quod excellens sensibile destruit contẽperantiam,quæ est in organo sensus, puta lux solis dissoluit humorẽ aqueum cõgelatum,qui est in pupilla oculi,destructa uero contẽperantia organi corrumpitur organum.corrupto organo corrũpitur sensus, quia est affixus ipsi organo,ut patet ex diffinitione organi.igitur a primo ad ultimũ excellens sensibile corrumpit sensum, quia corrumpit organũ sensus,sicut q̃n quis forti impetu percutit chordas citharæ destruiẽ cõsonantia,q̃a ex forti ꝑcussione destruiẽ ꝓportio situata in uaria ꝓtractione chordarũ.

Scd̃m dubium est,ꝓpter quid plantæ non sentiũt cum sint aiatæ,& recipiant qualitates sensibiles,recipiunt enim calidũ,& frigi.humidum,& siccũ, quæ sunt obiecta in tactu.ergo saltem debent habere sensum tactus.

Ad hoc respõdet Philosophus,quod plantæ nõ recipiũt qualitates sensibiles,nisi secundum esse materiale, & naturale,& non secundum esse spirituale.i.sine materia, cuius signum est, quod q̃n recipiuntur huiusmodi qualitates in planta semper denominant eã esse talem, puta q̃n recipi-

tur humiditas in planta.uerum est dicere, quod est humida.talis aūt denominatio non fit,qn̄ recipitur in aliquo qualitas sensibilis secundū esse spirituale,ut diximus in diffinitione sensus.Dicendū est ergo,quod plantæ non sentiunt, quia non habēt sensum.iō non habent sensum, quia nō recipiunt qualitates sensibiles sine materia.i.f̄m esse spūale, & intentionale,ut recipit sensus.Et de hoc satis diximus.

CAPVT. II.

IN cap.2.assignanda est sufficientia sensuū exteriorum, quare sunt.5.& non plures.Huius autem duplex est ratio.prima est Arist.in principio tertij de aīa,quæ est hęc. nos habemus oēs sensus exteriores.& nō habemus,nisi.5. sensus.f.uisum,auditū etc.ergo sensus exteriores non sunt, nisi.5.sensus.f.uisum,auditum etc. ergo sensus exteriores nō sunt,nisi.5.Quod nos habeamus oēs sensus exteriores ꝓbatur tripliciter.primo sic.nos sentimus oīa obiecta sensibilia.f.dolores,odores,sonos etc.ergo habemus oēs sensus exteriores, quibus sentimus omnia sensibilia obiecta. scd̄o sic.nos habemus organa sensuum exteriorū.f. organum uisus,qđ est oculus,& nerui egredientes a cerebro. similiter alia organa, sicut declaraui in tracta.3. super lib. 2.ergo habemus omnes sensus exteriores.tertio sic,omnis sensus,uel sentit per mediū extrinsecum,ut est aer,et aqua, uel per medium intrinsecū,ut est caro. Si per medium extrinsecum,sic sentit uisus,auditus,& odoratus. & hos sensus habemus.Si per mediū intrinsecum sic sentit gustus,et tactus. cū ergo habeamus omnes sensus, qui sentiunt per media extrinseca,& intrinseca. sequitur quod nos habeamus omnes sensus exteriores.

Scd̄a ratio est bea.Tho.in prima par.q.78.arti.3.& est talis.obiectū sensibile imutat sensum,& recipitur in sensu, ut patet ex diffinitione sensus superius data.ergo secūdum qđ diuersimode sensibile recipitur in sensu, sic distinguuntur sensus exteriores.sensibile uero pōt recipi in sensu quatuor modis.primo pure spiritualiter,sine aliqua mutatione

physica facta in obiecto, nec in organo, & quantum ad hanc receptionem pure spiritualem assignatur uisus, quan do enim color uidetur non fit aliqua mutatio physica, pu ta non est necesse colorem moueri localiter, nec oculum alterari. secūdo sensibile potest recipi in sensu per mutatio nem physicam.i. per motum localem factū ex parte ob iecti. nulla tamen mutatione facta in organo sensus, & quantum ad talem receptionem assignatur auditus, quan do enim sonus auditur, necesse est sonum generari ex per cussione percutientis ad percussum, & aerem qui mediat inter percutiens, & percussum expelli, ac moueri, & dum cōmouetur localiter defert sonum ad auditum. patet ergo ꝙ in auditu ex parte soni, qui est obiectum requiritur mo tus localis, qui est mutatio naturalis, & non spiritualis. ter tio potest recipi sensibile in sensu per mutationē physicam .i. alterationem factam ex parte obiecti nō ex parte orga ni, & quantum ad talē receptionem asignatur odoratus. quādo enim odor sentitur, necesse per calorē corpus odo riferum alterari, ut per talem alterationem spiret odorem, fundatur enim in calido, & sicco odor, & ideo sine calore resoluente nō sentitur odor, ut declaraui in tracta. 3. super secundo lib. quarto potest recipi sensibile in sensu per alte rationem physicam factā, non quidem ex pte obiecti, sed ex parte organi. & quātum ad hanc receptionem asigna tur gustus, & tactus. quando enim corpus calidum tanga tur a manu, realiter manus fit calida. ergo alteratur caro, quæ est mediū, & neruus qui est organum. similiter quan do corpus saporosum humidum tangitur a lingua, fit hu mida realiter. ergo caro, lingua, & neruus expansus per linguam, qui est organū in gustu, alteratur. Ex his igitur pa tet, quomodo sunt quinque sensus exteriores, & quomodo distinguuntur, secūdum diuersimodum, quo recipitur ob iectum sensibile in ipso sensu. quō distinguātur gustus, & tactus declaraui in. 3. trac. super. 2. lib. similiter quomodo sensus tactus sit unus, uel plures sensus, patet ibidem.

CAPVT. III.

POTS asfignationem fenfuum exteriorum tranfeundum eft ad fenfus interiores, & primo in communi, fecundo in particulari. De is in cõmuni dicemus duo. primo quare dicuntur fenfus interiores, cũ etiã fenfus exteriores poffunt dici interiores ꝓ quanto funt intrinfeci ipfi animali, & recepti in fuis organis, ut uifus in oculo &c. 2. dicemus quæ fuit necesfitas ponẽdi hos fenfus interiores.

Circa primũ nota ꝙ uifus & auditus &c. dicuntur fenfus exteriores, quia immediate fine alio fenfu priori fufcipiunt fpecies caufatas a fenfibilibus exterioribus, puta uifus ĩmediate recipit fpeciẽ coloris caufatam a colore qui ẽ in pariete, & auditus recipit fonũ ĩmediate caufatum a corpore fonoro. ifti uero ut fenfus cõis & phantafia &c. dicũtur fenfus interiores, quia nõ ĩmediate recipiũt fpecies fenfibilium exteriorum, fed mediantibus fenfibus exterioribus, puta fi fpẽs coloris debet recipi in fenfu cõi & ab ipfo tranfmitti ad phãtafiam, eft neceffe ꝙ prius recipiatur ĩ uifu, deinde per neruos, quibus affixi funt oculi, tranfmittitur ad fenfum cõem, & ab ipfo ad phãtafiã, ut diximus. dicuntur ergo fenfus interiores, quia nõ mutantur immediate a fpecie obiecti fenfibilis exterioris, fed a fpecie prius recepta in fenfu exteriori & ad eos tranfmiffa.

Circa fecũdũ nota fecũdũ B. Tho. in prima parte. q. 78. arti. 4. ꝙ necesfitas ponẽdi hos fenfus in aĩali perfecto fuit ut animal perfectũ haberet oẽs actiones opportunas regimini uitæ fuæ. Quæ autem fint hæ actiones declarabimus pertractando in particulari de fingulis fenfibus interioribus & ponendo necesfitates fuas.

Primus fenfus interiorũ ẽ fenfus cõis, de quo dicemus 4. primo in quo organo fituatur, fecundo quæ fit necesfitas fua, ex qua declarabitur q fint actus ipfius, tertio quare dicitur fenfus communis, & hoc declarabitur in folutione argumen. quarto quæ fit diffinitio fua.

Circa primũ nota fecundũ Auicen. in. 6. lib. naturalũ.

& omnes Physici cōcordant cum eo ꝙ organū sensus cō munis est prima cellula cerebri, quæ est super frontem, in qua radicantur oēs nerui descendentes ad organa sensuū exteriorum, ut a sensu cōi deriuetur uirtus sentiendi ad omnes sensus exteriores, sicut a fonte deriuantur uarij riuuli et ad sensum cōmunē transmittūtur omnes species obiectorum quæ apprehenduntur a sensibus exterioribus, omnes enim sensus exteriores uniuntur in sensu cōi, sicut multę lineæ egredientes a circūferentia uniuntur in centro circuli, & secundū Auicen. se habent sensus exteriores ad sensum cōmunem, sicut serui ad regem ad quem reuertuntur cū lucris. Quicqd. n. oculus uidet eius spēm transmittit per neruos quibus affixi sunt oculi ad sensum communem. Idem intellige de auditu, odoratu &c.

Circa secundum nota ꝙ necessitas ponendi sensum cōmunē in animali perfecto est propter duas actiones quæ sunt in animalis, & nō possunt causari ab aliquo sensu exteriori, ut ꝓbatur. ergo fuit necesse ponere aliū sensum præter sensus exteriores qui ꝓducerent has actiones, & hunc sensum dicimus esse sensum cōmunē, prima actio sensus cōmunis est cognoscere diuersitatem inter obiecta sensuū exteriorū, puta cognoscere ꝙ albū nō est dulce, & sonus non est odor, hanc diuersitatē nos cognoscimus & non ꝑ aliquē sensum exteriorē, licet. n. per uisum cognoscamus diuersitatē specierū coloris, puta cognoscimus per uisum ꝙ albū non est nigrū, quia per uisum utrunq; per se sentimus, tñ per uisum nō possumus cognoscere ꝙ albū distinguatur a dulci, nec per auditū cognoscimus ꝙ sonus distinguatur ab odore, quia per uisum non sentimus albū & dulce per se, nec per auditū cognoscimus sonū & odorē. cum ergo per nullū sensum exteriorē cognoscamus diuersa obiecta distinctorū sensuū, sequitur ꝙ per nullū sensum exteriorem cognoscimus diuersitatē inter obiecta sensuū exteriorum. igitur necesse est ponere aliquē sensum interiorē ad quem transmittantur species obiectorum sensibilium

apprehensorum per sensus exteriores, & tunc per talẽ trãsmissionẽ cognoscimus diuersa obiecta sensuũ exteriorũ, cognoscimus ẽt diuersitatem inter ipsa obiecta, & hic est sensus cõis, nam per neruos egredientes a cerebro ad oculos cognoscit colorẽ, & p neruos egredientes a cerebro ad nares cognoscit odorẽ. cognitis aũt ab eodẽ colore & odore. aduerte ꝙ color distinguitur ab odore, quia alio mõ color imutat uisum, & alio modo odor immutat odoratũ, et sic cognoscit diuersitatẽ inter obiecta sensuũ exteriorum, secunda actio sensus cõis est cognoscere actum sensus exterioris, puta cognoscit ꝙ uisus uidet, & auditus audit. Et ꝙ hęc actio causetur a sensu cõi probatur sic. Hæc actio nõ põt esse a sensu exteriori. ergo est ab aliquo sensu interiori, ad quẽ terminatur actus sensuũ exteriorum, & hic ẽ sensus cõmunis. ꝓbatur antecedens. s. ꝙ nullus sensus exterior cognoscat actũ suũ, & probo de uisu, & simile erat in aliis sensibus, quicquid per se uidetur a uisu est aliquo mõ coloratum uel lucidum, sed uidere non est coloratum nec lucidum, ut patet. ergo uisus non uidet se uidere, similiter quicquid per se cognoscit ab odoratu est aliquo mõ odoriferum, odor. n. est obiectum, sed odorare nõ est odoriferum. ergo odoratus non cognoscit se odorare. Praeterea, sola potẽtia nõ organica, ut est intellectus cognoscit actũ suũ. ergo nullus sensus exterior cognoscit actũ suum, quia omnis sensus est potentia affixa organo, ut dictũ est supra. Hæc ratio magis declarabitur in tractatu de intellectu. Cum igitur cognoscamus nos uidere & audire, & non per aliquẽ sensum exteriorẽ, sequitur ꝙ hæc actio sit a sensu cõmuni, ex quo. n. ad ipsum transmittuntur omnes species obiectorũ sensibilium quæ recipiuntur in sensibus exterioribus, & cognoscit diuersa obiecta sensuum exteriorum, per primã actionẽ põt ẽt cognoscere diuersos actus ipsorum sensuum, puta ꝙ uisus uidet, ꝙ auditus audit, & quod uidere non est audire. Ex iis patet quæ sit necessitas ponendi sensum communem.

Circa tertium quare dicatur sensus communis declarabo in solutione argumenti.

Circa quartum.s.quid sit sensus cõis,nota q sic diffinitur,ut elicitur ab Auicen.in.6.naturaliũ in cap.de sen.interio.Sensus cõis est potẽtia situata in prima parte cerebri a qua omnes sensus exteriores deriuantur.i.accipiunt uirtutẽ sentiendi,ad quam transmittũtur oẽs species sensatæ apprehense per sensus exteriores, in qua oẽs sensus exteriores uniuntur,sicut plures lineæ in uno centro. Hæc diffinitio patet ex prius declaratis. Hæc de sensu cõi sufficiant. Quomodo uero per hanc potẽtiã cõpleantur somnia & causetur dormitio,iam declaraui in tracta.quem ordinaui de som.& uigi.& de prophet a quæ fit in somnijs.

CAPVT. IIII.

IN quarto capite agendum est de secundo sensu interiori,qui dicitur phantasia secundum Aristo.& dicitur formalis sm Auicẽ.i.6.naturaliũ de quo dicemus quatuor.

Primo in quo organo situatur.

Secundo quæ sunt operationes suæ.

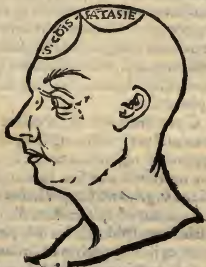
Tertio,quæ fuit necessitas ponendi hunc sensum.

Quarto quare uocatur phantasia, & qũo diffinitur.

Circa primum.nota q secundum Auicen.& Auer. & Bea.Tho.in opusculis de potentijs animæ.phantasia situatur in secunda parte cerebri in parte anteriori capitis post sensum cõmunem,& id conueniẽter a natura actũ est, nã phantasia habet retinere & cõseruare species apprehẽsas a sensibus exterioribus & trãsmissas ad sensum cõem, puta uisus in se recipit colorẽ pomi & figurã,hanc spẽm trãsmittit per neruos ad sensum cõem,& sensus cõis transmittit eã ad phantasiam, in qua ut in quodam thesauro cõseruatur.Idẽ intellige de oĩbus speciebus apprehensis p al'os sensus.Et si quæras quare sensus cõis recipiens tales species non retinet & eas cõseruat,sine hoc quod transmittat eas ad phantasiã.Respondeo q sensus cõis non põt eas retinere. nam situatur in prima parte cerebri super frontẽ

ubi est multa humiditas & mollities. ppriū est aūt rei mollis bene & faciliter recipe, molle autē retinere, sicut cera mollis facile recipit figuram sigilli et male retinet, facile.n. est talem figuram delere. Hæc igitur est ratio quare sensus communis cū facilitate species sensatas recipit a sensibus exterioribus, sed eas nō pōt retinere, & ideo est necesse ut transmittantur ad aliam potentiam quæ sit situata in parte sicca ipsius capitis, & hæc est phantasia, nā in secunda parte anteriori capitis, nō est tanta humiditas & est maior durities, & ideo phātasia quæ ibi situantur bene retinet & conseruat ipsas species, & ideo uocatur ab Auicen. thesaurus specierum sensatarum. Figura declarās quomodo situatur phanta. in capite, & quomodo quasi per neruum transmittantur ad ipsam sensate species patet hoc.

Circa secūdum nota quod duę sunt operationes phantasiæ. prima est, ꝙ habet retinere species sensatas & transmissas a sensu cōi tanquam thalamus & thesaurus sensus cōmunis, ut inquit Algazel, nam dictum est supra ꝙ sensus cōis est sicut rex in solio ad quē redeūt sensus exteriores cū speciebus apprehēsis, sicut serui cū lu-

cris, & has species uelut lucra recondit cōseruanda in phātasia & in suo thesauro, secunda est secundū Auer. & B. Tho. ꝙ habet cōponere species sensatas adinuicem, puta in phantasia est conseruata similitudo montis quē aliquan

do uidi,& similitudo auri quod aliquando uidi. pōt autem phantasia has duas species adinuicē cōponere & fingere montē aureū, licet non inueniatur in natura, ex quo sequitur ꝙ oīa entia fictitia, ut sunt figmenta poetarū, ut sunt parabole, ut sunt entia chimerica, puta fingere animal cuius caput sit leonis,& pedes auis,& cauda serpētis,& alæ uulturis, omnia hmōi sunt per operationē phantasiæ cōponētis uarias species rerū sensibiliū adinuicē,& si phātasia pōt hæc chimerica cōponere, dū hō uigilat, pōt multomagis dum hō dormit, unde a phantasia plerunq; causantur uisiones quæ fiunt in somnijs,& nisi hæc potētia existeret in animali perfecto, nunq; animal nec hō somniarēt. qūo uero phantasiæ causentur somnia uera, siue falsa, siue prænūcia rerum futurarum declaraui in tracta. quē ordinaui de somno & uigilia. Notanter uero dixi ꝙ secundū Auer. & B. Tho. phantasia habet cōponere spēs sensatas, qm̄ Auicen. in. 6. naturaliū. opinatur ꝙ phantasia solū habeat conseruare species sensatas, alia uero potentia quæ apud Auicen. dicitur imaginatiua,& situatur secūdū eo in cerebro post phantasiā, habet cōponere spēs sensatas adinuicē, unde entia fictitia secundū ipsum fiunt ab imaginatiua,& nō a phantasia.

Circa tertiū nota ꝙ necessitas ponendi phantasiam est ut animal perfectū cui nō semper cōiūcta sunt ea quę sunt opportuna regimini uitæ suæ ex recordatione rerum quæ sunt necessariæ uitæ suæ moueretur localiter ad quærendū ea. v. g. hō nō semper habet cibū sibi p̄sentē qn̄ famescit incitatur ad quęrendum cibū. non posset aūt incitari nisi haberet ī phātasia sua spēs panis & uini & pomi cōseruatas, ex ijs. n. speciebus cōseruatis recordatur ꝙ panis et uinū & pomū quæ aliquando gustauit sunt cibus sibi cōueniens,& ideo quādo famescit mouetur localiter ad quærendum cibum, sic incitatur canis sic leo ad uenationē qn̄ famescit ex recordatione ciborū sibi cōuenientiū, unde inquit Aristo. in. 3. de aīa ꝙ animalia patiuntur & operātur

per phantasiã, aĩalia uero imperfecta quæ non mouentur secundũ locũ, ut ostrea, non habent phantasiã determinatam, quoniã habent suũ cibum quicunq; sit semper sibi p̃sentem, & ideo non oẽs eis opus recordari nec moueri ad aliquẽ locum distantem ad quærendum cibum propter quod huiusmo di animalia propter suam imperfectionem hñt solũ sensum tactus, ut diceũs in tra. de potẽtia motiua.

Circa quartũ nota ꝙ phantasia sic nominatur ab effectu suo. nã ut diximus in secunda sua operatione, hæc potentia causat, maxime dũ dormit animal uisiones & apparitiones in somni, quando. n. aliquid somniamus apparet nobis ꝙ sic sit in re sicut somniamus, dicitur igitur phantasia ab ijs operationibus & uisionibus quas causat. nam phanos græce idẽ est quod apparitio inde deriuatur phantasia quasi aperitiua. i. causans apparitiones. Quomõ uero diffiniatur nota ꝙ duplex de ea datur diffinitio prima est Aristo. in. 2. de anima, quæ est hæc, phantasia est motus factus a sensu secundũ actum. i. phantasia ẽ potentia q̃ fit in actu per sensum exteriorem & per sensum cõmunẽ, nã ut diximus, phãtasiã actu respicit spẽm sensatã apprehẽsam a sensu cõi transmissam ad phanta. secunda diffinitio elicitur ex Auicen. i. 6. naturaliũ, quæ est hæc. phantasia ẽ potentia situata in secunda parte cerebri post sensum cõmunen conseruatiua specierum sensatarum quæ a sensu cõmuni ad ipsam transmissa sunt. Hęc de phãsia sufficiãt.

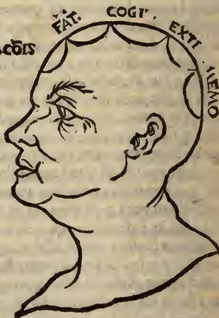
CAPVT. V.

IN quinto cap. agendũ est de tertio sensu interiori, quĩ in brutis dicitur existimatiua in hoĩe dicitur cogitatiua, de qua dicemus. 4. primo in qua parte cerebri ut in suo organo situatur, secundo quæ sunt eius actiones, ex quo ẽt declarabitur necessitas sua, tertio in quo differt existimatiua in bruto ac cogitati. in homine, quarto quid sit utraq;.

Circa primũ nota secundum Auicen. in. 6. naturaliũ & Auer. in lib. de sen. & sensa. ꝙ cogitatiua in homine situatur in medio capitis ubi ẽ media cellula cerebri, et est post

phātaſia,ita ꝙ ſupereminet illi in bruto uero exiſtimatiua ponitur in poſteriori parte mediæ cellule cerebri ita ꝙ declinet a ſumitate capitis ad partē poſterio. Figura pꝫ īfra.

Circa ſecūdum nota ꝙ ſecundum Auic. ubi ſupra, & Algazel. i lib. ſuo Sꝯcōris de aia. Actio huius potentiæ eſt elicere aliquas ſpecies quæ dicuntur intētiones nō ſenſatę. i. quæ nō poſſunt cognoſci per ſenſum exteriorē, nec per ſenſum cōmunē. Iſtæ aūt intētiones ſunt amicitia, inimicitia, bonū malū, paternitas, filiatio &c. Quomodo uero id fiat, nota qđ

cogitatiua ſuperueniens phantaſiæ inſpicit ſpecies ſenſatas quæ ſunt ſeruate in phantaſia, puta exiſtimatiua quæ eſt in oue imſpicitur figuram lupi conſeruatam in ſua phātaſia, ex tali figura quaſi correſpondentiæ elicit inimicitiā naturalem inter ipſam & lupum, & ideo cū ſibi præſentatur figura lupi fugit, non quia ſit talis figuræ, ſed ut inimicum, ſimiliter in homine id accidit, nam ſi Plato uideatur hominem reſpicientē ſe toruo aſpectu & loquente iracundæ, talis hominis figura & locutio defertur per ſenſus exteriores ad ſenſum cōmunem, inde tranſmittitur ad phantaſiam & ibi conſeruatur, tūc cogitatiua ſuperueniens conſiderat talē figuram talēq; locutionē, et ex eis elicit inimicitiam quaſi cōcludens, hoc eſt inimicus meus eo ꝙ toruo

aſpectu

aspectu me inspexit,& irate allocutus est,ex opposito autē.i.ex benigno aspectu, & miti colloquio elicit amicitiā. hæc est actio axistimatiuæ & cogitatiuæ ex qua cognosci tur sua necessitas,nisi.n.hæc potentia esset in animali perfecto non posset fugere nociua,& ꝑsequi utilia. nam ouis non fugeret lupū & sic occideretur,& non lactaret agnū ut filiū,& sic agnus fame deficeret,& homo in manu suorum inimicorum incideret,nūquam amicitiam contraheret,& tunc deperiret societas ciuilis & humana.

Circa tertium nota ꝙ secundum Auer.in libro de sen. & sensa.& Bea.Tho.in prima parte,quęstio.78.arti.4.existimatiua in hoc differt a cogitatiua, quoniam existimatiua in brutis cognoscit illas intentiones non sensatas sine aliquo discursu,sed solo instinctu naturali sibi indito a primo conditore,ut existimatiua ouis naturali instinctu cognoscit inimicitiam lupi,& hos cibos sibi esse conuenientes,illos autē sibi nociuos,& auis naturali instinctu cognoscit hanc paleam cōuenietem sibi ad nidificandū,& breuiter omnia operantur,uel abhorrent bruta operātur uel defugiunt inquantum mouentur ab existimatiua & instinctu naturali.Cogitatiua uero in homine cognoscit has intentiones nō sensatas cum aliquo discursu & syllogismo; potest enim cogitatiua formare syllogismum expositoriū qui cōstāt ex duabus ꝓpositionibus singularibus sic. Hic ē mihi inimicus; & hic est lupus. ergo lupus est mihi inimicus.Item idem aliquando apprehēdit arguendo ab exēplo sic.Pater Platonis est mihi inimicus.ergo & Plato est mihi inimicus,quia filius assimilatur patri, & quia cogi. est syllogistica, ideo est nobilior inter potētias sensitiuas,ꝓpinqua.n.est intellectui,cuius est discurrere & syllogiçare,& propter suam nobilitatem dicitur ratio particularis, sicut intellectus dicitur ratio uniuersalis, ut declarabimus in tractatu.de intellectu.

Notandum postremo ꝙ cogi. in homine est illa quæ causat iudicia temeraria,quando.n.ex leui idignatione uel negatione obsequij cōcludit inimicitiam inter duos potest

esse conclusio & iudicium falsum, & ideo nisi reguletur imperio rationis maxime incitat appetitum sensitiuum,cõcupiscibilẽ & irascibilem,præcipue in malum,ut dicemus in tracta.de potentia motiua.patet ergo quomõ differunt existimatiua in bruto,& cogitatiua in homine.

Circa quartũ nota ꝙ sic diffinitur existima. ut elicitur ab Alga.in suo lib.de anima.Existi.est potentia apprehẽdens ex sensato non sensatũ.i.ẽ potẽtia cognoscens ex specie sensibili reseruata in phantasia speciem non sensibilẽ, ut inimicitiam,amicitiam &c.Cogi.est potentia apprehẽdens ex specie sensibili intentionem non sensatã cum aliquo discursu syllogistico,ut declaratum est.

CAPVT VI.

IN.6.cap.agendum est de quarto sensu interiori, quia dicitur in bruto memoria,in homine uero dicitur reminiscentia,& dicemus.4.primo de organo suo, secundo de actione,ubi etiam declarabitur necessitas sua, tertio in quo differt memoria a reminiscentia.4. quid sit utraque.

Circa primum nota secundũ Auicen.in.6. naturalium & omnes alios Physicos ꝙ hæc potentia situatur in ultima parte cerebri,quæ est in posteriori parte capitis post existimatiuam uel cogitatiuam,illa.n.pars capitis est multum sicca,& ideo est bene retentiua, undę rationabiliter collocatur ibi.

Circa secundum nota secundum omnes physicos,prçcipue Auicen.in.6. naturalium ꝙ officium memoriæ est retinere & conseruare intentiones non sensatas quas existimatiua & cogita.apprehendit ex spẽbus sensatis cõseruatis in phanta. unde sicut phanta. est thesaurus & arca specierum sensatarum quas ad eam transmittit sensus cõmunis, ita memoria est arca intentionũ non sensatarum ut est intentio amicitiæ,inimicitiæ,paternitatis, nociui, & cõmodi &c.quas postquã cogitatiua apprehendit transmittit ad memoriam ibi conseruandas,ex hoc patet neceſ

sitas sua, nisi. n. memoria conseruaret has intentiones ani-ma l non fugeret nociua nec quæreret sibi utilia, ea. n. quorum obliuiscimur non quærimus nec diligimus, uerbi gratia si in memoria ouis non conseruaretur intentio ini-micitiæ lupi quando uideret lupum non fugeret, & si in memoria canis non seruaretur intentio beniuolentiæ, uel beneficij accepti a domino suo quando uideret dominū non applauderet cauda, nec custodiret domum, ut ergo aīalia fugiant nociua & quærāt utilia data ē eis memoria.

Circa tertium nota secundū Auicen. in. 6. naturalium & Alga. in lib. suo de anima, ꝙ memoria ita differt a reminiscentia sicut differt existen. a cogita. sicut. n. bruta per existimatiuam solo instinctu naturali & sine aliquo discursu apprehendunt intentionē non sensatā, ita per memoriā solo instinctu sine syllogistico discursu ex intentione non sensata quæ est in memoria, & specie sensata quæ est conseruata in phanta. recordantur rei præteritæ quam fugiūt uel quærunt, uerbi gratia canis uidens baculum in manu Socratis, ex apprehensione nociui & forma baculi recordatur ꝙ baculus est sibi nociuus, & ideo cum uidet baculum fugit, uel non propinquat homini tenenti baculum, homo per cogita. cum aliquo discursu syllogistico cognoscit intentiones non sensatas ita ꝙ per memoriam cum aliquo discursu recōditur rei præteritæ, & talis memoria cū discursu dicitur reminiscentia, uerbi gratia uolo recordari quid mihi dixerit Socrates heri in horto, sic fiet. primo præsentabitur a memoria intentio amicitiæ uel inimicitiæ si præsentabitur intentio inimicitiæ sic discurram, Socrates est mihi inimicus, ergo dixit mihi odiosa, deinde inuestigo discurrendo ꝙ & quale uerbum odiosum dixerit, & hunc quidem discursum maxime experimur in nobis quādo recordari laboramus de aliqua re iam diu præterita.

Circa quartum nota ꝙ diffinitur memoria ab Auicē. in. 6. natura. Memoria est potentia ordinata in posteriori concauitate cerebri conseruans id quod apprehendit uirtus existimatiua de intentionibus non sensatis, eodem mō

diffinienda est reminiscentia, sed addatur hęc particula cũ aliquali discursu, per hanc .n. differt a memoria quæ est in brutis. Hæc sufficiant de numero sensuum interiorũ, in quo secutus sum Auer. & Bea. Tho. si uis autem habere opinionem Auicen. & Alg. & Alber. qui dicunt eos esse 5. & quõo coueniunt uel d fferant q̃re tracta. quē ordinaui de oĩbus ĩjs opinionibus cũ figuris singularũ opinionum.

Vltimo soluentur tantũ duo argu. primũ ꝑbat ꝙ diffinitio sensus non sit conueniens. nã in sensu tactus recipitur species sui obiecti cum materia. i. naturaliter, quando. n. manus tangit calidum fit realiter & physicæ calida. ergo non omnis sensus recipit speciem sui obiecti sine materia; & sic diffõ sensus est falsa, cũ nõ coueniat cuilibet sensui.

Ad hoc dicitur ꝙ in sensu tactus recipitur spẽs sui obiecti & naturaliter, ut ꝑbat argumentũ, & spiritualiter, licet non ita sit manifestũ. si. n. sola receptio naturalis sufficeret in sensu tactus etiã lapides et terra haberẽt sensum tactus. recipiunt. n. qualitates tangibiles naturaliter, ut lapis recipit calorem & frigiditatẽ. dicendũ est ergo ꝙ causa sentiẽdi per se in sensu tactus est receptio specierũ intẽtionaliter, licet ꝑpter suã materialitatẽ recipiantur etiam species sui obiecti materialiter, sed hoc est per a ccidens.

Secundũ ꝑbat ꝙ prius sensus interior nõ debet dici sensus cõmunis. Sẽsus cõmunis est ille qui prædicatur de pluribus sensibus, sicut hõ cõmunis est ille qui prædicatur de pluribus hominibus, sed primus sensus interior non prædicatur de pluribus sensibus, cũ sit unus sensus singularis, ergo non debet dici sensus communis.

Ad hoc dicitur ꝙ non dicitur sensus cõis secundũ prædicationẽ quasi prædicetur de pluribus sensibus, sed dicitur sensus cõmunis quasi terminus communis, ad quem sensus exteriores transmittunt species obiectorum ab eis apprehensas, ut declaraui supra, sicut etiam centrum in sphęra dicitur terminus communis ad quem plures lineæ a circunferentia terminantur. Hic finit tractatus dę sensibus interioribus.

TRACTATVS SECVNDVS SVper tertium librum de anima, de intellectu posſibili & agente.

IN HOC ſecundo tractatu ſuper tertium de anima. agendum eſt de potentia intellectiua, quæ diuiditur in intellectum pos ſibilem & agentem. Et primo agendũ eſt de intellectu posſibili, de quo fiũt quatuor capita.

Primo quid ſit.

Secundo quod eſt ſuum obiectum.

Tertio quod ſunt operationes ſuæ.

Quarto quot modis denominatur, licet tantum ſit una potentia realiter.

CAPVT. I.

CIRCA primum caput ponenda eſt diffinitio intellectus posſiblis & declaranda. Vt igitur elicitur ab Ariſto. in. 3. de anima. ſic diffinitur. Intellectus posſibilis eſt potentia animæ apta nata intelligere omnes naturas corporeas & ſenſibiles carens omni natura ſenſibili, nec eſt affixa alicui organo corporeo. Hæc diffinitio declaratur quo ad ſingulas partes, & infertur unum corollarium, ſecundum mẽtem Philoſopi primo dicitur apta nata intelligere. i. ẽ in potentia ut intelligat, nõ. n. actu ſemper intelligit, nec actu ſemper habet ſpecies intelligibiles in ſe ut per eas intelligat, & probatur ex tali ſimilitudine ſecundum Ariſtote. ſicut ſe habet ſenſus ad ſenſibilia, ita intellectus ad intelligibilia, ſed ſenſus eſt in potentia ut ſentiat ſua ſenſibilia, & nullũ eorũ ex natura ſua habet in ſe actu, ut auditus eſt in potentia ut ſentiat ſonos, & nullum ſonũ ex natura ſua in ſe habet, ut declaraui agens de organo auditus. ergo & intellectus eſt ĩ potentia ut intelligat res ſenſibiles & corporeas & nullam ſpeciem intelligibilem ex natura ſua ſe habet actu. dicitur, ſecũdo carens omni natura ſenſibili & corporea. i. eſt inſenſibilis & incorporeus

& sic est ens spirituale, & ꝓbat sic philosophus. Omne re ceptiuum alicuius est denudatū & priuatū illo, ut oculus est receptiuus coloris. ergo oportet esse priuatū colore, & auditus est receptiuus soni. ergo oportet esse priuatum oı sono, si. n. aliquē sonum in se haberet priuaretur ne recipe ret alios sonos. nā intus appens ꝓhibet extraneū, ut inqt philosophus, sed intellectus po℩s est receptiuus oīs natu re sensibilis & corporeæ, pt. n. intelligere oēm rē sensibilē & corporeā, ut declabitur qn̄ dicemus de obiecto eius i. 2 ca. ergo intel℩us po℩s est denudatus & priuatus oī natura sensibili & corporea, ex quo sequitur corollariæ ꝙ intelle ctus nec est el̄ntū, nec quid cōpositū ex el̄ntis, nec aliqua qualitas sensibilis, ut sunt frigus, calor, sapor &c. sed ens purū spūale aptū natū cognoscere oīa sensibilia & mate rialia & corporea. dicitur 3. nō affixa alicui organo corpo reo, & ī hoc distinguitur a sensibus, qui oēs sunt affixi suis determinatis organis, ut diximus supra. Quod aūt ītel℩us nō sit affixus alicui organo. ꝓbatur sic. oīs potentia affixa organo corporeo cognoscit solū unum genus entium, ut quia uisus est affixus organo. cognoscit solū uisibile, & au ditus, sonos, & gustus, sapores, sed itellectus nō cognoscit solū unū genus entiū, imo oīa genera entiū, ut dicemus in 2. cap. ergo nō est affixus, imo separatus ē ab oī orga. cor poreo. Si āt quæras ubi sit hic intellectus, uel in qua parte corporis, an sit extra corpus ut substātia separata, sicut fin git Auer. Rn̄deo ꝙ est in aīa intellectiua sicut accn̄s in suo ꝓprio subiecto. nā itel℩s sicut aliæ potētiæ aīæ est ī scd̄a spē qualitatis. aīa aūt itel℩iua ſm eēntiā suā est ī toto corpe sicut forma in sua ꝓpria materia: et sic patet ꝙ itel℩s ē potē tia solius aīæ: aliæ uero potētiæ uegetatiuæ & sensitiuæ non sunt solius aīæ: sed totius aīati: quia cū sint affixe orgāis sunt subiectiuæ ī organis corporeis: ut uisus in pupilla etc. De opione Auer. q arbitrat̄ itellectū po℩em esse extra hoiem, ut substātia sepata: & aīam itellectiuā nō esse formā hoīs d sputabit̄ in fine tract. patet igit̄ diffō itel℩s po℩s & decla rata ſm oēs partes suas. Ex hac diffi. infert Phs hoc corol

lariũ:licet excellẽs sensibile corrũpat sensum:ut lux solis si ꝑ aliqđ tp̃s directo ĩtuitu aspiciat̃ excecat hoiem & corrũpit pupillã:nõ tñ excellẽs ĩtelligibile:ut cœlũ,uel intelligẽtia si ĩtelligant̃ nõ corrũpũt ĩtellectũ:& huius rõ est: quia sensus est affixus organo:& excellẽs sensibile alterat organũ:quo alterato uel debilitat̃ uel destruit̃ sensus:ut declaraui in primo tract.huius.3.libri.ubi actũ est de sensu & organo sensus in cõi.intell's uero nõ est affixus organo:& iõ excellẽs ĩtell'ibile nõ põt alterare:nec debilitare:nec corrũpere intell'm:ĩmo ꝑficit ipsum & reddit potẽtiorẽ ad intelligẽdũ:si.n.intelligo magis difficile postea sum magis dispositus ad intelligendum minus difficile.hęc de primo.c.

CAPVT II.

IN.2.ca.declarandum est qđ sit obiectũ intell's poss's:& ibi fiũt duo.primo ponit̃ distinctio de obiecto.2.ex hac dis.ponunt̃ qdã cõclusiones. Distinctio est hæc.Obiectũ intell's est duplex.s.obiectũ primũ:& obm secũdariũ. Itẽ primũ põt esse triplex.s.obm primũ.i.cõissimũ & adequatũ & est illud qđ sub se continet oẽ ens intell'ibile: & obm primũ.i.primo motiuũ:& est illud qđ mouet primo intellectum ad intelligendum: & obiectum primum.i.ꝑfectissimum:& est illud quod est nobilissimum inter omnia entia intelligibilia.

Secundo ex hac distm.pono.4.cõclusiões prima. Ens ut est transcẽdẽs.i.ut p̃dicat̃ de quolibet ente: siue de ente reali:siue de ente rõnis ẽ primũ obm.i.cõissimũ & adęquatũ obiectũ intell's poss's: ꝓbat̃. Intell's poss's ex natura sua inq̃tũ est ĩmaterialis põt ĩtelligere oẽ ens.ergo ens qđ prędicat̃ de oĩ ente est obm primũ.i. adęquatũ ipsius intell's. ꝓbat̃ añs.Potẽtia nõ organica nõ determinat̃ ad aliquod genus entis sicut determinat̃ sensus:qa est potẽtia organica.ergo ex sua natura ĩmateriali põt intelligere oẽ ens. Et nota ꝙ hæc conclusio intelligit de intellectu possibili absolute considerato.

Secũda cõclusio. Quidditas.i.natura rei materialis sensibilis & corpeę est obm primum.i.primo motiuũ intell's

potis p ista uita mortali. pbat. Illud qd mouet itelłm ad intelligēdū est ens materiale & sensibile: qa oīs nr̄a cognitio p ista uita ortū hēt a sensu. ergo natura rei materialis & sensibilis est obm primū. i. primo motiuū itelł̄s nr̄i. Ex hac conclusiōe seqtur q̄ donec aīa unit corpi primo & per se nō intelłit nisi vł̄e materiale sensibile: puta hoīem ut hō: lapidē ut lapis etc. entia uero incorpea nō intelligit nisi p q̄to manu ducit ad illa per hæc sensibilia: puta cognosco intelłtias per corpus cœleste & motū eius q̄ sunt q̄dā sensibilia. Et nota q̄ s̄m cognitionē hanc quam habet intellectus pro hac uita mortali formata est supra diffinitio intellectus possibilis.

Tertia conclusio. Deus est obm primū. i. perfectissimū intelł̄s nr̄i. pbat. Deus est perfectissimū ens. ergo est perfectissimū obm intelł̄s. Præterea: cognitio habita de deo maxime pficit intelłm nr̄m ita q̄ in diuina speculatiōe cōsistit felicitas. ergo deus est pfectissimū obm intelłus nr̄i.

Quarta cōclusio. Singularia sensibilia actus intelligēdi & ipse intelł̄s & ipsa aīa intellectiua sunt secūdaria obiecta intellectus nostri pro hac uita. probat. Ea sunt secūdaria obiecta intelł̄s q̄ necessario requirūt aliqua prius cognita: sed singularia sensibilia si debēt intelligi requnt aliqua prius cognita. i. sua vł̄ia. nō enim pōt intelligi Socrates uel Plato nisi prius intelłat hō in cōi: sił̄r nō pōt intelligi intelligēdi actus nisi prius intelligat obm intelł̄s. nā ut diximus in. 2. li. actus intelligūtur p obiecta & nō pōt intelligi ipse intelł̄s nisi prius intelligat actus intelligēdi: quia potentiæ intelligūtur p suos actus: & nō pōt intelligi ipsa aīa intellectiua nisi prius intelligatur ipse intelł̄s: quia ut diximus in 2. li. substantia aīæ non cognoscitur nisi per potētias suas. ergo singularia sensibilia: actus intelligēdi: ipse intellectus: ipsa anima intellectiua: sunt secundaria obiecta intellectus possibilis. patet ergo quid sit obiectum suum &c.

CAPVT. III.

IN tertio cap. agendum est de operationibus intellectus possibilis. & nota quod sunt. 3. s. simplicium terminorū,

uel incomplexorum intelligentia, compositio, & diuisio, discursus a noto ad ignotum, duæ primæ ponũtur a Philosopho in. 3. de anima. tertia ponitur a philosopho in logica in tota arte noua prima dicitur simpliciũ. i. incomplexorũ terminorum intelligentia. & est quando intellectus simplici intuitu cognoscit naturã rei, ut diffinibilem, puta qñ cognoscit hominem, aut lapidem, ut diffinibilia. & hæc est prima operatio intellectus. non. n. posset formare propositionem nisi prius aliquo modo cognoscerentur subiectũ, & prædicatum qui sunt termini incõplexi. secũda operatio est compositio, & diuisio, & est qñ intellectus postquam cognouit terminos incomplexos eos adinuicem cõponit per propositionem affirmatiuam, uel diuidit per ꝓpositionem negatiuam. tertia operatio est discursus, & est qñ ex una propositione nota procedimus ad uenandam aliam incognitam, ut ex hac cognita, hõ est rationalis, procedimus ad cognitionem huius, homo est admiratiuus. & hæc operatio apud logicum dicitur ratiocinatio, uel argumentatio, de qua in logicalibus satis actum est.

Inter has operationes hæc præcipue est differentia, qđ in prima operatione non est ueritas, & falsitas per se, sed solum per accidens. & probatur sic, sicut se habet sensus ad simplicem apprehẽsionẽ sui proprij obiecti, ita se habet intellectus ad simplicem apprehensionẽ rei incomplexæ diffinibilis, sed in apprehensione ꝓprij obiecti in sensu nõ est ueritas, & falsitas. imo non decipitur in cognitione sui proprij obiecti, ut non decipitur uisus in cognitione coloris, ut diximus in trac. de sensi. exte. dũmodo organum sit dispositum, & sit debita distantia inter sensum, & suũ obiectum. ergo nec est ueritas, & falsitas in intellectu in apprehensione rei incõplexæ diffinibilis, imo nõ decipitur per se in diffinitione rei. Dixi autem nõ per se, qm̃ sicut in sensu potest esse deceptio respectu sensibilis per accidẽs, ut si ex eo qđ uideo a longinquo corpus coloratũ, uelim ipsum iudicare esse hominẽ, uel arborem forte deciper. similiter in prima operatione intellectus cõtingit deceptio dupliciter. primo

q̄n diffinitio huius rei attribuitur alteri,ut si uellē attribuere symiæ,quod sit animal rationalis.secundo q̄n diffinitio formatur ex partibus repugnantibus, ut si uellem adinuicem cōponere animal, & insensibile. & hæc quidem deceptio prouenit ex eo,quod uia diffiniendi est per diuisionem, & compositionem,ut declaraui in primo trac.super.1.de anima.in scđa uero operatione formatur ꝓpositio,quæ semper est uera,uel falsa, quia aut prædicatū conuenit subiecto,aut non,si sic,est uera,si non est falsa. similiter est ueritas & falsitas in tertia operatione, q̄m cum argumentatio constet ex ꝓpositionibus,sicut est ueritas,& falsitas in propositione,ita est in ratiocinatione,de ueritate,et falsitate q̄d sit,& q̄uo proprie sunt in secunda operatione.uide cōpen. maius,super lib.Periher.istæ tres operationes nō cōueniūt nisi intellectui humano, qui ex sensibilibus uenatur scientiam.intellectus.n.angelicus simplici intuitu sine compositione,& diuisione,& sine discursu omnia intelligit. & ideo non pōt esse error,uel deceptio, aut falsitas in eorum intellectu multo minus in intellectu diuino,uerū hæc perscrutare est officiūm sacri theologi.hic enim in lib.de aīa.tantum habemus cōsiderare de opatione intellectus humani,quæ sibi conuenit dum unitur corpori. Quomodo uero anima postquam est separata a corpore intelligat non est officium physici,sed theologi.

CAPVT. IIII.

IN quarto ca.perscrutandū est quot modis denominatur intellectus posſibilis,secundū diuersam considerationem,licet sit tantum una potentia realiter. unde notandum est secundum uiam bea.Tho. in prima par.q.79. & magis resolute in opuscu.de potētijs animæ.ꝙ intellectus posſibilis solet denominari apud philosophos,& græcos, & latinos,ac theologos undecim modis,qui sunt isti,uidelicet,primus intellectus potentialis,uel materialis,uel posſibilis.secundus intellectus dispositus. tertius intellectus in habitu,uel memoria.quartus intellectus adeptus. quintus intelligentia.sextus mens,septimus ratio.octauus ratio su-

perior. nonus ratio inferior. decimus intellectus practicus. undecimus intellectus speculatiuus.

Primo cõsideratur inquantũ ex natura sua est in potentia ad acquirendã scientiam, et alios habitus intellectuales. creatur. n. sicut tabula rasa, in qua nihil est descriptum, & sic dicitur potentialis. i. potens acquirere scientiam. itẽ dicitur materialis, qa sicut materia ex se nullã habet formam, sed est in potẽtia ad recipiendũ formam, ita intellectus ex se nullam habet scientiam, sed est in potentia ad acquirendum scientiam. & ideo merito dicitur materialis, potentialis, uel possibilis, idest potens acquirere scientiam.

Scđo consideratur inquantũ iam habet principia alicuius sciæ, sed nondũ illam sciam acqsiuit, ut qñ qs iam nouit principia geometrię, sed nõdũ scit ex eis deducere cõclusiones. & sicut dr̃ intellectus dispositus. s. ad sciam acqrendã.

Tertio cõsideratur inquantũ iam acquisiuit sciam, sed non actu cõsiderat circa illam, sicut ille qui acqsiuit logicę habitum, sed nõ actu syllogiçat. & sic dicitur intellectus in habitu. si uero actu cõsideret circa sciam acquisitã dicitur intellectus in actu. similiter dicitur memoria inquantũ acquisiuit sciam, & eam retinet, ac cõseruat. unde nota ꝙ memoria est duplex. s. sensitiua, & intellectiua. sensitiua est ultimus sensus interior, & distinguitur realiter a cogit. quia situatur in posteriori parte cerebri. cogitatiua uero est in medio capitis. intellectiua aũt non distinguitur realiter ab intellectu, sed solũ ẜm rationem. nã prout acquirit sciam dicitur intellectus. ꝓut uero sciam retinet dicitur memoria. & sic patet quod memoria intellectiua non est affixa alicui organo corporeo, sicut nec intellectus.

Quarto consideratur, ẜm qđ acquisiuit oẽs scientias humanas, & diuinas. & sic dicitur intellectus adeptus, & hũc apud philosophos, si quis hoĩum talem intellectũ haberet diceretur fœlix, ac diuinus similis deo, & eius amicus. et de tali loqtur philosophus in. 10. Ethi. dicens. Sapiens uidetur esse maxime fœlix, & deorum amicus.

Quinto cõsideratur inquantũ simplici intuitu nõ com-

ponendo, uel diuidendo rem incomplexam cognoscit. & sic dicitur intelligentia, & inde est, quod apud philosophos substantiæ separatæ dicuntur intelligētiæ, quia ut diximus supra, sine compositione, ac diuisione, & sine discursu omnia simplici intuitu cognoscunt.

Sexto cōsideratur inquantū per intellectionem suā metitur singulas res, scrutando, q̄ prædicata eis conueniant, et quæ non. & sic dicitur mēs, ut deriuatur a metior metiris. Sed nota, ꝙ hæc expositio est impropria. qm̄ apud philosophos, & doctores græcos, præcipue Diony. in lib. de cœlesti hierar. mens ꝓprie dicitur natura, q̄ est pure intellectualis nullo modo corpea. & sic substantiæ sepatæ proprie dicuntur mentes, & deus dicitur apud græcos prima mens. igitur cum intellectus humanus sit in aīa intellectiua, & ipsa sit unita corpori improprie dicitur mens.

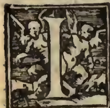
Septimo consideratur inquantū per argumentationē, et discursum uenatur sciam. & sic dicitur ratio. i. potentia ratiocinatiua, & discursiua. & hoc solum competit homini. unde solus homo proprie est rationalis, angelus uero, ac deus non sunt rationales, sed proprie dicuntur intellectuales. Octauo caret.

Nono cōsideratur inquantū intendit cognoscere hęc inferiora, aut ꝑ causas suas, ut patet in mathematicis, aut per effectus magis notos, ut patet in physicis, ut qn̄ uenatur sciam ex elementis, & elementatis. & sic dr̄ ratio inferior quasi rebus inferioribus, ac corruptibilibus intendens.

Decimo cōsideratur inquantū quiescit in cognitione ueritas, nec eā ordinat ad opus, ut qn̄ acqsiuit cognitionē de anima quiescit in ea. & sic dicitur intellectus speculatiuus.

Vndecimo cōsideratur inquantū non quiescit in cognitione ueritatis, sed eā ordinat ad opus, ut qn̄ acquisiuit artem ædificandi non quiescit, nisi ædificet gratia lucri, uel alterius commodi. & sic dicitur intellectus practicus. Quomodo uero idem intellectus dicatur conscientia, & sinderesis non est officium physici, sed theologi. Hæc de intellectu possibili sufficiant.

De intellectu agente.

N Secunda parte huius trac.agendũ est de intellectu agente, & diuidimus eum in tria capita.

In primo declaratur, quæ fuit necessitas ponendi intellectum agentem, ut potentiã distinctã realiter ab intellectu possibili, in quo simul declarabitur, quæ sint operationes suæ.

In secundo diffinietur quid sit intellectus agens.

In tertio concludetur de mente philosophi, ꝙ tota anima intellectiua est immortalis, & incorruptibilis.

CAPVT. I.

IN primo ca. declaratur necessitas intellectus agentis. vñ nota ꝙ res sensibiles materiales, ut lapis, et hõ etc. non eodem mõ possunt a sensu sentiri, & ab intellectu possibili intelligi. nam cũ sensus sit potentia organica, & materialis. hæc sensibilia singularia, puta hoc albũ põt imprimere spẽm, & similitudinẽ suam in uisu. & sic per se uidetur. & sic nõ oportet, ꝙ ponaẽ aliquis sensus agens, causans spẽm sensibilem in sensu, sed ad causandam hanc speciem sufficiunt singularia sensibilia corpea, unde dñr sensibilia in actu, qa per seipsa pñt causare spẽm, & similitudinem in sensu. nõ sic autem pñt ab intellectu intelligi, qm cũ intellectus possibilis sit potẽtia pure spũalis non affixa organo. hæc sensibilia singularia, puta Socrates, hæc rosa, hic asinus, non pñt causare spẽm suã in intellectu, p quam intelligantur, qa nullũ materiale, & corporeũ causat aliqd in re spũali. & ideo ut hæc sensibilia intelligantur poniẽ intellectus agens. cuius operatio est causare spẽm intelligibilem in intellectu possibili, per quã hæc sensibilia materialia intelliguntur. Qũo autem hanc spẽm causet sic accipe. res sensibilis singularis, puta hęc rosa causat suam spẽm in uisu inquantũ est colorata, & sic figurata. hæc spẽs trãsmittitur a uisu ad sensum cõem, & a sensu cõi ad phantasiã. & ibi conseruatur, & qñ est in phantasia dicitur phantasma. hoc igitur phãtasma rosæ representat rosam, quo ad suas

conditiones indiuiduales, puta inquantũ est sic colorata, et talis figuræ, & talis odoris, & in tali situ etc. intellectus uero agens est qddam lumen, & illustrat hoc phantasma, & denudat illud ab oĩbus conditionibus materialibus, & indiuiduãtibus, & ex phãtasmate rosę sic illustrato causatur ab intellectu agente spẽs intelligibilis rosæ puræ spũalis, nõ amplius repñtãs rosam, quo ad sua accñtia, sed quo ad suam subam, non inquantũ est hæc, uel hæc rosa, sed inquantũ rosa in vl', & sic de rosa vl', & non singulari habetur scĩa. hæc igitur spẽs, q̃ non põt causari a re sensibili materiali, sed ab intellectu agente illustrante phantasmata reponitur in intellectu possibili. & per eã fiunt res intelligibiles actu, q̃ per seipsas erant intelligibiles in potentia. patet ergo, ꝙ necessitas ponendi intellectũ agentem fuit, ut ipse res sensibiles materiales fierent intelligibiles actu, q̃ ſm se sunt intelligibiles solũ in potẽtia, & eius opatio est per illustrationẽ phantasmatũ causare spẽm intelligibilẽ in intellectu possibili, q̃ tanq̃ per mediũ res sensibilis intelligitur, sicut per spẽm coloris causatã in oculo color vr. & nota ꝙ hic intellectus agẽs non est in subñs separatis. nõ.n uenantur scĩam ex sensibus, nec ex phãtas. sed in suo itellectu cõcreatas habent oĩum rerum species intelligibiles, per quas limpide, & sine errore, ac discursu singula intelligunt, sed hæc subtilius considerare est officium theologi.

CAPVT. II.

IN. 2. ca. ponẽda est diffinitio intellectus agentis, quæ est hæc, ut elicitur ex lib. 3. de aĩa. intellectus agẽs est potentia aĩæ ĩmixta. i. non cõposita ex naturis corporeis separata ab oĩ organo corporeo existẽs actu, ſm subam suam. primo dr̃ ĩmixta, & sepata ab organo corporeo. qđ probatur sic. intellectus possibilis non est cõpositus ex rebus corporeis, nec affixus organo, ut declaratũ est ex sua diffinitio. ergo nec intellectus agẽs. pbatur ꝓñtia, quia intellectus agẽs est nobilior intellectu possibili. cũ omne agens sit nobilius patiẽte. ergo si itellectus possibilis est nõ compositus ex rebus corpeis, nec affixus organo. multo minus

Intellectus agēs. dicitur scđo existens actu ßm subam suā. & per hanc pticulam distinguit ab Intellectu possibili, qui est in potentia ßm subam, qđ quidē pōt intelligi dupl'r. primo ꝙ sit ens in pura potentia, sicut materia prima. & hīc est falsum, qa intellectus poľis est potentia aīæ, & est in secūda specie qualitatis. ergo habet esse actu, et nō solū in potentia. scđo ꝙ sit ens in potētia in gn̄e intelligibil ū, quia. s. per se nihil pōt intelligere, nisi inquantū recipit spēs intelligibiles ab intellectu agente. & sic uerū est, ꝙ est in potētia ßm subam. i. ßm naturam suā, & per oppositū intellectus agens est in actu ßm naturā suam, non qdem ꝙ habeat in seipso res intelligibiles actu, sed qa est potentia īmaterialis actiua potēs per illustrationē phantasmatum res sensibiles materiales facere intelligibiles actu, cū ßm se sint intelligibiles solū in potentia, unde sicut lumē facit colores uisibiles actu illustrādo aerem tenebrosum, ita intellectus agēs facit res materiales intelligibiles actu illustrando phantasmata conseruata in phantasia.

CAPVT. III.

IN. 3. ca. ꝓbandū est, ßm Pħm ꝙ aīa intellectiua est incorruptibilis. & primo rōne. scđo auctoritate. ratio est hæc. dictū est in ꝓœmio lib. de aīa, ꝙ si aīæ sit aliqua propria potētia, q̄ sit solius aīæ non affixa organo. & sit aliqua ꝓpria opatio ipsius aīæ, q̄ non expleatur per organū, tunc cōtingit ipsam separi a corpe, sicut res perpetua a corruptibili. sed cōclusum est in pn̄ti trac. ꝙ intell's poľis, & agens sunt potētiæ solius aīæ, & nō sunt affixæ organis, et intelligere est operatio ꝓpria ipsius aīæ, qa expleť sine organo. causať. n. intelligere ab ipso intelľu non organico. ergo cōtingit aīam intelľiuā separi a corpe, sicut res ꝑpetua a corruptibili corpe. scđo ꝓbať auctoritate pħi in. 3. de aīa. ubi postq̄ determinauit de intelľu poľi, & agēte, q̄ sunt potētię solius aīę intelľiuę. sic inqt. Sepatus est aūt. s. intell's, et ꝑpetuus, et īmortalis, & īcorruptibilis, et illic accipit intelľm ꝓ tota aīa ītellectiua, ßm expōnē bea. Tho. idē hř a Pħo. 12. meta. ubi cōparans formā ad materiā inqt. nulla forma ꝑ

cedit materiã suã, utrũ sequat̃ nihil ꝓhibet, non oĩs ꝙdem, sed itelľe, tũc sic, intelľs.i.aĩa intellectiua sequr.i.remanet post materiã suã, sed materia aĩæ est corpus, in quo recipit̃ aĩa. ergo aĩa post corpus remanet. & sic est ĩcorruptibilis. patet ergo secundũ ueram philosophiã, ꝙ aĩa intellectiua est immortalis. Hæc de intellectu agente sufficiant.

Postremo soluẽda sunt. 3. dubia, ꝗ accidũt circa p̃dcã. primũ est, qũo sit intell gendũ, ꝙ intelľs poťis sit sepatus ab oĩ organo corpeo, et ĩmixtus. scd̃m est ũtrũ ĩtelľs agẽs sit potẽtia aĩæ, an sit sub̃a separata. tertiũ est, utrũ sit uerũ, ꝙ actio intelľs, ꝗ est intelľere expleat̃ sine organo corpeo.

Circa primũ est duplex op̃io. p̃ria est maledicti Auer. qui in. 3. de aĩa. cõ. 5. tenet ꝙ intelľs sumẽdo intelľm ꝓ tota aĩa intelľiua sit sepatus ab organo corpeo.i. extra oẽ corpus humanũ, sicut sub̃a sepata penitus incorpea. unitur tñ cuilibet hoĩum, sicut principiũ, & causa intelligendi in ipso hoĩe, sicut intelligẽtia copulat̃ cœlo in. 8. phy. sicut principiũ, & causa mouẽdi ip̃m cœlũ. ad hanc suã opionẽ tria corollaria sequebãt̃. primũ est, ꝙ aĩa intellectiua nõ est forma sub̃alis hoĩs, sicut nec intelligẽtia est forma cœli, sed solũ est principiũ opandi in hoĩe, nõ respectu cuiuscũq; operationis, sed solũ respectu actus intelligẽdi, & s̃m eũ diffinitio data de aĩa in. 2. li. ꝗ dr̃ ꝙ est actus corpis physici nõ cõuenit aĩæ intellectiuæ, nisi quasi æquocæ. & qñ quærebat̃ ab Auer. per qd differt hõ ab asino, si aĩa intellectiua nõ est forma hoĩs. rñdebat, ꝙ differt ab aĩalibus brutis p̃ sensitiuã aĩam, & cogitatiuã potentiã, ꝗ est in solo hoĩe. unde cõcedebat ꝙ totus hõ est corruptibilis, & s̃m corpus, & s̃m formã, ꝗ s̃m ipsam est aĩa sensitiua. scd̃m corollarium est, ꝙ tm̃ una aĩa intelľiua. & per ꝯñs est tm̃ unus intellectus, per quẽ omnes hoĩes intelligũt, & hoc sic se q arbitrabatur. Aĩa intellectiua s̃m eũ est sub̃a sepata, sed in sub̃ĳs sepatis sub una spẽ est tm̃ unũ indiuiduũ, qa cũ substantiæ sepatæ sint incorruptibiles spẽs sua põt conseruari, & ꝑpetuari in uno indiuiduo. ergo cũ aĩa intellectiua sit sub̃a sepata s̃m eũ est tm̃ una oĩum hoĩum. tertiũ corollarium

rium

riũ eſt, ꝙ aĩa intellectiua eſt ĩmortalis. nã bene ſeqtur, aĩa intellectiua ſm ipſum eſt ſuba ſeparata. ergo eſt ĩmortalis. oĩs enim ſuba ſepata eſt ĩmaterialis, & incorruptibilis. cauſa enim corruptionis eſt materia, ut patet in. 8. metaphyſi.

Scda opinio eſt bea. Tho. & oĩum pħorũ recte ſentientiũ, ꝙ aĩa intelľiua nõ eſt ſuba ſepata, ſed eſt forma ſubalis hoĩs, & multiplicaẽ ſm qđ multiplicanẽ hoĩes, & tñ eſt incorruptibilis. & primo ꝙ ſit forma hoĩs, ꝓbaẽ ſic, ſm philoſophũ, principiũ quo hõ intelligit eſt forma, & actus ſubſtantialis hoĩs ſicut principiũ quo uegetaẽ, & ſentit, & moueẽ ſm locũ. hanc ꝓpõnem poſuit pħs in. 2. lib. de aĩa. qñ aſsignauit ſcdam diffinitionẽ de aĩa. ſed aĩa intellectiua eſt principiũ, quo hõ ĩtelligit, ut patet. ergo aĩa intellectiua eſt forma ſubalis hoĩs. & ſic ſeqtur ꝙ nõ eſt ſuba ſepata, qa nulla ſuba ſepata eſt forma recepta in materia. Preterea ſecundum pħm in. 8. meta. dr̃ia ſpecifica ſumiẽ a forma ſubſtãtialis, ſed rõnale eſt dr̃ia ſpecifica hoĩs. ergo ſumiẽ a forma hoĩs, ſed rõnale ſumiẽ ab aĩa intellectiua. eſt. n. hõ rationalis inquantũ eſt intellectiuus. ergo aĩa intellectiua eſt forma hoĩs, ex quo ſeqtur ſm eos, ꝙ nõ ſit tm̃ una aĩa intellectiua ſic. nulla forma põt ſimul informare plures materias, qa ꝗlibet forma eſt ĩ ſua determinata materia, ſed aĩa intellectiua eſt forma, ut ꝓbatũ eſt. ergo nõ põt una exiſtẽs informare plures materias. i. plura corpa humana, ſed neceſſe eſt, ꝙ ſicut multiplicanẽ corpa hoĩum per generationẽ, ita multiplicenẽ aĩæ per creationẽ. tenendũ eſt ergo ſm rectã pħiam, ꝙ aĩa intellectiua eſt forma cuiuslibet hominis. & quot ſunt aĩæ tot ſunt hoĩes, uel fuerunt hoĩes. & qñ dicit pħs, ꝙ intelľs eſt ſepatus ab oĩ organo corpeo, nõ eſt intelligendũ ꝙ ſit extra corpus humanũ, ut chimeriçat Auer. ſed qa nõ eſt affixus organo corpeo ad dr̃ã ſenſuũ.

Circa ſcdm dubiũ, utrũ intellectus agẽs ſit potẽtia aĩæ, ibi eſt duplex opĩo. prima eſt Auic. in. 6. natural. & in lib. 9. ſuæ meta. q imaginaẽ, ꝙ ſit ſuba ſepata, & tm̃ una, quã uocat intelligentiã agentẽ, cuius tria ſunt officia, ſm ipm. Primũ eſt, ꝙ hæc intelligẽtia p̃ſidet elemẽtis, & elementa.

tis mouẽdo,& alterãdo ea,ficut intelligẽtiæ fupiores mouent corpa cœleftia.& pp hoc Auic.uocat eam dñam orbis inferioris,uel terreni. fcd̃m officiũ eft, ꝙ ipfa creat oẽs formas introducẽdas in materia. dicit.n.ꝙ agẽtia pticularia folum difponunt materiã.illa uero intelligẽtia creat formas,puta afinus gñans difponit materiã.i. corpus, & illa creat aĩaȝ afini,fic ignis difponit folũ ligna,& illa creat formã ignis introducẽdũ.& pp hoc uocaẽ ab Auic.dator formarũ. tertiũ officiũ eft,ꝙ ipfa una exiftens habet illuminare phãtafmata,q̃ funt in phantafia oĩum hoĩum,& formare fpẽs intelligibiles in intellectu pofi, per quas intelligit,ficut unus fol habet illuminare totũ uniuerfum,cuius illuminatione oẽs oculi uidere põt,& fentire colores, & propter hoc officium uocatur ab Auicen.intellectus agens.

Scd̃a eft opĩo bea.Tho.& oĩum cõ. Arif.recte fentientiũ,q tenẽt ẜm pħm,ꝙ nõ eft fubã fepata,fed eft potẽtia,q̃ eft fubiectiue in effentia aĩæ intellectiuæ.& ꝓbaẽ fic ex dicto pħi in. 3. de aĩa. ubi inqt. in aĩa neceffe eft ponere has duas drĩas.f.hos duos intelľs,pofem,& agentẽ. ergo fi eft in aĩa nõ eft fubã fepata.pterea natura fufficiẽter inftituit hoĩem,ut hẽat oĩa principia in fe,qbus poffit actionẽ fuã,q̃ eft intelligere exercere,fed principia intelligẽdi funt intelľs pofis,& intelľs agẽs.ergo ifti duo intelľs funt in hoĩe.et fic falfum eft,ꝙ fint fubę fepatæ. vñ opi. Aui.nõ fuftineẽ,nec illa tria officia funt uera,nec ea probat,fed ea in fua metaphyfica adducit quafi purus loquens extra philofophiam.

Circa tertiũ dubiũ,utrũ actus intelligendi exerceaẽ fine organo.arguiẽ ꝙ nõ,fic,nõ exerceẽ fine phãtafia. ergo nõ exerceẽ fine organo.ꝓbaẽ ꝯña, qa phantafia eft affixa organo,ut diximus in trac.de fen.iterio. Añs uero ꝓbaẽ ẜm pħm in. 3.de aĩa.intelligentẽ neceffe eft phãtafmata fpeculari,fed phãtafma eft in phãtafia.ergo actus intelligẽdi nõ exerceẽ fine phãtafia.itẽ inqt Ari. ꝙ intelligere corrũpitur quodã principio interiori.i.phantafia corrupta, ut patet in ftultis,qui qm̃ hñt lefum organũ phãtafiæ non hñt actum intelľs,fed uiuũt,& opanẽ,ut beftię.ergo fi intelligerem-

pedit per corruptionē phantasiæ nō exercet sine phātasia.

Ad hoc dubiū rñdet ſm uiā.b.Tho.ꝙ licet nō exerceatur sine phātasia.non tñ requirit phantasia, ut qddā organū, per qd' intells expleat actū intelligendi, sed solū ut potentia pparās obiectū ipsi intellectui. vñ nota ꝙ sentire in hoc differt ab actu intelligēdi, qm̄ in sentire reqrit obiectū materiale, puta odor, sapor etc.& reqrit organū cui est affixus sensus.& per qd' explet ipm sentire. in actu uero intelligendi, donec aīa est unita corpi requirit solū obiectū materiale, q̄ sunt ipsa phātasmata recepta in phātasia, ex qbus intells agēs elicit spēm intelligibilē per illustrationē, ut dictū est supra.nō aūt est necesse, ꝙ sit aliqd' organū, cui sit affixus intellectus, sed pōt per seipsum præsuppositis phantasmatibus in phantasia explere actum intelligendi.

Dicit ergo ad dubiū, ꝙ actus intelligēdi exercet sine organo, et qñ fit istātia de phātasia. dico ꝙ nō requirit phantasia tanq̄ organū, sed tanq̄ potētia puia pparās materiā intellectui.i.ipa phātasmata, ex qbus extrahit spēs itelligibilis. hic est modus intelligendi aīæ intellectiuæ p hac mortali uita. quō uero sepata itelligat, cū in morte corrūpant phātasia, & phātasmata est offm̄ theologi. Hęc de intellectu sufficiant.

TRACTATVS TERTIVS SVPER tertio libro de anima. de potentia appetitiua, ac secundum locum motiua.

N hoc.3.trac.agendū est de potentia appetitiua, & de motiua ſm locū, & diuidemus ipsum in duas partes principales. In prima agitur de potētia appetitiua, & diuidimus eam in tria capita.

In prio declandū ē q̄tuplex ē appetit⁹.

In secundo agitur de appetitu intellectiuo, qui dicitur uoluntas, & liberum arbitrium.

In tertio agitur de appetitu sensitiuo, qui dicitur irascibilis, & concupiscibilis.

vl'i est obm uolūtatis, sub quo continet bonū increatū, ut deus, et bonū creatū, ut pfectiões, q̄ sunt i creaturis. hęc. n. bona apta nata sunt ꝓseq, et desiderari a uolūtate, et ꝓbat sic, illud bonū est obm uolūtatis, qđ cognoscit p intelľm. dcm̄ est. n. in. 1. cā. ꝙ appetitus intelľiuus ꝓsequit bonū cognitū p intelľm, sed bonū trāscēdēs, et in vl'i cognoscit ab intelligibili. in hoc. n. distinguitur a sensu, q cognoscit hoc, uel hoc bonum in particulari. ergo bonum transcendenter, & in uniuersali est obiectum uoluntatis.

Circa scđm dico, ꝙ uolūtas est ex se, ut cæca, nec ex se aliqđ bonū cognoscit, cū nō sit potētia cognoscitiua, sed desideratiua. et iō est nece ꝙ moueat, et ꝓuocet ad appetēdū ab aliq potētia cognoscēte bonū. potētia aūt cognoscēs bonū est duplex. s. itelľs, et phātasia si'cū cogitatiua i hoīe, in brutis ỽo ē solū phātasia cū extiatiua. dico igit ꝙ ẜm ordinē naturæ uolūtas mouet ab itelľu cognoscēte bonū, & ꝓntāte ipm uolūtati. v. g. itelľs cognoscit ꝙ phia ē bona, et tūc ipsam phiā sic cognitā itelľs pntat uolūtati, & uolūtas eligit eā, & affectat eā, iō ꝑcipit hoi, ut studeat i phia, aliqñ tñ uolūtas mouet a phātasia, et cogitatiua, sed non ẜm rectū ordinē, ut decl'abo qñ loqmur de potētia motiua, sufficit ꝓ nunc, ꝙ p se, & ẜm rectū ordinē mouet ab intelľu, uel a bono cognito in vl'i ꝑsentato uoluntati per intelľm.

Circa tertiū dico, ꝙ uolūtas nō ē affixa alicui organo corporeo, sicut nec itelľs, & ꝓbat sic. oīs potētia organica est determiāta ad unū genus entiū, sicut potētia uisiua cognoscit solū uisibile, & auditus solos sonos, sed uolūtas nō est determinata ad ꝓsequēdū, uel uolēdū solū unū genus boni, imo qđcūq bonū pōt uelle, siue icreatū, siue creatū. cū oīa hęc cōtineant sub bono vl'i, ꝙ est eius obm. ergo uolūtas nō est potētia org. est tñ subtiuę in eēntia aīæ intelľiuę, sicut sua ꝓpria potētia. vñ solet dici ꝙ tres sunt potētię ꝓpriæ aīæ intellectiuæ. s. intellectus, memoria, et uolūtas, sumendo memoriam pro memoria intellectiua, licet ut diximus in trac. de intellectu secūdum bea. Tho. nō distinguatur realiter ab intellectu, sed solum secundum rationem.

Auic. in. 9. suæ meta. deus cognoscẽs, ac itellu cõprehẽdẽs bonitatẽ suã est maxius sui amator, & seipso sũmẽ delecta tur. nota tñ, ꝙ amor q̃ uolũtas amat, et desideriũ quo affe ctat, et delectatio q̃ qescit i bono possesso, nõ sunt passio nes ꝓprie dicte, qa ut dicemus i ca. seq. oẽs passiões sũt in potẽtia organica, sed uolũtas nõ est organica. ergo in ea nõ sunt ueræ passiones. amat igit uolũtas amore pure spũali, qui nõ est passio, sic desiderat, sic sperat etc. Hæc de uolun tate sufficiant. altiora autem quærere est officiũ Theologi.

CAPVT. III.

IN. 3. ca. agẽdũ est de appe. sensi. diuidit aũt i irascibilẽ, et cõcupiscibilẽ. de quo dicemus tria. prĩo qđ sit obiectum utriusꝙ, et ex hoc declarabit, quõ abinuicẽ distinguunt ira scibilis, & cõcupiscibilis. scđo q̃ passiones ponant in eis, tertio ꝙ est organum, cui appetitus sensitiuus est affixus.

Circa primũ nota, ꝙ bonũ cognitũ ꝑticulare, puta hic liber, hic thesaurus ꝑ phã. et cog. i hoĩe, uel cognitu ꝑ phã. ac exti. in bruto est obm appetitus sensitiui vñ sicut itells cognoscẽs bonũ in vl'i, et pñtãs ipm uolũtati mouet, & ici tat uolũtatẽ ad appetẽdũ tale bonũ, sic phã. ac cog. cogno scẽs bonũ ꝑticulare, et pñtãs ipm appe. sens. mouet, et ici tat eũ ad appetẽdũ tale bonũ, qđ qualr fiat, dicã i. c. de po tẽtia mot. sed quõ bonũ cognitũ ꝑ sensum sit obm iras. & cõcu. ẽm diuersam rõnẽ. hic aduerte, bonũ cognitũ ꝑ sen sum duplr cõsideraẽ. prĩo ingtũ est delectabile conueniẽs ipsi aĩali. & sic est obm cõcu. scđo ingtũ est arduũ, & cum difficultate acqrit ꝑꝑ aliq̃ nociua, et ĩpediẽtia ipm acqri. et sic est obm irascibilis. & qm potẽtiæ distĩguunt ẽm obta, hinc manifeste appet ꝙ cõcupiscibilis distinguit realr ab irascibili. cõcupiscibilis. n. uersatur circa bonũ delectabile ẽm sensum. irascibilis uero uersat circa bonũ arduũ, & cũ difficultate acqsibile. vñ dr̃ ꝙ cõcupiscibil s defensat ab irascibili. et hoc declat tali exẽplo. Canis errãs ꝑ domũ in uenit panẽ, panis inuẽtus pñtat statim a phãtasia, et extima tiua ipsi cõcupiscibili, ut cibus delectabilis, et cõueniẽs na turæ suæ. & tũc statim rapit panẽ, et icipit comedere, si dũ

comedit aliqs hō,aut alius canis uelit ab eo eripe panē,tūc irascibilis īsurgit,& īcipit se defendere,ne ab eo auferat panis,aut fugiēdo, aut latrādo, aut morsu. ecce ꝙ irascibilis habet expellere nocumēta , ut cōcupiscibilis sine difficultate possideat bonum delectabile, & utile ipsi animali.

Circa scd̄m nota,ꝙ natura ꝓuida q̄sdā passiōes īseruit in cōcupiscibili,et irascibili,ꝑ q̄s tanq̄ ꝑ famulas opant circa bonū, et malū cognitū ꝑ sensum, & sunt undecim.6.in ꝯcupiscibili,et.5.i irascibili.& sic ordinat,ut patet ī fig.ibi.

In concupiscibili.	(Amor.	(Desiderium.	(delectatio.
	(Odium.	(Fuga.	(Tristitia.
In irascibili.	(Spes.	(Timor.	(Ira.
	(Desperatio.	(Audacia.	

Sufficientiā harū passionū ꝯstrinxi in cōpēdio,qd̄ ordinaui sup duos lib.Ethi.uerum scio,ꝙ ꝑpauci illud hn̄t.Ne igitur trac.p̄sens diminutus remaneat. hic eam repeto secundum scientiā bea. Tho.in prima secundæ.q.23.arti.4.

In cōcupiscibili sunt.6.cuius rō est, bonū sensibile cognitū per sensum,cū p̄ntat cōcupiscibili tria causat.similit malū p̄ntatū tria causat.primo cū bonū p̄ntat cōcupiscibili causat in ea quādā cōplacentiā.& hæc cōplacētia dicitur amor, ꝑ oppositū, qn̄ malū p̄ntat cōcupiscibili causat in ea displicētiā,q̄ dr̄ odiū,sumēdo odiū nō pro ira inueterata,sed ꝑ displicētia mali.scd̄o si bonū cōplacēs,et iā amatū nō est acq̄sitū ab ipso appetente excitat, & mouet ipm̄ cōcupiscibilē ad ꝯ̄ndū illud: & hic motus uel excitatio dr̄ desideriū:malū uero iā displicēs mouet cōcupiscibilē ut fugiat uel renuat ipm̄:& hic motus dr̄ fuga.tertio bonū iam amatū & desideratū si acq̄rit ab appetēte causat in cōcupiscibili quietē:& hæc q̄es est delectatio:sic.n.diffinit.Delectatio est q̄es in bono iā adepto & possesso:malū uero displicēs & qd' renuit ab appetēte:si ei eueniat causat in cōcupiscibili tristitiā q̄ est q̄dā inq̄etudo appetitus causata ex malo quod iam euenit, patet igitur q̄uo sunt.6. passiones.

 406

in concupiscibili. 3. respectu mali odium, fuga, tristitia.

In irascibili sunt. 5. quarũ rõ est: si bonũ desideratũ est difficile ad acqrẽdum: & tñ alıqd' mediũ nobis occurrat p qd' cognoscamus ipm bonũ posse acqri spat ipm posse acqri: & sic in irascibili causat spes. si autẽ nullũ mediũ nobis occurrat p qd' cognoscamus ipsum bonũ posse acqri despamus illud posse acqri, & sic ĩ irascibili causat despatio: istę duę passiões iã dicte corrñdẽt desiderio: sĩlr ex pte mali qd' affectamus fugere & uitare: si mediũ aliquod nõ statim nobis occurrat quo cognoscamus ipm posse uitare timemus & sic in irascibili causat timor. si aũt mediũ stati occurrat audemus: & sic causat in irascibili audacia: istæ duæ passiones corrñdẽt fugæ. qnta passio est ira q̃ corrñdet tristitiæ. nã illæ cui malũ accidit: puta uulneratio, tristatur, & q̃rit qũo põt illud a se depellere saltẽ reddẽdo malũ ipsi inferẽti malũ p uindictã, & sic ex malo illato causat in irascibili appetitus uindictę q̃ dr̃ ira: istæ sunt. 5. passiones irascibilis. Si aũt q̃ras q̃re nulla est passio in irascibili corrñdes amori & odio & delectatiõi. Rñdeo q̧ in irascibili nulla ponit passio nisi ubi est difficultas acqrẽdi bonũ uel uitãdi & repellẽdi malũ. in amore autẽ & odio nulla ẽ difficultas, pñtato. n. bono cõcupiscibili & pñtato malo possimus libere amare bonũ & odisse malũ. difficultas ãt est in cõsequẽdo rẽ amatã & fugiẽdo odiosam ne eueniat, sĩlr nulla est difficultas qescere in bono acqsito & iã possesso & sic delectari in eo. difficultas aũt est in liberari a malo iã illato, & iõ circa delect. nulla ponit passio ĩ irascibili sicut nec circa amorẽ, nec circa odiũ, & pono hic figurã, q̃ patet q̃ passiões irascibilis corrñdeãt passiõibus cõcupiscibilis.

eis nulla corre spõdet	amor odiũ	spes desperatio desiderium	ei nulla cor delectatio
		Figura	Tristitia
		timor audatia	Ira

Circa. 3. dico ꝙ organũ ſuũ eſt cor, qđ declarat̃ ex effectibus uarijs quos pdictæ pasſiones cauſant in corde; nã ex delectatiõe cor delectat̃, ex triſtitia cõſtringit̃, ex ira feruet, ex prolũgata ſpe lãguet. Hos effectus clare cognoſcimus. Aliæ uero pasſiões licet nõ ita manifeſtẽ, tñ cor trãſmutãt. vñ ſic diffinit̃ paſſio quæ eſt in appetitu ſenſitiuo. Paſſio eſt motus potẽtiæ appetitiuæ ſenſitiuæ ſm pñtationẽ boni uel mali cogniti p ſenſum cõtrãſmutatiõe cordis, eſt ergo hic appetitus potentia organica, & quia organica ideo corruptibilis in morte ſicut omnes alij ſenſus & c.

INCIPIT SECVNDA PARS TRActatus de potentia appetitiua & motiua ſecundum locum.

Ocuturi de potẽtia motiua ſecundum locum diſtinguimus eam in quarto capite.

In primo ponit̃ diſtin. de potẽtia motiua.

In ſcđo agit̃ de potentia directiua motiua.

In tertio agit̃ de potẽtia impatiua motiua.

In quarto agitur de potentia executiua motiua & ibi declarabitur cui organo eſt affixa.

CAPVT. I.

IN. 1. ca. ponit̃ hæc diſt. Potẽtia motiua ĩ aĩali ẽ duplex. prima eſt dilatatiua & cõſtrictiua, & hæc eſt ĩ aĩalibus impfectis, ut in oſtrea & cõchilia ꝙ licet nõ moueantur, nec diſcedãt a loco in ꝙ generata ſunt, niſi forte ferant̃ ĩpetu aq ſicut ẽt defert̃ lapis in fundo flumĩs decurrẽtis, tñ in loco ſuæ generationis aliqñ dilatãt ſe, ut cũ ſuſcipiũt nutrimẽtũ ſuũ. & tũc occupãt maiorẽ locũ, & aliqñ cõſtringũt ſe, ut cũ ſentiũt aliqđ nociuũ, & tũc occupãt miorẽ locũ. Idẽ patet in cauda lacerte deciſa, ut declaraui ſupra in. 2. li. ſed de hac potẽtia ſic motiua nõ plura loquor. eſt enĩ ppoſitũ Phi loq de potẽtia motiua ꝙ eſt in aĩalibus pfectis ꝙ mouẽtur ad locũ diſtãtẽ aut pp neceſſaria uitæ, ut. ſ. qrãt ſibi ca-

bū,aut pp delectabilia siue moueātur pgrediēdo,ut aīalia terrestria hñtia pedes,siue natādo,ut aquaticæ:siue reptando, ut uermes,& serpētes,siue uolādo, ut uolatilia. scda est q est in aīalibus pfectis. hæc igit potētia motiua in aīalibus perfectis est triplex.prima dicitur potentia motiua directiua.secunda dicitur potentia motiua imperatiua.tertia dicitur potentia motiua executiua.

CAPVT. II.

IN.2.ca.agēdū est de po.mot.direc. Vñ nota q oīs potētia aīæ q̄ pñtat bonū cognitū uel malū appetitui siue intellectiuo siue sensitiuo dicitur potētia motiua directiua uel incitatiua ipsius appetitus: & hoc quidē alio mō est in hoīe:& alio mō est in bruto.nā in hoīe.3. sunt potentiæ motiuę directiuę uel incitatiuæ appetitus.prima est intellectus inquantum practicus,nam intellectus practicus cognoscēs q omne bonum est operādum: & q nunc orare Deum est bonum: præsentat hoc bonum cognitum uolūtati:ex qua præsentatione dirigitur & incitatur uoluntas ad acceptandū conclusionē:quæ est hæc. nūc orandus est deus:& sic uolo ipsum orare.Dixi autē intellectus practicus:qa intellectus inqtū speculatiuus cū cōtētetur in speculatione ueritatis nō dirigit uolūtatē ad aliquid operādū:licet.n. speculor solē moueri sub zodiaco:ex hoc non excitatur uolūtas mea ut uelim circa ipsum solē aliquid operari.secūda potētia motiua directiua est phātasia:& tertia est cogitatiua:nā phātasia recipiēs spēm sensatā a sensu cōi : si hæc spēs apparet decora pñtat eā cōcupiscibili:& tūc excitat cōcupiscibilē in amorē rei cuius est decora spēs. si autē spēs sensata deformis apparet : cōcupiscibilis respuit rem cuius est spēs deformis. silr si gustus trāsmittit spēm delicati cibi ad sensum cōmunē & inde ad phātasiā,phāt. præsentat eā cōcupiscibili:& tūc amat talē cibū:affectatq; habere illū.tertia est cogitatiua.nā cogitatiua eliciēs intētionē amicitiæ uel inimicitię ex spē cōseruata in phātasia: & pñtās tales intētiōes ipsi cōcupiscibili,excitat eā ad amādū vł

odiẽdum.ꝟ.g.uideo socratẽ cõpatiẽtẽ mihi in tribulatione mea,& auxiliãtẽ:spẽs huius actus ꝯseruat̃ i phãtasia mea, & ex tali spẽ cogita.cõprehẽdit̃ ꝙ socrates ẽ mihi beniuolus,quã beniuolẽtiã pñtat cõcupiscibili,& tũc mouet̃ ad reamãdũ socratẽ.si aũt ex alio actu cõprehẽdat inimicitiã & pñtet ꝯcupiscibili mouet̃ ad odiũ.patet ergo qũo i hoĩe potẽtię motiuæ directiuæ siue respectu boni,siue respectu mali sunt intells practicus,phãtasia,& cogitatiua. Sed nota ꝙ intells ꝟm se sꝑ mouet recto ordine pñtãdo uolũtati id qđ est uere bonũ & uere malũ.phãtasia aũt & cogitatiua pluries mouet appetitũ sensitiuũ cum errore pñtãtes id qđ nõ est uere bonũ,sed apparẽs bonũ,& id qđ nõ est uere malũ,sed apparẽs malũ,& hæc est radix pc̃ti.ꝟ.g. phãtasia pñtat febricitãti potũ aq̃ frigidæ ut bonũ, eo ꝗa sitit, & tñ nõ est uere bonũ, si enĩ biberet febris magis inualescit,& cogitatiua pñtat spẽm inimicitiæ,quã elicit ex leuissimo actu alicuius amici,ꝗ forte in aliquo leui offendit:pñtat dico sub rõne mali, & tñ nõ est uere malũ. Omitto ꝙ phãtasia & cogi.augẽt spẽs boni & mali & diminuũt magis q̃ sint in ueritate,puta id qđ remisse est pulchrũ phantasia iudicat summe pulchrũ,& ecõuerso, & sicut iudicat sic pñtat cõcupiscibili,& cogitatiua aliqñ iudicat eũ q̃ me parũ diligit esse magnũ mei amicũ,& ecõuerso,& hæc est cã ꝙ cõcupiscibilis & irascibilis plerũq; illudunt̃ & excitant̃ ad amãdũ id qđ nõ est amãdũ, & excitat̃ ad timẽdũ qđ nõ est timẽdũ. in brutis aũt potẽtia motiua directiua ẽ phãtasia & extimatiua,q̃ eodẽ mõ mouẽt & dirigũt sicut i hoĩe exẽplificatũ est, sed dñia est in hoc ꝙ cogitatiua mouet cũ aliquo discursu,sed extimatiua solo isĩnctu naturę, ut declaraui in tract.de sensi.interio.Hæc sufficiant de potentia motiua directiua tam in homine q̃ in bruto.

CAPVT. III.

IN.3.ca.agẽdũ est de potẽtia motiua imꝑatiua.& primo in hoĩe.scđo in bruto.In hoĩe dico ꝟm Pħm ꝙ hæc potẽtia est triplex.prima est uolũtas,ꝗ postq̃ assensit intel

lectui practico præsentanti sibi tale bonum eē agendum uel tale malum esse fugiendum imperat potentiis executiuis de qbus dicemus infra ut exequantur imperiū suum. Vñ nota ꝙ in toto regno aiē uolūtas se habet sicut rex, cui assistit aliqs fidelissimus ciuis, cuius consilio rex oīa opat: assistūt etiā famuli q expectāt impiū regis ut exequant, assistūt & adulatores nō ueri cōsules, q suadēt regi id qđ apparet bonū & nō est uere bonū, fidelissimus cōsul ē itellꝰ practicus q p̄ntat ea q̄ sunt agēda ſm rectā rōnē, puta ꝙ deus sup oīa est diligēdus & reuerēdus, ꝙ pr̄ est honorandus, p̄ria ē defensanda &c. assistētes famuli sunt uires executiuę eius ꝙ uolūtas impat: de qbus dicā in ca. seq. Adulatores sunt irascibilis & cōcupiscibilis, q̄ ut dicemus inclināt uolūtatē ut eligat bonū sensibile delectabile, qđ nō ē ſm rectā rōnē. Qđ q̄r fiat declarabo. scđa & tertia potētia motiua īpatiua in hoīe ē ꝯcupi. & irascibilis, q̄ postq̄ assentiūt bono p̄ntato p phātasiā & cogitatiuā, impant & ipse potētiis executiuis ut ꝓsequant tale bonū: uel fugiant tale malū. ꝟ. g. cōcupiscibilis assentiēs phātasię & febricitāti aq̄ frigida est cōueniēs ad extinguēdā sitim, p̄cipit manui ut accipiat ciatū aq̄ & apponat ori, p̄cipit & faucibus ut deglutiāt. Sed nota ꝙ impiū cōcupiscibilis aliqñ est rōnale: & aliqñ irrōnale. Rōnale qdē est qñ impat aliqđ bonū esse agēdū ſm debitas circūstantias, puta qñ īperat ori ut comedat hac hora. s. hora prādii, & talē cibū cōcessum, & in tāta q̄ntitate, nec plus, & tale īperiū cōcupiscibilis est in uirtuoso, q p frenū uirtutū moraliū iā edomuit passiōes suas, & hoc īperiū Phꝰ in. 3. de aīa. assilat motui sphęrę planetarū, ꝓut mouent a primo mobili motu diurno ab oriēte ad occidēs, iterū in oriētē. Rōnale est eni & decēs sphęrā inferiorē assilari motui sphęræ superioris, sic decens est appetitū sensitiuū in hoīe regulari a recta rōne & a uolūtate ut a potētia nobiliori. Irrationale uero est hoc īperiū qñ uult prosequi quodcūq; apparēs bonū uel malū p̄ntatū a phātasia uel cogitatiua nō seruādo iudiciū rōnis, sed solo

ĩpetu sicut bestia,puta cõcupiscibil:s p̃sentato sibi auro af fectat ipsum,& p̃cipit manui ut diripiat nõ cõsiderãs furtũ malũ esse,uel depredationẽ esse dãnabilẽ,& hoc ĩperiũ est in hoie prauo incõtinẽte,q uiuit solo ĩpetu passionũ in quo tm̃ prẹualẽt cõcupiscib:lis & irascib:lis,qđ pene excecant iudiciũ rõnis,& uolũtas ut captiua dimittit regimẽ aĩæ, in manu concupiscibilis & irascibilis q̃ sunt uelut adulatores regis. Hoc ĩperiũ assimilat Phs in.3.de aĩa motui planetarũ qui cõtranitentes primo mobili mouenẽ ab occidẽte in oriẽtẽ motu ꝓpriõ.Irrõnale est enim ut sphęra inferior resistat sphęræ supiori,sic irrõnale est appetitũ sensitiuũ resistere & impare contra imperiũ appetitus intellectiui. de hac repugnãtia plura nõ loquor.ptractaẽ enim sufficiẽter in.3.Ethi.ubi agiẽ de uolũtario & inuolũtario. in brutis aũt potẽtia motiua impatiua est solũ cõcupiscibilis & irascibilis q̃ ĩperãt ẜm p̃ntationẽ boni factã a phãtasia & extimatiua,ibi nõ est impiũ rõnale & irrõnale,qa carent rõne & uoluntate,sed dicitur imperiũ naturale factũ ẜm instinctũ naturæ,ideo in brutis nulla uirtus est nullumq̧ uitium.

CAPVT. IIII.

IN quarto capite agendum est de potentia motiua executiua,& cui organo sit affixa.

Circa primũ nota ꝙ potẽtia motiua executiua eius ꝙ uolũtas uel appetitus sensitiuus ĩperãt est ẜm Auicẽ. in.6. naturaliũ.uirtus diffusa in lacertis,musculis, & neruis per spiritus uitales egredientes & emanãtes a cordę ut primo fonte,& hæc qdẽ potẽtia duplex habet organũ,unũ quidẽ primũ & principale,& hoc est cor,cuius motus ẜm Phm in.3.de aĩa. cõponiẽ ex pulsu & tactu.nã eleuaẽ & deprimiẽ,ut patet etiã in pulsu brachij. nã dũ eleuaẽ habet motũ pulsus,dũ deprimiẽ hẽt motũ tractus, qđ sit motus localis pulsus & tractus declaraui in.7.Physic.tract.2.Ex q̃ sequiẽ ẜm Phm in.3.de aĩa.ꝙ motus cordis assimilaẽ motui circulari,sed imperfectę.nã in motu circulari p semicirculũ superiorẽ est motus pulsus,& per semicirculũ inferio

tē est motus tractus, ut declarat in. 7. Phy. in eodē tra. dixi aūt imp̄fectę qm̄ motus pulsus & tractus in corde nō est p̄ duos semicir. sed p̄ eādē lineā rectā imaginatā. hoc quidē nō potest figurari, sed p̄ anothomiā decernit. cor igitur est primū organū in quo radicat potētia motiua execu. ut in suo fonte. sc̄d'o est subiectū & organū secūdariū, & isti sunt nerui & musculi, ad quos a corde ut a fonte trāsmittūtur quidā sp̄us uitales dātes uirtutē se mouēdi neruis et musculis, & tales nerui ac musculi exequunt imperiū uolūtatis & irascibilis & cōcupiscibilis. v̄. g. cōcupiscibilis impat pedibus ut tēdāt ad quęrēdū cibū cū famescit aīal, & sic pedes p̄ sp̄us uitales trāsmissos a corde mouēt se localiter sic manus sic caput mouet se p̄ tales sp̄us uitales, cuius signū est ꝙ si tales sp̄us nō trāsmittant ad aliq̄ partē corpis pp̄ oppilationē ps illa fit īmobilis, ut patet ī his q̄ laborāt paralisi, sed hæc plenius cōsiderare est offm̄ medici. Ex ijs igit patet q̄ sit potētia motiua directi. & impatiua & executiua motus. Et nota ꝙ semper locuti sumus de hmōi potentijs ꝓut sunt in aīalibus, siue in hoīe, siue in bruto. Q uō autē sint in substantijs separatis est officium Theologi.

Postremo cōtra p̄dicta fiūt q̄dā argumēta, primū probat ꝙ appetitus sensi. sit in quolibet aīali etiā imperfecto. sic. Dixit Arist. in. 2. de aīa. ꝙ appetitiuū nō facit pticularē gradū uiuēdi: qm̄ ubicūq; est sensus ibi est appetitus: sed in aīali īperfecto est sensus saltē tactus. ergo in eo est appetitus & nō itellectiuus, ut patet. ergo in eo est appetitus sensitiuus, p̄terea in eo est phātasia ut dixit p̄hs in. 2. de aīa. Cognoscunt. n. cōueniens & discōueniēs, cuius signū est ꝙ si dilatāt se sentiūt cōueniēs & delectabile, si cōstrigūt se sentiūt nociuū. ergo si habent phanta. habēt appeti. sensi. phātasia enim ut diximus est motiua ipsius appetitus.

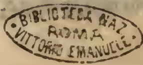
Ad hoc r̄ndeo. ꝙ P̄hs in. 2. de aīa intelligit in aīali īperfecto esse appetitū imp̄fecte & q̄si equoce, in aīali p̄fecto esse appetitū perfecte, sīr qn̄ dicit ꝙ in aīali imp̄fecto est phantasia, intelligit de phanta. imperfecta & indetermina

ta.in aïali autẽ perfecto est phanta.perfecta & determinata.quõ autẽ differāt sic accipe,phãtasia determinata est illa q̃ est in determinata parte corpis.i.in cerebro,et retinet spẽs sensibiles etiã absente re sensibili:ut dixi ĩ trac. de sen. interio.Phãtasia indeterminata est illa q̃ nõ est in certa pte corpis:imo est in toto corpe & est eadẽ cũ sensu tactus: nec retinet spẽs in absentia rei sensibilis, sed solũ mouet a sensibili pñti,hęc est in aïali impfecto,ut in cõchilia & uerme.dico igitur ad argumentum q non loquimur de appetitu sensitiuo indeterminato. hic enim est in quolibet animali imperfecto, sed de appetitu sensitiuo perfecto qui habet certum organum, & hic est solũ in animali perfecto.

Secundũ probat q cõcupiscibilis & irascibilis sint solũ una potẽtia sic,sicut eadẽ est potẽtia cognoscitiua contrariorũ,ut uisus est cognoscitiuus albi & nigri,ita eadẽ est potentia appetitiua contrariorũ, sed concupiscibilis est appetitiua boni cõueniẽtis & irascibilis est repulsiua nociui & impedientis.cum ergo conueniens & nociuum sint cõtraria,sequitur q cõcupiscibilis et irascibilis sunt una potẽtia.

Ad hoc dico q cõcupiscibilis est p se circa cõtraria. nã appetit bonũ inquãtũ sibi placet, & fugit malũ inquantũ displicet,& ideo ponitur potẽtia distincta ab irascibili,cuius propriũ officiũ est resistere nociuo & impediẽti ut concupiscibilis cõsequat bonũ cõueniẽs ſm sensum. De potẽtia motiua impfecta ſm dilatationẽ & cõstrictionẽ nõ est laborãdũ.nã phãtasia inde terminata quæ est in eis potest dici aliquo mõ potẽtia motiua directiua, & appetitus sensitiuus impfectus q̃ est in eis potest dici motiua impatiua, uirtus uero diffusa p corpus eorũ cũ aliq̃bus spiritibus uitalibus, licet pauci sint,potest dici potẽtia motiua executiua.Hic terminat tractatus.3.de potẽtia appetitiua & motiua, & est ultimus super tertium lib. de anima. Laus deo uiuẽti primo,q cuiuslibet esse,oĩsq; uitę fons est & origo.

FINIS.

FINE